

รายงานการวิจัย

แผนงานวิจัย เรื่อง

ความสำคัญของชุมชนทางศาสนาของสตรี: ความเป็นตัวตนและศักยภาพด้านการ
ส่งเสริมการรู้พระพุทธศาสนาและการขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนาของ
ชุมชนสตรีในสังคมไทย

The Significance of Female Monasticism in Thailand: A Historical and
Ethnographic Investigation of Thai Mae Chis' Socio-Religious Roles and
Statuses in The Creation of Buddhist Knowledge and Communities

โดย

ผศ.ดร.แม่ชีกฤษณา รักษาโณม

ศาสตราจารย์ ดร.มาร์ติน เซเกอร์

ดร.กรรณิการ์ ขาวเงิน

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พ.ศ. ๒๕๖๖

ได้รับทุนอุดหนุนจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม

MCU RS 800766005

รายงานการวิจัย

แผนงานวิจัย เรื่อง

ความสำคัญของชุมชนทางศาสนาของสตรี: ความเป็นตัวตนและศักยภาพด้านการ
ส่งเสริมการรู้พระพุทธศาสนาและการขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนาของ
ชุมชนสตรีในสังคมไทย

The Significance of Female Monasticism in Thailand: A Historical and
Ethnographic Investigation of Thai Mae Chis' Socio-Religious Roles and
Statuses in The Creation of Buddhist Knowledge and Communities

โดย

ผศ.ดร.แม่ชีกฤษณา รักษาโฉม

ศาสตราจารย์ ดร.มาร์ติน เซเกอร์

ดร.กรรณิการ์ ขาวเงิน

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พ.ศ. ๒๕๖๖

ได้รับทุนอุดหนุนจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม

MCU RS 800766005

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

Research Program

The Significance of Female Monasticism in Thailand: A Historical and
Ethnographic Investigation of Thai Mae Chis' Socio-Religious Roles and
Statuses in The Creation of Buddhist Knowledge and Communities

By

Asst. Prof. Dr.Kritsana Raksachom

Prof. Dr.Martin Seeger

Dr.Kannikar Khaw-ngern

Graduate School Mahachulalongkornrajavidyalaya University

B.E.2566

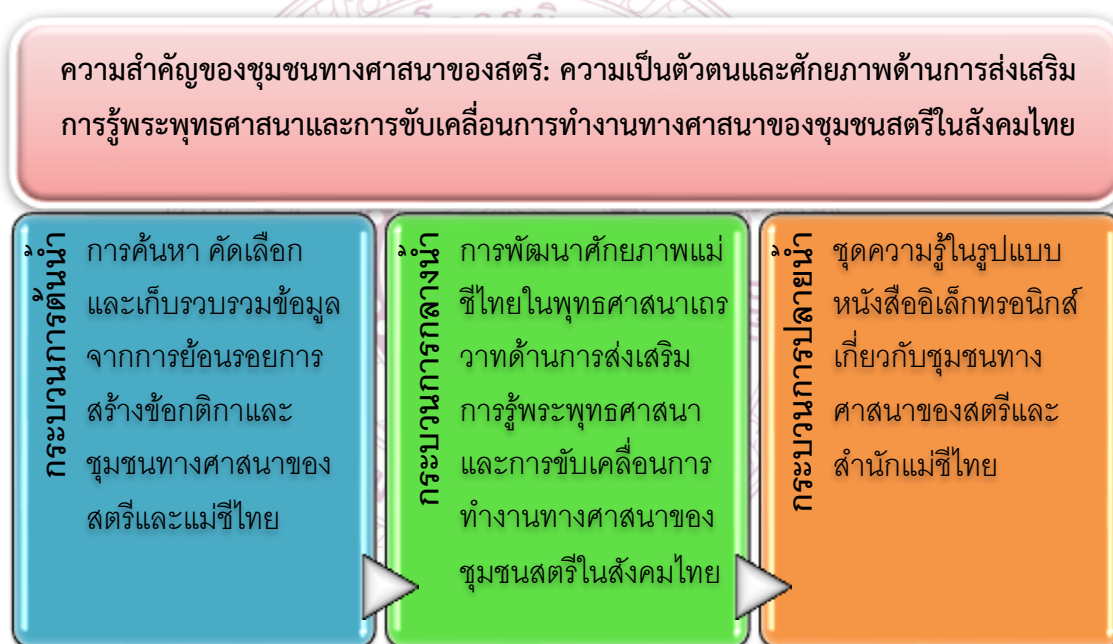
Research Project Funded
by Science Research and innovation Promotion Fund

MCU RS 800766005

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

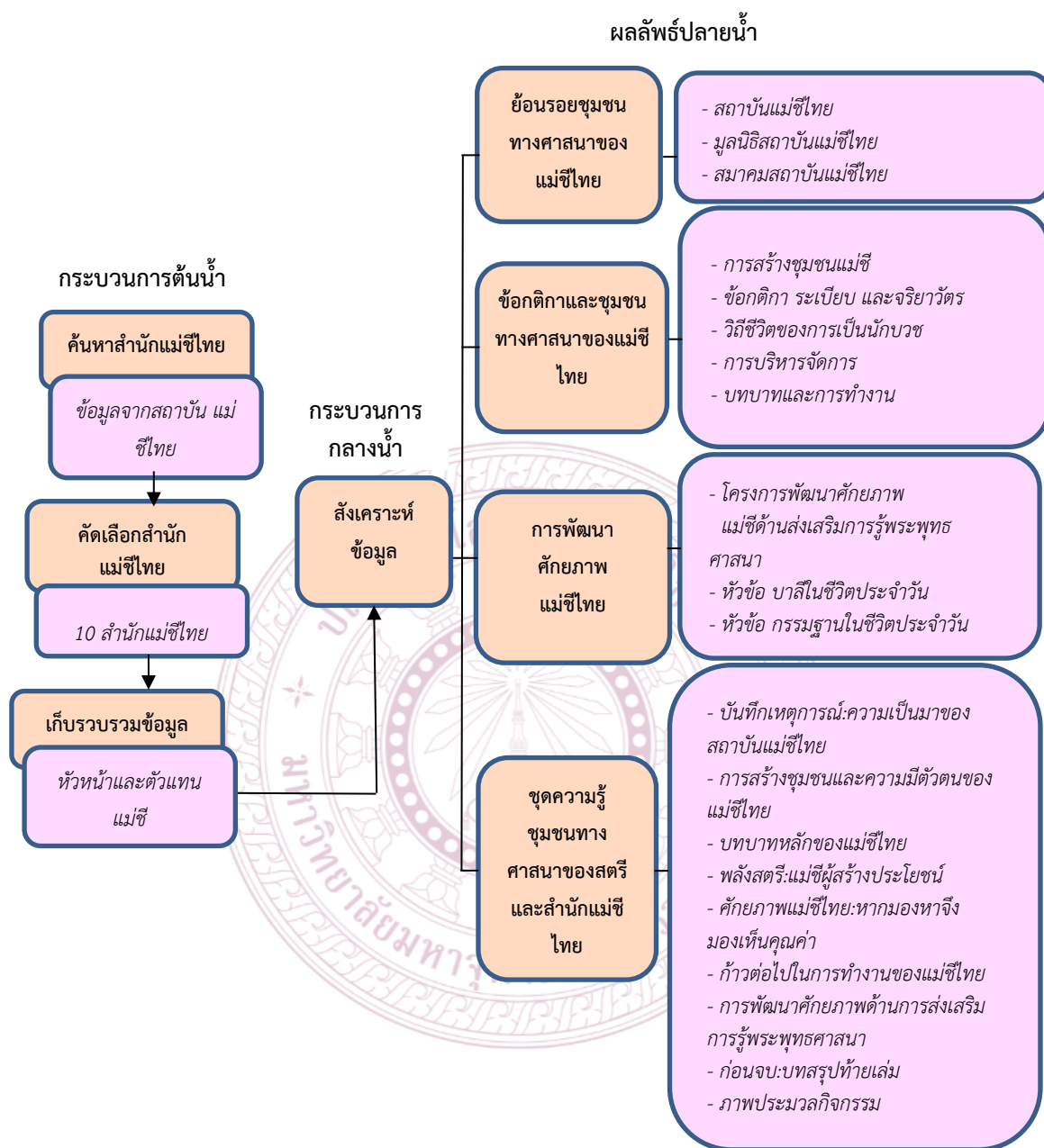
บทสรุปผู้บริหาร (Executive Summary)

การวิจัยความสำคัญของชุมชนทางศาสนาของสตรี: ความเป็นตัวตนและศักยภาพด้านการส่งเสริมการรู้พระพุทธศาสนาและการขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนาของชุมชนสตรีในสังคมไทย ประกอบด้วย การวิจัยย่อย 2 โครงการ ได้แก่ โครงการย่อย 1 การพัฒนาศักยภาพแม่ชีไทยในพุทธศาสนาเถรวาทด้านการส่งเสริมการรู้พระพุทธศาสนาและการขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนาของชุมชนสตรีในสังคมไทย โครงการย่อย 2 ชุดความรู้ในรูปแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์เกี่ยวกับชุมชนทางศาสนาของสตรีและสำนักแม่ชีไทย ทั้งนี้ คณะผู้วิจัยมีกระบวนการของการวิจัยที่ดำเนินการอย่างประสานสอดคล้องกันเพื่อให้ได้ผลลัพธ์ของการวิจัยที่มีประสิทธิภาพและนำไปใช้ประโยชน์ได้สูงสุดดังที่ได้แสดงถึงกระบวนการวิจัย ดังภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 1 กระบวนการวิจัยความสำคัญของชุมชนทางศาสนาของสตรี: ความเป็นตัวตนและศักยภาพด้านการส่งเสริมการรู้พระพุทธศาสนาและการขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนาของชุมชนสตรีในสังคมไทย

จากกระบวนการของการวิจัย ได้กำหนดรูปแบบการวิจัย ดังนี้ การวิจัยแบบผสมวิธี คือ การวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกจำนวน 20 คน การวิจัยเชิงปฏิบัติการ กลุ่มตัวอย่างจำนวน 44 คน และการวิจัยและพัฒนา กลุ่มตัวอย่างจำนวน 420 คน วิเคราะห์เนื้อหาและนำเสนอในลักษณะการพรรณนา ผลการวิจัยมีรายละเอียดดังนี้

ภาพที่ 2 สรุปผลการวิจัย

1. ย้อนรอยการสร้างข้อกติกาศาสนาและชุมชนทางศาสนาของสตรีและแม่ชีไทย

ผลจากการศึกษาข้อมูลในอดีตและปัจจุบันของสถาบันแม่ชีไทย มูลนิธิสถาบันแม่ชีไทย สมาคมสถาบันแม่ชีไทย และสำนักแม่ชี 10 สำนัก ได้แก่ (1) การสร้างชุมชนทางศาสนาของแม่ชี มี 2 ประการ คือ แม่ชีสร้างชุมชนของตนเอง และมีผู้ศรัทธาสร้างชุมชนให้กับแม่ชี (2) ข้อกติกาศาสนาและจริยวัตร มีลักษณะ คือ แม่ชีสร้างข้อกติกาศาสนาของตนเอง แม่ชีใช้ข้อกติการ่วมกับสำนักแม่ชีอื่น แม่ชีใช้ข้อกติกาศาสนาของสถาบันแม่ชีไทย (3) วิถีชีวิตของการเป็นนักบวช ดำรงชีพด้วยการออกบิณฑบาต ไม่

บิณฑบาต ได้รับเงินช่วยเหลือจากมูลนิธิของสำนัก และเลี้ยงชีพด้วยตนเอง (4) การบริหารจัดการสำนัก ภายใต้การบริหารแบบมีหัวหน้าสำนักและมีกรรมการสำนัก บางสำนักแม่ชีไม่มีหัวหน้าสำนัก ขึ้นอยู่กับวัดสังกัด มีหัวหน้ามีกรรมการและขึ้นอยู่กับวัดสังกัด (5) บทบาทและการทำงาน ด้านการจัดการศึกษาให้กับแม่ชี ชุมชนและสังคม ด้านสังคมสงเคราะห์และช่วยเหลือชุมชน การรับผู้มาบวชเป็นแม่ชีและการบวชชีพราหมณ์

นอกจากนี้ สถาบันแม่ชีไทยและสำนักแม่ชีได้แสดงให้เห็นถึงควมมีตัวตนของแม่ชีในกิจกรรมการรำลึกคุณของบูรพาจารย์ผู้มีพระคุณเพื่อเป็นการแสดงออกถึงความเคารพนับถือ การยกย่องสรรเสริญ ซึ่งเป็นคุณลักษณะของการเป็นผู้มีความกตัญญูกตเวทิตันเป็นอัตลักษณ์ของแม่ชีไทยในด้านของธำรงไว้ซึ่งประเพณีอันดีงาม การเชิดชูเกียรติและรำลึกถึงผู้มีพระคุณ การสร้างความสามัคคีในกลุ่มแม่ชี การบูชาผู้มีพระคุณ การส่งเสริมคุณค่าและความภูมิใจในความเป็นแม่ชี และการแบ่งปันชุมชนและสังคม ตลอดจนการรวบรวมข้อมูล กิจกรรม การดำเนินงานและการประชุมประจำปีของแม่ชีในวารสาร “แม่ชีสาร” แสดงให้เห็นถึงพระมหากรุณาธิคุณอันล้นพ้นจากราชวงศ์ไทยในการเข้าร่วมกิจกรรมและการประชุมสามัญประจำปีของสถาบันแม่ชีไทยอย่างต่อเนื่อง และสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ได้รับสถาบันแม่ชีไทยให้อยู่ในพระบรมราชูปถัมภ์และทรงดำรงตำแหน่งเป็นองค์อุปถัมภ์ และกำหนดให้มีคณะกรรมการบริหารสถาบันแม่ชีไทยเพื่อยกระดับสถานภาพของแม่ชีไทยให้ดีขึ้นเป็นที่เลื่อมใสของประชาชน

2. การพัฒนาศักยภาพแม่ชีไทยในพุทธศาสนาเถรวาทด้านการส่งเสริมการรู้พระพุทธานุภาพและการขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนาของชุมชนสตรีในสังคมไทย

เริ่มต้นจาก (1) การค้นหาความต้องการจากแม่ชีไทย 10 สำนัก ผลที่ได้คือ ความต้องการที่จะพัฒนาตนเองในด้านการใช้ภาษาบาลีในชีวิตประจำวันและด้านการปฏิบัติกรรมฐานในชีวิตประจำวัน (2) กำหนดหลักสูตร ได้แก่ การกำหนดวัตถุประสงค์การอบรม แผนการอบรม และกำหนดตัวบ่งชี้และค่าเป้าหมายเพื่อการวัดและประเมินผล (3) รับสมัครผู้เข้าร่วมอบรม ด้วยการลงพื้นที่รับสมัครและรับสมัครออนไลน์ จำนวนหัวข้อละ 22 คน รวมทั้งสิ้น 44 คน (4) จัดกิจกรรมพัฒนาศักยภาพ ได้แก่ การปฐมนิเทศ อบรมทั้งภาคทฤษฎีและปฏิบัติ และปัจฉิมนิเทศ (5) ประเมินผลการจัดอบรม ผลที่ได้จากผู้เข้าอบรม คือ ระดับคะแนนความรู้ความเข้าใจในหลังการอบรมสูงกว่าค่าเป้าหมายที่กำหนด ผลประเมินการนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ การประเมินวิทยากร และประเมินการจัดกิจกรรมอบรม ผู้เข้าอบรมมีความพึงพอใจในระดับมากถึงมากที่สุด (6) การติดตามและขยายผลการนำความรู้ไปใช้ สะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพแม่ชีไทย

การขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนาของแม่ชีไทยหลังจากการอบรมได้นำความรู้ที่ได้มาส่งเสริมศักยภาพและการทำงานทางพุทธศาสนา ผ่านกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ การสอนธรรมะ การสอนสวดมนต์ ไหว้พระ การสอนวิปัสสนากรรมฐาน การสอนคุณธรรมและจริยธรรม การถ่ายทอดความรู้และการต่อยอดองค์ความรู้ในการทำงานและทำกิจกรรมในพระพุทธศาสนา โดยการมีส่วนร่วมของวัด เยาวชน และผู้มีจิตอาสาเข้ามาทำงานร่วมกับแม่ชี ภายใต้การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน เป้าหมายเดียวกัน ได้รับการสนับสนุนและส่งเสริมจิติวิญญูณ การทำงานของแม่ชีไทยส่งผลต่อประโยชน์แห่งตน ได้แก่ ศักยภาพพระดีบุคคลเพิ่มขึ้น มีเชื่อมั่นและมั่นใจในตนเอง มีความรู้และทักษะ

เพิ่มขึ้น เกิดแรงจูงใจในการทำงานเพิ่มขึ้น ประโยชน์แห่งพระพุทธศาสนา ได้แก่ การรักษาเผยแผ่พระพุทธศาสนาและส่งเสริมกิจกรรมทางศาสนา ประโยชน์แห่งสังคม ได้แก่ พุทธศาสนิกชนและบุคคลทั่วไปมีศรัทธาในแม่ชี มีทัศนคติที่ดีต่อพระพุทธศาสนา มีทัศนคติที่ดีต่อแม่ชี และสร้างการอบรมสั่งสอนพุทธศาสนิกชนเป็นการสร้างศาสนทายาททางพระพุทธศาสนา

3. การพัฒนาชุดความรู้ ในรูปแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์เกี่ยวกับชุมชนทางศาสนาของสตรีและสำนักแม่ชีไทย

มีกระบวนการ 6 ขั้นตอน ได้แก่ (1) สังเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์และการศึกษาข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับสถาบันแม่ชีไทย มูลนิธิแม่ชีไทย สมาคมแม่ชีไทย และสำนักแม่ชีไทย 10 สำนักโดยพิจารณาด้านความถูกต้อง ความสอดคล้องและความสัมพันธ์ต่อเนื่อง ความยาวที่เหมาะสม ความถูกต้องของการใช้ภาษาที่ใช้สื่อสารชัดเจน (2) ออกแบบชุดความรู้บนพื้นฐานความเหมาะสมและความคิดสร้างสรรค์ มีความยืดหยุ่นและตอบสนองต่อความแตกต่างระหว่างบุคคลของผู้อ่านและนำมัลติมีเดียมาใช้ในการออกแบบให้มีภาพและตัวอักษรมีความชัดเจน (3) พัฒนาชุดความรู้ 9 บท ได้แก่ บทที่ 1 บันทึกเหตุการณ์: ความเป็นมาของสำนักแม่ชีของไทย บทที่ 2 การสร้างชุมชนและความมีตัวตนของแม่ชี บทที่ 3 บทบาทหลักของแม่ชีไทยในด้านต่าง ๆ บทที่ 4 พลังของสตรี: แม่ชีผู้สร้างประโยชน์ บทที่ 5 ศักยภาพแม่ชีไทย: หากมองหาจึงมองเห็นคุณค่า บทที่ 6 ก้าวต่อไปในการทำงานของแม่ชีไทย บทที่ 7 การพัฒนาศักยภาพด้านการส่งเสริมการรู้พระพุทธศาสนา บทที่ 8 ก่อนจบ: บทสรุปท้ายเล่ม บทที่ 9 ภาพประมวลกิจกรรม (4) ประเมินชุดความรู้เพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการสร้างหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ และประเมินผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้และคุณค่าทางจิตใจที่จะเกิดขึ้นกับผู้อ่าน (5) การปรับปรุงชุดความรู้ เพื่อนำมาปรับปรุงพัฒนาชุดความรู้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ และ (6) การเผยแพร่ชุดความรู้ ที่ผู้ใช้สามารถเข้าถึงได้ง่าย สะดวก ทุกที่ทุกเวลา ใช้งานร่วมกับอุปกรณ์คอมพิวเตอร์ โทรศัพท์ และโหนดไฟล์เก็บเป็นข้อมูลเพื่อการใช้งาน

- รายงานการวิจัย : ความสำคัญของชุมชนทางศาสนาของสตรี: ความเป็นตัวตนและ
ศักยภาพด้านการส่งเสริมการรู้พระพุทธรศาสนาและการขับเคลื่อนการ
ทำงานทางศาสนาของชุมชนสตรีในสังคมไทย
- ผู้วิจัย : ผศ. ดร.แม่ชีกฤษณา รักษาโณม
ศ. ดร.มาร์ติน เซเกอร์
ดร.กรรณิการ์ ขาวเงิน
- หน่วยงาน : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์สำคัญ 3 ประการ คือ (1) เพื่อศึกษาพัฒนาการความเป็นมาของ
ระเบียบปฏิบัติและชุมชนทางศาสนาของแม่ชีไทย (2) เพื่อศึกษาศักยภาพของแม่ชีไทยในการ
สร้างความรู้ทางพระพุทธรศาสนาและการจัดกิจกรรมทางศาสนาภายในสำนักแม่ชี (3) เพื่อพัฒนา
วิธีการเผยแพร่ความรู้ที่มีประสิทธิภาพเกี่ยวกับคุณูปการของแม่ชีที่มีต่อการปฏิบัติและการสอน
หลักธรรมในพุทธรศาสนา การศึกษานี้ใช้วิธีการวิจัยแบบผสมผสานซึ่งประกอบด้วยการสัมภาษณ์เชิง
ลึกผู้ให้ข้อมูลหลัก การวิจัยเชิงทดลองกับกลุ่มตัวอย่างจำนวน 44 คน และกิจกรรมการวิจัยอื่นๆ เช่น
โครงการการให้ความรู้ซึ่งประกอบด้วยกลุ่มตัวอย่างจำนวน 420 คน

การศึกษานี้เริ่มต้นด้วยการศึกษาลักษณะเด่นของชุมชนแม่ชีไทย ซึ่งรวมถึงเรื่องราวความ
เป็นมาของชุมชนทางศาสนา การพัฒนาข้อกติกาต่างๆ และบทบาทและสถานะทางสังคมและศาสนา
ของแม่ชีในชุมชนท้องถิ่นและสังคมไทยทั่วไป นอกจากนี้ยังดำเนินกิจกรรมดังต่อไปนี้ซึ่งเป็นส่วนหนึ่ง
ของโครงการวิจัย ได้แก่ 1. การสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลหลักในสำนักแม่ชีจำนวน 10 แห่งที่
โครงการนี้ให้ความสนใจ 2. การผลิตหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (e-book) ที่มีเป้าหมายเพื่อเผยแพร่
ผลการวิจัยที่สำคัญอย่างมีประสิทธิภาพ 3. โครงการการให้ความรู้ซึ่งประกอบด้วยการสอนหลักธรรมใน
พุทธรศาสนาและภาษาบาลีเบื้องต้น 4. นิทรรศการนำเสนอผลการวิจัยที่สำคัญ 5. แบบสอบถามเพื่อ
ประเมินผลของกิจกรรมที่ 2, 3, และ 4 และ 5. การสร้างหอจดหมายเหตุออนไลน์ซึ่งทีมวิจัยจะจัดทำ
ในรูปแบบข้อความดิจิทัลที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาประวัติความเป็นมาของชุมชนทางศาสนาของสตรีใน
ประเทศไทย

ในรายงานนี้ คณะผู้วิจัยจะนำเสนอข้อค้นพบเบื้องต้นที่สำคัญรวมถึงแหล่งที่มาของข้อมูล
ดังกล่าว เช่น บันทึกข้อมูลปฐมภูมิของชุมชนทางศาสนาของสตรีในการศึกษานี้ ระเบียบปฏิบัติของ
สถาบันแม่ชีไทย เนื้อหาสำคัญจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก และคำอธิบายโครงสร้างการบริหาร
และงานภายในของชุมชนทางศาสนาของสตรีในการศึกษานี้ นอกเหนือจากการสัมภาษณ์เชิงลึก
บันทึกข้อมูลปฐมภูมิ และแบบสอบถามแล้ว โครงการวิจัยนี้ยังตรวจสอบแหล่งที่มาของข้อความ
ต่อไปนี้ ได้แก่ หนังสืออนุสรณ์งานศพและบันทึกที่เขียนด้วยลายมือของนักปฏิบัติธรรมหญิงและผู้มีอุป
การคุณของชุมชนทางศาสนาของสตรี คณะผู้วิจัยจะดำเนินการวิเคราะห์แหล่งข้อมูลทั้งหมดที่อ้างถึง

ในบทความนี้ และในขณะเดียวกันก็จะรวบรวมและอนุรักษ์แหล่งข้อมูลทางประวัติศาสตร์ที่มีความสำคัญต่อการศึกษาลึกปฏิบัติ คำสอน และชุมชนพุทธศาสนาของแม่ชีไทย

คำสำคัญ: แม่ชี, ชุมชนทางศาสนาของสตรี, หนังสืออนุสรณ์งานศพ, การสอนภาษาบาลีเบื้องต้น, หอจดหมายเหตุแม่ชีออนไลน์, การสร้างความรู้ในพระพุทธศาสนาเถรวาท, e-book เพื่อการเผยแพร่ความรู้ที่มีประสิทธิภาพ, การสร้างชุมชนทางศาสนา

Abstracts

This research has three major objectives: (1) To study the historical development of monastic regulations and religious communities of Thai mae chis; (2) To study the potential of Thai mae chis in terms of the creation of Buddhist knowledge and organizing religious activities within female monastic spaces; (3) To develop effective ways to disseminate knowledge about mae chis' contributions to Thai Buddhist practice and teaching. This study employed mixed-method research methodology, comprising in-depth interviews with key-informants, experimental research with a sample group of 44 individuals, and other research activities, such as educational programs, involving a sample group of 420 individuals.

The study sets out to examine the distinctive characteristics of Thai mae chi communities, including the foundation stories of their religious communities, the development of their codes of conduct (kho katika), and their socio-religious roles and statuses within their local communities and Thai society more generally. As part of the research project, the following activities were carried out: 1. in-depth interviews with key-informants at the 10 female monastic spaces that the project has focused on; 2. the production of an e-book that aims at effective dissemination of some of the major research findings; 3. educational programs that include the teaching of Buddhist teachings and elementary Pali language; 4. an exhibition that presented some of the major research findings; 5. questionnaires that aimed to evaluate the impact of 2., 3., and 4.; and 5. the creation of an online archive through which the research team will make available digitized source texts relevant for the study of the history of female monasticism in Thailand.

In this report the research team will present some of their major preliminary findings and also include a number of their major sources, such as the code texts of the female monastic communities of this study, the regulations of the Thai Mae Chi Institute, key parts of the interviews with key-informants, and descriptions of the administrative structure and inner workings of the female monastic communities of this study. In addition to the in-depth interviews, monastic code texts and questionnaires, the research project also examines the following textual sources: cremation volumes and hand-written notes by female Buddhist practitioners and benefactors of female monastic communities. The research team will continue to analyze all the sources referred to in this abstract and, at the same time, collect and

preserve historical sources which are important for the study of Thai mae chis' Buddhist practice, teaching and monasticism.

Keywords: *Mae chis, Female monasticism, Cremation volumes, Teaching of elementary Pali language, Virtual mae chi archive, Knowledge creation in Thai Theravada Buddhism, e-book for effective knowledge dissemination, Building of religious communities*

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยเรื่อง “การพัฒนาศักยภาพแม่ชีไทยในพุทธศาสนาเถรวาท ด้านการส่งเสริมการรู้พุทธศาสนาและการขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนาของชุมชนสตรีในสังคมไทย” ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจาก สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) คณะผู้วิจัย จึงขอขอบพระคุณสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) มา ณ โอกาสนี้

คณะผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ พระธรรมวชิรบัณฑิต, ศ. ดร. อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่ได้เมตตาลงนามอนุมัติโครงการวิจัย ขอกราบขอบพระคุณ พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ. ดร. คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย พระครูสุธีกิตติบัณฑิต, รศ. ดร. ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ ที่ได้ให้ข้อเสนอแนะในการดำเนินงานวิจัย

คณะผู้วิจัยขอขอบพระคุณหัวหน้าแม่ชีและแม่ชีสำนักสนามชี วัดสนามพรหมณ์ สำนักชีวัดถ้ำกลบ สำนักแม่ชีประชุมนารีสามัคคีธรรม วัดมหาธาตุวรวิหาร สถาบันแม่ชีไทยสาขาปากท่อ จังหวัดราชบุรี สำนักแม่ชีศาลาลันตีสขุ สำนักชีวัดเสนหา สำนักชีสงบจิตต์ สำนักชีเนกขัมมาภิรมย์ สถานวัดบรมนิวาส สำนักชีรัตนไพบูลย์ สำนักชีวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ และแม่ชีสโรชา ไชยเกตุ ประธานสถาบันแม่ชีไทย ที่เมตตาต่อคณะผู้วิจัยในการเก็บข้อมูลและการจัดกิจกรรมของคณะแม่ชีในการประชุมสามัญประจำปี 2566 ระหว่างวันที่ 24-26 มีนาคม 2566 ที่สถาบันแม่ชีไทยสาขาปากท่อ จังหวัดราชบุรี และขอขอบพระคุณพระมหานุกูล อภิปณฺโณ, (ป.ธ.9), ดร. พระวิทยากรผู้ให้การอบรมหัวข้อกรรมฐานในชีวิตประจำวัน พระมหาสาโรจน์ ปญฺญาวชิโร (ป.ธ. 9) พระวิทยากรผู้ให้การอบรมหัวข้อบาลีในชีวิตประจำวัน หัวหน้าสำนักแม่ชีและคณะแม่ชี 10 สำนัก ที่ได้อนุเคราะห์คณะผู้วิจัยในการให้ข้อมูลเกี่ยวกับสำนักแม่ชีเพื่อการนำมาซึ่งการพัฒนาศักยภาพแม่ชีไทยในพุทธศาสนาเถรวาท ด้านการส่งเสริมการรู้พุทธศาสนาและการขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนาของชุมชนสตรีในสังคมไทย และคณะแม่ชีผู้เข้าอบรมหลักสูตร “พัฒนาศักยภาพแม่ชีไทย ด้านการส่งเสริมการรู้พระพุทธศาสนา” ทั้งสองหัวข้อรวมทั้งสิ้น 44 คน และขอขอบคุณแม่ชีกาญจนา โภคสวัสดิ์ ผู้ประสานงานและประชาสัมพันธ์โครงการอบรมตลอดจนการให้ความช่วยเหลือในการจัดนิทรรศการบาลีสัญจรที่สถาบันแม่ชีไทยสาขาปากท่อ จังหวัดราชบุรี

ผศ. ดร.แม่ชีกฤษณา รักษาโฉม และคณะ

25 กันยายน 2566

สารบัญ

บทสรุปผู้บริหาร	ก
บทคัดย่อ	ฉ
กิตติกรรมประกาศ	ญ
สารบัญ	ฎ
สารบัญตาราง	ณ
สารบัญภาพ	ช
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย	3
1.3 ปัญหาการวิจัย	4
1.4 ขอบเขตของการวิจัย	4
1.4.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา	4
1.4.2 ขอบเขตด้านเอกสาร	4
1.4.3 ขอบเขตด้านพื้นที่	4
1.4.4 ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	5
1.5 นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย	5
1.6 กรอบแนวคิดในการวิจัย	7
1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	7
บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	8
2.1 แนวคิดชุมชนทางศาสนาของแม่ชี	8
2.1.1 กำเนิดและพัฒนากการชุมชนทางศาสนาของแม่ชี	8
2.1.2 พัฒนาการคำว่าแม่ชี	9
2.1.3 คำจำกัดความของแม่ชี	9
2.1.4 สถานภาพของแม่ชี	11
2.1.5 สาเหตุการบวชของแม่ชี	12
2.1.6 ระเบียบการบวชเป็นชี	13
2.1.7 รูปแบบแม่ชีและการแต่งกาย	14
2.1.8 สุทธิบริบทสำหรับแม่ชีไทย	14
2.2 แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทและหน้าที่ของแม่ชี	16
2.2.1 ความหมายของบทบาท	16

2.2.2 บทบาทและหน้าที่ของแม่ชี	20
2.3 แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างข้อกติกา	20
2.3.1 ความสำคัญของการสร้างข้อกติกา	20
2.3.2 ข้อกติกามารยาทและการปฏิบัติของแม่ชี	21
2.3.3 บทลงโทษการฝ่าฝืนระเบียบปฏิบัติของแม่ชีไทย	25
2.4 สวัสดิการและสิทธิประโยชน์ของแม่ชี	26
2.4.1 สวัสดิการและสิทธิประโยชน์ในการเข้ารับการศึกษา	26
2.4.2 สวัสดิการและสิทธิด้านการรักษาพยาบาล	31
2.4.3 สวัสดิการและสิทธิค่าโดยสารเดินทาง	35
2.5 แนวคิดการพัฒนาศักยภาพ	37
2.5.1 ความเป็นมาและความสำคัญของการพัฒนาศักยภาพ	37
2.5.2 ความหมายของศักยภาพ	39
2.5.3 องค์ประกอบของการพัฒนาศักยภาพ	41
2.5.4 แนวทางและวิธีการพัฒนาศักยภาพ	41
2.5.5 การพัฒนาศักยภาพกับการจัดการศึกษาให้กับแม่ชีไทย	49
2.6 การขับเคลื่อนการทำงานทางพุทธศาสนาของแม่ชี	55
2.6.1 การขับเคลื่อนการทำงานด้านการจัดการศึกษา	55
2.6.2 การขับเคลื่อนการทำงานด้านการเผยแผ่พุทธศาสนา	60
2.7 แนวคิดเรื่องอัตลักษณ์	63
2.7.1 ความหมายของอัตลักษณ์	63
2.7.2 ประเภทของอัตลักษณ์	65
2.7.3 การสร้างอัตลักษณ์	66
2.8 ร่างพระราชบัญญัติสถาบันแม่ชี	68
2.9 แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับหนังสืออิเล็กทรอนิกส์	79
2.9.1 ความเป็นมาเกี่ยวกับหนังสืออิเล็กทรอนิกส์	79
2.9.2 ความหมายของหนังสืออิเล็กทรอนิกส์	80
2.9.3 ประเภทของหนังสืออิเล็กทรอนิกส์	81
2.9.4 โครงสร้างหนังสืออิเล็กทรอนิกส์	82
2.9.5 การออกแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์	83
2.9.6 ข้อดีและข้อจำกัดของหนังสืออิเล็กทรอนิกส์	86
2.9.7 ประโยชน์ของหนังสืออิเล็กทรอนิกส์	87
2.10 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	88
2.10.1 สร้างข้อกติกานักบวชสตรีทางพระพุทธศาสนา	88

2.10.2 บทบาทด้านการส่งเสริมพระพุทธศาสนาของแม่ชีไทย	92
2.10.3 การพัฒนาศักยภาพนักบวชสตรีทางพระพุทธศาสนา	94
2.10.4 การขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนาของชุมชนสตรี	95
2.10.4 การพัฒนาหนังสืออิเล็กทรอนิกส์	101
2.11 กรอบแนวคิดการวิจัย	104
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย	105
3.1 รูปแบบการวิจัย	105
3.2 พื้นที่ในการศึกษาวิจัย	109
3.3 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญและกลุ่มตัวอย่าง	110
3.4 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	110
3.5 การเก็บรวบรวมข้อมูลและการปฏิบัติการวิจัย	114
3.6 การวิเคราะห์ข้อมูล	116
3.7 สถิติที่ใช้ในการวิจัย	118
3.8 การนำเสนอผลการศึกษารายงาน	119
3.9 การขอจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์	119
3.10 สรุปกระบวนการวิจัย	119
บทที่ 4 ผลการวิจัย	121
4.1 ย้อนรอยการสร้างข้อถกเถียงและชุมชนทางศาสนาของสตรีและแม่ชีไทย	121
4.1.1 สถาบันแม่ชีไทย	122
4.1.2 มูลนิธิสถาบันแม่ชีไทย	150
4.1.3 สมาคมสถาบันแม่ชีไทย	160
4.1.4 ยุทธศาสตร์สถาบันแม่ชีไทย	164
4.1.5 การแต่งตั้งคณะภาค	169
4.1.6 การขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนาของชุมชนแม่ชีไทย	171
4.2 ภูมิหลังชุมชนทางศาสนาของสตรีและแม่ชีไทย	173
4.2.1 สำนักแม่ชีวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์	173
4.2.2 สำนักแม่ชีเนกขัมมาภิรมย์สถาน วัดบรมนิวาสราชวรวิหาร	181
4.2.3 สำนักแม่ชีรัตนไพบุลย์	189
4.2.4 สำนักแม่ชีสงบจิตต์	192
4.2.5 สำนักแม่ชีศาลาลันตูลุข	219
4.2.6 สำนักแม่ชีวัดเสนาหา	229
4.2.7 สำนักแม่ชีประทุมณารีสამัคคีธรรม วัดมหาธาตุวรวิหาร	234
4.2.8 สถาบันแม่ชีไทย สาขาปากท่อ	244

4.2.9 สำนักแม่ชีสนามชี วัดสนามพราหมณ์	247
4.2.10 สำนักแม่ชีวัดบุญทวี (ถ้ำกลบ)	261
4.3 ความเป็นตัวตนที่สะท้อนอัตลักษณ์ของแม่ชีไทย	272
4.4 ได้รับพระบารมี	278
4.5 การจัดทำจดหมายเหตุ	285
4.6 การพัฒนาศักยภาพแม่ชีไทยในพุทธศาสนาเถรวาทด้านการส่งเสริมการรู้พุทธศาสนาและ การขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนาของชุมชนสตรีในสังคมไทย	287
4.6.1 การพัฒนาศักยภาพแม่ชีไทย	287
4.6.2 การขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนาของแม่ชีไทย	305
4.7 การพัฒนาชุดความรู้ในรูปแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์เกี่ยวกับชุมชนทางศาสนาของสตรี และแม่ชีไทย	321
4.7.1 การพัฒนาชุดความรู้ในรูปแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์	321
4.7.2 ผลการประเมินชุดความรู้ในรูปแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์เกี่ยวกับชุมชนทาง ศาสนาของสตรีและสำนักแม่ชีไทย	330
4.7.3 การนำชุดความรู้ในรูปแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ไปใช้ประโยชน์	332
4.8 องค์ความรู้จากการวิจัย	332
บทที่ 5 สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ	333
5.1 สรุปผลการวิจัย	333
5.1.1 ย้อนรอยการสร้างข้อถกเถียงและชุมชนทางศาสนาของสตรีและแม่ชีไทย	333
5.1.2 การพัฒนาศักยภาพแม่ชีไทยในพุทธศาสนาเถรวาทด้านการส่งเสริมการรู้พุทธ ศาสนาและการขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนาของชุมชนสตรีในสังคมไทย	334
5.1.3 การพัฒนาชุดความรู้ในรูปแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์เกี่ยวกับชุมชนทางศาสนา ของสตรีและสำนักแม่ชีไทย	334
5.2 อภิปรายผล	335
5.2.1 ย้อนรอยการสร้างข้อถกเถียงและชุมชนทางศาสนาของสตรีและแม่ชีไทย	335
5.2.2 การพัฒนาศักยภาพแม่ชีไทยในพุทธศาสนาเถรวาทด้านการส่งเสริมการรู้พุทธ ศาสนาและการขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนาของชุมชนสตรีในสังคมไทย	337
5.2.3 การพัฒนาชุดความรู้ในรูปแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์เกี่ยวกับชุมชนทางศาสนา ของสตรีและสำนักแม่ชีไทย	340
5.3 ข้อเสนอแนะ	341
5.3.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย	341
5.3.2 ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้	342
5.3.3 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป	342

บรรณานุกรม	343
ภาคผนวก	356
ภาคผนวก ก ใบรับรองจริยธรรมการวิจัยของข้อเสนอการวิจัย	357
ภาคผนวก ข ตรวจเครื่องมือ	363
ภาคผนวก ค ตีพิมพ์บทความ	366
ภาคผนวก จ ใบรับสมัครขอभव	385
ภาคผนวก จ ใบรับรองผู้สมัครขอभव	386
ภาคผนวก ฉ ใบลัมมะโนคร้วสำรวจแม่ชีรายบุคคล	387
ภาคผนวก ช แบบคำลัมภาษณ	388
ภาคผนวก ซ หนังสือขอลัมภาษณเพื่อการวิจัย	392
ภาคผนวก ฌ กำหนดกิจกรรม	406
ภาคผนวก ง หนังสือเชิญเข้าร่วมอบรมและใบสมัคร	408
ภาคผนวก จ ใบสมัคร	409
ภาคผนวก ฉ ประกาศรายชื่อผู้ผ่านการรับสมัครอบรมหลักสูตร “พัฒนาศักยภาพแม่ชีไทย ด้านการส่งเสริมการรู้พระพุทศาสนา”	412
ภาคผนวก ช แผนการอบรมหลักสูตร “พัฒนาศักยภาพแม่ชีไทย ด้านการส่งเสริมการรู้ พระพุทศาสนา”	414
ภาคผนวก ซ แบบทดสอบและประเมินผล หัวข้อ “บาลีในชีวิตประจำวัน” และ “กรรมฐาน ในชีวิตประจำวัน”	415
ภาคผนวก ฌ ภาพกิจกรรมการจัดอบรม	419
ภาคผนวก ญ คู่มือการพัฒนาศักยภาพแม่ชีไทย	425
ภาคผนวก ซ บาลีสัญจร	430
ภาคผนวก ซ ทำเนียบประธานสถาบันแม่ชีไทย	432
ภาคผนวก ฌ ทำเนียบประธานมูลนิธิสถาบันแม่ชีไทย	433
ภาคผนวก ญ กิจกรรมของสถาบันแม่ชีไทย	434
ประวัติผู้วิจัย	437

สารบัญตาราง

ตารางที่ 1.1 รายชื่อวัดและสำนักแม่ชี	4
ตารางที่ 3.1 ขั้นตอนการวิจัยและระยะเวลาในการดำเนินการวิจัย	116
ตารางที่ 4.1 รายชื่อประธานสถาบันแม่ชีไทยและวัด/สำนัก	129
ตารางที่ 4.2 สรุปจำนวนสมาชิกสถาบันแม่ชีไทยรายภาค	148
ตารางที่ 4.3 ลำดับประธานกรรมการผู้จัดการมูลนิธิฯ	160
ตารางที่ 4.4 การแต่งตั้งหัวหน้าคณะภาค 18 ภาค	169
ตารางที่ 4.5 แสดงจำนวน ร้อยละ กลุ่มตัวอย่างจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล	330
ตารางที่ 4.6 แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างที่มีต่อ ชุดความรู้ในรูปแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์	330

สารบัญภาพ

ภาพที่ 1.1	กรอบแนวคิดการวิจัย ความสำคัญของชุมชนทางศาสนาของสตรี: ความเป็นตัวตนและ ศักยภาพด้านการส่งเสริมการเรียนรู้พระพุทธศาสนาและการขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนา ของชุมชนสตรีในสังคมไทย	7
ภาพที่ 2.1	การแต่งกายและแบบเสื้อ	14
ภาพที่ 2.2	ภาพแสดงความหมายและองค์ประกอบตามแนวคิดของ David C. McClelland	41
ภาพที่ 2.3	ขอบเขตการพัฒนาบุคคลและจุดเน้น	42
ภาพที่ 2.4	รูปแบบของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์	44
ภาพที่ 2.5	กระบวนการฝึกอบรม	44
ภาพที่ 2.6	การจัดอบรมอย่างเป็นระบบ	45
ภาพที่ 2.7	กระบวนการพัฒนาศักยภาพองค์กรโดยใช้แม่แบบการสร้างทีม	48
ภาพที่ 2.8	ความสัมพันธ์ระหว่างอัตลักษณ์บุคคล อัตลักษณ์ร่วมและอัตลักษณ์องค์กร	68
ภาพที่ 2.9	กรอบแนวคิดการวิจัย ฐานข้อมูลชุมชนทางศาสนาของสตรี ความเป็นตัวตนและศักยภาพ ด้านการส่งเสริมการเรียนรู้พระพุทธศาสนาและการขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนาของ ชุมชนสตรีในสังคมไทย	104
ภาพที่ 3.1	การออกแบบชุดความรู้การสร้างข้อตกลงและชุมชนทางศาสนาของสตรีและแม่ชีไทย การ พัฒนาศักยภาพแม่ชีไทยในพระพุทธศาสนาเถรวาทด้านการส่งเสริมการเรียนรู้พระพุทธศาสนาและ การขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนาของชุมชนสตรีในสังคมไทย	109
ภาพที่ 3.2	กระบวนการวิจัย ความสำคัญของชุมชนทางศาสนาของสตรี: ความเป็นตัวตนและ ศักยภาพด้านการส่งเสริมการเรียนรู้พระพุทธศาสนาและการขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนา ของชุมชนสตรีในสังคมไทย	120
ภาพที่ 4.1	กระบวนการศึกษาย้อนรอยการสร้างข้อตกลงและชุมชนทางศาสนาของสตรี และแม่ชีไทย	121
ภาพที่ 4.2	ตราสัญลักษณ์สถาบันแม่ชีไทย อักษรย่อ สมช.	124
ภาพที่ 4.3	บทบาทหน้าที่ของสถาบันแม่ชีไทย	125
ภาพที่ 4.4	กระบวนการเลือกตั้งคณะกรรมการบริหารงานสถาบันแม่ชีไทย	127
ภาพที่ 4.5	โครงสร้างสถาบันแม่ชีไทย	128
ภาพที่ 4.6	คณะกรรมการบริหารสถาบันแม่ชีไทย ประจำปี 2566	130
ภาพที่ 4.7	คณะกรรมการบริหารสถาบันแม่ชีไทย ประจำปี 2566	131
ภาพที่ 4.8	กองงานเลขานุการสถาบันแม่ชีไทย ประจำปี 2566	132

ภาพที่ 4.9 การเลือกตั้งประธานและกรรมการบริหารงานสถาบันแม่ชีไทย ประจำปี 2566	134
ภาพที่ 4.10 กิจกรรมการประชุมสามัญประจำปี 2566	134
ภาพที่ 4.11 กระบวนการและผลลัพธ์การพิจารณาข้อกติกาสถาบันแม่ชีไทย	135
ภาพที่ 4.12 สาขาสถาบันแม่ชีไทย ภาคเหนือ	144
ภาพที่ 4.13 สาขาสถาบันแม่ชีไทย ภาคกลาง	145
ภาพที่ 4.14 สาขาสถาบันแม่ชีไทย ภาคตะวันออก	146
ภาพที่ 4.15 สาขาสถาบันแม่ชีไทย ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	147
ภาพที่ 4.16 สาขาสถาบันแม่ชีไทย ภาคใต้	147
ภาพที่ 4.17 ตราสัญลักษณ์ สมาคมสถาบันแม่ชีไทย	161
ภาพที่ 4.18 ผังการเดินเอกสารของมูลนิธิสถาบันแม่ชีไทย ในพระราชูปถัมภ์ สถาบันแม่ชี และ สมาคมสถาบันแม่ชีไทย (งานธุรการ)	163
ภาพที่ 4.19 โครงสร้างการบริหารแม่ชีไทย	163
ภาพที่ 4.20 ยุทธศาสตร์สถาบันแม่ชีไทย	164
ภาพที่ 4.21 การแปลงยุทธศาสตร์สู่การปฏิบัติของสถาบันแม่ชีไทย	168
ภาพที่ 4.22 โครงสร้างการบริหารงาน สำนักแม่ชีวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์	178
ภาพที่ 4.23 ที่ตั้ง กิจกรรมและสิ่งแวดล้อมภายในสำนักแม่ชีวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์	180
ภาพที่ 4.24 ผู้ซื้อที่ดินและผู้สร้างศาลาสดมภ์ สำนักแม่ชีเนกขัมมาภิรมย์สถาน	181
ภาพที่ 4.25 คุณท้าวสัตยานุรักษ์ (สาย โรจนดิษ)	182
ภาพที่ 4.26 ข้อกติกาสถาบันเนกขัมมาภิรมย์สถานประกาศไว้เมื่อ 1 กันยายน รัตนโกสินทร์ศก ร.ศ. 128 หรือ พ.ศ. 2452	184
ภาพที่ 4.27 ที่ตั้ง กิจกรรมสดมภ์ข้ามปีและสิ่งแวดล้อมภายในสำนักแม่ชีเนกขัมมาภิรมย์ สถาน	189
ภาพที่ 4.28 ที่ตั้ง กิจกรรมและสิ่งแวดล้อมภายในสำนักแม่ชีรัตนไพบลย์	192
ภาพที่ 4.29 ที่ตั้ง กิจกรรมและสิ่งแวดล้อมภายในสำนักแม่ชีสงบจิตต์	219
ภาพที่ 4.30 ที่ตั้ง กิจกรรมและสิ่งแวดล้อมภายในสำนักแม่ชีศาลาสันติสุข	228
ภาพที่ 4.31 ที่ตั้ง กิจกรรมและสิ่งแวดล้อมภายในสำนักแม่ชีวัดเสนาหา	234
ภาพที่ 4.32 โครงสร้างการปกครองสำนักแม่ชีประชุมนารี	242
ภาพที่ 4.33 ที่ตั้ง กิจกรรมและสิ่งแวดล้อมภายในสำนักแม่ชีประชุมนารี	243
ภาพที่ 4.34 ที่ตั้ง กิจกรรมและสิ่งแวดล้อมภายในสถาบันแม่ชีไทย สาขาปากท่อ	247
ภาพที่ 4.35 ที่ตั้ง กิจกรรมและสิ่งแวดล้อมภายในสำนักแม่ชีสนามชี วัดสนามพราหมณ์	261
ภาพที่ 4.36 ที่ตั้ง กิจกรรมและสิ่งแวดล้อมภายในสำนักแม่ชีวัดบุญทวี (ถ้ำกลบ)	271

ภาพที่ 4.37 ผลลัพธ์ที่ได้จากศึกษาข้อกติกาและชุมชนทางศาสนาของสตรีและแม่ชีไทย	272
ภาพที่ 4.38 อัตลักษณ์แม่ชีกับความเป็นผู้กตัญญู	277
ภาพที่ 4.39 การพัฒนาศักยภาพแม่ชีไทย	288
ภาพที่ 4.40 หลักสูตรการพัฒนาศักยภาพแม่ชีไทย	288
ภาพที่ 4.41 กำหนดหลักสูตรอบรม	289
ภาพที่ 4.42 ตัวบ่งชี้และค่าเป้าหมายเพื่อการวัดและประเมินผล	291
ภาพที่ 4.43 กำหนดหลักสูตรอบรม	291
ภาพที่ 4.44 จัดกิจกรรมพัฒนาศักยภาพ	292
ภาพที่ 4.45 รูปแบบการอบรม	294
ภาพที่ 4.46 ประเมินผลการจัดอบรม	294
ภาพที่ 4.47 ผลคะแนนการประเมินความรู้ก่อนและหลังการอบรมภาษาบาลีในชีวิตประจำวันและ ธรรมเนียมในชีวิตประจำวัน	295
ภาพที่ 4.48 การประเมินความรู้ก่อนและหลังการอบรมภาษาบาลีในชีวิตประจำวันและธรรมเนียมใน ชีวิตประจำวัน	295
ภาพที่ 4.49 ผลการประเมินการนำความรู้ไปใช้ หัวข้อ บาลีในชีวิตประจำวัน	296
ภาพที่ 4.50 ผลการประเมินวิทยากร หัวข้อ บาลีในชีวิตประจำวัน	296
ภาพที่ 4.51 ผลการประเมินวิทยากร หัวข้อ บาลีในชีวิตประจำวัน	296
ภาพที่ 4.52 ผลการประเมินการจัดอบรม หัวข้อ บาลีในชีวิตประจำวัน	296
ภาพที่ 4.53 ผลการประเมินการนำความรู้ไปใช้ หัวข้อ ธรรมเนียมในชีวิตประจำวัน	297
ภาพที่ 4.54 ผลการประเมินวิทยากร หัวข้อ ธรรมเนียมในชีวิตประจำวัน	297
ภาพที่ 4.55 ผลการประเมินการจัดอบรม หัวข้อ ธรรมเนียมในชีวิตประจำวัน	297
ภาพที่ 4.56 บทสรุปการพัฒนาศักยภาพแม่ชีสู่การนำไปปฏิบัติที่เรียกว่า “ศักยภาพสู่การสร้างควม ประทับใจ”	301
ภาพที่ 4.57 หลักไตรลักษณ์กับกระบวนการอบรม	303
ภาพที่ 4.58 ผลลัพธ์และความสอดคล้องของการพัฒนาศักยภาพแม่ชีไทยกับแผนยุทธศาสตร์	305
ภาพที่ 4.59 ศักยภาพแม่ชีไทยกับการขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนา	306
ภาพที่ 4.60 ปัจจัยที่ส่งผลต่อการขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนาของชุมชนสตรีในสังคมไทย	318
ภาพที่ 4.61 การส่งเสริมการรู้พระพุทธศาสนาสู่ผลลัพธ์และการขยายผล	318
ภาพที่ 4.62 ศักยภาพแม่ชีไทยกับการขับเคลื่อนการทำงานทางพระพุทธศาสนา	319
ภาพที่ 4.63 กระบวนการพัฒนาชุดความรู้	322
ภาพที่ 4.64 สรุปเนื้อหาโดยย่อข้อมูลสถาบันแม่ชีไทยและ 10 สำนักแม่ชี	326

- ภาพที่ 4.65 รูปแบบการศึกษาความสำคัญของชุมชนทางศาสนาของสตรี: ความเป็นตัวตนและ
ศักยภาพด้านการส่งเสริมการรู้พระพุทธศาสนาและการขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนา
ของชุมชนสตรีในสังคมไทย 329
- ภาพที่ 4.66 ระดับความเห็นที่มีต่อชุดความรู้ในรูปแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์เกี่ยวกับชุมชนทาง
ศาสนาของสตรีและสำนักแม่ชีไทย 331
- ภาพที่ 4.67 องค์ความรู้จากการวิจัย 332

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

หลักฐานทางประวัติศาสตร์ไม่มีปรากฏหลักฐานสายเถรวาทในประเทศไทย อย่างไรก็ตาม สตรีไทยได้พัฒนารูปแบบของการปฏิบัติธรรมโดยออกจากเรือนในรูปแบบอื่น ที่สำคัญและทราบมาว่า ในการออกจากเรือนไปนั้นก็เพื่อปฏิบัติธรรม หลักฐานที่ชี้ชัดว่าแม่ชีมีประวัติมาแล้วอย่างน้อย 400 ปี ในประเทศไทย ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2535 แม่ชี หรือ ชี หมายถึง นักบวช นุ่งขาว ห่มขาว โกนคิ้ว โกนผม อย่างน้อยถือศีล 8 หรือศีล 10¹ ก็มี ทั้ง ๆ ที่สถาบันเรือนเป็นอนาคาริกเพื่อปฏิบัติธรรมที่วัดหรือสำนักชีต่าง ๆ ทั่วประเทศไทย พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลศัพท์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยได้กล่าวถึง “ชี” ว่าเป็นนักบวชหญิงถือบวชอุบาสิกที่นุ่งขาวห่มขาวโกนผมโกนคิ้วถือศีล² หากแต่มีความขัดแย้งกับกรมศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงต่างประเทศ กระทรวงคมนาคม กระทรวงสาธารณสุข ไม่ได้เห็นว่าเป็นนักบวชหรือบรรพชิตเหมือนกับพระภิกษุอย่างชัดเจน จะเห็นได้ว่า แม่ชีไม่ได้รับการลดราคาค่าโดยสาร ลดราคาในการค่ารักษาพยาบาลและสวัสดิการต่าง ๆ จากรัฐ ดูเหมือนว่าแม่ชีจะอยู่ในสถานะเดียวกับฆราวาส เพียงแต่แม่ชีถือศีลมากกว่าฆราวาส ในขณะเดียวกันตามรัฐธรรมนูญแม่ชีก็จะอยู่ในความหมายนักบวชด้วย แสดงให้เห็นถึงความขัดแย้งและความไม่ชัดเจนในสถานภาพของแม่ชี

นอกจากนี้ ได้อ้างอิงแม่ชีที่เป็นผู้ปฏิบัติดี เป็นผู้นำและสอนธรรมได้ดี อาทิเช่น แม่ชีผู้เป็นที่เคารพของชาวบ้าน หรือแม่กระทั่งแม่ชีช่วยเหลือชาวบ้าน หรือแม่ชีที่มีบทบาททางสังคมไทยด้วย และยังมีแม่ชีที่มีความสามารถเชิงปาฏิหาริย์และมีแม่ชีมากมายได้ประสบความสำเร็จทางอริยะบรรลุตธรรม และมีแม่ชีที่สำเร็จการศึกษาด้านอภิธรรม และบาลีศึกษา เป็นต้น ในขณะเดียวกันนักวิชาการบางท่านเห็นว่าแม่ชีมีสถานะทางสังคมค่อนข้างต่ำ ภาษาที่ใช้กับแม่ชีไม่ชัดเจน บางท่านใช้ภาษาเชิงศัพท์ที่ใช้กับพระสงฆ์ อย่างเช่นใช้คำว่ารูปหรือบางท่านใช้คำว่าคน จึงทำให้ไม่มีความชัดเจนในการใช้ภาษาไทยเมื่อพูดคุยกับแม่ชี จำนวนแม่ชีที่ไม่ชัดเจนเหมือนจำนวนพระภิกษุที่มีสถิติทุกปีว่ามีกี่รูปมีวัดกี่แห่ง แต่ข้อมูลแม่ชีไม่มีความชัดเจน เพราะเหตุนี้ต้องสันนิษฐานหรือคาดเดาจำนวนแม่ชี ในแวดวงวิชาการมักจะเห็นว่าน่าจะมีแม่ชีประมาณ 20,000-25,000 รูปในประเทศไทย

---

¹พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช ๒๕๓๕, (กรุงเทพฯ:โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), 2539, หน้า 270

²มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พจนานุกรมฉบับประมวลธรรม, (กรุงเทพฯ:โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), 2535, หน้า 56.

เรื่องประวัติศาสตร์แม่ชี ก็มีการขาดความชัดเจนในข้อมูล เช่นเดียวกัน อย่างเช่น มีแหล่งข้อมูลอ้างว่า แม่ชีมีปรากฏตั้งแต่สมัยพระเจ้าอโศกมหาราช อ้างเหตุผลว่าพระเจ้าอโศกมหาราช ส่งธรรมทูตมาที่ดินแดนสุวรรณภูมิ ที่บวชแม่ชี ตั้งแต่สมัยนั้นก็มีแม่ชี บางท่านให้เหตุผลว่าร้อยรอยของแม่ชีมีตั้งแต่สมัยพุทธกาล มีคำว่าพุทธสาวิกานุ่งขาวห่มขาวประพาศิพรหมจรรย์ แต่ในพระไตรปิฎกไม่มีปรากฏคำว่า แม่ชี เพราะฉะนั้น จึงสรุปได้ว่าความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ กำเนิดแม่ชีไม่มีความชัดเจน แม้กระทั่งคำว่าแม่ชีก็ขาดความชัดเจนเช่นเดียวกัน ในขณะที่คำว่า แม่ มีความชัดเจนในภาษาไทย ส่วนคำว่า ชี ก็จะมีการถกเถียงกันว่ามาจากไหน เป็นศัพท์มาจากภาษาบาลีหรือภาษาเขมรก็ยังไม่ชัดเจนว่ามาจากไหนในความหมายดั้งเดิม

หากมองย้อนไปในอดีต สตรีและแม่ชีไทยมีบทบาทสำคัญในการดูแลรักษาพระศาสนา รวมถึงการมีส่วนร่วมสร้างสรรค์อารามพระศาสนา สตรีและแม่ชีไทยคือผู้มีพลังเชื่อมโยงจิตวิญญาณ ความสัมพันธ์ในชุมชน นับเป็นบทบาทที่สำคัญตั้งแต่สมัยพระนารายณ์ ดังนั้น จึงมีความสำคัญในทางวิชาการที่จะต้องศึกษาความสำคัญของชุมชนสตรี การสร้างข้อกติกาและบทบาทด้านการส่งเสริมการทำงานทางศาสนาของแม่ชีไทย โดยศึกษาจากเอกสารประวัติศาสตร์ของชาวตะวันตก การบันทึกของชาวต่างชาติตั้งแต่สมัยอยุธยา กฎหมายของพระสงฆ์สมัยรัชกาลที่ 1 จดหมายเหตุต่าง ๆ หนังสือและเอกสารการก่อตั้งสถาบันแม่ชีไทย วารสาร “แม่ชีสาร” ของสถาบันแม่ชีไทย พ.ศ. 2513-2564 และเอกสารการประชุมของมูลนิธิสถาบันแม่ชีไทย

ในสังคมไทยเป็นที่ทราบกันทั่วไปว่านักบวชหญิงหมายถึงแม่ชี ถึงแม้ว่าสังคมไทยมีความคุ้นเคยกับแม่ชีมาเป็นเวลานาน แต่จากการรวบรวมหลักฐานและเอกสารในอดีตเกี่ยวกับแม่ชี พบว่ายังมีจำนวนน้อยมาก การบันทึกหลักฐานที่เกี่ยวข้องในระยะแรกมักอยู่แทรกอยู่ในการบันทึกเรื่องราวของพระสงฆ์ ซึ่งหลักฐานเกี่ยวกับแม่ชี ได้แก่ จดหมายเหตุของมองซิเออร์ เดอ ลา ลูแบร์ อัครราชทูตของพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 แห่งฝรั่งเศส ที่ได้บันทึกจดหมายเหตุเกี่ยวกับแม่ชีในสมัยอยุธยา พ.ศ. 2231³

จากหลักฐานอันเก่าแก่ของชาวต่างชาติทำให้ทราบว่า นักบวชหญิงเริ่มปรากฏมีตั้งแต่สมัยอยุธยา แม่ชีเป็นรูปแบบของสตรีที่อาจประสงค์จะมีวิถีชีวิตแบบภิกษุณี แต่เนื่องจากเหตุผลทางด้านพระวินัยอันเนื่องจากประเทศไทยเป็นพุทธศาสนานิกายเถรวาทแนวอนักรัชนียมสตรีทั้งหลายจึงไม่สามารถเป็นภิกษุณีได้ อย่างไรก็ตาม จากข้อจำกัดในเรื่องพระวินัยดังกล่าวถือเป็นโอกาสให้แม่ชีได้มีส่วนสนับสนุนการทำงานของพระภิกษุในหลายภารกิจที่ภิกษุณีสามารถทำได้ ซึ่งรวมถึงการจัดการกิจกรรมต่าง ๆ ภายในวัด ดังนั้น แม่ชีจึงถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของการสืบทอดพระพุทธศาสนาของประเทศไทยจากอดีตมาจนถึงปัจจุบัน

ชุมชนแม่ชีเป็นชุมชนที่มีประชาชนสนับสนุน บทบาทของแม่ชีมีต่อชุมชนมาเป็นเวลานาน แม่ชีบางสำนักมีมาก่อนการรวมตัวกันก่อตั้งสถาบันแม่ชีไทยและพบว่าแม่ชีมีกระจายกันอยู่ตามจังหวัดต่าง ๆ ทั่วประเทศ รูปแบบการอยู่อาศัยที่พบมีทั้งกลุ่มที่อาศัยรวมกันเป็นหมู่ใหญ่

³ ซีมง เดอ ลา ลูแบร์ (Simon de La Loubère), จดหมายเหตุ ลา ลูแบร์ ราชอาณาจักรสยาม แปลโดย สันต์ ท.โกมลบุตร, (นนทบุรี: สำนักพิมพ์ศรีปัญญา, 2548), หน้า 507.

สร้างสำนักเอกเทศปกครองตนเองไม่ขึ้นตรงต่อวัดและอีกจำนวนหนึ่งอาศัยรวมกันอยู่ในวัดขึ้นตรงต่อเจ้าอาวาส การทำงานของแม่ชีต่อสังคมคือการเป็นที่ปรึกษาของสตรีที่มีความทุกข์เกี่ยวกับครอบครัว เป็นผู้นำให้พระสวามณต์ เป็นผู้รับใช้พระภิกษุในกิจการงานต่าง ๆ เช่น งานครัว งานทำความสะอาด งานพิธีการต่าง ๆ เป็นต้น นอกจากนี้ แม่ชียังมีบทบาทสำคัญในการสร้างความสงบสุขให้แก่สังคมและชุมชน ดังเช่น มีหลักฐานระบุว่าแม่ชีบางรูปสามารถปราบงูได้ ซึ่งมีเรื่องเล่าสืบทอดกันต่อ ๆ มาว่า ในพื้นที่ของชุมชนบางแห่งมีงูเห่าเป็นจำนวนมากตัวขนาดใหญ่และงูเหล่านี้ได้ไล่กัดคนที่เดินผ่านบริเวณนั้นเสมอ จนกระทั่งชาวบ้านไม่กล้าใช้เส้นทางนั้นสัญจร ต่อมาเมื่อแม่ชีมาปักกรดุดงค์ในบริเวณนั้นไม่ปรากฏมีงูเห่ามารบกวนอีกเลย⁴

ด้วยเหตุผลข้างต้นแสดงให้เห็นว่าแม่ชีเป็นผู้มีบทบาทสำคัญต่อสังคมทั้งในฐานะของผู้นำทางจิตวิญญาณ ผู้อุทิศตนเพื่อรับใช้พระพุทธศาสนา ผู้บรรเทาความทุกข์ร้อนของชุมชน ตลอดจนการเกิดชุมชนนักบวชก่อให้เกิดการรวมกลุ่มเพื่อนำไปสู่การพัฒนาตนเองและสมาชิกในกลุ่มที่จะนำไปสู่การพัฒนาสมาชิกที่พึงประสงค์ในสังคมไทย การที่จะดึงศักยภาพของชุมชนแม่ชีมาใช้ประโยชน์ต่อสังคมไทย จำเป็นต้องมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับภูมิหลังและความเป็นมาของการสร้างข้อกีดการะเบียวินัยและชุมชนทางศาสนาของแม่ชีไทย บทบาทของแม่ชีไทยในพุทธศาสนาเถรวาทด้านการส่งเสริมการทำงานทางศาสนาในสังคมไทย เพื่อการประเมินคุณค่าของแม่ชีต่อชุมชน กระบวนการพัฒนาตนเองของแม่ชี ตลอดจนแนวปฏิบัติของแม่ชีที่เป็นที่ยอมรับของคนในชุมชน

นอกจากนี้ การศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนแม่ชีรักษาไว้ซึ่งข้อมูลที่เป็นมรดกปาฐะระดับท้องถิ่นที่มีค่าไม่ได้เลือนหายไปดังเช่นในอดีตที่ผ่านมา ดังนั้น ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนแม่ชี โครงสร้างและการบริหารสำนักแม่ชี ศึกษาคุณค่าของแม่ชีระดับชุมชนท้องถิ่น ศึกษากระบวนการปฏิบัติธรรม ระบบการรับนักบวชหญิงใหม่ วิธีการบวช ศึกษาวิธีการตั้งข้อกีดการะเบียวินัยปฏิบัติ วิธีการดำเนินชีวิต การปฏิสัมพันธ์กับชุมชน ซึ่งผลที่ได้รับคาดว่าจะได้ความรู้เพื่อนำมาเรียนรู้ผ่านหนังสืออิเล็กทรอนิกส์เกี่ยวกับชุมชนทางศาสนาของแม่ชีไทยและนำมาใช้เป็นแนวทางการพัฒนาแม่ชีให้เป็นประโยชน์ต่อสังคมและพระพุทธศาสนาต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1.2.1 เพื่อศึกษาย้อนรอยการสร้างข้อกีดการะเบียวินัยและชุมชนทางศาสนาของสตรีและแม่ชีไทย
- 1.2.2 เพื่อศึกษาการพัฒนาศักยภาพแม่ชีไทยในพุทธศาสนาเถรวาทด้านการส่งเสริมการรู้พุทธศาสนาและการขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนาของชุมชนสตรีในสังคมไทย
- 1.2.3 เพื่อพัฒนาชุดความรู้ในรูปแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์เกี่ยวกับชุมชนทางศาสนาของสตรีและสำนักแม่ชีไทย

⁴ ผู้เฒ่า ศิษย์หลวงพ่อ, อธิฐานบารมีสร้างสำนักปฏิบัติธรรม. กรุงเทพมหานคร. ชินอักษรการพิมพ์. ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์.

1.3 ปัญหาการวิจัย

- 1.3.1 การสร้างข้อกติกาศาสนาและชุมชนทางศาสนาของสตรีและแม่ชีไทยเป็นอย่างไร
- 1.3.2 การพัฒนาศักยภาพแม่ชีไทยในพุทธศาสนาเถรวาทด้านการส่งเสริมการรู้พุทธศาสนาและการขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนาของชุมชนสตรีในสังคมไทยเป็นอย่างไร
- 1.3.3 พัฒนาชุดความรู้ในรูปแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์เกี่ยวกับชุมชนทางศาสนาของสตรีและสำนักแม่ชีไทยเป็นอย่างไร

1.4 ขอบเขตของการวิจัย

1.4.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา

คณะผู้วิจัยจะศึกษาการสร้างข้อกติกาศาสนาและชุมชนทางศาสนาของสตรีและแม่ชีไทย การพัฒนาศักยภาพแม่ชีไทยในพระพุทธศาสนาเถรวาทด้านการส่งเสริมการรู้พระพุทธศาสนาและการขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนาของชุมชนสตรีในสังคมไทย และการพัฒนาชุดความรู้ในรูปแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์เกี่ยวกับชุมชนทางศาสนาของสตรีและสำนักแม่ชีไทย

1.4.2 ขอบเขตด้านเอกสาร

ผู้วิจัยจะศึกษาจากพระไตรปิฎก อรรถกถา หนังสือประวัติสำนักแม่ชี หนังสือ 50 ปี สถาบันแม่ชีไทย หนังสือระเบียบปฏิบัติของสถาบันแม่ชีไทยและสำนักชีต่าง ๆ หนังสือประวัติและธรรมเนียมของพระครูสุนทรธรรมวงศ์ (ในส่วนของสำนักแม่ชีล้านนาชีวิตตามพรหมณ์) หนังสือกฎพระราชทานวัดบรมนิวาสราชวรวิหาร หนังสือออกเมรุพระราชทานเพลิงศพสมเด็จพระญาณวโรดม (ประยูร สุนตฺถกฺรเถร) สมบัติแห่งธรรมของ ส.ร.ด. พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพท้าวสัตยานุรักษ์ (สาย โรจนดิษ) หนังสือประวัติวัด เอกสารแผ่นพับ สิ่งพิมพ์ เอกสารอัดสำเนาคู่มือสำนักงานของสถาบันแม่ชีไทย เอกสารอัดสำเนาสรุปผลโครงการจัดงานวันคล้ายวันก่อตั้งสถาบันแม่ชีไทย บทบาทแม่ชีไทย วารสารแม่ชีสาร ความหมายของอัตลักษณ์ ประเภทอัตลักษณ์และการสร้างอัตลักษณ์ หนังสือและเอกสารที่เกี่ยวข้องกับความหมายของศักยภาพ องค์ประกอบของศักยภาพ แนวทางและวิธีการพัฒนาศักยภาพและความหมายประเภทหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ โครงสร้างการออกแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ ข้อดี ข้อจำกัดและประโยชน์ของหนังสืออิเล็กทรอนิกส์

1.4.3 ขอบเขตด้านพื้นที่

การวิจัยครั้งนี้จะดำเนินการในพื้นที่ตามรายชื่อวัดและสำนักแม่ชีและบุคคลผู้อุปถัมภ์สำนักแม่ชี ดังตารางข้างล่างนี้

ตารางที่ 1.1 รายชื่อวัดและสำนักแม่ชี

ชื่อจังหวัด	ชื่อวัด/สำนักแม่ชี	จำนวนวัด/ สำนักแม่ชี
กรุงเทพมหานคร	1. สำนักแม่ชีวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์	4
	2. สำนักแม่ชีเนกขัมมาภิรมย์สถาน วัดบรมนิวาสราชวรวิหาร	

ชื่อจังหวัด	ชื่อวัด/สำนักแม่ชี	จำนวนวัด/ สำนักแม่ชี
	3. สำนักแม่ชีรัตนไพบูลย์ 4. สำนักแม่ชีสงบจิตต์	
นครปฐม	1. สำนักแม่ชีศาลาล้านดิสุข 2. สำนักแม่ชีวัดเสนาหา	2
ราชบุรี	1. สำนักแม่ชีประชุมনারีสามัคคีธรรม วัดมหาธาตุวรวิหาร 2. สถาบันแม่ชีไทยสาขapakทอ	2
เพชรบุรี	1. สำนักแม่ชีสนามชีวัดสนามพราหมณ์ 2. สำนักแม่ชีวัดบุญทวี (ถ้ำกลบ)	2

เหตุผลที่ผู้วิจัยเลือกสำนักแม่ชีที่มีรายชื่อดังกล่าวนี้เพราะเป็นสำนักเก่าแก่หรือแม่ชีในสำนักมีความโดดเด่นด้านชุมชนของแม่ชี การสร้างข้อคิดภา ระเบียบวินัยของแม่ชีทางประวัติศาสตร์ ศักยภาพแม่ชี การรู้พระพุทศาสนาและการขับเคลื่อนการทำงานของชุมชนสตรีในสังคมไทย

1.4.4 ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ประกอบด้วย หัวหน้าแม่ชีและแม่ชี จำนวน 20 คน กลุ่มตัวอย่างเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาศักยภาพแม่ชีไทย 44 คนและกลุ่มตัวอย่างทดลองและประเมินชุดความรู้ 420 คน

1. หัวหน้าแม่ชีและแม่ชีสำนักแม่ชีวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์
2. หัวหน้าแม่ชีและแม่ชีสำนักแม่ชีรัตนไพบูลย์
3. หัวหน้าแม่ชีและแม่ชีสำนักแม่ชีเนกขัมมาภิรมย์สถาน วัดบรมนิวาสราชวรวิหาร
4. หัวหน้าแม่ชีและแม่ชีสำนักแม่ชีสงบจิตต์
5. หัวหน้าแม่ชีและแม่ชีสำนักแม่ชีศาลาล้านดิสุข
6. หัวหน้าแม่ชีและแม่ชีสำนักแม่ชีวัดเสนาหา
7. หัวหน้าแม่ชีและแม่ชีสำนักประชุมনারีสามัคคีธรรม วัดมหาธาตุวรวิหาร
8. หัวหน้าแม่ชีและแม่ชีสถาบันแม่ชีไทยสาขapakทอ
9. หัวหน้าแม่ชีและแม่ชีสำนักแม่ชีสนามชี
10. หัวหน้าแม่ชีและแม่ชีสำนักแม่ชีวัดบุญทวี (ถ้ำกลบ)
11. กลุ่มตัวอย่างทดลองและประเมินชุดความรู้

1.5 นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

แม่ชี หมายถึง นักบวชทางพระพุทธศาสนา มีรูปลักษณะดังนี้คือ โขนผม โขนคิ้ว นุ่งห่มสีขาว รักษาศีลสิกขาบท 8 สิกขาบท หรือ 10 สิกขาบท ปฏิบัติตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนา

อาศัยในวัดเช่นเดียวกับภิกษุ แต่มิได้อุปสมบท บางแห่งจึงถือว่าแม่ชีไม่ใช่ภิกษุ แต่เป็นอุบาสิกาในพุทธบริษัท 4 เท่านั้น

สำนักแม่ชี หมายถึง สถานที่พร้อมกับอาคารที่พักที่สร้างขึ้นเพื่อก่อตั้งสำนักชีโดยเฉพาะ เพื่อจะได้ไม่ปะปนกับพระภิกษุที่อยู่ภายในวัดและเป็นสำนักแม่ชีเอกเทศปกครองกันเองภายนอกวัด

ชุมชนทางศาสนาของสตรี หมายถึง ชุมชนแม่ชีไทยที่มารวมตัวกันทำงานทางศาสนา มาปฏิบัติธรรม ทำกิจกรรมเหมือนกันอยู่รวมกันที่วัดหรือสำนักแม่ชีเป็นเวลานาน มีความคิดเห็นและความเชื่อในพระพุทธศาสนาในทางเดียวกัน

ข้อกติกา ระเบียบวินัย หมายถึง เป็นข้อปฏิบัติที่แม่ชีตั้งขึ้นในสำนักชีเพื่อใช้ในการปกครองคณะแม่ชีและเป็นเครื่องที่ช่วยในการปฏิบัติและขัดเกลาจิตใจของผู้ประพฤติดตาม เป็นเครื่องหมายแห่งความพร้อมเพรียงและความเสมอกันในข้อประพฤตินั้นจะได้ไม่เป็นที่แตกต่างในความเห็นและปฏิบัติไปในแนวทางเดียวกัน

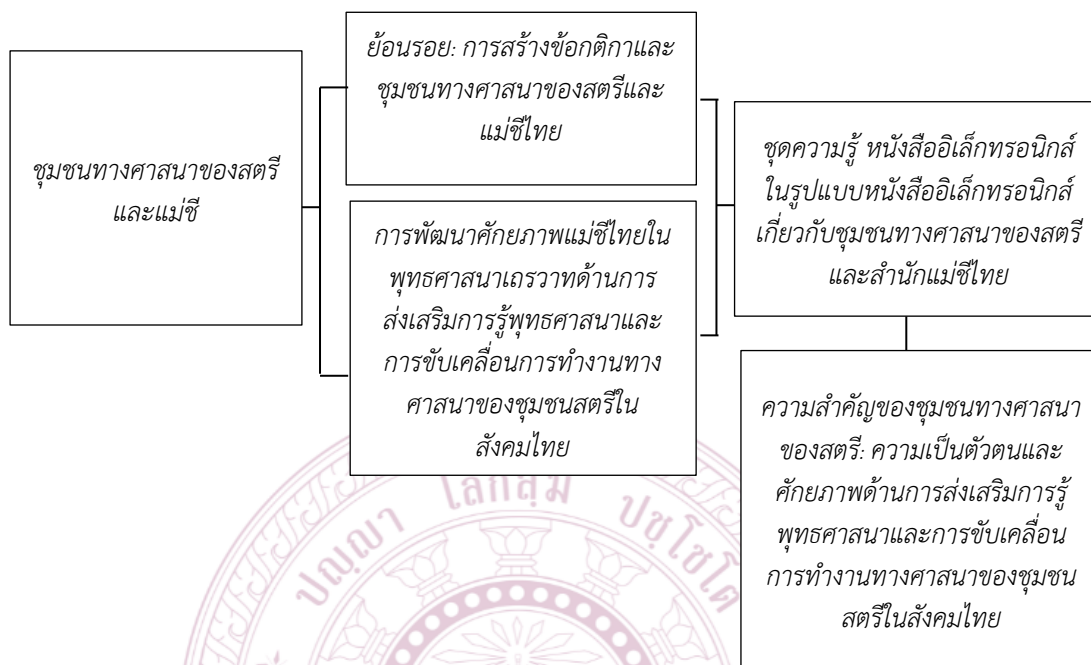
การส่งเสริมการรู้พระพุทธศาสนา หมายถึง การจัดกิจกรรมอบรมให้กับแม่ชีเพื่อส่งเสริมการรู้พระพุทธศาสนา ได้แก่ การรู้เกี่ยวกับภาษาบาลีและการรู้เกี่ยวกับกรรมฐาน เพื่อให้แม่ชีสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันและการนำไปประยุกต์ใช้ในการทำงานทางศาสนา

การขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนา หมายถึง การทำงานของแม่ชีที่ผ่านการพัฒนาศักยภาพด้านการรู้ภาษาบาลีในชีวิตประจำวัน และการรู้เรื่องกรรมฐานในชีวิตประจำวัน และได้นำความรู้ไปใช้ในการทำงานทางพระพุทธศาสนาในฐานะครูผู้สอน ผู้นำหรือผู้เข้าร่วมกิจกรรมเพื่อส่งเสริมพระพุทธศาสนา การช่วยงานวัดในโครงการต่าง ๆ เช่น การสวดมนต์ ไหว้พระ การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน การสอนคุณธรรมจริยธรรม

หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ หมายถึง สื่อการเรียนรู้ข้อมูลการสร้างข้อกติกาและชุมชนทางศาสนาของสตรีและแม่ชีไทย การพัฒนาศักยภาพแม่ชีไทยในพุทธศาสนาเถรวาทด้านการส่งเสริมการรู้พุทธศาสนา และการขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนาของชุมชนสตรีในสังคมไทย ที่สามารถแสดงผลในรูปแบบอ่านผ่านทางหน้าจอคอมพิวเตอร์หรือโทรศัพท์เคลื่อนที่ ทั้งในระบบออนไลน์และยังสามารถแทรกภาพ เสียง และ พิมพ์ออกทางเครื่องพิมพ์ได้

ชุดความรู้ หมายถึง การประมวลความรู้จากข้อมูลการสร้างข้อกติกาและชุมชนทางศาสนาของสตรีและแม่ชีไทย การพัฒนาศักยภาพแม่ชีไทยในพุทธศาสนาเถรวาทด้านการส่งเสริมการรู้พุทธศาสนา และการขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนาของชุมชนสตรีในสังคมไทย

1.6 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดการวิจัย ความสำคัญของชุมชนทางศาสนาของสตรี: ความเป็นตัวตนและศักยภาพด้านการส่งเสริมการรู้พระพุทธศาสนาและการขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนาของชุมชนสตรีในสังคมไทย

1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 1.7.1 ทำให้ทราบถึงการสร้างข้อกติกาและชุมชนทางศาสนาของสตรีและแม่ชีไทย
- 1.7.2 ทำให้ทราบการพัฒนาศักยภาพแม่ชีไทยในพุทธศาสนาเถรวาทด้านการส่งเสริมการรู้พุทธศาสนาและการขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนาของชุมชนสตรีในสังคมไทย
- 1.7.3 ได้พัฒนาชุดความรู้ในรูปแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์เกี่ยวกับชุมชนทางศาสนาของสตรีและสำนักแม่ชีไทย
- 1.7.4 เป็นการสร้างกำลังใจให้แก่สตรีและแม่ชีไทย

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิดชุมชนทางศาสนาของแม่ชี

2.1.1 กำเนิดและพัฒนากการชุมชนทางศาสนาของแม่ชี

กำเนิดและพัฒนากการของสตรีนุ่งขาวห่มขาวที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎกมี 2 กลุ่มคือ กลุ่มนุ่งขาวห่มขาวแต่ยังครองเรือนมีสามี อีกกลุ่มนุ่งขาวห่มขาวประพาศพรหมจรรย์ไม่ครองเรือน ข้อความว่า “อุบาสิกาทั้งหลายที่เป็นสาวิกาของศาสดานั้นที่เป็นคฤหัสถ์นุ่งขาวห่มขาวประพาศพรหมจรรย์ก็มีอยู่ อุบาสิกาทั้งหลายผู้เป็นสาวิกาของศาสดานั้นที่เป็นคฤหัสถ์นุ่งขาวห่มขาวบริโศกคามก็มีอยู่”¹ จากข้อความในพระไตรปิฎกนี้พบว่าร่องรอยของสตรีที่นุ่งขาวห่มขาวมีปรากฏเป็นรูปธรรมในพระไตรปิฎกแต่ไม่ชัดเจนว่าสตรีเหล่านี้โกนศีรษะหรือไม่เพียงแต่บอกว่าประพาศพรหมจรรย์ข้อความว่าอุบาสิกาผู้เป็นสาวิกา สามารถตีความได้ว่าสตรีที่ประพาศพรหมจรรย์ไม่ครองเรือนเหล่านี้เป็นอุบาสิกาที่รักษาอุโบสถศีลคือรักษาศีล 8 ข้อ

สำหรับในประเทศไทยแม่ชีมีปรากฏในสมัยอยุธยาตามหลักฐานของมองซิเอร์ เดอ ลา ลูแบร์ อัครราชทูตของพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 แห่งฝรั่งเศส ที่ได้บันทึกจดหมายเหตุเกี่ยวกับแม่ชีในสมัยอยุธยา พ.ศ. 2231 ไว้ว่า นักบวชที่เป็นสตรีนั้นเรียกว่า นางชี (Nang Tchii) นางนุ่งขาวห่มขาวเหมือนอย่างตาปะขาว และไม่มีใครนับถือเป็นสมณะเต็มตัวนัก อธิการเจ้าวัดธรรมดา ๆ ก็บวชนางชีได้เหมือนกับเถรและมาตรวาพวกนางชีจะร่วมเมถุนกรรมกับพวกบุรุษมิได้ก็ตาม แม้กระทั่งพวกนางชีก็ไม่ต้องโทษให้เผาไฟเสีย เช่น ให้กระทำแก่พระภิกษุในกรณีที่ถูกจับได้ว่าประกอบเมถุนกรรมกับบิณฑิตรี แต่ส่งผู้กระทำผิดไปให้บิดา มารดาลงโทษเสียแทน ด้วยว่าพระภิกษุกับนางชีนั้นจะเสียดิใครมิได้เลย² การปรากฏของภิกษุสำหรับแม่ชี มองซิเอร์ เดอ ลา ลูแบร์ กล่าวถึง ความตอนหนึ่งว่า แม้ว่าในประเทศสยามจะมีนางชี ต้นฉบับใช้คำว่า “Talapouine” “พวกนางไม่มีสำนักของตนเอง ต้องอาศัยอยู่ในวัดของพระภิกษุนั้น ชาวสยามนั้นเชื่อว่าอายุขัยอันล่วงเข้าวัยชราแล้วของสตรีเหล่านี้ (ด้วยไม่ปรากฏว่ามีนางชีสาว ๆ เลย) นั้นแล้วเป็นเครื่องมือประกันอันเพียงพอของการสำรวมอินทรีย์บริสุทธิ์ ความจริงก็ได้มีนางชีอยู่ทุกวัดไป แต่ในวัดที่มีนางชีนั้นภิกษุของพวกนางก็ตั้งอยู่ตามความยาวด้านหนึ่งของแนวรั้วไม้ไผ่ที่ข้าพเจ้าได้กล่าวไว้แล้วนั้น โดยมีได้มีเครื่องกันแยกออกจากหมู่ภิกษุแต่ประการใด”³

¹ ที.ปา.(ไทย) 11/-/104.

² ชิมง เดอ ลา ลูแบร์ (Simon de La Loubère), จดหมายเหตุ ลา ลูแบร์ ราชอาณาจักรสยาม) แปลโดย สันต์ ท.โกมลบุตร, (นนทบุรี: สำนักพิมพ์ศรีปัญญา, 2548), หน้า 355.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 341.

2.1.2 พัฒนาการคำว่าแม่ชี

ในช่วง พ.ศ. 2486-2512 ประชาชนภาคกลางเรียกสตรีที่นุ่งขาวห่มขาวโกนศีรษะนั้นว่า อุบาสิกาซึ่งจัดอยู่ในบริษัท 4 คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา การเรียกอุบาสิกาเช่นนี้ทำให้แยกไม่ออกว่าอุบาสิกากลุ่มไหนครองเรือนไม่ครองเรือนนำความสับสนมาให้กลุ่มที่ออกจากเรือนมาบวชอยู่วัดหรือสำนัก สตรีที่นุ่งขาวห่มขาวโกนศีรษะได้รวมตัวกันเข้าไปกราบเรียนปรึกษาพระสงฆ์ถึงการรวมตัวกันตั้งสมาคม สตรีกลุ่มนี้จึงได้ประชาสัมพันธ์ส่งข่าวให้แม่ชีทั่วประเทศเดินทางมาประชุมกันที่สถานการศึกษาหมามกุฏราชวิทยาลัย วัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพมหานครในวันที่ 28 สิงหาคม 2512 ประธานในที่ประชุมคือ พ.อ.ปิ่น มุทุกันต์ อธิบดีกรมการศาสนาในสมัยนั้น แม่ชีที่มาประชุม ได้ปรารภกับ พ.อ. ปิ่น เรื่องการเรียกผู้หญิงที่นุ่งขาว ห่มขาว โกนศีรษะ ควรจะเรียกอย่างไร ในอดีตประชาชนส่วนมากจะเรียกอุบาสิกา, อุบาสิกาชี, นางชี, ยายชี, แม่ขาว ดังนั้นในที่ประชุมได้มีมติเป็นเอกฉันท์ว่า “ควรจะเรียกแม่ชี” โดยให้เหตุผลว่า “ถ้าเรียกอุบาสิกาประชาชนส่วนใหญ่จะนึกถึงผู้หญิงที่ครองเรือนถ้าเรียกคำว่า ชี คำเดียวเสียงห้วน เรียกยายชีหรือนางชีไม่เหมาะสม” ในที่สุดในที่ประชุมจึงเลือกคำว่าแม่ชีเป็นคำเรียกตัวเองตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา⁴ ในปัจจุบันนี้มีกลุ่มแม่ชีกระแสหลักคือกลุ่มที่นุ่งขาวห่มขาวโกนคิ้วโกนศีรษะสังกัดวัดบ้างและสังกัดสำนักแม่ชีเป็นหลัก นอกนั้นแม่ชีนุ่งห่มสีกรักสีน้ำตาลเพื่อให้ดูแปลกกว่าแม่ชีกระแสหลักรักษาศีล 8 หรือ ศีล 10 การประพฤติปฏิบัติกิจวัตรเหมือนพระสงฆ์คือ ท้าวไตรสวตมนต์เข้าเฝ้า เจริญภาวนา เรียนหนังสือธรรมศึกษา ภาษาบาลีและเรียนมหาวิทยาลัย แต่มีแม่ชีบางวัดยังคงดูแลเรื่องอาหารสำหรับพระสงฆ์ของวัดนั้น ๆ

2.1.3 คำจำกัดความของแม่ชี

พระพุทธศาสนาได้จำแนกบุคคลที่นับถือพระพุทธศาสนาไว้ 4 จำพวก คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกาหรือที่เรียกว่า พุทธบริษัท⁵ พุทธบริษัท 4 ประกอบด้วยบุคคล 4 กลุ่ม ดังนี้⁶

1) **ภิกษุบริษัท** หมายถึง กลุ่มบุรุษเพศหรือกลุ่มบุรุษเพศที่ละชีวิตครองเรือนเข้ามาบวช ประพฤติพรหมจรรย์ มุ่งทำที่สุดแห่งทุกข์ในพระพุทธศาสนา โดยปฏิบัติตามไตรสิกขา คือ อธิศีล อธิจิต อธิปัญญา และสาขีพ⁷ หรือสิกขาบททั้งหมดที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้อย่างเคร่งครัดอีกทั้งมีความพร้อมที่จะศึกษาคันถธุระ และวิปัสสนาธุระ มีปกติถือการเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร และเห็นภัยในสังสารวัฏ⁸ บำเพ็ญสมณธรรมได้รับผลตามสมควรแก่การปฏิบัติ โดยพระอัญญาโกณฑัญญะ เป็นพระภิกษุรูปแรกในพระพุทธศาสนา ปัจจุบันภิกษุบริษัท ได้แก่ พระภิกษุสงฆ์ หรือพระสงฆ์ ที่ประพฤ

⁴ อ้างถึงสัมภาษณ์ แม่ชีอรุณ เพชรอุไร, เลขานุการมูลนิธิสถาบันแม่ชีไทย, 7 ตุลาคม 2559.

⁵ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์. (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2551.), หน้า 271.

⁶ แก้ว ชิตตะขบ. พุทธมามกชน ประวัติของพระอสีติมหาสาวก 80 องค์. (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2545), หน้า 3-4.

⁷ แบบแผนแห่งความประพฤติที่ทำให้ชีวิตอยู่ร่วมกันเป็นวิถีเดียวกัน

⁸ การเวียนว่ายตายเกิด

ตามพระธรรมวินัย ถือกีล 227 ลิกขาบท ดำรงตนเป็นพุทธศาสนทายาท ศึกษา ปฏิบัติ เผยแผ่ และ ปกป้องพระพุทธศาสนาให้ดำรงมั่นคงสืบไป⁹

2) ภิกษุณีบริษัท หมายถึงกลุ่มสตรีเพศ หรือกุลธิดาในสมัยพุทธกาลที่มีศรัทธาเข้ามาบวช ประพฤติพรหมจรรย์ในพระพุทธศาสนา โดยพระนางปชาบดีโคตร เป็นพระมาตุจฉา (น้า) ของพระพุทธองค์เป็นสตรีคนแรกที่ได้รับพุทธานุญาตให้อุปสมบทเป็นภิกษุณี ด้วยการรับครุกรรม 8 ประการ ภิกษุณีมีสิกขาบท และขนบธรรมเนียม ซึ่งเรียกว่า สาชีพทำนองเดียวกับภิกษุ แต่ถือกีลสิกขาบท บางอย่างต่างจากภิกษุ รวมสิกขาบทที่ต้องปฏิบัติอย่างเคร่งครัดในจำนวน 311 ลิกขาบท การอุปสมบทเป็นภิกษุณีนี้นั้น มีกระบวนการทางพระธรรมวินัย ที่พระพุทธองค์ทรงกำหนดให้ถือปฏิบัติ อย่างเคร่งครัด กล่าวคือ สตรีที่จะอุปสมบทเป็นภิกษุณีนี้นั้นต้องเป็นสามเณรี คือ หญิงที่รับการบรรพชา ในสำนักภิกษุณี ถือกีลสิกขาบท 10 ข้อเหมือนสามเณร เมื่อมีอายุ 18 ปี อีก 2 ปีจะครบกำหนดอายุ อุปสมบทเป็นภิกษุณี ภิกษุณีสงฆ์จึงสวดให้สิกขาสมมติ คือ ตกลงให้สมาทานสิกขาบท 6 ข้อ¹⁰ โดยให้ รักษาอย่างเคร่งครัดไม่ขาดเลยตลอดเวลา 2 ปี ถ้าขาดข้อใดข้อหนึ่งต้องสมาทานตั้งต้นใหม่อีก 2 ปี เมื่อครบ 2 ปี ภิกษุณีสงฆ์จึงทำพิธีอุปสมบทให้ ขณะที่สมาทานสิกขาบท 6 ข้ออย่างเคร่งครัดตลอด 2 ปี เรียกว่า ลิกขมานา แปลว่าหญิงผู้กำลังศึกษา คือ ผู้ฝึกฝนตนเพื่อเตรียมอุปสมบทเป็นภิกษุณี ในพิธี อุปสมบท ต้องทำจากสงฆ์สองฝ่าย คืออุปสมบทจากภิกษุณีสงฆ์ก่อนฝ่ายหนึ่ง แล้วมารับการอุปสมบท จากภิกษุสงฆ์อีกฝ่ายหนึ่ง จึงจะสำเร็จเป็นภิกษุณีโดยสมบูรณ์ ต่อมาภายหลังพุทธปรินิพพานภิกษุณี สงฆ์ได้สูญการสืบทอด ในปัจจุบันไม่มีภิกษุณีสงฆ์ในพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทแล้ว

3) อุบาสกบริษัท คำว่า อุบาสก แปลว่า การเข้าถึงพระรัตนตรัย หมายถึง กลุ่มบุรุษเพศที่ได้สดับรับฟังธรรมของพระพุทธเจ้า แล้วเกิดความเลื่อมใส แต่ไม่พร้อมที่จะสละชีวิตครองเรือนเข้ามา ประพฤติพรหมจรรย์บวชเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา จึงปฏิญาณตนขอเป็นผู้เข้าถึงพระรัตนตรัย ยอมรับนับถือพระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์เป็นสรณะ ที่พึ่งที่ระลึกของตนตลอดชีวิต ด้วยการ สมาทานศึกษา ปฏิบัติอยู่ในศีล 5 หรือศีล 8 อย่างเคร่งครัด แล้วทำหน้าที่อุปถัมภ์บำรุงพุทธบริษัท 2 กลุ่มแรก ด้วยปัจจัย 4 โดยพ่อค้าสองพี่น้องชื่อนามาสและภักกลีละ ผู้นำเสียบึงเดินทางเข้าไปถวาย พระพุทธองค์ขณะประทับเสวยวิมุตติ เมื่อแรกตรัสรู้ในสัปดาห์ที่ 7 เป็นอุบาสกคู่แรกที่ถึงพระพุทธเจ้า และพระธรรมเป็นสรณะ เรียกว่าเทวาทิกอุบาสก และเศรษฐีชาวเมืองพาราณสีผู้เป็นบิดาพระยสะ เป็นอุบาสกคนแรกผู้ถึงพระรัตนตรัย คือ พระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์เป็นสรณะ เรียกว่า เทวาทิกอุบาสก

4) อุบาสิกาบริษัท คำว่า อุบาสิกา แปลว่า หญิงผู้เข้าถึงพระรัตนตรัย มีความหมายและ คุณสมบัติเช่นเดียวกับอุบาสก ต่างแต่เป็นสตรีเพศเท่านั้น โดยสตรีที่แสดงตนเป็นอุบาสิกาผู้ถึงพระ รัตนตรัยเป็นสรณะที่พึ่งตลอดชีวิตก่อนกว่าสตรีทั้งหมด คือ มารดาและอดีตภรรยาของพระยสะ ซึ่งได้ ฟังธรรมเทศนาที่พระพุทธองค์ทรงแสดงโปรดแล้วเกิดดวงตาเห็นธรรมขอถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ¹¹

⁹ อนึ่ง แม่เด็กที่บรรพชาเป็นสามเณรผู้ถือกีล 10 ลิกขาบท ก้อนุโลมในภิกษุบริษัทนี้ด้วย

¹⁰ ข้อ 1 ถึงข้อ 6 แห่งสิกขาบท 10

¹¹ ปัจจุบันมีสตรีที่นุ่งขาว ห่มขาว ที่เรียกว่า แม่ชี ก้อนุโลมเข้าในอุบาสิกาผู้ถือกีล 8

เมื่อพิจารณาจากบุคคลผู้นับถือพระพุทธศาสนา 4 จำพวก หรือพุทธบริษัท 4 นั้น อาจกล่าวได้ว่า แม่ชีจัดอยู่ในอุบาสิกบริษัทตามที่สังคมไทยจัด ทั้งที่แม่ชีเป็นผู้ที่นุ่งขาว ห่มขาว โกนคิ้ว โกนผม ถือศีล 8 ข้อ หรือรักษาศีล 8 ลีลาบทรวมทั้ง ศีล 10 ที่มีการนุ่งขาวห่มขาวแตกต่างไปจากฆราวาส จากความก้ำกึ่งของสถานภาพของแม่ชีในการเป็นนักบวช และฆราวาสโดยเฉพาะจากองค์กรต่าง ๆ ในทางศาสนาที่ถือว่าแม่ชีเป็นเพียงอุบาสิกที่เคร่งครัดในศีลเท่านั้น

2.1.4 สถานภาพของแม่ชี

ในอดีตที่ผ่านมาการก่อตั้งศูนย์กลางในการบริหารงานของแม่ชีไทยทำให้ขาดกฎระเบียบในการควบคุมแม่ชี การดูแลให้ความช่วยเหลือแก่แม่ชีไม่ทั่วถึง และขาดการพัฒนายกระดับฐานะรวมทั้งความรู้ ความสามารถของแม่ชี แม้ว่าสภาพของแม่ชีในสมัยอยุธยาจะได้รับความนับถือเทียบเท่าพระสงฆ์ มีบทบาทหน้าที่ในทางศาสนาและทางสังคมมาก แต่ในปัจจุบันสถานภาพทางศาสนาในพระพุทธศาสนา แม่ชีไม่ใช่นักบวชเป็นเพียงอุบาสิกที่ถือนศีล 8 อาศัยอยู่ตามวัดหรือสำนักชี แม่ชีมี 4 ประเภท¹²

1. พวกที่นุ่งห่มสีกรัก โกนผม โกนคิ้ว สมาทานศีล 10 เช่นเดียวกับสามเณร ซึ่งเอาแบบอย่างมาจากพม่า เรียกว่า สีลาจารินี
2. พวกที่นุ่งห่มสีเหลือง โกนผม โกนคิ้ว สมาทานศีล 8 หรือ ศีล 10 เรียกว่า สงฆ์ ก้นในกลุ่ม
3. พวกที่นุ่งห่มขาว ไม่โกนผมไม่โกนคิ้ว สมาทานศีล 8 เรียกว่า ชีพราหมณ์ ตามแบบพราหมณ์ เป็นผู้บวชชั่วคราว
4. พวกที่นุ่งห่มขาว โกนผม โกนคิ้ว สมาทานศีล 8 เป็นนิจศีล เรียกว่า แม่ชี

แม่ชีเป็นเพศหญิงเป็นสถานโดยกำเนิด สถานภาพทางศาสนา แม่ชีไม่มีปรากฏในพระไตรปิฎก แม่ชีไม่ได้ปรากฏชื่อในบริษัท 4 โดยตรง สถานภาพทางศาสนาของแม่ชี คือ ตำแหน่งที่อยู่ตรงกลางระหว่างภิกษุณีสงฆ์กับอุบาสิกผู้ถือนศีล 8 แม่ชีไทยไม่ใช่ภิกษุณีสงฆ์ที่ถือ 311 ข้อ แต่แม่ชีไทยถือนศีล 8 ละบ้านเรือน ครอบครัวมาอยู่วัดหรือสำนักชี การกิจส่วนใหญ่จะปฏิบัติเพื่อพระภิกษุสงฆ์ เช่น การทำครัว และทำความสะอาด การรับใช้กิจของสงฆ์ในวัด ฯลฯ เมื่อสถานภาพของแม่ชีในทางศาสนาไม่ปรากฏแน่นอน ทั้งไม่ใช่พระและไม่ใช่อุบาสิก จึงทำให้สิทธิและหน้าที่ของแม่ชีจึงไม่สมบูรณ์ไปด้วย ซึ่งรวมไปถึงการศึกษา และบทบาทในเรื่องการศึกษา¹³

แม่ชีจะเปลี่ยนสถานภาพของตนได้ เมื่อแม่ชีสามารถเปลี่ยนแปลงสถานภาพให้เป็นที่ยอมรับจากบุคคลในสังคม ด้วยการกระทำ ด้วยการประพฤติปฏิบัติ และการมีบทบาทหน้าที่เป็นประโยชน์ต่อตนเอง ศาสนาและสังคม ซึ่งจะเกิดขึ้นได้ต้องเกิดจากองค์ประกอบจากตัวแม่ชีเอง ระบบ

¹² ประคอง ลิงหนาทนิตร์รักษ์, บทบาทของแม่ชีไทยในการพัฒนาสังคม, วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์, 2516.

¹³ ปาริชาติ สุวรรณบุบผา, แม่ชีกับการศึกษาในประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร : กลุ่มงานศาสนากับการเรียนรู้ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2545), หน้า 18.

สังคม ที่มีโนคติของคนในสังคมที่เอื้ออำนวยให้แม่ชีเปลี่ยนแปลงสภาพของตนเองให้เป็นที่เคารพนับถือ โดยเฉพาะหน้าที่ของแม่ชีในวัดเป็นเพียงผู้ช่วยของพระ ในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ภายในวัด ซึ่งแม่ชีไม่มีสิทธิในการปฏิบัติพิธีกรรมนั้นโดยตรง ซึ่งเป็นมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย แม้แต่ในปัจจุบัน แม่ชียังคงทำหน้าที่ดูแลการทำครัว การทำความสะอาด การจัดการและกิจกรรมทั่วไปในวัด แสดงถึงสังคมไม่ได้ยอมรับสถานภาพนักบวชของแม่ชีและทัศนคติที่มีต่อแม่ชีและความสามารถที่จำกัดของแม่ชี รวมทั้งทัศนคติที่รู้สึกว่าเป็นแม่ชีด้อยกว่า และผู้ชายเป็นใหญ่ในสังคมทั้งความรู้ ความสามารถทางการศึกษา ที่จำกัดของแม่ชี¹⁴

2.1.5 สาเหตุการบวชของแม่ชี

การบวชของแม่ชี ของสตรีในพระพุทธศาสนานั้น สันนิษฐานว่ามีจุดเริ่มต้นจากภิกษุณีที่เป็นนักบวชหญิงได้สูญสิ้นไปแล้วในพระพุทธศาสนานิกายเถรวาท ดังนั้น สตรีที่นับถือพระพุทธศาสนานิกายเถรวาทจึงหาหนทางที่จะใกล้ชิดพระพุทธศาสนาด้วยการบวชเป็นแม่ชี ถือศีล ประพฤติพรหมจรรย์อันเป็นหนทางที่จะล่องพ้นจากความทุกข์ได้ เมื่อสังคมเปลี่ยนแปลงจากปัจจัยทางสังคม ขนบธรรมเนียมประเพณี เข้ามาทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความคิด ความเชื่อ ทำให้สาเหตุของการบวชเป็นแม่ชีมีมากกว่าการปฏิบัติธรรมเพื่อแสวงหาความหลุดพ้นเพียงอย่างเดียว แต่เกิดจากแรงจูงใจหลายประการ ดังผลการวิจัยของสุขใจ พุทธิวิเศษ และประเสริฐ ทองเกตุ ดังนี้

งานวิจัยของสุขใจ พุทธิวิเศษพบว่าสาเหตุที่ทำให้สตรีไทยบวชเป็นแม่ชีมี 5 ประการ คือ¹⁵

1. เหตุผลส่วนตัวด้านความเชื่ออำนาจเหนือธรรมชาติ
2. ต้องการความสงบไม่ยุ่งเกี่ยวกับโลกภายนอกโดยเฉพาะบุคคลที่อยู่ในวัยสูงอายุ ด้วยการหันเข้าพึ่งศาสนา
3. ต้องการช่วยเหลือศาสนาและสังคมให้ใกล้ชิด และเต็มความสามารถมากยิ่งขึ้น
4. ศรัทธาอยากได้กุศลจึงสละสุขส่วนตัวมุ่งเข้าหาธรรม
5. ต้องการที่พึ่งทางกายและทางใจเนื่องจากความยากจน ขาดที่พึ่งหรือความมาสมหวังในชีวิต

ส่วนงานวิจัยของประเสริฐ ทองเกตุ พบว่า สาเหตุที่ทำให้สตรีไทยบวชเป็นแม่ชีมี 8 ประการ คือ¹⁶

1. ศรัทธาในหลักธรรม
2. แก่บ่น สะเดาะเคราะห์

¹⁴ เรื่องเดียวกัน. หน้า 18.

¹⁵ สุขใจ พุทธิวิเศษ, สถานภาพและบทบาทของแม่ชีในสังคมไทย: ศึกษากรณีวัดสร้อยทอง. วิทยานิพนธ์, (บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527), หน้า 50 – 54.

¹⁶ ประเสริฐ ทองเกตุ, เหตุผลการตัดสินใจบวช และความต้องการการศึกษาของแม่ชีไทย. วิทยานิพนธ์, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2534), บทคัดย่อ.

3. ต้องการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นกับตนเองและครอบครัว
4. ต้องการพัฒนาตนเองในด้านความรู้
5. ไม่มีผู้อุปการะเลี้ยงดู
6. ต้องการช่วยเหลือพระพุทธศาสนาและสังคม
7. ต้องการชีวิตที่สงบสุข
8. ต้องการช่วยเหลือด้านปัจจัยพื้นฐาน

สาเหตุของการบวชเป็นแม่ชีมีความหลากหลายไปแม้ความเชื่อความศรัทธาในหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาของบางคนยังมีอยู่แต่ความเชื่อด้านอื่นเข้ามาเป็นเหตุให้บวชเพิ่มขึ้น ทำให้ผู้มาบวชบางรูปเมื่อเสร็จกิจแล้วก็ลาสิกขาออกไป แต่ผู้อยู่ในสถานะของแม่ชีจำเป็นที่จะต้องมีการจัดการศึกษาทั้งปริยัติและปฏิบัติ

2.1.6 ระเบียบการบวชเป็นชี

สถาบันแม่ชีแห่งประเทศไทย ได้กำหนดระเบียบการบวช ไว้ดังนี้

1. ผู้แรกจะเข้ามาบวชในสำนักแม่ชีใด ต้องมีผู้รู้ทางสำนักแม่ชีนั้นเป็นผู้รับรอง ตามระเบียบที่ทางสำนักจะแจ้งให้ทราบและต้องได้รับอนุมัติการบวชในสำนักนั้นจากหัวหน้าสำนักและกรรมการของเป็นเอกฉันท์กับต้องศึกษาในข้อธรรม 9 ข้อให้เข้าใจ ดังนี้

- 1) คำขอบวช
- 2) มารยาท 5
- 3) กรรมบถ 10
- 4) คำอาราธนาและสมาทานศีล 8
- 5) องค์ของศีล 8 (องค์สำหรับตัดสิน)
- 6) เมณฺฐนสังโยค 7
- 7) เสขียวัตร 75
- 8) สาราณียธรรม 6
- 9) อุปกิเลส 16

ต้องท่องข้อความข้อ 1 ถึงข้อ 6 ให้ได้ก่อนจึงจะบวชได้

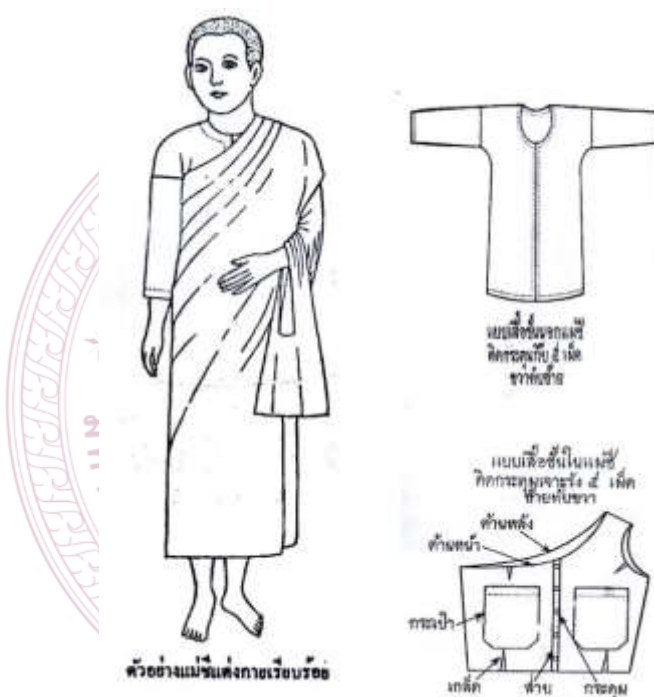
2. ไม่ควรบวชสตรีที่ทุพพลภาพหรือเป็นโรคติดต่อทุกชนิด และสตรีที่ชราเกินควรไม่สามารถบำเพ็ญกิจวัตรได้

3. ในการบวชต้องบวชในหมู่ภิกษุครบองค์สงฆ์ ตั้งแต่ 4 รูปขึ้นไป เว้นได้แต่ในที่ที่ไม่สามารถหาภิกษุครบ 4 รูปได้ ในกรณีเช่นนี้ การบวชจะบวชในภิกษุเพียง 2 รูปก็ได้¹⁷

2.1.7 รูปแบบแม่ชีและการแต่งกาย

มูลนิธิสถาบันแม่ชีไทย ในพระราชูปถัมภ์ ได้กำหนดรูปแบบแม่ชีและการแต่งกาย ไว้ดังนี้ โขนผน โขนคิ้ว เดือนละ 1 ครั้ง ลงคิ้วถาวรตัดเล็บ เครื่องนุ่งห่ม แบบเดียวกัน และสืขาว เสื้อชั้นใน แขนเดียวอยู่ด้านซ้าย ไม่ใช่เสื้อยกทรง เสื้อนอกคอกลมชิดคอ แขน 3 ส่วน ผ้านุ่ง ผ้าถุงธรรมดา ไม่ใช่ผ้าลูกไม้ติดเครื่องนุ่งห่ม ผ้ามัดอาน้ำใช้สีน้ำตาลอ่อน ไม่นำเครื่องแต่งตัวของฆราวาสมาแต่ง แม่จะเป็นการทดลอง

ภาพที่ 2.1 การแต่งกายและแบบเสื้อ¹⁸

2.1.8 สุนทิบรรณสำหรับแม่ชีไทย

คณะกรรมการสถาบันแม่ชีไทยได้มีมติให้สมาชิกของสถาบันแม่ชีไทยมีหนังสือประจำตัวแสดงถึงสถานะในการเป็นแม่ชีอย่างถูกต้องและเป็นสมาชิกของสถาบันแม่ชีไทยและหนังสือประจำตัวนี้เรียกว่า “สุนทิบรรณสำหรับแม่ชีไทย” รายละเอียดของหนังสือมีข้อมูลดังนี้สถานที่ออกบัตร ภาพถ่ายลายเซ็นของผู้ถือบัตรและลายมือชื่อประจำปีของผู้ถือสุนทิบรรณ ลายมือชื่อหัวหน้าสำนัก หัวหน้า

¹⁷ สถาบันแม่ชีแห่งประเทศไทย, ระเบียบปฏิบัติ, (กรุงเทพมหานคร: พุทธอุปัชฌาย์การพิมพ์, 2518), หน้า 7-8”.

¹⁸ มูลนิธิสถาบันแม่ชีไทย ในพระราชูปถัมภ์, แหล่งข้อมูล: <http://thainunfoundation.com/th/rule-of-thainun>, [20 ธันวาคม 2565].

ประจำจังหวัดและประทับตราประจำจังหวัด สุธิบรรณนี้ใช้สำหรับแสดงตนว่าเป็นผู้มีสังกัดและได้รับการบวชโดยถูกต้องเท่านั้นไม่มีผลอย่างอื่น ท่านผู้ใดตรวจพบว่าสุทธิบรรณนี้ไม่สมบูรณ์หรือปลอมแปลงให้ยึดสุทธิบรรณนั้นแล้วนำมาแสดงต่อหัวหน้าสำนักหรือหัวหน้าประจำจังหวัดเพื่อพิจารณาต่อไปเลขบัตรประชาชน 13 หลัก ลายมือชื่อ นามสกุลของผู้ถือสุทธิบรรณ ประวัติดีย่อ บอกชื่อนามสกุล วิทยฐานะ เกิดวัน ปี วันที่ ตำบล อำเภอ จังหวัด สันฐาน สีมว ต่าหนิ ชื่อบิดา ชื่อมารดา ประวัติการบวชชื่อแม่ชี นามสกุล บวชวันที่ อายุ ปี วัด สำนัก ตำบล อำเภอ จังหวัด ผู้บวชให้ ลายมือชื่อ ตำแหน่ง รายละเอียดของสำนักที่อยู่ปัจจุบัน รายละเอียดการย้ายสำนัก การรับเข้าสำนัก มีลายมือชื่อของหัวหน้าแม่ชีและเจ้าอาวาสลงนามรับรอง กิจกรรมที่กระทำ การพ้นจากสำนัก”¹⁹

นอกจากนี้ในหนังสือสุทธิบรรณได้อธิบายถึงแม่ชีผู้มีสิทธิรับสุทธิบรรณควรมีคุณสมบัติตามนี้“เป็นผู้บวชแล้วอย่างน้อย 1 ปี มีความประพฤติดีโดยมีแม่ชีหัวหน้าสำนัก หรือเจ้าอาวาสเป็นผู้รับรองให้ผู้ออกสุทธิบรรณลงเลขลำดับของสุทธิบรรณแม่ชีเป็นรายปีให้ติดภาพถ่ายของเจ้าของสุทธิบรรณตามขนาดที่กำหนดไว้ (2 นิ้วหน้าตรง) ประทับตราของมูลนิธิสถาบันแม่ชีไทยที่มุมขวาด้านล่าง ให้เจ้าของสุทธิบรรณลงลายมือชื่อและนามสกุลไว้ใต้ภาพถ่าย รายการทุกแห่งที่กำหนดให้ลงลายมือชื่อของผู้ใด ผู้นั้นต้องเซ็นชื่อด้วยตนเอง โดยลายเซ็นนั้นต้องให้อ่านทราบได้ว่าเป็นผู้ใด ห้ามใช้ตราลายเซ็นประทับสุทธิบรรณที่ทางมูลนิธิสถาบันแม่ชีไทยออกให้ครั้งแรกจะมีผลสมบูรณ์ต่อเมื่อมีบันทึกรายการสังกัดสำนักเจ้าอาวาสหรือเจ้าสำนัก ลงชื่อรับรองและประทับตราของมูลนิธิสถาบันแม่ชีไทยเรียบร้อยแล้ว ในกรณีสุทธิบรรณชำรุดถึงใช้การไม่ได้หรือสูญหายไปด้วยเหตุใดๆก็ตาม โดยปกติให้เจ้าของสุทธิบรรณแจ้งเหตุนั้น ๆ ต่อสำนักผู้ปกครองภายใน 3 วันนับแต่วันที่เกิดชำรุดหรือสูญหาย เพื่อให้เจ้าหน้าที่สำนักได้ทำการสอบสวนจนมีหลักฐานเป็นที่เชื่อถือได้เสียก่อนแล้วจึงแจ้งมายังมูลนิธิสถาบันแม่ชีไทยเพื่อขอสุทธิบรรณใหม่ ทางมูลนิธิสถาบันแม่ชีไทยจะออกให้ใหม่โดยบันทึกตามรายการสุทธิบรรณเดิม เมื่อย้ายจากสำนักเดิมแล้วควรรับเข้าสังกัดสำนักใหม่ภายใน 15 วัน บันทึกวิทยฐานะที่ศึกษาเมื่อตอนบวชแล้ว ให้บันทึกกิจการที่เป็นประโยชน์ต่อบุคคลทั่วไป เช่นกิจที่เป็นประโยชน์แก่วัด สำนัก มูลนิธิสถาบันแม่ชีไทยและประชาชน บันทึกการพ้นจากสังกัดสำนักให้บันทึกถึงเหตุที่ต้องพ้นจากสังกัดดังต่อไปนี้ ในกรณีที่เจ้าของสุทธิบรรณลาสิกขาตามปกติ ให้หัวหน้าสำนักหมายเหตุ วันที่ เดือน พ.ศ. ที่ลาสิกขาลงลายมือชื่อกำกับแล้วเก็บรักษาไว้

ในกรณีที่เจ้าของสุทธิบรรณถูกส่งลงโทษให้ออกจากสำนักด้วยเหตุที่ไม่ตั้งอยู่ในโอวาทของเจ้าสำนักตามธรรม ตามวินัย ให้เจ้าสำนักยึดสุทธิบรรณไว้หรือส่งข่าวไปปรึกษาหัวหน้าเดิม (ถ้ามี) แม่ชีผู้รับปฏิบัติตามระเบียบของมูลนิธิสถาบันแม่ชีไทยจึงจะมีสิทธิรับสุทธิบรรณเพราะเหตุนี้สุทธิบรรณจึงเป็นหนังสือสำคัญที่แม่ชีจะต้องมีไว้ประจำตัวเพื่อแสดงภาวะและสังกัดของตนได้ทุกเมื่อ ห้ามบันทึกหรือขีดเขียนข้อความใด ๆ ลงในสุทธิบรรณ นอกจากรายการที่กำหนดไว้เท่านั้น สุทธิบรรณทุกเล่มต้องมีเลขหน้าตั้งแต่ 1 ถึง 32 ถ้าไม่ครบตามนี้ถือว่าสุทธิบรรณนั้นใช้ไม่ได้”²⁰ แม่ชีผู้ประสงค์จะรับสุทธิบรรณสามารถติดต่อได้ที่หัวหน้าแม่ชีจังหวัดนั้น ๆ ที่สถาบันแม่ชีไทยแต่งตั้ง หรือที่สถาบันแม่ชีไทยส่วนกลางกรุงเทพฯ เกณฑ์ในการรับหนังสือสุทธิบรรณต้องศึกษาระเบียบปฏิบัติเกี่ยวกับมารยาท

¹⁹ มูลนิธิสถาบันแม่ชีไทยในพระบรมราชูปถัมภ์, สุธิบรรณสำหรับแม่ชีไทย.

²⁰ มูลนิธิสถาบันแม่ชีไทยในพระบรมราชูปถัมภ์, สุธิบรรณสำหรับแม่ชีไทย.

5 ประการ ศีล 8 ข้อ กรรมบถ 10 ประการ องค์สำหรับตัดลินศิล 8 เสนิยวัตร 75 ข้อ และมารยาทผู้ดี หลังจากศึกษาระเบียบปฏิบัติแล้วต้องมาสอบปากเปล่าเพื่อทบทวนความเข้าใจในระเบียบปฏิบัติ

โดยสรุปในหลักการออกอุทธิบรรณ ต้องดำเนินการ ดังต่อไปนี้

1. ต้องส่งสำมะโนครัวสำรวจต่อหน้าประจำจังหวัด ซึ่งมีลายเซ็นเจ้าอาวาส (สำนักที่อยู่ในวัด) และประทับตราวัดและลายเซ็นหัวหน้าสำนัก
2. ต้องบวชมาแล้วอย่างน้อย 1 ปี
3. ผู้บวชใหม่ต้องมีใบรับรองจากพระผู้บวชให้ ถ้าว้ก่อนทำอุทธิบรรณ เมื่อลาสิกขาแล้วต้องสลักหลังว่า (ลาสิกขาแล้ว) กรณีมีเหตุจำเป็นขอออกอุทธิบรรณก่อนกำหนด ต้องมีหนังสือร้องขอมีลายเซ็นเจ้าสำนัก เจ้าสังกัดรับรองด้วย
4. ต้องศึกษาศีล 8 ทั้งอรรถทั้งแปล องค์ตัดลินศิล 8 กรรมบถ 10 ธรรมที่ผู้ประพฤติพรหมจรรย์ควรพิจารณาเนื่อง ๆ 10 มารยาท 5 อปณกปฏิบัติ 3 เมถุนสังโยค 7
5. ต้องศึกษาระเบียบของสถาบันแม่ชีไทยให้เข้าใจ
6. ต้องรับรองว่าจะไม่นำไปใช้ในทางที่เสื่อมเสียแก่คณะแม่ชีไทย
7. ผู้มีอายุ 75 ปี หรือเป็นคนต่างด้าวหรือผู้ลี้ภัย ไม่ต้องออกอุทธิบรรณ ถ้ามีความสงสัยต้องคุ้บัตรประจำตัวประชาชน
8. การออกอุทธิบรรณ ให้เป็นอำนาจหน้าที่ของหัวแม่ชีประจำจังหวัดและออกได้เฉพาะแม่ชีที่อยู่ในสำนักงานเลขานุการสถาบันแม่ชีไทย รวบรวมเป็นหลักฐาน
9. จังหวัดที่ไม่มีหัวหน้าแม่ชีประจำจังหวัดประธานสถาบันแม่ชีไทยเป็นผู้ออกให้
10. กรุงเทพมหานคร ประธานสถาบันแม่ชีไทยเป็นหัวหน้าประจำจังหวัด²¹

2.2 แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทและหน้าที่ของแม่ชี

2.2.1 ความหมายของบทบาท

คำว่า “บทบาท” ตรงกับคำในภาษาอังกฤษว่า “Role” ซึ่งในพจนานุกรม Oxford Advanced Learner’s Dictionary of Current English. 6th editions ให้ความหมายของ Role หมายถึง หน้าที่ความรับผิดชอบหรือตำแหน่งที่บุคคลดำรงอยู่ในองค์กรหรือในสังคมหรือในโครงสร้างความสัมพันธ์²² ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2542 ให้ความหมายของคำว่า บทบาท หมายถึง การทำตามหน้าที่ของตนที่กำหนดไว้ เช่น บทบาทของความเป็นพ่อแม่ บทบาทของ

²¹ สถาบันแม่ชีไทย, ระเบียบปฏิบัติของสถาบันแม่ชีไทย, ฝ่ายธุรการสนองงานโครงการตามวัตถุประสงค์ของมูลนิธิสถาบันแม่ชีไทยในพระบรมราชินูปถัมภ์, พิมพ์ครั้งที่ 10, (กรุงเทพมหานคร: แสงสุทธิการพิมพ์, 2554), หน้า 18-19.

²² Hornby, A S. 2000. Oxford Advanced Learner’s Dictionary of Current English. 6th editions. China: Oxford University Press, p.1109.

ความเป็นครู²³ ในพจนานุกรมศัพท์ทางสังคมวิทยา ให้นิยามความหมายของ บทบาท หมายถึง หน้าที่ หรือพฤติกรรมที่สังคมกำหนดและคาดหวังให้บุคคลกระทำตามที่หน้าที่²⁴

หากแต่ยังมีนักวิชาการของไทยได้ให้ความหมายที่แตกต่างของคำว่า บทบาท ในบริบทของสิทธิและหน้าที่และบริบทตามความคาดหวัง สรุปได้ดังนี้

1) บทบาทความหมายตามสิทธิและหน้าที่

อมรา พงศาพิชญ์ กล่าวถึง ความหมายของคำว่า บทบาท ว่าหมายถึง สิทธิและหน้าที่ในการประพฤติปฏิบัติที่บุคคลหนึ่งมีต่อบุคคลหนึ่งในสังคมตามสถานภาพของตนเอง เช่น บทบาทของพ่อคือการเลี้ยงดูบุตรให้เป็นคนดี สำหรับบทบาทของลูกคือ การเคารพเชื่อฟังบิดามารดาและประพฤติตนเป็นคนดี²⁵ สงวน สุทธิเลิศอรุณและคณะ ได้อธิบายถึงความหมายของบทบาท หมายถึง สิทธิที่ก่อให้เกิดหน้าที่และความรับผิดชอบตามมา จึงกล่าวได้ว่ามนุษย์ทุกคนที่ต้องการใช้สิทธิก็จะต้องทำหน้าที่ตามนัยของสิทธิที่ได้รับ จึงถือได้ว่าสิทธิและหน้าที่มนุษย์คือบทบาท นอกจากนี้ ตำแหน่งเป็นผลจากสิทธิและหน้าที่ที่ก่อให้เกิดบทบาท²⁶ และพัทยา สายหู ได้สรุปความหมายของ บทบาท หมายถึง หน้าที่ของแต่ละบุคคลตามแต่ละสถานภาพหรือตำแหน่งทางสังคมของแต่ละบุคคลได้รับมอบหมาย²⁷ ในขณะที่ สนธยา พลศรี ได้สรุปความหมายของคำว่า บทบาท หมายถึง หน้าที่ของบุคคลตามสถานภาพหรือตำแหน่ง ฐานะทางสังคมที่ตนเองดำรงอยู่²⁸

2) บทบาทตามความคาดหวัง

อุทัย หิรัญโต ได้ให้ความหมายของคำว่า บทบาท หมายถึง หน้าที่ความรับผิดชอบหรือพฤติกรรมที่พึงคาดหวังของแต่ละบุคคล แต่ละกลุ่มหรือแต่ละสังคม ซึ่งหน้าที่หรือพฤติกรรมโดยปกติของกลุ่มหรือสังคมกลุ่มนั้น ๆ เป็นผู้กำหนดขึ้นมา ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าบทบาทเป็นแบบของความประพฤติของแต่ละบุคคลในสังคม เช่น แพทย์มีบทบาทในการรักษาคนไข้ตามอาการเจ็บป่วยแม้แพทย์แต่ละคนจะมีวิธีการรักษาที่แตกต่างกันก็ถือว่าเป็นการทำหน้าที่แพทย์ ดังนั้น จึงถือได้ว่าการรักษาคนไข้เป็นจึงบทบาทที่สังคมคาดหวัง²⁹ วัชรรา คลายนาทร ได้ให้ความหมายของคำว่า บทบาท หมายถึง แบบแผนพฤติกรรมหรือพฤติกรรมที่ปฏิบัติตามสถานะที่สังคมกำหนดและคาดหวังจากสมาชิกในสังคมให้กระทำตามสถานภาพที่ตนเองดำรงอยู่³⁰

²³ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2542, กรุงเทพฯ: นามมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น, 2546, หน้า 602.

²⁴ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์ทางสังคมวิทยา, กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน, 2532, หน้า 315.

²⁵ อมรา พงศาพิชญ์, มนุษย์กับสังคม, (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521), หน้า 91-92.

²⁶ สงวน สุทธิเลิศอรุณและคณะ, จิตวิทยาสังคม, (กรุงเทพฯ: ชัยศิริการพิมพ์, 2522), หน้า 47-48.

²⁷ พัทยา สายหู, กลไกของสังคม, (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538), หน้า 80.

²⁸ สนธยา พลศรี, หลักสังคมวิทยา, (กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์, 2545), หน้า 125.

²⁹ อุทัย หิรัญโต, สารานุกรมศัพท์สังคมวิทยา มนุษยวิทยา, (กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์, 2526), หน้า 197-198.

³⁰ วัชรรา คลายนาทร, สังคมวิทยา, (กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิชย์, 2530), หน้า 50.

บทบาทของผู้หญิงในพระพุทธศาสนา ผู้หญิงจะต้องได้รับการศึกษาทางพระพุทธศาสนา จนกระทั่งสามารถทำหน้าที่เป็นผู้นำจิตวิญญาณหรือ “คุรุ”³¹ ผู้หญิงมีศักยภาพในการมีส่วนร่วมแก้ไขปัญหา มีศักยภาพในการพัฒนาตนเองและยังสามารถที่จะช่วยเหลือผู้อื่นให้มีการพัฒนาศักยภาพและความสามารถได้ หากได้มีการกลุ่มขึ้นมาจะทำให้เกิดองค์กรที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมได้³² นอกจากนี้ การแสดงออกถึงบทบาทและศักยภาพของสตรี ที่เรียกกันว่า สตรีนิยม สมเกียรติ วันทะนะ กล่าวว่า สตรีนิยม คือ อุดมการณ์ที่พยายามส่งเสริมและยกระดับสถานภาพและบทบาททางสังคมของสตรีไม่ให้ต่ำกว่าผู้ชาย สตรีนิยมจึง จึงไม่ได้เป็นแค่ความแตกต่างทางกายภาพของชายหรือหญิงหากแต่เป็นความแตกต่างที่มนุษย์สร้างขึ้น ไม่ว่าจะเป็นความแตกต่างด้านเศรษฐกิจและสังคม³³

สิตา จุลวานิช ได้ให้ความหมายของคำว่า “สตรี” เป็นคำศัพท์ภาษาสันสกฤต หมายถึง สุนัขพาโล หรือ ผู้หญิง สำหรับในภาษาบาลีมีคำที่ใช้เรียกชื่อสตรี เช่น อิตถิ หรือ อิตถิเพศ (เพศหญิง) มาตุคาม (ผู้หญิงหรือแม่บ้าน) นารี (หญิงสาว)³⁴ ในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ให้คำจำกัดความของคำว่า สตรีไว้ว่า สตรี (สัดตริ) เป็นคำนาม หมายถึง ผู้หญิงหรือเพศหญิงคู่กับบุรุษ³⁵ คำว่า “บทบาท” หมายถึง การทำตามหน้าที่ที่กำหนดไว้ เช่น บทบาทของพ่อแม่ บทบาทของครู และบทบาทของสตรีที่พึงกระทำตามหน้าที่ที่กำหนดไว้ตามสถานภาพแห่งสตรี³⁶

กรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ได้กล่าวถึงการพัฒนาศักยภาพสตรี ที่มีความสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ (แผนระดับที่ 1) ด้านการพัฒนาและส่งเสริมศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ เพื่อการบรรลุเป้าหมายตามแผนยุทธศาสตร์ ไว้ว่า พัฒนาส่งเสริมและสนับสนุนให้ทุกภาคส่วนในสังคมทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน องค์กรพัฒนาเอกชน และภาคประชาสังคมมีส่วนร่วมในการปรับเปลี่ยนค่านิยมและวัฒนธรรมที่ไม่พึงประสงค์ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาสตรีทุกช่วงวัยให้กลายเป็นค่านิยมและวัฒนธรรมที่ส่งเสริมสนับสนุนการพัฒนา

³¹ Rita M. Gross, *Buddhism after Patriarchy*, (Albany: State University of New York Press, 1993), p.20.

³² สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, “มิติสตรีวิถีสังคมไทย”, ประชุมวิชาการประจำปี 2546, จัดโดยสถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 26 มิถุนายน 2546, (กรุงเทพมหานคร: อุษากการพิมพ์), 2547, หน้า 15.

³³ สมเกียรติ วันทะนะ, *อุดมการณ์ทางการเมืองร่วมสมัย*, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อักษรข้าวสวย).

³⁴ สิตา จุลวานิช, *สตรีกับสังคมสงฆ์: ศึกษาแนวทางการมีส่วนร่วมของสตรีต่อการพัฒนามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, วิทยานิพนธ์, หลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสันติศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*, หน้า 29.

³⁵ ราชบัณฑิตยสถาน, *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน*, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทนานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น จำกัด), 2542, หน้า 1115.

³⁶ อ้างแล้ว

ศักยภาพสตรีให้มีสถานภาพและคุณภาพชีวิตที่ดีรวมทั้งมีความพร้อมในการเป็นพลังสำคัญในการพัฒนาประเทศและประชาคมโลก³⁷

นอกจากนี้ ยังมีนักวิชาการหลายท่านที่ได้กล่าวถึงบทบาทของสตรีที่แสดงให้เห็นถึงศักยภาพด้านต่าง ๆ ดังนี้

3) บทบาทด้านความเป็นผู้นำ สตรีเป็นกำลังในการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงเพื่อแสวงหาหนทางในการเปลี่ยนแปลงของชีวิตไปสู่สถานะที่ดียิ่งขึ้นซึ่งสามารถประสบผลสำเร็จได้โดยผ่านกระบวนการและวิธีการต่าง ๆ เช่น การยกระดับสภาพจิตใจในระดับจิตสำนึกและการปรับเปลี่ยนทัศนคติ³⁸

4) บทบาทเพศสภาพ ในมิติของการยอมรับบทบาทสิทธิสตรี คือการใช้ศักยภาพของตนที่มีอยู่อย่างเต็มความสามารถบนพื้นฐานของสิทธิมนุษยชน ในปัจจุบันถือได้ว่าสตรีมีบทบาททางสังคมมากขึ้นไม่ว่าจะเป็นบทบาทในการเป็นผู้นำหรือการแสดงออกถึงความสามารถเหนือเพศตรงข้าม จึงสะท้อนให้เห็นถึงแนวโน้มของการเปลี่ยนแปลงในการยอมรับบทบาทของสตรีในสังคมไทย³⁹

5) บทบาทด้านการแก้ไขปัญหา สตรีเข้ามามีบทบาทในการเรียกร้องสิทธิ ความเท่าเทียมหรือผลักดันให้เกิดกิจกรรมเพื่อแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับสตรี ไม่ว่าจะเป็นการเปิดเวทีแสดงความคิดเห็น การเปิดพื้นที่จากหน่วยงานองค์กรอื่นเพื่อให้สตรีเข้ามามีบทบาทแสดงศักยภาพมากขึ้น⁴⁰

6) บทบาทในการรักษาศาสนา ทศณะคติเกี่ยวกับสตรีกับบทบาทในการรักษาศาสนา จะเห็นได้จากวัดส่วนใหญ่ในปัจจุบันส่วนใหญ่จะเป็นสตรีที่มาทำบุญ ในความหมายนี้ สะท้อนให้เห็นถึงบทบาทและความสำคัญในการทำงานเพื่อศาสนา สอดคล้องกับพระธรรมวินัยที่ให้ผู้หญิงเป็นส่วนหนึ่งของการเติมเต็มหน้าที่ของพุทธบริษัท⁴¹ การแสดงบทบาทของกลุ่มสตรีกับพื้นที่ทางศาสนาในประเทศไทยของภิกษุณี แม่ชี หรืออุบาสิกายใต้ภาพลักษณ์ของการทำงานเพื่อพระพุทธศาสนาโดยมองข้ามความเป็นเพศ⁴²

³⁷ กรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, แผนปฏิบัติการด้านการพัฒนาสตรี ระยะที่ 1 (พ.ศ. 2563-2565), หน้า 6.

³⁸ ฉลาดชาย รมิตานนท์, มิติมุมมองสตรีนิยมกับกองทุนพัฒนาบทบาทสตรี พ.ศ. 2555 (3), บทความออนไลน์, แหล่งที่มา: <https://prachatai.com/journal/2012/03/39874> [15 ตุลาคม 2565].

³⁹ ภัสสร ลิมานนท์, บทบาทเพศ สถานภาพสตรีกับการพัฒนา, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร: วิทยาประชากรศาสตร์ จุฬาฯ, 2543), หน้า 23.

⁴⁰ อุ๋นเรื่อน ทองอยู่สุข, มิติสตรี วิถีสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547), หน้า 13.

⁴¹ พระระพิน พุทธิสารโ, ขบวนการพุทธใหม่: ผู้หญิงกับพื้นที่ทางศาสนาในประเทศไทย, พุทธนวัตกรรมเพื่อพัฒนาประเทศไทย Buddhist innovation for Developing Thailand, การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 4 ระดับนานาชาติครั้งที่ 2, 31 มีนาคม 2560, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย).

⁴² พระระพิน พุทธิสารโ, ขบวนการพุทธใหม่: ผู้หญิงกับพื้นที่ทางศาสนาในประเทศไทย, พุทธนวัตกรรมเพื่อพัฒนาประเทศไทย Buddhist innovation for Developing Thailand, การประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ 4 ระดับนานาชาติครั้งที่ 2, 31 มีนาคม 2560, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, หน้า 9.

2.2.2 บทบาทและหน้าที่ของแม่ชี

นอกจากนี้ ยังพบได้ว่า บทบาทและหน้าที่ของแม่ชีไทยจากในอดีตและยังมีพบเห็นบ้างในปัจจุบัน คือ การทำครัว ทำความสะอาดวัด งานในสถาบันศาสนาบางส่วน เช่น การร่วมกับสงฆ์ในพิธีทางศาสนาบางอย่าง ได้แก่ การทำบุญขึ้นบ้านใหม่ งานบวชนาค แจกฎีกาเรียไรเงินให้วัดและสำนักชี นับแต่จัดตั้งสถาบันแม่ชีไทย เมื่อ 28 สิงหาคม 2512 ทำให้แม่ชีมีบทบาทต่อศาสนาและสังคมมากขึ้น ทั้งนี้เพราะแม่ชีมีการศึกษาคึกคัก และมีธรรมะ จะสามารถช่วยบ้านเมืองได้หลายทาง เช่น แนะนำสั่งสอนบุคคลโดยเฉพาะเยาวชนของชาติให้รู้จักธรรมะ เป็นพลเมืองดีของชาติ ให้ความรู้ เอาใจใส่ดูแลคนป่วยคนยากจน ซึ่งเป็นการแผ่เมตตาปฏิบัติบูชาตามคำสอนในพุทธศาสนา เป็นกุศลอย่างยิ่ง⁴³ บทบาทของแม่ชีที่จะมีต่อพระพุทธศาสนาจะสังคมมากขึ้น ได้แก่ แม่ชีคันสนีย์ เสถียรสุต แม่ชีประยูร ยุวนบุญ และแม่ชีหวานใจ ชุกร ในด้านต่าง ๆ ดังนี้⁴⁴ แม่ชีหวานใจ ชุกร เป็นผู้นำในการสร้างเสนาสนะ และถาวรวัตถุ เป็นผู้นำการดำเนินการเปิดโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์แก่เยาวชนพุทธศาสนิกชนแห่งเมืองราชบุรี การจัดฟื้นฟู ประเพณีเทศน์มหาชาติและลอยกระทง เพื่อธำรงรักษาประเพณีท้องถิ่นอันดีงาม แม่ชีคันสนีย์ เสถียรสุต ผู้ก่อตั้งเสถียรธรรมสถานให้เป็นสถานธรรมให้ความรู้หรือปริยัติ การฝึกปฏิบัติหรือปฏิบัติ ด้วยโครงการต่าง ๆ ที่มีผลให้เกิดการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและแนวคิดต่อพุทธศาสนิกชน เช่น โครงการศิลปะการพัฒนาชีวิตด้วยอานาปานสติภาวนา โครงการชีวิตเพื่อพระธรรม โครงการนักสู้สู่คุณธรรม โครงการอาสาสมัครโลกสวยด้วยน้ำใจ โครงการสร้างภูมิคุ้มกันให้ครอบครัว และโครงการเผยแผ่สื่อทางธรรมที่ผลิตสื่อธรรมเป็นธรรมบรรณาการ และแม่ชีประยูร ยุวนบุญ ที่จัดกิจกรรมเพื่อการปฏิบัติภายในสถานธรรมของวัด

2.3 แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างข้อกติกา

2.3.1 ความสำคัญของการสร้างข้อกติกา

การสร้างข้อกติกาคือเครื่องมือสำคัญในการปกครองการที่จะให้จะทำให้หมู่คณะมีความสามัคคีอยู่อย่างสันติในทางพระพุทธศาสนานั้นมีข้อกติกาที่เรียกว่าพระวินัยเป็นกฎระเบียบในการปกครองสงฆ์ ในคัมภีร์อรรถกถามีคำอธิบายเกี่ยวกับพระวินัยดังนี้ วินัยหมายถึง ศิลปาติโมกข์ของภิกษุภิกษุณี มีการบัญญัติที่รัดกุมและผ่อนผันให้เพลาความเข้มงวดลง หรือหมายถึง การฝึกอบรมกาย วาจา การป้องกันความประพฤติกที่ไม่เหมาะสมทางกายและทางวาจา⁴⁵ นอกจากนั้นคัมภีร์วิสุทธิมรรคได้ให้ความหมายของคำว่าวินัยดังนี้ ความตั้งใจที่จะเว้นความชั่วอย่างนั้น ๆ จนถึงความประพฤติดีงามที่ตรงข้ามกับความชั่วนั้น ๆ โดยความสำรวมระวัง ควบคุม บังคับกิริยา อาการทางกายเป็นต้นให้เป็น

⁴³ สถาบันแม่ชีไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์, มูลนิธิ. ระเบียบปฏิบัติของมูลนิธิสถาบันแม่ชีไทยในพระบรมราชูปถัมภ์. (กรุงเทพมหานคร : แสงหาสุทธีการพิมพ์, 2526), หน้า 2.

⁴⁴ สมัคร งามแสง, ศึกษาบทบาทของสตรีในองค์กรพุทธศาสนาในสังคมไทยปัจจุบัน : ศึกษากรณี วัดปทุมวนาราม วัดสังฆทาน สำนักปฏิบัติธรรมเสถียรธรรมสถาน และสำนักปฏิบัติธรรมสวนแก้ว, วิทยานิพนธ์, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล. 2540), หน้า 100-101.

⁴⁵ วิ.อ.(บาลี)1/18/188.

ปกติธรรมดา⁴⁶ ในคัมภีร์มั่งคัลลัตถทีปนีให้ความหมายว่า กฎระเบียบ สำหรับฝึก กาย วาจา ใจ ป้องกัน กิเลสขามิให้ล่วงละเมิดศีล หรือล่วงละเมิดกุศลธรรม⁴⁷

พุทธทาสภิกขุ ให้ความหมายวินัยคือนำไปหมดไม่มีเหลือ นำไปอย่างวิเศษ นำไปให้พินาศ หมายเอานำความชั่วร้ายทางกาย วาจา ออกเสีย รวมถึงกิเลสออกเสียให้มากจนสิ้นเชิง⁴⁸

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ให้ความหมายของคำว่า วินัย คือระเบียบสำหรับกำกับ ความประพฤติให้เป็นแบบแผนอันหนึ่งอันเดียว ประมวลลสิกขาบทของพระสงฆ์ทั้งส่วนอาทิพรหมจรรย์และ อภิสมาจาร⁴⁹

2.3.2 ข้อติการมารยาทและการปฏิบัติของแม่ชี

สถาบันแม่ชีไทย ในพระราชบัญญัติ ได้จัดทำหนังสือเรื่องมารยาทและระเบียบปฏิบัติ คือ วินัยนั่นเอง ในสังคมทุกสังคมจะสงบสุขได้ ก็เพราะสังคมนั้นมีกฎระเบียบควบคุมบุคคลให้เป็นระเบียบ เมื่อความเป็นระเบียบเกิดขึ้นความสามัคคี พร้อมเพรียงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันก็เกิดตามลำดับ ระเบียบปฏิบัติเป็นกระบวนการขัดเกลา กาย วาจา ให้มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย ป้องกันความ ประพฤติไม่ดีไม่งามในหมู่ สถาบันแม่ชีไทยได้กำหนดระเบียบปฏิบัติ ข้อธรรมที่ควรเจริญ ควรละ และ ข้อธรรมที่ใช้ตรวจศีลดังนี้

ข้อปฏิบัติ (1) ศีล 8 (2) มารยาท 5 (3) สังโยค 7 (4) เสขยวัตร 75

1. ศีล 8 เป็นวินัยที่จะต้องปฏิบัติตาม ได้กล่าวศีล 8 ไว้แล้วในวิธีการบวช

2. มารยาท 5 คือ

1) ว่าด้วยการยืน เราจะไม่ยืนหน้าหรือที่สูงกว่าผู้ที่บวชก่อนตน เว้นไว้แต่มีเหตุจำเป็น หรือสมควร ยืนมีสติสำรวมกายให้เรียบร้อย

2) ว่าด้วยการเดิน เราจะไม่เดินหน้าผู้ที่บวชก่อน ไม่เดินเป็นหมู่กัน ไม่จำเป็นแล้วไม่ เดินเหยี่ยวแลซ้ายขวาหรือเดินพรางพุดพราง ถ้าจะไปแรมคืนต้องลาท่านผู้เป็นหัวหน้าหรือผู้ใหญ่ เสียก่อน ถ้าขัดข้องหรือไม่มีโอกาส ต้องบอกเพื่อนพรหมจรรย์ให้ทราบ และหากไม่ไปแรมคืนก็ควร บอกเพื่อนพรหมจรรย์ให้ทราบไว้ด้วย ไม่จำเป็นแล้วไม่เดินทางผู้เดียว ต้องมีเพื่อนพรหมจรรย์หรือสตรี อื่นที่รู้ความไปด้วยเดินมีสติรวมกายให้เรียบร้อย

3) ว่าด้วยการนั่ง ไม่นั่งหน้าผู้ที่บวชมาก่อนตน เมื่อตนนั่งอยู่ถ้ามีผู้บวชก่อนมา ก็ต้อง ถอยที่ให้นั่ง ทั้งไม่นั่งกันทางเดินไปมา นั่งให้เป็นหมวดเป็นหมู่กัน นั่งมีสติสำรวมกายให้เรียบร้อย

⁴⁶ วิสุทธิ. (บาลี) 1/9.

⁴⁷ มงฺคล. (บาลี) 1/238.

⁴⁸ พุทธทาสภิกขุ, ตามรอยพระอรหันต์, พิมพ์ครั้งที่ 6 (กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์สุภาพใจ, 2534), หน้า 176.

⁴⁹ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2530), หน้า274.

4) ว่าด้วยการนอน ไม่นอนเกะกะ ถ้าหลายรูป ก็ให้นอนเป็นแถวกัน ไม่กลับศีรษะกัน ไม่จำเป็นแล้ว ไม่นอนมุ้งเดียวกัน เสื้อผืนเดียวกัน และผ้าห่มผืนเดียวกัน ถ้าจำเป็นแล้วนอนได้เพียง 3 คืบเป็นอย่างมาก นอนโดยจำเป็นต้องระวังอย่าให้ถูกตัวกัน เมื่อจะนอนปิดประตูเสียก่อนจึงนอน กลางคืนต้องใส่กลอน ทั้งต้องนอนสำรวมกายให้เรียบร้อย

5) ว่าด้วยการพูด ไม่ชิงผู้ใหญ่ที่บวชก่อนตนพูด ไม่พูดจา กลบเกลื่อนผู้ที่บวชก่อน ตักเตือนตนหรือผู้อื่นอยู่ ไม่พูดจาข่มขู่กดดัน ไม่ชิงพูดประสานเสียงกัน ควรพูดคำที่อ่อนหวานควรฟัง หรือคำที่เป็นประโยชน์สอง (ประโยชน์ตน ประโยชน์ท่าน) ไม่พูดกับบุรุษเกินกว่า 6 คำ โดยไม่มีเพื่อน พรหมจรรย์ หรือสตรีอื่นที่รู้ความได้ยินด้วย ไม่รับสิ่งของกับมือบุรุษโดยตรงและไม่ถูกต้องกระทบกาย บุรุษ (บุรุษทุกวัยทุกเพศ แม้เป็นญาติ) ผู้ใหญ่ในที่นี้ ประสงค์ผู้ที่บวชมาก่อนตน ถ้าผู้บวชทีหลังแต่มีความรู้และความสามารถในทางธรรม ได้รับความยกย่องจากท่านที่เป็นหัวหน้าและที่ประชุมแล้ว ก็นับว่าเป็นผู้ใหญ่กว่า ต้องยกย่องความรู้ความสามารถเป็นผู้ใหญ่

3. สังโยค 7 อนึ่ง ผู้ประพฤติในเมณувิริตไม่เสพเมณูเป็นผู้ประพฤติพรหมจรรย์ให้พึงรู้ว่า พรหมจรรย์จะเศร้าหมองด้วยเมณูสังโยค 7 คือ

- 1) จิตกำหนดยินดีในเมณูแล้วใช้สตรี บุรุษให้ปฏิบัติ นวดเพ้นและพั่ว
- 2) จิตกำหนดในเมณูแล้ว ยืมแยมหัวเราะ ล้อเลียนกับสตรีบุรุษ
- 3) เพ่งเล็งตาต่อตาของสตรี บุรุษ ด้วยจิตกำหนดในเมณูธรรม
- 4) ได้ยินเสียงสตรี บุรุษ ขับร้อง เจริญเกิดความกำหนดยินดีด้วยเมณูราคะ
- 5) ได้เห็นหรือได้ยิน สตรีกับบุรุษบำเรอกันด้วยกามคุณ ด้วยอาการต่าง ๆ ก็เกิดกามราคะกำหนดในเมณู
- 6) ตนแต่ก่อนได้พูดจาทะลวง สัมผัสกันด้วยสตรี ด้วยบุรุษและคิดถึงเรื่องความแต่ก่อนนั้นก็เกิดกามราคะกำหนดยินดีในเมณูธรรม
- 7) ตนได้ทำบุญกุศลอันใดอันหนึ่งไว้ ปรารถนาจะเกิดเป็นเทวดาเสวยสมบัติ คือกามคุณอันเป็นทิพย์ ผู้หวังความสุขความเจริญแก่ตน ควรปฏิบัติให้ไกลจากเมณูสังโยค 7 นี้

4. เสขยวัตร 75 วัตรที่แม่ชีจะต้องศึกษาเรียกว่าเสขยวัตร เสขยวัตรนั้นจัดเป็น 4 หมวด หมวดที่ 1 เรียกว่าสารูป หมวดที่ 2 เรียกว่าโภชนปฏิสังยุต หมวดที่ 3 เรียกว่าธัมมเทศนาปฏิยุต หมวดที่ 4 เรียกว่า ปกิณณกะ

- 1-2 แม่ชีพึงทำความศึกษาว่า เราจัก นุ่ง, ห่ม, ให้เรียบร้อย
- 3-4 แม่ชีพึงทำความศึกษาว่า เราจักปิดกายด้วยดี เวลาไปบ้านและนั่งในบ้าน
- 5-6 แม่ชีพึงทำความศึกษาว่า เราจักระวังมือและเท้าด้วยดีเวลาไปบ้านและนั่งในบ้าน
- 7-8 แม่ชีพึงทำความศึกษาว่า เราจักต้องมีตาทอดลง เวลาไปบ้านและนั่งในบ้าน
- 9-10 แม่ชีพึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่เวกผ้า เวลาไปบ้านและนั่งในบ้าน

- 11-12 แม่ชีฟังทำความเข้าใจว่า เราจักไม่หัวเราะ เวลาไปบ้านและนั่งในบ้าน
- 13-14 แม่ชีฟังทำความเข้าใจว่า เราจักไม่พูดเสียงดัง เวลาไปบ้านและนั่งในบ้าน
- 15-16 แม่ชีฟังทำความเข้าใจว่า เราจักไม่โคลงกาย เวลาไปบ้านและนั่งในบ้าน
- 17-18 แม่ชีฟังทำความเข้าใจว่า เราจักไม่ไกวแขน เวลาไปบ้านและนั่งในบ้าน
- 19-20 แม่ชีฟังทำความเข้าใจว่า เราจักไม่สั่นศีรษะ เวลาไปบ้านและนั่งในบ้าน
- 21-22 แม่ชีฟังทำความเข้าใจว่า เราจักไม่เอามือค้ำกาย เวลาไปบ้านและนั่งในบ้าน
- 23-24 แม่ชีฟังทำความเข้าใจว่า เราจักไม่เอาผ้าคลุมศีรษะ เวลาไปบ้านและนั่งในบ้าน
- 25 แม่ชีฟังทำความเข้าใจว่า เราจักไม่เดินกระเหย่งเท้า เวลาไปบ้าน
- 26 แม่ชีฟังทำความเข้าใจว่า เราจักไม่นั่งรัดเข้าในบ้าน

โกชนปฏิสังยุตที่ 6 มี 30

1. แม่ชีฟังทำความเข้าใจว่า เราจักรับบิณฑบาตรโดยเคารพ
2. แม่ชีฟังทำความเข้าใจว่า เมื่อรับบิณฑบาตรเราจะแลดูแต่ในบาตร
3. แม่ชีฟังทำความเข้าใจว่า เราจักรับแกงพอสสมควรแก่ข้าวสุก
4. แม่ชีฟังทำความเข้าใจว่า เราจักบิณฑบาตรแต่พอเสมอขอบปากบาตร
5. แม่ชีฟังทำความเข้าใจว่า เราจักฉันบิณฑบาตรโดยเคารพ
6. แม่ชีฟังทำความเข้าใจว่า เมื่อฉันบิณฑบาตรเราจักแลดูแต่ในบาตร
7. แม่ชีฟังทำความเข้าใจว่า เราจักไม่ขูดข้าวสุกให้แห้ง
8. แม่ชีฟังทำความเข้าใจว่า เราจักฉันแกง พอสสมควรแก่ข้าวสุก
9. แม่ชีฟังทำความเข้าใจว่า เราจักไม่ขย่มข้าวสุกแต่ยดลงไป
10. แม่ชีฟังทำความเข้าใจว่า เราจักไม่กลบแกงหรือกับข้าวด้วยข้าวสุก เพราะ
อยากจะได้มาก
11. แม่ชีฟังทำความเข้าใจว่า เราไม่เจ็บไข้จักไม่ขอแกงหรือข้าวสุกเพื่อประโยชน์แก่ตน
มานั้น
12. แม่ชีฟังทำความเข้าใจว่า เราจักไม่ดูบาตรของผู้อื่นด้วยคิดจะยกโทษ
13. แม่ชีฟังทำความเข้าใจว่า เราจักไม่ทำคำข้าวให้ใหญ่่นัก
14. แม่ชีฟังทำความเข้าใจว่า เราจักทำคำข้าวให้กลมกล่อม
15. แม่ชีฟังทำความเข้าใจว่า เมื่อคำข้าวยังไม่ถึงปาก เราจักไม่อ้าปากไว้ทำ
16. แม่ชีฟังทำความเข้าใจว่า เมื่อฉันอยู่เราจักไม่เอานิ้วมือสอดเข้าปาก

17. แม่ชีพึงทำความศึกษาว่า เมื่อข้าวอยู่ในปากเรจักไม่พุด
  18. แม่ชีพึงทำความศึกษาว่า เรจักไม่โยนคำข้าวเข้าปาก
  19. แม่ชีพึงทำความศึกษาว่า เรจักไม่ฉั่นกัดคำข้าว
  20. แม่ชีพึงทำความศึกษาว่า เรจักไม่ทำกระพุงแก้มให้ตู่ย
  21. แม่ชีพึงทำความศึกษาว่า เรจักไม่ฉั่นพรางสะบัดมือพราง
  22. แม่ชีพึงทำความศึกษาว่า เรจักไม่ฉั่นโปรยเมล็ดข้าวให้ตกลงในบาตรหรือในที่นั้น ๆ
  23. แม่ชีพึงทำความศึกษาว่า เรจักไม่ฉั่นแลบลิ้น
  24. แม่ชีพึงทำความศึกษาว่า เรจักไม่ฉั่นดังจับๆ
  25. แม่ชีพึงทำความศึกษาว่า เรจักไม่ฉั่นดังซูดๆ
  26. แม่ชีพึงทำความศึกษาว่า เรจักไม่ฉั่นเลียมือ
  27. แม่ชีพึงทำความศึกษาว่า เรจักไม่ฉั่นขอดบาตร
  28. แม่ชีพึงทำความศึกษาว่า เรจักไม่ฉั่นเลียริมฝีปาก
  29. แม่ชีพึงทำความศึกษาว่า เรจักไม่เอามือเปื้อนจับภาชนะน้ำ
  30. แม่ชีพึงทำความศึกษาว่า เรจักไม่เอาน้ำล้างบาตรมีเมล็ดข้าวเทในบ้าน
- ธัมมเทคนาปฏิสังขตที่ 3 มี 16
1. แม่ชีพึงทำความศึกษาว่า เรจักไม่แสดงธรรมแก่คนไม่เป็นไข้ มีร่มในมือ
  2. แม่ชีพึงทำความศึกษาว่า เรจักไม่แสดงธรรมแก่คนไม่เป็นไข้ มีไม้พลองในมือ
  3. แม่ชีพึงทำความศึกษาว่า เรจักไม่แสดงธรรมแก่คนไม่เป็นไข้ มีคัสตราในมือ
  4. แม่ชีพึงทำความศึกษาว่า เรจักไม่แสดงธรรมแก่คนไม่เป็นไข้มีอาวุธในมือ
  5. แม่ชีพึงทำความศึกษาว่า เรจักไม่แสดงธรรมแก่คนไม่เป็นไข้สวมเชิงเท้า
  6. แม่ชีพึงทำความศึกษาว่า เรจักไม่แสดงธรรมแก่คนไม่เป็นไข้สวมรองเท้า
  7. แม่ชีพึงทำความศึกษาว่า เรจักไม่แสดงธรรมแก่คนไม่เป็นไข้ไปในยาน
  8. แม่ชีพึงทำความศึกษาว่า เรจักไม่แสดงธรรมแก่คนไม่เป็นไข้อยู่บนที่นอน
  9. แม่ชีพึงทำความศึกษาว่า เรจักไม่แสดงธรรมแก่คนไม่เป็นไข่นั่งรัดเข่า
  10. แม่ชีพึงทำความศึกษาว่า เรจักไม่แสดงธรรมแก่คนไม่เป็นไข้พันศีรษะ
  11. แม่ชีพึงทำความศึกษาว่า เรจักไม่แสดงธรรมแก่คนไม่เป็นไข่มุมศีรษะ

12. แม่ชีพึงทำความศึกษาว่า เรานั่งบนแผ่นดินจักไม่แสดงธรรมแก่คนไม่เป็นใช้นั่งบนอาสนะ

13. แม่ชีพึงทำความศึกษาว่า เรานั่งบนอาสนะต่ำจักไม่แสดงธรรมแก่คนไม่เป็นใช้นั่งบนอาสนะสูง

14. แม่ชีพึงทำความศึกษาว่า เรายืนอยู่จักไม่แสดงธรรมแก่คนไม่เป็นใช้ผู้นั่งอยู่

15. แม่ชีพึงทำความศึกษาว่า เราเดินไปข้างหลังจักไม่แสดงธรรมแก่คนไม่เป็นใช้ผู้เดินไปข้างหน้า

16. แม่ชีพึงทำความศึกษาว่า เดินไปนอกทางจักไม่แสดงธรรมแก่คนไม่เป็นใช้ผู้ไปในทาง
ปภินกะที่ 4 มี 3

1. แม่ชีพึงทำความศึกษาว่า เราไม่เป็นใช้จักไม่ยื่นถ่ายอุจจาระถ่ายปัสสาวะ
2. แม่ชีพึงทำความศึกษาว่า เราไม่เป็นใช้จักไม่ถ่ายอุจจาระ ถ่ายปัสสาวะบนเขฬะ ลง
ในของเขียว

3. แม่ชีพึงทำความศึกษาว่า เราไม่เป็นใช้จักไม่ถ่ายอุจจาระ ถ่ายปัสสาวะบนเขฬะลงในน้ำ
ข้อธรรมที่ควรเจริญ สถาบันแม่ชีไทยยังได้กำหนดข้อธรรมสำหรับให้แม่ชีเจริญ
เนื่องนิตย คือ (1) สาราณียธรรม 6 อย่าง (2) อปภินกปฏิบัติ 3 อย่าง (3) ธรรมที่บรรพชิตควร
พิจารณาเนื่อง ๆ 10 อย่าง (4) องค์สำหรับตัดสินศีล 8

2.3.3 บทลงโทษการฝ่าฝืนระเบียบปฏิบัติของแม่ชีไทย

สำหรับบทลงโทษการฝ่าฝืนระเบียบปฏิบัติของแม่ชีไทยนั้น จากการศึกษาระเบียบปฏิบัติ
หากแม่ชีฝ่าฝืนไม่ยอมทำตามมีลำดับขั้นของการพิจารณาโทษ ดังนี้

1) ลำดับขั้นของการพิจารณาโทษ

- ครั้งที่ 1 ให้แม่ที่เป็นหัวหน้าสำนัก ว่ากล่าวตักเตือนหากยังละเมิด
- ครั้งที่ 2 ให้หัวหน้าสำนักนำเข้าสู่ที่ประชุมลงโทษกรรม หากยังกระทำผิดอีก
- ครั้งที่ 3 ให้ที่ประชุมพิจารณาลงพรหมทัณฑ์ คือ ห้ามแม่ชีอื่นคบหาสมาคมกับแม่ชีแม่
ห้ามร่วมประชุม งดทำกิจกรรมของหมู่คณะระยะหนึ่ง ตามเวลาที่ประชุมกำหนด หากมีการละเมิด
กระทำผิดซ้ำหรือทำผิดร้ายแรงเพียงครั้งเดียวให้ที่ประชุมสั่งให้สึกและยึดสิทธิบรรณ หากแม่ชีรูปใดให้
การสนับสนุน เอื้อเฟื้อ ผู้ถูกลงโทษกรรม ถูกลงพรหมทัณฑ์ ต้องถูกลงโทษกรรมด้วยหรือลงพรหม
ทัณฑ์ แต่ต่างวาระกัน

กรณีแม่ชีรูปใดถูกร้องเรียน โดยมีหลักฐานให้แม่ชีในสำนักพร้อมเจ้าสังกัดประชุม
สอบสวนพิจารณาตัดสินลงโทษ และกรณีแม่ชีและผู้อยู่ในสำนัก ทำผิดระเบียบ ก่อการวิวาท กลั่น
แกล้ง ทำร้ายร่างกาย ทำลายทรัพย์สิน ก่อให้เกิดความเดือดร้อน สร้างปัญหาให้เกิดความเสื่อมเสีย

ชื่อเสียงแก่สำนักหรือบุคคลใด การกระทำความผิด ถ้าเป็นทางธรรม ให้ยุติเสร็จสิ้นตามระเบียบการลงโทษ หากเป็นการกระทำความผิดทางพระราชบัญญัติให้เป็นไปตามกฎหมาย⁵⁰

2) ข้อคำนึงของแม่ชี

1. แม่ชีไม่ควรกราบ-ไหว้คฤหัสถ์ (เพราะอาณาภาพแห่งศีลที่ปฏิบัติ) ควรจะรับไหว้และอำนวยพรตามสมควร
2. แม่ชีไม่ควรนั่งร่วมวงอาหารกับผู้มิใช่แม่ชีด้วยกันแม่เนกขัมมณารี (ธรรมจาริณี) ก็ต้องจัดต่างหาก
3. แม่ชีไม่ควรอุ้มชูเด็กทั้งเล็กและโตไม่ว่าจะเป็นหญิงหรือชาย เพราะมิใช่วิสัยของผู้ทรงศีล
4. แม่ชีไม่ควรจ่ายของที่เป็นประเภทอาหารในเวลาวิกาล เพราะมิใช่วิสัยของผู้ทรงศีลที่จะต้องกระทำ
5. เวลานั่งรถ นั่งเรือ ควรจะพิจารณาให้มาก ๆ ไม่สมควรนั่งชิดกับเพศตรงข้าม ควรจะหลีกเลี่ยงให้มาก ๆ และในกาลทุกเมื่อก็ควรจะหลีกเลี่ยงเช่นนั้นเสมอ⁵¹

2.4 สวัสดิการและสิทธิประโยชน์ของแม่ชี

2.4.1 สวัสดิการและสิทธิประโยชน์ในการเข้ารับการศึกษา

1) โอกาสในการศึกษาของแม่ชี

การจัดการศึกษา ต้องจัดให้บุคคลมีสิทธิและโอกาสเสมอกันในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่าสิบสองปีที่รัฐต้องจัดให้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย (สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน), 2547:8)

ตามความในมาตรา 10 ในหมวด 2 ว่าด้วยสิทธิและหน้าที่ทางการศึกษาซึ่งรัฐต้องจัดการศึกษาให้บุคคลมีสิทธิเสมอกัน และมีโอกาสเสมอกันในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่าสิบสองปีอย่างทั่วถึงและมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย แสดงว่าแม่ชีต้องได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่าสิบสองปีโดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายเช่นกัน

บิดา มารดาหรือผู้ปกครองมีหน้าที่จัดให้บุตร หรือบุคคลซึ่งอยู่ในความดูแลได้รับการศึกษาภาคบังคับตามกฎหมายมาตรา 17 และตามกฎหมายที่เกี่ยวข้องตลอดจนให้ได้รับการศึกษา

⁵⁰ สถาบันแม่ชีไทย, ระเบียบปฏิบัติของสถาบันแม่ชีไทย, ฝ่ายธุรการสนองงานโครงการตามวัตถุประสงค์ของมูลนิธิสถาบันแม่ชีไทยในพระบรมราชูปถัมภ์, พิมพ์ครั้งที่ 10, (กรุงเทพมหานคร: แสงสุทธิการพิมพ์, 2554), หน้า 32-33.

⁵¹ สถาบันแม่ชีไทย, ระเบียบปฏิบัติของสถาบันแม่ชีไทย, ฝ่ายธุรการสนองงานโครงการตามวัตถุประสงค์ของมูลนิธิสถาบันแม่ชีไทยในพระบรมราชูปถัมภ์, พิมพ์ครั้งที่ 10, (กรุงเทพมหานคร: แสงสุทธิการพิมพ์, 2554), หน้า 84.

นอกเหนือจากการศึกษาภาคบังคับตามความพร้อมของครอบครัว (สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน), 2547:8)

ตามความในมาตรา 11 แม่ชีซึ่งอยู่ในความดูแลของเจ้าสำนักที่เป็นแม่ชีหรือพระภิกษุสงฆ์ที่เป็นเจ้าอาวาสให้ได้รับการศึกษาภาคบังคับ และได้รับการศึกษานอกเหนือจากการศึกษาภาคบังคับตามความพร้อมของครอบครัวซึ่งผู้ดูแลแม่ชีจะต้องจัดให้ตามความพร้อม

นอกเหนือจากรัฐ เอกชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้บุคคล ครอบครัว องค์กรชุมชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น มีสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ทั้งนี้ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง(สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา(องค์การมหาชน),2547:8)

ตามความในมาตรา 12 สำนักแม่ชีและวัดซึ่งเป็นสถาบันศาสนาจึงมีสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานให้แก่แม่ชีได้ศึกษาจนจบการศึกษามัธยมศึกษาตอนปลายหรือ ม. 6

บิดา มารดาหรือผู้ปกครองมีสิทธิได้รับสิทธิประโยชน์ดังต่อไปนี้

- 1) การสนับสนุนจากรัฐ ให้มีความรู้ความสามารถในการอบรมเลี้ยงดู และการให้การศึกษากับบุตรหรือบุคคลซึ่งอยู่ในความดูแล
- 2) เงินอุดหนุนจากรัฐ สำหรับการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานของบุตรหรือบุคคลซึ่งอยู่ในความดูแลที่ครอบครัวจัดให้ ทั้งนี้ตามที่กฎหมายกำหนด
- 3) การลดหย่อนหรือยกเว้นภาษีสำหรับค่าใช้จ่ายการศึกษาตามที่กฎหมายกำหนด (สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน),2547:8)

ตามความในมาตรา 13 ผู้ปกครอง แม่ชีซึ่งหมายถึง แม่ชีหัวหน้าสำนักชี และเจ้าอาวาสพระสงฆ์ผู้ปกครองวัดที่ผู้ปกครองแม่ชีมีสิทธิได้รับสิทธิประโยชน์ ได้แก่ การสนับสนุนจากรัฐ เงินอุดหนุนจากรัฐและการยกเว้นภาษีสำหรับให้มีความรู้ความสามารถในการอบรมเลี้ยงดูและการให้การศึกษากับแม่ชีซึ่งอยู่ในความดูแล เงินอุดหนุนจากรัฐสำหรับจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานแก่แม่ชี และการลดหย่อนภาษีสำหรับค่าใช้จ่ายการศึกษาตามกฎหมาย ซึ่งวัดและสำนักแม่ชีต้องได้รับ

บุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น ซึ่งสนับสนุนหรือจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีสิทธิได้รับสิทธิประโยชน์ตามควรแก่กรณี ดังต่อไปนี้

- 1) การสนับสนุนจากรัฐ ให้มีความรู้ความสามารถในการอบรมเลี้ยงดู บุคคลซึ่งอยู่ในความดูแลรับผิดชอบ
- 2) เงินอุดหนุนจากรัฐ สำหรับการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ตามที่กฎหมายกำหนด
- 3) การลดหย่อนหรือยกเว้นภาษีสำหรับค่าใช้จ่ายการศึกษาตามที่กฎหมายกำหนด

ตามความในมาตรา 14 สำนักแม่ชีและวัดซึ่งเป็นผู้ดูแลแม่ชี ซึ่งสนับสนุนหรือจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีสิทธิได้รับสิทธิประโยชน์ ได้แก่ การสนับสนุนจากรัฐให้มีความรู้ความสามารถในการ

อบรมเลี้ยงดูบุคคลซึ่งอยู่ในความดูแลรับผิดชอบคือแม่ชี เงินอุดหนุนจากรัฐสำหรับการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานตามที่กฎหมายกำหนดให้แก่แม่ชี และการลดหย่อนหรือยกเว้นภาษีสำหรับค่าใช้จ่ายการศึกษาตามที่กฎหมายกำหนดที่จัดให้แก่แม่ชี

ดังนั้น สิทธิและหน้าที่ทางการศึกษาของแม่ชีและผู้ดูแลปกครองแม่ชีคือสำนักแม่ชีและวัด รวมทั้งแม่ชีเจ้าสำนักแม่ชี และเจ้าอาวาสวัดผู้ปกครองดูแลแม่ชีจะต้องมีหน้าที่จัดการศึกษาให้แม่ชีมีสิทธิได้รับสิทธิประโยชน์ การสนับสนุนจากรัฐให้มีความรู้ความสามารถในการเลี้ยงดู และให้การศึกษากับบุคคลซึ่งอยู่ในความดูแลรับผิดชอบ เงินอุดหนุนจากรัฐสำหรับการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานให้แก่แม่ชีซึ่งอยู่ในความดูแลตามที่กฎหมายกำหนด การลดหย่อนหรือยกเว้นภาษีสำหรับค่าใช้จ่ายการศึกษาตามที่กฎหมายกำหนด และแม่ชีจะต้องมีสิทธิและโอกาสเสมอกันกับบุคคลอื่นในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่าสิบสองปีที่รัฐต้องจัดให้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย รวมทั้งแม่ชีต้องได้รับการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานจากสำนักแม่ชีและวัด ตามสิทธิประโยชน์ที่สถาบันศาสนาและสถาบันสังคมอื่นมีสิทธิได้รับสิทธิประโยชน์ตามควรแก่กรณี

2) การศึกษาของแม่ชี

แม่ชีเป็นบุคคลที่ประชาชนคนหนึ่งในประเทศไทย จึงมีสิทธิที่จะได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่าสิบสองปีที่รัฐต้องจัดให้อย่างทั่วถึงไม่ว่าแม่ชีจะอาศัยอยู่ที่ใดของประเทศไทย และการศึกษาที่ได้รับขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่าสิบสองปีของแม่ชีจะต้องเป็นการศึกษาที่มีคุณภาพโดยได้รับโอกาสเสมอกันกับบุคคลอื่นในสังคม และไม่เสียค่าใช้จ่ายในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่าสิบสองปีที่รัฐต้องจัดให้แก่แม่ชี นี่คือนิติที่แม่ชีจะต้องได้รับตามมาตรา 10 ในหมวด 2 ว่าสิทธิและหน้าที่ทางการศึกษาแห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545

จากข้อมูลการวิจัยของปาริชาติ สุวรรณบุปผา ซึ่งผู้ที่จัดการศึกษาในศูนย์สำหรับการศึกษาในระบบให้แก่แม่ชีได้ศึกษา ส่วนใหญ่ไม่มีวุฒิการศึกษาโดยตรง ศูนย์จำนวนมากเป็นศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ บุคลากรหรือครูที่เป็นแม่ชีส่วนใหญ่ จบการศึกษา ม. 3 ม. 6 ปวช. รวมทั้งภารกิจแม่ชีมีมากจึงไม่สามารถไปรับการอบรมเพิ่มเติม ยกเว้นวิทยาลัยมหาปชาบดีเถรีวิทยาลัย ซึ่งสังกัดมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ซึ่งบุคลากรต้องจบการศึกษาปริญญาโทหรือมีความรู้ทางธรรมสูงระดับบาลีเปรียญ 9 ตามคุณสมบัติของบุคลากรอาจารย์ของมหาวิทยาลัย ในขณะที่แม่ชีมีสภาพไม่ชัดเจนระหว่างบรรพชิตกับคฤหัสถ์ จึงทำให้โอกาสไปศึกษาขั้นพื้นฐานและชั้นอุดมศึกษาในระบบและนอกระบบจึงมีปัญหาอุปสรรคมาก

2.1) สิทธิและหน้าที่ของแม่ชีในการศึกษาขั้นพื้นฐาน

การที่แม่ชีมีสภาพไม่ชัดเจนการศึกษาในระบบร่วมกับนักเรียนในสถานศึกษาทั่วไปในการศึกษาขั้นพื้นฐานจึงไม่มีหรือถ้ามีก็น้อย เมื่อเทียบกับพระภิกษุสามเณรมีการจัดการศึกษาระดับมัธยมปริยัติสามัญในวัดให้ภิกษุสามเณรได้เรียน ในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และมัธยมศึกษาตอนปลาย ทำให้พระภิกษุสามเณรแล้วเรียนจนจบมัธยมศึกษาในการศึกษาขั้นพื้นฐาน รวมทั้งมีการจัดการศึกษาทางธรรมทั้งแผนบาลีศึกษาและแผนกธรรมศึกษา ซึ่งเป็นหน้าที่ที่พระภิกษุและสามเณร

ต้องเรียนเช่นเดียวกันแม่ชีมีการจัดการศึกษาทางธรรมทั้งแผนกธรรมศึกษา และแผนกบาลีให้แม่ชีเรียน รวมทั้งการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน โอกาสและอุปสรรค ด้านสิทธิและหน้าที่ในการศึกษาขั้นพื้นฐานของแม่ชีมีดังนี้

1) สถานศึกษาที่ให้แม่ชีได้เลือกศึกษาในระดับการศึกษาที่ให้แม่ชีได้ศึกษามีน้อยในสำนักแม่ชี จึงเป็นอุปสรรค

2) สถานภาพของแม่ชีที่เป็นนักบวชทำให้ไปเรียนร่วมกับนักเรียนทั่วไปทำได้ยาก แต่เข้าศึกษาร่วมกับพระภิกษุ

3) การสนับสนุนจากหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งด้านศาสนาและหน่วยงานของรัฐมีน้อยในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานสำหรับแม่ชีจึงเป็นอุปสรรค

4) หน้าที่ของแม่ชีที่จะต้องดูแลพระภิกษุและดูแลวัดทำให้โอกาสในการศึกษาขั้นพื้นฐานมีน้อยจึงเป็นอุปสรรค

5) หน้าที่ของแม่ชีในการจัดการศึกษาของศูนย์และสำนักชีมีมากทำให้ไม่มีเวลาไปศึกษาต่อ

2.2) สิทธิและหน้าที่ของแม่ชีในการศึกษาทางธรรม

แม่ชีมีหน้าที่ต้องเรียนต้องศึกษาทางธรรมและปฏิบัติธรรมพร้อมกันนั้น สำนักแม่ชีและวัดมีการจัดการศึกษาทางธรรมและการปฏิบัติธรรมในหลายรูปแบบ ทั้งโครงการระยะสั้น และหลักสูตรที่ได้ประกาศนียบัตร ได้แก่ ธรรมศึกษา บาลีศึกษา และอภิธรรมศึกษา ทำให้แม่ชีแม่นยำในพระธรรมและพระวินัย ซึ่งมีความสำคัญในการเป็นนักบวช แต่การเชื่อมโยงกับสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นจริงนั้นยังขาดจึงทำให้เกิดการแยกส่วนพุทธศาสนาออกจากทางโลกทำให้การนำคำสอนของพระพุทธศาสนาไปใช้แก้ปัญหาจึงยังเป็นสิ่งที่จำเป็นต้องจัดการศึกษาให้แม่ชี เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของแม่ชี โอกาสและอุปสรรคด้านสิทธิและหน้าที่ในการศึกษาทางธรรมของแม่ชีมีดังนี้

1) สถานศึกษาที่จัดธรรมศึกษา บาลีศึกษาและอภิธรรมศึกษามีอยู่ในสำนักงานแม่ชี และจัดส่งสอบจึงเป็นโอกาส

2) สถานศึกษาที่จัดการปฏิบัติธรรมและอบรมผู้สอน การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานมีอยู่ในสำนักแม่ชีและวัดจึงเป็นโอกาส

3) สถานศึกษาในสำนักชีและวัดให้แม่ชีมีส่วนในการจัดการศึกษาทางธรรม ทั้งเป็นผู้สอนและผู้บริหาร จึงเป็นโอกาสให้แม่ชีได้ใช้วิชาความรู้ทางธรรม

4) สำนักแม่ชีและสถาบันแม่ชีมีการจัดส่งแม่ชีไปสอนในโครงการต่าง ๆ ในสถานศึกษาและในชุมชนในการสอนธรรมะและการปฏิบัติธรรม จึงเป็นโอกาสให้แม่ชีได้ใช้วิชาความรู้ทางธรรม

5) ชุมชนและองค์กรต่าง ๆ ทั้งของรัฐและเอกชนให้การส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษาของแม่ชียังมีน้อยจึงเป็นอุปสรรคต่อการศึกษาของแม่ชี และการจัดการศึกษาของแม่ชี

2.3) สิทธิและหน้าที่ของแม่ชีในการศึกษาขั้นอุดมศึกษา

แม่ชีได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานทางธรรมและการปฏิบัติธรรมดีมีแต่แม่ชีที่ได้รับสิ่งทางโลกขั้นพื้นฐานยังมีจำนวนน้อยโดยเฉพาะแม่ชีที่มีภูมิลำเนามาจากชนบทซึ่งสังเกตจากศูนย์ต่าง ๆ ที่ดำเนินอบรมเด็กก่อนเกณฑ์ ซึ่งจะมีการจัดการเรียนการสอนบางส่วนและจัดส่งเสริมสนับสนุนให้เรียนทุกคนกับศูนย์ของชุมชน แต่ยังขาดการส่งเสริมและสนับสนุนจากหน่วยงานต่าง ๆ อย่างชัดเจนที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาสถาบันแม่ชีไทย เมื่อพิจารณาการศึกษาในระดับอุดมศึกษาของแม่ชีมีการจัดการศึกษาโดยแม่ชีมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอนและจัดการศึกษาให้แม่ชีโดยตรงมีเพียงแห่งเดียว ส่วนมหาวิทยาลัยที่เปิดรับแม่ชีเข้าเรียนต่อระดับปริญญาตรี โทและเอก โดยเพิ่มอนุญาตให้แม่ชีเข้าร่วมเรียนตามระบบอย่างเป็นทางการ ได้แก่ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยเข้าศึกษาต่อปริญญาตรีและโท มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเข้าศึกษาต่อปริญญาตรี โทและเอก มหาวิทยาลัยมหิดลเข้าศึกษาต่อปริญญาตรี โทและเอก จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเข้าศึกษาระดับปริญญาโท มหาวิทยาลัยเกริกเข้าศึกษาต่อปริญญาตรีและโท มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราชเข้าศึกษาระดับปริญญาตรีและโท มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญเข้าศึกษาระดับปริญญาโท และมหาวิทยาลัยพายัพเข้าศึกษาต่อระดับปริญญาตรี โอกาสและอุปสรรคด้านสิทธิและหน้าที่ในการศึกษาขั้นอุดมศึกษาของแม่ชีมีดังนี้

1) สถานศึกษาระดับอุดมศึกษาให้แม่ชีศึกษาโดยตรงมีเพียงแห่งเดียวคือ มหาปชาบดีเถรีวิทยาลัย ส่วนมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเป็นมหาวิทยาลัยของสงฆ์ ที่เพิ่งเปิดรับแม่ชีเข้าศึกษาในคณะต่าง ๆ เป็นการเพิ่มโอกาส

2) สถานศึกษาระดับอุดมศึกษาหลายแห่งเปิดรับแม่ชีเข้าศึกษาระดับปริญญาโท แต่ไม่เปิดรับระดับปริญญาตรี ยกเว้นมหาวิทยาลัยเอกชนและมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช เป็นทั้งโอกาสและอุปสรรค

3) สถานภาพของแม่ชีไม่ชัดเจนอยู่ระหว่างนักบวชกับฆราวาส จึงมีผลต่อการเข้าศึกษาต่อในมหาวิทยาลัยหลายแห่งในเรื่องคุณสมบัติจึงเป็นอุปสรรค

4) มหาวิทยาลัยของรัฐส่วนใหญ่ไม่รับแม่ชีเข้าศึกษาต่อปริญญาตรี เป็นอุปสรรคในการศึกษาต่อระดับอุดมศึกษาของแม่ชี

5) สังคมกำหนดสถานภาพไม่ชัดเจนของแม่ชีระหว่างนักบวชและฆราวาสจึงทำให้การร่วมศึกษา การร่วมสังคม และการร่วมอาศัยของแม่ชียากลำบาก จึงเป็นอุปสรรค

3. สิทธิและหน้าที่การจัดการศึกษาของแม่ชี

แม่ชีในฐานะบุคลากรทางการศึกษาที่ร่วมในการจัดการศึกษาและในฐานะหัวหน้า แม่ชีที่จัดการสำนักแม่ชีดูแลปกครอง แม่ชีที่เป็นนักบวชแต่ในสภาพที่เป็นอยู่แม่ชีไม่สามารถจัดตั้งสถานศึกษาในระดับต่าง ๆ ได้ตามกฎหมายของกรมประชาสงเคราะห์ กรมการศาสนาและหน่วยงานของ

รัฐ ผู้ดำเนินการได้ต้องเป็นเจ้าอาวาสวัด หรือสำนักสงฆ์ซึ่งทำให้การจัดตั้งสถานศึกษาของแม่ชีและสำนักแม่ชีจึงเป็นสิ่งที่ทำได้ยากและมีเพียงไม่กี่แห่ง สำนักแม่ชีมีฐานะไม่ชัดเจนว่าจะเป็นศาสนสถานที่เป็นส่วนหนึ่งของสถาบันศาสนาหรือไม่ ถ้าแม่ชีและสำนักชีไม่อยู่ในฐานะใดเลยทั้งผู้ก่อตั้งสถานศึกษา ผู้ปกครองดูแลแม่ชี ผู้จัดการศึกษาและบุคลากรทางการศึกษาจะทำให้การจัดการศึกษาในทุกๆระดับสำหรับแม่ชีจะมีอุปสรรคและความยุ่งยากมาก หากเหลือเพียงบุคลากรทางการศึกษาและผู้สอนหรือผู้มีส่วนร่วมทางการศึกษาจะทำให้สิทธิและหน้าที่การจัดการศึกษาของแม่ชีลดลง สำหรับแม่ชีที่เป็นผู้ก่อตั้งสถานศึกษาก็จะมีสิทธิในการขอรับสิทธิในการจัดการศึกษาให้แก่แม่ชีและผู้เรียนในสถานศึกษาโอกาสและอุปสรรคด้านสิทธิและหน้าที่การจัดการศึกษาของแม่ชีมีดังนี้

1) สถานศึกษาที่จัดขึ้นในวัดเจ้าอาวาสเป็นผู้อำนวยการและผู้ก่อตั้ง ทำให้แม่ชีไม่มีในการขอรับสิทธิประโยชน์ การสนับสนุนจากรัฐให้มีความรู้ความสามารถในการอบรมเลี้ยงดูบุคคลซึ่งอยู่ในความดูแลรับผิดชอบ และเงินอุดหนุนจากรัฐสำหรับการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานตามที่กฎหมายกำหนด จึงเป็นอุปสรรค

2) สำนักแม่ชีไม่มีสถานะเป็นสถาบันศาสนา จึงไม่มีสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน จึงเป็นอุปสรรคต่อการจัดการศึกษาดังตัวอย่าง สถาบันการศึกษาอุดมศึกษามหาบัณฑิตเกรวิวิทยาลัย ซึ่งอยู่ในสังกัดของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

3) สถาบันแม่ชี สำนักแม่ชีและแม่ชีขาดการสนับสนุนจากชุมชนและองค์กรต่าง ๆ อย่างเป็นรูปธรรมและขาดทิศทางที่ชัดเจน ทำให้การจัดการศึกษาของแม่ชีจึงไม่มีแรงสนับสนุน ทำให้ไม่สามารถจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาได้ จึงเป็นอุปสรรค

4) บางส่วนของแม่ชีมีความรู้ความสามารถ จึงสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาจึงเป็นโอกาสแต่เป็นส่วนน้อยเมื่อเทียบกับการศึกษาทั้งระบบ

2.4.2 สวัสดิการและสิทธิด้านการรักษาพยาบาล

อ้างถึง รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย หมวด 6 แนวนโยบายแห่งรัฐ มาตรา 67 รัฐพึงอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนาและศาสนาอื่น ความว่า

ในการอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนาอันเป็นศาสนาที่ประชาชนชาวไทยส่วนใหญ่นับถือมาช้านาน รัฐพึงส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษาและการเผยแผ่หลักธรรมของพระพุทธศาสนาเถรวาทเพื่อให้เกิดการพัฒนาจิตใจและปัญญา และต้องมีมาตรการและกลไกในการป้องกันมิให้มีการบ่อนทำลายพระพุทธศาสนาไม่ว่าในรูปแบบใด และพึงส่งเสริมให้พุทธศาสนิกชนมีส่วนร่วมในการดำเนินมาตรการหรือกลไกดังกล่าวด้วย⁵²

ประกอบกับการยื่นหนังสือของแม่ชีตาลอ่อน อ่อนอำพันธ์ กรรมการมูลนิธิสถาบันแม่ชีไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ เมื่อวันที่ 27 มิถุนายน 2565 ต่อคณะกรรมการการศาสนา ศิลปะ

⁵² คณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย, ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 134 ตอนที่ 40 ก. 6 เมษายน 2560, หน้า 17.

และวัฒนธรรม สภาผู้แทนราษฎร เพื่อพิจารณา เรื่องค่าโดยสารรถเมล์ การรักษาพยาบาลและวุฒิ การศึกษา (บาลีศึกษา) ให้แก่นักบวชผู้เป็นแม่ชี⁵³

1. สิทธิการรักษาพยาบาล

ด้วยสำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ (สปสช.) ได้ระบุสิทธิของพระภิกษุ สามเณร แม่ชี ไว้ในคู่มือผู้ใช้สิทธิหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2566 โดยกล่าวถึงระบบหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ: สิทธิของคนไทยทุกคน ที่รัฐบาลจัดให้มี “กองทุนหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ” เพื่อเป็นค่าใช้จ่าย ในการดูแลรักษาสุขภาพและเป็นค่าบริการสาธารณสุข ช่วยให้คนไทย ทุกเพศ ทุกวัย ทุกสถานะสามารถเข้าถึงบริการด้านการแพทย์และสาธารณสุข เพื่อการเสริมสร้างสุขภาพ การป้องกันโรค การตรวจวินิจฉัยโรค การรักษาพยาบาลและการฟื้นฟูสมรรถภาพที่จำเป็นต่อสุขภาพและการดำรงชีวิตตาม พ.ร.บ. หลักประกันสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2545 ดังนั้น สิทธิหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ จึงเป็นสิทธิตามกฎหมายของคนไทยทุกคนตั้งแต่แรกเกิดและตลอดชีวิต

1.1 การลงทะเบียนใช้สิทธิหลักประกันสุขภาพของพระภิกษุ แม่ชี สามเณร หลักฐาน ได้แก่

- สำเนาบัตรประชาชน/หนังสือสุทธิ/สูติบัตร
- กรณีพักอาศัยไม่ตรงตามบัตรประชาชนให้แนบสำเนาทะเบียนบ้านของวัดที่ไปจำวัดอยู่ พร้อมหนังสือรับรองและสำเนาหนังสือสุทธิของเจ้าอาวาส

สำหรับพระภิกษุ แม่ชี สามเณรที่พิการหรือป่วยติดเตียง ที่มีสิทธิหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ สามารถลงทะเบียนคนพิการในระบบหลักประกันสุขภาพแห่งชาติได้ ดังนี้

- ใบรับรองความพิการจากแพทย์ หรือแสดงบัตรประจำตัวคนพิการตาม พ.ร.บ. ส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการแห่งชาติ พ.ศ. 2550

- แจ้งเจ้าหน้าที่ สปสช. โดยโทร สายด่วน สปสช. 1330

เพื่อรับสิทธิในการเข้ารับบริการการฟื้นฟูสมรรถภาพด้านการแพทย์ รวมทั้งได้รับอุปกรณ์คนพิการได้ตามความจำเป็นอย่างต่อเนื่องทั้งในหน่วยบริการและในชุมชน/ในวัด เช่น เครื่องช่วยฟัง อุปกรณ์เครื่องช่วยฟัง อุปกรณ์เครื่องช่วยในการเคลื่อนไหว รวมทั้งค่าฝึกทักษะการใช้อุปกรณ์และค่าบริการฟื้นฟูสมรรถภาพในชุมชนโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย

1.2 การตรวจสอบสิทธิการรักษาพยาบาล ของพระภิกษุ สามเณรและแม่ชี มี 4 ช่องทาง ได้แก่

- 1) โทรสายด่วน 1330 กด 2
- 2) เว็บไซต์ www.nhso.go.th
- 3) แอปพลิเคชัน สปสช.

⁵³ The buddh, “แม่ชีไม่ทน” บุคลากร เรียกร้องสิทธิ “สวัสดิการ-นิตยภัต”, [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล: <https://thebuddh.com/?p=65096> [28 เมษายน 2566].

4) ไลน์ สปสช.

1.3 พระภิกษุ สามเณรและแม่ชี สามารถเข้ารับบริการตามหน่วยบริการ ได้ดังนี้

1) หน่วยบริการประจำ หมายถึง สถานบริการ หรือเครือข่ายสถานบริการที่ได้ขึ้นทะเบียนเป็นหน่วยบริการประจำ ซึ่งสามารถจัดบริการสาธารณสุขระดับปฐมภูมิที่จำเป็นต่อสุขภาพและการดำรงชีวิตได้อย่างเป็นองค์รวม ทั้งการสร้างเสริมสุขภาพ การป้องกันโรค การตรวจวินิจฉัยโรค การรักษาพยาบาลและการฟื้นฟูสมรรถภาพโดยต้องให้บริการด้านเวชกรรมด้วยตนเอง และมีเครือข่ายหน่วยบริการเพื่อการให้บริการสาธารณสุข หรือ

2) หน่วยบริการปฐมภูมิ หมายถึง สถานบริการที่ได้ขึ้นทะเบียนเป็นหน่วยบริการปฐมภูมิในเครือข่ายของหน่วยบริการประจำ ซึ่งสามารถจัดบริการสาธารณสุขระดับปฐมภูมิได้อย่างเป็นองค์รวม ทั้งการสร้างเสริมสุขภาพ การป้องกันโรค การตรวจวินิจฉัยโรค การรักษาพยาบาล และการฟื้นฟูสมรรถภาพ

3) หน่วยบริการที่รับการส่งต่อ หมายถึง สถานบริการที่ได้ขึ้นทะเบียนเป็นหน่วยบริการที่รับการส่งต่อทั่วไปหรือหน่วยบริการที่รับการส่งต่อเฉพาะด้าน

4) เครือข่ายหน่วยบริการ หมายถึง หน่วยบริการที่รวมตัวกัน โดยประกอบด้วยหน่วยบริการประจำหนึ่งหน่วยเป็นแกนกลาง รวมตัวกับหน่วยบริการที่รับการส่งต่อและหน่วยบริการปฐมภูมิและได้ขึ้นทะเบียนเป็นเครือข่ายหน่วยบริการตามที่ตั้งสำนักงานประกาศ

1.4 การใช้สิทธิเข้ารับบริการสาธารณสุข ให้ดำเนินการต่อไปนี้

กรณีทั่วไป

1. ติดต่อที่สถานพยาบาลประจำหรือหน่วยบริการปฐมภูมิ/ของผู้มีสิทธิหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ
2. แจ้งความจำนงค์ใช้สิทธิหลักประกันสุขภาพแห่งชาติก่อนรับบริการ
3. แสดงบัตรประจำตัวประชาชนตัวจริงหรือสำหรับพระภิกษุ สามเณร แม่ชี ใช้หนังสือสุทธิที่มีรูปถ่ายและเลขประจำตัวประชาชน 13 หลัก

พระภิกษุ สามเณร แม่ชี ที่มีสิทธิหลักประกันสุขภาพแห่งชาติที่ลงทะเบียนคนพิการในระบบหลักประกันสุขภาพแห่งชาติให้ใช้สิทธิ ณ สถานพยาบาลประจำตน เว้นแต่กรณีมีความจำเป็นอาจไปใช้สิทธิเข้ารับบริการสาธารณสุข ณ หน่วยบริการหรือสถานพยาบาลอื่นของรัฐก็ได้

กรณีเจ็บป่วย

กรณีอุบัติเหตุหรือเจ็บป่วยฉุกเฉิน หากพระภิกษุ สามเณร แม่ชี ผู้มีหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ เกิดอุบัติเหตุหรือเจ็บป่วยฉุกเฉินอยู่ไกลจากสถานพยาบาลประจำตามสิทธิ สามารถใช้สิทธิเข้ารับบริการได้ที่หน่วยบริการหรือสถานพยาบาลในระบบหลักประกันสุขภาพแห่งชาติที่อยู่ใกล้ที่สุดได้ตามความจำเป็น โดยไม่จำกัดจำนวนครั้ง

กรณีเจ็บป่วยฉุกเฉินวิกฤตถึงแก่ชีวิต

ผู้ที่เจ็บป่วยฉุกเฉินวิกฤตถึงแก่ชีวิต หากไม่ได้รับการรักษาทันที มีโอกาสเสียชีวิตสูง สามารถเข้ารับรักษาพยาบาลในโรงพยาบาลทั้งรัฐและเอกชนที่ใกล้ที่สุด โดยใช้บัตรประจำตัวประชาชนเพื่อแสดงตนในการเข้ารับบริการ จะได้รับการรักษาจนอาการพ้นวิกฤต จากนั้นโรงพยาบาลที่ให้การรักษาส่งตัวผู้ป่วยกลับไปยังหน่วยบริการประจำหรือหน่วยบริการในระบบหลักประกันสุขภาพแห่งชาติที่พร้อมให้การรักษาต่อไป

เจ็บป่วยฉุกเฉินวิกฤตถึงแก่ชีวิต หมายถึง ผู้ป่วยหรือผู้ที่ได้รับบาดเจ็บซึ่งมีอาการบ่งชี้ว่าจะเป็นอาการที่คุกคามต่อการทำงานของอวัยวะสำคัญ ได้แก่ หัวใจ สมอง การหายใจต้องได้รับการรักษาดูแลติดตามอย่างใกล้ชิด เพราะอาจทำให้เสียชีวิตได้รวดเร็ว ได้แก่

1. หหมดสติ ไม่รู้สึกตัว ไม่หายใจ
  2. หายใจเร็ว หอบเหนื่อยรุนแรง หายใจตื้นขัด มีเสียงดัง
  3. เจ็บหน้าอกเฉียบพลัน และรุนแรง
  4. ซึ่ลง เหงื่อแตก ตัวเย็น หรือมีการชักรุ่มด้วย
  5. แขนขาอ่อนแรงครึ่งซีก พูดไม่ชัดแบบปัจจุบันทันด่วน หรือมีอาการชักต่อเนื่อง
  6. มีอาการอื่นร่วม ที่มีผลต่อการหายใจ ระบบไหลเวียนโลหิต และระบบสมองที่อาจเป็นอันตรายต่อชีวิต
2. บทบาทของพระสงฆ์ สามเณร และแม่ชีในการเป็นผู้นำด้านสุขภาวะของชุมชนและสังคม

เพื่อนำไปสู่การส่งเสริมและสนับสนุนการดูแลสุขภาพพระสงฆ์ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี สมบูรณ์ทั้งทางกาย ทางจิตใจ ทางปัญญาและทางสังคม ตลอดจนการจัดสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อสุขภาพแล้ว ยังก่อให้เกิดความเชื่อมโยงระหว่างวัดกับชุมชน ดังคำกล่าว พระแข็งแรงวัดมั่นคง ชุมชนเป็นสุข ภายใต้ธรรมนูญสุขภาพพระสงฆ์แห่งชาติ พ.ศ. 2560⁵⁴

นอกจากนี้ ในบทบาทความเป็นผู้นำด้านสุขภาวะของชุมชนและสังคม แม่ชีสามารถนำบทบาทของพระสงฆ์มาดำเนินกิจกรรมดังต่อไปนี้

- 1) สสำรวจข้อมูลแม่ชี เพื่อการปรับปรุงทะเบียนสิทธิหลักประกันสุขภาพแห่งชาติให้ถูกต้อง และเป็นปัจจุบัน
- 2) เป็นนักสื่อสารหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ ช่วยสร้างการรับรู้สิทธิประโยชน์และประชาชนในชุมชนได้รับรู้ข้อมูลที่ถูกต้อง ช่องทางการสื่อสาร ได้แก่ การสอนในชั้นเรียน ในงานบุญวันพระ งานมงคล งานขึ้นบ้านใหม่ งานศพ ตลอดจนที่ประชุมแม่ชี

⁵⁴ สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ, คู่มือการใช้สิทธิหลักประกันสุขภาพ สำหรับพระภิกษุ แม่ชี สามเณร, (กรุงเทพฯ: สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ, 2566), หน้า 6-32.

3) เชื่อมประสานการจัดกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพและป้องกันโรคในกลุ่มแม่ชี โดยดำเนินงานร่วมกับหน่วยงานสาธารณสุข หรือ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ญาติโยมและชุมชน เช่น การพัฒนาแม่ชีอาสา การสร้างทีมในรูปแบบเครือข่าย เข้าร่วมเป็นคณะทำงานฯ

4) พัฒนาด้านแบบส่งเสริมสุขภาพ เป็นศูนย์กลางด้านการเรียนรู้ด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น สมุนไพรพื้นบ้าน

5) พัฒนาทำฐานข้อมูลด้านสุขภาพ เช่น ข้อมูลโภชนาการที่เหมาะสม อาหารและเครื่องดื่มสุขภาพ

6) คัดกรองสิทธิด้านหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ ให้คำแนะนำปรึกษา ประสานงานร่วมกับศูนย์บริการหลักประกันสุขภาพในหน่วยบริการ ศูนย์ประสานงานหลักประกันสุขภาพฯ

7) เผยแพร่กิจกรรมทางพระพุทธศาสนาและสอดแทรกเนื้อหาเกี่ยวกับสุขภาพ ได้แก่ การใช้สิทธิหลักประกันสุขภาพ สิทธิการรักษาพยาบาล และนำปฏิบัติเป็นตัวอย่างให้กับชุมชน

2.4.3 สวัสดิการและสิทธิค่าโดยสารเดินทาง

1) ค่าโดยสารเรือ

นอกเหนือจากสิทธิด้านหลักประกันสุขภาพแห่งชาติดังกล่าวข้างต้น กรมเจ้าท่าได้ประกาศลดหย่อนค่าโดยสารเรือประจำทางในแม่น้ำเจ้าพระยา สำหรับผู้สูงอายุ และยกเว้นค่าโดยสารเรือสำหรับคนพิการ ได้แก่ เรือด่วนเจ้าพระยา เรือในคลองแสนแสบและเรือข้ามฟาก โดยลดหย่อนค่าโดยสารครึ่งราคาสำหรับผู้สูงอายุเกิน 60 ปี ขึ้นไป เพียงแสดงบัตรสิทธิที่กรมเจ้าท่าออกให้ ในการลดหย่อนค่าโดยสารเรือประจำทางในแม่น้ำเจ้าพระยาและคลองแสนแสบ ได้แก่

- (1) พระภิกษุ
- (2) สามเณร
- (3) แม่ชี
- (4) คนพิการ
- (5) เด็ก ที่มีความสูงไม่เกิน 90 เซนติเมตร

ทั้งนี้ การลดหย่อนอัตราค่าโดยสาร โดยจะมีการลดหย่อนโดยสารแก่ผู้สูงอายุตั้งแต่ 60 ปี บริบูรณ์ขึ้นไปในอัตรา 50% ของอัตราค่าโดยสารปกติ ซึ่งผู้สูงอายุจะต้องแสดงบัตรที่ออกให้โดยกรมเจ้าท่าต่อพนักงานเก็บค่าโดยสาร และสามารถขอทำบัตรเพื่อแสดงสิทธิลดหย่อนค่าโดยสารได้ ณ สำนักมาตรฐานทะเบียนเรือ กรมเจ้าท่า อาคาร 1 ชั้น 2 และศูนย์บริการร่วมกระทรวงคมนาคมในวันและเวลาราชการ⁵⁵

⁵⁵ กรมเจ้าท่า, “กรมเจ้าท่าลดหย่อนค่าโดยสารเรือให้ผู้สูงวัย คนพิการ เด็ก”, [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล: <https://mgronline.com/uptodate/detail/9580000111562>, [30 เมษายน 2566].

2) ค่าโดยสารรถเมล์และรถปรับอากาศต่างจังหวัด

เงื่อนไขการยกเว้นหรือลดหย่อนค่าโดยสารรถเมล์ ขสมก. มีเงื่อนไขการยกเว้นหรือลดหย่อนค่าโดยสาร ดังนี้

2.1) ผู้ได้รับการยกเว้นค่าโดยสาร ได้แก่

- (1) ผู้ตรวจการขนส่ง
- (2) พระภิกษุ สามเณร
- (3) แม่ชี (ที่ถือหนังสือรับรองการบวชจากสำนักปฏิบัติธรรมพร้อมบัตรประจำตัวประชาชน)
- (4) บุรุษไปรษณีย์ในเครื่องแบบ (ขณะปฏิบัติหน้าที่)
- (5) ผู้ถือบัตรประจำตัวพนักงานองค์การขนส่งมวลชนกรุงเทพ
- (6) ผู้ถือบัตรหรือเหรียญตราของทางราชการ ที่ระบุไว้ว่ามีสิทธิยกเว้นค่าโดยสารประจำทาง

2.2) ผู้ได้รับการลดหย่อนค่าโดยสารครึ่งราคา ผู้ได้รับการลดหย่อนค่าโดยสารครึ่งราคาสำหรับบุคคลดังต่อไปนี้

- (1) คนตาบอด ที่มีหนังสือรับรองของสมาคมคนตาบอด
- (2) ทหาร ตำรวจ ในเครื่องแบบ
- (3) ผู้ถือบัตรหรือเหรียญตราของทางราชการ ที่มีระบุไว้ว่ามีสิทธิได้รับการลดหย่อนค่าโดยสาร รถประจำทางครึ่งราคา เสียค่าโดยสารครึ่งราคา
- (4) ผู้สูงอายุตามพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พุทธศักราช 2546 แสดงบัตรประจำตัวประชาชนเมื่อมาใช้บริการรถโดยสารประจำทางขององค์การขนส่งมวลชนกรุงเทพและรถของผู้ประกอบการที่เดินรถร่วมกับองค์การขนส่งมวลชนกรุงเทพ
- (5) ผู้พิการทุกประเภท ได้แก่ คนพิการที่เห็นประจักษ์ หรือคนพิการที่ถือบัตรสมาชิกสมาคมคนพิการ สมาคมใดสมาคมหนึ่งในเส้นทางรถโดยสารประจำทาง หมวด 1 ในเขตกรุงเทพมหานครและจังหวัดที่มีเส้นทางต่อเนื่องและหมวด 4 กรุงเทพมหานคร⁵⁶

นอกจาก องค์การขนส่งมวลชนกรุงเทพ แล้วนั้น ยังพบนโยบายการลดหย่อนค่าโดยสารของบริษัทเอกชน เช่น บริษัทนครชัยแอร์ ให้สิทธิลดหย่อนค่าโดยสาร แก่บุคคล ดังนี้

- 1) พระภิกษุ แม่ชี สามเณร

⁵⁶ องค์การขนส่งมวลชนกรุงเทพ, “รถเมล์ ขสมก.”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://th.carro.co/blog/cost-of-living-in-bangkok/> [1 พฤษภาคม 2566].

2) ผู้พิการที่เห็นเป็นประจักษ์หรือคนพิการที่ถือบัตรสมาชิกสมาคมคนพิการสมาคมใดสมาคมหนึ่ง

3) คนตาบอดที่มีหนังสือรับรองจากสมาคมคนตาบอด

4) นักเรียนตั้งแต่ชั้น ม. 3 ลงมา แสดงบัตรนักเรียนเพื่อลดหย่อนค่าโดยสารและต้องแต่งกายด้วยเครื่องแบบในวันเดินทาง

5) ผู้ถือบัตรหรือเหรียญของทางราชการที่มีระเบียบระบุไว้ว่า มีสิทธิได้รับการลดค่าโดยสาร

6) ผู้ถือบัตรประจำตัวเหรียญชัยสมรภูมิและทายาท

7) ผู้ถือบัตรประจำตัวเหรียญงานพระราชทานสงครามในทวีปยุโรป

8) ผู้ถือบัตรประจำตัวเหรียญพระราชทานการชายแดน

9) ผู้ถือบัตรประจำตัวเหรียญพิทักษ์เสรีชน

10) ผู้ถือบัตรประจำตัวทหารผ่านศึกนอกประจำการ

11) ผู้ถือบัตรประจำตัวครอบครัวทหารผ่านศึกบัตรชั้นที่ 1

12) ผู้ถือสมุดคู่มือประจำตัวครอบครัวทหารและเจ้าหน้าที่ปฏิบัติราชการสนาม

13) ผู้ถือบัตรประจำตัวครอบครัวทหารผ่านศึกนอกประจำการบัตรชั้นที่ 1

14) ทหารและตำรวจ เช่น ทหารเรือ ทหารอากาศ ทหารบกและต้องแต่งกายด้วยเครื่องแบบในวันเดินทาง

หมายเหตุ

1) ผู้มีสิทธิลดหย่อนค่าโดยสาร จะได้รับส่วนลดเฉพาะค่าโดยสารเท่านั้น และไม่สามารถใช้ลดกับส่วนลดอื่น ๆ ได้ทุกกรณี

2) บัตรทุกบัตร ทุกประเภท ที่ได้รับสิทธิในการลดหย่อนค่าโดยสาร เป็นสิทธิเฉพาะบุคคลเท่านั้น บุคคลอื่นจะนำมาใช้แทนมิได้ ยกเว้นกรณีเป็นบัตรใช้ร่วมทั้งผู้ที่เป็นทายาท⁵⁷

2.5 แนวคิดการพัฒนาศักยภาพ

2.5.1 ความเป็นมาและความสำคัญของการพัฒนาศักยภาพ

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงศักยภาพของมนุษย์ คือจุดเริ่มของพระพุทธศาสนา ในบทความ รวมธรรมะ ไว้ว่า ความจริงแห่งธรรมชาติของมนุษย์ในข้อที่ว่า มนุษย์เป็นสัตว์ที่ฝึกได้ พระพุทธศาสนาถือเป็นหลักสำคัญ ความเป็นพระศาสดาและการทรงทำหน้าที่ของพระพุทธเจ้า ดังที่ได้เน้นไว้ในพุทธคัมภีร์ที่ว่า “เป็นสารถิฝึกคนที่ควรฝึก ผู้ยอดเยี่ยม เป็นศาสดาของ

⁵⁷ บริษัทนครชัยแอร์, “ลดหย่อนค่าโดยสาร”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://m.facebook.com/nakhonchaiair.official/photos/> [1 พฤษภาคม 2566].

เทวะและมนุษย์ทั้งหลาย” และยังมีพุทธพจน์ที่เน้นย้ำถึงหลักการพัฒนาตนของมนุษย์ เช่น “อัสตรสินธพ อาชาไนย และช้างหลวง ผีกแล้วล้วนดีเลิศ แต่คนที่ฝึกตนแล้วประเสริฐกว่า (ทั้งหมด) นั้น” “ในหมู่มนุษย์ ผู้ประเสริฐสุด คือคนที่ฝึกแล้ว” “ผู้ถึงพร้อมด้วยวิชาและจริยะ เป็นผู้ประเสริฐสุด ทั้งในหมู่มนุษย์และมวลเทวดา” หากใช้คำศัพท์ในปัจจุบัน หมายถึง มนุษย์มีศักยภาพสูง มีความสามารถที่จะศึกษาฝึกตนได้ ศักยภาพนี้ เรียกว่า โพธิ ซึ่งแสดงว่าจุดเน้นอยู่ที่ปัญญาและศักยภาพที่มนุษย์ฝึกได้ และในด้านของปัญญาให้เห็นว่าแก่นำของการฝึกศึกษาอยู่ที่ปัญญาและศักยภาพสูงสุดก็แสดงออกที่ปัญญา⁵⁸

ว.วชิรเมธี (พระเมธีวชิโรดม - พระมหาวิมลชัย) ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับศักยภาพของแม่ชีในการกล่าวถึง แม่ชีคันสนีย์: ศักยภาพแห่งสตรีที่โลกไม่ลืม กล่าวไว้อย่างน่าสนใจว่า “พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ยกย่อง ให้เกียรติ เป็นโอกาส สร้างเวที ปัจจุบันเรียกว่าสร้างระบบนิเวศ ให้กับผู้หญิงได้เปิดศักยภาพที่แท้จริงของตนเองออกมาสู่ประชาคมโลกอย่างเต็มขีดความสามารถ ดังเช่นพระพุทธเจ้าทรงพุทธาณุญาตให้สตรีทุกคนบวชในพระพุทธศาสนาได้ ถ้าบวชแล้วผู้หญิงสามารถบรรลุมรรคผลนิพพานได้เหมือนผู้ชาย ในเรื่องของการบรรลุธรรมผู้หญิงผู้ชายไม่มีความแตกต่างกัน เมื่อมาทำงานแล้วทรงยกย่องว่าสตรีเป็นองค์ประกอบที่เข้มแข็ง ทรงพลัง และมีศักยภาพของกองทัพน้อมได้อย่างยอดเยี่ยม ทรงยกย่องพระภิกษุอย่างไรก็ยกย่องภิกษุณีอย่างนั้น เช่น ทรงยกย่องพระสารีบุตรทรงมีปัญญาฝ่ายภิกษุ ฝ่ายภิกษุณีก็ยกย่องพระนางเขมมาภิกษุณีว่าเป็นผู้มีปัญญาเป็นเลิศในระนาบเดียวกัน ฝ่ายภิกษุยกย่องพระโมคคัลลาผู้เป็นเลิศด้านฤทธาปาติหารีย์ ก็ทรงยกย่องอุบลวรรณาเถรีก็เป็นเลิศในด้านฤทธาปาติหารีย์เหมือนกัน สิ่งนี้ยืนยันว่าพระพุทธองค์ไม่มีสองมาตรฐาน ยิ่งไปกว่านั้น พระพุทธองค์ทรงให้โอกาสในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเช่นเดียวกัน นี่คือการไว้วางใจ การยกย่อง การส่งเสริม การยอมรับสตรีในพระพุทธศาสนาที่พระพุทธองค์วางมาตรฐานไว้ให้ และเหตุผลจนถึงทุกวันนี้พระพุทธศาสนาจึงเปิดกว้างให้กับแม่ชีในการทำงานทางพระพุทธศาสนา ดังนั้น ผู้หญิงสามารถเป็นกองทัพน้อมในพระพุทธศาสนาได้ ครั้งหนึ่งพระพุทธองค์ทรงยกย่องภิกษุณีที่ชื่อว่าเขมมา ผู้เป็นพุทธิดาของเรา เป็นผู้มีปัญญามาจักทางและสิ่งที่ไม่ใช่ทาง แสดงให้เห็นถึงการรังสรรค์ภิกษุณีนี้นั้นมีศักยภาพและเป็นผู้มีปัญญา”⁵⁹

พระอมรมิตร คัมภีร์ธัมโม ประธานโครงการพุทธชยันตีพอเพียงเคียงธรรมสู่สังฆะแห่งความสุข ภาคกลาง กล่าวถึง การพัฒนาศักยภาพของแม่ชีไทย เป็นวาระสำคัญในการส่งเสริมให้แม่ชีไทยมีความรู้ความสามารถมากขึ้น การจัดการอบรม “โครงการส่งเสริมศักยภาพเครือข่ายแม่ชีไทยวิทยาการเผยแผ่พระพุทธศาสนา” นอกจากเป็นการเพิ่มทักษะความรู้ใหม่ ๆ แล้ว ยังเป็นโอกาสที่ดีใน

⁵⁸ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), รวมธรรมะ: ศักยภาพของมนุษย์ คือ จุดเริ่มของพระพุทธศาสนา, แหล่งที่มา: <https://www.payutto.net/book-content/> [27 ตุลาคม 2565].

⁵⁹ ว.วชิรเมธี (พระเมธีวชิโรดม - พระมหาวิมลชัย), แม่ชีคันสนีย์: ศักยภาพแห่งสตรีที่โลกไม่ลืม, แหล่งข้อมูล: <https://www.youtube.com/watch?v=Rcg5EsiQcV0> [27 ตุลาคม 2565].

การสร้างเครือข่ายแม่ครูแม่ชีนักพัฒนาที่ทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาและการรณรงค์ไม่กระทำผิดศีลข้อที่ 5 ให้ได้สมบุรณ์มากขึ้น⁶⁰

แม่ชีชูใจ ปทุมนัน กรรมการสถาบันแม่ชีไทย “โครงการส่งเสริมศักยภาพเครือข่ายแม่ชีไทยวิทยาการเผยแผ่พระพุทธศาสนา” เป็นความร่วมมือของเครือข่ายแม่ชีไทยร่วมกับเครือข่ายพุทธศาสนิกสงฆ์เพื่อสังคม และสำนักงานเครือข่ายองค์กรงดเหล้า โดยมีเครือข่ายแม่ชีและเนกขัมมะ จากสถาบันแม่ชีไทยรวมกว่า 90 คนเข้าร่วมอบรม ซึ่งส่วนใหญ่เป็นนักธรรมเอก และมีประสบการณ์ในการเป็นแม่ครูอบรมเด็กเยาวชน สอนอภิธรรม กรรมฐาน และการบรรยายธรรม ได้แล้วว่า ปัจจุบันกระบวนการ และวิธีการในการพูดบรรยายเพื่อเผยแผ่พระธรรมคำสอน ต้องมีความทันสมัย เหมาะสมกับกลุ่มวัยรุ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับเด็กและเยาวชน ที่ยังไม่มีโอกาสเรียนรู้พระธรรม ซึ่งนับวันก็จะหายไปจากหลักสูตรในโรงเรียน หรือไม่มีน้อยมาก ดังนั้น เพื่อการก้าวไปสู่ การเรียนรู้เพื่อศิษย์ ในศตวรรษที่ 21 นอกจากการพัฒนาทักษะที่เรียกว่า 21st Century Skills แล้ว กลุ่มแม่ชีเองก็ต้องพัฒนาเปลี่ยนจุดสนใจ เปลี่ยนตัวเองเพื่อรับการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นในอนาคต จากบทบาทของครูผู้สอนไปเป็น บทบาทของครูฝึก (Coach) หรือ ครูกระบวนการ (Facilitator) ที่ทำหน้าที่อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ (Facilitate) เพิ่มศักยภาพให้ทันต่อโลกที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว และให้การทำงานในหน้าที่สมบุรณ์มากยิ่งขึ้น นำไปสู่การเป็น “แม่ชีนักพัฒนา”⁶¹

David C. McClellan นักจิตวิทยาได้กล่าวถึงแนวคิดเกี่ยวกับศักยภาพในบทความวิชาการ สรุปความตอนหนึ่งได้ว่า ความสัมพันธ์ระหว่างคุณลักษณะที่ดีของบุคคลในองค์กรกับระดับความรู้ ความสามารถ ด้วยการสร้างแบบประเมินเรียกว่า Behavioral Event Interview เพื่อใช้ในการประเมินและค้นหาผู้ที่มีผลการปฏิบัติงานดี ซึ่ง McClellan เรียกว่า สมรรถนะ (Competency) นอกจากนี้ Richard Boyatzis ให้นิยามศัพท์คำว่า Competencies ในหนังสือ The competent Manager: A Model of Effective Performance หมายถึง ความสามารถในงานหรือเป็นคุณลักษณะที่อยู่ในบุคคลนำไปสู่การปฏิบัติงานให้เกิดประสิทธิภาพ⁶²

2.5.2 ความหมายของศักยภาพ

ณรงค์วิทย์ แสลงทอง ให้ความหมายของ Competency หมายถึง ความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะส่วนบุคคล ที่ส่งผลต่อการแสดงพฤติกรรมที่จำเป็นและมีผลทำให้บุคคลนั้นปฏิบัติงานใน

⁶⁰ พระอมรมิตร คัมภีร์ธัมโม, เพิ่มศักยภาพเครือข่ายแม่ชีไทย สู่ “แม่ชีนักพัฒนา”, แหล่งข้อมูล: <https://www.thaihealth.or.th/> [28 ตุลาคม 2565].

⁶¹ แม่ชีชูใจ ปทุมนัน, เพิ่มศักยภาพเครือข่ายแม่ชีไทย สู่ “แม่ชีนักพัฒนา”, แหล่งข้อมูล: <https://www.thaihealth.or.th/> [28 ตุลาคม 2565].

⁶² สุทธญาณ โอบอ้อม, การพัฒนาศักยภาพบุคลากรขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นตามแนวพระพุทธศาสนา, วิทยานิพนธ์, หลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขารัฐประศาสนศาสตร์, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2557. หน้า 18-19.

หน้าที่รับผิดชอบได้ดี ซึ่ง Competency เกิดขึ้นได้ 3 ลักษณะ คือ 1) เป็นพรสวรรค์ที่ติดตัวมาตั้งแต่เกิด 2) เกิดจากประสบการณ์การทำงาน และ 3) เกิดจากการฝึกอบรมและพัฒนา⁶³

สุกัญญา รัศมีธรรมโชติ กล่าวถึง คำจำกัดความของคำว่า ศักยภาพ มีชื่อเรียกที่แตกต่างกัน เช่น ชีตความสามารถ หรือ สมรรถนะ ซึ่งมาจากศัพท์ภาษาอังกฤษว่า Competency⁶⁴ ดังนั้น จึงสรุปความหมายของ Competency หมายถึง ความรู้ ทักษะและคุณลักษณะส่วนบุคคลที่ทำให้บุคคลนั้นทำงานในความรับผิดชอบของตนได้ดีกว่าผู้อื่น⁶⁵ นอกจากนี้ สุกัญญา รัศมีธรรมโชติ ได้ขยายความเพิ่มเติมเกี่ยวกับความหมายของศักยภาพ คือ บุคลิกลักษณะที่ซ่อนอยู่ภายในปัจเจกบุคคล ซึ่งสามารถผลักดันให้บุคคลนั้นสร้างผลการปฏิบัติงานที่ดี หรือเป็นไปตามเกณฑ์ที่กำหนด ดังนั้น ศักยภาพ คือ กลุ่มของความรู้ ทักษะ และพฤติกรรมที่พึงประสงค์มีความสัมพันธ์กับผลงานในหน้าที่ความรับผิดชอบและเป็นสิ่งที่สามารถพัฒนาเสริมขึ้นได้โดยผ่านการฝึกอบรมและพัฒนา⁶⁶

ธัญญาพันธ์ สิทธิพงษ์ ได้อธิบายความหมายของการพัฒนาศักยภาพ หมายถึง กระบวนการวางแผนเพื่อเพิ่มพูนความรู้ ทักษะ ความสามารถ และปรับปรุงพฤติกรรมของบุคลากรในการทำงานให้แก่บุคลากรนั้น โดยองค์กรเป็นผู้จัดให้แก่บุคลากร⁶⁷

ชัยญาณัฐ จินณณัฐชา ให้ความหมายของ Competency หมายถึง คุณลักษณะทั้งด้าน ทักษะ ความรู้ และพฤติกรรมของบุคคล ซึ่งมีความจำเป็นต่อการปฏิบัติงานให้ประสบความสำเร็จ⁶⁸

วรารณณ์ แต่งผล ให้ความหมายของการพัฒนาศักยภาพ หมายถึง กระบวนการที่จะเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคลากรให้เป็นผู้มีความรู้ ความสามารถ ทักษะ ความชำนาญ ตลอดจนเปลี่ยนทัศนคติไปในทางที่ดี อันส่งผลให้องค์กรบรรลุผลสำเร็จได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล⁶⁹

⁶³ ณรงค์วิทย์ แสงทอง, **มารู้จัก Competency กันเถอะ**, (กรุงเทพมหานคร: เอช อาร์ เซ็นเตอร์, 2547), หน้า 8.

⁶⁴ สุกัญญา รัศมีธรรมโชติ, **แนวทางการพัฒนาศักยภาพมนุษย์ด้วย Competency Based Learning**, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ศิริวัฒนา อินเตอร์พริ้นท์ จำกัด (มหาชน), 2548), หน้า 13.

⁶⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 13.

⁶⁶ สุกัญญา รัศมีธรรมโชติ, **Competency: เครื่องมือการบริหารที่ปฏิเสธไม่ได้**, *Productivity*, 9(53) (พ.ย.-ธ.ค.), 2547, หน้า 48.

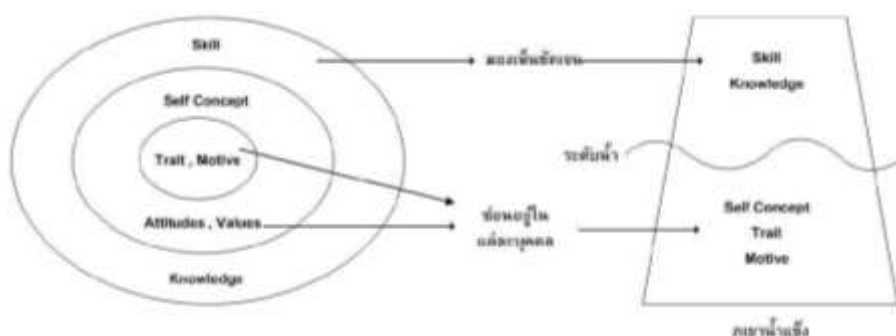
⁶⁷ ธัญญาพันธ์ สิทธิพงษ์, **ความต้องการพัฒนาตนเองของบุคลากรสังกัดองค์การบริหารส่วนตำบล จังหวัดตาก, วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, การปกครองท้องถิ่น**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัย กำแพงเพชร), 2553, หน้า 10.

⁶⁸ ชัยญาณัฐ จินณณัฐชา, **การพัฒนาบุคลากรโดยใช้แนวทางสมรรถนะ, วิทยานิพนธ์, วิทยาศาสตร์ มหาบัณฑิต สาขาวิชาเทคโนโลยีสารสนเทศ**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีมหานคร, 2554), หน้า 11.

⁶⁹ วรารณณ์ แต่งผล, **การศึกษาแนวทางการดำเนินงานพัฒนาบุคลากรในด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ ของสถานศึกษาสังกัดเทศบาลเมืองแม่สอด, วิทยานิพนธ์, (การศึกษามหาบัณฑิต: มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย), 2554, หน้า 9.**

2.5.3 องค์ประกอบของการพัฒนาศักยภาพ

ภาพที่ 2.2 ภาพแสดงความหมายและองค์ประกอบตามแนวคิดของ David C. McClelland (อ้างใน
สุทธยาณ์ โอบอ้อม, การพัฒนาศักยภาพบุคลากรขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นตามแนว
พระพุทธศาสนา, วิทยานิพนธ์, 2557, หน้า 22)

David C. McClelland ได้อธิบายความหมายขององค์ประกอบทั้ง 5 ส่วน ดังนี้

Skills หมายถึง สิ่งที่บุคคลกระทำได้ดีและฝึกปฏิบัติเป็นประจำจนเกิดความชำนาญ

Knowledge หมายถึง ความรู้เฉพาะด้านของบุคคล

Self-concept หมายถึง ทัศนคติ ค่านิยมและความคิดเห็นเกี่ยวกับภาพลักษณ์ของตน
หรือบุคคลเชื่อว่าตนเองเป็นอยู่

Trait หมายถึง บุคลิกลักษณะประจำตัวของบุคคล เป็นสิ่งที่อธิบายถึงบุคคลนั้น

Motive หมายถึง แรงจูงใจหรือแรงขับภายใน

กล่าวคือ ส่วนที่เป็น Knowledge และ Skill เป็นสิ่งที่แต่ละคนต้องพัฒนาให้ดีขึ้นได้ไม่
ยาก ด้วยการศึกษาค้นคว้าทำให้เกิดความรู้และการฝึกฝนปฏิบัติทำให้เกิดทักษะ สำหรับ Self-
concept, Trait และ Motive เป็นสิ่งที่พัฒนาได้ยากเพราะเป็นสิ่งที่ซ่อนอยู่ภายในแต่ละบุคคล

2.5.4 แนวทางและวิธีการพัฒนาศักยภาพ

Nadler ได้แบ่งกิจกรรมการพัฒนาศักยภาพออกเป็น 3 ประเภท ดังนี้

1. การฝึกอบรม เป็นกิจกรรมที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ เพื่อให้ผู้ที่กำลังปฏิบัติงานสามารถ
ปฏิบัติงานได้ดีขึ้น โดยมีเป้าหมาย คือ การยกระดับความรู้ ความสามารถ ทักษะของผู้เข้ารับการ
ฝึกอบรมให้สามารถนำความรู้ไปใช้ได้ทันที

2. การศึกษาต่อ เป็นกิจกรรมเพื่อการพัฒนาความรู้ ทักษะ ทัศนคติ ตลอดจนเสริมสร้าง
ความสามารถในการปรับตัวในทุกด้าน ด้วยวิธีการลาศึกษาต่อเพื่อเตรียมความพร้อมในการทำงานใน
อนาคต

3. การพัฒนาตนเอง เป็นกิจกรรมการเรียนรู้ที่จัดขึ้นเพื่อให้ผู้เรียนได้เตรียมความพร้อมสำหรับการเปลี่ยนแปลงในอนาคต มุ่งเน้นที่งานและการเปลี่ยนแปลงตามที่หน่วยงานต้องการ⁷⁰

ดนัย เทียมพุฒ ได้นำแนวคิดของ Nadler มากำหนดขอบเขตของการพัฒนาบุคคลและจุดเน้น ประกอบด้วย การฝึกอบรม เน้นที่งาน (Resource) การศึกษา เน้นที่ตัวบุคคล (Human) และการพัฒนา เน้นที่องค์กร (Development) ดังนี้

ภาพที่ 2.3 ขอบเขตการพัฒนาบุคคลและจุดเน้น ที่มา: ดนัย เทียมพุฒ⁷¹

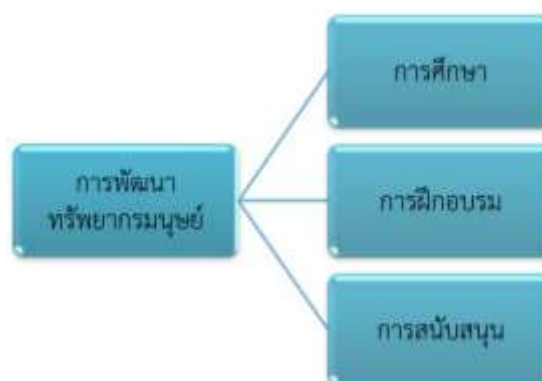
โชติชวัล พุทธิกาญจน ได้กล่าวถึง รูปแบบของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ประกอบด้วย

- 1) การพัฒนาทางการศึกษา คือ การพัฒนามนุษย์เพื่อการดำเนินชีวิตและเตรียมพร้อมเพื่อการดำเนินชีวิตและเตรียมความพร้อมเพื่อการทำงาน แบ่งออกเป็น 5 วิธี ดังนี้ (1) การศึกษาในระบบ (Formal Education) มุ่งพัฒนามนุษย์ให้มีความรู้ความสามารถตามหลักสูตรตั้งแต่ระดับพื้นฐานจนถึงระดับสูง (2) การศึกษานอกระบบ (Non-Formal Education) เป็นการศึกษาที่มุ่งเน้นเปิดโอกาสให้ผู้ศึกษาเลือกเรียนและมีความยืดหยุ่นในหลักสูตรและเวลาเรียน (3) การศึกษาระยะสั้น (Short-term Education) เป็นการจัดการศึกษาเพื่อนำความรู้ ความสามารถไปใช้ประโยชน์ในอนาคตอันใกล้ มีกฎระเบียบ หลักสูตรและกำหนดเวลาที่กระชับตั้งแต่ 3 เดือน ถึง 1 ปี (4) การศึกษาตามอัธยาศัย (Informal Education) เน้นการศึกษาด้วยตนเองเป็นหลัก ตามที่ตนเองสนใจ ไม่มีกฎ ระเบียบ เวลาที่แน่นอน รวมถึง สถานที่เรียน และค่าใช้จ่ายในการเรียน (5) การศึกษาตลอดชีวิต (Lifelong Education) คือ การศึกษาตลอดชีวิต โดยรวมการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ การศึกษาระยะสั้น และการศึกษาตามอัธยาศัย
- 2) การฝึกอบรม (Training) คือ การพัฒนาเพื่อการทำงาน ได้แก่ (1) การบรรยาย (Lecture) เป็นการฝึกอบรมอธิบายเนื้อหาสาระโดยผู้เชี่ยวชาญเฉพาะเรื่อง

⁷⁰ Nadler L., (1980), Corporate Human Resource Development: A Management Tool. Houston: Gulf. p.13..

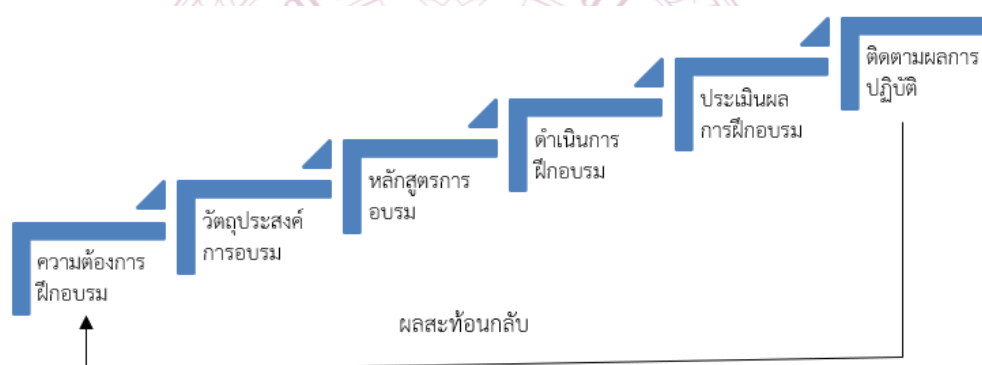
⁷¹ ดนัย เทียมพุฒ, กลยุทธ์การพัฒนาคน: สิ่งท้าทายความสำเร็จของธุรกิจ, (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2537), หน้า 22.

เป็นการสื่อสารทางเดียวระหว่างวิทยากรและผู้ฟัง แต่มีการเปิดโอกาสให้ซักถามได้ มักจะใช้กับหัวข้อที่ไม่เน้นการปฏิบัติ เหมาะกับผู้เข้าอบรมจำนวนมากและมีเวลาจำกัด (2) การปฐมนิเทศ (Orientation) คือ การฝึกอบรม ตามวัตถุประสงค์ การชี้แจง กฎ ระเบียบ ขั้นตอนและวิธีการ (3) การสาธิต (Demonstration) คือ การสร้างความเข้าใจด้วยวิธีการปฏิบัติจริง ผู้เข้าอบรมได้ทดลองปฏิบัติเพื่อให้เกิดความเชี่ยวชาญ (4) การฝึกอบรมรวมเชิงปฏิบัติการ (Workshop Training) คือ การบรรยายสาระความรู้พร้อมกับการให้ผู้เข้าอบรมได้ผลิตผลงาน เน้นการฝึกอบรมให้ความรู้และเสริมทักษะ (5) การระดมสมอง (Brainstorming) คือ การกระตุ้นให้ผู้เข้าอบรมแสดงความคิดเห็นอย่างอิสระ ฝึกใช้ความคิดเชิงสร้างสรรค์ (Creative Thinking) ในการพัฒนา ปรับปรุง แก้ไข หรือหาทางออกให้กับปัญหา (6) การอภิปราย (Discussion) เป็นการกระตุ้นให้ผู้เข้าอบรมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและประสบการณ์ซึ่งกันและกัน ประกอบกับการวิเคราะห์ (Analysis) และ การสังเคราะห์ (Synthesis) (7) การใช้กรณีศึกษา (Case Study) คือ การนำประเด็นปัญหาที่สำคัญมาเรียนรู้ร่วมกันระหว่างฝึกอบรม โดยการวิเคราะห์ SWOT คือ การหาจุดแข็ง (Strength) จุดอ่อน (Weakness) โอกาส (Opportunity) และ อุปสรรค (Threat) เพื่อเทียบเคียงคู่แข่ง (Benchmarking) และนำมาปรับใช้เพื่อป้องกันปัญหา (8) การฝึกอบรมขณะปฏิบัติงาน (On the Job Training) คือ การฝึกอบรมพร้อมกับการปฏิบัติงานจริง เน้นการเพิ่มพูนทักษะ (Skill) ในการปฏิบัติงาน รวมถึงประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการทำงาน (9) การศึกษาดูงาน (Observation) คือ การไปศึกษาดูงานในสถานที่จริง มีผู้บรรยายให้ความรู้ เป็นการเพิ่มประสบการณ์ (Experience) ให้กับผู้เข้าอบรม พร้อมทั้งการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน (10) การฝึกอบรมเพื่อสุขภาพ (Health Training) เน้นการจัดให้มีสถานที่และอุปกรณ์ออกกำลังกายสำหรับพนักงานและการสร้างสัมพันธ์ที่ดีในองค์กร 3) การสนับสนุน (Support) นิยมใช้ 4 วิธี ดังนี้ (1) การฝึกสอน (Coaching) ด้วยการจัดสถานที่และสภาพแวดล้อมให้เสมือนจริงและสอนวิธีการปฏิบัติงานโดยมีกำหนดระยะเวลา โดยเน้นที่งานเฉพาะเจาะจงเพื่อให้ได้มาตรฐาน (2) ระบบพี่เลี้ยง (Mentoring System) คือ การคอยให้คำแนะนำ ช่วยเหลือ และให้กำลังใจต่อผู้ปฏิบัติงาน โดยจัดให้มีพี่เลี้ยงคอยดูแล (3) การให้คำปรึกษา (Counseling) คือ การให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์ต่อผู้ขอคำแนะนำอย่างต่อเนื่อง โดยที่ปรึกษาอาจจะเป็นคนภายในองค์กรหรือนอกองค์กรได้ตามความเหมาะสมและความเชี่ยวชาญตลอดจนประสบการณ์เป็นหลัก (4) การหมุนเวียนงาน (Job Rotation) คือ การปรับเปลี่ยนหน้าที่ความรับผิดชอบของแต่ละตำแหน่งงาน ช่วยให้พนักงานสามารถปฏิบัติงานแทนกันได้ ดังสรุปรูปแบบการพัฒนามนุษย์ ดังนี้

ภาพที่ 2.4 รูปแบบของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ที่มา: โชติชวัล พุทธิกาญจน์⁷²

อาชวัน วายนนท์ ได้อธิบายเพิ่มเติมเกี่ยวกับกระบวนการอบรม หรือเรียกอีกอย่างว่า บัณฑิต 6 ขั้น ดังนี้

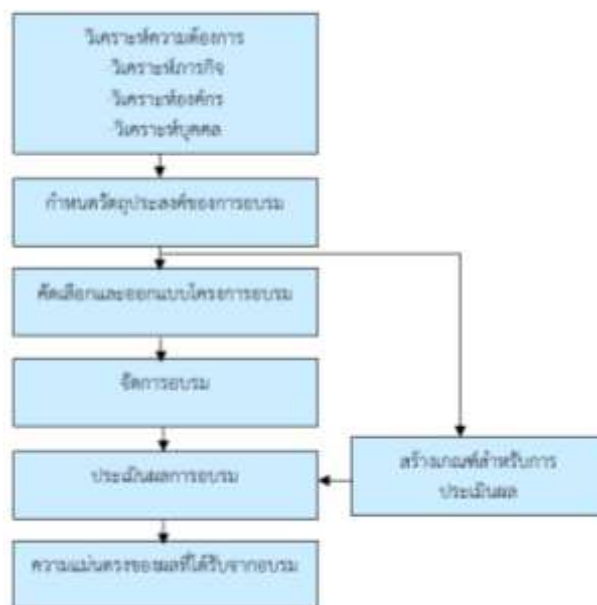

ภาพที่ 2.5 กระบวนการฝึกอบรม ที่มา: อาชวัน วายนนท์⁷³

Goldstein (1993) ได้กล่าวถึง แนวคิดเกี่ยวกับการจัดอบรมอย่างเป็นระบบ (A Systematic Approach to Training) เน้นความเชื่อมโยงกับระบบอื่นในองค์กรและเน้นการนำข้อมูลย้อนกลับ (Feedback) มาใช้เพื่อการปรับปรุงกระบวนการฝึกอบรมอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ แนวคิดนี้ จึงเปรียบเสมือนกรอบความคิดสำหรับการวางแผนและดำเนินการฝึกอบรม

⁷² โชติชวัล พุทธิกาญจน์, การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ Human Resource Development, (กรุงเทพมหานคร: ซีเอ็ดยูเคชั่น, 2559), หน้า 26.

⁷³ อาชวัน วายนนท์, การฝึกอบรมพัฒนาบุคลากร, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2509), หน้า 187.

ภาพที่ 2.6 การจัดอบรมอย่างเป็นระบบ ที่มา: Goldstein I.L.⁷⁴

นอกจากนี้ Steven A. Eggland และคณะ ได้ให้นิยามของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ หมายถึง การนำกิจกรรมต่าง ๆ ที่มีการกำหนดรูปแบบอย่างเป็นระบบ เพื่อใช้ในการเพิ่มศักยภาพ ความรู้ ความเข้าใจ ทักษะ ทักษะ ทักษะและการปรับตัวให้ดีขึ้น เน้นที่การพัฒนา 3 ประเด็นหลัก คือ 1) การพัฒนารายบุคคล (Individual Development) เพื่อการพัฒนาศักยภาพในด้านความรู้ ความเข้าใจ ทักษะ ความสามารถและทัศนคติเพื่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม โดยจัดกิจกรรม ได้แก่ การฝึกอบรม การศึกษาและการพัฒนา 2) การพัฒนาสายอาชีพ (Career Development) คือ กิจกรรมกำหนดเส้นทางอาชีพที่เหมาะสม การวางแผนอาชีพ (Career Planning) การจัดการอาชีพ (Career Management) ดำเนินการกำหนดความก้าวหน้าทางอาชีพ การพัฒนาและเสริมทักษะ ประสบการณ์และศักยภาพเพื่อเตรียมความพร้อมของบุคลากร 3) การพัฒนาองค์กร (Organization Development) เป็นกิจกรรมที่กำหนดขึ้นตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายขององค์กร เพื่อการแก้ไขปัญหา การวินิจฉัยองค์กร 3 ลักษณะ คือ ด้านทรัพยากรมนุษย์ ด้านระบบ และด้านบรรยากาศการทำงาน เพื่อนำไปสู่การปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงองค์กรให้มีประสิทธิภาพ⁷⁵

เกรียงศักดิ์ ชะแอมไทย (2553) ได้กล่าวถึงแนวทางการพัฒนาศักยภาพว่าจะต้องมองที่บุคคลว่าเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าและสามารถใช้ประโยชน์ต่อการเพิ่มประสิทธิภาพและประสิทธิผล

⁷⁴ Goldstein I.L. (1993), *Training in organization: Needs assessment, development, and evaluation*, 3rd ed. Pacific Groove, CA: Brooks/Cole.

⁷⁵ Steven A. Eggland, Jerry W. Gilley, and Ann Maycunich Gilley, *Principle of Human Resource Development*, (USA: Perseus Book Group, 2002), p. 15.

ให้กับองค์กรด้วย 3 กิจกรรม คือ การฝึกอบรม เน้นการพัฒนาบุคคลที่ทำงาน ด้านการศึกษา เน้นการพัฒนาที่ตัวบุคคล และ ด้านการพัฒนา เน้นการพัฒนาบุคคล องค์กรและสังคม⁷⁶

กัญญามน อินทวาท (2554) ได้กล่าวถึง การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในองค์กรนั้น จำเป็นต้องศึกษารูปแบบที่เหมาะสมกับองค์กร ปัญหาภายในและความต้องการของบุคคลที่จะพัฒนาตนเอง ฉะนั้น การพัฒนาจึงทำให้มนุษย์มีคุณค่ายิ่งขึ้นด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น การฝึกอบรม การสัมมนา การศึกษาระยะสั้น การพัฒนาอาชีพ ดังรายละเอียดต่อไปนี้ 1) การฝึกอบรมหมายถึง การมุ่งที่จะพัฒนาการเรียนรู้ หัวใจของการฝึกอบรม คือ ทำให้แต่ละบุคคลสามารถทำหน้าที่ให้ได้ดี ซึ่งอาจจะเริ่มจากการฝึกอบรมทักษะเบื้องต้น การฝึกอบรมปฐมนิเทศ การฝึกอบรมตามคุณสมบัติของงาน การฝึกอบรมหรือทบทวน 2) การศึกษา คือ การเรียนรู้ที่มุ่งเพื่องานในอนาคตเพื่อให้บุคคลมีคุณสมบัติหรือประสบความสำเร็จในอนาคต เช่น การศึกษาเพื่อให้ได้พื้นฐานในงาน การศึกษาเพื่อเพิ่มวิชาชีพ 3) การพัฒนาบุคคล ด้วยวิธีการสอนให้บุคคลฝึกปฏิบัติจริง เพื่อให้บุคคลมีประสบการณ์ หรือการสัมมนาในรูปแบบเชิงปฏิบัติการ การแก้ปัญหาร่วมกับการอภิปราย 4) การพัฒนาอาชีพ คือ ด้วยการพิจารณาจากความพร้อมและคุณสมบัติของบุคคลด้วยการบริหารอาชีพ 5) การพัฒนาองค์กร คือ การปรับเปลี่ยนองค์กรสู่การเรียนรู้ เป็นการปรับปรุงอย่างต่อเนื่องด้วยการนำระบบควบคุมมาตรฐานมาใช้ในการพัฒนา⁷⁷

สุรัสวดี ราชกุลชัย ได้เสนอว่า การพัฒนาศักยภาพองค์กรเป็นเรื่องของการปรับปรุงระบบงานและเปลี่ยนแปลงความรู้สึก พฤติกรรมของผู้ปฏิบัติงานในองค์กร มีการค้นหาปัญหา วิเคราะห์หาสาเหตุและแนวทางการแก้ไขและมีการประเมินผล ซึ่งกำหนดขั้นตอน ดังนี้

1. การสร้างความเข้าใจและรับรู้ถึงปัญหา ถ่ายทอดให้ผู้บังคับบัญชาได้เห็นถึงความสำคัญของการพัฒนาศักยภาพองค์กรและเตรียมพร้อมในการวางแผนเพื่อรองรับสถานการณ์
2. การรวบรวมปัญหาและวิเคราะห์ปัญหาขององค์กร ตลอดจนจัดลำดับความสำคัญของปัญหา วิเคราะห์จุดอ่อนจุดแข็งขององค์กร รวมถึงการวิเคราะห์ปัจจัยภายนอกจึงต้องวิเคราะห์โอกาสและอุปสรรค
3. การวางแผนเพื่อพัฒนาศักยภาพองค์กร เป็นการวางแผนเพื่อกำหนดเป้าหมายและวิธีการแก้ไขปัญหาเพื่อพัฒนาองค์กร เน้นการทำงานร่วมกันเป็นทีม และการสร้างขวัญและกำลังใจแก่สมาชิกในองค์กร
4. การสร้างกลุ่มเพื่อพัฒนาองค์กร ร่วมคิด ร่วมทำ สร้างความรู้สึกที่ดีในการทำงานร่วมกันที่ดี และเน้นประโยชน์ส่วนรวม

⁷⁶ เกรียงศักดิ์ ชะเอมไทย, ความคิดเห็นและความต้องการของพนักงานบริษัทการบินไทย จำกัด (มหาชน) ต่อการพัฒนาบุคลากร, (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม), (อ้างใน นที สะอาดนิก, แนวทางการพัฒนาศักยภาพบุคลากรสหกรณ์การเกษตรสู่องค์กรหลักระดับอำเภอ, ตุลาคม 2563, หน้า 3).

⁷⁷ กัญญามน อินทวาท, กลยุทธ์การพัฒนากระบวนการจัดการและความสำเร็จจากการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ของธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อม, (กรุงเทพมหานคร: สำนักคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ), 2554.

5. การลงมือปฏิบัติเพื่อพัฒนาศักยภาพองค์กร ด้วยการกำหนดข้อตกลงร่วมกัน การคำนึงถึงความเหมาะสม เวลา สถานที่ และวิธีปฏิบัติงาน

6. การติดตามและประเมินผลเพื่อพัฒนาศักยภาพองค์กร โดยมีจุดประสงค์เพื่อการพัฒนาในครั้งต่อไป⁷⁸

แนวคิดของสำนักงาน ก.พ. ได้กล่าวถึง การยกระดับศักยภาพองค์กร ต้องดำเนินการโดยอาศัยองค์ประกอบความสามารถของบุคลากร ดังนี้

1. ทักษะการคิดสร้างสรรค์ (Creativity and Innovation)

2. ทักษะวิเคราะห์และการแก้ไขปัญหา (Critical Thinking and Problem Solving) เพื่อพัฒนาการคิด การวางแผนกลยุทธ์ การคิดเพื่อประสิทธิผลของงาน

3. ทักษะการสื่อสารและทำงานร่วมกับผู้อื่น (Communication and Collaboration) เพื่อการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ มนุษยสัมพันธ์ในการทำงาน ความฉลาดทางอารมณ์ของผู้นำ

ในมุมมองของแนวคิดการพัฒนาบุคลากรให้มีทักษะด้านเทคโนโลยีดิจิทัล สำนักงาน ก.พ. ได้กำหนดศักยภาพองค์กร ดังนี้

1. ความสามารถด้านความเข้าใจและใช้เทคโนโลยีดิจิทัล (Digital Literacy) เข้าถึงดิจิทัลได้และสามารถนำไปใช้ร่วมกับการปฏิบัติงานเพื่อนำมาวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อการตัดสินใจ

2. ความสามารถด้านการควบคุม กำกับ และการปฏิบัติตามกฎหมาย นโยบาย และมาตรฐานการจัดการด้านดิจิทัล (Digital Governance, Standard, and Compliance) การปฏิบัติตามกฎหมาย กรอบธรรมาภิบาลและหลักปฏิบัติที่ดี (Principles) ด้านดิจิทัล

3. ความสามารถด้านเทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อยกระดับศักยภาพองค์กร (Digital Technology) สนับสนุนการเปลี่ยนผ่านสู่องค์กรดิจิทัล

4. ความสามารถด้านการบริหารกลยุทธ์และการจัดโครงการ (Strategic and Project Management) ที่เน้นกระบวนการทำงานและการให้บริการ

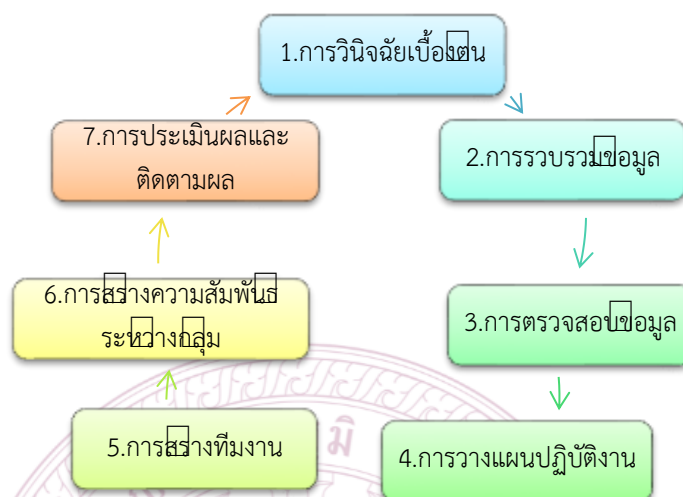
5. ความสามารถด้านผู้นำดิจิทัล (Digital Leadership) การสนับสนุนงบประมาณ การวิเคราะห์ความเสี่ยงและการควบคุมคุณภาพองค์กร

6. ความสามารถด้านการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงด้านดิจิทัล (Digital Transformation) ด้วยการสร้างและบริหารทีมงานให้มีทักษะดิจิทัลด้วยการกำหนดเป้าหมายและแผนพัฒนาแบบมีส่วนร่วม⁷⁹

⁷⁸ สุรัสวดี ราชกุลชัย, การวางแผนและการควบคุมทางการบริหาร, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จามจุรี, 2543), หน้า 474-476.

⁷⁹ สำนักงาน ก.พ. “ทักษะด้านเทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อยกระดับศักยภาพองค์กร”, [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล: 1 พฤษภาคม 2566].

นอกจากนี้ Davis and Newstrom ได้อธิบายถึงกระบวนการพัฒนาศักยภาพองค์กรที่มุ่งเน้นการสร้างทีมเพื่อการพัฒนาองค์กร เป็นแนวคิดในการในการทำงานกลุ่ม มีกระบวนการพัฒนา 7 ขั้นตอน ดังนี้

ภาพที่ 2.7 กระบวนการพัฒนาศักยภาพองค์กรโดยใช้แม่แบบการสร้างทีม

กระบวนการพัฒนาศักยภาพองค์กรโดยใช้แม่แบบการสร้างทีม มีรายละเอียด ดังนี้

1. การวินิจฉัยเบื้องต้น ผู้บริหารและคณะทำงานต้องร่วมกันกำหนดโครงการพัฒนาศักยภาพองค์กร ตั้งแต่การพิจารณาโครงสร้างและหน้าที่องค์กร โดยมุ่งเน้นที่องค์กรมากกว่าบุคคล จะทำให้ทราบถึงจุดที่ต้องเปลี่ยนแปลงทั้งระบบในโครงสร้างและตัวบุคคล
2. การรวบรวมข้อมูล ผู้บริหารและคณะทำงานต้องรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับองค์กร บุคลากร สภาพแวดล้อมและพฤติกรรมที่เกิดขึ้นในองค์กร
3. การตรวจสอบข้อมูล ผู้บริหารและคณะทำงานต้องตรวจสอบข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อช่วยให้มั่นใจว่าข้อมูลเป็นจริง มีเหตุผล เป็นข้อมูลที่ผ่านการวิเคราะห์อย่างเป็นระบบและมีการส่งข้อมูลย้อนกลับ
4. การวางแผนปฏิบัติงาน เป็นการนำข้อมูลที่ได้จากการตรวจสอบแล้วไปใช้ในการวางแผนปฏิบัติงานโดยเลือกข้อมูลและกำหนดเป้าหมายให้สอดคล้องกับปัญหาขององค์กรมากที่สุด
5. การสร้างทีมงาน โดยเริ่มจากทีมหัวหน้ากลุ่มที่มีความรู้ในกระบวนการสื่อสาร การวางแผน การแก้ปัญหา การกำหนดเป้าหมายของกลุ่มและการตัดสินใจ โดยดำเนินการคัดเลือกข้อมูลที่ใช้ในการพัฒนาองค์กรและผู้บริหารจะให้ข้อมูลสนับสนุนการปฏิบัติงานของกลุ่ม
6. การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่ม ผู้บริหารสนับสนุนให้แต่ละกลุ่มมีปฏิสัมพันธ์กัน เพื่อสัมพันธ์ภาพที่ดีนำมาซึ่งการช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยกันจะก่อให้เกิดประสิทธิผลในการทำงาน

7. การประเมินและการติดตามผลงานที่เกิดขึ้นเป็นไปตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายหรือไม่ จากนั้น วิเคราะห์ข้อมูลและทำการเปรียบเทียบผลการดำเนินงาน สำหรับการติดตามผลการดำเนินงานได้รับการยอมรับหรือนำไปใช้ประโยชน์หรือไม่ทั้งนี้เป็นการปรับปรุงแก้ไขและพัฒนา ศักยภาพขององค์กรต่อไป⁸⁰

คณะผู้วิจัยสรุปได้ว่า การพัฒนาศักยภาพขององค์กรนั้น เป็นการดึงความสามารถขององค์กรในมุมของความสามารถในการบริหารจัดการ ข้อได้เปรียบด้านเทคโนโลยี โครงสร้างการบริหารงาน หรือระบบการทำงานที่มีประสิทธิภาพและความรู้ความสามารถของบุคลากร ออกมาอย่างมีกระบวนการ เพื่อส่งเสริมและพัฒนาให้ดียิ่งขึ้นและเป็นการสร้างความเข้าใจในกระบวนการทำงานที่สำคัญเพื่อให้การปฏิบัติการกิจขององค์กรให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

2.5.5 การพัฒนาศักยภาพกับการจัดการศึกษาให้กับแม่ชีไทย

การศึกษาที่จัดให้แก่แม่ชีไทยนั้นรูปแบบในยุคแรกเป็นการศึกษาแบบมุขปาฐะ คือ จดจำ คำสอนแบบปากต่อปาก แบบที่ทำกันสมัยพุทธกาลแต่เดิม พัฒนามาสู่ระบบเพื่อเป็นการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตของแม่ชีให้สามารถดำรงอยู่อย่างมีความสุขตามอัตภาพ ทั้งสามารถแสดงบทบาทที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาสังคม ประเทศชาติ และพระพุทธศาสนา ซึ่งการศึกษาของแม่ชีโดยรวมแบ่งเป็น 2 อย่าง คือ การศึกษาทางธรรมและการศึกษาทางโลก⁸¹

1. รูปแบบการศึกษาของแม่ชี

1) การศึกษาทางธรรม เป็นการศึกษาวิชาการทางพระพุทธศาสนา โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญ คือ ป้องกันการเปลี่ยนแปลงพระธรรมวินัยมิให้ผิดเพี้ยนไปจากพระบาลี ในพระไตรปิฎกที่มีอยู่เดิม ผู้จัดการศึกษาให้แก่แม่ชี คือ พระสงฆ์ โดยแม่ชีจำเป็นต้องศึกษาทางธรรมให้จบตามหลักสูตรที่จัดไว้ให้โดยเฉพาะหลักสูตรธรรมศึกษา ซึ่งเปรียบเสมือนการศึกษาระดับมัธยมศึกษา เพราะเป็นการศึกษาขั้นพื้นฐานที่สำคัญในการดำรงตนอยู่ในสถานะของนักบวช การศึกษาทางธรรมแบ่งเป็น 2 แผนก คือ แผนกธรรมศึกษา และแผนกบาลีศึกษา

2) แผนกธรรมศึกษา เป็นหลักสูตรที่คณะสงฆ์อนุญาตให้แม่ชี คฤหัสถ์ทั้งชายและหญิงสามารถศึกษาและเข้าสอบความรู้ทรงธรรมที่เรียกว่า หลักสูตรธรรมศึกษาตรี-โท-เอก ได้ตั้งแต่ปี 2472 เป็นต้นมา ปัจจุบันได้กำหนดแบบเรียนแต่ละวิชาไว้ด้วย โดยหลักสูตรทั้งหมดเหมือนหลักสูตรนักเรียนของพระภิกษุสามเณร เปลี่ยนเฉพาะวิชาวินัยบัญญัติมาเป็นวิชาเบญจศีลเบญจธรรม อุโบสถศีลและกรรมบท⁸²

⁸⁰ Davis, Keith, & Newstrom, J. W., Human Behavior at Work: Organizational Behavior, 7th ed, (New York:Mcgraw Hill, 1985), p. 262.

⁸¹ พระมหาสิทธิศักดิ์ การรัมย์, บทบาทของแม่ชีในพระพุทธศาสนาที่มีต่อการศึกษาเพื่อพัฒนาเยาวชน ศึกษาวิเคราะห์ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ วัดสวนแก้ว และสถานศึกษาธรรมจารีนิเวศวิทยา ปากท่อ จังหวัดราชบุรี, วิทยานิพนธ์, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล), หน้า 29-34.

⁸² อเนก ขำทอง และบุญชยา สละทองตรง. ธรรมศึกษาตรี. (กรุงเทพมหานคร: สำนักพัฒนาคุณธรรม กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, 2549).

3) แผนกบาลีศึกษา แบ่งการศึกษาออกเป็น 8 ระดับ เช่นเดียวกับพระสงฆ์ ได้แก่ ประโยคบาลีศึกษา 1-2 ถึงระดับประโยคบาลีศึกษา 9 แม่ชีที่มีวิริยะอุตสาหะตั้งใจศึกษาเล่าเรียนก็สามารถจบการศึกษาขั้นสูงสุดแผนกนี้ได้เช่นเดียวกับพระภิกษุสามเณร

นอกจากนี้ยังมีการศึกษาอีกแผนกหนึ่งที่คณะสงฆ์ริเริ่มดำเนินการจัดให้มีการเรียนการสอน และอนุญาตให้แม่ชีและคฤหัสถ์ชายหญิงได้ศึกษา โดยสามารถศึกษาได้ที่วัดหรือสถานศึกษาที่เปิดทำการเรียนการสอนเป็นการศึกษาที่เรียกว่า การศึกษาแผนกภิกษุสามเณร ซึ่งปัจจุบันการศึกษาแผนกนี้แม่ชีก็สามารถดำเนินการจัดการศึกษาเองได้

2. การศึกษาทางโลก คือการศึกษาที่ดำเนินการโดยหน่วยงานของรัฐ คณะสงฆ์มหาวิทยาลัยสงฆ์ และองค์กรเอกชนต่าง ๆ มี 3 รูปแบบการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย⁸³

ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2543 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ในหมวด 3 ระบบการศึกษาได้มีการกำหนดรูปแบบการศึกษาและการจัดการศึกษาของสถานศึกษาดังนี้ (สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน), 2547:9-10)

มาตรา 15 การจัดการศึกษามี 3 รูปแบบ คือ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย

(1) การศึกษาในระบบ เป็นการศึกษาที่กำหนดจุดมุ่งหมายวิธีการศึกษา หลักสูตร ระยะเวลาของการศึกษา การวัดและประเมินผล ซึ่งเป็นเงื่อนไขของการสำเร็จการศึกษาที่แน่นอน

(2) การศึกษานอกระบบ เป็นการศึกษาที่มีความยืดหยุ่นในการกำหนดจุดมุ่งหมาย รูปแบบ วิธีการจัดการศึกษา ระยะเวลาของการศึกษา การวัดและประเมินผล ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญของการสำเร็จการศึกษา โดยเนื้อหาและหลักสูตรจะต้องมีความเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของบุคคลแต่ละกลุ่ม

(3) การศึกษาตามอัธยาศัย เป็นการศึกษาที่ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเอง ความสนใจ คักยภาพ ความพร้อมและโอกาสโดยจากบุคคล ประสบการณ์ สังคม สภาพแวดล้อม สื่อหรือแหล่งความรู้อื่น ๆ

สถานศึกษาอาจจัดการศึกษาในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งหรือทั้งสามรูปแบบก็ได้ ให้มีการเทียบโอนผลการเรียนที่ผู้เรียนสะสมไว้ในระหว่างรูปแบบเดียวกัน หรือต่างรูปแบบก็ได้ ไม่ว่าจะเป็นผลการเรียนจากสถานศึกษาเดียวกันหรือไม่ก็ตาม รวมทั้งจากการเรียนรู้นอกระบบ ตามอัธยาศัย การฝึกอาชีพ หรือจากประสบการณ์การทำงาน

แม่ชีสามารถเข้าศึกษาสถานศึกษาต่าง ๆ ได้ดังต่อไปนี้ (พระมหาสิทธิศักดิ์ การรัมย์, 2547:31-32)

⁸³ กรมการศึกษานอกโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการ. การปฏิรูปการเรียนรู้การศึกษานอกระบบ. (กรุงเทพมหานคร: ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, 2543), หน้า 5.

1. มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

- 1) โครงการนำร่องมหาปชาบดีเถรีวิทยาลัย (มปถ.) ในพระสังฆราชูปถัมภ์ สังกัดคณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย (ปริญญาตรี)
- 2) คณะศาสนาและปรัชญา วิชาเอกพุทธศาสนา (ปริญญาตรี)
- 3) คณะพุทธศาสนา สาขาวิชาอภิธรรม (ปริญญาตรี)
- 4) คณะพุทธศาสนา สาขาวิชาพระพุทธศาสนา (ปริญญาโท)
- 5) คณะพุทธศาสนา สาขาวิชาพระพุทธศาสนา (ปริญญาโทหลักสูตรนานาชาติ)

2. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

- 1) คณะพุทธศาสนา สาขาวิชาพระพุทธศาสนา (ปริญญาตรี)
- 2) คณะพุทธศาสนา สาขาวิชาพระพุทธศาสนา (ปริญญาโท)
- 3) คณะพุทธศาสนา สาขาวิชาพระพุทธศาสนา (ปริญญาโทหลักสูตรนานาชาติ)

3. มหาวิทยาลัยมหิดล

- 1) วิทยาลัยศาสนศึกษา (ปริญญาตรี)
- 2) หลักสูตรศาสนาเปรียบเทียบ (ปริญญาโท)
- 3) หลักสูตรจริยศาสตร์ศึกษา (ปริญญาโท)
- 4) หลักสูตรพัฒนาชนบทศึกษา สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท (ปริญญาโท)

4. มหาวิทยาลัยศิลปากร

- 1) คณะศึกษาศาสตร์ สาขาวิชาการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษาต่อเนื่อง (ปริญญาโท)
- 2) คณะศึกษาศาสตร์ สาขาวิชาบริหารการศึกษา (ปริญญาโท)
- 3) คณะโบราณคดี สาขาวิชาจารึกภาษาตะวันออก (ปริญญาโท)
- 4) คณะโบราณคดี สาขาวิชาภาษาสันสกฤต (ปริญญาโท)

5. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

- 1) คณะอักษรศาสตร์ ภาควิชาปรัชญา (ปริญญาโท)

6. มหาวิทยาลัยรามคำแหง

- 1) ระดับปริญญาตรีและโททุกคณะ

7. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

- 1) ระดับปริญญาตรีและโททุกคณะยกเว้นคณะวิทยาศาสตร์สุขภาพ

8. มหาวิทยาลัยเกริก

1) ปริญญาตรีและโททุกคณะ

9. มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ

1) คณะศาสนาและปรัชญา (ปริญญาโท)

10. มหาวิทยาลัยพายัพ

1) คณะศึกษาศาสตร์ (ปริญญาตรี)

การศึกษาในระบบที่สถานศึกษาทั้งของรัฐและเอกชนดำเนินการจัดการศึกษาให้แม่ชีสามารถเข้าศึกษาได้โดยต้องปฏิบัติตาม กฎ ระเบียบ ของแต่ละสถานศึกษาที่กำหนดไว้อย่างเคร่งครัด เหมือนนักศึกษาและนิสิตปกติทั่วไป ไม่มีสิทธิพิเศษ และการที่สถานศึกษาต่าง ๆ เปิดรับแม่ชีเข้าร่วมศึกษาในคณะสาขาวิชาต่าง ๆ เพิ่มมากขึ้นทั้งในระดับปริญญาตรี และปริญญาโท แสดงให้เห็นว่า หน่วยงานต่าง ๆ เริ่มเห็นศักยภาพและความสำคัญของแม่ชีในการช่วยพัฒนาประเทศชาติและสังคม ด้วยการยกระดับการศึกษาของแม่ชีเพื่อพัฒนาองค์ความรู้จะนำไปสู่การดำเนินการจัดการศึกษาที่มีประสิทธิภาพของแม่ชีเอง เพราะลำพังเฉพาะการศึกษาทางธรรมอย่างเดียวไม่เพียงพอกับบทบาทในการแก้ปัญหาสังคมในปัจจุบัน

การศึกษานอกระบบ เป็นการศึกษาที่มีความยืดหยุ่นในการกำหนดจุดมุ่งหมาย รูปแบบ วิธีการจัดการศึกษา ระยะเวลาของการศึกษา การวัดและประเมินผล ซึ่งเงื่อนไขสำคัญของการสำเร็จการศึกษา โดยเนื้อหาและหลักสูตร จะต้องมีความเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพปัญหา และความต้องการของบุคคลแต่ละกลุ่ม ดังปรากฏในมาตรา 15 วงเล็บ 2 ซึ่งแม่ชีสามารถเข้าศึกษาได้ตามสถานศึกษาดังต่อไปนี้

1. การศึกษาหลักสูตร กศน. ในโครงการธรรมจารีนิเวศวิทยา ปากท่อ ราชบุรี
2. การศึกษาหลักสูตร กศน. ในโครงการธรรมจารีนิเวศวิทยา ภาคเหนือ จังหวัดลำพูน
3. การศึกษาหลักสูตร กศน. ที่กรมการศึกษานอกโรงเรียนจัดขึ้นตามหน่วยงาน ศูนย์กศน. เขต ศูนย์กศน.อำเภอ ศูนย์ตำบลและศูนย์แขวงทั่วประเทศ

การศึกษาตามอัธยาศัย เป็นการศึกษาที่ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเองตามความสนใจ ศักยภาพ ความพร้อม และโอกาส โดยศึกษาจากบุคคล ประสบการณ์ สังคม สภาพแวดล้อม สื่อ หรือแหล่งสถาบันแม่ชีไทยและองค์กรเอกชน เช่น

1. โครงการอบรมธรรมะ สอนพระพุทธศาสนาและอบรมวิปัสสนากรรมฐาน
2. โครงการอบรมแม่ชีให้เป็นวิทยากรไปสอนวิชาชีวะ
3. โครงการเสถียรธรรมวิทยาลัย
4. โครงการสนับสนุนบทบาทแม่ชีไทยของคณะกรรมการศาสนาเพื่อพัฒนา
5. โครงการสาวิกาวิทยาลัย

การจัดโครงการต่าง ๆ ซึ่งเป็นการศึกษาตามอัธยาศัยเป็นการเตรียมความพร้อมให้แม่ชีได้เร็วขึ้น ทั้งนี้การจัดการศึกษาอย่างเป็นระบบและการจัดการศึกษานอกระบบนั้นแม่ชีต้องการความสนับสนุนด้านการศึกษาในทั้ง 3 ระบบ กล่าวคือ การจัดการศึกษาในระบบทั้งโดยคณะสงฆ์และสถาบันแม่ชีไทยเอง และโดยมหาวิทยาลัยของรัฐและเอกชน รวมทั้งการให้การศึกษานอกระบบโรงเรียน เป็นการเปิดโอกาสให้แม่ชีไทยเตรียมตัวเพื่อการเรียนต่อในระดับสูงต่อไป เพราะแม่ชีส่วนใหญ่มีระดับการศึกษาไม่สูง และขาดความต่อเนื่องในด้านการศึกษา ดังนั้นระบบคน. จะเปิดโอกาสให้แม่ชีได้เรียนต่อในระดับที่สูงขึ้น ขณะที่การศึกษาตามอัธยาศัยจะช่วยเตรียมความพร้อมเฉพาะด้าน โดยเฉพาะความพร้อมที่จะให้แม่ชีได้ทำงานเพื่อออกไปช่วยสังคมโดยตรง

ศักยภาพความรู้และความสามารถทางการศึกษาของแม่ชีจะต้องพิจารณาไปที่ละส่วน และพิจารณาภาพรวม ด้านศักยภาพของแม่ชีจะต้องมองที่ศักยภาพทางเศรษฐกิจและศักยภาพทางสังคมชุมชนที่มีอยู่ในตัวแม่ชีเองและที่แม่ชีมีต่อสังคมและชุมชน ความรู้ความสามารถของแม่ชีจะพิจารณารวมหรือแยกก็ได้ แม่ชีมีบทบาทต่อสังคมมากขึ้นทั้งในทางธรรมและทางโลก เนื่องจากความศรัทธาในความประเสริฐของแม่ชีรูปนั้น ศักยภาพความรู้ความสามารถทางการศึกษาของแม่ชีจะมีผลต่อการศึกษาที่แม่ชีจะพัฒนาตนเอง และมีผลต่อการจัดการศึกษาของแม่ชีที่จะทำให้แม่ชีมีการพัฒนาตนเองทางด้านการศึกษาคืบขึ้น และแม่ชีจะมีบทบาทในการจัดการศึกษาที่มีต่อสังคมและต่อแม่ชีเอง

1) ศักยภาพทางการศึกษาของแม่ชี เป็นศักยภาพของแม่ชีทั้งทางเศรษฐกิจและทางสังคม จากความหมายของเศรษฐศาสตร์เป็นศาสตร์ที่ศึกษาถึงการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด เพื่อตอบสนองความต้องการ ความต้องการของมนุษย์ที่มีอยู่อย่างไม่จำกัด (บุญเลิศ จีระภัทร์, 2551: 15) ศักยภาพทางเศรษฐกิจของแม่ชีคือทรัพยากรที่แม่ชีมีอยู่ ได้แก่ ทรัพย์สินเงินทองของแม่ชี รายได้ที่แม่ชีสามารถหาได้ ความสามารถของแม่ชีในการหารายได้คือเงิน และฐานะทางเศรษฐกิจของญาติโยมของแม่ชีเอง ซึ่งศักยภาพทางเศรษฐกิจของแม่ชีเองจะเป็นตัวกำหนดที่สำคัญในการเลือกศึกษาต่อในระดับต่าง ๆ ทั้งการศึกษาขั้นพื้นฐานและชั้นอุดมศึกษา ศักยภาพทางเศรษฐกิจของผู้สนับสนุนแม่ชีซึ่งเป็นโยมที่ไม่ใช่ญาติ และแม่ชีซึ่งเป็นหัวหน้า สำนักแม่ชีรวมทั้งบุคคลอื่นที่ต้องการสนับสนุนแม่ชีทางการศึกษา ส่วนศักยภาพทางสังคมเป็นแรงสนับสนุนของคนในชุมชน คนในสังคมและโยมที่ให้การสนับสนุนแม่ชีในการทำกิจกรรมและภารกิจต่าง ๆ ซึ่งต้องการสนับสนุนแม่ชีทางการศึกษา โอกาสและอุปสรรคด้านศักยภาพทางการศึกษาของแม่ชีมีดังนี้

2) ศักยภาพทางเศรษฐกิจของแม่ชี ได้แก่ ทรัพย์สินเงินทองของแม่ชี รายได้ของแม่ชี ความสามารถในการหารายได้ของแม่ชี และฐานะทางเศรษฐกิจของญาติโยม

3) ศักยภาพทางเศรษฐกิจของผู้สนับสนุนแม่ชี ได้แก่ ฐานะทางเศรษฐกิจของโยมที่ไม่ใช่ญาติ ฐานะทางเศรษฐกิจของแม่ชีที่เป็นหัวหน้าแม่ชีในสำนักแม่ชี

4) ศักยภาพทางสังคมของแม่ชี เป็นแรงสนับสนุนทางสังคมของคนในชุมชน คนในสังคม และโยมที่ให้การสนับสนุนแม่ชีในการทำกิจกรรมและภารกิจต่าง ๆ ที่สามารถสนับสนุนแม่ชีทางการศึกษา ทำให้แม่ชีสามารถศึกษาต่อได้ ซึ่งเป็นทั้งแรงกระตุ้น ความช่วยเหลือ การให้คำปรึกษาทางด้านการศึกษา

ความรู้ความสามารถที่แม่ชีมีทางด้านการศึกษา ซึ่งสามารถใช้ในการศึกษาต่อและสามารถใช้ในการจัดการศึกษา รวมทั้งการทำการกิจกรรมอื่น ๆ ที่แม่ชีสามารถดำเนินการได้ ความรู้และความสามารถทางการศึกษาของแม่ชีเป็นสิ่งที่มีความรู้ความสามารถทำให้เกิดขึ้นได้จากการศึกษาและจากประสบการณ์การทำงานทำการกิจกรรม ความสามารถก็เช่นกันสามารถทำให้เกิดขึ้นได้จากการศึกษาและประสบการณ์การทำงานทำการกิจกรรม ซึ่งทั้งความรู้และความสามารถของแม่ชีเกิดเพิ่มพูนขึ้น จากการศึกษาเพิ่มขึ้นและจากประสบการณ์ที่มีเพิ่มขึ้น ความรู้ความสามารถทางการศึกษาของแม่ชีเป็นสิ่งที่จะทำให้แม่ชีนำไปใช้ในการศึกษาต่อ ได้แก่ ความรู้ความสามารถที่ใช้ในการศึกษาร่วมกับผู้อื่นในชั้นเรียนและการทำการกิจกรรมความรู้ความสามารถที่ใช้ในการต่อยอดเชื่อมโยงกับสิ่งที่กำลังเรียนรู้ให้สามารถเพิ่มพูนและพัฒนาขึ้น ความรู้ความสามารถเหล่านี้ของแม่ชีทางการศึกษาจะมีผลต่อการศึกษาต่อของแม่ชี โอกาสและอุปสรรคด้านความรู้ความสามารถทางการศึกษาของแม่ชีมีดังนี้

- 1) ความรู้ความสามารถของแม่ชีที่สามารถใช้ในการสอบการแข่งขันเพื่อให้ได้ศึกษาต่อในสถานศึกษาที่ต้องการ
- 2) ความรู้ความสามารถของแม่ชีที่สามารถใช้ในการศึกษาค้นคว้าเพื่อหาความรู้และความเข้าใจในการเลือกและตัดสินใจ สาขาวิชาและสถานศึกษาที่ต้องการศึกษาต่อตามความถนัดและความต้องการ
- 3) ความรู้ความสามารถในการศึกษาค้นคว้าเพื่อหาความรู้เพิ่มเติมให้มีความพร้อมต่อการศึกษาต่อในสาขาที่ต้องการ
- 4) ความรู้ความสามารถในการศึกษาค้นคว้าเพื่อเตรียมตัวให้พร้อมการใช้ชีวิตและการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในการศึกษาสาขาวิชาและในสถานศึกษาที่ต้องการศึกษา
- 5) ความรู้ความสามารถในการศึกษาร่วมกันกับผู้อื่นและเรียนรู้จากอาจารย์ที่สอนในสาขาวิชาและสถานศึกษาที่ต้องการศึกษา
- 6) ความรู้ความสามารถในการศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมและการทำรายงานตามที่ได้รับมอบหมายในสาขาวิชาและสถานศึกษาที่ต้องการศึกษา

เมื่อพิจารณาภาพรวมของศักยภาพ ความรู้ความสามารถของแม่ชีแล้ว หากแม่ชีรูปใดมีศักยภาพทางเศรษฐกิจต่ำทั้งของตนเองและของผู้สนับสนุนก็จะทำให้โอกาสทางการศึกษาก็ตกต่ำ แต่ถ้าอย่างใดอย่างหนึ่งต่ำอีกอย่างสูงก็ยังมีโอกาส หากศักยภาพทางสังคมของแม่ชีก็ต่ำด้วยโอกาสก็จะลดลงไปอีก แต่หากความรู้ความสามารถสูงแม่ชีรูปนั้นก็ยังมีโอกาส แต่ต้องใช้ความพยายามมาก ยกเว้นความรู้ความสามารถนั้นเป็นที่พึงประสงค์ของสังคม แรงสนับสนุนของสังคมประกอบก็จะทำให้โอกาสทางการศึกษาเพิ่มขึ้น แสดงว่าโอกาสทางการศึกษาขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายด้านของแม่ชีประกอบกัน

2.6 การขับเคลื่อนการทำงานทางพุทธศาสนาของแม่ชี

2.6.1 การขับเคลื่อนการทำงานด้านการจัดการศึกษา

การศึกษา หมายความว่า กระบวนการเรียนรู้เพื่อความเจริญงอกงามของบุคคลและสังคม โดยการถ่ายทอดความรู้ การฝึก การอบรม การสืบสานทางวัฒนธรรม การสร้างสรรค์จรรโลงความก้าวหน้าทางวิชาการ การสร้างองค์ความรู้ขึ้นเกิดจากการจัดสภาพแวดล้อมสังคม การเรียนรู้ และปัจจัยเกื้อหนุนให้บุคคลเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต⁸⁴

จากความในมาตรา 4 ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 นั้น การศึกษาจะต้องเกิดกระบวนการเรียนรู้ที่ทำให้คนและสังคมเจริญงอกงามขึ้น โดยการจัดกระบวนการเรียนรู้นั้นมีหลายทางได้แก่ การถ่ายทอดความรู้ การฝึกอบรม การสืบสานวัฒนธรรม การทำให้เกิดการสร้างสรรค์ การจรรโลง ความก้าวหน้าทางวิชาการ อันเป็นวิธีการต่าง ๆ ที่ทำให้วิชาการนั้นเจริญก้าวหน้า การจัดสภาพแวดล้อมสังคมที่ทำให้เกิดการสร้างองค์ความรู้ การเรียนรู้และปัจจัยเกื้อหนุนให้บุคคลเรียนรู้ ซึ่งเป็นการเรียนรู้ของบุคคลรวมถึงปัจจัยที่เกื้อหนุนให้บุคคลได้เรียนรู้ทั้งหมดนั้น จะต้องทำให้เกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องและตลอดชีวิต แสดงว่าการศึกษาคือต้องเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลาย ทำให้คนในสังคมได้เรียนรู้ เกิดปัจจัยหรือสิ่งที่จะช่วยให้เกิดการเรียนรู้ มีการจัดสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ในสังคมให้เกิดการสร้างองค์ความรู้ เกิดการสร้างสรรคงานวิชาการ มีการถ่ายทอดความรู้จากบุคคล องค์กรและจากส่วนต่าง ๆ ให้บุคคลได้เรียนรู้ การฝึกให้บุคคลได้เรียนรู้ การอบรมให้บุคคลได้เรียนรู้ และเกิดการสืบสานทางวัฒนธรรมให้บุคคลได้เรียนรู้ ทั้งนี้กระบวนการทั้งหลายจะต้องทำให้บุคคลเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดเวลาและเกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต

นอกจากนี้ การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข ตามความในมาตรา 6 แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 นั้น ระบุว่าจัดการศึกษาต้องทำให้เกิดการพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทุกด้านคือ พัฒนาด้านร่างกาย ด้านจิตใจ ด้านสติปัญญา ด้านความรู้ และด้านคุณธรรม คือการจัดการศึกษาต้องพัฒนาคนไทยในทุกด้าน แม้จะเกิดการเน้นด้านใดด้านหนึ่งมาก็จะต้องพัฒนาด้านอื่นให้ครบถ้วน ทั้งนี้จะต้องพัฒนาคนไทยให้มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิตควบคู่ไปด้วย ซึ่งจะต้องทำให้บุคคลนั้นสามารถอยู่ร่วมกับคนอื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข

เมื่อพิจารณาควบคู่กันทั้งการศึกษาและการจัดการศึกษาว่าจะต้องพัฒนาคนด้วยกระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลายและให้เกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต พร้อมทั้งพัฒนาให้คนไทยเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ในทุกด้าน ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้และ คุณธรรม รวมทั้งมีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุข แม่ชีไทยจึงมีสิทธิได้รับการศึกษาเช่นเดียวกับบุคคลอื่นในสังคมไทยและมีสิทธิและหน้าที่ที่จะต้องร่วมในการด้าน

⁸⁴ สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน), 2547:2.

การศึกษา โดยเฉพาะในการพัฒนาคนไทยในด้านจิตใจ สติปัญญา และคุณธรรม รวมทั้งการพัฒนาให้คนไทยมีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุข

แม่ชีไทยถือเป็นส่วนหนึ่งของสถาบันสงฆ์ถึงแม้จะมีได้เป็นที่ยอมรับอย่างเป็นทางการเนื่องจากได้ปฏิบัติภารกิจครบถ้วนตามแบบอย่างในอดีตที่พระสงฆ์ได้ปฏิบัติมา และสอดคล้องกับความหมายของการศึกษาในมาตรา 4 และการจัดการศึกษาในมาตรา 6⁸⁵ (ปริชาติ สุวรรณบุปผา, 2545:39) โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับกระบวนการเรียนรู้เพื่อความเจริญงอกงามของบุคคลและสังคมที่หลากหลายให้เกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต และพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ในทุกด้าน มีจริยธรรม และวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข แม่ชีผู้ซึ่งอุทิศตนเป็นนักบวชปฏิบัติธรรมที่วัดและสำนักชี สละบ้านเรือนเป็นอนาคาริก นุ่งขาวห่มขาว โกนคิ้วโกนผม ถือศีล 8 โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับผู้ถึงพร้อมด้วยวิชาและจริยะ ย่อมจะช่วยในการจัดการศึกษาแก่บุคคลและสังคมให้เกิดความเจริญงอกงามด้วยกระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลายทำให้เกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ด้วยความเป็นนักบวชแม่ชีย่อมเอื้อให้การพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์มากยิ่งขึ้นในด้านจิตใจ สติปัญญา คุณธรรม มีจริยธรรม และวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุข

จากการทบทวนวรรณกรรมที่ผ่านมา พบว่าแม่ชีไทยเข้าไปเกี่ยวข้องกับจัดการศึกษาทั้ง 3 รูปแบบ คือการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ดังนี้

1) การศึกษาในระบบ สาขาของสถาบันแม่ชีไทยทั้ง 22 แห่ง มีกิจกรรมการศึกษา 4 ประเภท คือ

ประเภทที่ 1. โครงการนำร่องมหาปราชิตเถรวิฑฒาลัย (มปถ.) ในพระสังฆราชูปถัมภ์ สังกัดคณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย เป็นวิทยาลัยพระพุทธศาสนาของสตรีแห่งแรกในประเทศไทย จัดการเรียนการสอนระดับปริญญาตรีหลักสูตร 4 ปี แก่แม่ชีและอุบาสิกาที่สนใจตั้งแต่ปี 2542 คณาจารย์ ผู้สอนเป็นอาจารย์จากมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย และแม่ชีรวมทั้งอาจารย์จากมหาวิทยาลัยบางแห่งร่วมทำการสอน

มีจุดหมายเพื่อการศึกษาสร้างนักบวชหญิงให้เป็นครูที่ดี และเป็นศาสนทายาทที่สามารถเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้อย่างมีประสิทธิภาพ และด้วยหวังที่จะได้เห็นสถานภาพที่ดีขึ้นของนักบวชหญิง ซึ่งเป็นกลุ่มนักบวชที่ช่วยพัฒนาสังคมไทยให้เป็นสังคมที่เจริญก้าวหน้าทั้งทางโลกและทางธรรม การจัดการเรียนการสอน ของมหาปราชิตเถรวิฑฒาลัยเป็นสถานศึกษาในระบบแห่งเดียวที่มีแม่ชีมีส่วนร่วมในการเรียนการสอน หลักสูตร เป็นหลักสูตรศาสนศาสตร์บัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสตร์ปรับปรุงใหม่ พ.ศ. 2543 มีเนื้อหาวิชาครอบคลุมทุกด้าน โดยคาดหวังว่าแม่ชีที่จบการศึกษาจะเป็นนักวิชาชีพคือนักบวชหญิงที่ดี สามารถศึกษาต่อตามที่ตนต้องการ ตามความสนใจและความ สามารถ

⁸⁵ ปริชาติ สุวรรณบุปผา, แม่ชีกับการศึกษาในประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2545), หน้า 39.

ประเภทที่ 2. ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ เป็นการตั้งสถานพัฒนาเด็กปฐมวัย เช่นศูนย์พัฒนาเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด เป็นกิจการของวัดที่ดำเนินการโดยแม่ชี ที่แม่ชีตั้งและดำเนินการเองโดยลำพัง ทั้งนี้ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัดที่ดำเนินการโดยแม่ชีทั่วประเทศมีมากมาย ดังนี้

1) ศูนย์พัฒนาเด็กและเยาวชนวัดพุทธะเคียน เป็นศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัดตามระเบียบการจัดตั้งของกรมการศาสนา ตั้งอยู่ที่วัดพุทธะเคียน ตำบลท่าเสา อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี จัดตั้งโดยเจ้าอาวาสวัดพุทธะเคียนและเป็นประธานศูนย์ ในการดำเนินงานเป็นศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด สนับสนุนเด็กเกินเกณฑ์ที่ไม่รู้หนังสือให้เข้ามาเรียนและสนับสนุนให้เรียนต่อในโครงการศึกษานอกโรงเรียน ในทางปฏิบัติผู้มีส่วนสำคัญในการดำเนินงานคือ แม่ชี ซึ่งแม่ชีจุฑาภรณ์ พุทธิเป็นผู้วางแผนและดำเนินงาน มีแม่ชี 3 รูป พระ 3 รูป ขรวาส 5 คน แม่ครัว 1 คน คนขับรถ 1 คน เด็กเล็ก 80 คน และเด็กอื่นสูงกว่าเด็กเล็ก 40 คน เป็นเด็กประจำศูนย์ 20 คน การดำเนินการในศูนย์ของแม่ชีเป็นภารกิจช่วยเหลือสังคมทำงานเพื่อสังคม โดยเฉพาะเรื่องการศึกษาของเยาวชน จุดเด่นของศูนย์ คือ คณะแม่ชีและพระ มีความรู้ที่จะเปิดตัวเองออกไปรับการศึกษาอบรมใหม่ ๆ ใช้วิธีการสอนพุทธศาสนาเชื่อมโยงกับสถานการณ์และปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม การทำงานของแม่ชีเป็นการทำงานเพื่อสังคมให้เป็นส่วนหนึ่งของการฝึกจิตทางพุทธศาสนา โดยใช้การทำงานของตนเป็นเครื่องมือทดสอบความยึดมั่น ความเข้าใจในสาระทางพุทธศาสนาได้เป็นอย่างดี

2) การศึกษาทางเลือกนานาชาติไทยภูเขา เป็นสถานศึกษาที่เป็นทั้งศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ที่ตั้งอยู่ในวัดศรีสุวรรณาราม ตำบลหนองลู สังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี ที่อุปการะเด็กและสอน การเตรียมความพร้อมก่อนขึ้นประถมศึกษา และสอนเด็กที่โตกว่าเด็กเล็ก ศูนย์นี้เป็นสถานศึกษาอย่างไม่เป็นทางการไม่ขึ้นอยู่กับการบริหารจัดการของวัดตามระเบียบกรมการศาสนา แต่ดำเนินการโดยแม่ชีพิมพ์ใจ มณีรัตน์ อีกทั้งแม่ชีมีเชื้อสายกระเหรี่ยงจึงรับเด็กที่เป็นลูกของชนกลุ่มน้อยตามแนวชายแดนไทย-พม่า ทั้งมอญ กระเหรี่ยง กระหล่าง ลาว พม่า และทวาย เป็นเด็กกำพร้า เด็กยากจน และเด็กที่ครอบครัวมีปัญหาเรื่องการส่งกลับประเทศประมาณ 40 คน มาสอนภาษาไทย การอ่านออกเขียนได้ วิชาทั่วไป แบ่งการสอนเป็น 3 ระดับ ระดับเด็กเล็กปฐมวัย จำนวน 10 คน ระดับกลาง ม.1-ม.3 จำนวน 20 คน ระดับปลาย มัธยมศึกษาตอนต้นและเรียนกศน. ที่ทางการจัดให้จำนวน 10 คน

สำหรับการจัดการเรียนการสอนในชั้นเด็กเล็กก่อนเกณฑ์ของศูนย์แห่งนี้มุ่งฝึกนักเรียนให้เขียน ก.ไก่ และอ่านภาษาไทยมุ่งให้รู้และใช้ภาษาไทยได้ซึ่งการพูด การอ่าน การเขียนภาษาไทยจึงเป็นวัตถุประสงค์แรกในชั้นเด็กก่อนเกณฑ์ สอดแทรกศาสนาในการส รวมทั้งเสริมการฝึกวิชาชีพให้เด็กโต เช่น การถักหมวกไหมพรมซึ่งเป็นประโยชน์แก่นักเรียนที่เป็นชนกลุ่มน้อยศูนย์เด็กก่อนเกณฑ์แก่เด็กชาวเขาประมาณ 20-25 คน ของสำนักแม่ชีไทยธารทิพย์ศิริวัน ตำบลคลองลานพัฒนา อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร เพื่อให้เด็กอ่านออกเขียนได้และรู้ภาษาไทย การดำเนินงานได้รับการสนับสนุนจากเงินบริจาค และกรมประชาสัมพันธ์ โดยเขียนโครงการผ่านสถาบันแม่ชีไทย สำหรับในกรุงเทพมหานครและจังหวัดใกล้เคียง มีวัดหลายวัดที่มีการจัดศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด โดยมีแม่ชีเป็นผู้ดำเนินการหรือมีส่วนร่วมดำเนินการ เช่น วัดชนะสงคราม กรุงเทพมหานคร วัดศิริพงษ์ธรรมนิมิต กรุงเทพมหานคร วัดบุญศรีมณีภรณ์ กรุงเทพมหานคร วัดเพชรสมุทราช จังหวัดสมุทรสงคราม

และวัดป่าคลองกุ้ง จังหวัดจันทบุรี แต่ปัญหาที่เกิดขึ้นกับแม่ชีคือ เป็นครูผู้สอนอย่างไม่เป็นทางการ แต่ไม่เป็นครูที่เลี้ยงตามระเบียบของกรมการศาสนา

3) โครงการร่วมกิจกรรมการสอนศีลธรรมร่วมกับโรงเรียนและสถาบันการศึกษาบางแห่ง เป็นโครงการที่แม่ชีสมาชิกของสถาบันแม่ชีไทยได้รับเชิญจากโรงเรียนต่าง ๆ ให้ไปร่วมสอนอบรมธรรมะในช่วงโมงศีลธรรมตามตารางสอนบรรจุในการเรียนการสอนของโรงเรียน ซึ่งอาทิตย์ละ 1 ครั้ง หรืออาทิตย์ละครึ่งวัน เช่น แม่ชีของวัดธรรมนิมิตร ได้รับเชิญไปอบรมธรรมะ สอนสมาธิ สวดมนต์ให้พระ และสอนศีลธรรมแก่นักเรียนระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาของโรงเรียนบ้านมาบกรุด อำเภอบ้านบึง จังหวัดชลบุรี ทั้งนี้ผู้สอนคือแม่ชีจะต้องใช้ความสามารถและสภาพความเป็นนักบวช โนมนำมาศาสนาธรรมไปปลูกฝังนิสัย พฤติกรรม วิถีคิดและค่านิยมแบบพุทธศาสนาให้แทรกซึมอยู่ในวิถีชีวิตของผู้เรียนอย่างแท้จริง เป็นการเข้าใจและปฏิบัติธรรม เช่น ความมีสติในทุกอิริยาบถของการเรียน การเล่น เรียนอย่างไรจึงไม่เกิดทุกข์ เมื่อเกิดทุกข์วิธีแบบพุทธมีแนวคิดให้ลดความทุกข์ได้อย่างไร แม่ชีจะทำหน้าที่นี้ได้ดี โดยเฉพาะกับกลุ่มนักเรียนหญิงอาจให้ความสนิทสนมและเปิดเผยขอรับคำแนะนำได้สะดวกกว่าที่จะไปขอคำแนะนำจากพระ

4) โครงการร่วมกิจกรรมการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในมหาวิทยาลัยสงฆ์บางวิทยาเขต เป็นการได้ร่วมสอนในระบบมหาวิทยาลัยสงฆ์เอง แม่ชีหลายรูปที่มีความรู้ความสามารถ เช่น แม่ชีพิสมัย เสฎฐัตต์ ได้ร่วมถวายการสอนอภิธรรมแก่พระนิสิตมหาวิทยาลัยมหาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา จังหวัดพะเยา

ประเภทที่ 3. การศึกษานอกระบบ ที่สาขาของแม่ชีไทย 22 แห่ง มีโครงการเกี่ยวข้องกับ การศึกษานอกระบบดังนี้

1) สถานศึกษาธรรมจารีณีวิทยา สาขาสถาบันแม่ชีไทย ปากท่อ จังหวัดราชบุรี เป็นสถานศึกษาที่จัดการสอนโดยคณะแม่ชีและผู้รักษาศีล จัดการสอนวิชาสามัญระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและมัธยมศึกษาตอนปลายในระบบการศึกษานอกระบบโรงเรียน (กศน.) และสอนวิชาพระปริยัติธรรม ธรรมศึกษาและบาลีศึกษา เริ่มดำเนินการเมื่อปี พ.ศ. 2533 ในปี พ.ศ. 2543 มีนักเรียน กศน. 86 รูป/คน สายปริยัติธรรม 8 รูป/คน บาลี 4 รูป ธรรมศึกษา 80 รูป/คน นักเรียนทั้งหมดอยู่ประจำที่ธรรมจารีณีวิทยา เป็นสถานศึกษาที่เปิดโอกาสให้แม่ชีและเด็กหญิงที่ไม่มีโอกาสศึกษาในระบบโรงเรียนได้ศึกษาวิชาสามัญ และวิชาสำคัญทางพระพุทธศาสนาโดยไม่คิดค่าใช้จ่าย นักเรียนทุกคนต้องทำกิจกรรมโครงการ เช่น โครงการพัฒนาชุมชน โครงการขุดคลองการมีโครงการศึกษานอกระบบที่จัดการเรียนการสอนและบริหารจัดการโดยมีแม่ชีประทีน ขวัญอ่อน เป็นผู้อำนวยการสถานศึกษาและเป็นประธานสถาบันแม่ชีไทย ผู้สอนเป็นแม่ชีและผู้ถือศีล 15 รูป/คน ทุนทรัพย์ในสถานศึกษาเป็นเงินบริจาคของผู้มีจิตศรัทธา สถานศึกษาจัดการบวชนกขัมมะแก่เด็กหญิงและประชาชน ผู้สนใจมาอบรมสมาธิวิปัสสนา และรับเชิญไปสอนศีลธรรมในโรงเรียน

2) ธรรมจารีณีวิทยา ภาคเหนือ ลำพูน (สาขาสถาบันแม่ชีไทยสำนักสุพรรณพรมยานเถรานุสรณ์ บ้านแม่อ่าง ตำบลนครเจดีย์ จังหวัดลำพูน) เป็นโครงการส่งเสริมการศึกษา ช่วยเหลือการศึกษาแก่เด็กหญิงยากจนและด้อยโอกาสทางการศึกษา เป็นสาขาของสถาบันแม่ชีไทย เป็นที่อยู่

ของนักเรียนที่ต้องบวชเป็นแม่ชีทั้งหมด ให้การศึกษาสายสามัญ ทางธรรมและฝึกวิชาชีพ เช่น เย็บปักถักร้อย ตัดเย็บเสื้อผ้า การฝีมือ เกษตรผสมผสานและช่างไม้เบื้องต้น การศึกษาสายสามัญเป็นหลักสูตรการศึกษานอกระบบระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และมัธยมศึกษาตอนปลาย แต่นักเรียนแม่ชีต้องออกไปเรียนร่วมกับศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนชุมชน มีนักเรียนแม่ชีจำนวน 16 รูป ธรรมศึกษา 4 รูป กศน. 12 รูป จัดการศึกษาโดยแม่ชีอรุณ เพชรอุไร เป็นหัวหน้าโครงการเงินในการจัดการศึกษาได้จากดอกผลของสถาบันแม่ชีไทย เงินสนับสนุนจากกรมประชาสัมพันธ์ เงินบริจาคและเงินจากการขายลำไยที่ปลูกในสวน การสอนธรรมศึกษาเป็นระบบพี่สอนน้องเป็นชุมชนนักบวชเล็ก ๆ ที่มีวัตถุประสงค์ยิ่งใหญ่ เพื่อช่วยเหลือเด็กผู้ด้อยโอกาสให้เป็นคนอย่างสมบูรณ์

โครงการเสริมการเรียนรู้ที่วิทยาลัยธรรมจารีนิปากทอร่วมกับคุณพูลฉวี เรืองวิชาศิริเริ่มเสริมการเรียนรู้ของนักเรียนโดยการสนับสนุนค่าใช้จ่ายทั้งหมดจากสถานทูตออสเตรเลีย ได้แก่ โครงการค่ายสิ่งแวดล้อม โครงการเกษตรทางเลือก พิพิธภัณฑสถานวิทยาาสตร์ โครงการงานฝีมือ โครงการให้ความรู้เรื่องการป้องกันการใช้แรงงานเด็ก การค้าประเวณี และการถูกล่อลวงเป็นโสเภณี โครงการร่วมสร้างสรรค์ชุมชนและการทำงานเป็นทีม โครงการสุขภาพองค์กร และโครงการฝึกโยคะ ซึ่งเป็นการให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา

3) ศูนย์พระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เป็นการจัดการศึกษาที่ดำเนินการโดยแม่ชีผู้เป็นสมาชิกของสถาบันแม่ชีไทย ซึ่งฆราวาสผู้ต้องการศึกษาพระพุทธศาสนา ธรรมศึกษาและวิชาการ โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญคือการสอนวิชาพุทธศาสนา และเรียนรู้หลักธรรมหรือธรรมศึกษา ตามหลักสูตรของคณะสงฆ์และส่งเสริมสอบสนามหลวง หลักสูตรประกอบด้วย วิชาพุทธศาสนา ศาสนพิธี วัฒนธรรม วิชาภาษาอังกฤษภาคพระพุทธศาสนา วิชาธรรมศึกษา วิชาวาทศิลป์ วิชานาฏศิลป์ วิชาดนตรี พิมพ์ดีด และคอมพิวเตอร์ การจัดการเรียนการสอน เน้นกิจกรรมเสริมหลักสูตร กิจกรรมเสริมความสามัคคี และกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ ให้เด็กมีพัฒนาการและการร่วมกิจกรรม ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ที่ดำเนินงานโดยแม่ชีได้แก่ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์สวนแก้ว จังหวัดราชบุรี ตั้งอยู่ในสำนักปฏิบัติสวนแก้ว ได้รับการสนับสนุนจากมูลนิธิอาจารย์แม่ชีหวนใจ ชูกร ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา โดยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ส่งพระอาจารย์มาสอนวิชาพุทธศาสนา 3 ท่าน โรงเรียนเทคนิคศรีวัฒนาส่งอาจารย์มาสอนพิมพ์ดีด คอมพิวเตอร์ ภาษาอังกฤษ และวิชานาฏศิลป์ สถาบันราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง จัดรถรับส่งนักเรียน เป็นต้น นับเป็นการจัดการศึกษาที่สังคมมีส่วนร่วม

ประเภทที่ 4. การศึกษาตามอัธยาศัย เป็นโครงการที่แม่ชีส่งเสริมการศึกษาตามอัธยาศัย มีโครงการ 3 โครงการ คือโครงการให้การอบรมธรรมะ ความรู้พระพุทธศาสนา และอบรมวิปัสสนากรรมฐาน โครงการให้การฝึกอบรมวิชาชีพเพื่อเสริมรายได้ให้ครอบครัว และโครงการให้การอบรมเกี่ยวกับผู้สูงอายุ สุขภาพ และสมุนไพร

1. โครงการอบรมวิทยากรภาคฤดูร้อน เป็นการอบรมการเผยแผ่ธรรมะให้แก่แม่ชี เพื่อให้แม่ชีมีความพร้อมในการอบรมเยาวชน

2. โครงการอบรมปรีติธรรม เป็นการอบรมการเผยแผ่ธรรมะให้แก่แม่ชีผู้สอนปรีติธรรม เพื่อให้แม่ชีมีความสามารถสอนธรรมศึกษาตรี โท เอกได้สถานที่ใช้ในการอบรมโครงการทั้งโครงการอบรมแม่ชีเป็นวิทยากรภาคฤดูร้อน และโครงการอบรมแม่ชีครูสอนธรรมศึกษาได้รับการอนุเคราะห์สถานที่จิตตภาวันวิทยาลัย และเงินสนับสนุนค่าใช้จ่ายโครงการจากสำนักงานคณะกรรมการการส่งเสริมสวัสดิการสังคมแห่งชาติ ฝ่ายส่งเสริมและพัฒนากรมประชาสงเคราะห์ นอกจากนี้ มูลนิธิสถาบันแม่ชียังขอทุนจากกรมประชาสงเคราะห์สนับสนุนกลุ่มแม่ชีจัดโครงการอบรมค่ายจริยธรรม ที่สำนักแม่ชีปฏิบัติธรรมเขาพระบาท ตำบลเขาพระ อำเภอเดิมบางนางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี และสำนักเนกขัมมจารีณี ตำบลธงชัย อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรีให้แก่เยาวชนชาย-หญิง

2.6.2 การขับเคลื่อนการทำงานด้านการเผยแผ่พุทธศาสนา

สาขาของสถาบันแม่ชีไทย จำนวน 8 แห่ง ใน 22 แห่ง ได้จัดโครงการอบรมพิเศษ อบรมศีลธรรมจริยา รวมถึงการบวชเนกขัมมะและบวชปฏิบัติธรรมแก่เยาวชนชาย-หญิงและบุคคลผู้สนใจทุกปี คือ เยาวชนและประชาชนผู้สนใจอยากปฏิบัติธรรม เจริญสมาธิภาวนามาขอรับบวชฝึกอบรมตามความสนใจ และตามความพร้อมที่ตนเองมีอยู่ งานลักษณะนี้แม่ชีมีศักยภาพในการอบรมสมาธิวิปัสสนาให้ผู้หญิงทั่วไปที่สนใจ และมีบทบาทมากขึ้นในการจัดการศึกษาตามอัธยาศัย การบวชให้แก่ผู้ปฏิบัติธรรมและอบรมศีลธรรมจริยาให้แก่ประชาชนในสังคม ทั้งนี้เงินสนับสนุนโครงการจัดอบรมพิเศษและจัดการบวชให้แก่ผู้สนใจปฏิบัติธรรมเป็นเงินสนับสนุนจากกรมประชาสงเคราะห์ที่สถาบันแม่ชีไทยขอให้มีเพียง 2 ใน 8 แห่ง ส่วนนอกนั้นเป็นเงินจากเงินบริจาคของผู้มีจิตศรัทธาในแต่ละสำนัก และเงินดอกผลจากมูลนิธิของสถาบันแม่ชีไทย นอกจากนี้ยังมีการจัดการบวชเนกขัมมะแก่ผู้ปฏิบัติธรรมทั่วประเทศที่มีแม่ชีอาศัยอยู่ในวัดเป็นประจำทุกปีเป็นจำนวนมาก

3. โครงการอบรมแม่ชีให้เห็นเป็นวิทยากรไปสอนวิชาชีฟ เป็นโครงการที่สำคัญของแม่ชีเนื่องจากภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ มีผู้ว่างงานมากจึงต้องการเพิ่มรายได้ให้ครอบครัวด้วยการให้ผู้หญิงในชนบทมีส่วนร่วมในการหารายได้ สำนักแม่ชีจึงจัดอบรมแม่ชีและเยาวชนสตรีให้มีความรู้ทางการฝีมือ ทำดอกไม้ ตัดเสื้อผ้า บัณฑิตหอม ทำกระดาษสา เป็นที่รู้จักของแม่ชีทั้งหลาย ได้แก่

1) สำนักสงฆ์แม่ชีไทย ตั้งอยู่ที่ 49-51 ซอยอ่อนนุช 30 แขวงสวนหลวง กรุงเทพมหานคร 10250 ดำเนินงานโดยแม่ชีชวนชม แอ่อวม โดยรับแม่ชีที่สนใจเรียนวิชาชีฟเบื้องต้น และส่งเสริมแม่ชีไปอบรมกลุ่มแม่บ้านเยาวชนสตรีตามที่กำหนด ผู้ใหญ่บ้าน และกลุ่มสถาบันราชภัฏขอมา วัตถุประสงค์ของสำนักเพื่อเป็นโอกาสให้สตรีได้มารวมกลุ่มและได้พูดคุยแลกเปลี่ยนปัญหาของตน และแม่ชีก็มีโอกาสให้คำปรึกษา สอนให้ไหว้พระสวดมนต์และนั่งสมาธิ พร้อมกันนั้นกลุ่มแม่บ้านจะได้มีวิชาชีฟเบื้องต้น เพื่อเสริมรายได้ให้แก่ครอบครัว ยังให้ทุนการศึกษาให้แก่แม่ชีที่สนใจเรียนในระดับ ป. 6 และ กศน. ม.ปลาย โดยจะต้องทำงานใช้ทุนให้สำนัก 2 ปี สำนักขาดแคลนบุคลากรด้านวิชาชีฟ เพราะแม่ชีที่บวชสนใจเรียนในระดับที่สูงขึ้นเพื่อเพิ่มวิทยฐานะของตนมากขึ้น ทั้งการเรียน กศน. เรียนมหาวิทยาลัยเปิดของรัฐ และเรียนต่อบาลีศึกษา เงินค่าใช้จ่ายในการดำเนินงานของสำนักได้จากเงินดอกผลของมูลนิธิสำนักสงฆ์แม่ชีไทยที่แม่ชีช่วย มณีขาว เป็นประธาน เงินสนับสนุนจากกรมประชาสงเคราะห์ และขายของที่ผลิตโดยสมาชิกแม่ชีซึ่งมีอยู่ 12 รูป

2) บ้านหัตถถรณ์ ตั้งอยู่ 332 หมู่ 4 ตำบลบุญจิต อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา 56120 ดำเนินงานโดยแม่ชีพิสมัย เสฏฐัตต์ เป็นสมาชิกสถาบันแม่ชีไทย ดำเนินการกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการอบรมวิชาชีพ เช่น ตัดเย็บเสื้อผ้า ทำดอกไม้ โภชนาการ ด้วยการรวมกลุ่มชาวบ้านแล้วจัดอบรมวิชาชีพ โดยแม่ชีและชาวบ้านที่เคยรับการอบรมเดินทางไปเป็นวิทยากรสอนชาวบ้านในเขต อำเภอเมือง อำเภอเชียงคำ อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา อำเภองาว จังหวัดลำปาง และอำเภอฟาน จังหวัดเชียงราย ค่าใช้จ่ายในการเรียนเสียคนละ 500 บาท เป็นค่าตอบแทนวิทยากร ส่วนอุปกรณ์ในการเรียน แม่ชีนำไปจากโรงงานที่บ้านหัตถถรณ์ พร้อมกับหางานจากกรุงเทพ คือ เสื้อผ้า กระโปรง จากกรุงเทพที่ตลาดโบ๊เบ๊ไปให้กลุ่มแม่บ้านเย็บเพื่อหารายได้พิเศษ อีกทั้งยังสอดแทรกการสอน ศีลธรรม การนำพุทธศาสนามาใช้แก้ปัญหาชีวิต และจัดการบวชศีลธรรมจารีณี ภาคฤดูร้อนเป็นประจำ ช่วยทำให้ผู้หญิงในหมู่บ้านมีอาชีพ มีรายได้ทำในชุมชนของตน ช่วยสกัดกั้นการอพยพมาทำงานในกรุงเทพฯ การมาขายบริการทางเพศในกรุงเทพฯและที่อื่น ๆ เพราะชาวบ้านมีรายได้เพิ่ม และมีธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวในการตัดสินใจสิ่งต่าง ๆ ได้ดีขึ้น เป็นภารกิจการจัดการศึกษาตาม อัยยาศัยที่เป็นประโยชน์แก่สังคมไทยและผู้หญิงไทยอย่างยิ่ง

4. โครงการส่งวิทยากรแม่ชีไปอบรมวิชาชีพแก่กลุ่มชาวบ้าน เป็นโครงการที่สถาบันแม่ชีไทยได้รับอนุมัติเงินอุดหนุนจากสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมสวัสดิการสังคมแห่งชาติ กรมประชาสงเคราะห์ ซึ่งโครงการเกี่ยวกับการส่งวิทยากรไปสอนและอบรมวิชาชีพเพื่อเสริมรายได้มีจำนวน 5 โครงการคือ

1) โครงการส่งวิทยากรไปสอนและฝึกอบรมวิชาชีพเพิ่มเสริมรายได้ จังหวัดกาญจนบุรี โดยแม่ชี 2 ท่านที่ทำงานเกี่ยวกับศูนย์พัฒนาเด็กก่อนวัยเรียน จัดรวบรวมกลุ่มชาวบ้านมารับการฝึกอบรม

2) โครงการส่งวิทยากรไปสอนและฝึกอบรมวิชาชีพเพิ่มเสริมรายได้ จังหวัดชลบุรี จัดโดย คณะแม่ชีวัชรธรรมนิมิตร รวบรวมกลุ่มแม่บ้านมาเรียนการจัดดอกไม้ การฝีมือ สิ่งประดิษฐ์ต่าง ๆ

3) โครงการส่งวิทยากรไปสอนและฝึกอบรมวิชาชีพ โรงเรียนบ้านมาบุด โดยคณะแม่ชีวัชรธรรมนิมิตร จังหวัดชลบุรี

4) โครงการส่งวิทยากรไปสอนและฝึกอบรมวิชาชีพ ณ สำนักปฏิบัติธรรมบ้านปูแกง ตำบลแม่เย็น อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย คณะวิทยากรส่วนใหญ่เป็นแม่ชีอาสาสมัคร และวิทยากรอาสาสมัครร่วมช่วยในบางครั้ง

5) โครงการส่งวิทยากรไปสอนและฝึกอบรมวิชาชีพ ณ สำนักแม่ชีนารีนัง ตำบลบ้านสวน อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี

นอกจากนี้ ยังมีโครงการอบรมวิชาชีพแก่ประชาชนของสาขาสถาบันแม่ชีไทย ได้แก่ สาขานองหงส์ สำนักธรรมเมตตา ตำบลหนองหงส์ อำเภอหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์ ได้ส่งแม่ชีอาสาสมัครสังกัดสถาบันแม่ชีไทยไปเป็นวิทยากรสอนวิชาชีพตามสถานที่ต่าง ๆ ที่ขอมา โครงการอบรมจริยธรรมและหัตถกรรมที่ แม่ชีวีร์ และแม่ชีเพ็ญ ร่วมกันสอนให้แก่พนักงานโรงงานบริษัทเซ

พลกรีน จำนวนหลายร้อยคน เป็นเวลา 2 เดือน นอกจากนี้ยังตั้งศูนย์ชุมชนการเรียนรู้เฉลิมพระเกียรติในสำนักธรรมเมตตา และแม่ชีสอนการศึกษานอกโรงเรียน(กศน.) ระดับม.ต้น และม.ปลาย

5. โครงการให้การอบรมเกี่ยวกับผู้สูงอายุสุขภาพและสมุนไพร เป็นโครงการให้ความรู้ความเข้าใจแก่ชาวบ้าน เฉพาะกลุ่มได้แก่โครงการอบรม โครงการสุขภาพชุมชน และโครงการอบรมให้คำแนะนำเกี่ยวกับการใช้สมุนไพรรักษาโรค ดังนี้

1) โครงการชมรมผู้สูงอายุ เป็นโครงการให้ความรู้ความเข้าใจกับกลุ่มผู้สูงอายุ ด้วยการรวมกลุ่มผู้สูงอายุ จัดเฉพาะวันพระ ให้รู้จักวิธีการรักษาสุขภาพ การรับประทานอาหารที่ถูกต้อง การออกกำลังกาย การฝึกกายบริหารที่เหมาะสมกับวัย ร่วมปฏิบัติธรรม ถือน้ำศีล และนั่งสมาธิ ฝึกโยคะตามความเหมาะสมของบุคคล จัดโดยสถาบันแม่ชีไทย เชิญวิทยากรผู้มีความรู้เฉพาะทาง เช่น เจ้าหน้าที่สาธารณสุข พระ แม่ชี ให้การอบรมและฝึกปฏิบัติ รวมกลุ่มผู้สูงอายุที่วัดบุญญฤทธยารามและวัดธรรมนิมิต จังหวัดชลบุรี ได้รับการสนับสนุนเงินงบประมาณจากกรมประชาสัมพันธ์

2) โครงการสุขภาพชุมชน เป็นโครงการที่มีกิจกรรมให้การอบรมธรรมะและการสอนอาชีพแก่ผู้ติดเชื้อเอดส์ และญาติผู้ป่วย จัดกิจกรรมการสอนอาชีพเบื้องต้น โดยแม่ชี 2 รูป จากสถาบันแม่ชีไทย ด้วยการนำของแม่ชีวารี เชื้อทัศน์ประสิทธิ์ ได้แก่การทำกรวยหอม น้ำยาซักผ้า น้ำยาปรับผ้านุ่ม โภชนาการ ยาหม่อง ฯลฯ แก่ผู้ติดเชื้อ HIV ผู้ป่วยเอดส์จำนวนหนึ่ง ครอบครัว กลุ่มสตรีและเด็กที่ได้รับผลกระทบจากเอดส์ กลุ่มผู้ด้อยโอกาส กลุ่มคนที่ถูกเลิกจ้าง และว่างงานเนื่องมาจากการติดเชื้อ ซึ่งคนกลุ่มนี้ประสบปัญหาทางสังคม ถูกรังเกียจและกีดกันออกจากสังคม ผู้บริหารโครงการและประสานงานโครงการสุขภาพชุมชน คือคุณพิมพ์ใจ อินทะมูล ซึ่งได้รับรางวัลคนดีศรีสังคม พ.ศ. 2540 และเป็นผู้ติดเชื้อเอดส์ด้วย สำหรับแม่ชีเป็นผู้จัดการอบรมอาชีพเบื้องต้นให้และจัดหาอุปกรณ์ให้โดยไม่คิดมูลค่าเพื่อช่วยผู้ป่วยและครอบครัวมีรายได้เพิ่มขึ้น นำธรรมะ การนั่งสมาธิให้แก่ผู้ป่วย ให้ผู้ป่วยสามารถยอมรับสภาพชีวิตให้อยู่ได้ด้วยความเข้มแข็งและอยู่ในชุมชนที่รวมตัวกันได้อย่างเข้มแข็งพึ่งตนเองได้

3) โครงการอบรมให้คำแนะนำเกี่ยวกับการใช้สมุนไพรรักษาโรค เป็นโครงการให้การแนะนำช่วยเหลือชาวบ้านรักษาโรคด้วยยาสมุนไพร ซึ่งหลวงพ่อยาท่านเป็นผู้ค้นพบตัวยาสุนไพรรักษาโรคจากการปฏิบัติกรรมฐานและเป็นเจ้าของโครงการ ผู้ดำเนินการเป็นคณะแม่ชีโดยการนำของแม่ชีบุญหลี่ ตอนปิดสา เป็นผู้ผลิตยาลูกกลอนและยาถอน ทำจากสมุนไพรรักษาโรคเบาหวาน ความดันโลหิต โรคเก๊าต์ โรคอัมพาต โดยไม่คิดมูลค่า แต่ผู้มาขอรับยาและขอรับคำแนะนำต้องมีสัจจะ ต้องอธิษฐานศีล 5 เป็นอย่างน้อย แม้โครงการนี้หลวงพ่อยาท่านจะเป็นเจ้าของโครงการและเจ้าของสูตรยา แต่การบริหารจัดการและการดำเนินกิจการทั้งหมด ของโครงการเป็นของคณะแม่ชี นอกจากนี้หลวงพ่อยาท่านโดยคณะแม่ชีจัดการบวชเยาวชนปีละ 2 ครั้ง เป็นการบวชเพื่อฝึกปฏิบัติกรรมฐาน ในขณะเดียวกันแม่ชีจะพาเยาวชนเหล่านั้นไปวัดตัวยาสุนไพรร สอนและอบรมให้รู้สรรพคุณของสมุนไพร การยารักษาโรคใด เป็นกิจกรรมที่วัดป่าสามัคคีศรีพัฒนาราม ตำบลโพธิ์ชัย อำเภอเมือง จังหวัดหนองบัวลำภู ดำเนินมานานกว่า 30 ปีแล้ว การให้การศึกษานำของแม่ชีกลุ่มนี้ เป็นการให้

การศึกษาแนะนำตามความสนใจของผู้ต้องการศึกษา ซึ่งเป็นการอนุรักษ์ภูมิปัญญาไทย อนุรักษ์ความเป็นไทย เกิดความภาคภูมิใจในความเป็นชุมชน การช่วยเหลือและพึ่งพาตนเองได้⁸⁶

2.7 แนวคิดเรื่องอัตลักษณ์

2.7.1 ความหมายของอัตลักษณ์

อัตลักษณ์ (Identity) มีรากศัพท์มาจากภาษาละติน คือ *Identitas* เดิมใช้คำว่า *Idem* ซึ่งมีความหมายว่า เหมือนกัน (The Same) อย่างไรก็ตามโดยพื้นฐานทางภาษาอังกฤษแล้ว อัตลักษณ์มีความหมายสองนัย คือ ความเหมือนและความเป็นลักษณะเฉพาะที่แตกต่างออกไป คือ การตีความหมายเหมือนกันบนพื้นฐานของความสัมพันธ์และการเปรียบเทียบกันระหว่างคนหรือสิ่งของในสองแง่มุม คือ ความคล้ายคลึงและความต่าง⁸⁷ นอกจากนี้ การใช้คำว่า อัตลักษณ์ มากกว่าความหมายของคำว่า เอกลักษณ์ ซึ่งจากเดิมมักจะใช้การแปลของคำว่า *Identity* คำแปลนี้ถือเป็นคำแปลทางการของสำนักงานคณะกรรมการเอกลักษณ์แห่งชาติด้วย แต่ระยะหลัง คำว่า อัตลักษณ์ถูกนำมาใช้มากกว่าเป็นการเปิดทางให้ทุกคนในสังคมสามารถมีอัตลักษณ์ของตนได้⁸⁸

ในหนังสือพจนานุกรม นักวิชาการและผลงานวิจัยหลายเล่มที่ได้กล่าวถึงความหมายของอัตลักษณ์ ไว้ดังนี้

พจนานุกรมภาษาไทย-อังกฤษ โดย วิทย์ เทียวบุรณะธรรม ได้ให้ความหมายของคำว่า “Identity” แปลว่า “อัตลักษณ์” และยังมีปรากฏความหมายนี้ในพจนานุกรม *Oxford Advanced Learner’s Dictionary* พิมพ์เมื่อปี ค.ศ. 1973 และพจนานุกรม *Collins Dictionary* พิมพ์เมื่อปี ค.ศ. 1996 (ธงชัย สมบูรณ์, 2551: 1⁸⁹ และอภิญา เฟื่องฟูสกุล, 2546:1⁹⁰) สำหรับพจนานุกรม *The Concise Dictionary of Psychology* ที่พิมพ์เมื่อปี ค.ศ. 1998 โดย (Statt, 1998) ได้ให้ความหมายของคำว่า “Identity” หมายถึง ลักษณะเฉพาะสำคัญที่ฝังอยู่ในตัวบุคคล มาจากพื้นฐานที่หล่อหลอมรวมกันเป็นบุคลิกภาพสะท้อนภาพลักษณ์ของบุคคลนั้น ๆ⁹¹ ราชบัณฑิตยสถานของไทย ได้

⁸⁶ ปาฐาติ สุวรรณบุปผา, 2545:40-94

⁸⁷ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), *วาทกรรมอัตลักษณ์*, กรุงเทพฯ: โอ เอส พริ้นติ้งเฮาส์, 2547, หน้า 32-33.

⁸⁸ สุริชัย หวันแก้ว, *การพัฒนาที่ยั่งยืนในกระแสโลกาภิวัตน์กับทิศทางการประเทศไทย*, กรุงเทพฯ: ศูนย์การศึกษาการพัฒนาสังคม คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545, หน้า 42.

⁸⁹ ธงชัย สมบูรณ์, *อัตลักษณ์ “दैกราม”*, รายงานวิจัย, กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2551, หน้า 1.

⁹⁰ อภิญา เฟื่องฟูสกุล, *อัตลักษณ์: การทบทวนทฤษฎีและกรอบแนวคิด*, กรุงเทพฯ: คณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ สาขาสังคมวิทยา, 2546, หน้า 1.

⁹¹ Statt, D.A. (1998), *The Concise Dictionary of Psychology*, (3rd ed.), London: Routledge, (อ้างใน ฉัตรทิพย์ สุวรรณชินและพนมพร จันทระปัญญา, *การสร้างอัตลักษณ์ของผู้เรียนในระดับอุดมศึกษา, วารสารปัญญาภิวัฒน์*, ปีที่ 7 ฉบับที่ 2 ประจำเดือนพฤษภาคม-สิงหาคม 2558, หน้า 269).

บัญญัติศัพท์ คำว่า “Identity” หมายถึง “เอกลักษณ์” หมายถึงลักษณะที่เหมือนกันหรือมีร่วมกัน (คำศัพท์บัญญัติ)⁹²

ในทางสังคมศาสตร์ได้มีการใช้คำว่า “อัตลักษณ์” แทนคำว่า “เอกลักษณ์” หากแต่ อภิญา เพื่องฟูสกุล (2546) ได้อธิบายคำว่า “Identity” ไม่ได้หมายถึงคุณสมบัติเฉพาะตัวอีกต่อไป ทั้งนี้ เกิดจากการตั้งคำถามเกี่ยวกับการมองโลก การเข้าถึงความจริง ความเชื่อในความจริงที่เป็นแกนหลักของปัจเจกบุคคลกลายเป็นการนิยามให้ความหมายที่สามารถเปลี่ยนแปลงไปตามบริบท จึงสรุปได้ว่าอัตลักษณ์มีความเหมาะสมกว่าคำว่าเอกลักษณ์ที่ตรงกับความหมายในภาษาอังกฤษ ว่า “Identity” นอกจากนี้ ยังมีนักวิชาการและนักวิจัยที่ให้ความหมายของคำว่าอัตลักษณ์ ดังนี้

Erikson (1968: 157) ได้ให้ความหมายของคำว่า อัตลักษณ์แห่งตน หมายถึง ความสามารถของบุคคลในการประสานระหว่างลักษณะภายในของตนเอง ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของแต่ละบุคคลกับลักษณะภายนอกที่ได้รับจากสังคมรอบด้าน แล้วสามารถนำมาประเมินและตัดสินใจด้วยตนเองได้ว่าตนเองคือใคร มีคุณสมบัติอย่างไร มีความสามารถอะไร มีความเชื่อเป็นอย่างไร และควรดำเนินชีวิตอย่างไร ลักษณะดังกล่าวมานี้เป็นลักษณะเฉพาะตัวของแต่ละบุคคล ซึ่งอาจจะมีลักษณะของบุคคลอื่นผสมกลมกลืนอยู่ด้วยโดยไม่รู้ตัวว่าบางอย่างมีลักษณะเหมือนใคร⁹³

Frazer & Fadiman (1984:159) กล่าวถึง ความหมายและปัจจัยในการสร้างอัตลักษณ์ ไว้ว่า อัตลักษณ์แห่งตนเป็นการให้คุณค่าแก่ตนเอง ทั้งนี้ อัตลักษณ์ได้ถูกหลอมรวมมาจากพื้นฐานของสังคม โดยการสนับสนุนจากคนรอบข้างจึงทำให้มีความแตกต่างกันในแต่ละสังคม ส่งผลให้อัตลักษณ์ของแต่ละคนแตกต่างกันตามสังคม⁹⁴

McCall (1987: 134 อ้างใน ฤดี นิยมรัตน์, 2554:4) ให้ความหมายของอัตลักษณ์ ไว้ว่า เป็นลักษณะใดลักษณะหนึ่งในตัวบุคคลหรือชนชาติใดชนชาติหนึ่งที่ทำให้บุคคลรู้ตัวว่าเขาเป็นบุคคลเป็นตัวของเขาเองที่มีความแตกต่างจากผู้อื่นและทำให้ผู้อื่นรู้จักว่าเขาเป็นใคร อัตลักษณ์จึงมีความสำคัญเพราะเป็นลักษณะที่บ่งบอกความเป็นตัวเองอย่างแท้จริง⁹⁵

Rice (1996: 36) ได้สรุปแนวความคิดของนักจิตวิทยาที่ได้ศึกษาเกี่ยวกับอัตลักษณ์ คือ ผลรวมของการรับรู้ว่าคุณเป็นอย่างไร มีบทบาททางสังคมอย่างไร บุคคลที่มีความสำเร็จในการพัฒนาอัตลักษณ์จะมีการยอมรับตนเองสูง และมีความเห็นว่าอัตลักษณ์เกิดจากการพัฒนาทางร่างกาย เทค อาชีพ สังคม จริยธรรม อุดมคติและบุคลิกภาพ⁹⁶

⁹² พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2537, กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน, หน้า 71.

⁹³ Erikson, E.H. (1968), *Identity: Youth and Crisis*, New York: W.W. Norton. P.57.

⁹⁴ Frazer, Robert J. and Jame Fadiman, (1984), *Personality and Personal Growth*, 2nd ed., New York: Harper & Row. P.159.

⁹⁵ ฤดี นิยมรัตน์, อัตลักษณ์ลวดลายเบญจรงค์ไทย: รายงานวิจัย, กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, 2554, หน้า 4.

⁹⁶ Rice, F. Philip, *The Adolescent: Development Relationship and Culture*, 8th ed. Boston: Allyn and Bacon, 1996, P. 36.

ฉลาดชาย รมิตานนท์ (2542: 1-2 อ้างถึงใน ฤดี นิยมรัตน์, 2554: 4) ให้ความหมายของ “อัตลักษณ์” หมายถึง สิ่งที่เราารู้สึกว่าเป็นเรา หรือพวกเราแตกต่างจากพวกเขาหรือผู้อื่น อัตลักษณ์ไม่จำเป็นต้องมีหนึ่งเดียวแต่อาจจะมีหลายอัตลักษณ์ที่ประกอบขึ้นมาเป็นเรา หรือพวกเรา อัตลักษณ์ไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติหากแต่ถูกสร้างขึ้นโดยสังคม (Social-Constructed) ดังนั้น อัตลักษณ์จึงจำเป็นต้องมีกระบวนการสร้างความเหมือนและความแตกต่างระหว่างเรากับผู้อื่น⁹⁷

สวัสต์ ประทุมราช (2545: 52) ได้กล่าวว่า อัตลักษณ์ หมายถึง คุณธรรมที่เกี่ยวกับตนเอง ที่มีการกระทำที่ถูกต้องในสัมพันธ์ภาพกับบุคคลอื่นและสัมพันธ์ภาพต่อตนเอง⁹⁸

อภิญา เพื่องฟูสกุล (2546: 1-2) ได้กล่าวถึง อัตลักษณ์ว่าสามารถแปรเปลี่ยนไปตามบริบทของวัฒนธรรมยุคโลกาภิวัตน์ ซึ่งเทคโนโลยีการสื่อสารทำให้มีเวลาเร่งเร็วขึ้น มิติพื้นที่แคบลง เกิดความเคลื่อนไหวที่รวดเร็วและซับซ้อนซึ่งพบได้จากชีวิตประจำวันของแต่ละบุคคลที่เชื่อมโยงกับผู้อื่นในระดับมหภาคเช่น การเคลื่อนไหวทางศาสนา ชาติพันธุ์ และวัฒนธรรม ซึ่งมีกระบวนการสร้างตัวตนและอัตลักษณ์ที่ผสมผสานวัฒนธรรมที่ซับซ้อน⁹⁹

ปรีชา ธรรม (2548:49) ให้ความหมายของ อัตลักษณ์ หมายถึง ลักษณะอันเป็นเอกภาพภายในตนของบุคคลอันเนื่องมาจากผลของการบูรณาการของพัฒนาการด้านต่าง ๆ ของบุคคลในแต่ละช่วงอายุ อัตลักษณ์จึงเปลี่ยนไปตามวัยและประสบการณ์และสะท้อนให้เห็นถึงบุคลิกภาพของบุคคล¹⁰⁰

จากความหมายอัตลักษณ์ คณะผู้วิจัยให้ความหมายอัตลักษณ์ หมายถึง คุณลักษณะเฉพาะบุคคลที่บ่งบอกความแตกต่างจากภายในและภายนอกของบุคคลและสร้างความจดจำได้ว่าเป็นตนเองโดยผ่านกระบวนการยอมรับทางสังคม

2.7.2 ประเภทของอัตลักษณ์

จากความหมายของอัตลักษณ์ที่กล่าวว่าบุคคลมีลักษณะเฉพาะหรือลักษณะที่เหมือนกันของบุคคลหรือกลุ่มคน ซึ่งเป็นผลมาจากกระบวนการทางอารมณ์ ความรู้สึกภายในตนเองและกระบวนการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม โดยสามารถจำแนกประเภทของอัตลักษณ์ ได้ดังนี้

Smith, 2006: 85-88; Erikson, 1968 อ้างถึงใน สุภัชฌาน์ ศรีเอี่ยม, 2554:24-25; Woodward, 1997 อ้างถึงใน ธงชัย สมบูรณ์, 2551: 10, อ้างถึงใน ฉัตรทิพย์ สุวรรณชินและพนมพร จันทรปัญญา, 2558: 270) กล่าวว่า อัตลักษณ์ มี 2 ประเภท ได้แก่

⁹⁷ ฉลาดชาย รมิตานนท์ 2542: 1-2 (อ้างถึงใน ฤดี นิยมรัตน์, อัตลักษณ์ลวดลายเบญจรงค์ไทย: รายงานวิจัย, กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, 2554, หน้า 4.).

⁹⁸ สวัสต์ ประทุมราช, การให้การศึกษาเพื่อสร้างอัตลักษณ์, กรุงเทพฯ: ประชาอุทิศกรพิมพ์, 2545, หน้า 52.

⁹⁹ อภิญา เพื่องฟูสกุล, อัตลักษณ์: การทบทวนทฤษฎีและกรอบแนวคิด, กรุงเทพฯ: คณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ สาขาสังคมวิทยา, 2546, หน้า 1-2.

¹⁰⁰ ปรีชา ธรรม, การพัฒนาตนตามแนวคิดของอิริค อีริคสัน, สารานุกรมศึกษาศาสตร์ ฉบับที่ 29 คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, กรุงเทพฯ: ธนอักษรพิมพ์, 2564, หน้า 49.

1) **อัตลักษณ์บุคคล (Individual Identity)** เกี่ยวข้องกับมิติภายในของบุคคล เช่น อารมณ์ ความรู้สึกนึกคิด ซึ่งบุคคลมีต่อตนเอง เป็นการเปลี่ยนแปลงผ่านกระบวนการที่เขาได้สัมผัสกับโลกซึ่งนักสังคมวิทยา Erving Goffman ได้จำแนกอัตลักษณ์ตามทฤษฎีจิตสังคมของ Erik H. Erikson ดังนี้

(1) สิ่งที่บุคคลมองว่าเป็นตัวตนของตนเอง มีลักษณะเฉพาะไม่เหมือนผู้อื่น มีความแตกต่างจากผู้อื่นอย่างเห็นได้ชัด (Ego Identity)

(2) ภาพหรือลักษณะเฉพาะตัวของบุคคลในสายตาผู้อื่น (Personal Identity) ซึ่งสังคมมีกระบวนการแจกแจงและระบุอัตลักษณ์ความแตกต่างกัน เช่น สังคมสมัยใหม่ใช้บัตรประชาชนหรือการพิมพ์ลายนิ้วมือ

2) **อัตลักษณ์ทางสังคม (Social Identity)** คือ สถานภาพทางสังคม เช่น อาชีพ เพศ ชาติพันธุ์หรือศาสนาที่นับถือ ซึ่งอัตลักษณ์บุคคลและอัตลักษณ์ทางสังคมมีความทับซ้อนกันอยู่ เช่น การที่สังคมกำหนดบทบาท ตำแหน่ง หน้าที่ทางสังคม เช่น ความเป็นบิดา มารดา บุตร เพื่อนหรือการมีตำแหน่งส่งผลให้บุคคลเรียนรู้และนิยามตนเองให้เหมาะสมกับสังคมและบริบท สัญลักษณ์ที่บ่งบอกถึงนิยามตนเอง เช่น การแต่งกายเพื่อแสดงความเป็นสมาชิกหรือสัญลักษณ์รูปแบบที่แตกต่างกัน เพื่อแสดงความเป็นตัวตนให้ผู้อื่นรับรู้และมองเห็น Smith (2006: 85-86) ได้จำแนกอัตลักษณ์ออกเป็น 2 ส่วน คือ สิ่งที่สังคมเรียกร้องและคาดหวังจากบุคคล (Virtual Social Identity) และ สิ่งที่เป็นอัตลักษณ์ที่แท้จริงของบุคคลนั้น (Actual Social Identity)¹⁰¹

กล่าวโดยสรุป อัตลักษณ์แบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ อัตลักษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้องกับภายในเกิดจากการรับรู้เกี่ยวกับตนเองและอัตลักษณ์ทางสังคมซึ่งเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ทางสังคมที่นิยามและแสดงตนออกมาจากความรู้อยู่ภายในและมีความคาดหวังการรับรู้จากสังคม

2.7.3 การสร้างอัตลักษณ์

ความเชื่อที่ว่าอัตลักษณ์บุคคลไม่ได้มีลักษณะถาวรอยู่ในสภาพเหมือนเดิมหากแต่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาตามบริบทของเวลาและสถานที่ที่บุคคลได้ไปปฏิสัมพันธ์ (Ivanic, 1998, 2006 cited in Burgess, 2010: 20) Erick H. Erikson การสร้างอัตลักษณ์บุคคล มีจึงเป็นกระบวนการตลอดชีวิต (A Life Long Process) และได้แบ่งขั้นตอนการสร้างอัตลักษณ์เป็น 8 ขั้นตอน โดยเริ่มตั้งแต่วัยทารกจนถึงวัยชรา¹⁰² ซึ่งในการสร้างอัตลักษณ์นี้มีความเกี่ยวข้องกับมิติภายในที่บุคคลรับรู้เกี่ยวกับตนเองและมิติภายนอกที่บุคคลเปลี่ยนไปตามสังคม แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างอัตลักษณ์บุคคล มีดังนี้

1. กระบวนการที่อัตลักษณ์บุคคลกลายเป็นอัตลักษณ์ทางสังคมและกระบวนการที่สังคมหล่อหลอมอัตลักษณ์บุคคลขึ้นมา ดังนี้

¹⁰¹ Smith, (2006) : 85-88; Erikson, 1968. (อ้างถึงใน สุภัชฉาน ศรีเอี่ยม, 2554:24-25; Woodward, 1997 อ้างถึงใน ธงชัย สมบูรณ์, 2551: 10).

¹⁰² สุรางค์ ไคว่ตระกูล, จิตวิทยาการศึกษา, กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, พิมพ์ครั้งที่ 5, 2544, หน้า 40-45.

1) กระบวนการที่ได้ก่อกำเนิดขึ้นจากค่านิยมผ่านกระบวนการขัดเกลาจากครอบครัวหรือโรงเรียน (Appropriation)

2) กระบวนการค่านิยมเกี่ยวกับบทบาท หน้าที่ ผสานกับมิติภายในบุคคลหล่อหลอมจนกลายเป็นอัตลักษณ์บุคคล (Transformation)

3) กระบวนการที่อัตลักษณ์บุคคลถูกถ่ายทอดหรือแสดงออกมาในที่สาธารณะ (Publication)

4) กระบวนการที่ประสบการณ์จากทั้งสามข้างต้นผ่านการเผยแพร่หรือการพิมพ์หนังสืออัตชีวประวัติออกมาจำหน่าย (Conventionalization)¹⁰³

2. วงจรแห่งวัฒนธรรม (The Circuit of Culture) กับกระบวนการสร้างอัตลักษณ์บุคคล กระบวนการนี้มียุคประกอบต่าง ๆ ที่สัมพันธ์กัน จุดเริ่มต้นของวงจรนี้จะเริ่มจากองค์ประกอบใดก่อนก็ได้ ดังนี้

1) การผลิต (Production) คือ การที่บุคคลให้ความหมายและเปลี่ยนแปลงความหมายจากปฏิสัมพันธ์และเหตุการณ์ต่าง ๆ ทางสังคม

2) การบริโภค (Consumption) คือ การบริโภควัฒนธรรมจากการสร้างภาพตัวแทนสถานที่ อุดมการณ์ เพศ และชนชั้นทางสังคมล้วนมีอิทธิพลซึ่งกัน

3) อัตลักษณ์ (Identity) คือ การแสดงออกต่อตนเองภายใต้คำถามที่ว่าเราเป็นใคร และรู้สึกอย่างไร

4) กฎ ระเบียบ (Regulation) คือ กฎ ระเบียบทางสังคมที่มีความสำคัญและเกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวัน

5) ภาพตัวแทน (Representation) เป็นการสร้างและให้ความหมายผ่านภาษาโดยใช้สัญลักษณ์เพื่อการสื่อสารกับผู้อื่น¹⁰⁴

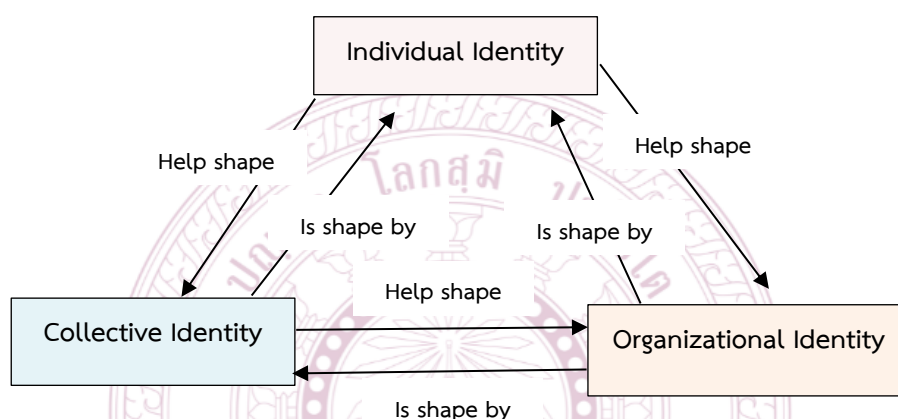
3. อัตลักษณ์องค์กร (Organization Identity) กับการสร้างอัตลักษณ์บุคคล (Individual Identity) จากที่ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างอัตลักษณ์บุคคลและอัตลักษณ์ทางสังคมมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันนั้นซึ่งอัตลักษณ์ทางสังคมมีผลต่ออัตลักษณ์บุคคล คือ ทำให้เกิดอัตลักษณ์ร่วม (Collective Identity) ของสมาชิกในองค์กรผ่านการบัญญัติกฎ ระเบียบ ข้อบังคับ ข้อปฏิบัติ ธรรมเนียม ประเพณีและวัฒนธรรม เพื่อกำหนดอำนาจและบทบาทหน้าที่ขององค์กรและคนในองค์กรจนกลายเป็นอัตลักษณ์องค์กร¹⁰⁵

¹⁰³ Harre, 1983, cited in 2003, Harre, 1990 (อ้างในอภิญา เฟื่องฟูสกุล, 2546: 105, อ้างในฉัตรทิพย์ สุวรรณชินและพนมพร จันทระปัญญา, การสร้างอัตลักษณ์ของผู้เรียนในระดับอุดมศึกษา, วารสารปัญญาภิวัฒน์, ปีที่ 7 ฉบับที่ 2 ประจำเดือนพฤษภาคม-สิงหาคม 2558, หน้า 271).

¹⁰⁴ Stuart, 1997 cited in Leve, 2012:4 และขวัญฟ้า ศรีประพันธ์, ภาพตัวแทนคนจนในรายการเกมโชว์ทางโทรทัศน์, วิทยานิพนธ์ดุสิตบัณฑิต (สื่อสารมวลชน), มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2551, หน้า 24-25.

¹⁰⁵ Gee, 2000, 102 cited in McNair, Newswander, Boden & Borrego, 2011:377.

ศุภฤกษ์ รักชาติ (2554:14) ได้กล่าวสรุปอัตลักษณ์องค์กร ว่าเป็นรากฐานขององค์กรที่แฝงด้วยวัฒนธรรมขององค์กร (Organizational Culture) โดยถือได้ว่าวัฒนธรรมองค์กรนี้เป็นโครงสร้างของอัตลักษณ์ร่วมที่สื่อสารไปยังสมาชิกองค์กรทุกระดับ จากนั้นถูกตีความและแสดงออกผ่านสมาชิกในองค์กร ปัจจัยที่ส่งผลให้แสดงออกคือประสบการณ์ทำงานและอิทธิพลจากสังคมภายนอก ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า อัตลักษณ์องค์กรมีส่วนสร้างอัตลักษณ์บุคคลและอัตลักษณ์ร่วมของสมาชิกในองค์กรในขณะเดียวกันอัตลักษณ์บุคคลและอัตลักษณ์ร่วมมีส่วนช่วยสร้างอัตลักษณ์องค์กรเช่นกัน โดย Puusa (2006 อ้างถึงใน ศุภฤกษ์ รักชาติ, 2554: 15) ได้อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างอัตลักษณ์ทั้งสามประเภท¹⁰⁶ ดังนี้

ภาพที่ 2.8 ความสัมพันธ์ระหว่างอัตลักษณ์บุคคล อัตลักษณ์ร่วมและอัตลักษณ์องค์กร
ที่มา: Puusa (2006 อ้างถึงใน ศุภฤกษ์ รักชาติ, 2554: 15)

2.8 ร่างพระราชบัญญัติสถาบันแม่ชี

ร่างพระราชบัญญัติสถาบันแม่ชี ปรากฏถึงกฎหมายว่าด้วยสถาบันแม่ชีไทย ดังนี้ หลักการให้มีกฎหมายว่าด้วยสถาบันแม่ชี เหตุผล โดยที่แม่ชีเป็นสตรีเพศและเป็นศาสนบุคคลประเภทหนึ่ง ที่มีบทบาทสำคัญในการสืบทอดพระพุทธศาสนา สนับสนุนและส่งเสริมการดำเนินงานกิจกรรมของคณะสงฆ์ และจรรโลงสังคมให้มีความมั่นคงเจริญก้าวหน้าเป็นลำดับ ดุจเป็นหนึ่งในพุทธบริษัทสี่ สมควรรับรองสถานภาพให้ความเสมอภาค กำหนดสิทธิและประโยชน์ จัดองค์กรบริหารและจัดศาสนศึกษาให้ชัดเจนยิ่งขึ้น รวมทั้งให้การอุปถัมภ์และคุ้มครองตามแนวนโยบายพื้นฐานแห่งด้วย นอกจากนี้ มาตรา 4 แห่งพระราชบัญญัตินี้ ได้ให้ความหมายของ “สถาบันแม่ชี” หมายความว่า สถาบันองค์กรบริหารแม่ชี มีรายละเอียดตามร่างพระราชบัญญัติสถาบันแม่ชี ดังต่อไปนี้

มาตรา 1 พระราชบัญญัตินี้เรียกว่า “พระราชบัญญัติสถาบันแม่ชี พ.ศ. ....”

¹⁰⁶ Puusa, 2006, (อ้างใน ศุภฤกษ์ รักชาติ, การวิเคราะห์ความต้องการจำเป็นด้านความเข้าใจเกี่ยวกับอัตลักษณ์โรงเรียนและกระบวนการกำหนดอัตลักษณ์โรงเรียนของผู้บริหารสถานศึกษา, วิทยานิพนธ์ปริญญา ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2554 หน้า 15).

มาตรา 2 พระราชบัญญัตินี้ให้ใช้บังคับตั้งแต่วันถัดจากวันประกาศในราชกิจจานุเบกษา เป็นต้นไป

มาตรา 3 บรรดาบทกฎหมาย กฎ ข้อบังคับ ระเบียบ ประกาศและคำสั่งอื่นในส่วนที่ได้บัญญัติไว้แล้วในพระราชบัญญัตินี้ หรือซึ่งขัดหรือแย้งกับบทแห่งพระราชบัญญัตินี้ ให้ใช้พระราชบัญญัตินี้แทน

มาตรา 4 ในพระราชบัญญัตินี้

“สถาบัน” หมายความว่า สถาบันแม่ชี

“สถาบันแม่ชี” หมายความว่า สถาบันองค์กรบริหารแม่ชี

“แม่ชี” หมายความว่า สตรีที่ได้รับการบวชจากพระอุปัชฌาย์และเป็นผู้ถือศีลแปดในพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทเป็นนิตย ด้วยแต่งกาย ประพฤติและปฏิบัติตนตามศาสนธรรม กฎหมาย และระเบียบแบบแผนประเพณีไทยและพำนักประจำอยู่ในสำนักหรือสังกัดวัดที่มีพระภิกษุจำพรรษา

“สำนักแม่ชี” หมายความว่า สถานที่ของวัด สำนักสงฆ์ ที่พักสงฆ์หรือของสถาบันที่มีแม่ชีพำนักประจำ

“ศาสนธรรม” หมายความว่า พระธรรมคำสอนขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าปรากฏตามพระธรรมวินัยในพระไตรปิฎก อรรถกถาฎีกา อนุฎีกาและข้อปฏิบัติฝ่ายเถรวาท

“ศาสนศึกษา” หมายความว่า การศึกษาเฉพาะทางที่สร้างเสริมและพัฒนาศรัทธาของผู้เรียนให้เกิดความรอบรู้ ความเข้าใจในศาสนธรรมด้านปริยัติ และปฏิบัติตามหลักไตรสิกขาด้วยกระบวนการเรียนการสอน ฝึกอบรม ฝึกปฏิบัติ การแสดง สาธิต การเผยแพร่ บรรยาย การสร้างองค์ความรู้ ศาสนพิธีและให้หมายความรวมถึงกระบวนการจัดการศึกษาตามกฎหมายว่าด้วยการศึกษาแห่งชาติและกฎหมายอื่นสำหรับแม่ชีด้วย

“พระอุปัชฌาย์” หมายความว่า พระภิกษุที่ได้รับการแต่งตั้งตามกฎหมายเถรสมาคม

“อุปถัมภ์” หมายความว่า อุดหนุน ส่งเสริม บริจาค ให้ สงเคราะห์ ช่วยเหลือเกื้อกูลและทำนุบำรุงด้านงบประมาณ เงิน ทรัพย์สิน สิทธิและประโยชน์ แรงงาน ข้อมูลข่าวสารสารสนเทศ สื่อเทคโนโลยี ให้คำปรึกษา ให้บริการ อำนวยความสะดวกและการอื่นของรัฐและประชาชนเกี่ยวกับการพัฒนา และการดำรงคงอยู่แก่สถาบันและแม่ชี

“คุ้มครอง” หมายความว่า ปกป้อง พิทักษ์รักษา กำกับ ควบคุม ดูแล ทูลลา บำบัด ขจัด และการอื่นของรัฐและประชาชนเกี่ยวกับอันตรายและความเสื่อมถอยที่จะเกิดขึ้นแก่สถาบันและแม่ชี

“คณะกรรมการ” หมายความว่า คณะกรรมการสถาบันแม่ชี

“เขต” หมายความว่า พื้นที่บริหาร อุปถัมภ์และคุ้มครองแม่ชี

มาตรา 5 ให้นายกรัฐมนตรีรักษาการตามพระราชบัญญัตินี้ และให้มีอำนาจออกกฎกระทรวง ประกาศและระเบียบเพื่อปฏิบัติการตามพระราชบัญญัตินี้

กฎกระทรวง ประกาศและระเบียบนั้น เมื่อได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษาแล้วให้ใช้บังคับได้

หมวด 1

คณะกรรมการ

มาตรา 6 ให้มีคณะกรรมการคณะหนึ่งเรียกว่า “คณะกรรมการสถาบันแม่ชี” ประกอบด้วย

- (1) นายกรัฐมนตรีหรือรองนายกรัฐมนตรีที่ได้รับมอบหมายเป็นประธานกรรมการ
- (2) ผู้ที่ได้รับการคัดเลือกจากกรรมการตาม (4) หรือ (5) เป็นรองประธานกรรมการรูปที่หนึ่ง
- (3) ผู้ที่ได้รับการคัดเลือกจากกรรมการตาม (6) หรือ (7) เป็นรองประธานกรรมการรูปที่หนึ่ง
- (4) ผู้แทนมหาเถรสมาคมหนึ่งรูปเป็นกรรมการ
- (5) ผู้แทนสถาบันอุดมศึกษาของคณะสงฆ์แห่งละหนึ่งรูปเป็นกรรมการ
- (6) แม่ชีซึ่งเป็นผู้แทนเขตจำนวนแปดรูปเป็นกรรมการ
- (7) ผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งนายกรัฐมนตรีแต่งตั้งจำนวนห้ารูปหรือคนเป็นกรรมการ
- (8) ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติเป็นกรรมการ
- (9) ผู้อำนวยการสถาบันเป็นกรรมการและเลขานุการ

คุณสมบัติ สัดส่วน หลักเกณฑ์ มีการสรรหา การเลือก วาระการดำรงตำแหน่งและการพ้นจากตำแหน่งของกรรมการตาม (6) และ (7) ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง

ให้ผู้อำนวยการสถาบันแต่งตั้งเจ้าหน้าที่ของสถาบันเป็นผู้ช่วยเลขานุการ

มาตรา 7 คณะกรรมการมีอำนาจและหน้าที่ดังต่อไปนี้

- (1) ดำรงรักษาไว้ซึ่งพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นสถาบันหลักของชาติให้เจริญรุ่งเรืองดำรงคงอยู่และสถิตสถาพรสืบไป
- (2) กำหนดนโยบาย แนวทาง ยุทธศาสตร์และแผนพัฒนาสถาบัน
- (3) ระดมสรรพกำลัง เอาใจใส่ รับทราบปัญหาและเหตุการณ์ที่อาจเกิดขึ้นและเป็นภัยอันตรายต่อศาสนธรรม ศาสนบุคคล ศาสนศึกษา ศาสนสถานและศาสนวัตถุ รวมทั้งอุปถัมภ์และคุ้มครองอย่างเต็มความสามารถ
- (4) ป้องกันและขจัดผู้ปลอมตน ผู้ต้องห้ามหรือไม่เหมาะสมที่จะถือศีลเป็นแม่ชีและผู้ที่ไม่ปฏิบัติตามคำสั่งของสถาบันหรือคำวินิจฉัยของมหาเถรสมาคม
- (5) วางหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการจัดตั้ง การรวม การยุบเลิก และการกำหนดหน้าที่ของส่วนงาน สำนักในการบริหารและจัดศาสนศึกษา ตลอดจนวางระเบียบภายในเกี่ยวกับการบริหารและจัดศาสนศึกษาในส่วนของผู้สอน ผู้เรียน การวิจัย พัฒนาการเผยแพร่และวิเทศสัมพันธ์

(6) กำหนดมาตรฐานวิชาการ หลักสูตร เครือข่ายและกลุ่ม เป้าหมายในการจัดศาสนศึกษา การเข้าสมทบหรือยกเลิกการสมทบกับสถาบันการศึกษาอื่น

(7) ออกระเบียบเกี่ยวกับการบริหารงานบุคคล การงบประมาณ การเงินและทรัพย์สิน และการดำเนินการอื่นของสถาบัน รวมทั้งออกระเบียบเกี่ยวกับวิธีการบริหารจัดการงบประมาณ และการพัสดุ

(8) ตั้งคณะกรรมการเพื่อปฏิบัติการตามพระราชบัญญัตินี้

(9) วางระบบการตรวจสอบติดตามประเมินผลและจัดทำรายงาน

(10) กำหนดตรา เครื่องหมาย สัญลักษณ์สถาบันและเงื่อนไขการใช้

มาตรา 8 ให้นำบทบัญญัติว่าด้วยคณะกรรมการที่มีอำนาจดำเนินการพิจารณาทางปกครองตามกฎหมายว่าด้วยวิธีปฏิบัติราชการทางปกครองมาใช้บังคับกับการประชุม การนัดประชุม องค์ประชุม วิธีการ ขั้นตอน การออกเสียง การวินิจฉัยชี้ขาดและการอื่นใดเกี่ยวกับการประชุมของ คณะกรรมการโดยอนุโลม

มาตรา 9 ในการปฏิบัติการตามพระราชบัญญัตินี้ คณะกรรมการอาจเชิญบุคคลใดมาให้ ข้อเท็จจริง ความเห็นหรือคำแนะนำทางวิชาการได้เมื่อเห็นสมควร และอาจขอความร่วมมือจากบุคคลใดเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อเท็จจริงหรือการสำรวจตรวจพิสูจน์กิจกรรมใด ๆ ที่เกี่ยวกับสถาบันและแม่ชีได้

หมวด 2

สถาบันแม่ชี

มาตรา 10 ให้จัดตั้งสถาบันขึ้นเรียกว่า “สถาบันแม่ชี” โดยมีวัตถุประสงค์ดังต่อไปนี้

(1) ให้สถาบันเป็นองค์กรบริหารแม่ชีและเป็นนิติบุคคล มีฐานะเป็นหน่วยงานในกำกับของรัฐบาลซึ่งไม่เป็นส่วนราชการตามกฎหมายว่าด้วยระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน กฎหมายว่าด้วยการปรับปรุง กระทรวง ทบวง กรม และไม่เป็นรัฐวิสาหกิจตามกฎหมายว่าด้วยวิธีการงบประมาณและกฎหมายอื่น

(2) ให้การศึกษาด้านพระพุทธศาสนาเป็นหลัก เน้นความชำนาญเฉพาะด้านปริยัติและปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา ให้สอดคล้องกับการศึกษาของคณะสงฆ์ รวมทั้งให้ความรู้และความชำนาญในวิชาสามัญและวิชาชีพอื่นตั้งแต่การศึกษาขั้นพื้นฐาน การอาชีวศึกษา การอุดมศึกษาและการฝึกอบรมวิชาชีพตามกฎหมายว่าด้วยการศึกษา
แห่งชาติเพื่อพัฒนาตนเอง สังคม และประชาชาติที่เหมาะสมกับสตรีเพศ วัย สภาพและวิถีของแม่ชี

(3) ส่งเสริมงานวิจัย พัฒนาองค์ความรู้ และสร้างสังคมการเรียนรู้ที่ก่อให้เกิดปัญญา ทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม สนับสนุนกิจกรรมของรัฐและท้องถิ่น มีส่วนร่วมและนำศาสนธรรมคำสอนมาใช้พัฒนาชุมชน สิ่งแวดล้อมและการดำเนินชีวิตวิถีพุทธ

มาตรา 11 ให้รัฐจัดสรรเงินอุดหนุนให้สถาบันเป็นค่าใช้จ่ายที่เหมาะสมแก่แม่ชี

การดำเนินงานของสถาบันจัดเป็นวิทยาทาน การสาธารณกุศลและอาจรับยกย่องให้เป็น
ผู้เรียนได้

รูปแบบ การแต่งกาย และเงื่อนไขของผู้เรียนซึ่งเป็นคฤหัสถ์ให้เป็นไปตามระเบียบที่ คณะกรรมการกำหนด

(1) ปฏิบัติหน้าที่สำนักงานเลขานุการคณะกรรมการ

(3) ประสานและร่วมมือกับคณะสงฆ์ องค์การพระพุทธศาสนา ส่วนราชการ หน่วยงานของรัฐ จังหวัด องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น สถานศึกษา ศูนย์เด็กเล็ก ศูนย์เยาวชน สถานพยาบาล สถาบันครอบครัว สถานสงเคราะห์ สถานพินิจ สถานบำบัด สถานประกอบการ และชุมชนในการ จัดศาสนศึกษา อบรมและคุ้มครองแม่ชี

(5) จัดทาสนศึกษา สนับสนุน ส่งเสริม ฝึกอบรม ฝึกปฏิบัติด้านศีลธรรม จริยธรรมและคุณธรรมให้แก่แม่ชีตามกฎหมายว่าด้วยการศึกษาแห่งชาติและกฎหมายอื่น

(7) ตรวจสอบติดตาม ประเมินผลและจัดทำรายงานประจำปี

มาตรา 14 สถาบันอาจแบ่งส่วนงาน ดังนี้

(1) สำนักงานผู้อำนวยการสถาบัน

(2) สำนักงานเลขานุการคณะกรรมการ

(3) ส่วนการดำเนินงาน

(4) ส่วนงานวิชาการ

(5) วิทยาลัย

(6) เขต

การจัดตั้ง การรวม การยุบเลิกและการกำหนดหน้าที่ของส่วนงานตามวรรคหนึ่ง ให้เป็นไปตามที่คณะกรรมการกำหนด

มาตรา 15 ให้สถาบันมีผู้อำนวยการสถาบันควบคุมดูแลแม่ชีและเจ้าหน้าที่รับผิดชอบการบริหารและจัดศาสนศึกษา อุปถัมภ์และคุ้มครองแม่ชีตามที่คณะกรรมการกำหนด โดยมีรองผู้อำนวยการสถาบันและผู้อำนวยการเขตช่วยควบคุมดูแลและรับผิดชอบรองลงมา

สถาบันอาจตั้งผู้ทรงคุณวุฒิเป็นที่ปรึกษาได้

การบริหารงานและการมอบอำนาจหน้าที่ให้รองผู้อำนวยการสถาบันและผู้อำนวยการเขตรับผิดชอบ ให้เป็นไปตามระเบียบที่คณะกรรมการกำหนด

มาตรา 16 การแบ่งพื้นที่บริหารและจัดศาสนศึกษา อุปถัมภ์และคุ้มครองแม่ชีออกเป็นเขตให้คำนึงถึงจำนวนสำนักแม่ชี แม่ชี ตามหลักเกณฑ์ที่คณะกรรมการกำหนด

มาตรา 17 เขตมีผู้อำนวยการเขตควบคุมดูแลแม่ชีและเจ้าหน้าที่รับผิดชอบการบริหารและจัดศาสนศึกษา อุปถัมภ์และคุ้มครองแม่ชีตามที่คณะกรรมการกำหนดและผู้อำนวยการสถาบันมอบหมายโดยมีผู้ช่วยผู้อำนวยการเขตช่วยควบคุมดูแลและรับผิดชอบ เขตอาจตั้งผู้ทรงคุณวุฒิเป็นที่ปรึกษาได้

การบริหารและการมอบอำนาจหน้าที่ให้ผู้ช่วยผู้อำนวยการเขตรับผิดชอบ ให้เป็นไปตามที่ผู้อำนวยการสถาบันกำหนด

มาตรา 18 ให้ผู้ดำรงตำแหน่งตามมาตรา 15 วรรคหนึ่ง และมาตรา 17 วรรคหนึ่ง เป็นแม่ชี

คุณสมบัติ หลักเกณฑ์ จำนวน วิธีการสรรหา การคัดเลือก วาระการดำรงตำแหน่งและการพ้นจากตำแหน่งของผู้ดำรงตำแหน่งตามวรรคหนึ่ง ให้เป็นไปตามระเบียบที่คณะกรรมการกำหนด

สถาบันอาจจัดตั้งวิทยาลัยพัฒนาผู้บริหารตามวรรคหนึ่งได้

คำตอบแทนสิทธิและประโยชน์ของผู้ดำรงตำแหน่งตามวรรคหนึ่ง ให้เป็นไปตามที่คณะกรรมการกำหนด

มาตรา 19 ภายใต้ระเบียบงานบุคคล การสรรหาบุคคลเพื่อแต่งตั้งเป็นหัวหน้าหน่วยงานและเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานในส่วนงานตามมาตรา 14 ให้พิจารณาจากแม่ชี ผู้มีจิตศรัทธาและอาสาสมัครในพื้นที่ซึ่งมีคุณสมบัติ ความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์และความเหมาะสมในด้านนั้น ๆ

กรณีจำเป็นต้องสรรหาบุคคลอื่นนอกจากบุคคลตามวรรคหนึ่งเพิ่มเติมโดยให้คำตอบแทนสิทธิและประโยชน์อื่นใด นอกจากคุณสมบัติตามวรรคหนึ่ง ให้เป็นไปตามระเบียบที่สถาบันกำหนด

สถาบันอาจจัดตั้งศูนย์พัฒนาบุคลากรตามวรรคหนึ่งและวรรคสองได้

เครื่องแบบ เครื่องหมายและการแต่งกายของเจ้าหน้าที่ซึ่งเป็นคุุหัตถ์ให้เป็นไปตามระเบียบที่คณะกรรมการกำหนด

หมวด 3

แม่ชี

มาตรา 20 แม่ชีเป็นนักบวช

คุณสมบัติ หลักเกณฑ์ พิธีการถือศีล ข้อห้าม ข้อปฏิบัติ การแต่งกาย สัมมาอาจารและการดำรงชีพ การสืบสวนสอบสวน การลงโทษ การอุทธรณ์ การร้องทุกข์ การทะเบียนประวัติ การพ้นจากสถานภาพและการอื่นสำหรับแม่ชีตามวรรคหนึ่ง ให้เป็นไปตามระเบียบที่คณะกรรมการกำหนด

คำนำหน้านามหญิง บัตรประจำ ตัวประชาชน การทะเบียนราษฎรและการอื่นสำหรับแม่ชีครอบหนึ่งพรรษาขึ้นไป ให้ใช้คำว่า “แม่ชี” นำหน้าชื่อบุคคลและระบุไว้ในเอกสารดังกล่าว

ให้แม่ชีที่ได้รับการบวชอยู่ก่อนวันใช้พระราชบัญญัตินี้บังคับ ยังมีสถานภาพเช่นเดียวกับแม่ชีตามพระราชบัญญัตินี้

มาตรา 21 ให้พระอุปฌาย์ออกใบรับรองการบวช และให้สำนักแม่ชีประจำจังหวัดออกหนังสือสุทธิบรรณให้แก่ผู้บวช เพื่อแสดงสังกัดถิ่นที่อยู่ รายละเอียดการออกใบรับรองการบวชให้เป็นไปตามที่คณะกรรมการกำหนด

มาตรา 22 แม่ชีผู้เรียนรู้ในด้านปริยัติและปฏิบัติหรือแม่ชีผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนา ประพฤติและปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี มีความรอบรู้ มีประสบการณ์ รวมทั้งมีผลงานการวิชาการ การสาธารณกุศล ถ่ายทอดความรู้และเผยแผ่ศาสนธรรมให้ได้ผลดียิ่ง มีคุณค่าเป็นประโยชน์ต่อประชาชนและสังคมเป็นที่ประจักษ์ อาจยกย่องฐานะและเกียรติคุณเป็นครู หรือฐานะอื่นในระดับปฏิบัติการ ชำนาญการ ชำนาญการพิเศษ เชี่ยวชาญ และผู้ทรงคุณวุฒิได้

การจำแนกฐานะ สายงาน ระดับ เครื่องหมาย และเงื่อนไขตามวรรคหนึ่ง ให้เป็นไปตามที่คณะกรรมการกำหนด

คณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิทางวิชาการแต่ละสายงานที่คณะกรรมการแต่งตั้ง เป็นผู้พิจารณาผลงานตามวรรคหนึ่ง

สถาบันอาจจัดตั้งวิทยาลัยพัฒนาแม่ชีเฉพาะทางตามวรรคหนึ่งได้

แม่ชีผู้มีฐานะและเกียรติคุณ อาจได้รับนิยัตติและอุปถัมภ์การปฏิบัติหน้าที่ตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่สถาบันกำหนด โดยความเห็นชอบของคณะกรรมการได้

มาตรา 23 สถาบันแม่ชีมีอำนาจออกระเบียบในการกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการปฏิบัติ เพื่อให้การพิจารณาข้อกล่าวหาว่าแม่ชีรูปใดกระทำการล่วงละเมิดพระธรรมวินัยและระเบียบสถาบันแม่ชีให้เป็นไปอย่างรวดเร็วต่อเนื่องและเป็นธรรม

ให้สถาบันแม่ชี แม่ชีผู้ปกครองหรือแม่ชีตำแหน่งใดที่มีอำนาจตามระเบียบเป็นผู้พิจารณา
ข้อกล่าวหาและออกคำสั่ง

คำสั่งตามวรรคสองให้เป็นที่สุด

หมวด 4

การปกครองสถาบันแม่ชี

มาตรา 24 สถาบันแม่ชีต้องอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของมหาเถรสมาคม

มาตรา 25 การปกครองสถาบันแม่ชี ให้จัดแบ่งเขตการปกครองดังนี้

- (1) ภาค
- (2) จังหวัด
- (3) อำเภอ
- (4) ตำบล

จำนวนและเขตการปกครองดังกล่าวให้เป็นไปตามที่คณะกรรมการกำหนด

หมวด 5

สำนักแม่ชี

มาตรา 26 ให้มีสำนักแม่ชีอันเป็นสถานที่ของวัด สำนักสงฆ์ ที่พักสงฆ์และสถาบันที่มีแม่ชี
พำนักประจำ อันอยู่ภายใต้การควบคุมและกำกับของสถาบันแม่ชี

มาตรา 27 ในสำนักแม่ชีแห่งหนึ่ง ให้มีหัวหน้าสำนักแม่ชีรูปหนึ่งมีหน้าที่และความ
รับผิดชอบในการควบคุมและดูแลแม่ชีในสำนักแม่ชี

ในกรณีมีเหตุสมควร จะให้มีรองหัวหน้าสำนักแม่ชีหรือผู้ช่วยหัวหน้าสำนักแม่ชีด้วยก็ได้

หลักเกณฑ์และวิธีการในการเลือกหัวหน้าสำนักแม่ชี รองหัวหน้าสำนักแม่ชีและผู้ช่วย
หัวหน้าสำนักแม่ชี ให้เป็นไปตามที่คณะกรรมการกำหนด

มาตรา 28 หัวหน้าสำนักแม่ชีมีอำนาจหน้าที่ ดังต่อไปนี้

- (1) บำรุงรักษาสถาบันแม่ชี จัดกิจการและสมบัติของสำนักแม่ชีให้เป็นไปด้วยดี
- (2) ปกครองและสอดส่องให้แม่ชีและคฤหัสถ์ที่มีที่อยู่หรือพำนักอาศัยอยู่ในสำนักแม่ชีนั้น
ปฏิบัติตามข้อบังคับ ระเบียบ หรือคำสั่งของคณะกรรมการบริหารแม่ชี
- (3) เป็นธุระในการศึกษาอบรมและสั่งสอนแม่ชี และคฤหัสถ์
- (4) ให้ความสะดวกแก่ประชาชนตามสมควรในการบำเพ็ญกุศล
- (5) ห้ามแม่ชีและคฤหัสถ์ ซึ่งมีได้รับอนุญาตจากหัวหน้าสำนักแม่ชีเข้าไปอาศัยอยู่ในสำนัก

แม่ชี

(6) สั่งให้แม่ชีและคฤหัสถ์ ซึ่งไม่อยู่ในโอวาทของหัวหน้าสำนักแม่ชีออกไปเสียจากสำนักแม่ชีโดยความเห็นชอบของหมู่คณะ

(7) สั่งให้แม่ชีและคฤหัสถ์ที่มีที่อยู่หรือพำนักอาศัยในสำนักแม่ชี ทำงานภายในสำนักแม่ชี หรือให้ทำทัณฑ์บนหรือให้ขอมาขมาโทษ เมื่อแม่ชีหรือคฤหัสถ์ในสำนักแม่ชีนั้นประพฤติผิดคำสั่งหัวหน้าสำนักแม่ชี ซึ่งได้สั่งโดยชอบด้วยพระธรรมวินัย ข้อบังคับ ระเบียบหรือคำสั่งของคณะกรรมการ

มาตรา 29 ในกรณีที่ไม่มีหัวหน้าสำนักแม่ชีหรือมีแต่ไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้ ให้รองหัวหน้าสำนักแม่ชีเป็นผู้ทำการแทน

ในกรณีที่ไม่มีผู้รักษาการแทนตามวรรคหนึ่ง ให้แม่ชีผู้มีพรรษาอาวุโสสูงสุดเป็นผู้ทำการแทน

มาตรา 30 ให้คณะกรรมการจัดให้มีสำนักแม่ชี ประจำแต่ละจังหวัดไม่น้อยกว่าหนึ่งสำนัก

มาตรา 31 การจัดตั้ง การรวม การย้าย และการยุบเลิกสำนักแม่ชี ให้เป็นไปตามที่คณะกรรมการกำหนด

หมวด 6

การอุปถัมภ์และคุ้มครอง

มาตรา 32 ให้สถาบันได้รับการอุปถัมภ์ คุ้มครอง และส่งเสริมจากคณะสงฆ์ องค์การพระพุทธศาสนา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ กรมการศาสนา หน่วยงานของรัฐ จังหวัด องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นและชุมชน

ให้แม่ชีได้รับการอุปถัมภ์และคุ้มครองในเรื่องสถานภาพ สิทธิและประโยชน์พื้นฐานและสิทธิประโยชน์อื่น ๆ ที่เกี่ยวกับสตรีและผู้สูงอายุเท่าเทียมกับบุคคลทั่วไป เท่าที่ไม่ขัดต่อหลักศาสนา ธรรม และให้สถาบันมีหน้าที่ในการเสนอความเห็นเพื่อแก้ไขปรับปรุงกฎหมาย กฎ ระเบียบและข้อบังคับให้สอดคล้องกัน

หมวด 7

การบัญชี และการตรวจสอบ

มาตรา 33 รายได้ของสถาบันประกอบด้วย

- (1) เงินทุนประเดิมที่รัฐบาลจัดสรรให้
- (2) เงินอุดหนุนทั่วไปที่รัฐบาลจัดสรรให้เป็นรายปี
- (3) เงินอุดหนุนจากธนาคารพระพุทธศาสนา ทรัพย์สินส่วนพระพุทธศาสนา กองทุนอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนา วัด องค์การพระพุทธศาสนาและองค์กรอื่น ๆ
- (4) เงินและทรัพย์สินที่มีผู้บริจาค หรือมอบให้แก่สถาบัน
- (5) เงินและทรัพย์สินที่เป็นรายได้จากการลงทุนและกิจกรรมการกุศล

อื่น (6) เงินและทรัพย์สินที่ตกเป็นของสถาบันหรือที่สถาบันได้รับตามกฎหมายหรือนิติกรรม

(7) ค่าธรรมเนียม ค่าบำรุง ค่าตอบแทน และค่าบริการต่าง ๆ ของสถาบัน

(8) ดอกผลที่เกิดจากเงินและทรัพย์สินของสถาบัน

(9) รายได้หรือผลประโยชน์อื่น

เงินอุดหนุนทั่วไปตาม (2) นั้น รัฐบาลพึงจัดสรรให้แก่สถาบันโดยตรง โดยการเสนอแนะของคณะกรรมการเป็นจำนวนที่เพียงพอสำหรับค่าใช้จ่ายที่จำเป็นในการดำเนินงานตามวัตถุประสงค์ของสถาบันที่กำหนดในมาตรา 10

เงินและดอกผลตามวรรคหนึ่ง ไม่ต้องนำส่งกระทรวงการคลังเป็นรายได้แผ่นดิน

มาตรา 34 รายได้ตามมาตรา 32 สถาบันอาจจัดสรรทุนให้แม่ชีเพื่อการศาสนศึกษาหรือเพื่อการอื่นใดตามที่คณะกรรมการกำหนด

มาตรา 35 ทรัพย์สินของสถาบันที่ใช้เพื่อประโยชน์เกี่ยวกับศาสนา อุดมภ์และคุ้มครองตามพระราชบัญญัตินี้ ไม่อยู่ในความรับผิดชอบแห่งการบังคับคดีทั้งปวง รวมทั้งการบังคับทางการปกครองและบุคคลใดจะยกอายุความหรือระยะเวลาในการครอบครองขึ้นเป็นต่อสู้กับสถาบันในเรื่องทรัพย์สินของสถาบันมิได้

มาตรา 36 บรรดารายได้และทรัพย์สินของสถาบันจะต้องจัดการเพื่อบรรล่วัตถุประสงค์ของสถาบันตามที่กำหนดไว้ในมาตรา 10 หรือตามวัตถุประสงค์ซึ่งผู้อุทิศทรัพย์สินให้แก่สถาบันกำหนดไว้

เงินและทรัพย์สินที่มีผู้บริจาคหรือผู้อุทิศให้แก่สถาบันจะต้องจัดการตามเงื่อนไขที่ผู้บริจาคหรือผู้อุทิศให้กำหนดไว้ แต่ถ้ามีความจำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงเงื่อนไขดังกล่าวต้องได้รับความยินยอมจากผู้บริจาคหรือผู้อุทิศให้หรือทายาท หากไม่มีทายาทหรือทายาทไม่ปรากฏจะต้องได้รับการอนุมัติจากคณะกรรมการ

มาตรา 37 ให้สถาบันจัดทำบัญชีและบัญชี ส่งผู้สอบบัญชีตรวจสอบภายในเก้าสิบวันนับแต่วันสิ้นบัญชีทุกปี

มาตรา 38 ให้สำนักงานตรวจเงินแผ่นดินเป็นผู้สอบบัญชีของสถาบันทุกรอบปี และทำรายงานผลการสอบและรับรองบัญชีและการเงินทุกประเภทของสถาบัน เสนอต่อคณะกรรมการภายในหนึ่งร้อยห้าสิบวันนับแต่วันสิ้นปีบัญชี

มาตรา 39 ให้สถาบันจัดให้มีระบบการตรวจสอบภายใน เพื่อตรวจสอบการดำเนินการต่าง ๆ ของสถาบันและรายงานผลการตรวจสอบโดยตรงต่อผู้อำนวยการสถาบัน

มาตรา 40 การเก็บรักษาเงินของสถาบันให้นำฝากธนาคารพระพุทธศาสนาหรือธนาคารที่คณะกรรมการกำหนด

มาตรา 41 ในการทำนิติกรรมสัญญาและการอื่นเกี่ยวกับเงินและทรัพย์สินของสถาบันตามหมวดนี้ ให้ตั้งผู้ทำการแทนหรือไวยาวัจกรซึ่งเป็นคฤหัสถ์กระทำแทน

การตั้งผู้ทำการแทนหรือไวยาวัจกรตามวรรคหนึ่งให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ที่คณะกรรมการกำหนด

บทเฉพาะกาล

มาตรา 42 ในระหว่างที่ยังมิได้แต่งตั้ง เลือกลงตั้ง หรือเลือกคณะกรรมการแล้วแต่กรณีตามมาตรา 6 แห่งพระราชบัญญัตินี้ ให้คณะกรรมการประกอบด้วยรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงวัฒนธรรมซึ่งนายกรัฐมนตรีมอบหมายเป็นประธานคณะกรรมการ และกรรมการตามมาตรา 6 (2) (3) (4) (5) (6) (7) (8) (9) เป็นกรรมการจนกว่าจะมีคณะกรรมการสถาบันตามพระราชบัญญัตินี้ ทั้งนี้ต้องไม่เกินหนึ่งปีนับแต่วันที่พระราชบัญญัตินี้มีผลบังคับใช้

มาตรา 43 ในระยะเริ่มแรกให้นายกรัฐมนตรีแต่งตั้งแม่ชีที่มีคุณสมบัติเหมาะสมตามข้อเสนอของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติรักษาการในตำแหน่งผู้อำนวยการสถาบันตามพระราชบัญญัตินี้ ทั้งนี้จนกว่าจะได้เลือกตั้งผู้อำนวยการสถาบันขึ้นมาใหม่ ซึ่งต้องไม่เกินหนึ่งปีนับแต่วันที่พระราชบัญญัตินี้มีผลบังคับใช้

มาตรา 44 ให้ผู้รักษาการในตำแหน่งผู้อำนวยการสถาบันเลือกผู้รักษาการในตำแหน่งรองผู้อำนวยการสถาบัน ผู้รักษาการในตำแหน่งผู้อำนวยการสำนักงาน ผู้รักษาการในตำแหน่งผู้อำนวยการส่วนตามความเหมาะสมเพื่อปฏิบัติหน้าที่จนกว่าจะได้เลือกผู้อำนวยการสถาบันขึ้นมาใหม่ตามพระราชบัญญัตินี้

มาตรา 45 ให้คณะกรรมการ สำนัก หน่วยงาน ผู้สอน หัวหน้างานและเจ้าหน้าที่ของสำนักแม่ชีที่มีอยู่ในวันที่พระราชบัญญัตินี้ใช้บังคับยังคงดำรงตำแหน่งและปฏิบัติหน้าที่ต่อไปจนกว่าจะได้แบ่งส่วนงานตามพระราชบัญญัตินี้ ซึ่งต้องไม่เกินหนึ่งปีนับแต่วันที่ พระราชบัญญัตินี้มีผลบังคับใช้

มาตรา 46 ให้สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติออกกฎ ประกาศ ระเบียบ หลักเกณฑ์ และข้อกำหนดเพื่อปฏิบัติการตามพระราชบัญญัตินี้ให้แล้วเสร็จภายในสองปีนับแต่วันที่พระราชบัญญัตินี้มีผลบังคับใช้

ในระหว่างที่ยังมิได้ดำเนินการตามวรรคหนึ่ง ให้นำกฎ ประกาศ ระเบียบ และข้อกำหนดเดิมมาใช้บังคับโดยอนุโลมเท่าที่ไม่ขัดหรือแย้งกับพระราชบัญญัตินี้

มาตรา 47 ให้กระทรวงการคลังจัดสรรเงินอุดหนุนไม่น้อยกว่าห้าร้อยล้านบาทเป็นค่าใช้จ่ายในการบริหาร และจัดการในระยะเริ่มแรก โดยให้สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติเบิกจ่ายแทน¹⁰⁷

¹⁰⁷ ร่างพระราชบัญญัติ, บันทึกหลักการและเหตุผลประกอบร่างพระราชบัญญัติสถาบันแม่ชี, ฉบับแก้ไขตามมติที่ประชุม 8 มีนาคม 2555.

2.9 แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับหนังสืออิเล็กทรอนิกส์

2.9.1 ความเป็นมาเกี่ยวกับหนังสืออิเล็กทรอนิกส์

การนำเสนอข้อมูลผ่านหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ในรูปแบบของสื่อมัลติมีเดีย ที่มีความคล้ายกับหนังสืออาจจะนำเสนอในรูปแบบของข้อความหรือเสียงอ่านข้อมูลได้ นอกจากนี้ อาจจะมีภาพเคลื่อนไหวในรูปแบบของคลิพวิดีโอประกอบในหนังสือที่นำเสนอได้อีกด้วย

ความก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีไม่ว่าจะเป็นอุปกรณ์ เทคโนโลยีการสื่อสาร ซอฟต์แวร์ ถูกนำมาใช้เพื่อการนำเสนอข้อมูล (Data) มาเป็นสารสนเทศ (Information) และองค์ความรู้ (Knowledge) จึงเรียนได้ว่าเป็นการสื่อสารที่ไร้พรมแดน หลายคนบนโลกนี้สามารถเข้าถึงข้อมูลได้ทุกที่ ทุกเวลา ด้วยการค้นหาเรื่องราวที่ตนสนใจที่จะศึกษา การนำเสนอข้อมูลต่าง ๆ ที่เป็นความรู้และเป็นประโยชน์ต่อการนำไปใช้ปัจจุบันได้ถูกนำมาเผยแพร่บนอินเทอร์เน็ต เว็บไซต์ และ E-Learning ในรูปแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์

จากการศึกษา หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ปรากฏขึ้นครั้งแรกในพุทธศตวรรษที่ 40 เมื่อครั้งเป็นยุคของนิยายวิทยาศาสตร์ หลังจากนั้น เริ่มมีการผลิตเป็นหนังสือในรูปแบบไฟล์สามารถดาวน์โหลดและเก็บข้อมูลไว้ได้ ต่อมาได้มีการพัฒนาข้อมูลจากไฟล์เป็นคลิพวิดีโอ มีเสียงประกอบ จึงทำให้หนังสือดูน่าอ่าน เป็นที่ดึงดูดใจ และมีคุณค่า อีกทั้งยังเป็นการส่งเสริมการอ่านหนังสือได้ดียิ่งขึ้น¹⁰⁸

สรุปได้ว่า ความเป็นมาและความสำคัญของ E-Book ทำให้ผู้อ่านสามารถอ่านที่ไหน และอ่านเมื่อไหร่ก็ได้ตลอดเวลา เนื่องจากสามารถนำพกติดตัวไปได้ตลอดจากอุปกรณ์ในการเก็บข้อมูลหรือเก็บไฟล์ไว้ในรูปแบบออนไลน์ จึงเป็นการเก็บรักษาที่ง่าย ประหยัดเนื้อที่ในการจัดเก็บ ใช้พื้นที่น้อยในการจัดเก็บ (cd 1 แผ่นสามารถเก็บ E-Book ได้ประมาณ 500 เล่ม) นอกจากนี้เพื่อลดการผลิตกระดาษ ลดการทำลายทรัพยากรธรรมชาติโดยไม่ต้องตัดไม้เพื่อนำมาทำผลิตกระดาษ ค้นหาข้อความได้ ใช้พื้นที่น้อยในการจัดเก็บ (cd 1 แผ่นสามารถเก็บ E-Book ได้ประมาณ 500 เล่ม) เป็นส่วนที่สำคัญและเป็นประโยชน์สำหรับห้องสมุดที่สะดวกในการให้บริการหนังสือ ไม่ต้องใช้สถานที่มากในการจัดเก็บหนังสือ และไม่เสียค่าใช้จ่ายในส่วนนี้ นอกจากนี้ยังช่วยลดภาระงานเจ้าหน้าที่จากการซ่อมจัดเก็บ และการจัดเรียงหนังสือ ไม่เสียค่าใช้จ่ายในการจ้างพนักงานมาดูแลและซ่อมแซมหนังสือ อีกทั้งสามารถจัดทำรายงานหรือสถิติ ตัวเลขแสดงการอ่านหนังสือได้อีกด้วย บทบาทที่เป็นประโยชน์สำหรับสำนักพิมพ์และผู้เขียน ช่วยลดขั้นตอนในการจัดทำหนังสือ ลดค่าใช้จ่ายและความเสี่ยงในการจัดพิมพ์หนังสือ ลดค่าใช้จ่ายในการจัดจำหน่ายผ่านช่องทางอื่น ๆ เพิ่มช่องทางในการจำหน่ายหนังสือสามารถเพิ่มช่องทางในการประชาสัมพันธ์ถึงผู้อ่านโดยตรง

¹⁰⁸ สมปอง ดรุวรรณ, การใช้โปรแกรม Microsoft Word เพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน Online, (อ้างถึงใน พระมหาวรเมธ ฐานวฑฒโก (นวลรักษา), การพัฒนาหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ เรื่อง หลักธรรมนำชาวพุทธ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนวัดมลลล อำเภอนครชัยศรี จังหวัดสระบุรี, วิทยานิพนธ์, หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการสอนสังคมศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2561, หน้า 32).

E-Book เป็นแหล่งรวบรวมข้อมูลความรู้จากสื่อต่าง ๆ นำเสนอออกมาทางเทคโนโลยีสมัยใหม่ในรูปแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ สามารถแสดงผลด้วยภาพ ข้อความ เสียง สีสัน และภาพเคลื่อนไหวได้ ทำให้ผู้ใช้บริการได้รับความบันเทิงในการศึกษาข้อมูลมากขึ้น อีกทั้งยังสามารถพกพาไปอ่านได้ทุกที่ โดยไม่ต้องคำนึงถึงแสงมากหรือน้อย เพราะอุปกรณ์ E-Book มักมีแสง Backlight ของตัวเอง E-Book ยังทำให้อ่านหรือทำความเข้าใจได้ง่ายกว่าหนังสือ นอกจากนี้ยังสามารถเก็บข้อมูลได้เป็นจำนวนมากอีกด้วย

2.9.2 ความหมายของหนังสืออิเล็กทรอนิกส์

ครุฑิต มัลลียงค์ (2534: 13) ได้ให้ความหมายของหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ไว้ว่า หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ หมายถึง รูปแบบการจัดเก็บและนำเสนอข้อมูลที่เป็นข้อความ ตัวเลข ภาพโดยวิธีการเก็บในลักษณะไฟล์¹⁰⁹

บุปผาชาติ ทัพพิกรณ์ (2540: 18) กล่าวว่า หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ หมายถึง หนังสือที่สร้างขึ้นด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์ มีลักษณะเป็นเอกสาร แฟ้มข้อมูลที่สามารถอ่านข้อมูลผ่านทางหน้าจอคอมพิวเตอร์ทั้งในระบบออนไลน์และออฟไลน์¹¹⁰

จิระพันธ์ เดมยะ (2545: 1) ได้กล่าวถึง ความหมายของหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ว่า หนังสืออิเล็กทรอนิกส์เป็นนวัตกรรมใหม่ทางด้านวงการหนังสือ ห้องสมุดและเทคโนโลยีทางการศึกษา หนังสืออิเล็กทรอนิกส์จึงเป็นพัสดุดิจิทัลจากตัวอักษร รูปภาพในแผ่นกระดาษ ปัจจุบันเปลี่ยนมาบันทึกและนำเสนอเนื้อหาในรูปแบบดิจิทัลบนสื่ออิเล็กทรอนิกส์ จึงเรียกว่า หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-books)¹¹¹

นwor แจ่มชา (2547: 11) ได้ให้ความหมายว่า หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ คือ สื่ออยู่ในรูปแบบดิจิทัลเพื่อแสดงข้อมูลต่าง ๆ บนจอคอมพิวเตอร์ไม่ได้บังคับการพิมพ์และการเข้าเล่ม ที่สามารถจัดเก็บข้อมูลได้จำนวนมากในรูปแบบของตัวอักษร หนังสืออิเล็กทรอนิกส์จึงเป็นการเก็บข้อมูลในลักษณะภาพดิจิทัล ภาพอนิเมชัน วิดีโอ ภาพเคลื่อนไหว เสียงพูด เสียงดนตรี ฯลฯ ที่ประกอบตัวอักษรบนหนังสือ¹¹²

อัครเดช ศรีมณีพันธ์ (2547: 72) ให้ความหมายของหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ ว่า หมายถึง รูปแบบการนำเสนอข้อมูลผ่านสื่อที่ใช้คอมพิวเตอร์เป็นฐานด้วยระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ตหรือข้อมูลในลักษณะ E-Content ซึ่งเป็นสื่อในการถ่ายทอดเปิดโลกการเรียนรู้ที่สามารถนำเสนอข้อมูลตัวอักษรในรูปแบบไฮเปอร์เท็กซ์ (Hypertext) และข้อมูลภาพนิ่ง เสียง หรือภาพเคลื่อนไหวที่เรียกอีกอย่างว่า

¹⁰⁹ ครุฑิต มัลลียงค์, เทคโนโลยีใหม่ในงานการศึกษา, วารสารสุโขทัยธรรมาธิราช, (2534), หน้า 13-16.

¹¹⁰ บุปผาชาติ ทัพพิกรณ์, เครือข่ายเอนกมัลติมีเดียในโลกของการศึกษา คุรุวิทยาสาสตร์, วารสารศึกษาศาสตร์ปริทัศน์, (มกราคม-มิถุนายน 2540), หน้า 18.

¹¹¹ จิระพันธ์ เดมยะ, หนังสืออิเล็กทรอนิกส์, วารสารวิทยบริการ, (มกราคม-เมษายน 2545), หน้า 1.

¹¹² นwor แจ่มชา, มือใหม่หัดใช้ Dreamweaver8, กรุงเทพมหานคร: โปรวิชั่น, 2547, หน้า 1.

ไฮเปอร์มีเดีย (Hypermedia) ที่อยู่ในรูปแบบแฟ้มข้อมูล ซึ่งผู้เรียนสามารถที่จะเลือกเรียนได้ตามความต้องการไม่จำกัดเวลาและสถานที่และการค้นหาที่สะดวกรวดเร็วมีประสิทธิภาพ¹¹³

จากความหมายข้างต้น หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-books) หมายถึง การนำเสนอตัวอักษรรูปภาพที่อยู่บนหนังสือมาจัดวางและออกแบบใหม่ให้อยู่ในรูปแบบของอิเล็กทรอนิกส์ จากภาพนิ่งเป็นภาพเคลื่อนไหวหรือการเพิ่มเสียงประกอบภาพหรือข้อความที่น่าสนใจยิ่งขึ้น นอกจากนี้ ยังสามารถโหลดเก็บไว้บนแหล่งเก็บข้อมูลของตนเองได้และผู้ที่ต้องการศึกษาเพิ่มสามารถเรียนรู้ได้ทุกที่และทุกเวลา

2.9.3 ประเภทของหนังสืออิเล็กทรอนิกส์

Baker, Philip and Giller, Susan (1991: 281-290) ได้แบ่งประเภทหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ตามประเภทของสื่อที่ใช้เนื้อหาในการนำเสนอและองค์ประกอบของหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ ดังนี้

1) หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ประเภทบรรจุข้อมูล เนื้อหาสาระเป็นหมวดวิชาหรือวิชา โดยเฉพาะเป็นหลัก

2) หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ประเภทบรรจุข้อมูล เนื้อหาสาระเป็นหัวเรื่องหรือเรื่องเฉพาะ มีขอบข่ายแคบกว่าหรือจำเพาะเจาะจงมากกว่าประเภทที่แรก

3) หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ประเภทบรรจุข้อมูล เนื้อหาสาระและเทคนิคการนำเสนอขั้นสูง ที่มุ่งเน้นเพื่อสนับสนุนการจัดการเรียนการสอนหรือฝึกอบรม

4) หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ประเภทบรรจุข้อมูล เนื้อหาสาระ เพื่อการทดสอบหรือสอบวัดผลเพื่อให้ผู้อ่านศึกษาและการตรวจสอบวัดระดับความรู้หรือความสามารถของตน หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ประเภทนี้แบ่งตามชนิดข้อมูลออกเป็น 10 ประเภท

(1) หนังสืออิเล็กทรอนิกส์แบบหนังสือหรือแบบตำรา (Textbooks) เน้นการจัดเก็บและนำเสนอข้อมูลที่เป็นตัวหนังสือและภาพประกอบในรูปแบบหนังสือปกติที่พบเห็น หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ชนิดนี้ สามารถกล่าวได้ว่าเป็นการแปลงหนังสือจากสภาพสิ่งพิมพ์ปกติเป็นสัญญาณดิจิทัล เป็นการเพิ่มช่องทางการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้อ่าน การสืบค้น การคัดลอก

(2) หนังสืออิเล็กทรอนิกส์แบบหนังสือเสียงอ่าน เป็นหนังสือมีเสียงคำอ่าน เมื่อเปิดหนังสือจะมีเสียงอ่าน หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ประเภทนี้ เหมาะสำหรับเด็กเริ่มเรียนหรือสำหรับฝึกออกเสียงหรือฝึกพูด และยังเป็นการเน้นคุณลักษณะด้านการนำเสนอเนื้อหาที่เป็นตัวอักษรและเสียง นิยมใช้กับผู้อ่านที่มีทักษะภาษา การฟังและการอ่านค่อนข้างต่ำ เหมาะสำหรับการเริ่มต้นเรียนภาษาของเด็ก ๆ หรือที่กำลังฝึกภาษาที่สองหรือฝึกภาษาใหม่

¹¹³ อัครเดช ศรีมณีพันธ์, การพัฒนาหนังสืออิเล็กทรอนิกส์รูปแบบสื่อประสม เรื่องการใช้สื่อการสอนสำหรับบุคลากรมหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาเทคโนโลยีทางการศึกษา, คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2547, หน้า 72.

(3) หนังสืออิเล็กทรอนิกส์แบบหนังสือภาพนิ่งหรืออัลบั้มภาพ เน้นการจัดเก็บข้อมูล และการนำเสนอข้อมูลในรูปภาพนิ่งหรืออัลบั้ม โดยมีภาพเป็นหลักและเสริมด้วยการนำคอมพิวเตอร์ มาใช้ในการนำเสนอข้อมูล

(4) หนังสืออิเล็กทรอนิกส์แบบหนังสือภาพเคลื่อนไหว เน้นการนำเสนอข้อมูลใน รูปภาพวิทัศน์หรือภาพยนตร์สั้น ๆ ร่วมกับข้อมูลที่เป็นตัวหนังสือ ผู้อ่านสามารถเลือกชมและศึกษาได้ ลักษณะข้อมูลที่นำเสนอส่วนใหญ่จะเป็นข้อมูลเหตุการณ์ประวัติศาสตร์หรือเหตุการณ์สำคัญ

(5) หนังสืออิเล็กทรอนิกส์แบบหนังสือสื่อประสม เน้นเสนอข้อมูลเนื้อหาในลักษณะ แบบสื่อผสมระหว่างสื่อจอภาพ ที่เป็นภาพนิ่งภาพเคลื่อนไหวกับสื่อประเภทเสียง ร่วมกับการใช้ คอมพิวเตอร์เพื่อการจัดทำหนังสืออิเล็กทรอนิกส์

(6) หนังสืออิเล็กทรอนิกส์แบบหนังสือสื่อประสมหลากหลาย มีลักษณะเช่นเดียวกับ หนังสืออิเล็กทรอนิกส์แบบสื่อประสม แต่มีความหลากหลายและเชื่อมโยงระหว่างข้อมูลภายในเล่ม เช่น ตัวหนังสือ ภาพนิ่ง ภาพเคลื่อนไหว เสียง

(7) หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ เป็นหนังสือแบบเชื่อมโยงเนื้อหาในเล่ม อ่านแล้วสามารถ คลิกเชื่อมโยงไปยังเนื้อหาที่สัมพันธ์กันได้ และยังสามารถเชื่อมโยงกับเอกสารภายนอกเมื่อเชื่อมต่อกับ อินเทอร์เน็ต

(8) หนังสืออิเล็กทรอนิกส์แบบหนังสืออิสระเป็นหนังสือสื่อประสมที่มีปฏิสัมพันธ์ ได้ตอบกับผู้อ่านเหมือนกับหนังสือมีสติปัญญา

(9) หนังสืออิเล็กทรอนิกส์แบบสื่อหนังสือทางไกล ที่มีลักษณะคล้ายกับ Hypermedia Electronic Book เน้นการเชื่อมโยงกับแหล่งข้อมูลภายนอกผ่านระบบเครือข่ายทั้งที่เป็นเครือข่าย เปิดและเครือข่ายเฉพาะสมาชิก

(10) หนังสืออิเล็กทรอนิกส์แบบหนังสือไฮเปอร์สเปซ มีลักษณะเหมือนกับหนังสือ อิเล็กทรอนิกส์ที่กล่าวมาแล้วข้างต้นร่วมกับการเชื่อมโยงข้อมูลจากแหล่งภายในและภายนอก สามารถ นำเสนอข้อมูลในระบบที่หลากหลายและมีปฏิสัมพันธ์ที่หลากหลายกับผู้อ่าน¹¹⁴

2.9.4 โครงสร้างหนังสืออิเล็กทรอนิกส์

ไพฑูรย์ ศรีฟ้า (2550: 34-37) ได้กล่าวถึงลักษณะโครงสร้างของหนังสืออิเล็กทรอนิกส์มี ความคล้ายกับหนังสือทั่วไปที่เป็นรูปเล่มและมีความแตกต่างที่เห็นได้ชัดคือกระบวนการผลิต รูปแบบ การนำเสนอและวิธีการอ่าน โดยโครงสร้างทั่วไปของหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ ประกอบด้วย หน้าปก คำ นำ สารบัญ สารของหนังสือ อ้างอิง ดัชนีคำ และปกหลัง มีรายละเอียดดังนี้

1) หน้าปก หมายถึง ปกด้านหน้าของหนังสือจะปรากฏอยู่ส่วนแรก เป็นข้อมูลที่บ่งบอก ว่าหนังสือนี้ชื่ออะไร ใครเป็นคนแต่ง

¹¹⁴ Baker, Philip and Giller, Susan, An Electronic Book for Early Learners, Educational and Training Technology International, 8: (November 1991): 281-290.

2) คำนำ หมายถึง คำบอกกล่าวของผู้เขียนเพื่อสร้างความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับข้อมูล และเรื่องราวต่าง ๆ ของหนังสือ

3) สารบัญ หมายถึง ตัวบ่งบอกหัวเรื่องสำคัญที่อยู่ภายในเล่มว่าประกอบด้วยอะไรบ้าง อยู่หน้าที่เท่าไรของหนังสือ สามารถเชื่อมโยงไปยังข้อมูลต่าง ๆ ในหนังสือ

4) สารระของหนังสือแต่ละหน้า หมายถึง ส่วนประกอบสำคัญที่ปรากฏภายในหนังสือ ประกอบด้วย

(1) หน้าหนังสือ

(2) ข้อความ

(3) ภาพประกอบ

(4) เสียง

(5) ภาพเคลื่อนไหว

(6) จุดเชื่อมโยง

5) อ้างอิง หมายถึง แหล่งข้อมูลที่ใช้นำมาอ้างอิง อาจจะเป็นเอกสาร หนังสือ หรือ เว็บไซต์

6) ดัชนี หมายถึง การระบุคำสำคัญหรือคำหลักต่าง ๆ ที่อยู่ภายในเล่ม โดยเรียงลำดับตัวอักษรให้สะดวกต่อการค้นหา พร้อมระบุเลขหน้าและจุดเชื่อมโยง

7) ปกหลัง หมายถึง ปกด้านหลังของหนังสือซึ่งจะอยู่ส่วนท้ายเล่ม¹¹⁵

2.9.5 การออกแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์

ไชยยศ เรืองสุวรรณ (2548: 175-176) ได้กล่าวถึงการออกแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ ไว้ดังนี้

1) ส่วนนำของหนังสือ ควรมีความน่าสนใจ มีข้อมูลพื้นฐานที่จำเป็นและบอกถึงเส้นทางการเดินของข้อมูล

2) เนื้อหาของหนังสือพิจารณาถึงความถูกต้อง ความสอดคล้องและความสัมพันธ์ต่อเนื่อง ความยาวที่เหมาะสม ความถูกต้องของการใช้ภาษา การสื่อสารชัดเจนไม่ขัดต่อความมั่นคงของชาติ

3) การออกแบบมีความเหมาะสมด้วยความคิดเชิงตรรกะที่ดี พัฒนาความคิดสร้างสรรค์ มีความยืดหยุ่น ตอบสนองความแตกต่างของแต่ละบุคคล และมีกลยุทธ์ในการถ่ายทอดเนื้อหาที่น่าสนใจ

¹¹⁵ ไพฑูรย์ ศรีฟ้า, E-Book หนังสือพูดได้, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ฐานบุ๊คส์, 2550, หน้า 34-37.

4) ด้านมัลติมีเดียที่ใช้ในการออกแบบหน้าจอมีความเหมาะสม ง่ายต่อการใช้ ความชัดเจนของภาพประกอบ ขนาดตัวอักษร เสียง และความเหมาะสมด้านอื่น ๆ ผู้ใช้สามารถควบคุมเส้นทางเดินของบทเรียนและการให้ผลป้อนกลับแก่ผู้ใช้สื่อมีความเหมาะสม

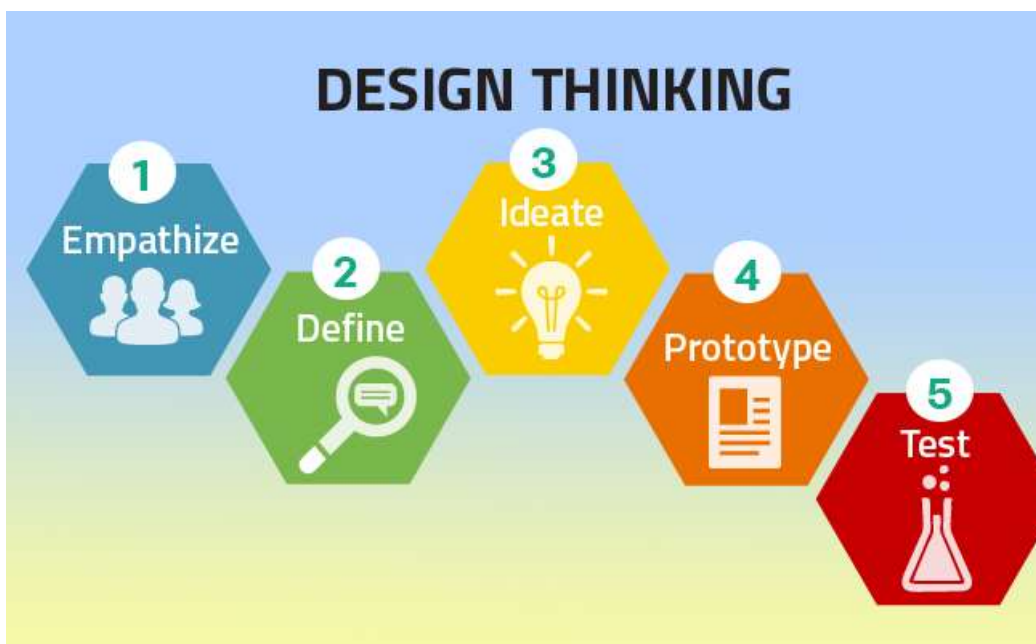
5) ส่วนประเมินการเรียนรู้ สอดคล้องกับเนื้อหาและวัตถุประสงค์ของการสร้างหนังสือ ความยากง่ายเหมาะสม ส่งเสริมทักษะการคิด การประยุกต์ใช้ มีข้อมูลที่เพียงพอที่จะให้เกิดการเรียนรู้ ผู้เรียนสามารถทำความเข้าใจได้ด้วยตนเองและสามารถประเมินผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้ได้¹¹⁶

นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษากระบวนการของการคิดเชิงออกแบบ ซึ่งเป็นแนวคิดของการออกแบบผลิตภัณฑ์อยู่บนพื้นฐานความเข้าใจของผู้ใช้งาน เรียกว่า การคิดเชิงออกแบบ มีรายละเอียดดังนี้

กระบวนการของการคิดเชิงออกแบบ

ในทศวรรษที่1990 บริษัท IDEO ซึ่งมี David Kelly เป็นผู้ก่อตั้ง ได้นำแนวคิดการออกแบบที่มีมนุษย์เป็นศูนย์กลางและแนวคิดอื่น ๆ ข้างต้นมาใช้ในการออกแบบผลิตภัณฑ์อยู่บนพื้นฐานของการเข้าใจผู้ใช้ภายใต้แนวคิด “การคิดเชิงออกแบบ” ทำให้แนวคิดนี้เป็นที่ยอมรับในวงการธุรกิจ และเปลี่ยนสถานะจากการเป็น “คำศัพท์วิชาการ” ซึ่งหมายถึงหนึ่งในกระบวนการออกแบบนั่นเองการนำเอากระบวนการของการคิดเชิงออกแบบ (Design Thinking Process) มาประยุกต์ใช้ในการศึกษาหรือการออกแบบการสอนทำให้ผู้สอนรู้จักคิดวิเคราะห์ในปัญหาที่เกิดขึ้นมากขึ้น รู้อย่างถ่องแท้ ถ่องแท้ ละเอียด ซึ่งบางครั้งทำให้เราอาจรู้ถึงปัญหาที่แท้จริงที่ซ่อนอยู่ สามารถทำให้รู้ปัญหาได้ถูกจุด และมีวิธีการในการแก้ไขปัญหานั้นเป็นลำดับ มีการคิดวิเคราะห์วิธีแก้ไขอย่างถ่องแท้ และรอบด้าน นั้นทำให้เราสามารถมองวิธีการแก้ปัญหานั้นได้รอบมุ่ม หลากหลายมุมมอง และทำให้สามารถแก้ไขปัญหานั้นได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น หรือแม้กระทั่งหาทางแก้ที่อื่นสำรองได้ทันเวลาที่หากทางแก้ที่เลือกไม่ประสบผลสำเร็จ เพราะเราได้ลองมองทุกมุมมาแล้ว นอกจากนั้นกระบวนการของการคิดเชิงออกแบบ (Design Thinking Process) ยังก่อให้เกิดการฝึกคิดแบบสร้างสรรค์ในรูปแบบใหม่ๆ ที่จะนำมาคิดวิเคราะห์แก้ปัญหานั้น พยายามหาหนทางที่มากกว่าสิ่งที่ตนเองคุ้นเคย ตลอดจนสร้างนวัตกรรมใหม่ๆ ขึ้นได้เช่นกัน รวมถึงนวัตกรรมที่เกี่ยวกับการศึกษาด้วยเช่นเดียวกัน David Kelly ได้นำแนวคิดการคิดเชิงออกแบบมาใช้ในการธุรกิจ ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวาง และแบ่งกระบวนการคิดของการคิดเชิงออกแบบออกเป็น 5 ขั้นตอน ดังนี้

¹¹⁶ ไชยยศ เรืองสุวรรณ, การจัดการงานสื่อและเทคโนโลยีการศึกษาและห้องสมุดสื่อโรงเรียน, ภาควิชาเทคโนโลยีและสื่อสารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2548, หน้า 175-176.

1. เข้าใจปัญหา (Empathize)

ขั้นแรกต้องทำความเข้าใจกับปัญหาให้ถ่องแท้ในทุกมุมมองเสียก่อน ตลอดจนเข้าใจผู้ใช้กลุ่มเป้าหมาย หรือเข้าใจในสิ่งที่เราต้องการแก้ไขนี้เพื่อหาหนทางที่เหมาะสมและดีที่สุดให้ได้ การเข้าใจคำถามอาจเริ่มตั้งด้วยการตั้งคำถาม สร้างสมมติฐาน กระตุ้นให้เกิดการใช้ความคิดที่นำไปสู่ความคิดสร้างสรรค์ที่ดีได้ ตลอดจนวิเคราะห์ปัญหาให้ถ่องแท้ เพื่อหาแนวทางที่ชัดเจนให้ได้ การเข้าใจในปัญหาอย่างลึกซึ้งซึ่งถูกต้องนั้นจะนำไปสู่การแก้ปัญหาที่ตรงประเด็น และได้ผลลัพธ์ที่ยอดเยี่ยม โดยวิธีการทำความเข้าใจผู้ใช้อย่างลึกซึ้งทำได้ ดังนี้

(1) สังเกตสิ่งรอบตัวของผู้ใช้ว่าจะเปิดกิริยาท่าทาง หรือของใช้ส่วนตัว สภาพแวดล้อมทั้งที่บ้าน ที่ทำงาน เพื่อที่จะทำความเข้าใจชีวิตของผู้ใช้ได้ดียิ่งขึ้น

(2) การสัมภาษณ์ ซึ่งมีเทคนิคในการสัมภาษณ์ที่จะได้ข้อมูลอย่างลึกซึ้ง ดังนี้

ก่อนสัมภาษณ์

- กำหนดทีมสัมภาษณ์ ต่อผู้ให้สัมภาษณ์ อาจจะ 3:1
- การเตรียมคำถามปลายเปิดที่เกี่ยวกับปัญหา ความต้องการ ความจำเป็น ซึ่งควรเป็นคำถามกว้าง

สัมภาษณ์

- สร้างความคุ้นเคย สร้างบรรยากาศที่ผ่อนคลาย เพื่อช่วยให้ผู้ใช้เปิดใจและให้ข้อมูลเชิงลึก

หลังสัมภาษณ์

- ทบทวนข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์แล้วสรุปเป็นประเด็นสำคัญ ๆ

2. การระบุปัญหาและกรอบของปัญหา (Define)

คือ การระบุปัญหาหรือประเด็นหลังจากที่ทำความเข้าใจกลุ่มเป้าหมายด้วยกระบวนการข้างต้น จากนั้นจะนำข้อมูลของผู้ใช้งานทุกคนมาจัดกลุ่มของปัญหา และระบุปัญหาที่ต้องการแก้ไขให้ชัดเจน

3. การหาแนวทางแก้ไข (Ideate) คือ ขั้นตอนการค้นหาคำคิดใหม่ ๆ ที่สามารถตอบ โจทย์ปัญหาและความต้องการของผู้ใช้งานได้มากที่สุดโดยวิธีการระดมสมองของคนในทีม

4. การสร้างต้นแบบ (Prototype) หากเป็นเรื่องการออกแบบผลิตภัณฑ์หรือนวัตกรรมขั้น Prototype นี่ก็คือการสร้างต้นแบบเพื่อทดสอบจริงก่อนที่จะนำไปผลิตจริง สำหรับในด้านอื่นๆ ขั้นนี้ ก็คือการลงมือปฏิบัติหรือทดลองทำจริงตามแนวทางที่ได้เลือกแล้ว ตลอดจนสร้างต้นแบบของปฏิบัติการที่เราต้องการจะนำไปใช้จริง

5. การทดสอบ (Test)

ทดลองนำต้นแบบหรือข้อสรุปที่จะนำไปใช้จริงมาปฏิบัติก่อน เพื่อทดสอบประสิทธิภาพ ตลอดจน ประเมินผล เสร็จแล้วก็นำเอาปัญหาหรือข้อดีข้อเสียที่เกิดขึ้นเพื่อนำมาปรับปรุงแก้ไข ก่อนนำไปใช้จริง อีกครั้งนั่นเอง¹¹⁷

2.9.6 ข้อดีและข้อจำกัดของหนังสืออิเล็กทรอนิกส์

ระเบียบ บังคมเนตร (2554:26) ได้วิเคราะห์ถึงข้อดีและข้อจำกัดของหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ ไว้ดังนี้

ข้อดีของหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ มีดังนี้

- 1) เป็นสื่อที่รวมจุดเด่นของสื่อต่าง ๆ มารวมไว้ในสื่อตัวเดียว โดยมีทั้ง ตัวอักษร เสียง ภาพเคลื่อนไหวและการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อ่าน
- 2) ช่วยให้ผู้อ่านหนังสือเกิดพัฒนาการเรียนรู้และเข้าใจเนื้อหาได้เร็วขึ้น
- 3) หนังสืออิเล็กทรอนิกส์สามารถดึงดูดใจผู้อ่านหนังสือได้
- 4) สามารถเชื่อมโยงผ่านเครือข่ายและเว็บไซต์ต่าง ๆ อีกทั้งยังสามารถอ้างอิงเชิงวิชาการได้
- 5) หนังสืออิเล็กทรอนิกส์หากได้เผยแพร่บนสื่อออนไลน์จะสามารถขยายสื่อได้เร็วและกว้างกว่าสื่อที่อยู่ในรูปสิ่งพิมพ์
- 6) สนับสนุนการเรียนรู้แบบเสมือนจริง
- 7) มีลักษณะไม่ตายตัว สามารถแก้ไขปรับปรุงได้ตลอดเวลาและเชื่อมโยงข้อมูลที่เกี่ยวข้องได้ด้วยความสามารถของไฮเปอร์เท็ก

¹¹⁷ Krubom, หมวดยบทเรียน, [ออนไลน์], แหล่งที่มา <https://krubom.com/blog/design-think-technology-m2/design-think-process> [29 กรกฎาคม 2566].

8) การสอนหรือการอบรมนอกสถานที่ การใช้สื่ออิเล็กทรอนิกส์จะช่วยให้เกิดความคล่องตัวยิ่งขึ้น ไม่ต้องขนย้ายสื่อจำนวนมาก

9) การพิมพ์ทำได้รวดเร็วกว่ากระดาษ ประหยัดวัสดุในการสร้างสื่อและยังช่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

10) มีความทนทานและสะดวกต่อการเก็บรักษา ลดปัญหาการเก็บเอกสารย้อนหลังที่ต้องใช้พื้นที่ในการจัดเก็บ สามารถรักษาหนังสือที่หายากและต้นฉบับไม่ให้เสื่อมสภาพ

11) ช่วยให้นักวิชาการและนักเขียนสามารถเผยแพร่ผลงานได้อย่างรวดเร็ว

ข้อจำกัดของหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ มีดังนี้

1) คนไทยส่วนใหญ่ไม่คุ้นเคยกับหนังสืออิเล็กทรอนิกส์

2) หากสื่อเป็นไฟล์ขนาดใหญ่ จะทำให้การเปลี่ยนหน้าจอมีความล่าช้า

3) การสร้างหนังสืออิเล็กทรอนิกส์เพื่อให้ได้ประสิทธิภาพที่ดี ผู้สร้างหนังสือต้องมีความรู้และความชำนาญในการใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์เป็นอย่างดี

4) ผู้เรียนอาจไม่ใช่ผู้สร้างสื่อ ฉะนั้น การปรับปรุงสื่อจึงทำได้ยาก หากใช้สื่อไม่มีความรู้ด้านโปรแกรมคอมพิวเตอร์

5) ใช้เวลาในการออกแบบมาก เพราะต้องใช้ทักษะในการออกแบบเป็นอย่างดีเพื่อให้สื่อมีคุณภาพ¹¹⁸

2.9.7 ประโยชน์ของหนังสืออิเล็กทรอนิกส์

เสาวลักษณ์ ญาณสมบัติ (2545: 33-35) ได้ทำการศึกษาวิจัยและรวบรวมข้อมูลที่แสดงให้เห็นถึงประโยชน์ของหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ มีดังนี้

1) ช่วยให้ผู้เรียนสามารถย้อนกลับไปศึกษาเพื่อทบทวนความรู้ได้และสามารถเลือกเรียนได้ตามสถานที่และเวลาที่ตนเองสะดวก

2) การตอบสนองที่รวดเร็วของเครื่องคอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ตจะช่วยให้ภาพและเสียงมีความตื่นตันทื่นไม่น่าเบื่อ

3) ช่วยให้การเรียนรู้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ลดเวลา ลดค่าใช้จ่าย และยังส่งผลให้ผู้เรียนบรรลุจุดมุ่งหมาย

4) ผู้เรียนสามารถเลือกหัวข้อที่สนใจจะศึกษาหาความรู้ข้อใดก่อนก็ได้ และสามารถย้อนหาข้อมูลได้อย่างสะดวกรวดเร็ว

¹¹⁸ ระเป็บบ บังคมเนตร, การพัฒนาหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ เรื่อง ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2, วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต สาขาเทคโนโลยีและการสื่อสารการศึกษา, คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, 2554, หน้า 26.

5) สามารถแสดงข้อความ ภาพนิ่ง ภาพเคลื่อนไหวและเสียงได้พร้อมกันหรือจะเลือกแสดงเพียงอย่างใดอย่างหนึ่ง

6) สามารถจัดเก็บหนังสือเป็นไฟล์โดยแยกตัวอักษร ภาพนิ่ง ภาพเคลื่อนไหวและเสียง หากต้องการใช้งานสามารถใช้งานร่วมกันได้ด้วยการเชื่อมโยงข้อมูลจากสื่อต่าง ๆ

7) สามารถปรับเปลี่ยน แก้ไข เพิ่มเติมข้อมูลได้ง่าย สะดวกและรวดเร็ว ทำให้สามารถปรับปรุงหนังสือให้ทันสมัยกับเหตุการณ์ได้เป็นอย่างดี

8) ผู้เรียนสามารถค้นหาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่กำลังศึกษา โดยการเชื่อมโยงจากแหล่งข้อมูลอื่นอย่างไม่จำกัด

9) เสริมสร้างให้ผู้เรียนเป็นผู้มีเหตุผล มีความคิด มีทักษะที่เป็นการคิดเชิงระบบ เพราะการโต้ตอบกับคอมพิวเตอร์และบทเรียนจะต้องทำอย่างมีขั้นตอน มีระเบียบและมีเหตุผลพอสมควร เป็นการฝึกลักษณะนิสัยที่ดีให้กับผู้เรียน

10) ผู้เรียนสามารถบูรณาการการเรียนรู้เข้ากับความรู้อื่นที่มีได้อย่างเกี่ยวเนื่องและมีความหมาย

11) สามารถติดตามและตรวจสอบความก้าวหน้าของผู้เรียนรายบุคคลได้

12) ช่วยพัฒนาทางวิชาการ¹¹⁹

2.10 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.10.1 สร้างข้อตกลงกับนักบวชสตรีทางพระพุทธศาสนา

ยุพิน ดวงจันทร์ ศึกษาวิจัยเรื่อง “สตรีกับการบวชในพระพุทธศาสนาศึกษาเปรียบเทียบสถานภาพและทรรศนะของแม่ชีสำนักวัดปากน้ำ ภาษีเจริญ กรุงเทพมหานครและสำนักปฏิบัติธรรมแดนมหากมล กาญจนบุรี” การศึกษาวิจัยพบว่า สตรีที่บวชในพระพุทธศาสนาสมัยพุทธกาลเรียกว่า ภิกษุณี ซึ่งได้รับพุทธานุญาตให้เข้ามาเป็นหนึ่งในพุทธบริษัท 4 มีการบวชเป็นแบบแผน มีมูลเหตุของการบวชหลายประการ เช่น ด้วยความศรัทธาเลื่อมใสพระพุทธเจ้าสุญฺเญบุคคลที่รัก สามิทอดทิ้ง บวชตามผู้อื่น หรือลูกบังคับให้บวช มีเป้าหมายในการบวชเพื่อมรรคผลนิพพาน มีสถานภาพชัดเจน ทำคุณประโยชน์แก่พุทธศาสนิกชน การสิ้นสุดของสถาบันภิกษุณีเพราะอันตราย ได้แก่ สงครามของกลุ่มบุคคลต่างศาสนา และขาดการสนับสนุนจากสังคมส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของภิกษุณี ปัจจุบันมีภิกษุณีฝ่ายเถรวาทในศรีลังกาและฝ่ายมหายานในไต้หวัน ญี่ปุ่น จีน อีเบต ส่วนประเทศไทยมีสตรีบวชเป็นแม่ชีรักษาศีล 8 (แตกต่างภิกษุณีในอดีตซึ่งต้องรับครุธรรม 8 ประการ และรักษาศีล 311 ข้อ) มูลเหตุของการบวชที่สำคัญคือมีศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา แสวงหาความสงบ และความสำเร็จในชีวิต มีโพธิปักขิยธรรม 37 ประการเป็นหลักปฏิบัติจากการศึกษาเปรียบเทียบพบว่า

¹¹⁹ เสาวลักษณ์ ญาณสมบัติ, กาพัฒนาหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ เรื่องนวัตกรรมการสอนที่ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาเทคโนโลยีทางการศึกษา, คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2545, หน้า 33-35.

ความแตกต่างระหว่างสถานภาพและพระศนะของสตรี ทั้งสองกลุ่มแตกต่างกันอย่างชัดเจนคือสำนักวัดปากน้ำอยู่ใต้การปกครองของพระสงฆ์ มีสถานภาพเหมือนผู้อาศัยวัด หน้าที่หลักได้แก่ การปรุงอาหารถวายพระภิกษุ สามเณร แม้จะมีเวลาศึกษาปฏิบัติธรรมน้อยและมีพื้นฐานการศึกษาน้อย พอใจสำนักงานตนอยู่น้อย ส่วนสตรีในสำนักปฏิบัติธรรมแดนมหามงคลมีการบริหารปกครองตนเอง ได้รับการอุปถัมภ์จากประชาชนโดยตรง มีเวลาในการปฏิบัติธรรมเป็นหลัก มีพื้นฐานการศึกษาระดับกลาง พอใจสำนักที่ตนอยู่มาก ความคล้ายคลึงกันคือมีวิถีชีวิตเป็นนักบวชไม่อยู่ครองเรือนมีจุดหมายในการบวชคือเพื่อศึกษาคำสอนทางพระพุทธศาสนา แสวงหาความสงบทางจิตใจและเพื่อความพ้นทุกข์¹²⁰

พระมหาโกวิท ผาทองไสย ศึกษาวิจัยเรื่อง “ความสัมพันธ์ระหว่างภิกษุกับสตรีในพระพุทธศาสนาเถรวาท: ศึกษาเฉพาะกรณีความคิดเห็นของพุทธศาสนิกชนที่มีต่อปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างภิกษุกับสตรีในสังคมไทยปัจจุบัน” ผลการวิจัยเอกสารพบว่า พระธรรมวินัยที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างภิกษุกับสตรีนั้น พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติเป็นสิกขาบทขึ้นหลังจากเกิดปัญหาต่าง ๆ ระหว่างภิกษุกับสตรี เช่น ปัญหาการอยู่ร่วมกัน ปัญหาการประพฤติปฏิบัติที่ไม่เป็นไปตามครรลอง การประพฤติพรหมจรรย์ เป็นต้น เป็นการป้องกันไม่ให้ภิกษุประพฤติผิดนอกรัตนกรอบ ผิดขนบธรรมเนียมประเพณีและกฎหมายบ้านเมือง และที่สำคัญเป็นการกำหนดความประพฤติทางกาย และให้สอดคล้องถูกต้องตามหลักการประพฤติพรหมจรรย์ เจริญรอยตามพระพุทธองค์ โดยมีพระธรรมเป็นหลักประพฤติปฏิบัติและมีวินัยเป็นกรอบการดำเนินชีวิตเพื่อไปสู่เป้าหมายอันเดียวกันคือความทุกข์ ผลการวิจัยภาคสนามพบว่า พุทธศาสนิกชนทั้งหลายต้องการให้ภิกษุ และสตรีมีความสัมพันธ์กันเป็นไปอย่างถูกต้องเหมาะสมสอดคล้องกับพระธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าบัญญัติไว้แล้ว และอยากเห็นภาพลักษณ์ของภิกษุที่ดี ๆ มีการปฏิบัติตรงตามพระวินัย มีศีลวัตรอันดีงามสม่ำเสมอ อีกทั้งความสัมพันธ์กับฆราวาสหญิงชาย เช่น การเผยแผ่ การให้การศึกษา การสงเคราะห์ให้อยู่ในขอบเขตของคุณธรรม เมตตาธรรมพร้อมทั้งปฏิบัติหน้าที่สมณะเพศและความบริสุทธิ์ของสถาบันสงฆ์ไว้ โดยมีพระธรรมวินัยเป็นขอบเขตที่เป็นมาตรฐานเพื่อให้สมกับสมณภาวะ¹²¹

พระรุ่งเพชร เกาะลุน ศึกษาวิจัยเรื่อง “เจตคติที่มีต่อแม่ชีไทยในพระพุทธศาสนาของบริหารอาจารย์และนักศึกษามหาวิทยาลัยสงฆ์ในจังหวัดขอนแก่น” ผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารอาจารย์และนักศึกษามหาวิทยาลัยสงฆ์จังหวัดขอนแก่น มีเจตคติที่มีต่อแม่ชีไทยในพุทธศาสนา โดยรวมและรายด้านในระดับปานกลาง เรียงตามลำดับค่าเฉลี่ยตามรายด้าน คือด้านความรู้สึกรู้จัก ด้านการเข้าใจ ด้านพฤติกรรม และด้านบทบาท ผู้บริหารอาจารย์และนักศึกษามีเจตคติที่ดีต่อแม่ชีในพุทธศาสนา โดยรวมและรายด้านไม่แตกต่างกัน ระดับความเชื่อมั่น 95% ผู้บริหาร อาจารย์และนักศึกษาที่เป็นฆราวาสมี

¹²⁰ ยูพิน ดวงจันทร์, สตรีกับการบวชในพระพุทธศาสนา: ศึกษาเปรียบเทียบสถานภาพและทัศนะของแม่ชีวัดปากน้ำ ภาษีเจริญ กรุงเทพมหานครและสำนักปฏิบัติธรรมแดนมหามงคลกาญจนบุรี, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, 2542 หน้า ง.

¹²¹ พระมหาโกวิท ผาทองไสย, ความสัมพันธ์ระหว่างภิกษุกับสตรีในพระพุทธศาสนาเถรวาท ศึกษาเฉพาะกรณี ความคิดเห็นของพุทธศาสนิกชนที่มีต่อปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างภิกษุกับสตรีในสังคมไทยปัจจุบัน. วิทยานิพนธ์, มหาวิทยาลัยมหิดล: กรุงเทพฯ, 2544, หน้า ง.

เจตคติต่อแม่ชีไทยในพุทธศาสนาโดยรวมและรายด้านสูงกว่า ผู้บริหารอาจารย์และนักศึกษาที่เป็นนักบวช ณ ระดับนัยสำคัญ 0.01¹²²

ลัดดาวัลย์ ต๊ะมาฟู ได้ศึกษาเรื่อง แม่ชี: โลกของผู้หญิงที่ถูกกลืน กล่าวถึงการสร้างอัตลักษณ์ (Identity) แก่ตัวเองหรือสิ่งต่าง ๆ จึงมีความสัมพันธ์กันที่แสดงถึงการสร้างภาพลักษณ์และภาพตามจริง¹²³ นอกจากนี้ พื้นที่ของประสบการณ์ภายในจึงเป็นการรับรู้ที่นักบวชหญิงมีต่อตนเองที่เกิดจากการจัดระยะห่างระหว่างนักบวชหญิงกับกลุ่มต่าง ๆ ทางสังคม ดังนั้น อัตลักษณ์ของนักบวชหญิงจึงไม่ได้เป็นภาพหยุดนิ่งหากแต่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา เมื่อมองอีกด้านหนึ่ง อัตลักษณ์ คือ ความเป็นปัจเจกที่เชื่อมต่อกับสิ่งต่าง ๆ รวมถึงการเปลี่ยนแปลงระดับจิตด้วย จึงกล่าวได้ว่า อัตลักษณ์หมายถึง ด้านที่แสดงออกมาของความเป็นปัจเจกภายใน¹²⁴

ปวีณา งามสิงห์ วิจัยเรื่อง “ภาวะสุขภาพและพฤติกรรมแสวงหาการดูแลสุขภาพ พฤติกรรมแสวงหาการดูแลสุขภาพของแม่ชีไทยสูงอายุ” ผลการศึกษาพบว่า แม่ชีไทยสูงอายุมีการเจ็บป่วยเฉียบพลัน ร้อยละ 88.6 และเจ็บป่วยเรื้อรังร้อยละ 94.3 สามารถปฏิบัติหน้าที่ตามบทบาทมีความสามารถในการปฏิบัติกิจวัตรประจำวันพื้นฐานและขั้นตอนต่อเนื่อง แต่กลั่นปัสสาวะไม่ได้ถึงร้อยละ 54.3 และไม่สามารถเดินทางโดยใช้รถขนส่งสาธารณะร้อยละ 34.3 สามารถประกอบพิธีกรรมทางศาสนาได้ร้อยละ 98.6 และบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคมได้ร้อยละ 71.8 แต่ไม่สามารถปรับตัวกับสิ่งแวดล้อมในวัด และเรียนรู้แรงที่ลดลงเมื่อสู่วัยสูงอายुर้อยละ 1.4 สามารถบรรลุถึงความใฝ่ฝันสูงสุดในชีวิตได้ร้อยละ 52.8 ส่วนพฤติกรรมแสวงหาการดูแลสุขภาพจะมีทั้งการคงไว้ซึ่งสุขภาพดีและการดูแลสุขภาพเมื่อเจ็บป่วย โดยเมื่อเจ็บป่วย กลุ่มตัวอย่างจะใช้ระบบการดูแลสุขภาพ ส่วนประชาชน เป็นอันดับแรกแล้วจึงแสวงหาการดูแลสุขภาพจากแหล่งอื่น ๆ ได้แก่ระบบการดูแลสุขภาพส่วนวิชาชีพ และระบบการดูแลสุขภาพ ส่วนพื้นบ้านอาจใช้ 2-3 ระบบพร้อมกัน หรือเปลี่ยนไปมาระหว่างการใช้ระบบการดูแลสุขภาพทั้งสามระบบ มีปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการเลือกใช้ระบบการดูแลสุขภาพ ได้แก่ 1) ปัจจัยด้านระบบบริการสุขภาพ 2) ปัจจัยด้านผู้ให้บริการ และ 3) ปัจจัยด้านผู้ใช้บริการ ทำให้เข้าใจภาวะสุขภาพของแม่ชีไทยสูงอายุ แนวทางในการแสวงหาการดูแลสุขภาพและได้แนวทางในการวางแผนการดูแลสุขภาพให้เหมาะสมกับความต้องการและข้อจำกัดของความสามารถในการทำกิจวัตรประจำวัน¹²⁵

¹²² พระรุ่งเพชร เกาะลุน, เจตคติที่มีต่อแม่ชีไทยในพุทธศาสนาของผู้บริหาร อาจารย์และนักศึกษามหาวิทยาลัยสงฆ์ในจังหวัดขอนแก่น, รายงานการศึกษา ค้นคว้าอิสระปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาจิตวิทยาการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2545, หน้า 6.

¹²³ Woodward, (1997), Hall, อ้างในอภิญญา เฟื่องฟูสกุล, ศาสนทัศน์ของชุมชนเมืองสมัยใหม่ ศึกษากรณีวัดพระธรรมกาย, พุทธศาสนศึกษา, 5 (1) 2543ก: 68.

¹²⁴ ลัดดาวัลย์ ต๊ะมาฟู, แม่ชี: โลกของผู้หญิงที่ถูกกลืน, วารสารสังคมศาสตร์, ฉบับที่ 2: 2549, หน้า 106-110.

¹²⁵ ปวีณา งามสิงห์, ภาวะสุขภาพและพฤติกรรมแสวงหาการดูแลสุขภาพของ แม่ชีไทยสูงอายุ. วิทยานิพนธ์ปริญญาพยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาการพยาบาลผู้ใหญ่ มหาวิทยาลัยมหิดล, 2550, หน้า 6.

แม่ชีกฤษณา รักษาโฉม ได้ศึกษาวิจัย “เรื่องสภาพปัญหาและแนวทาง การเข้าถึง การศึกษาระดับสูงของแม่ชีไทย” ผลการศึกษา พบว่า ระดับความคิดเห็นของแม่ชีที่มีต่อปัญหาและ อุปสรรคในการเข้าถึงการศึกษาของแม่ชีไทย ในประเด็น ระเบียบกฎเกณฑ์การปกครองของคณะแม่ชี ในแต่ละสำนักแตกต่างกัน วัดส่วนใหญ่ให้อิทธิพลทางการศึกษาไม่เท่าเทียมพระสงฆ์สามเณร วัดที่มีแม่ ชีอาศัยอยู่สนับสนุนให้แม่ชีทำอาหารถวายพระ ซึ่งเมื่อพิจารณาตามองค์ประกอบ พบว่า องค์ประกอบ ด้านค่านิยม ความเชื่อส่วนบุคคล ครอบครัวและสังคม และองค์ประกอบด้านนโยบาย กฎหมาย สนับสนุนจากวัด ชุมชนและสังคมอยู่ในระดับความเห็นด้วยในระดับมาก สำหรับแนวทางแก้ไขปัญหา และอุปสรรคในการเข้าถึงการศึกษาแม่ชีมีความคิดเห็นในระดับมาก และเห็นควรให้รัฐควรและยก ย่องส่งเสริม เชิดชูเกียรติแม่ชีที่มีความรู้สูงและทำประโยชน์ให้แก่สังคม รัฐสนับสนุน ส่งเสริมให้แม่ชีที่ มีความรู้ได้ปฏิบัติงานเพื่อการสาธารณะกุศลในทุก ๆ ด้าน และรัฐส่งเสริมสนับสนุนการบริหารจัดการ สถาบันแม่ชีให้มีเอกภาพและมีคุณภาพ¹²⁶

แม่ชีกฤษณา รักษาโฉม วิจัยเรื่อง “ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของชุมชนนักบวชหญิงใน สังคมไทย” ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนนักบวชหญิงมีร่องรอยปรากฏในสมัยอยุธยาเป็นราชธานีเป็น การรวมตัวกันของผู้หญิงที่ไม่มีภาระทางครอบครัวมีที่พักอาศัยภายในวัดและช่วยเหลืองานวัด สำหรับ ประวัติและความเป็นมาของสำนักแม่ชีไทยทั้ง 5 มีความเป็นมาและการบริหารจัดการในสำนักที่ แตกต่างกันไป หากแต่มีการสืบทอดตำแหน่งหัวหน้าสำนักชีและมีกฎ กติกาในการอยู่ร่วมกันและการ ปฏิบัติอย่างเคร่งครัด เช่นการสวดมนต์ไหว้พระ นั่งกรรมฐาน การฟังเทศน์จากพระสงฆ์ การเรียน ธรรมศึกษา อภิธรรมและเรียนภาษาบาลี สำหรับกิจกรรมและกระบวนการส่งเสริมพระพุทธ ศาสนา และวัฒนธรรมของชุมชนนักบวชหญิงในสังคมไทย พบว่า มีการส่งเสริมกิจกรรมด้านพระพุทธ ศาสนา ในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เช่น วันวิสาขบูชา คณะแม่ชีทั้ง 5 สำนักจะให้ความสำคัญในการจัด กิจกรรมปฏิบัติธรรมกรรมฐานเพื่อถวายเป็นพุทธบูชา และได้เชิญชวนประชาชนเข้าร่วมกิจกรรมฟัง เทศน์ เวียนเทียน นอกจากนี้ ยังมีกิจกรรมอื่นที่ร่วมกันปฏิบัติตามวันสำคัญต่าง ๆ เช่น การเจริญ กรรมฐาน การสวดธรรมจักรกับปาวตนสูตร และผลการศึกษาแนวทางพัฒนาชุมชนนักบวชหญิงใน สังคมไทย พบว่า มีแนวทาง (1) การพัฒนาทางการศึกษาที่เน้นการเรียนและการปฏิบัติและเสนอให้ เรียนสายสามัญเพื่อให้รู้ศาสตร์สมัยใหม่ (2) แนวทางการพัฒนาด้านการเผยแผ่ พบว่า แม่ชีให้ ความสำคัญต่อการเผยแผ่ด้านการปฏิบัติธรรม เช่น การนั่งสมาธิ สวดมนต์ ควรมีการฝึกการทำยูทูป การแต่งเพลงธรรมะ (3) แนวทางการพัฒนาด้านสังคมสงเคราะห์ พบว่า ควรมีที่พัก อาหาร ผู้ให้ คำปรึกษาและคำแนะนำด้านการปฏิบัติธรรม การมอบทุนการศึกษา (4) แนวทางการพัฒนาด้านการ สร้างศาสนสถาน พบว่า มีการจัดกิจกรรมทอดผ้าป่าในการสร้างเสนาสนะ และมีบางสำนักมีมูลนิธิที่ ผู้สร้างสำนักได้ก่อตั้งจึงไม่เดือดร้อนด้านการก่อสร้าง สิ่งที่เห็นตรงกันคือ การก่อสร้างเน้นความร่มรื่น และสร้างด้วยความเรียบง่าย¹²⁷

¹²⁶ แม่ชีกฤษณา รักษาโฉม, สภาพปัญหาและแนวทางการเข้าถึงการศึกษาระดับสูงของแม่ชีไทย, รายงานวิจัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2556, หน้า 55-58.

¹²⁷ แม่ชีกฤษณา รักษาโฉม, ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของชุมชนนักบวชหญิงในสังคมไทย, วารสาร บัณฑิตศึกษาปริทรรศน์, ปีที่ 14 ฉบับที่ 2 พฤษภาคม-สิงหาคม 2561, หน้า 21-26.

แม่ชีณัฐหทัย ฉัตรทินวัฒน์ ได้ศึกษาเรื่อง สถานภาพของแม่ชีไทย: กรณีศึกษาวัดปากน้ำ ภาษีเจริญ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ผู้อ่านบทความมีความเข้าใจในสถานภาพและบทบาทของแม่ชี เพื่อให้เข้าใจวิถีชีวิตของแม่ชีมากขึ้น จากผลงานบทความ พบว่า วัดปากน้ำมีโครงสร้างและการบริหารงานแม่ชีออกเป็นแผนกต่าง ๆ ได้แก่ (1) แม่ชีธรรมกาย มีสิทธิพิเศษและมีหน้าที่ประจำ คือ นั่งสมาธิ ซึ่งเป็นหน้าที่สำคัญและหน้าที่หลัก และยังมีหน้าที่ในการรักษาโรค ให้คำแนะนำและเป็นที่ปรึกษา แม่ชีธรรมกายต้องผ่านการสอบกรรมฐานและต้องศึกษาวิชาธรรมกายขั้นสูงด้วยการปฏิบัติภาวนา (2) แม่ชีโรงครัว มีหน้าที่หลักในการประกอบอาหารทุกประเภทรวมถึงขนมและน้ำปานะ (3) แม่ชีศาลา มีหน้าที่ดูแลทำความสะอาดเรียบร้อยภายในศาลาฉันอาหาร ตั้งน้ำดื่ม น้ำแก้ว กระโถนจานข้าวและปูผ้ารองสำหรับอาหารพระภิกษุและสามเณร และคอยอำนวยความสะดวกแก่พระภิกษุสามเณรและเจ้าภาพผู้มาทำบุญ (4) แม่ชีนักเรียน นอกเหนือจากการทำงานที่โรงครัวและศาลาแล้ว แม่ชีกลุ่มนี้ ได้รับอนุญาตให้ศึกษาปริยัติธรรม ศึกษาภาษาบาลีและธรรมศึกษา ต้องทำงานไปด้วย เรียนไปด้วย ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการแบ่งหน้าที่เป็นค่านิยมในศาสนาให้ความหมายและคุณค่างานต่างกันและเป็นการจัดลำดับสูงต่ำระหว่างพระสงฆ์และแม่ชี¹²⁸

2.10.2 บทบาทด้านการส่งเสริมพระพุทธศาสนาของแม่ชีไทย

พระมหาสิทธิศักดิ์ การรัมย์ ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทของแม่ชีในพระพุทธศาสนาที่มีต่อการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาเยาวชนศึกษาวิเคราะห์ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ สวนแก้ว และสถานศึกษาธรรมจารีนิเวศวิทยาปากท่อ จังหวัดราชบุรี” ผลการวิจัยเอกสาร พบว่า แม่ชีมีบทบาทในการจัดการศึกษามากขึ้นกว่าในอดีต โดยสามารถจัดการศึกษาได้ครบทั้ง 3 รูปแบบ คือการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ปัญหาที่พบคือด้านการเรียนการสอนและด้านงบประมาณผลการวิจัยภาคสนาม พบว่าบทบาทในด้านการจัดการศึกษา ตลอดถึงปัญหาในการจัดการศึกษาของแม่ชีในสถานศึกษาทั้งสองแห่งมีผลรวมไม่แตกต่างกัน คืออยู่ในระดับปานกลาง ด้านรูปแบบการจัดการศึกษามีผลรวมต่างกันคือ ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์สวนแก้ว มีผลรวมอยู่ในระดับปานกลาง ส่วนสถานศึกษาธรรมจารีนิเวศวิทยาปากท่อ มีผลรวมอยู่ในระดับดีมาก สาเหตุที่ผลรวมต่างกันเพราะรูปแบบในการจัดการศึกษาที่แตกต่างกัน ซึ่งกลุ่มตัวอย่างเห็นว่าการจัดการศึกษาที่แม่ชีดำเนินการควรมีรูปแบบเป็นการศึกษาในระบบข้อเสนอแนะของการวิจัย ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาเยาวชนโดยพระสงฆ์กับแม่ชี เพื่อนำองค์ประกอบร่วมและองค์ประกอบที่แตกต่างกันมาพัฒนาให้เกิดเอกภาพและประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น¹²⁹

ปาริชาติ สุวรรณบุปผา ศึกษาวิจัยเรื่อง “แม่ชีกับภารกิจทางการศึกษาในประเทศไทย” ผลการวิจัยพบว่า แนวคิดเบื้องต้นในการจัดการศึกษาเกิดจากเจตนาและความเมตตาที่จะสั่งสอนธรรมแก่เยาวชนและบุคคลทั่วไป ภารกิจด้านการศึกษาของแม่ชีเริ่มจากการจัดการศึกษาตาม

¹²⁸ แม่ชีณัฐหทัย ฉัตรทินวัฒน์, สถานภาพของแม่ชีไทย: กรณีศึกษาวัดปากน้ำภาษีเจริญ, วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์, ปีที่ 17 ฉบับที่ 1 มกราคม-เมษายน 2564, หน้า 130-132.

¹²⁹ พระมหาสิทธิศักดิ์ การรัมย์, บทบาทของแม่ชีในพระพุทธศาสนาที่มีต่อการศึกษาเพื่อพัฒนาเยาวชน ศึกษาวิเคราะห์ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ วัดสวนแก้ว และสถานศึกษาธรรมจารีนิเวศวิทยา ปากท่อ จังหวัดราชบุรี, วิทยานิพนธ์, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล), 2547, หน้า 9.

อัยยาศัย คือการอบรมสั่งสอนตามความสนใจ ศักยภาพและความพร้อม การถ่ายทอดแบบพี่สอนน้อง เรื่องธรรมะ ธรรมชาติของชีวิต ให้คำปรึกษาแนะนำ แก่อบาสิกาหรือเด็ก รูปแบบการสอนเปลี่ยนมาร่วมให้การศึกษานอกหลักสูตรแก่ผู้ด้อยโอกาส การที่แม่ชีได้สัมผัสกับปัญหาเหล่านี้จึงมีส่วนร่วมจัดตั้งศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน ในศูนย์ของสำนักแม่ชีเองและส่งเยาวชนในปกครองไปเรียนตามศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนที่จัดโดยรัฐ ส่วนการศึกษาในระบบเป็นภารกิจทางการศึกษาแบบสุดท้ายที่แม่ชีเพิ่งได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการ เนื่องจากเดิมสภาพการศึกษามีจำกัดทั้งทางโลกและทางธรรม แม้จะมีการจัดการศึกษาในระบบมากขึ้นทั้งทางโลกและทางธรรมให้แม่ชีได้ศึกษา จนถึงระดับอุดมศึกษา ปริญญาตรี โทและเอก แม่ชีมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาบางส่วน แต่ไม่สามารถจัดตั้งสถานศึกษา แม้กระทั่งศูนย์เด็กเล็กในสำนักแม่ชีของตนเอง ทั้งนี้แม่ชีควรมีสิทธิในการจัดการศึกษาและได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานราชการของรัฐ เช่นที่พระสงฆ์ทำหน้าที่และมีภารกิจเดียวกันได้ เพื่อประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนา การศึกษาและประเทศชาติ โดยเฉพาะประโยชน์ต่องานด้านการศึกษาของเยาวชนไทยต่อไป¹³⁰

สมักร งามแสง ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาบทบาทของสตรีในองค์การพระพุทธศาสนาในสังคมไทยปัจจุบัน: เฉพาะกรณีวัดปทุมวนาราม วัดสังฆทาน สำนักปฏิบัติธรรมเสถียรธรรมสถาน และสำนักปฏิบัติธรรมสวนแก้ว” จากการศึกษาวิจัยพบว่า บทบาทการศึกษาสตรีในสมัยพุทธกาล คือ การศึกษาค้นถุทธและการศึกษาวิปัสสนาธุระ บทบาทด้านการปฏิบัติธรรม คือ การนำหลักค้นถุทธไปเป็นหลักปฏิบัติ โดยเป็นไปตามกระบวนการของหลักไตรสิกขา คือศีล สมาธิ ปัญญา บทบาทด้านการปฏิบัติจนบรรลุธรรมนั้น พบว่ามี 2 วิธีการ คือการบรรลุธรรมโดยวิธีปฏิบัติแบบใช้สมถะนำวิปัสสนาและการบรรลุธรรม โดยใช้วิธีปฏิบัติแบบใช้วิปัสสนานำสมถะ บทบาทด้านการเผยแผ่ สตรีผู้มีศรัทธาभवเป็นภิกษุณีและเป็นอุบาสิกาที่มีศรัทธามั่นคงในพระพุทธศาสนา ได้แสดงบทบาทด้านการเผยแผ่ไปแก่คนทุกคนทุกระดับ ทั้งระดับผู้นำและประชาชนทั่วไป บทบาทด้านการอุปถัมภ์สตรีได้มีบทบาทในการช่วยสนับสนุนค้ำจุนพระพุทธศาสนา มีการสร้างวัดให้เป็นศาสนสถานถวายเป็นการอุปถัมภ์ ภิกษุ ภิกษุณี ด้วยปัจจัย 5¹³¹

เจตน์ ตันตวิณชานนท์ และพัชรภรณ์ ศิริพงษ์ ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทแม่ชี: สตรีผู้เกื้อกูลสังคม” ผลการศึกษาวิจัยพบว่า แม่ชีเข้ามามีบทบาทและมีภารกิจต่อสังคมมากขึ้นไม่ว่าจะเป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนา การทำงานช่วยเหลือสังคม ตลอดจนบทบาทในการเข้าร่วมและทำหน้าที่เป็นพลังขับเคลื่อนเพื่อแก้ปัญหาและคลี่คลายวิกฤตที่เกิดขึ้นในสังคม โดยเฉพาะสำนักแม่ชีเข้ามามีบทบาทจนเป็นที่ยอมรับในสังคม เช่น สถานปฏิบัติธรรมเสถียรธรรมสถาน มุ่งเน้นการประสาน

¹³⁰ ปาริชาติ สุวรรณบุบผา, แม่ชีกับภารกิจทางการศึกษาในประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร: กลุ่มงานศาสนากับการเรียนรู้ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2545), หน้า ก-ข.

¹³¹ สมักร งามแสง, ศึกษาบทบาทของสตรีในองค์การพระพุทธศาสนาในสังคมไทยปัจจุบัน: ศึกษากรณี วัดปทุมวนาราม วัดสังฆทาน สำนักปฏิบัติธรรมเสถียรธรรมสถาน และสำนักปฏิบัติธรรมสวนแก้ว, วิทยานิพนธ์, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, 2540), หน้า 2.

สัมพันธ์ครอบครัวและการส่งเสริมการศึกษาสำหรับเด็กและการตั้งสถาบันสาวิกาสิกขาลัยด้วยความร่วมมือกับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย¹³²

แม่ชีณัฐหทัย ฉัตรทินวัฒน์ ได้ศึกษาเรื่อง “แนวทางการพัฒนาการศึกษา สถานภาพและบทบาทของแม่ชีไทย” ผลการวิจัย พบว่า แนวทางการพัฒนาการศึกษา ควรสนับสนุนให้แม่ชีมีโอกาสศึกษาเล่าเรียนทั้งทางธรรมและทางโลก แต่อย่างไรก็ตาม การศึกษาในระดับมหาวิทยาลัยมีค่าใช้จ่ายสูง แม่ชีไม่มีรายได้ที่จะนำมาใช้จ่ายในการเรียน จึงควรได้รับการสนับสนุนจากคณะสงฆ์และรัฐบาล ซึ่งส่วนหนึ่งมาจากปัญหาทางโครงสร้างของศาสนา ระบบสวัสดิการและสถานภาพที่รัฐบาลไม่ได้กำหนดให้ชัดเจน จึงเห็นควรว่าแม่ชีควรได้รับการรับรองสถานภาพของแม่ชี ได้รับสิทธิตามกฎหมาย เช่นเดียวกับพระสงฆ์ สามเณรและประชาชนทั่วไป เช่น สิทธิการรักษาพยาบาล สิทธิลดหย่อนในการเดินทาง ค่าโดยสาร จึงสรุปได้ว่า บทบาทในปัจจุบันของแม่ชี แบ่งออกเป็น (1) สังคมสงเคราะห์เด็ก สตรี ผู้ป่วยและคนชรา (2) ครูสอนจริยธรรมและธรรมศึกษา อบรมเยาวชน (3) การเป็นอาจารย์ในมหาวิทยาลัยและโรงเรียน หากได้รับการสนับสนุนและการจัดการที่เหมาะสม ก็จะมีบทบาทช่วยพระพุทธรักษาและสังคมได้ เนื่องจากพระพุทธรักษาพิจารณาคุณค่าบุคคลที่มีวิชาและจรณะ หากแม่ชีมีความรู้ ความสามารถและประพฤติตนเหมาะสมย่อมทำให้เกิดศรัทธา สามารถทำประโยชน์ได้ แต่นั่น ต้องหมายถึงการปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมในการสร้างความเท่าเทียมกันในศาสนา จึงจะสามารถส่งเสริมและผลักดันให้แม่ชีมีบทบาทระดับผู้นำในสังคม¹³³

พงษ์ธรณ์ พิลิก ได้ศึกษาเรื่อง “แนวทางการปรับตัวและบทบาทของนักบวชทางพระพุทธรักษาในสังคมไทยยุค 4.0” ผลการวิจัยพบว่า บทบาทของนักบวชสตรีทางพระพุทธรักษา มี 3 ด้าน คือ 1) นักบวชกับคณะสงฆ์ คือ การเป็นส่วนหนึ่งของพุทธบริษัท 4 ที่ธำรงและรักษาตลอดจนการเผยแผ่พระพุทธรักษา 2) นักบวชสตรีกับสังคม คือ การทำหน้าที่ช่วยเหลือสังคม ช่วยเหลือคนยากจนหรือการช่วยผู้ยากไร้ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี 3) บทบาทสตรีในพระพุทธรักษา กับศาสนิก คือ การเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างศรัทธาโดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้างศรัทธาต่อเพศสภาพเดียวกันทำให้การเข้าถึงกันได้ง่าย¹³⁴

2.10.3 การพัฒนาศักยภาพนักบวชสตรีทางพระพุทธรักษา

มนตรี สิริโรจนานันท์ ศึกษาวิจัยเรื่อง “แม่ชี: สตรีผู้นำทางแห่งรักสำหรับเยาวชน” ผลการวิจัยพบว่า แม่ชีบุคลากรในพระพุทธรศานายังขาดทักษะและโอกาสในการเป็นผู้สอน เมื่อผ่านการอบรมครูนักจัดการเรียนรู้ในโครงการจัดการความรู้ผลที่เกิดขึ้น คือ เป็นบุคลากรที่มีประสิทธิภาพ มีความรู้ มีทักษะ และความชำนาญต่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ เข้าใจการสงเคราะห์ที่ถูกวิธีด้วย

¹³² เจตน์ ตันตวิณิชานนท์และพัชราภรณ์ ศิริพงษ์, บทบาทแม่ชี: สตรีผู้เกื้อกูลสังคม, วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ปีที่ 1 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2561), หน้า 22.

¹³³ แม่ชีณัฐหทัย ฉัตรทินวัฒน์, แนวทางการพัฒนาการศึกษา สถานภาพและบทบาทของแม่ชีไทย, วารสารรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม-สิงหาคม 2562):19-20.

¹³⁴ พงษ์ธรณ์ พิลิก, แนวทางการปรับตัวและบทบาทของนักบวชทางพระพุทธรักษาในสังคมไทยยุค 4.0, วารสารมหาจุฬานาครทรรณ, ปีที่ 7 ฉบับที่ 9 (กันยายน 2563):413.

มองเห็นบทบาทของตนว่าเป็นผู้จัดกระบวนการเรียนรู้และวางตนเป็นมิตรไมตรีกับเยาชน ไม่เพียงแค่นั้นเท่านั้นแต่ยังสรรสร้างเยาชนให้มีภูมิคุ้มกันเชิงคุณธรรมและแนะนำเยาชนให้เห็นคุณค่าของความรักในมิติคุณค่าของพระพุทธศาสนากับการพัฒนามนุษย์และสังคม¹³⁵

วิญญาภา เมธีวรฉัตร ศึกษาวิจัยเรื่อง “พุทธวิถีการพัฒนาศักยภาพของบุคลากรองค์การบริหารส่วนตำบลหนองปลิง จังหวัดนครสวรรค์” ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาศักยภาพบุคลากรตามแนวพุทธศาสนาจะต้องเริ่มจากกระบวนการหรือวิธีการ 3 ประการ คือ การฝึกอบรม การศึกษา และการพัฒนา โดยบูรณาการกับหลักธรรมไตรสิกขา จะก่อให้เกิดศักยภาพของบุคลากรทั้งด้านความรู้ ทักษะและพฤติกรรมที่พึงประสงค์¹³⁶

พงษ์ธรณ์ พิลึก ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “แนวทางการปรับตัวและบทบาทของนักบวชทางพระพุทธศาสนาในสังคมไทยยุค 4.0” ผลการวิจัยพบว่า บทบาทของนักบวชสตรีทางพุทธศาสนามี 2 ประเภท คือ 1) บทบาทเพื่อพัฒนาศักยภาพตนเองซึ่งเป็นบทบาทหลักและเป็นพื้นฐานที่นักบวชสตรีทางพระพุทธศาสนายึดถือและเป็นหน้าที่ คือ การศึกษาพระธรรมวินัยเพื่อพัฒนาศักยภาพของตนเองเป็นศักยภาพระดับปัจเจกบุคคล เมื่อมีศักยภาพเกิดขึ้นในตนเองแล้ว การส่งสอนศาสนิกจึงเป็นบทบาทตามมา 2) บทบาทพัฒนาสังคม เพื่อการสร้างประโยชน์แก่สังคมให้มีความเจริญก้าวหน้าทางด้านวัตถุและด้านจิตใจ เช่น งานด้านการศึกษา งานด้านสังคมสงเคราะห์ การรักษาดูแลและอนุรักษ์ ประเพณีและการพัฒนาชุมชน จึงเป็นช่องทางที่นักบวชสตรีในพระพุทธศาสนาจะได้สร้างพื้นที่ในสังคมและได้รับการยอมรับมากยิ่งขึ้น¹³⁷

2.10.4 การขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนาของชุมชนสตรี

Skilling, Peter ได้เขียนบทความเรื่อง “Female Renunciants (nang chi) in Siam According to Early Travellers' Accounts.” มุ่งเน้นการศึกษาแม่ชีเชิงประวัติศาสตร์ โดยใช้หลักฐานประวัติศาสตร์จากสมัยอยุธยา ก็คือ การบันทึกของนักทูต พ่อค้า นักเดินทางต่างประเทศในสมัยอยุธยา ได้กล่าวถึงแม่ชี หรือในสมัยนั้น เรียกว่า นางชี ผลการวิจัย พบว่า การบวชเป็นนางชี เป็นเรื่องซึ่งมีฐานมั่งคั่งในสังคมไทยตั้งแต่สมัยอยุธยา (ประมาณ ๔๐๐ ปีแล้ว) และควรจะมีงานวิจัยเพิ่มเติม เรื่องประวัติศาสตร์นักบวชหญิงในสังคมไทย โดยศึกษาเอกสารสมัยอยุธยา และเอกสารเป็นภาษาโปรตุเกสจากยุคสมัยนั้น¹³⁸

¹³⁵ มนตรี สิริโรจนานันท์, แม่ชี: สตรีผู้นำทางแห่งรักสำหรับเยาชน, วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์, ปีที่ 13 ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม-สิงหาคม 2560):173.

¹³⁶ วิญญาภา เมธีวรฉัตร, พุทธวิถีการพัฒนาศักยภาพของบุคลากรองค์การบริหารส่วนตำบลหนองปลิง จังหวัดนครสวรรค์, บัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์, ปีที่ 8 ฉบับที่ 1 (มกราคม-เมษายน 2563: บทคัดย่อ.

¹³⁷ พงษ์ธรณ์ พิลึก, “แนวทางการปรับตัวและบทบาทของนักบวชทางพระพุทธศาสนาในสังคมไทยยุค 4.0”, วารสารมหาวิทยาลัยนครสวรรค์, ปีที่ 7 ฉบับที่ 9 (กันยายน 2563): 414-415.

¹³⁸ Skilling, Peter. 1995. “Female Renunciants (nang chi) in Siam According to Early Travellers' Accounts.” *Journal of the Siam Society* 83(1-2): 55–61.

Brown, Sid ศึกษาวิจัยเรื่อง “The Journey of One Buddhist Nun: Even Against the Wind” ได้ศึกษาชีวประวัติของแม่ชีวาปี (ไม่ใช่ชื่อจริง) เน้นศึกษาประสบการณ์ของแม่ชี โดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำสมาธิและประวัติสถาบันแม่ชีไทย ตลอดจนเรื่องเพศภาวะแม่ชี Brown เชื่อมโยง ประสบการณ์ของแม่ชีกับพระสูตรต่าง ๆ ในพระไตรปิฎก เพื่อให้เห็นว่ามีคามเข้าใจในพระสูตรและได้มีการประยุกต์ใช้ในชีวิตพรหมจรรย์ของสตรี ผลการวิจัย พบว่า กลุ่มแม่ชีในประเทศไทยเป็นกลุ่มสตรีที่มีเอกลักษณ์เฉพาะที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว แม่ชีได้ทุ่มเทชีวิตเพื่อศาสนาพุทธและมุ่งอิสรภาพ มุ่งหาสถานที่เพื่อสร้างมิตรภาพและความหมายทางศาสนา รวมถึงโอกาสทางการศึกษา ความเป็นแม่ชีเป็นบทบาททางสังคมนอกเหนือจากความคาดหวังของสังคมโดยทั่วไป หากแต่ความเป็นแม่ชีสามารถช่วยเหลือผู้คนรอบ ๆ ท่านได้ นอกจากนี้ ยังได้พบว่าสถาบันแม่ชีไทยได้สนับสนุนให้แม่ชีได้พัฒนาตนเอง¹³⁹

Lindberg Falk, Monica กล่าวไว้ในหนังสือ *Making Fields of Merit: Buddhist Female Ascetics and Gendered Orders in Thailand* ซึ่งหนังสือที่เกิดจากวิทยานิพนธ์ปริญญาเอกที่ศึกษาเกี่ยวกับแม่ชี ด้วยวิธีเชิงมานุษยวิทยา โดยได้เข้าไปอยู่ในสำนักชีเป็นเวลามากกว่า 1 ปี ซึ่งได้ศึกษาพิธีการบวชชี ความเชื่อ พลังของประจำเดือนของผู้หญิงอาจจะมีอิทธิพลไม่ดีและศึกษาเรื่องราวเหตุที่ทำให้แม่ชีตัดสินใจในการบวชชี การเข้าถึงการศึกษาของแม่ชี บทบาทศาสนาของแม่ชี ชีวิตประจำวันของแม่ชี วาทกรรมว่าด้วยการบวชภิกษุณีในสังคมไทย และการพยายามให้เป็นที่ยอมรับทางกฎหมายและพระราชบัญญัติ การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการสัมภาษณ์และการศึกษาแบบมีส่วนร่วมในการวิจัยครั้งนี้ ผลการวิจัย พบว่า ความเป็นนักบวชหญิงของสังคมไทย ยังเป็นสิ่งที่สวนกระแสมาตรฐานทางเพศภาวะทางสังคม นักวิจัยสรุปได้ว่า การบวชของสตรีไทย ไม่สามารถอธิบายได้ว่าเป็นการบวชเพื่อหนีปัญหาทางชีวิต ความยากจน หรือสภาพการออกหัก ความเข้าใจของคนในสังคมเป็นเช่นนั้น หากแต่ผลสัมภาษณ์กลับไม่ได้เป็นเช่นนั้น ความหมายของชีวิตพรหมจรรย์มีความหมายในตัวเองในฐานะเป็นนักบวชหญิงในทัศนะคติเป็นชีวิตที่ดีกว่าการใช้ชีวิตทางโลก เพราะการมีครอบครัว การมีบุตร มีสามีจะเป็นไปด้วยความทุกข์ อุปาทาน ตัณหาและเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาตนเองทางจิตใจ จึงสรุปได้ว่า แม่ชีส่วนใหญ่ที่สัมภาษณ์มองตัวเองว่าเป็นนักบวชอยู่ในศาสนาไม่ใช่คฤหัสถ์ และแม่ชีเป็นผู้สร้างสรรค์และสร้างความหมายใหม่ในสังคมไทย อีกทั้งแม่ชีที่ให้สัมภาษณ์ไม่ได้ให้ความสนใจโครงสร้างที่ไม่เสมอภาคทางศาสนามากนัก แต่ได้กำลังใจในการศึกษาคัมภีร์ในพระพุทธศาสนา และแม่ชียังได้ศึกษาภาษาบาลี ที่จัดการโดยคณะสงฆ์ การประพฤติปฏิบัติและความรู้ทางพระพุทธศาสนาเป็นสิ่งสำคัญ แม่ชีที่อยู่ในสำนักชีก็จะกลายเป็นเขตบุญสำหรับญาติโยม และผลจากการสัมภาษณ์ญาติโยมนั้น มองว่าการให้สิ่งของถวายให้แก่สำนักชีหรือแม่ชีก็ได้บุญเท่ากับถวายพระ และแม่ชีมองว่ามีใช้เฉพาะผู้ชายที่จะเข้าถึงนิพพานได้หากแต่สตรีก็สามารถเข้าถึงนิพพานได้เช่นเดียวกัน¹⁴⁰

¹³⁹ Brown, Sid. 2001. *The Journey of One Buddhist Nun: Even Against the wind*. SUNY Press.

¹⁴⁰ Lindberg Falk, Monica (2007), *Making Fields of Merit: Buddhist Female Ascetics and Gendered Orders in Thailand*, Copenhagen: NIAS Press.

Seeger, Martin ศึกษาวิจัยเรื่อง “The Changing Roles of Thai Buddhist Woman: Obscuring Identities and Increasing Charisma” ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับนักปฏิบัติหญิงที่โดดเด่นในสังคมไทย เช่น คุณแม่บุญเรือง โตงบุญเดิม ได้ศึกษาการปฏิบัติของท่าน การเคารพที่คนไทยมีต่อท่าน ความเชื่อต่างๆ เรื่องการบรรลุธรรมของท่าน และ การผลิตพระเครื่องพระพุทธรูปน้อยๆ ที่ได้รับการปลุกเสก แม่ชีอีกรูปหนึ่งที่ได้ศึกษา คือแม่ชีแก้ว เสียงล้ำ ได้ศึกษาเกี่ยวกับชีวประวัติ และพระธาตุของท่าน และความเคารพที่คนไทยมีต่อท่าน นอกจากนี้ งานวิจัยนี้ยังได้ศึกษาภาพรวมของแม่ชีในเรื่องหน้าที่สถานะและบทบาทแม่ชีทางสังคมที่มีหลากหลาย โดยใช้กรณีศึกษาของนักปฏิบัติหญิงต่างๆ ได้แก่ แม่ชีทศพร วิจิระบำเพ็ญ อุบลิกา กิ นานายน (ท่าน ก. เขาสวนหลวง) อาจารย์สุจินต์ บริหารวนเขตต์ อุบลิกาคุณธรรณจวร อินทรกำแหง แม่ชีนารี การุณ และสิกขมาตของสำนัก สันตโคก ซึ่งผลการวิจัยพบว่า นักปฏิบัติหญิงไม่ว่าเป็นภิกษุณีหรือแม่ชี ก็มีบทบาทมากขึ้นในการสร้างความรู้และศักยภาพในการธำรงรักษาพระพุทธศาสนามากขึ้น¹⁴¹

Cook, Joanna ศึกษาวิจัยเรื่อง “Meditation in Modern Buddhism: Renunciation and Change in Thai Monastic Life” ได้ศึกษาประสบการณ์จากนักปฏิบัติ ได้แก่ พระอุบาสกและอุบาสิกา โดยเฉพาะมุ่งศึกษาประสบการณ์จากแม่ชี ศึกษามุมมองและประสบการณ์ของแม่ชีเรื่องชนชั้นทางเพศ การมองจากประสบการณ์ฐานะในชนชั้นหรือโครงสร้างของวัดที่เกี่ยวข้องกับเพศ การมองฐานะชนชั้นทางเพศต่างกัน พระเหนือกว่าแม่ชี การแบ่งแยกพื้นที่ของวัดตามเพศ และการอยู่ร่วมกันเป็นการศึกษาเชิงมานุษยวิทยา ผลการวิจัย พบว่า แม่ชีมีบทบาททางศาสนาที่สำคัญทั้งด้านปริยัติและปฏิบัติ การสอนสมาธิ การไปบิณฑบาต และยังเข้าใจในงานของตนเองว่ามีความสำคัญทางศาสนา และรวมถึงการแสดงความรักแก่พระสงฆ์และการแบ่งแยกพื้นที่ในวัดตามเพศ อีกทั้งพบว่าแม่ชีเป็นที่ยอมรับว่าเป็นผู้เชี่ยวชาญทางศาสนาเพราะการเข้าถึงการศึกษาที่สูงขึ้น การสร้างสำนักชีที่เป็นเอกเทศน์ได้รับการยอมรับในสาธารณะมากขึ้นและสามารถปฏิบัติสมาธิแบบชาววัดมากขึ้น¹⁴²

Seeger, Martin ศึกษาวิจัยเรื่อง “Against the Stream: The Thai Female Buddhist Saint Mae Chi Kaew Sianglam (1901-1991)” ได้ศึกษาชีวประวัติ การปฏิบัติ และความเคารพที่ชาวไทยมีต่อแม่ชีแก้ว เสียงล้ำ ที่เชื่อกันว่าบรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์และได้ศึกษาภายใต้บริบทศาสนาพุทธเถรวาท โดยเชื่อมโยงกับพระไตรปิฎก พระสูตร และเชื่อมโยงเปรียบเทียบศึกษาชีวประวัติพระสงฆ์สายวัดป่าที่เชื่อว่าบรรลุพระอรหันต์เช่นเดียวกัน ได้ศึกษารวมถึงวัฒนธรรมทางวัตถุ (Material Culture) อย่างเช่น พระเจดีย์ที่สร้างขึ้นมาเพื่อเคารพบูชาแม่ชีแก้ว เสียงล้ำ 2 แห่ง ผลการวิจัย พบว่า ดูเหมือนว่า 20-30 ปีที่ผ่านมานี้มีสตรีที่เป็นที่ยอมรับในการปฏิบัติธรรมมากขึ้นทั้งในสาธารณะและสังคมกว้าง จะเห็นได้จากการพิมพ์ชีวประวัติและการสร้างสถานที่เพื่อเคารพบูชาแม่ชี (ระดับบุคคล) การผลิตเหรียญ ซึ่งสะท้อนความเชื่อให้เห็นว่าผู้หญิงก็สามารถปฏิบัติธรรมได้ และยังเป็นการให้ความสำคัญเรื่องพระธาตุ ความเชื่อเรื่องการบรรลุธรรม และยังพบว่ามืองค์

¹⁴¹ Seeger, Martin. (2009), *The Changing Roles of Thai Buddhist Woman: Obscuring Identities and Increasing Charisma*, *Religion Compass* 3(5):806-22.

¹⁴² Cook, Joanna. (2010), *Meditation in Modern Buddhism: Renunciation and Change in Thai Monastic Life*. Cambridge: Cambridge University Press.

ประกอบที่ปรากฏในชีวิตประวัติของแม่ชีแก้ว เสียงล้า ที่สอดคล้องและใกล้เคียงกับการปฏิบัติตามคำสอนในพระไตรปิฎกและในพระสูตร ขณะที่ท่านมีชีวิตอยู่ก็มีชื่อเสียงในจังหวัดมุกดาหาร แต่พอเสียชีวิตไปแล้วก็มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักของคนทั่วไปทั้งในประเทศและต่างประเทศ เพราะสาเหตุหลัก คือ ความเชื่อว่า การที่กระดูกกลายเป็นพระธาตุชี้ให้เห็นถึงความเชื่อที่ว่าแม่ชีแก้วบรรลุธรรม¹⁴³

Seeger, Martin ศึกษาวิจัยเรื่อง “Reversal of Female Power, Transcendentality, and Gender in Thai Buddhism: The Thai Buddhist Saint Khun Mae Bunruean Tongbuntoem (1895-1964) มุ่งเน้นการศึกษาเรื่องมุมมองเพศภาวะ ความเชื่อเรื่องพระเครื่อง และศึกษาชีวประวัติของคุณแม่บุญเรือน โตงบุญเติม เป็นการศึกษาเชิงมานุษยวิทยา ผลการวิจัย พบว่า พบการเปลี่ยนแปลงในบทบาทและสตรีของการปฏิบัติ ซึ่งเป็นชีวประวัติเรื่องราวที่สืบทอดกันมาทางมุขปาฐะ จะมีเรื่องราวในอิทธิฤทธิ์ ปาฏิหาริย์มากมาย แม้กระทั่งร่างกายของท่านเองเป็นการสะท้อนความบริสุทธิ์ของท่านที่แสดงให้เห็นสัญลักษณ์ในร่างกายและหลังจากที่ท่านเสียชีวิตไปแล้ว ก็จะมีเรื่องของพระธาตุท่านและพระเครื่องพระพุทธรูปน้อยเป็นที่นิยมมากขึ้น ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ได้รับการยอมรับในวงการพระเครื่องในประเทศไทย สะท้อนให้เห็นว่าคุณแม่บุญเรือน โตงบุญเติมเป็นผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติเก่ง และมีองค์ประกอบหลายอย่างในชีวิตประวัติของท่านที่สอดคล้องกับคำสอนในพระไตรปิฎก อรรถกถา ภาษาที่ใช้ในพระบาลีและอรรถกถาสำหรับพระอรหันต์ที่ปรากฏในชีวิตประวัติของท่าน และท่านได้สอนในวิธีปฏิบัติเพื่อการหลุดพ้น ทั้ง ๆ ที่ท่านสอนเรื่องนี้มากมาย หากแต่ท่านไม่ได้มีชื่อเสียงเพราะความรู้ความสามารถเกี่ยวกับธรรม แต่ว่า ท่านมีชื่อเสียงเป็นที่นิยมเพราะความเชื่อเรื่องอิทธิฤทธิ์ ปาฏิหาริย์ ในหลาย ๆ ด้าน คุณแม่บุญเรือนเป็นที่ยอมรับในพื้นที่ทางศาสนาของผู้ชาย ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการบรรลุธรรม และการปลุกเสกพระเครื่อง สิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่า มีความซับซ้อนในพระพุทธศาสนาเรื่องเพศภาวะ¹⁴⁴

Seeger, Martin, and Naris Charaschanyawong ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง “ตามรอยเรื่องราวของนักปฏิบัติธรรมหญิงโดดเด่นที่ถูกกลืน คุณหญิงใหญ่ ดำรงธรรมสาร (2429-87) และปัญหาว่าด้วยความเป็นเจ้าของผลงานประพันธ์เชิงพระพุทธศาสนาอันสำคัญ” งานวิจัยนี้เป็นการศึกษาชีวประวัติและงานประพันธ์ของท่าน บทสนทนาธรรมที่สำคัญผลในเชิงปัจจุณา วิสัยทัศน์ ที่พิมพ์เผยแพร่ในหลายสิบปีที่ผ่านมาในสังคมไทย และเชื่อกันว่าเป็นการสนทนาธรรมระหว่างหลวงปู่มั่น ภูริทัตโตกับพระธรรมเจดีย์ (จูม พนฺธุโล) แต่ที่แท้จริงบทความวิจัยนี้ชี้ให้เห็นว่าผู้เขียนที่แท้จริงคือคุณหญิงดำรงธรรมสาร เป็นการวิเคราะห์บทความในหนังสือธัมมานุสรมปฏิบัติ ในบทความนี้ชี้ให้เห็นว่าผู้ประพันธ์บทสนทนา (เขียนโดยคุณหญิงใหญ่ เป็นเช่นนั้นจริง) และการศึกษาชีวประวัติของท่านแสดงให้เห็นว่ามีสตรีในพระพุทธศาสนาในประเทศไทยที่มีผลงานทางธรรมที่โดดเด่น¹⁴⁵

¹⁴³ Seeger, Martin. (2010) *Against the Stream: The Thai Female Buddhist Saint Mae Chi Kaew Sianglam (1901-1991)*, *South East Asia Research* 18(3) September: 555-95.

¹⁴⁴ Seeger, Martin. (2013) “Reversal of Female Power, Transcendentality, and Gender in Thai Buddhism: The Thai Buddhist Saint Khun Mae Bunruean Tongbuntoem (1895-1964)”, *Moern Asian Studies*, 47:1488-1519.

¹⁴⁵ Seeger, Martin, and Naris Charaschanyawong. 2556a. “Tam rueangrau khong nak patibat tham ying dot den thi thuk luem: Khunying Yai Damrongthammasan (2429–87) lae panha wa

Seeger, Martin, and Naris Charaschanyawong ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง “‘พุทธามิกา เอก อุ’ แห่งยุค 2475: คุณหญิงใหญ่ ดำรงธรรมสาร” บทความนี้ได้ต่อเนื่องจากบทความ “ตามเรื่องราวของนักปฏิบัติธรรมหญิงโดดเด่นที่ถูกลืม” เพื่อสืบค้นต่อการประพันธ์บทความทางธรรมที่ประพันธ์โดยคุณหญิงดำรงธรรมสาร เพราะค้นพบหลักฐานเพิ่มเติม ซึ่งเป็นบทความเสริมที่ผู้เขียนได้เขียนจะนำเสนอเกี่ยวกับความคืบหน้าและต่อยอดฐานะคุณหญิงดำรงธรรมสารเป็นผู้ประพันธ์หนังสือธัมมานุธัมมปฏิบัติ เพื่อชี้ให้เห็นว่าคุณหญิงดำรงธรรมสารเป็นผู้เขียนบทความนี้อย่างแท้จริง¹⁴⁶

Seeger, Martin and Naris Charaschanyawong ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง “‘สัมมาจารินี’ ของวัดเทพศิรินทราวาส สมัยสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (เจริญ ญาณวโร): ความสำคัญของมุขปาฐะและความทรงจำในการศึกษาธรรมะ” สืบเนื่องจากบทความทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญของคุณหญิงดำรงธรรมสาร ผู้ประพันธ์ผลงานเชิงพระพุทธศาสนาธัมมานุ ธัมมปฏิบัติ และความเป็นผู้ปฏิบัติของท่าน นอกจากนี้ยังได้ศึกษาและวิเคราะห์ชีวิตประวัติและการเรียนการสอนธรรมะของลูกศิษย์ของพระพุทธโฆษาจารย์แห่งวัดเทพศิรินทราวาส จำนวน 5 ท่าน ได้แก่ ท่านน้อย เปาโรหิตย์ คุณหญิงใหญ่ ดำรงธรรมสาร พระเจ้าบรมวงศ์เธอพระองค์เจ้าภัทรายุวดี พระเจ้าบรมวงศ์เธอพระองค์เจ้าวาปีบุษบากร และเจ้าจอมหม่อมราชวงศ์สดับ ลดาวัลย์ เพื่อศึกษาสตรีทั้ง 5 เป็นกรณีศึกษาวิถีปฏิบัติและการเรียนรู้ธรรมะของสตรีที่เป็นศิษย์ของพระพุทธโฆษาจารย์และได้เห็นถึงความสำคัญของมุขปาฐะ การท่องจำของสตรีในสมัยนั้น ซึ่งได้เรียนรู้ธรรมะด้วยการฟัง ซึ่งบทความนี้ก็เชื่อมโยงการศึกษาธรรมะที่มีหลักฐานในพระไตรปิฎกในคัมภีร์อิติวุตตะกะ¹⁴⁷

Lindberg Falk, Monica and Hiroko Kawanami ได้เขียนบทความ เรื่อง “Monastic Discipline and Communal Rules for Buddhist Nuns in Myanmar and Thailand.” ศึกษาเกี่ยวศีลและการรักษาศีลของแม่ชีในประเทศไทยเปรียบเทียบกับที่พม่า และได้ศึกษาข้อกติกา ข้อกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับรัฐ และการลงโทษในสำนักชีต่าง ๆ ทั้งที่ได้ศึกษาข้อกติกามาแต่ไม่พบแง่มุมในประวัติศาสตร์

duai khwam pen jao khong phon ngan praphan choeng phut an samkhan” [Researching the biography of a forgotten, outstanding female Buddhist practitioner: Khunying Yai Damrongthammasan (1886–1944) and the question of authorship of an important Buddhist treatise]. *Sinlapawatthanatham: Art & Culture Magazine*, April, 154–69.

¹⁴⁶ Seeger, Martin, and Naris Charaschanyawong. 2013b. “Phutthamamika ek u haeng yuk 2475: Khunying Yai Damrongthammasan” [Buddhamamika ek-u during the time of the 1932 siamese revolution: Khunying Yai Damrongthammasan]. *Sinlapawatthanatham: Art & Culture Magazine*, November, 136–45.

¹⁴⁷ Seeger, Martin and Naris Charaschanyawong. (2015). “‘Sammajarini’ khong Wat Thepsirintharawat samai Somdet Phra Phutthakhosajan (Jaroen Yanawaro): Khwamsamkhan khong mukhapatha lae khwamsongjam nai_k an sueksa thamma” [The ‘sammācārīṇī’ of Wat Thepsirin during the time of Somdet Phra Buddhaghosacariya (Jaroen Nāṇavaro): The significance of orality and memory for the study of the dhamma]. *Sinlapawatthanatham: Art & Culture Magazine*, April, 152–69.

และได้มีการศึกษาบทบาทของสถาบันแม่ชีไทย ผลการวิจัย พบว่า ยังขาดความชัดเจนเกี่ยวกับสถานะทางกฎหมายในเรื่องการรักษาศีลของแม่ชีในประเทศไทย แต่ก็ยังมีความชัดเจนในฐานะของนักบวช นักปฏิบัติ และพยายามที่จะให้ญาติโยมและชุมชนทางวัดยอมรับในสถานะนี้ โดยการปฏิบัติอย่างเคร่งครัดตามข้อกติกาศักดิ์ปฏิบัติ ระเบียบที่มี ซึ่งรัฐบาลไทยและพม่ามีทัศนคติทำที่ที่แตกต่างออกไปเกี่ยวกับนักบวชหญิง ที่พม่ายอมรับว่าแม่ชีเป็นนักบวชมีสิทธิบัตรสำหรับผู้ถือศีล หากแต่รัฐบาลในประเทศไทยยังมีท่าทีไม่ชัดเจนของสถานะแม่ชีทางกฎหมาย ในบางกรณีเห็นว่าเป็นนักบวช บางกรณีเห็นว่าเป็นอุบาสิกา ในคู่มือแม่ชีไทยของสถาบันแม่ชีไทยมีการนำไปใช้มากขึ้น และสถาบันแม่ชีไทยมีบทบาทมากขึ้นในการสร้างโอกาสให้แม่ชีไทยและสนับสนุนให้แม่ชีที่อยู่ในสำนักชีที่เป็นเอกเทศน์ เพื่อสร้างโอกาสทางการศึกษาและสร้างโอกาสในการพัฒนาตนเองทางจิตใจ¹⁴⁸

Seeger, Martin ศึกษาวิจัยเรื่อง “Gender and the Path to Awakening: Hidden Histories of Nuns in Modern Thai Buddhism” ได้ศึกษาเพศภาวะแห่งการบรรลุธรรมของสตรี ความเชื่อและการปฏิบัติ โดยการศึกษาชีวประวัติ อัตชีวประวัติและบทบาททางพระพุทธ ศาสนาของนักปฏิบัติธรรมหญิงตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 เป็นการศึกษาเชิงมนุษยวิทยาและประวัติศาสตร์ เน้นการศึกษาชีวประวัติของสตรี ศึกษาวัฒนธรรมทางวัตถุ เช่น ความเชื่อเรื่องพระธาตุ พระเจดีย์ พระเครื่อง และทัศนคติของสตรีในการปฏิบัติ และความสำคัญของมุขปาถะ ความทรงจำในการศึกษาและการปฏิบัติธรรมของสตรี จากการศึกษามีข้อสรุปที่คล้ายคลึงกันทั้งในการผลิตและการถ่ายทอดบทความรวมถึงการปฏิบัติธรรมในประวัติศาสตร์พุทธศาสนาในยุคต้น ๆ โดยได้ศึกษาจากคุณหญิงดำรงธรรมสาร (ใหญ่ วิเศษศิริ) แม่บุญเรือง โตงบุญเต็ม แม่ชีแก้ว เสียงล้ำ แม่ชีนารี การุณ แม่ชีพิมพ์าวงศาอุตม และแม่ชีโสตา โสสุด และยังได้ศึกษาความเชื่อของการบรรลุธรรมในยุคสมัยใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องของการปฏิบัติของสตรี ผลการวิจัย พบว่า ทั้ง ๆ ที่มีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ค่อนข้างน้อยเกี่ยวกับการปฏิบัติของสตรีในสังคมไทยพุทธศาสนาเถรวาท มีสตรีจำนวนไม่น้อยที่ได้รับการยอมรับในชุมชนระดับท้องถิ่น โดยเชื่อกันว่า เป็นผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ แม้กระทั่งเชื่อว่าเป็นผู้บรรลุอริยบุคคลระดับต่าง ๆ เพราะฉะนั้น การที่มีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของบุคคลเหล่านั้นน้อย ไม่ได้หมายความว่า ในประวัติศาสตร์ไทยไม่มีสตรีที่เป็นที่ยอมรับว่า เป็นผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบในชีวิตประวัตินิพนธ์ของสตรีที่ศึกษาในงานวิจัยนี้ก็มีองค์ประกอบหลายอย่างที่เกี่ยวข้องกับพระสงฆ์ไทยที่เชื่อกันว่าบรรลุธรรมสูง โดยเฉพาะพระสงฆ์สายวัดป่า และยังมีองค์ประกอบหลายอย่างที่เกี่ยวข้องกับเรื่องอริยภูมิ อริยบุคคลในพระไตรปิฎก และอรรถกถา ซึ่งงานวิจัยนี้ได้ศึกษาเปรียบเทียบชีวประวัตินิพนธ์ของสตรีเหล่านั้นกับพระสูตรที่มีส่วนเกี่ยวข้อง จึงสรุปได้ว่า สตรีที่ศึกษาเหล่านั้นในชีวิตประวัติไม่มีพูดถึงว่าอยากเกิดเป็นผู้ชายหรืออยากจะเป็นภิกษุณี สิ่งที่สำคัญในชีวิตประวัติของสตรีที่ศึกษาในงานวิจัยนี้คือ อยากบรรลุธรรม และเห็นคุณค่าของการเกิดเป็นมนุษย์ในยุคสมัยที่มีพระพุทธศาสนา เพราะฉะนั้น จึงมีความตั้งใจที่จะปฏิบัติเพื่อที่จะบรรลุธรรมในชาตินี้ให้เร็วที่สุดเท่าที่จะทำได้¹⁴⁹

¹⁴⁸ Lindberg Falk, Monica and Hiroko Kawanami. 2017–2018. “Monastic Discipline and Communal Rules for Buddhist Nuns in Myanmar and Thailand.” *Buddhism, Law & Society*, 3: 39–68.

¹⁴⁹ Seeger, Martin. (2018), *Gender and the Path to Awakening: Hidden Histories of Nuns in Modern Thai Buddhism*, Chiang Mai: Silkworm Books.

2.10.4 การพัฒนาหนังสืออิเล็กทรอนิกส์

พจนา ศรีกระจ่าง ได้วิจัย เรื่องการพัฒนาหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ สารการเรียนรู้ วิทยาศาสตร์ เรื่องระบบสุริยะ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ผลการวิจัยพบว่า หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ ประสิทธิภาพเป็นไปตามเกณฑ์ที่กำหนด ผลสัมฤทธิ์หลังการเรียนรู้สูงกว่าก่อนเรียน และระดับความพึงพอใจของผู้เรียนที่มีต่อหนังสืออิเล็กทรอนิกส์อยู่ในระดับมาก¹⁵⁰

เชมณัฐ มิ่งศิริธรรมและศุภนิดา สุตสวาท ได้วิจัย เรื่อง การพัฒนาชุดฝึกอบรมออนไลน์ เพื่อการผลิตหนังสืออิเล็กทรอนิกส์สำหรับครูในเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 3 ผลการวิจัยพบว่า ชุดฝึกอบรมออนไลน์เพื่อการผลิตหนังสืออิเล็กทรอนิกส์มีคุณภาพอยู่ในระดับมากและค่าเฉลี่ยผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนการฝึกอบรมต่ำกว่าหลังการฝึกอบรมและความพึงพอใจของผู้รับการฝึกอบรมที่มีต่อชุดฝึกอบรมออนไลน์อยู่ในระดับมาก¹⁵¹

ทัศนกร สมใจหวังและน้ามนต์ เรืองฤทธิ์ ได้วิจัย เรื่อง การพัฒนาหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ บนแท็บเล็ต: ความรู้สู่อาเซียน กลุ่มสาระการเรียนรู้ สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 ผลการวิจัยพบว่า หนังสืออิเล็กทรอนิกส์บนแท็บเล็ต เรื่อง ความรู้สู่อาเซียน กลุ่มสาระการเรียนรู้ สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 มีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนก่อนเรียนต่ำกว่าหลังเรียนและระดับความพึงพอใจของนักเรียนต่อหนังสืออิเล็กทรอนิกส์บนแท็บเล็ต เรื่อง ความรู้สู่อาเซียน กลุ่มสาระการเรียนรู้ สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 อยู่ในระดับมาก¹⁵²

วันฤดี สุขสงวน ได้วิจัยเรื่อง การพัฒนาสื่อการเรียนรู้หนังสือการ์ตูนอิเล็กทรอนิกส์วิชา บัญชีขั้นต้น ด้วยนิทานชาดก ผลการวิจัยพบว่า หนังสือการ์ตูนอิเล็กทรอนิกส์วิชา บัญชีขั้นต้น มีประสิทธิภาพสูงกว่าเกณฑ์ ผู้เรียนมีความพึงพอใจในระดับมากที่สุด¹⁵³

ธนภรณ์ นนตะแสน ประยูร บุญใช้และณรงค์ศักดิ์ พรหมวัง ได้วิจัย เรื่องชุดกิจกรรมการเรียนรู้แบบร่วมมือร่วมกับการใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์: เทคโนโลยีสารสนเทศชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ผลการวิจัยพบว่า ประสิทธิภาพชุดกิจกรรมการเรียนรู้แบบร่วมมือร่วมกับการใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์สูงกว่า

¹⁵⁰ พจนา ศรีกระจ่าง, การพัฒนาหนังสืออิเล็กทรอนิกส์สารการเรียนรู้วิทยาศาสตร์เรื่องระบบสุริยะ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4, วารสารการศึกษาและพัฒนาสังคม, (9 พฤษภาคม-ตุลาคม 2556), หน้า 154-165.

¹⁵¹ เชมณัฐ มิ่งศิริธรรมและศุภนิดา สุตสวาท, การพัฒนาชุดฝึกอบรมออนไลน์ เพื่อการผลิตหนังสืออิเล็กทรอนิกส์สำหรับครูในเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 3, วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต, กลุ่มมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2556, หน้า 282-290.

¹⁵² ทัศนกร สมใจหวังและน้ามนต์ เรืองฤทธิ์, เรื่อง การพัฒนาหนังสืออิเล็กทรอนิกส์บนแท็บเล็ต: ความรู้สู่อาเซียน กลุ่มสาระการเรียนรู้ สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2, วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาเทคโนโลยีการศึกษา, คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2558, หน้า 177.

¹⁵³ วันฤดี สุขสงวน, การพัฒนาสื่อการเรียนรู้หนังสือการ์ตูนอิเล็กทรอนิกส์ วิชาบัญชีขั้นต้น ด้วยนิทานชาดก, วารสารวิทยาบริการ, คณะบัญชี มหาวิทยาลัยรังสิต, มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2558, หน้า 81.

เกณฑ์ที่กำหนด สำหรับการประเมินประสิทธิผลทางการเรียนของนักเรียนที่เรียนด้วยชุดกิจกรรมแบบ ร่วมกับการใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์เป็นไปตามเกณฑ์ที่กำหนด ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนที่ เรียนด้วยชุดกิจกรรมการเรียนรู้แบบร่วมกับการใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ก่อนเรียนต่ำกว่าหลังเรียน และนักเรียนมีความพึงพอใจต่อการเรียนด้วยชุดกิจกรรมการเรียนรู้แบบร่วมกับการใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ อยู่ในระดับมาก¹⁵⁴

สุภาวดี พุทธศรี ได้วิจัย เรื่อง การพัฒนาหนังสืออิเล็กทรอนิกส์เพื่อพัฒนาความสามารถ ในการอ่านจับใจความสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยราชภัฏใน เขตภูมิศาสตร์ภาคกลาง ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาหนังสืออิเล็กทรอนิกส์เรื่องการอ่านจับใจความ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยราชภัฏในเขตภูมิศาสตร์ภาคกลางมี ประสิทธิภาพเป็นไปตามเกณฑ์ที่ตั้งไว้ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนก่อนเรียนต่ำกว่าหลังเรียน และระดับความพึงพอใจของผู้เรียนเรื่องการอ่านจับใจความสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยราชภัฏในเขตภูมิศาสตร์ภาคกลางอยู่ในระดับมากที่สุด¹⁵⁵

ชุตติกาญจน์ ใจบางยาง ได้วิจัย เรื่อง การพัฒนาหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ โดยใช้รูปแบบการ สืบเสาะความรู้ (5E): โลกและการเปลี่ยนแปลงของเปลือกโลก สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ผลการวิจัยพบว่า หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ โดยใช้รูปแบบการสืบเสาะความรู้ (5E): โลกและการ เปลี่ยนแปลงของเปลือกโลกมีประสิทธิภาพสูงกว่าเกณฑ์ที่ตั้งไว้ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน ก่อนเรียนต่ำกว่าหลังเรียนและระดับความพอใจของนักเรียนที่มีต่อหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ โดยใช้ รูปแบบการสืบเสาะความรู้ (5E): โลกและการเปลี่ยนแปลงของเปลือกโลกอยู่ในระดับมากที่สุด¹⁵⁶

ชโรธรณ์ ทิพย์อุบลัมภ์ ได้วิจัยเรื่อง การออกแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ภาพเคลื่อนไหว: การออกแบบบรรจุภัณฑ์เชิงนิเวศเศรษฐกิจ ผลการวิจัยพบว่า การประเมินคุณภาพของการออกแบบ หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ภาพเคลื่อนไหว: การออกแบบบรรจุภัณฑ์เชิงนิเวศเศรษฐกิจ คุณภาพด้านความ ถูกต้องของคำศัพท์มีค่าสูงสุด รองลงมา ด้านความสอดคล้องระหว่างเนื้อหากับวัตถุประสงค์และการ ยกตัวอย่างประกอบมีความสอดคล้องกับเนื้อหา และความถูกต้องของเนื้อหาและกิจกรรมการเรียนรู้ มี ความเหมาะสมและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์¹⁵⁷

¹⁵⁴ ธนภรณ์ นนตะแสน ประยูร บุญใช้และณรงค์ศักดิ์ พรหมวัง, การพัฒนาชุดกิจกรรมการเรียนรู้แบบ ร่วมมือร่วมกับการใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ เรื่องเทคโนโลยีสารสนเทศ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1, วารสารวิชาการ หลักสูตรและการสอน, มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร, 2558, หน้า 125.

¹⁵⁵ สุภาวดี พุทธศรี, การพัฒนาหนังสืออิเล็กทรอนิกส์เพื่อพัฒนาความสามารถในการอ่านจับใจความ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนสาธิต มหาวิทยาลัยราชภัฏในเขตภูมิศาสตร์ภาคกลาง, วารสารการ ประชุมวิชาการและเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ วิทยาลัยนครราชสีมา, มิถุนายน 2559, หน้า 816.

¹⁵⁶ ชุตติกาญจน์ ใจบางยาง, การพัฒนาหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ โดยใช้รูปแบบการสืบเสาะความรู้ (5E): โลกและการเปลี่ยนแปลงของเปลือกโลก สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2, วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต, คณะ ศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2560, หน้า 1.

¹⁵⁷ ชโรธรณ์ ทิพย์อุบลัมภ์, การออกแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ภาพเคลื่อนไหวเรื่องการออกแบบบรรจุ ภัณฑ์ เชิงนิเวศเศรษฐกิจ, วารสารศิลปะสถาปัตยกรรมศาสตร์มหาวิทยาลัยนเรศวร, ปีที่ 8 ฉบับที่ 1, (มกราคม- มิถุนายน) 2560, หน้า 169.

อติยา พิมพ์เพียรและขาม จาตุรงค์กุล ได้วิจัยเรื่อง การออกแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์: ความคิดสร้างสรรค์จากไม้ไผ่ ผลการวิจัยพบว่า การออกแบบหนังสือที่อยู่ในเกณฑ์ระดับดีมาก คือ ด้านข้อมูลเนื้อหาที่มีประโยชน์เหมาะสำหรับการนำไปใช้ และการออกแบบหนังสือที่อยู่ในเกณฑ์ระดับดี มีดังนี้ รูปแบบการจัดวางหน้าหนังสือ ความสะดวกในการใช้ ความง่ายในการเปิดอ่าน ความเหมาะสมของรูปแบบและการจัดวางเนื้อหา ความสอดคล้องของรูปภาพกับเนื้อหา การใช้โทนสีลำดับขั้นตอนในการนำเสนอเนื้อหา ความเหมาะสมของเนื้อหาที่กลุ่มเป้าหมาย การนำเสนอเนื้อหาอ่านแล้วเข้าใจง่าย ความชัดเจนและการสื่อความหมายของภาพประกอบ เนื้อหาครอบคลุมตามความต้องการ ความเหมาะสมของขนาดและรูปแบบอักษรที่ใช้ และรูปแบบตัวหนังสือที่อ่านง่าย¹⁵⁸

เริงศักดิ์ เต็มขุมทด ได้วิจัย เรื่อง การพัฒนาบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน: ประวัติศาสตร์สุโขทัย สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ผลการวิจัยพบว่า ประสิทธิภาพของบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน: ประวัติศาสตร์สุโขทัย สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 สูงกว่าเกณฑ์ที่ตั้งไว้ ความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน: ประวัติศาสตร์สุโขทัย สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 อยู่ในระดับพึงพอใจมากที่สุด และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนหลังการใช้บทเรียนสูงกว่าก่อนการใช้บทเรียน¹⁵⁹

Malathi Letchumanan, Rohani Ahmad Tarmizi ได้วิจัยเพื่อการสำรวจการใช้ประโยชน์จากรูปแบบอิเล็กทรอนิกส์ (E-Book) ในกลุ่มนักเรียนคณิตศาสตร์ของ University Putra Malaysia (UPM) การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากนักศึกษาระดับปริญญาตรี ผลการวิจัยพบว่า มีนักศึกษาที่ให้เหตุผลในการใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-Book) คือ ประหยัดเวลาในการใช้และช่วยให้ง่ายต่อการเรียนรู้สำหรับผู้ที่ไม่เคยใช้ หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-Book) เนื่องจากนักศึกษายังไม่คุ้นเคยกับเทคโนโลยี และยังพบว่าการใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-Book) ส่วนใหญ่จะใช้ในการสืบค้นหาข้อมูลสำหรับการทำงานที่ได้รับมอบหมาย¹⁶⁰

Fathi M. Ihmeideh ได้วิจัยเรื่อง *The effect of electronic books on enhancing emergent literacy skills of pre-school children* เพื่อศึกษาการเสริมสร้างพัฒนา การเด็กก่อนวัยเรียน โดยได้ทำการเปรียบเทียบระหว่างเด็กในกลุ่มควบคุมที่ใช้หนังสือเรียนที่ได้พิมพ์เป็นรูปเล่มกับนักเรียนกลุ่มทดลองที่ใช้หนังสือเรียนอิเล็กทรอนิกส์ (E-Book) ผลการวิจัยพบว่า เด็กนักเรียนในกลุ่มทดลองผลการเรียนรู้ดีกว่าเด็กนักเรียนในกลุ่มควบคุมและยังพบว่าเพศหญิงมีทักษะเรียนรู้ดีกว่าเพศ

¹⁵⁸ อติยา พิมพ์เพียรและขาม จาตุรงค์กุล, การออกแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์: ความคิดสร้างสรรค์จากไม้ไผ่, บทความการประชุมวิชาการระดับชาติ “โฮมภูมิ ครั้งที่ 3: Wisdom to the Future: ภูมิปัญญาสู่อนาคต”, คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 15-16 มิถุนายน 2560, หน้า 405.

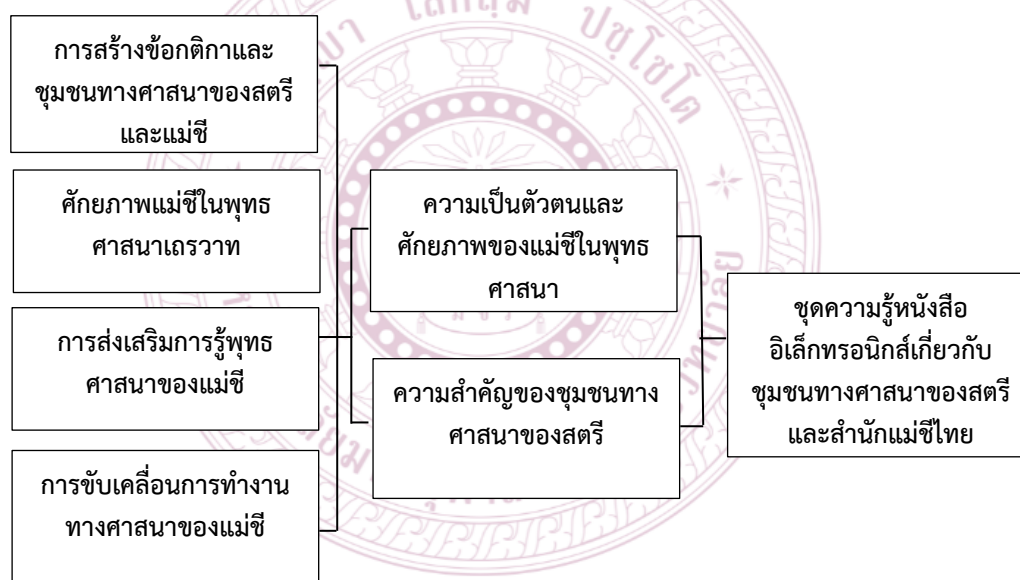
¹⁵⁹ เริงศักดิ์ เต็มขุมทด, การพัฒนาบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน เรื่องประวัติศาสตร์สุโขทัยสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1, วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารการศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2560, หน้า 79.

¹⁶⁰ Malathi Letchumanan, Rohani Ahmad, Utilization of e-book among University Mathematics Students, *Procedia Social and Behavioral Sciences* 8 (2010) 580–587, *International Conference on Mathematics Education Research 2010 (ICMER 2010)*, pp.585-586.

ชาย นอกจากนี้ผลการวิจัยยังพบว่าระดับความรู้ในกลุ่มเด็กนักเรียนทดลองเรื่องเนื้อหาและคำศัพท์มีผลการเรียนรู้ที่ดี¹⁶¹

จากการศึกษาข้างต้น คณะผู้วิจัยพบว่า การพัฒนาชุดความรู้ในรูปแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์เกี่ยวกับชุมชนทางศาสนาของแม่ชีไทยที่มีประสิทธิภาพ ประสิทธิผล จะส่งผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้ของผู้เรียน ผู้ที่เข้ามาศึกษา ตลอดจนหนังสืออิเล็กทรอนิกส์เกี่ยวกับชุมชนทางศาสนาของแม่ชีไทยยังไม่มีผู้วิจัยท่านใดได้พัฒนาหนังสือเกี่ยวกับแม่ชีไทยในรูปแบบของอิเล็กทรอนิกส์ คณะผู้วิจัยจึงได้ศึกษาจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและนำมาพัฒนาเป็นชุดความรู้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-book) เพื่อการศึกษาค้นคว้าและเป็นประโยชน์ต่อผู้อ่านหนังสืออิเล็กทรอนิกส์เกี่ยวกับชุมชนทางศาสนาของแม่ชีไทย

2.11 กรอบแนวคิดการวิจัย

ภาพที่ 2.9 กรอบแนวคิดการวิจัย ฐานข้อมูลชุมชนทางศาสนาของสตรี ความเป็นตัวตนและศักยภาพด้านการส่งเสริมการเรียนรู้พระพุทธศาสนาและการขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนาของชุมชนสตรีในสังคมไทย

¹⁶¹ Fathi M. Ihmeideh, The effect of electronic books on enhancing emergent literacy skills of pre-school children, *Journal of Computers & Education*, 79 (2014) 40-48, 2014, p. 45.

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

3.1 รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นงานวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed – Methodology Research) ทั้งการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) และการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) โดยศึกษาการสร้างข้อกติกาศาสนาของสตรีและแม่ชีไทย การพัฒนาศักยภาพแม่ชีไทยในพระพุทธศาสนาเถรวาทด้านการส่งเสริมการรู้พุทธศาสนาและการขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนาของชุมชนสตรีในสังคมไทย และพัฒนาชุดความรู้ในรูปแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์เกี่ยวกับชุมชนทางศาสนาของสตรีและสำนักแม่ชีไทย โดยมีขั้นตอนดำเนินการ ดังต่อไปนี้

3.1.1 การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มุ่งเน้นการศึกษาข้อมูลด้วยการลงพื้นที่ภาคสนาม สัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interviews) ใช้คำถามปลายเปิด ประชากรที่สัมภาษณ์ คือ หัวหน้าแม่ชีและแม่ชีในสำนัก โดยมีขั้นตอนดำเนินการ ดังนี้

1) สัมภาษณ์แม่ชีรายบุคคล (In-Depth Interviews) และแม่ชี 10 วัด/สถาบัน/สำนัก จำนวน 20 คน เพื่อให้ทราบข้อมูลเกี่ยวกับภูมิหลังและประวัติของสำนักแม่ชี โครงสร้างและการบริหารงาน การสร้างข้อกติการะเบียบวินัย อัตลักษณ์ของแม่ชี บทบาทของแม่ชีในการพัฒนาช่วยเหลือหรือแก้ไขปัญหาในสังคมไทย การมีส่วนร่วมส่งเสริมการทำงานทางศาสนาในสังคมไทยของสตรีและแม่ชีไทย

2) สัมภาษณ์แม่ชีรายบุคคล (In-Depth Interviews) แม่ชี 10 วัด/สถาบัน/สำนัก จำนวน 20 คน เพื่อให้ทราบข้อมูลความต้องการพัฒนาศักยภาพแม่ชีไทยในพระพุทธศาสนาเถรวาทด้านการส่งเสริมการรู้พุทธศาสนาและการขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนาของชุมชนสตรีในสังคมไทย และนำมาพัฒนาความรู้ ความสามารถ ทักษะ ด้วยกระบวนการฝึกอบรม การเรียนรู้ และการพัฒนาตนเอง

3) รวบรวมข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์แม่ชีรายบุคคล (In-Depth Interviews) แม่ชี 10 วัด/สถาบัน/สำนักประกอบด้วยข้อมูลเกี่ยวกับภูมิหลังและประวัติของสำนักแม่ชี โครงสร้างและการบริหารงาน การสร้างข้อกติการะเบียบวินัย อัตลักษณ์ของแม่ชี บทบาทของแม่ชีในการพัฒนาช่วยเหลือหรือแก้ไขปัญหาในสังคมไทย การมีส่วนร่วมส่งเสริมการทำงานทางศาสนาในสังคมไทยของสตรีและแม่ชีไทย

4) รวบรวมข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์แม่ชีรายบุคคล (In-Depth Interviews) แม่ชี 10 วัด/สถาบัน/สำนักประกอบด้วยข้อมูลเกี่ยวกับความต้องการพัฒนาศักยภาพแม่ชีไทยในพระพุทธศาสนาเถรวาทด้านการส่งเสริมการรู้พุทธศาสนาและการขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนาของชุมชนสตรีในสังคมไทย การพัฒนาความรู้ ความสามารถ ทักษะ ด้วยกระบวนการฝึกอบรม การเรียนรู้ และการพัฒนาตนเอง

5) ประมวลผลและแปลความหมายข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์แม่ชีรายบุคคล (In-Depth Interviews) แม่ชี 10 วัด/สถาบัน/สำนัก

6) วิเคราะห์ สังเคราะห์เพื่อให้เห็นเนื้อหาเกี่ยวกับภูมิหลังและประวัติของสำนักแม่ชี โครงสร้างและการบริหารงาน การสร้างข้อกติกา ระเบียบวินัย อัตลักษณ์ของแม่ชี บทบาทของแม่ชีในการพัฒนา ช่วยเหลือหรือแก้ไขปัญหาในสังคมไทย การมีส่วนร่วมส่งเสริมการทำงานทางศาสนาในสังคมไทยของสตรีและแม่ชีไทย ความต้องการพัฒนาความรู้ ความสามารถ ทักษะ ด้วยกระบวนการฝึกอบรม การเรียนรู้ และการพัฒนาตนเอง

7) สรุปและนำเสนอผลการวิจัย

3.1.2 การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ได้แก่

1) การพัฒนาศักยภาพของสตรีและแม่ชีไทย ด้วยการจัดกิจกรรมการรู้พระพุทธศาสนา และการทำงานทางศาสนา ได้แก่ กิจกรรมการเรียนรู้บาลีในชีวิตประจำวัน กิจกรรมการเรียนรู้กรรมฐานในชีวิตประจำวัน การนำไปปฏิบัติเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนากับการสงเคราะห์สังคม โดยมีขั้นตอนดำเนินการ ดังนี้

(1) ศึกษาความต้องการเพื่อพัฒนาศักยภาพแม่ชีไทย ด้วยวิธีการสัมภาษณ์

(2) ประชุมกลุ่มย่อยเพื่อคัดเลือกกิจกรรมและออกแบบกิจกรรมพัฒนาศักยภาพแม่ชีไทย

(3) รับสมัครผู้เข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาศักยภาพแม่ชีไทย

(4) ดำเนินกิจกรรมการพัฒนาศักยภาพแม่ชีไทย ประกอบด้วย กิจกรรมที่ 1. การอบรม: บาลีในชีวิตประจำวัน กิจกรรมที่ 2. การอบรม: กรรมฐานในชีวิตประจำวัน

(5) ประเมินผลการเข้าร่วมทั้ง 2 กิจกรรม ประกอบด้วย กิจกรรมที่ 1. การอบรม: บาลีในชีวิตประจำวัน กิจกรรมที่ 2. การอบรม: กรรมฐานในชีวิตประจำวัน

(6) มอบวุฒิบัตรแก่ผู้เข้าร่วม 2 กิจกรรม

3.1.3 การวิจัยและพัฒนา (Research and Development)

การพัฒนาชุดความรู้ในรูปแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์เกี่ยวกับชุมชนทางศาสนาของสตรีและสำนักแม่ชีไทย มีเป้าหมายเพื่อพัฒนาชุดความรู้ในรูปแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ ประกอบด้วย R and D โดยมีขั้นตอนดำเนินการ ดังนี้

1. ขั้นตอนการพัฒนาชุดความรู้ในรูปแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์

R1: Research 1

(1) รวบรวมและประมวลข้อมูลเกี่ยวกับภูมิหลังและประวัติของสำนักแม่ชี โครงสร้าง และการบริหารงาน การสร้างข้อกติการะเบียบวินัย อัตลักษณ์ของแม่ชี บทบาทของแม่ชีในการพัฒนา ช่วยเหลือหรือแก้ไขปัญหาในสังคมไทย การมีส่วนร่วมส่งเสริมการทำงานทางศาสนาในสังคมไทยของสตรีและแม่ชีไทย

(2) ออกแบบระบบการนำเสนอข้อมูลในหนังสืออิเล็กทรอนิกส์เรื่อง ความสำคัญของชุมชนทางศาสนาของสตรี: ความเป็นตัวตนและศักยภาพด้านการส่งเสริมการรู้พระพุทธศาสนาและการขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนาของชุมชนสตรีในสังคมไทย

(3) เรียบเรียงข้อมูลพร้อมภาพประกอบเพื่อการจัดทำชุดความรู้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์

D1: Development 1

(4) พัฒนาชุดความรู้ในรูปแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์เรื่อง ความสำคัญของชุมชนทางศาสนาของสตรี: การสร้างข้อกติกาและบทบาทด้านการส่งเสริมการทำงานทางศาสนาของแม่ชีไทย

(5) นำชุดความรู้ในรูปแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์เรื่อง ความสำคัญของชุมชนทางศาสนาของสตรี: ความเป็นตัวตนและศักยภาพด้านการส่งเสริมการรู้พระพุทธศาสนาและการขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนาของชุมชนสตรีในสังคมไทย นำไปทดลองกับกลุ่มตัวอย่างทดลองประเมินชุดความรู้

(6) จัดนิทรรศการชุดความรู้ในรูปแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์เกี่ยวกับชุมชนทางศาสนาของสตรีและสำนักแม่ชีไทย

(7) ประเมินผลการจัดนิทรรศการ และประเมินชุดความรู้ในรูปแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์เกี่ยวกับชุมชนทางศาสนาของสตรีและสำนักแม่ชีไทย

(8) ปรับแก้ไขหนังสืออิเล็กทรอนิกส์เรื่อง ความสำคัญของชุมชนทางศาสนาของสตรี: ความเป็นตัวตนและศักยภาพด้านการส่งเสริมการรู้พระพุทธศาสนาและการขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนาของชุมชนสตรีในสังคมไทย และนำไปใช้ในการประเมินความคิดเห็นต่อหนังสือชุดความรู้จากกลุ่มตัวอย่าง

หลังจากดำเนินการ R1 และ D1 ครบ 1 รอบแล้ว จะได้ติดตามและประเมินเพื่อนำไปสู่กระบวนการ R2 และ D2 หรือรอบต่อ ๆ ไปจนกว่าการพัฒนาหนังสืออิเล็กทรอนิกส์จะเสร็จสมบูรณ์

(9) สรุปผลการประเมินชุดความรู้เรื่อง ความสำคัญของชุมชนทางศาสนาของสตรี: ความเป็นตัวตนและศักยภาพด้านการส่งเสริมการรู้พระพุทธศาสนาและการขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนาของชุมชนสตรีในสังคมไทย เนื้อหาของการประเมินมีดังนี้ การออกแบบหนังสือ ความสะดวกในการใช้ ความง่ายในการเปิดอ่าน ความเหมาะสมของรูปแบบและการจัดวางเนื้อหา ความสอดคล้อง

ของรูปภาพกับเนื้อหา การใช้โทนสี ลำดับขั้นตอนในการนำเสนอเนื้อหา ความเหมาะสมของเนื้อหา กับกลุ่มเป้าหมาย การนำเสนอเนื้อหาอ่านแล้วเข้าใจง่าย ความชัดเจนและการสื่อความหมายของภาพประกอบ เนื้อหาครอบคลุมตามความต้องการ ความเหมาะสมของขนาดและรูปแบบอักษรที่ใช้ และรูปแบบตัวหนังสือที่อ่านง่าย

(10) วิเคราะห์องค์ความรู้ กระบวนการและผลลัพธ์ของการพัฒนาชุดความรู้เรื่อง ความสำคัญของชุมชนทางศาสนาของสตรี: ความเป็นตัวตนและศักยภาพด้านการส่งเสริมการรู้ พระพุทธศาสนาและการขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนาของชุมชนสตรีในสังคมไทย

2. ขั้นตอนการนำชุดความรู้ในรูปแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ไปใช้ประโยชน์

(1) นำเสนอชุดความรู้ในรูปแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์เกี่ยวกับชุมชนทางศาสนาของสตรีและสำนักแม่ชีไทย ได้แก่ ประวัติศาสตร์ของสำนักชีและแม่ชี บุคคลแม่ชีต่าง ๆ ที่มีความสำคัญต่อประวัติศาสตร์แม่ชีไทย ศึกษาการสร้างข้อคิดและชุมชนทางศาสนาของสตรี ศักยภาพแม่ชีไทย ด้านการรู้พระพุทธศาสนาและการขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนาของแม่ชีไทย ผ่านช่องทางการสื่อสาร youtube เพื่อเผยแพร่สู่สาธารณชน

(2) นำเสนอชุดความรู้ในรูปแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์เกี่ยวกับชุมชนทางศาสนาของสตรีและสำนักแม่ชีไทย ต่อสถาบันแม่ชีไทย และสำนักแม่ชี 10 สำนัก เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาหาความรู้เพิ่มเติม ได้แก่ ประวัติศาสตร์ของสำนักชีและแม่ชี บุคคลแม่ชีต่าง ๆ ที่มีความสำคัญต่อประวัติศาสตร์แม่ชีไทย ศึกษาการสร้างข้อคิดและชุมชนทางศาสนาของสตรี ศักยภาพแม่ชีไทยด้านการรู้พระพุทธศาสนาและการขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนาของแม่ชีไทย

1. (3) นำชุดความรู้ในรูปแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์เกี่ยวกับชุมชนทางศาสนาของสตรีและสำนักแม่ชีไทย ต่อสถาบันแม่ชีไทย ไปใช้ในการจัดทำหอจดหมายเหตุแม่ชีไทยออนไลน์ (Digital mae-chi archive Digital mae-chi archive) เพื่อรักษาเอกสารและรูปภาพที่มีความสำคัญสำหรับการศึกษาประวัติศาสตร์ของสำนักชีและแม่ชี บุคคลแม่ชีต่าง ๆ ที่มีความสำคัญต่อประวัติศาสตร์แม่ชีไทย สร้างศูนย์การเรียนรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์แม่ชีไทย ให้เป็นศูนย์กลางของการเก็บข้อมูล เอกสาร รูปภาพต่าง ๆ รวมถึงหนังสืองานศพ ที่มีความสำคัญสำหรับการศึกษาประวัติศาสตร์ของแม่ชีไทยของสำนักชี และรวบรวมบทความทางวิชาการ ไม่ว่าจะเป็นภาษาไทยหรือภาษาอังกฤษก็จะรวบรวมด้วยให้เป็นศูนย์แหล่งความรู้เกี่ยวกับแม่ชีไทย

ภาพที่ 3.1 การออกแบบชุดความรู้การสร้างข้อกติกาศุมนชนทางศาสนาของสตรีและแม่ชีไทย การพัฒนาศักยภาพแม่ชีไทยในพระพุทธศาสนาเถรวาทด้านการส่งเสริมการรู้พุทธศาสนาและการขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนาของชุมชนสตรีในสังคมไทย

3.2 พื้นที่ในการศึกษาวิจัย

คณะผู้วิจัยเลือกสำนักแม่ชีที่มีรายชื่อดังกล่าวนี้นี้เพราะเป็นสำนักเก่าแก่หรือแม่ชีในสำนักมีความโดดเด่นด้านชุมชนของแม่ชี การสร้างข้อกติกาศุมนชนทางศาสนาของสตรีและแม่ชีไทย การพัฒนาศักยภาพแม่ชีไทยในพระพุทธศาสนาเถรวาทด้านการส่งเสริมการรู้พุทธศาสนาและการขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนาของชุมชนสตรีในสังคมไทย ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงพิจารณาที่จะศึกษาข้อมูล ดังนี้

1. วัด/สถาบัน/สำนัก

- 1) สำนักแม่ชีสนามชี วัดสนามพราหมณ์ ตำบลท่าราบ อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี
- 2) สำนักชีวัดถ้ำกลบ จังหวัดเพชรบุรี
- 3) สำนักแม่ชีประชุมนารีสามัคคีธรรม วัดมหาธาตุวรวิหาร ตำบลหน้าเมือง อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี
- 4) สถาบันแม่ชีไทยสาขาปากท่อ จังหวัดราชบุรี
- 5) สำนักแม่ชีศาลาสันติสุข ตำบลท่าตำหนัก อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม

- 6) สำนักชีวัดเสนาหา ตำบลสนามจันทร์ อำเภอเมืองนครปฐม จังหวัดนครปฐม
- 7) สำนักชีสงบดีตต์ แขวงสวนหลวง เขตสวนหลวง กรุงเทพมหานคร
- 8) สำนักชีเนกขัมมาภิรมย์สถานวัดบรมนิวาส แขวงรองเมือง เขตปทุมวัน กรุงเทพมหานคร
- 9) สำนักชีรัตนไพบุลย์ แขวงท่าแร้ง เขตบางเขต กรุงเทพมหานคร
- 10) สำนักชีวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ แขวงพระบรมมหาราชวัง เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร

3.3 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญและกลุ่มตัวอย่าง

สำหรับการวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญและกลุ่มตัวอย่างของการวิจัย ดังนี้

กลุ่มที่ 1 แม่ชีและตัวแทนจากสำนักแม่ชี จาก 10 วัด/สถาบัน/สำนัก จำนวน 20 คน

กลุ่มที่ 2 แม่ชีเข้าร่วมโครงการพัฒนาศักยภาพแม่ชีไทย จำนวน 44 คน

กลุ่มที่ 3 กลุ่มตัวอย่างกลุ่มตัวอย่างทดลองและประเมินชุดความรู้ จำนวน 420 คน

3.4 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วย 1) แบบสัมภาษณ์ 2) ชุดกิจกรรมพัฒนาศักยภาพแม่ชีไทยและการประเมินกิจกรรม และ 3) แบบประเมินความคิดเห็นต่อชุดความรู้เรื่องความสำคัญของชุมชนทางศาสนาของสตรี: ความเป็นตัวตนและศักยภาพด้านการส่งเสริมการรู้พุทธศาสนาและการขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนาของชุมชนสตรีในสังคมไทย มีรายละเอียดดังนี้

3.4.1 แบบสัมภาษณ์ จัดทำขึ้นเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลจากหัวหน้าแม่ชีและตัวแทนแม่ชี โดยมีเนื้อหาที่สำคัญ ตัวอย่างเช่น

- ภูมิหลังและประวัติความเป็นมา
- โครงสร้างและการบริหารงาน
- การสร้างข้อกติกา ระเบียบวินัย
- บทบาทของแม่ชีไทยในพุทธศาสนา
- อัตลักษณ์ของแม่ชี
- การพัฒนาศักยภาพของแม่ชี
- การส่งเสริมการทำงานทางศาสนาของแม่ชีในสังคมไทย

โดยมีแนวคำถามสัมภาษณ์ ตัวอย่างเช่น

คำถามที่ 1. สำนักแม่ชีมีภูมิหลังและประวัติความเป็นมาอย่างไร

คำถามที่ 2. สำนักแม่ชีมีประวัติโครงสร้างการบริหารงานและหน้าที่ความรับผิดชอบอย่างไร

คำถามที่ 3. สำนักแม่ชีมีประวัติการสร้างข้อกติการะเบียบวินัยและการนำไปสู่การปฏิบัติอย่างไร

คำถามที่ 4. สำนักแม่ชีมีการดำเนินกิจกรรมอะไรบ้างต่อชุมชนรอบข้างและสังคมไทยและส่งผลต่อชุมชนและสังคมไทยอย่างไร

คำถามที่ 5. จากผลการดำเนินงานหรือประสบการณ์ที่ผ่านมาของสำนักแม่ชีได้เข้ามามีบทบาทในการพัฒนา ช่วยเหลือ หรือแก้ไขปัญหาในชุมชนรอบข้างและสังคมไทยอย่างไร และผลที่เกิดขึ้นกับชุมชนรอบข้างและสังคมไทยเป็นอย่างไร

คำถามที่ 6. จากผลการดำเนินงานหรือประสบการณ์ที่ผ่านมา ท่านมีความเห็นเกี่ยวกับอัตลักษณ์แม่ชีในสำนักของท่านควรเป็นอย่างไร

คำถามที่ 7. จากประสบการณ์ของท่านมีความคิดเห็นเกี่ยวกับศักยภาพของแม่ชีในสำนักของท่านเป็นอย่างไรและส่งผลให้เกิดปัญหาด้านใดและควรได้รับการพัฒนาอย่างไร

คำถามที่ 8. สำนักแม่ชีของท่านมีกิจกรรมหรือการดำเนินงานอะไรบ้างที่มีส่วนร่วมส่งเสริมการทำงานทางศาสนาในชุมชนรอบข้างและสังคมไทยอย่างไร

คำถามที่ 9. ท่านมีกิจกรรมหรือมีส่วนร่วมส่งเสริมการทำงานทางศาสนาในชุมชนรอบข้างและสังคมไทยอย่างไร

คำถามที่ 10. สำนักแม่ชีของท่านได้รับการอุปถัมภ์จากใครและลักษณะของการอุปถัมภ์เป็นอย่างไร

คำถามที่ 11. สำนักแม่ชีของท่านมีลักษณะของความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับคณะสงฆ์ในวัดอย่างไร มีการเปลี่ยนแปลงจากอดีตที่ผ่านมาอย่างไร

คำถามที่ 12. สำนักแม่ชีของท่านมีขั้นตอนหรือวิธีการบวชเข้ามาในสำนักอย่างไร และต้องผ่านกระบวนการอย่างไร

คำถามที่ 13. สำนักแม่ชีของท่านมีกระบวนการคัดเลือกแม่ชีใหม่และขั้นตอนการรับแม่ชีบวชใหม่เข้าสำนักอย่างไร

คำถามที่ 14. สำนักแม่ชีของท่านมีวิธีการจัดการศึกษาให้กับแม่ชีในสำนักอย่างไร และในการสอนใช้หลักสูตรหรือหนังสืออะไรบ้าง

คำถามที่ 15. สำนักแม่ชีของท่านมีวิธีการส่งเสริมการศึกษาให้กับแม่ชีในสำนักเพื่อออกไปศึกษาภายนอกสำนักอย่างไร

คำถามที่ 16. สำนักแม่ชีของท่านมีวิธีการจัดการศึกษาให้กับบุคคลภายนอกสำนักอย่างไร และในการสอนใช้หลักสูตรหรือหนังสืออะไรบ้าง

3.4.2 ชุดกิจกรรม การพัฒนาศักยภาพ เพื่อเพิ่มพูนความรู้ ความเข้าใจ พัฒนาทักษะและความสามารถในการด้านต่าง ๆ ให้สามารถนำไปปฏิบัติได้จริงและเกิดผลสัมฤทธิ์ เช่น ความรู้ด้านภาษาบาลี ความรู้ในการกรรมฐาน โดยมีเนื้อหาสำคัญ โดยมีแนวข้อสอบเพื่อวัดระดับความรู้ก่อนและหลังการอบรมจากแบบทดสอบและข้อคำถาม ตัวอย่างเช่น

คำถามที่ 1. ท่านมีระดับความรู้ ความเข้าใจด้านภาษาบาลีก่อนและหลังการเข้าร่วมกิจกรรมในระดับใดและอย่างไร

คำถามที่ 2. ท่านมีระดับความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับกรรมฐานก่อนและหลังการเข้าร่วมกิจกรรมในระดับใดและอย่างไร

คำถามที่ 3. ท่านสามารถนำความรู้ที่ได้รับมาพัฒนาความสามารถของตนเองให้ดียิ่งขึ้นในระดับใดและอย่างไร

คำถามที่ 4. ท่านได้รับความรู้ใหม่ ๆ และเป็นประโยชน์ต่อการทำงานทางพระพุทธศาสนาในระดับใดและอย่างไร

คำถามที่ 5. ท่านสามารถนำความรู้ที่ได้ไปถ่ายทอดให้กับผู้อื่นๆ ได้ในระดับใดอย่างไร

3.4.3 คำถามแบบประเมินความคิดเห็นและสัมภาษณ์ผู้เข้าร่วมชมนิทรรศการและประเมินชุดความรู้

คำถามที่ 1. ท่านได้รับความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของแม่ชีในพุทธศาสนาเถรวาทและแม่ชีไทยในระดับใดและอย่างไร

คำถามที่ 2. ท่านได้รับความรู้ ความเข้าใจในบทบาทและการทำงานของแม่ชีไทยในระดับใดและอย่างไร

คำถามที่ 3. หลังจากที่ได้ศึกษาข้อมูลแม่ชีในพุทธศาสนาเถรวาทและแม่ชีไทยท่านมีทัศนคติต่อแม่ชีในระดับใดและอย่างไร

คำถามที่ 4. ท่านคิดเห็นว่าชุดความรู้ในรูปแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์เกี่ยวกับชุมชนทางศาสนาของสตรีและสำนักแม่ชีไทย มีประโยชน์ต่อการเรียนรู้ของท่านในระดับใดและอย่างไร

3.4.4 แบบประเมินความคิดเห็น การใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์เรื่อง ความสำคัญของชุมชนทางศาสนาของสตรี: ความเป็นตัวตนและศักยภาพด้านการส่งเสริมการรู้พุทธศาสนาและการขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนาของชุมชนสตรีในสังคมไทย เป็นการพัฒนาชุดความรู้เพื่อประเมินความรู้ ความเข้าใจ การสร้างข้อกติกาและชุมชนทางศาสนาของสตรีและแม่ชีไทย การพัฒนาศักยภาพแม่ชีไทยในพระพุทธศาสนาเถรวาทด้านการส่งเสริมการรู้พุทธศาสนาและการขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนาของชุมชนสตรีในสังคมไทย และข้อเสนอแนะเพื่อการปรับปรุงชุดความรู้ โดยมีเนื้อหา ตัวอย่างเช่น

- ด้านข้อมูลเนื้อหาและการนำไปใช้ประโยชน์
- การออกแบบและรูปแบบการจัดวางหน้าหนังสือ

- ความสะดวกในการใช้
- ความง่ายในการเปิดอ่าน
- ลำดับขั้นตอนในการนำเสนอเนื้อหา
- ความเหมาะสมของขนาดและรูปแบบอักษรที่ใช้

โดยมีแนวคำสัมภาษณ์ ตัวอย่างเช่น

คำถามที่ 1. เนื้อหาในการนำเสนอมีประโยชน์ต่อการนำไปใช้อย่างไร

คำถามที่ 2. การออกแบบและรูปแบบการจัดวางหน้าหนังสือเป็นอย่างไรและควรปรับปรุงด้านใดบ้าง

คำถามที่ 3. ท่านสะดวกในการใช้งานหนังสือชุดความรู้หรือไม่และเหตุผลใด

คำถามที่ 4. ลำดับขั้นตอนในการนำเสนอเนื้อหาเป็นอย่างไรและควรปรับปรุงด้าน

คำถามที่ 5. ความเหมาะสมของขนาดและรูปแบบอักษรที่ใช้เป็นอย่างไรและควรปรับปรุงด้านใดบ้าง

คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการสร้างแบบสัมภาษณ์และแบบประเมินความคิดเห็นตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

1) ศึกษาหนังสือ รายงานวิจัย วารสาร บทความที่เกี่ยวข้องกับภูมิหลัง ประวัติการการก่อตั้งชุมชนทางศาสนาของแม่ชี พัฒนาการของชุมชนแม่ชีไทยในบริบทพระพุทธศาสนา การสร้างข้อตกลงการวิจัย ข้อปฏิบัติและโครงสร้างการบริหารและการปกครองของชุมชนทางศาสนาของแม่ชี

2) นำข้อมูล ความรู้ที่รวบรวมได้มาสร้างเป็นเครื่องมือการวิจัย

3) ตรวจสอบความเที่ยงตรง เนื้อหาของเครื่องมือและความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยโดยคณะผู้วิจัย

4) ดำเนินการออกแบบเครื่องมือการวิจัยที่ครอบคลุมและสอดคล้องกับกลุ่มตัวอย่างและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยคำถามจะมีลักษณะเป็นคำถามปลายเปิด (Open ended questions) ที่นำมาใช้ในแบบสัมภาษณ์และคำถามปลายปิด (Close ended question) นำมาใช้ในแบบประเมินความคิดเห็นต่อชุดความรู้

5) ตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย โดยผู้ทรงคุณวุฒิจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

6) ปรับแก้ไขแบบสัมภาษณ์ตามข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิ

7) นำเครื่องมือไปเก็บรวบรวมข้อมูลตามที่กำหนด

อย่างไรก็ตาม อาจจะมีการปรับคำถามหรือมีคำถามอื่น ๆ เพิ่มเติมอีกในระหว่างการสัมภาษณ์ตามความเหมาะสม เพื่อให้ได้ข้อมูลอย่างครบถ้วน ทั้งนี้ คณะผู้วิจัยจะขออนุญาตถ่ายภาพและบันทึกเสียงการสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อนำข้อมูลดังกล่าวมาใช้

3.5 การเก็บรวบรวมข้อมูลและการปฏิบัติการวิจัย

การเก็บรวบรวมข้อมูลและการปฏิบัติการวิจัยมีขั้นตอนการดำเนินการดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาข้อมูลจากพระไตรปิฎก อรรถาถา หลักฐานทางพระพุทธศาสนา หนังสือ วารสาร บทความและรายงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภูมิหลัง ประวัติการก่อตั้งชุมชนทางศาสนาของแม่ชี พัฒนาการของชุมชนแม่ชีในพระพุทธศาสนา การสร้างข้อกติกา ระเบียบวินัย ข้อปฏิบัติและโครงสร้างการบริหารและการปกครองของชุมชนทางศาสนาของแม่ชีในพระพุทธศาสนาเถรวาท การพัฒนาศักยภาพแม่ชีไทยในพระพุทธศาสนาเถรวาทด้านการส่งเสริมการรู้พุทธศาสนาและการขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนาของชุมชนสตรีในสังคมไทย และการพัฒนาชุดความรู้ในรูปแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์เกี่ยวกับชุมชนทางศาสนาของสตรีและสำนักแม่ชีไทย

ขั้นตอนที่ 2 ดำเนินการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และหากกลุ่มตัวอย่างเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาศักยภาพแม่ชีไทย ด้านการส่งเสริมการรู้พระพุทธศาสนา และกลุ่มตัวอย่างทดสอบและประเมินชุดความรู้ในรูปแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ ดังนี้

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ ผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับแม่ชีไทย คือ (1) หัวหน้าแม่ชีและตัวแทนแม่ชีเพื่อศึกษาภูมิหลัง ประวัติการก่อตั้งชุมชนทางศาสนาของแม่ชีไทย พัฒนาการของชุมชนแม่ชีไทยในบริบทพระพุทธศาสนา การสร้างข้อกติกา ระเบียบวินัย ข้อปฏิบัติและโครงสร้างการบริหารและการปกครองของชุมชนทางศาสนาของแม่ชีไทย (2) กลุ่มตัวอย่างเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาศักยภาพแม่ชีไทยด้านการส่งเสริมการรู้พระพุทธศาสนา และ (3) กลุ่มตัวอย่างประเมินชุดความรู้ในรูปแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์

ขั้นตอนที่ 3 สร้างเครื่องมือวิจัย เพื่อใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

1. การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) มีขั้นตอนในการสร้างเครื่องมือการวิจัย ดังนี้ 1) ศึกษาหนังสือ รายงานวิจัย วารสาร บทความที่เกี่ยวข้องกับภูมิหลังและประวัติของสำนักแม่ชี โครงสร้างและการบริหารงาน การสร้างข้อกติกา ระเบียบวินัย อัตลักษณ์ของแม่ชี บทบาทของแม่ชีในการพัฒนา ช่วยเหลือหรือแก้ไขปัญหาในสังคมไทย การมีส่วนร่วมส่งเสริมการทำงานทางศาสนาในสังคมไทยของสตรีและแม่ชีไทย ความต้องการพัฒนาศักยภาพแม่ชี การส่งเสริมการรู้พุทธศาสนาและการขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนาของชุมชนสตรีในสังคมไทย 2) กำหนดกรอบแนวคิดในการสร้างแบบสัมภาษณ์ 3) สร้างแบบสัมภาษณ์มีลักษณะเป็นคำถามปลายเปิด (Open ended questions) 4) นำเสนอร่างแบบสัมภาษณ์ต่อผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรง เนื้อหาของเครื่องมือและความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย 5) ปรับแก้ไขร่างแบบสัมภาษณ์ตามคำแนะนำของผู้ทรงคุณวุฒิ 6) ดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึกตามข้อคำถามที่กำหนด

2. จัดกิจกรรมพัฒนาศักยภาพ ในเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาศักยภาพของสตรีและแม่ชีไทย ได้แก่ ความรู้ในพระพุทธศาสนา ความรู้ด้านภาษาบาลี ความรู้ในการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน

3. แบบประเมินชุดความรู้ในรูปแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ โดยมีเนื้อหาของการประเมิน เช่น เนื้อหาของการประเมินมีดังนี้ การออกแบบหนังสือ ความสะดวกในการใช้ ความง่ายในการเปิดอ่าน ความเหมาะสมของรูปแบบและการจัดวางเนื้อหา ความสอดคล้องของรูปภาพกับเนื้อหา การใช้โทนสี ลำดับขั้นตอนในการนำเสนอเนื้อหา ความเหมาะสมของเนื้อหาในกลุ่มเป้าหมาย การนำเสนอเนื้อหาอ่านแล้วเข้าใจง่าย ความชัดเจนและการสื่อความหมายของภาพประกอบ เนื้อหาครอบคลุมตามความต้องการ ความเหมาะสมของขนาดและรูปแบบอักษรที่ใช้ และรูปแบบตัวหนังสือที่อ่านง่าย

ขั้นตอนที่ 4 ลงพื้นที่ภาคสนามเพื่อสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เพื่อศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับภูมิหลังและประวัติของสำนักแม่ชี โครงสร้างและการบริหารงาน การสร้างข้อกติกา ระเบียบวินัย อัตลักษณ์ของแม่ชี บทบาทของแม่ชีในการพัฒนา ช่วยเหลือหรือแก้ไขปัญหาในสังคมไทย การมีส่วนร่วมส่งเสริมการทำงานทางศาสนาในสังคมไทยของสตรีและแม่ชีไทย ความต้องการพัฒนาศักยภาพแม่ชี การส่งเสริมการรู้พุทธศาสนาและการขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนาของชุมชนสตรีในสังคมไทย 10 สำนัก/วัด/สถาบัน ประกอบด้วยหัวหน้าแม่ชีและตัวแทนแม่ชี และเก็บข้อมูลจากกลุ่มทดสอบและประเมินชุดความรู้ในรูปแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ ได้แก่ กลุ่มแม่ชีและกลุ่มประชาชนทั่วไป

ขั้นตอนที่ 5 เก็บรวบรวมข้อมูล ประมวลผลและวิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูลจากหนังสือวารสาร บทความและรายงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภูมิหลัง ประวัติความเป็นมาชุมชนทางศาสนาของแม่ชี การสร้างข้อกติกา ระเบียบวินัย ข้อปฏิบัติและโครงสร้างการบริหารและการปกครองของชุมชนทางศาสนาของแม่ชีในพระพุทธศาสนาเถรวาท การสัมภาษณ์เชิงลึกและจัดประชุมกลุ่มย่อยแม่ชี ภูมิหลังและประวัติของสำนักแม่ชี โครงสร้างและการบริหารงาน การสร้างข้อกติกา ระเบียบวินัย อัตลักษณ์ของแม่ชี บทบาทของแม่ชีในการพัฒนา ช่วยเหลือหรือแก้ไขปัญหาในสังคมไทย การมีส่วนร่วมส่งเสริมการทำงานทางศาสนาในสังคมไทยของสตรีและแม่ชีไทย ความต้องการพัฒนาศักยภาพแม่ชี การส่งเสริมการรู้พุทธศาสนาและการขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนาของชุมชนสตรีในสังคมไทย และกระบวนการพัฒนาชุดความรู้ในรูปแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์

ขั้นตอนที่ 6 เก็บรวบรวมข้อมูล ประมวลผลและวิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูลการจัดกิจกรรมบาลีสถูจร และนิทรรศการชุดความรู้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์เกี่ยวกับชุมชนทางศาสนาของสตรีและสำนักแม่ชีไทย

ขั้นตอนที่ 7 สรุปและนำเสนอผลการวิจัย ซึ่งมีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ 3 ข้อ คือ 1) เพื่อศึกษาการสร้างข้อกติกาและชุมชนทางศาสนาของสตรีและแม่ชีไทย 2) เพื่อศึกษาการพัฒนา ศักยภาพแม่ชีไทยในพระพุทธศาสนาเถรวาทด้านการส่งเสริมการรู้พุทธศาสนาและการขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนาของชุมชนสตรีในสังคมไทย 3) ชุดความรู้ในรูปแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์เกี่ยวกับชุมชนทางศาสนาของสตรีและสำนักแม่ชีไทยและองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

โดยมีขั้นตอนการวิจัยและระยะเวลาในการดำเนินการวิจัย ดังนี้

ตารางที่ 3.1 ขั้นตอนการวิจัยและระยะเวลาในการดำเนินการวิจัย

กิจกรรมการวิจัย	ระยะเวลา (เดือน)
ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาข้อมูลจากพระไตรปิฎก อรรถกถาเกี่ยวข้องกับชุมชนแม่ชีในพระพุทธศาสนาและเอกสาร หนังสือ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับชุมชนทางศาสนาของสตรีและสำนักแม่ชีไทย	ต.ค.-ธ.ค.65
ขั้นตอนที่ 2 คัดเลือกกลุ่มตัวอย่าง - แม่ชีและผู้แทนแม่ชี 10 สำนัก/วัด/สถาบัน - กลุ่มตัวอย่างทดสอบและประเมินชุดความรู้ในรูปแบบหนังสือ	ต.ค.-ธ.ค.65
ขั้นตอนที่ 3 สร้างเครื่องมือการวิจัย - แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) - ชุดกิจกรรมและแบบประเมินการพัฒนาศักยภาพแม่ชีไทย - แบบประเมินการจัดนิทรรศการ - แบบประเมินชุดความรู้ในรูปแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์	ต.ค.-พ.ย.65
ขั้นตอนที่ 4 ลงพื้นที่ภาคสนาม - สัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) - จัดกิจกรรมพัฒนาศักยภาพ 2 กิจกรรม - การจัดนิทรรศการ - เก็บข้อมูลจากการจัดกิจกรรมพัฒนาศักยภาพ และการจัดนิทรรศการ - เก็บข้อมูลจากการทดสอบและการประเมินชุดความรู้ในรูปแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์	พ.ย. 65-เม.ย.66
ขั้นตอนที่ 5 เก็บรวบรวมข้อมูล ประมวลผลและวิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูลภูมิหลัง ประวัติความเป็นมาชุมชนทางศาสนาของแม่ชี การสร้างข้อกติกา ระเบียบวินัย ข้อปฏิบัติและโครงสร้างการบริหารและการปกครองของชุมชนทางศาสนาของแม่ชีในพระพุทธศาสนาเถรวาท	ม.ค.-เม.ย.66
ขั้นตอนที่ 6 เก็บรวบรวมข้อมูล ประมวลผลและวิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูลจากการจัดกิจกรรมพัฒนาศักยภาพ การจัดนิทรรศการ และการพัฒนาชุดความรู้ในรูปแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์	มี.ค.-เม.ย.66
ขั้นตอนที่ 7 สรุปและนำเสนอผลการวิจัย	เม.ย.-ส.ค.66

3.6 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล เน้นการศึกษาวิเคราะห์ทั้งวิจัย การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) และการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) จากการสัมภาษณ์ การแบบประเมินความคิดเห็น ซึ่งเป็นกระบวนการในการศึกษา

ภูมิหลังและประวัติของสำนักแม่ชี โครงสร้างและการบริหารงาน การสร้างข้อกติกา ระเบียบวินัย อัตลักษณ์ของแม่ชี บทบาทของแม่ชีในการพัฒนา ช่วยเหลือหรือแก้ไขปัญหาในสังคมไทย การมีส่วนร่วมส่งเสริมการทำงานทางศาสนาในสังคมไทยของสตรีและแม่ชีไทย ความต้องการพัฒนาศักยภาพแม่ชี การส่งเสริมการรู้พุทธศาสนาและการขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนาของชุมชนสตรีในสังคมไทย และกระบวนการพัฒนาชุดความรู้ในรูปแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์

โดยคณะผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ดังนี้

1. การวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

1) ประมวลผลข้อมูลที่ได้จากการศึกษาพระไตรปิฎก อรรถกถา เอกสาร หนังสือ งานวิจัย ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับภูมิหลัง ประวัติการก่อตั้งชุมชนทางศาสนาของแม่ชี พัฒนาการของชุมชนแม่ชีในพระพุทธศาสนา การสร้างข้อกติกา ระเบียบวินัย ข้อปฏิบัติและโครงสร้างการบริหารและการปกครองของชุมชนทางศาสนาของแม่ชีในพระพุทธศาสนาเถรวาท การพัฒนาศักยภาพแม่ชีไทยในพระพุทธศาสนาเถรวาทด้านการส่งเสริมการรู้พุทธศาสนาและการขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนาของชุมชนสตรีในสังคมไทย

2) วิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลเพื่อให้เห็นการสร้างข้อกติกาและชุมชนทางศาสนาของสตรีและแม่ชีไทย การพัฒนาศักยภาพแม่ชีไทยในพระพุทธศาสนาเถรวาทด้านการส่งเสริมการรู้พุทธศาสนาและการขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนาของชุมชนสตรีในสังคมไทย

3) ประมวลผลข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการสร้างข้อกติกาและชุมชนทางศาสนาของสตรีและแม่ชีไทย การพัฒนาศักยภาพแม่ชีไทยในพระพุทธศาสนาเถรวาทด้านการส่งเสริมการรู้พุทธศาสนาและการขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนาของชุมชนสตรีในสังคมไทย

4) วิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลเพื่อให้เห็นการสร้างข้อกติกาและชุมชนทางศาสนาของสตรีและแม่ชีไทย การพัฒนาศักยภาพแม่ชีไทยในพระพุทธศาสนาเถรวาทด้านการส่งเสริมการรู้พุทธศาสนาและการขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนาของชุมชนสตรีในสังคมไทย

2. การวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) โดยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

1) ประมวลผลข้อมูลที่ได้จากการจัดกิจกรรม ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการพัฒนาศักยภาพการรู้พระพุทธศาสนาและการทำงานทางศาสนาของแม่ชีไทย ได้แก่ การอบรมหัวข้อภาษาบาลีในชีวิตประจำวัน และการปฏิบัติกรรมฐานในชีวิตประจำวัน

2) วิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการจัดกิจกรรมพัฒนาศักยภาพของแม่ชี เพื่อให้เห็นกระบวนการและผลที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาศักยภาพการรู้พระพุทธศาสนาและการทำงานทางศาสนาของแม่ชีไทย ได้แก่ การอบรมหัวข้อภาษาบาลีในชีวิตประจำวัน และการอบรมหัวข้อกรรมฐานในชีวิตประจำวัน

3. การวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยและพัฒนา (Research and Development)

1) ประมวลผลที่ได้จากกระบวนการพัฒนาชุดความรู้ ผลการทดสอบและผลประเมินความคิดเห็นต่อชุดความรู้ในรูปแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์เกี่ยวกับชุมชนทางศาสนาของสตรีและสำนักแม่ชีไทย

2) วิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลเพื่อให้ได้กระบวนการวิจัยและพัฒนาชุดความรู้ และผลประเมินความคิดเห็นต่อชุดความรู้ในรูปแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์เกี่ยวกับชุมชนทางศาสนาของสตรีและสำนักแม่ชี

3.7 สถิติที่ใช้ในการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลสำหรับการประเมินความคิดเห็นต่อการพัฒนาศักยภาพแม่ชีไทย ด้านการส่งเสริมการรู้พระพุทธศาสนา ประกอบด้วย ความคิดเห็นด้านการนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ ด้านวิทยากร และด้านการจัดกิจกรรม มีรายละเอียดดังนี้

1. วิเคราะห์ข้อมูลจากการเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาศักยภาพแม่ชีไทย

2. โดยมีขั้นตอนการศึกษาวเคราะห์สถิติ ดังนี้

1) แบบสอบถาม ซึ่งเป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลพื้นฐาน ทำการวิเคราะห์โดยใช้วิธีหาค่าความถี่ แล้วนำมาเสนอในรูปตารางประกอบคำบรรยาย

2) แบบสอบถาม ซึ่งเป็นข้อมูลความคิดเห็น ทำการวิเคราะห์โดยคำนวณหาคะแนนเฉลี่ย ($\bar{X}$) ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เป็นรายข้อและรายด้าน และเฉลี่ยรวมทุกด้าน โดยมีเกณฑ์ในการพิจารณาค่าเฉลี่ยของคะแนน ดังนี้

ค่าเฉลี่ย 0.00 - 1.50 = มีความคิดเห็นในระดับน้อยมาก

ค่าเฉลี่ย 1.51 - 2.50 = มีความคิดเห็นในระดับน้อย

ค่าเฉลี่ย 2.51 - 3.50 = มีความคิดเห็นในระดับปานกลาง

ค่าเฉลี่ย 3.51 - 4.50 = มีความคิดเห็นในระดับมาก

ค่าเฉลี่ย 4.51 - 5.00 = มีความคิดเห็นในระดับมากที่สุด

3) การวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลจากแบบประเมินความคิดเห็นปลายเปิด (Open Ended Question) โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาและนำเสนอเป็นประเด็นข้อเสนอแนะ

สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบประเมินชุดความรู้ในรูปแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์เกี่ยวกับชุมชนทางศาสนาของสตรีและสำนักแม่ชีไทย ด้วยการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูปหาค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เป็นรายข้อ ใช้เกณฑ์การพิจารณาค่าเฉลี่ยรวมของคะแนน ดังนี้

ค่าเฉลี่ย 1.00 - 1.80 = มีความคิดเห็นในระดับน้อยมาก

ค่าเฉลี่ย	1.81 - 2.60	= มีความคิดเห็นในระดับน้อย
ค่าเฉลี่ย	2.61 - 3.40	= มีความคิดเห็นในระดับปานกลาง
ค่าเฉลี่ย	3.41 - 4.20	= มีความคิดเห็นในระดับมาก
ค่าเฉลี่ย	4.21 - 5.00	= มีความคิดเห็นในระดับมากที่สุด

3.8 การนำเสนอผลการศึกษาวิจัย

การนำเสนอข้อมูลจะอยู่ในลักษณะการพรรณนาความ (Descriptive Presentation) ในเชิงคุณภาพ ประกอบภาพถ่ายและการพรรณนาความประกอบการบรรยายเหตุการณ์ กระบวนการ และผลลัพธ์ที่เกี่ยวกับการศึกษาความสำคัญของชุมชนทางศาสนาของสตรี โดยมีผลตามวัตถุประสงค์ ดังนี้ 1) การสร้างข้อกติกาศาสนาและชุมชนทางศาสนาของสตรีและแม่ชีไทย 2) การพัฒนาศักยภาพแม่ชีไทยในพระพุทธศาสนาเถรวาทด้านการส่งเสริมการรู้พุทธศาสนาและการขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนาของชุมชนสตรีในสังคมไทย และ 3) พัฒนาชุดความรู้ในรูปแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์เกี่ยวกับชุมชนทางศาสนาของสตรีและสำนักแม่ชีไทย

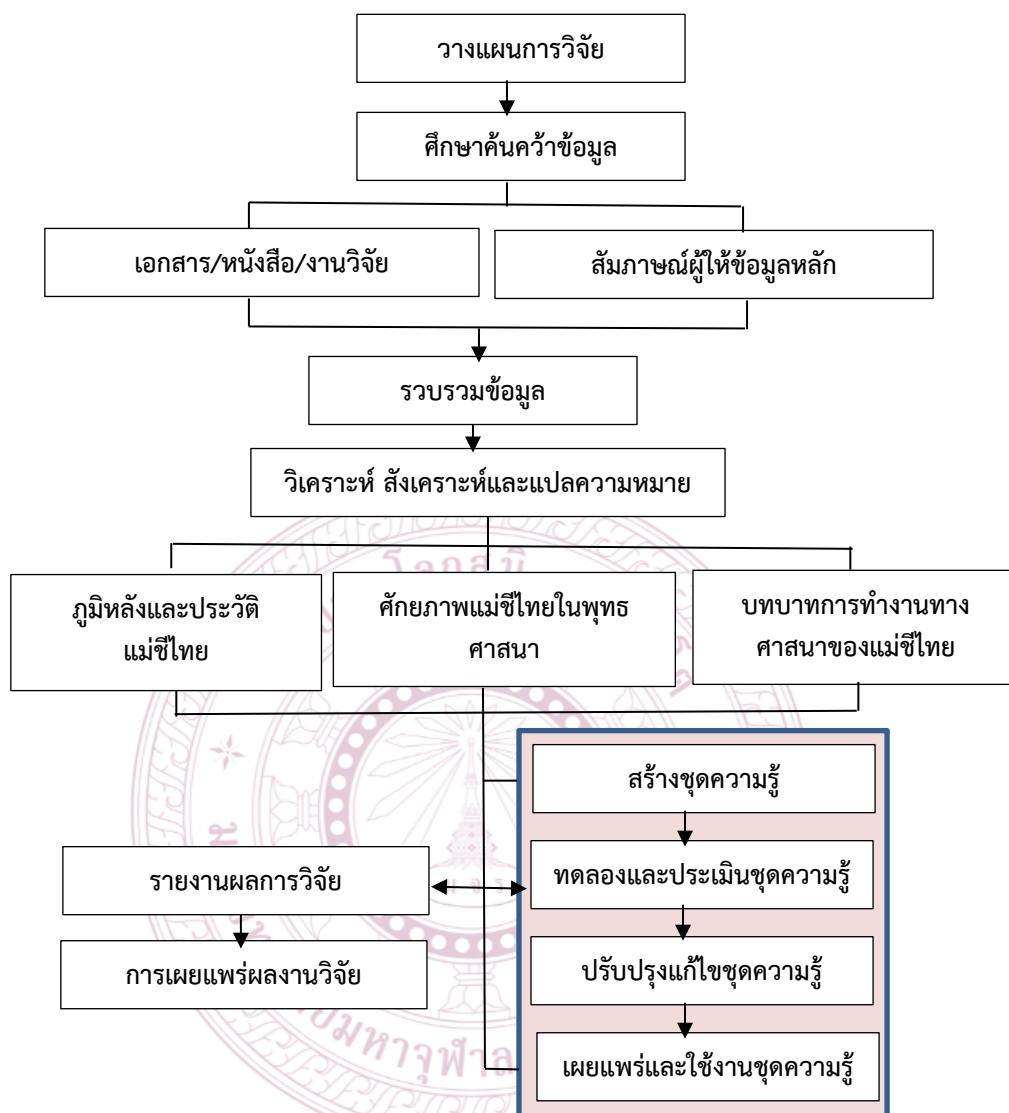
3.9 การขอจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์

การวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้คำนึงถึงสิทธิและเคารพศักดิ์ศรีในความเป็นมนุษย์ของผู้ให้ข้อมูลหลัก รวมถึงการป้องกันมิให้เกิดผลเชิงลบต่อผู้ให้ข้อมูล จึงได้กำหนดแนวทางด้านจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ และแจ้งให้ผู้ที่เกี่ยวข้องทราบและปฏิบัติตาม รวมทั้งได้ดำเนินการขอจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์เพื่อพิทักษ์สิทธิของผู้ให้ข้อมูลหลัก

ขั้นตอนการยื่นหนังสือขอรับการพิจารณาจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์นี้ เริ่มจากการรวบรวมเอกสารที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ เอกสารโครงการวิจัย และเครื่องมือวิจัยที่ผ่านการตรวจสอบคุณภาพแล้ว นำไปยื่นขอรับการพิจารณาจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เมื่อได้รับการอนุมัติแล้ว จึงจะเริ่มขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูลต่อไป

3.10 สรุปกระบวนการวิจัย

การวิจัยเรื่องความสำคัญของชุมชนทางศาสนาของสตรี: ความเป็นตัวตนและศักยภาพการส่งเสริมการรู้พุทธศาสนาและการขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนาของชุมชนสตรีในสังคมไทย สามารถสรุปขั้นตอน ดังต่อไปนี้

ภาพที่ 3.2 กระบวนการวิจัย ความสำคัญของชุมชนทางศาสนาของสตรี: ความเป็นตัวตนและศักยภาพด้านการส่งเสริมการรู้พระพุทธรศาสนาและการขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนาของชุมชนสตรีในสังคมไทย

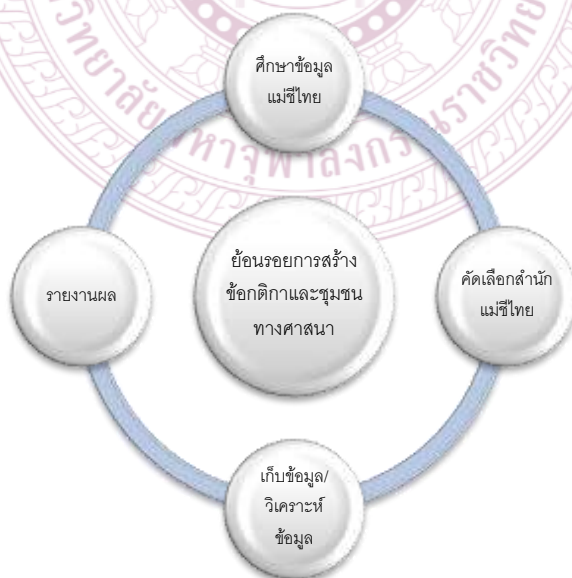
บทที่ 4

ผลการวิจัย

คณะผู้วิจัยได้ศึกษาภูมิหลังของสถาบันแม่ชีไทย มูลนิธิแม่ชีไทย สมาคมแม่ชีไทย และประวัติความเป็นมาของชุมชนทางศาสนาของสตรี ศักยภาพแม่ชี บทบาทและการทำงาน ความสำคัญของสำนักแม่ชีต่อชุมชนท้องถิ่น และการอุปถัมภ์ จากสำนักแม่ชีไทยทั้ง 10 แห่ง เพื่อที่จะได้นำข้อมูลในการพัฒนาศักยภาพแม่ชีไทย และการสร้างชุดความรู้ในรูปแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์เกี่ยวกับชุมชนทางศาสนาของสตรีและสำนักแม่ชีไทย โดยได้กระบวนการวิจัยและผลการวิจัยดังต่อไปนี้

4.1 ย่อมนรอยการสร้างข้อกติกาและชุมชนทางศาสนาของสตรีและแม่ชีไทย

คณะผู้วิจัยได้กำหนดกระบวนการศึกษาย่อมนรอยการสร้างข้อกติกาและชุมชนทางศาสนาของสตรีและแม่ชีไทย โดยเริ่มจากการศึกษาข้อมูลจากสถาบันแม่ชีไทย มูลนิธิแม่ชีไทย และสมาคมแม่ชีไทย ตลอดจนข้อมูลแม่ชีไทยตามสำนักต่าง ๆ จากนั้นนำคัดเลือกสำนักแม่ชีที่จะเก็บรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ สังเคราะห์ และนำเสนอผลการศึกษา ดังนี้

ภาพที่ 4.1 กระบวนการศึกษาย่อมนรอยการสร้างข้อกติกาและชุมชนทางศาสนาของสตรีและแม่ชีไทย

4.1.1 สถาบันแม่ชีไทย

สถาบันแม่ชีไทยเป็นสถาบันแห่งความภาคภูมิใจของแม่ชีไทยทั่วประเทศ เนื่องจากได้รับการช่วยเหลือจากพระสงฆ์และบุคคลสำคัญที่เห็นคุณค่าของความเป็นแม่ชี การจัดตั้งองค์กรนี้ก็เพื่อความมั่นคงของแม่ชีที่ถือได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของพุทธบริษัท 4 ในการทำหน้าที่สืบทอดพระพุทธศาสนา มาจนถึงปัจจุบัน

1. ความหมายของสถาบันแม่ชีไทยและแม่ชีไทย

สถาบันแม่ชีไทย เป็นสถาบันแห่งความหมายที่ทรงคุณค่าและความภาคภูมิใจต่อแม่ชีทั้งประเทศไทย โดยมีความหมายและการจำกัดความไว้ดังนี้

สถาบัน หมายถึง โครงสร้างองค์กร หรือกลไกในสังคมมนุษย์ประกอบด้วยบุคคลกลุ่มหนึ่ง ซึ่งมีเป้าหมายและความประพฤติเป็นอันเดียวกัน เป็นองค์ประกอบของสังคมหรือชุมชนที่มีความมั่นคงเป็นหลัก

แม่ชีไทย หมายถึง ผู้ที่ออกจากเรือน นุ่งห่มสีขาว โกนผม โกนคิ้ว ถือศีล 8

สถาบันแม่ชีไทย หมายถึง คณะกรรมการ (องค์กร) ที่ทำหน้าที่ปกครองแม่ชีไทยและทำหน้าที่เสนอโครงการตามวัตถุประสงค์ของมูลนิธิสถาบันแม่ชีไทยในพระบรมราชินูปถัมภ์

ดังนั้น คำว่า สถาบันแม่ชีไทย จึงหมายถึง สถาบันแห่งชุมชนของผู้หญิงที่ออกบวชหาหนทางหลุดพ้นและรวมตัวกันเพื่อการสืบสานงานพระพุทธศาสนา¹

2. กำเนิดสถาบันแม่ชีไทย

สถาบันแม่ชีไทยบริหารจัดการในรูปแบบคณะกรรมการ (องค์กร) ที่ทำหน้าที่ปกครองแม่ชีไทยที่เป็นสมาชิกของสถาบันแม่ชีไทย สนองงานมูลนิธิสถาบันแม่ชีไทยในพระบรมราชินูปถัมภ์ จัดตั้งขึ้นอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 28 สิงหาคม พ.ศ. 2512 การประชุมในวันจัดตั้งสถาบันนั้น ได้มีการทำหนังสือไปยังเจ้าอาวาสที่มีสำนักแม่ชีและสำนักแม่ชีที่อยู่โดยเอกเทศ โดยมีหัวหน้าแม่ชี รองหัวหน้าแม่ชี และครูหัตถ์ เข้าร่วมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและช่วยส่งเสริมสถาบันให้เกิดความมั่นคงในพระพุทธศาสนาและในสังคม พระเทพกวี เลขาธิการสภาการศึกษามหาวิทยาลัยจิงกราบ ทุลสมเด็จพะอริยวงศาตญาณ (จวน อุฏฐายี มหาเถระ) สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก เป็นประธานในการประชุมครั้งนั้น ถึงจุดมุ่งหมายของการประชุม มีดังนี้

- 1) เพื่อให้แม่ชีผู้ใหญ่มิมีโอกาสพบ หรือ แลกเปลี่ยนความคิดเห็น ช่วยกันส่งเสริมสร้างสรรค์และแก้ไขอันเป็นไปเพื่อความมั่นคงและเจริญงอกงามของคณะแม่ชี
- 2) เพื่อให้แม่ชีผู้ใหญ่ได้รู้จักคุ้นเคยอันนำมาซึ่งความสามัคคีและความเข้าใจที่ดีต่อกัน
- 3) เพื่อให้แม่ชีรับฟังความคิดเห็นจากผู้อื่น จะได้นำมาเป็นข้อมูลประกอบการพิจารณาในการประชุมและเพื่อประโยชน์โดยตรงของ แม่ชี และ

¹ สถาบันแม่ชีไทย, 50 ปี สถาบันแม่ชีไทย, 2562. หน้า 37.

4) เพื่อยกสถานภาพของแม่ชีให้ดีขึ้น

โดยสรุปผลที่ได้จากการประชุมครั้งนั้น คือ

- 1) ทำให้เกิดการจัดตั้งสถาบันแม่ชีแห่งประเทศไทยได้สำเร็จ
- 2) วางระเบียบปฏิบัติสำหรับแม่ชีไทยให้เป็นแบบเดียวกัน
- 3) แม่ชีทุกคนต้องมีสิทธิบรรณประจำตัว
- 4) ได้มีผู้มีจิตศรัทธาบริจาคเงินตั้งเป็นมูลนิธิเก็บดอกผลบำรุงกิจกรรมของแม่ชีไทย และ
- 5) ทำให้เกิดมีวารสารขึ้นมาฉบับหนึ่ง²

สถาบันแม่ชีไทย เปรียบเสมือนองค์กรกลางในการรวมแม่ชีทั่วประเทศมีความหมายว่า สถาบันแห่งนี้เป็นองค์กรแห่งเดียวที่ได้รับการยอมรับอย่างเป็นทางการและเป็นที่ยอมรับในการรวบรวมเรื่องราวเกี่ยวกับแม่ชีในประเทศไทยแต่ในทางปฏิบัติพบว่าแม่ชีเป็นจำนวนมากมิได้ลงทะเบียนเป็นสมาชิกของสถาบันแม่ชีไทยด้วยเหตุผลที่ว่าแม่ชีนั้น ๆ อาศัยอยู่วัดป่าที่มีการปฏิบัติธรรมอย่างเคร่งครัดเจ้าอาวาสไม่อนุญาตให้เข้าร่วมประชุมกับมูลนิธิสถาบันแม่ชีเกรงเป็นการเสียเวลาในการปฏิบัติธรรม หรืออาจเป็นเหตุผลที่ว่าไม่ต้องการอยู่ในกรอบของมูลนิธิสถาบันแม่ชีไทย หรือแม่ชีบางส่วนไม่ทราบเกี่ยวกับเรื่องมูลนิธิสถาบันแม่ชีไทย หรือแม่ชีบางส่วนมีงานวัดที่ต้องรับผิดชอบ ดังนั้นสถาบันแม่ชีไทยจึงสำรวจแม่ชีได้จำนวนเฉพาะที่ส่งรายชื่อแจ้งให้สถาบันแม่ชีไทยทราบทุกปีเท่านั้น จากการที่แม่ชีไทยสามารถรวมตัวกันก่อตั้งมูลนิธิสถาบันแม่ชีไทยได้สำเร็จกล่าวได้ว่าแม่ชีเป็นผู้ก่อตั้งสถาบันแม่ชีของตนเองดังข้อความว่า “ผู้ก่อตั้งสถาบันแม่ชีไทย ก็คือแม่ชีทั้งหลายทั่วประเทศแม่ชีทุกรูปจึงเป็นเจ้าของสถาบันเพราะฉะนั้นจึงให้แม่ชีทุกรูปคิดว่าสถาบันแม่ชีไทยเป็นของทุกคน”³

เบื้องหลังความสำเร็จในการก่อตั้งสถาบันแม่ชีไทยกล่าวได้ว่ามีพระสงฆ์เป็นผู้สนับสนุนอยู่เบื้องหลังมีร่องรอยหลักฐานการเปิดประชุมครั้งแรกของสถาบันแม่ชีไทยโดยมีสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณสมเด็จพระสังฆราช (จวน อุฏฐายี) สมเด็จพระสังฆราชองค์ที่ 16 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เสด็จเปิดการประชุมใหญ่สถาบันแม่ชีไทยครั้งที่ 1 ที่สภามหามกุฏราชวิทยาลัยวัดบวรนิเวศวิหาร พ.ศ. 2513 รายละเอียดของพระดำรัสเปิดการประชุมใหญ่คือให้แม่ชีไทยยึดหลักสาราณียธรรม (ธรรมที่เป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึงกัน) หลักอภิธานียธรรม (ธรรมที่ทำให้ไม่เสื่อม) หลักพรหมวิหาร หลักทาน ศีล ภาวนา หลักศีล สมาธิ ปัญญาการเจริญอานาปานสติ ให้กำลังใจแม่ชีในการประพฤติธรรม⁴

² สถาบันแม่ชีไทย, 50 ปี สถาบันแม่ชีไทย, 2562. หน้า 36.

³ กาญจน์ ลัจจพันธุ์, อภิปรายเรื่องบทบาทของแม่ชีไทยเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาและสังคม, วารสารแม่ชีสาร, ปีที่ 3 ฉบับที่ 13, (กุมภาพันธ์-เมษายน 2516):17.

⁴ สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณสมเด็จพระสังฆราช (จวน อุฏฐายี), พระดำรัสเปิดการประชุมครั้งที่ 1 วารสารแม่ชีสาร, ปีที่ 1 ฉบับที่ 4 (สิงหาคม-ตุลาคม 2513): 1-8.

3. ตราสัญลักษณ์

ภาพที่ 4.2 ตราสัญลักษณ์สถาบันแม่ชีไทย อักษรย่อ สมช.

ทั้งนี้ แม่ชีวรี ชื่อทัศนประสิทธิ์ ปาฐกถาในงานประชุมใหญ่มูลนิธิสถาบันแม่ชีไทย 24 มีนาคม 2566 ความตอนหนึ่งเกี่ยวกับตราสัญลักษณ์ ไว้ว่า ข้อควรทราบตราสถาบันแม่ชีไทยและการใช้ตราของสถาบันแม่ชีไทย คือนำไปใช้ทำกิจกรรมทำบุญด้วยการบอกบุญผู้มีจิตศรัทธาเพื่อความสะดวกตัวใช้สำหรับคณะแม่ชีกันเองราสถาบันแม่ชีไทย ประกอบด้วย รัศมี 19 เส้น หมายถึง ตราทำขึ้นในสมัยพระสังฆราชองค์ที่ 19 สำหรับเลข 9 นั้น หมายถึง ตรานี้ทำขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 9 และวงกลมธรรมจักรหมายถึง อริยมรรคมีองค์ 8 อักษรของสถาบันแม่ชีไทย คือ สมช ป้ายโบว์มีคำว่าสถาบันแม่ชีไทย⁵

4. วัตถุประสงค์ของสถาบันแม่ชีไทย

ในหนังสือครบรอบ 50 ปี สถาบันแม่ชีไทย ได้กล่าวไว้ว่า สถาบันแม่ชีไทยตั้งขึ้นเพื่อยกระดับฐานะของแม่ชีให้สูงขึ้นให้เป็นที่ยอมรับของประชาชนได้วางแผนงานและวัตถุประสงค์ของสถาบัน ดังนี้

- 1) เพื่อส่งเสริมกิจกรรมของสถาบันแม่ชีไทย
- 2) สงเคราะห์แม่ชีไทยและผู้ที่เกี่ยวข้องสงเคราะห์อื่น ๆ
- 3) ส่งเสริมฐานะของแม่ชีเพื่อให้ได้รับการศึกษาวิชาการต่าง ๆ ทั้งในและต่างประเทศ เพื่อจะได้ ช่วยในการบำเพ็ญสาธารณประโยชน์และการปฏิบัติธรรม
- 4) ตั้งโรงเรียนสอนนักเรียนและตั้งวิทยาลัยสอนแม่ชีให้ได้รับความรู้ทั้งสามัญศึกษาและการศาสนา

⁵ แม่ชีวรี ชื่อทัศนประสิทธิ์, รองประธานสถาบันแม่ชีไทย, ปาฐกถาในงานประชุมใหญ่มูลนิธิสถาบันแม่ชีไทย, สถาบันแม่ชีไทย สาขาปากท่อ จังหวัดราชบุรี, 24 มีนาคม 2566.

5) เผยแพร่ศาสนาทั้งในและต่างประเทศ ทั้งนี้ไม่เกี่ยวข้องกับการเมือง ตามวัตถุประสงค์ สถาบันแม่ชีไทยมีบทบาทเกี่ยวกับการศึกษา การบริการสังคมและส่วนภูมิภาค

5. บทบาทหน้าที่ของสถาบันแม่ชีไทย ตามวัตถุประสงค์ของสถาบันดังกล่าวมาแล้วข้างต้น คณะกรรมการสถาบันแม่ชีไทย ได้แบ่งบทบาทไว้ 4 ด้าน ดังนี้

ภาพที่ 4.3 บทบาทหน้าที่ของสถาบันแม่ชีไทย

มีรายละเอียดต่อไปนี้

1) ด้านการศึกษา

(1) ร่วมกับสภาการศึกษามหาจุฬาราชวิทยาลัยเปิดการศึกษาบาลีและธรรมศึกษาสำหรับแม่ชี

(2) ร่วมกับโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์เปิดอบรมเคหะพยาบาลให้แก่แม่ชีเพื่อว่าจะได้นำความรู้เหล่านั้นไปถ่ายทอดให้แก่ประชาชนในชนบทโดยการเปิดโครงการอบรมเยาวชนสตรีในท้องถิ่นทุรกันดาร

(3) เปิดการอบรมเคหะศิลป์

(4) อบรมแม่ชีเพื่อให้มีความรู้ความสามารถที่จะไปเป็นวิทยากรผู้นำโครงการต่าง ๆ ในถิ่นทุรกันดารได้

(5) จัดทำโครงการธรรมจารีนิเวศวิทยาเพื่อส่งเสริมสนับสนุนให้ทุนการศึกษาแก่แม่ชีและเยาวชนสตรีผู้ยากไร้ให้มีโอกาสได้ศึกษาเล่าเรียนด้านการศึกษาสายสามัญและสายอาชีพ

(6) จัดสร้างสถานศึกษาสำหรับแม่ชีซึ่งมีหอพักอาศัยโคตมีเถรีวิทยาลัยเพื่อส่งเสริมให้แม่ชีได้เข้ารับการศึกษาด้านธรรมะและด้านวิชาความรู้ต่าง ๆ จนถึงระดับอุดมศึกษา

(7) จัดให้บรรยายธรรมะหรือเสวนาธรรม ในวันธรรมสวนะหรือวันหยุดเพื่อความรู้ในธรรมและชักนำไปปฏิบัติธรรมโดยควรแก่เพศภูมิและวัยแห่งตน

(8) จัดตั้งการศึกษาตามอัธยาศัย ซึ่งเป็นการศึกษาที่จัดตามความต้องการของผู้เรียน

(9) ส่งเสริมการเรียนธรรมศึกษา อภิธรรม บาลีศึกษา

(10) จัดตั้งศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์

2) ด้านบริการสังคมสงเคราะห์

(1) ตั้งศูนย์เลี้ยงเด็กก่อนวัยเรียนที่จังหวัดปราจีนบุรี

(2) เข้าร่วมกับสภาสังคมสงเคราะห์ดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อสังคมเช่นการจัดสิ่งของบริจาคแก่ผู้เดือดร้อนประสบภัยต่าง ๆ การดูแลเด็กกำพร้าต่าง ๆ การดูแลแม่ชีชราการช่วยเหลือพยาบาลผู้ป่วยอนาถา เป็นต้น

(3) สงเคราะห์เด็กกำพร้าและผู้ประสบปัญหาต่าง ๆ

3) ด้านการเผยแผ่ศาสนา

(1) จัดกระบวนการอบรมศีลธรรม จริยธรรมตามสถานศึกษา

(2) สอนธรรมศึกษาตามสถานศึกษา

(3) จัดปฏิบัติธรรมตามสำนักต่าง ๆ

(4) อบรมธรรมะให้ผู้สูงอายุ

(5) จัดอบรมศีลธรรม จริยธรรมแก่เยาวชนและบุคคลทั่วไป

4) ด้านการปกครอง

1) ออกกฎ ระเบียบปฏิบัติต่าง ๆ เพื่อเป็นหลักปฏิบัติของแม่ชีทั่วประเทศตามคู่มือ (ระเบียบสถาบันแม่ชีไทย)

2) ดูแลแม่ชีที่ประพฤติไม่เหมาะสม

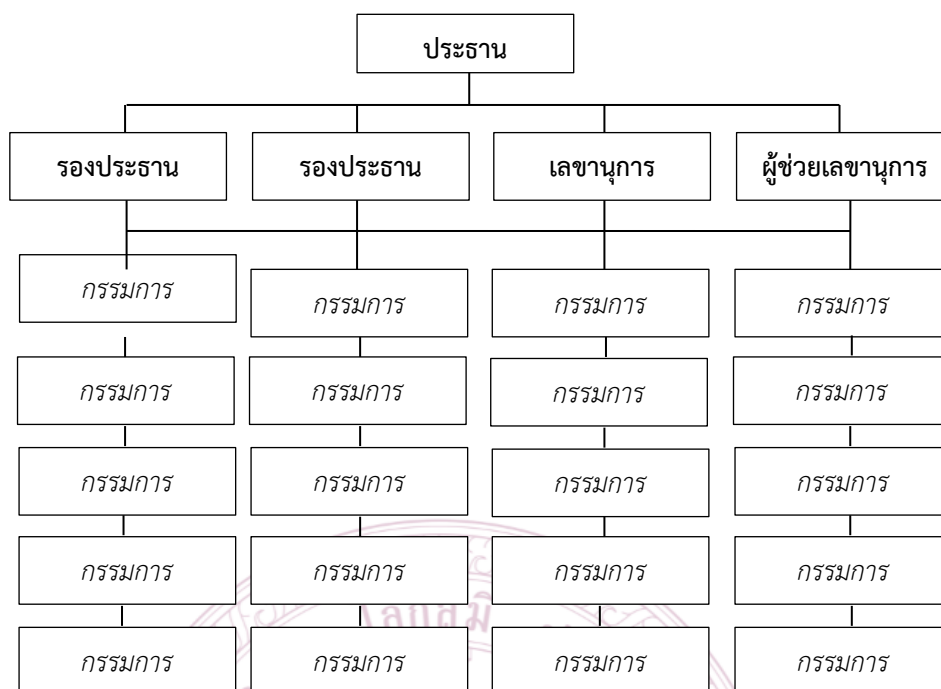
6. คณะกรรมการบริหารสถาบันแม่ชีไทย

จากการศึกษาเอกสาร คำสั่งสถาบันแม่ชีไทย ที่ 1/2566 เรื่องแต่งตั้งคณะกรรมการ เลือกตั้งคณะกรรมการบริหารงานสถาบันแม่ชีไทย โดยมีมติในที่ประชุม เมื่อวันที่ 19 มกราคม 2566 กำหนดให้มีการเลือกตั้งคณะกรรมการสถาบันแม่ชีไทยซึ่งหมดวาระ โดยมอบหมายให้กองเลขานุการ สถาบันแม่ชีไทยเป็นผู้ดำเนินการเลือกตั้ง และได้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินการ เลือกตั้ง ลงนามในคำสั่งโดยตำแหน่งประธานสถาบันแม่ชีไทย และประธานมูลนิธิสถาบันแม่ชีไทย ซึ่ง ผู้วิจัยได้ศึกษากระบวนการเลือกตั้งคณะกรรมการบริหารงานสถาบันแม่ชีไทย สรุปได้ดังนี้

ภาพที่ 4.4 กระบวนการเลือกตั้งคณะกรรมการบริหารงานสถาบันแม่ชีไทย

สำนักงานสถาบันแม่ชีไทย ตั้งอยู่ที่อาคารสมเด็จพระญาณวโรดม 19 งามอินทรา 14 แยก 6 แขวงท่าแร้ง เขตบางเขน กรุงเทพฯ 10230 มีสมาชิกที่มาจากสำนักแม่ชีของวัดและสำนักแม่ชีต่าง ๆ จำนวนไม่น้อยกว่า 3,000 แห่งจากทั่วประเทศ มีสมาชิกมากกว่า 16,000 คน โดยเป็นไปเพื่อการปกครองจึงมีการสรรหาคณะกรรมการที่มาจากกรรมการเลือกตั้งตำแหน่งประธาน 1 ตำแหน่ง รองประธาน 2 ตำแหน่ง ประธานเลือกเลขานุการ 1 ตำแหน่ง โดยการออกเสียงสำนักละ 2 คน และเจ้าหน้าที่อื่น ๆ เลือกอนุกรรมการ ทั้งนี้โครงสร้าง คุณสมบัติและหน้าที่ มีดังนี้

ภาพที่ 4.5 โครงสร้างสถาบันแม่ชีไทย

- หมายเหตุ: 1) คณะกรรมการดำรงตำแหน่งวาระ 4 ปี
 2) คณะกรรมการบริหารมีจำนวน 25 คน
 3) อนุกรรมการเป็นกรรมการช่วยในการกิจทั่วไป หรือกรรมการช่วยเฉพาะกิจ

1. คุณสมบัติและหน้าที่

1) คุณสมบัติกรรมการ

(1) จบธรรมศึกษาเอกหรือเทียบเท่า อายุ 30 ปีขึ้นไป พรรษา 10 ขึ้นไป และต้องเป็นตัวแทนสำนักสงฆ์มา

(2) หรือผู้ที่อาสาทำงาน ตามที่คณะกรรมการพิจารณาแล้วเห็นสมควร มีคุณสมบัติตามข้อ (1)

2) หน้าที่กรรมการ

(1) พัฒนาและปกครองคณะแม่ชีไทย

(2) ออกกฎระเบียบการพัฒนา และปกครองคณะแม่ชีไทยร่วมกับคณะกรรมการ

มูลนิธิฯ

(3) บังคับใช้กฎระเบียบ

(4) เป็นคณะกรรมการเสนองานโครงการตามวัตถุประสงค์ของมูลนิธิฯ

(5) รวบรวมข้อมูลเพื่อจัดทำประวัติแม่ชีไทย

(6) ร่วมกับคณะกรรมการมูลนิธิฯ จัดการประชุมใหญ่คณะแม่ชีไทย

3) หน้าที่ของกรรมการ

(1) อนุกรรมการเฉพาะกิจ ปฏิบัติภารกิจที่ได้รับมอบหมายตามที่กำหนด

(2) อนุกรรมการทั่วไป ช่วยปฏิบัติหน้าที่ตามวาระที่ได้รับมอบหมาย

จากความสำเร็จและบทบาทแม่ชีไทยด้วยการขับเคลื่อนสถาบันแม่ชีไทยในรูปแบบคณะกรรมการสถาบันแม่ชีไทยข้างต้นนั้น แม่ชียุพิน ดวงจันทร์ ได้กล่าวถึง การทำงานของคณะกรรมการสถาบันแม่ชีไทย ไว้ว่า

คณะกรรมการแม่ชีไทย คือ ตัวแทนของแม่ชีไทยทั่วประเทศ ช่วยกันทำงาน ถ้าหากจะให้คนใดคนหนึ่งทำอะไรไม่จบ ทำไม่ไหว ในการประชุมใหญ่ครั้งนี้เรามาตัดสินใจเลือกตัวแทนของเรา คนที่จะมาเป็นคณะกรรมการต้องเป็นนักสู้ วันนี้ทุกคนมาประชุมร่วมแรงร่วมใจกัน การพบกันครั้งนี้ขอให้เราร่วมแรงร่วมใจกันขับเคลื่อนสถาบันแม่ชีไทยให้คงอยู่ในประเทศไทย ขอให้กำลังใจแม่ชีทุกท่าน⁶

4) ลำดับประธานสถาบันแม่ชีไทย⁷

ตารางที่ 4.1 รายชื่อประธานสถาบันแม่ชีไทยและวัด/สำนัก

ลำดับที่	ชื่อ-สกุล	วัด/สำนัก
1.	แม่ชีญาณิ ศิริโวหาร	วัดปากน้ำ เขตภาษีเจริญ กรุงเทพฯ
2.	แม่ชีละม้าย บุตรเมฆ	สำนักพรหมจารีณิสันต์อัมพวัน ต.ปากน้ำ อ.บางคล้า จ. ฉะเชิงเทรา
3.	แม่ชีบุญเลี้ยง แอ่อ่วม	สำนักชีสงบจิตต์ แขวงสวนหลวง เขตพระโขนง กรุงเทพฯ
4.	แม่ชีจำลองลักษณ์ คงสาหร่าย	วัดสร้อยทอง แขวงบางซื่อ เขตบางซื่อ กรุงเทพฯ
5.	แม่ชีรัสมิภา โพธิ์คำฉาย	วัดปากน้ำ เขตภาษีเจริญ กรุงเทพฯ
6.	แม่ชีทองใบ บริสุทธิ์	วัดพุทธมณฑลนิมิต ต.ปากน้ำโพ อ.เมือง จ.นครสวรรค์
7.	แม่ชีประทีป ขวัญอ่อน	สำนักแม่ชีไทยปากท่อ ต.ปากท่อ อ.ปากท่อ จ.ราชบุรี
8.	แม่ชีสิโรชา ไชยเกตุ	สำนักแม่ชีปฏิบัติธรรมเขาพระ ต.เขาพระ อ.เดิมบางนางบวช จ.สุพรรณบุรี

ผลจากการเลือกประธานสถาบันแม่ชีไทย เมื่อวันที่ 25 มีนาคม พ.ศ. 2566 ณ สถาบันแม่ชีไทย ปากท่อ จังหวัดราชบุรี จากการเลือกตั้งได้ประธานและกรรมการ จำนวนทั้งสิ้น 25 คน มีบทบาทและหน้าที่ ดังนี้

⁶ แม่ชียุพิน ดวงจันทร์, ประธานมูลนิธิสถาบันแม่ชีไทย, โอวาทวันประชุมสถาบันแม่ชีไทย ประจำปี 2566 วันที่ 24 มีนาคม 2566.

⁷ มูลนิธิสถาบันแม่ชีไทย ในพระบรมราชินูปถัมภ์, แผนผังคณะกรรมการ, แหล่งข้อมูล: <http://thainunfoundation.com/th/board-map>, [19 ธันวาคม 2565].

ภาพที่ 4.6 คณะกรรมการบริหารสถาบันแม่ชีไทย ประจำปี 2566

มีรายนามคณะกรรมการบริหารสถาบันแม่ชีไทย ดังต่อไปนี้

ลำดับที่	ชื่อ-สกุล	ตำแหน่ง
คณะกรรมการบริหารสถาบันแม่ชีไทย		
1	แม่ชีโรชา ไชยเกตุ	ประธานสถาบันแม่ชีไทย
2	แม่ชีวีร ชื้อทศนประสิทธิ์	รองประธานสถาบันแม่ชีไทย คนที่ 1
3	แม่ชีระเปียบ มาลี	รองประธานสถาบันแม่ชีไทย คนที่ 2
4	แม่ชียุพิน ทรัพย์ล้น	รองประธานสถาบันแม่ชีไทย คนที่ 3
5	แม่ชีดารณี จันทราวุฒิ	รองประธานสถาบันแม่ชีไทย คนที่ 4 และ เหรัญญิก
6	แม่ชี ดร.อรรณอัมไพ ภาสคักดีชัย	เลขาธิการสถาบันแม่ชีไทย

ภาพที่ 4.7 คณะกรรมการบริหารสถาบันแม่ชีไทย ประจำปี 2566

มีรายนามคณะกรรมการบริหารสถาบันแม่ชีไทย ดังต่อไปนี้

ลำดับที่	ชื่อ-สกุล	ตำแหน่ง
1	แม่ชีชูใจ ปทุมนันท์	คณะกรรมการ
2	แม่ชีศรีสลับ อู่มัย	คณะกรรมการ
3	แม่ชีอรุณ แก้วสีงาม	คณะกรรมการ
4	แม่ชีดาวฟ้า โพธิ์ป้อม	คณะกรรมการ
5	แม่ชี ดร.กฤษณา รักษาโฉม	คณะกรรมการ
6	แม่ชีทิพวรรณ สีม่วง	คณะกรรมการ
7	แม่ชีนงคณาภ มั่นศักดิ์	คณะกรรมการ
8	แม่ชีภาวนา รัตนไชยญาณ	คณะกรรมการ
9	แม่ชีศรีสุตา ท้วมสมบูรณ์	คณะกรรมการ
10	แม่ชีอนันดา นาคบุญ	คณะกรรมการ
11	แม่ชีนิภาวัลย์	คณะกรรมการ
12	แม่ชีระเปียบ ถิรญาณี	คณะกรรมการ
13	แม่ชีสุนีย์ นิ่มเอ็ง	คณะกรรมการ
14	แม่ชีกาญจนา โภคสวัสดิ์	คณะกรรมการ

ภาพที่ 4.8 กองงานเลขานุการสถาบันแม่ชีไทย ประจำปี 2566

มีรายนามกองงานเลขานุการสถาบันแม่ชีไทย ดังต่อไปนี้

ลำดับที่	ชื่อ-สกุล	ตำแหน่ง
1	แม่ชีวีร์ ชื้อทศนประสิทธิ์	ที่ปรึกษากองงานเลขานุการ
2	แม่ชี ดร.อรรณอัมไพ ภาสักดิ์ชัย	เลขานุการสถาบันแม่ชีไทย
3	แม่ชีลักขณา ช่างไม้	กองงานเลขานุการ
4	แม่ชี ดร.จุติภา ทรรพสุทธิ์	กองงานเลขานุการ
5	แม่ชีรวีวรรณ มีอาษา	กองงานเลขานุการ
6	แม่ชีปัญญาภรณ์ แสงคำ	กองงานเลขานุการ
7	แม่ชีสมศรี สิงห์แสงอ่อน	กองงานเลขานุการ

ทั้งนี้ แม่ชีสโรชา ไชยเกตุ ประธานสถาบันแม่ชีไทย สมัยที่ 2 ได้รับเลือกตั้งให้เป็นประธานสถาบันแม่ชีไทย เมื่อวันที่ 25 มีนาคม 2566 ได้กล่าวโอวาทแก่คณะกรรมการบริหารสถาบันแม่ชีไทย ดังนี้ว่า

สวัสดีคณะกรรมการบริหารสถาบันแม่ชีไทยทุกท่าน การเลือกตั้งคณะกรรมการบริหารสถาบันแม่ชีไทยครั้งนี้ เป็นการเปลี่ยนผู้บริหารเก่าเป็นผู้บริหารชุดใหม่ และการเลือกตั้งครั้งนี้ได้ทั้งผู้บริหารชุดใหม่และชุดเก่าจำนวน 25 ท่าน มาทำงานร่วมกันอีก 1 สมัย 4 ปี เป็นการสานต่อ ต่อยอดงานที่ทำค้างไว้ เราจะมีการประชุมกันทุกครั้งที่มีการทำงาน การทำงานที่จะเดินไปด้วยดีต้องมีการประชุม มีความพร้อม มีความสามัคคี มีความเห็นร่วมกันด้วยรูปแบบของสตรีผู้ถือบวช การที่ข้าพเจ้าได้รับเลือกเป็นประธานอีก สมัยหนึ่งก็ด้วยการเลือกของท่านทั้งหลายที่ดูและตัดสินใจ แต่ข้าพเจ้าก็มีความตั้งใจตลอดมา การที่ได้มาอยู่ตรงนี้ก็การเสียสละเป็นสิ่งสำคัญ การเสียสละ คือ การทำงานส่วนรวมให้มาก ทำงานส่วนตัวให้ดี หากทำส่วนตัวมาก ทำส่วนรมน้อยจะพากันก้าวช้า แต่คิดว่าทุกท่านมีให้ส่วนรวมครั้งหนึ่ง ส่วนตัวครั้งหนึ่ง ก็ถือว่าดีมากเลยที่ให้ความสามัคคีร่วมกันในการที่เราได้มาเลือกตั้งในรูปแบบสมัยใหม่ สมัยที่เราจะพากันเดินไปอีก 4 ปี เมื่อ

ข้าพเจ้าได้รับเลือกเป็นประธานแล้วก็จะขอกล่าวว่า เป็นประธานก็จริงแต่ความรู้ันั้นไม่ขึ้นอยู่กับความรู้มากน้อยสติปัญญาอยู่กับทุกท่าน ไม่ใช่อยู่กับประธานท่านเดียว เพราะฉะนั้นประธานขอความกรุณาต่อทุกท่าน ถ้าหากว่าประธานมีความประพฤติที่ไม่สมควร หรือมีการแสดงทางความคิดหรือเป็นผู้นำที่ไม่สมควรก็ขอให้ทุกท่านบอกกล่าวได้ เพื่อความที่จะได้ช่วยกัน สติปัญญานั้นอยู่กับการที่ท่านมีความรู้ท่านได้ศึกษามา ท่านได้มีความสามารถ แม้เป็นประธานก็จริง ก็ได้มีการยกย่องจากคณะแม่ชีทุกท่าน ประธานคือผู้รับใช้ ผู้รับใช้ก็นำไปข้างหน้า แต่ว่าคนที่เดินตามนั้นคือคนทำงาน ประธานทำงานน้อยแต่กล้าเดินไปข้างหน้า ส่วนคนเดินตามหลังทำงานมากกว่า และประธานจึงมีความภูมิใจและพอใจว่าคณะกรรมการทั้ง ๒๕ ท่านรวมทั้งประธานจะมีความเข้มแข็งในการที่จะแสดงออกในการที่เราเป็นนักบวชสตรี ในทุกด้านคือ การศึกษา การเผยแผ่ การสื่อสาร การประพฤติการปฏิบัติ อันที่จะทำให้เห็นชัดว่า เมื่อบวชแล้วปลงผมปลงคิ้ว มีความรู้สึกว่าเป็นอิสระมาก อิสระในการที่จะคิดดี พูดดี ทำดี ข้าพเจ้าเห็นทุกท่านแล้วมีความภูมิใจมากเลยที่ว่าทุกท่านมีความเป็นอิสระจากการครองเรือน และได้บวชเข้ามาในพระพุทธศาสนา รักษาศีล ปฏิบัติธรรมและบำเพ็ญประโยชน์ส่วนตนและส่วนรวม ที่กล่าวมานี้ยากให้ท่านทั้งหลายช่วยกันทำช่วยกันเดินช่วยกันใช้ ใช้กายและจิตของเราให้มีคุณมีประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนา เพื่อการแสดงออกให้สังคมเห็นภาพลักษณ์ของแม่ชี ให้ชาวพุทธมีความภูมิใจที่เห็นคณะแม่ชีมีความพร้อมเพรียงกันทำความดีเพื่อการแสดงออกด้วยการเป็นผู้ให้ การเป็นผู้ให้ ส่งเสริมให้จิตของผู้ให้เบาสบาย ขอชื่นชมยินดีกับแม่ชีทุกท่าน ตั้งแต่แม่ชีผู้ใหญ่และแม่ชีผู้น้อย ขออนุโมทนากับทุกท่าน^๘

^๘ แม่ชีลโรชา ไชยเกตุ, ประธานสถาบันแม่ชีไทย สมัยที่ 2, โอวาทแก่คณะกรรมการบริหารสถาบันแม่ชีไทย, ประชุมสถาบันแม่ชีไทย ประจำปี 2566, 25 มีนาคม 2566.

ภาพที่ 4.9 การเลือกตั้งประธานและกรรมการบริหารงานสถาบันแม่ชีไทย ประจำปี 2566⁹

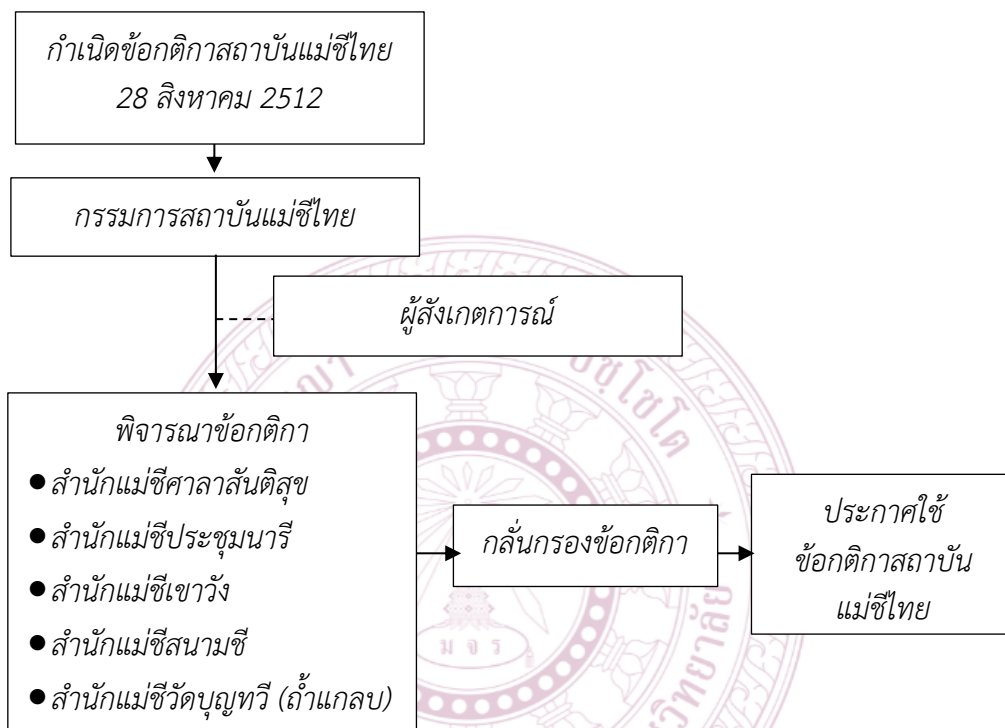

ภาพที่ 4.10 กิจกรรมการประชุมสามัญประจำปี 2566

⁹ รายงานการประชุมใหญ่สถาบันแม่ชีไทย ระหว่างวันที่ 24-26 มีนาคม 2566, ณ อาคารไทยเกอร์วิวด์ สถาบันแม่ชีไทยสาขาปากท่อ ต.ปากท่อ อ.ปากท่อ จ.ราชบุรี.

7. การสร้างข้อกติกาศาสนาของสตรีและแม่ชีไทย

จากผลการสัมภาษณ์แม่ชีพวงทอง มีสวัสดิ์ พบการได้มาซึ่งการสร้างข้อกติกาศาสนาของสถาบันแม่ชีไทย ซึ่งเมื่อวันที่ 28 สิงหาคม 2512 แม่ชีพวงทอง มีสวัสดิ์ เป็นหนึ่งในผู้ร่วมสังเกตการณ์สร้างข้อกติกาศา¹⁰ ผู้วิจัยจึงได้สรุปที่มาของข้อกติกาศาสนาของสตรีและแม่ชีไทย และได้ถือปฏิบัติกันมาจนถึงทุกวันนี้ โดยมีกระบวนการพิจารณา ดังนี้

ภาพที่ 4.11 กระบวนการและผลลัพธ์การพิจารณาข้อกติกาศาสนาแม่ชีไทย

ในปัจจุบัน สถาบันแม่ชีไทยได้กำหนดระเบียบปฏิบัติที่ใช้ควบคู่กับตราสาร (ข้อบังคับ) มุลินีธา ฉบับปรับปรุงแก้ไข พ.ศ. 2554 มีรายละเอียด ดังนี้

¹⁰ สัมภาษณ์ แม่ชีพวงทอง มีสวัสดิ์, หัวหน้าสำนักแม่ชีรัตนไพฑูริย์, 18 ธันวาคม 2565.

ระเบียบปฏิบัติ สถาบันแม่ชีไทย
ที่ใช้คู่กับตราสาร (ข้อบังคับ) มูลนิธิ ฯ
ฉบับปรับปรุงแก้ไข พ.ศ. 2554

สถาบันแม่ชีไทย เป็นสถาบันพัฒนาและปกครองคณะแม่ชีไทย และสนองงานโครงการตามวัตถุประสงค์ของมูลนิธิสถาบันแม่ชีไทย ในพระบรมราชินูปถัมภ์ จึงตรากฎข้อบังคับระเบียบปฏิบัติเพื่อใช้ในการปฏิบัติหน้าที่และพัฒนาคณะแม่ชีไทย ตามวัตถุประสงค์ของมูลนิธิสถาบันแม่ชีไทย ฯ

หมวด 1

บททั่วไป

ข้อ 1 สถาบันแม่ชีไทย

สถาบันแม่ชีไทย หมายความว่า คณะกรรมการ (องค์กร) สถาบันแม่ชีไทยที่ทำหน้าที่พัฒนาและปกครองคณะแม่ชีไทยและสนองงานโครงการตามวัตถุประสงค์ของมูลนิธิสถาบันแม่ชีไทย ในพระบรมราชินูปถัมภ์

ระเบียบสถาบันแม่ชีไทย หมายความว่า กฎ ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง ประกาศที่ใช้ในการพัฒนาและปกครองคณะแม่ชีไทย

คณะแม่ชีไทย หมายความว่า แม่ชีที่บวชแบบวัฒนธรรมประเพณีไทย ที่ใช้เครื่องแบบเดียวกันและสืบทอดตามระเบียบสถาบันแม่ชีไทย เป็นศาสนบุคคลสตรีผู้ถือบวช

สถาบันแม่ชีไทย ประกอบด้วย

1. กฎข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง ประกาศ
2. คณะกรรมการบริหาร กรรมการที่ปรึกษา อนุกรรมการ
3. เป้าหมาย (คณะแม่ชีไทย)
4. สำนักงานบุคลากร

อำนาจหน้าที่

1. ร่วมกับคณะกรรมการมูลนิธิสถาบันแม่ชีไทย ในพระบรมราชินูปถัมภ์ ออกกฎข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง ประกาศ ใช้ในการปกครอง

2. ร่วมกับคณะกรรมการมูลนิธิสถาบันแม่ชีไทย ฯ จัดทำโครงการดำเนินงานโครงการตามวัตถุประสงค์ของมูลนิธิ

3. ร่วมกับคณะกรรมการมูลนิธิสถาบันแม่ชีไทย ฯ ควบคุมดูแลการปฏิบัติงาน การปฏิบัติตามกฎ ระเบียบ พิจารณา สอบสวน ตัดสินความผิดของแม่ชีและผู้อยู่ในสำนักแม่ชี

การปกครอง

1. ประธานสถาบันแม่ชีไทย

2. หัวหน้าประจำจังหวัด

3. หัวหน้าสำนัก

หน้าที่

1. ประธานสถาบันแม่ชีไทย เป็นผู้ปกครองสูงสุด
2. หัวหน้าประจำจังหวัด เป็นผู้ปกครองในเขตจังหวัดที่กำหนด
3. หัวหน้าสำนัก เป็นผู้ปกครองบริหารจัดการในสำนัก
4. หัวหน้าตามข้อ 2 ประธานสถาบันแม่ชีไทยเป็นผู้ลงนามแต่งตั้ง
5. หัวหน้าสำนัก หัวหน้าประจำจังหวัด ลงนามแต่งตั้ง

ที่มาของหัวหน้า

1. หัวหน้าประจำจังหวัด ได้รับเลือกจากคณะแม่ในเขตจังหวัด
2. หัวหน้าสำนัก ได้รับเลือกจากคณะแม่ชีในสำนัก

ข้อ 2 กฎสถาบันแม่ชีไทย

1. บรรดาระเบียบที่ตั้งไว้ สำหรับกรรมการ หัวหน้า เจ้าหน้าที่ ที่ต้องปฏิบัติ กรรมการ หัวหน้า เจ้าหน้าที่ จะละเลยมิได้

2. แม่ชีทุกรูปที่อยู่ในสังกัดใด ต้องปฏิบัติตามระเบียบสังกัดนั้น

3. ระเบียบปฏิบัติของสถาบันแม่ชีไทย ที่ให้แม่ชีทุกรูปปฏิบัติ แม่ชีต้องปฏิบัติจะละเลยมิได้

4. สุทธิบรรณอยู่ในการบริหารจัดการ กำกับ ควบคุม ของคณะกรรมการสถาบันแม่ชีไทยและคณะกรรมการมูลนิธิสถาบันแม่ชีไทย ฯ

5. สำนักแม่ชี เจ้าสังกัดมีอำนาจตั้งคณะกรรมการ 2 ฝ่าย ฝ่ายสำนัก ฝ่ายเจ้าสังกัด ตรวจสอบการบริหารจัดการได้

6. คณะกรรมการสถาบันแม่ชีไทย เป็นคณะกรรมการกลางในการตรวจสอบ

7. ความบกพร่อง ความผิด ต้องปรับปรุง แก้ไข และรับโทษตามบทลงโทษในหมวด 4

8. การแก้ไขระเบียบสถาบันแม่ชีไทย แก้ไขโดยคณะกรรมการสถาบันแม่ชีไทย และคณะกรรมการมูลนิธิสถาบันแม่ชีไทย ฯ แก้ไขในที่ประชุมใหญ่คณะแม่ชีไทย (เพื่อเป็นประชามติ)

9. แม่ทุกท่านต้องศึกษาระเบียบนี้ให้เข้าใจ

ข้อ 3 ระเบียบสถาบันแม่ชีไทย

1. ให้ยกเลิกระเบียบอื่นใด ที่ขัดแย้งต่อระเบียบนี้

2. ให้คณะกรรมการสถาบันแม่ชีไทยร่วมกับคณะกรรมการมูลนิธิสถาบันแม่ชีไทย ๖ รักษาการตามระเบียบนี้

3. สำนักงานเลขานุการทำหน้าที่ปฏิบัติงานธุรการทั่วไปและจัดแผนกดังนี้

- 1) แผนก สารบัญ ทะเบียน สุทธิบรรณ
- 2) แผนกเผยแพร่ศีลธรรม แม่ชีสาร เว็บไซด์
- 3) แผนกประชาสัมพันธ์ ข้อมูล ข่าวสาร สถิติ กิจกรรม
- 4) แผนกบำเพ็ญประโยชน์ จัดกิจกรรมการฝึกอบรม และไปร่วมกิจกรรม
- 5) แผนกตรวจ-ดูแลความประพฤติ
- 6) การแต่งตั้งเจ้าหน้าที่แต่ละแผนกพิจารณาผู้มีความสามารถ ในแต่ละวาระของ

คณะกรรมการ

หมวด 2

การดำเนินงาน

ข้อ 4 สถาบันแม่ชีไทยดำเนินงาน

- โดยคณะกรรมการบริหาร 25 รูป
- อนุกรรมการ (ผู้ช่วยกิจการ) ไม่จำกัดจำนวน
- กรรมการที่ปรึกษา ไม่จำกัดจำนวน
- คณะกรรมการบริหารมาจากการเลือกตั้งทั่วไป มีวาระดำรงตำแหน่ง 4 ปี
- กรรมการที่ปรึกษาและอนุกรรมการสิ้นสุด ตามวาระของคณะกรรมการบริหาร
- ผู้ที่ได้รับเลือกแล้วมีสิทธิที่จะได้รับเลือกอีก (ไม่เกิน 2 วาระ) ต้องเว้นวรรคแล้วจึงมีสิทธิได้รับเลือกตั้งอีก เว้นแต่เปลี่ยนตำแหน่ง

วิธีการเลือกตั้ง

หมายเหตุ การเลือกตั้งทั่วไป ผู้ที่ต้องเว้นวรรคใน 2 วาระ

คือผู้ดำรงตำแหน่ง ประธาน รองประธาน เลขา

เว้นไว้แต่ผู้มีสิทธิได้เลื่อนตำแหน่ง คือ รองประธานทั้ง 2 และเลขานุการ หากมิได้เลื่อนตำแหน่งต้องเว้นวรรค แล้วเลื่อนผู้ที่ตกอันดับขึ้นมาแทน จนครบคณะ 25 รูป คณะกรรมการต้องมาด้วยจิตอาสาทำงานให้แก่องค์กรและพระพุทธศาสนา ด้วยความจริงใจ

การเลือกตั้ง เลือกในที่ประชุมใหญ่คณะแม่ชีไทยประจำปี

- 1) ให้คณะกรรมการชุดปัจจุบันก่อนพ้นวาระ ดำรงตำแหน่ง จัดเลือกตั้ง คณะกรรมการชุดใหม่ และมอบหมายงานแก่คณะกรรมการที่ได้รับเลือกตั้ง หลังจากเลือกตั้งแล้วไม่เกิน 15 วัน
- 2) ผู้มีสิทธิได้รับการเลือกตั้งและออกเสียงเลือกตั้งคือตัวแทน วัด/สำนัก ละไม่เกิน 2 รูป และผู้อสาเข้ามาทำงาน (โดยความเห็นชอบของคณะกรรมการ)
- 3) พิมพ์รายชื่อผู้มีสิทธิได้รับการเลือกตั้ง พร้อมที่อยู่สำนัก วัด จังหวัด
- 4) การเลือกตั้ง ให้ผู้มีคะแนนสูงเรียงลำดับลงมา 25 รูป เป็นผู้ได้รับเลือกตั้งเป็นกรรมการ
- 5) ผู้ที่ได้รับเลือก 25 รูปช่วยกันเสนอชื่อผู้ที่จะเป็นประธาน ถ้าเสนอเกินกว่า 1 รูป ต้องลงคะแนนโดยคณะกรรมการ 25 รูป
- 6) ผู้ที่มีคะแนนสูงได้รับตำแหน่งเป็นประธาน ผู้ที่มีคะแนนรองลงมาได้รับตำแหน่งรองประธานที่ 1 รองประธานที่ 2
- 7) เลขานุการ และผู้ช่วยเลขานุการ ประธานเป็นผู้เลือกจากแม่ชี ซึ่งมีความสามารถ ด้านบริหารสารบรรณ มีมนุษยสัมพันธ์ดี และความประพฤติดี มีจำนวนตามความเหมาะสม

การประกาศรับรองหรือแต่งตั้งคณะกรรมการชั้นแรกรับรอง

ลงนามโดยผู้จัดการมูลนิธิ ฯ

ลงนามโดยสมเด็จพระสังฆราช ฯ (หากมี พ.ร.บ. หรือกฎกระทรวงแล้ว)

ข้อ 5 แม่ชีผู้มีสิทธิได้รับการเลือกตั้งเป็นกรรมการสถาบันแม่ชีไทย ต้องมีคุณสมบัติ ดังนี้

- 1) มีอายุ 25 ปีขึ้นไป
- 2) มีพรรษา 5 ขึ้นไป
- 3) มีวิทยฐานะธรรมศึกษาเอก หรือมีคุณธรรมด้านการปฏิบัติดีปฏิบัติชอบเป็นที่ ยอมรับของแม่ชีทั่วไป
- 4) มีความประพฤติดี มีทัศนคติที่ดี เป็นแบบอย่างที่ดีได้

กรรมการบริหารพ้นตำแหน่งก่อนวาระเมื่อ

- 1) ตาย
- 2) ลาออก
- 3) กรรมการบริหารจำนวนเกินกว่ากึ่งหนึ่งให้ออก
- 4) ไม่ร่วมงานกับส่วนกลางเกินกว่า 1 ปี

กรณีที่ประธานพ้นตำแหน่ง ให้รองประธานตามลำดับทำงานแทนจนกว่าครบวาระ จึงเลือกตั้งใหม่กรรมการอื่น ที่พ้นตำแหน่ง ให้กรรมการที่เหลือครบองค์ประชุมทำงานไปจนครบวาระ

ข้อ 6 กรรมการสถาบันฯ มีหน้าที่ดำเนินงานในนามของสถาบันแม่ชีไทย

ข้อ 7 แม่ชีผู้ที่มีสิทธิเป็นกรรมการที่ปรึกษาต้องมีคุณสมบัติ ดังนี้

- 1) มีความประพฤติดี มีทัศนคติที่ดี
- 2) มีพรรษาไม่ต่ำกว่า 10 พรรษา
- 3) เป็นหัวหน้าหรือผู้แทนของสำนัก
- 4) ยินดีรับเชิญเป็นกรรมการที่ปรึกษา

ข้อ 8 กรรมการที่ปรึกษา มีหน้าที่ให้คำปรึกษาแก่กรรมการสถาบันฯ ไม่มีสิทธิออกเสียงลงมติ

ข้อ 9 อนุกรรมการ เป็นผู้ช่วยในกิจการของสถาบันแม่ชีไทย และอนุกรรมการเฉพาะกิจ ไม่มีสิทธิออกเสียงลงมติ

- มาจากผู้มีคะแนนน้อยไม่ได้รับเลือกเป็นกรรมการบริหาร
- ยินดีรับเชิญเป็นอนุกรรมการเป็นลายลักษณ์อักษร
- อนุกรรมการเฉพาะกิจมาจากผู้มีความรู้ความสามารถในกิจการนั้น ๆ หมดวาระเมื่อ
กิจการนั้น ๆ สิ้นสุดลง

ข้อ 10 ให้มีการประชุมกรรมการบริหารอย่างน้อยปีละ 2 ครั้ง และเรียกประชุมวิสามัญได้
องค์ประชุมต้องเกินกว่ากึ่งหนึ่ง

ข้อ 11 การลงมติให้ถือคะแนนเสียงข้างมาก กรรมการท่านหนึ่งให้มีเสียงหนึ่ง ในการ
ลงคะแนน ถ้ามีคะแนนเท่ากัน ให้ประธานในที่ประชุมเป็นผู้ออกเสียงอีกหนึ่งเสียงชี้ขาด ผู้เข้าประชุม
แทนคณะกรรมการ ที่ได้รับมอบโดยลายลักษณ์อักษรมีสิทธิออกเสียงลงมติได้

ข้อ 12 ให้มีการประชุมใหญ่ประจำปี ๆ ละหนึ่งครั้ง โดยกรรมการสถาบันฯ กรรมการ
มูลนิธิฯ เป็นผู้จัดประชุมหัวหน้าสำนักหรือผู้แทนสำนักทั่วไปที่มีได้เป็นกรรมการ แม่ชีทั่วไป เพื่อ
พบปะหารือรับข้อมูลจาก ข้อเสนอของที่ประชุมใหญ่ และรวบรวมนำไปพิจารณาเพื่อปฏิบัติต่อไป
ในทางที่สมควร

ข้อ 13 ประธานกรรมการมีหน้าที่

- 1) เป็นผู้แทนของสถาบันแม่ชีไทยในกิจการต่าง ๆ
- 2) ควบคุม ดูแลกิจการของสถาบันแม่ชีไทย
- 3) ลงนาม แต่งตั้ง โยกย้าย ถอดถอนกรรมการและเจ้าหน้าที่
- 4) เป็นหัวหน้าของคณะแม่ชีไทย
- 5) เป็นประธานของที่ประชุม

ข้อ 14 รองประธานกรรมการมีหน้าที่ ปฏิบัติหน้าที่ตามที่ประธานมอบหมาย ในกรณีที่ประธานไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้ ให้รองประธานตามลำดับปฏิบัติหน้าที่แทน

ข้อ 15 คณะเลขานุการประกอบด้วย

- เลขานุการหนึ่งรูป
- ผู้ช่วยเลขานุการหนึ่งรูป
- เจ้าหน้าที่ในคณะตามความเหมาะสม ซึ่งดำรงตำแหน่งตามวาระของคณะกรรมการ

ผู้ที่เคยได้รับเลือกแล้วมีสิทธิได้รับเลือกอีก มีหน้าที่บริหารงานสำนักงานเลขานุการ

ข้อ 16 คุณสมบัติของเลขานุการ ผู้ช่วยเลขานุการและเจ้าหน้าที่

- 1) อายุไม่ต่ำกว่า 20 ปี
- 2) ไม่ต่ำกว่า 5 พรรษา
- 3) จบธรรมศึกษาเอก
- 4) มีความประพฤติดี ขยันในกิจการงานหาความรู้และประสบการณ์อยู่เสมอ
- 5) มีสุขภาพดี

ข้อ 17 สำนักงานเลขานุการมีหน้าที่ ดังนี้

- 1) ควบคุมดูแลแผนกต่าง ๆ ของสถาบันตลอดจนรับ-จ่าย
- 2) ทำหน้าที่ฝ่ายธุรการเกี่ยวกับฝ่ายสารบรรณ ฝ่ายทะเบียน ฝ่ายบัญชี ฝ่ายติดต่อและฝ่ายกฎหมาย
- 3) จัดการประชุม ตามคำสั่งของประธานกรรมการ

ข้อ 18 เลขานุการมีหน้าที่ ดังนี้

- 1) เป็นหัวหน้าเจ้าหน้าที่สำนักงานเลขานุการ
- 2) ปฏิบัติตามที่ประธานกรรมการมอบหมายเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่สถาบันแม่ชี่ไทย
- 3) เป็นเลขานุการของที่ประชุม

ข้อ 19 ผู้ช่วยเลขานุการ มีหน้าที่ช่วยเลขานุการปฏิบัติงานที่ประธานกรรมการ หรือเลขานุการมอบหมาย และปฏิบัติหน้าที่แทนเลขานุการ เมื่อเลขานุการไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้ เจ้าหน้าที่ในคณะช่วยกิจการงานตามหน้าที่ ที่ได้รับมอบหมาย

หมวด 3

การปฏิบัติ

ข้อ 20 แม่ชีทุกท่านต้องมีหนังสือสุทธิบรรณประจำตัวเพื่อเป็นหลักฐานแสดงสังกัด เมื่อพ้นจากความเป็นแม่ชี ต้องมอบสุทธิบรรณนั้นแก่หัวหน้าสำนัก

หลักการออกสุทธิบรรณ

- 1) ต้องส่งสำมะโนครัวสำรวจต่อหัวหน้าประจำจังหวัด ซึ่งมีลายเซ็นเจ้าอาวาส (สำนักที่อยู่ในวัด) และประทับตราวัดและลายเซ็นหัวหน้าสำนัก
- 2) ต้องบวชมาแล้วอย่างน้อย 1 ปี
- 3) ผู้บวชใหม่ต้องมีใบรับรองจากพระผู้บวชให้ ถ้าว้ก่อนทำสุทธิบรรณ เมื่อลาสิกขาแล้วต้องสลักหลังว่า (ลาสิกขาแล้ว) กรณีมีเหตุจำเป็นขอออกสุทธิบรรณก่อนกำหนด ต้องมีหนังสือร้องขอมียลายเซ็นเจ้าสำนัก เจ้าสังกัดรับรองด้วย
- 4) ต้องศึกษาศีล 8 ทั้งอรรถทั้งแปล, องค์ศีล 8, กรรมบถ 10, ธรรมที่ผู้ประพฤติพรหมจรรย์ควรพิจารณาเนื่อง ๆ 10, มารยาท 5, อปถมกปฏิบัติ 3, เมถุนสังโยค 7
- 5) ต้องศึกษาระเบียบของสถาบันแม่ชีไทยให้เข้าใจ
- 6) ต้องมีสำเนาทะเบียนบ้าน สำเนาบัตรประชาชนพร้อมลายเซ็นรับรองสำเนาถูกต้อง
- 7) ต้องรับรองว่าจะไม่นำไปใช้ในทางที่เสื่อมเสียแก่คณะแม่ชีไทย
- 8) ผู้มีอายุ 75 ปี หรือเป็นคนต่างด้าว หรือผู้ลี้ภัย ไม่ต้องออกสุทธิบรรณ ถ้ามีความสงสัยต้องขอคู่มือประจำตัวประชาชน
- 9) การออกสุทธิบรรณ ให้เป็นอำนาจหน้าที่ของหัวหน้าแม่ชีประจำจังหวัดและออกได้เฉพาะแม่ชีที่อยู่ในเขตจังหวัดนั้น ๆ แล้วรายงานให้สำนักงานเลขานุการสถาบันแม่ชีไทยรวบรวมเป็นหลักฐาน
- 10) จังหวัดที่ไม่มีหัวหน้าแม่ชีประจำจังหวัดประธานสถาบันแม่ชีไทยเป็นผู้ออกให้
- 11) กรุงเทพมหานคร ประธานสถาบันแม่ชีไทยเป็นหัวหน้าประจำจังหวัด

ข้อ 21 แม่ชีทุกสำนักต้องส่งบัญชีสำมะโนครัวสำรวจของแม่ชีทุกท่านที่อยู่ในสำนัก ไปที่สำนักงานสถาบันแม่ชีไทยปีละ 1 ครั้ง ภายในเดือน สิงหาคม ของแต่ละปี เพื่อรวบรวมไว้เป็นหลักฐานเพื่อจะได้ทราบจำนวนแม่ชีทั้งหมด ถ้าจังหวัดนั้นมีหัวหน้าประจำจังหวัดแล้วให้ส่งทะเบียนไปที่หัวหน้าแม่ชีประจำจังหวัด 1 ชุด แล้วส่งไปที่สถาบันแม่ชีไทย 1 ชุด

ข้อ 22 ผู้ที่จะบวชต้องมีใบรับรอง พร้อมหลักฐานสำเนาทะเบียนบ้าน หรือบัตรประจำตัวประชาชน หรือบัตรประจำตัวอย่างอื่น (หรือทั้ง 2 อย่าง) ต้องศึกษาในข้อธรรม 9 ข้อ ให้เข้าใจ

- 1) คำขอบวช

- 2) มารยาท 5 (ในอิริยาบถ 4)
- 3) กรรมบท 10
- 4) คำอาราธนา และสมาทานศีล 8
- 5) องค์ของศีล 8 (องค์สำหรับตัดสิน)
- 6) เมณฺฐนสังโยค 7
- 7) เสขียวัตร 75
- 8) สาราณียธรรม 6
- 9) อุปกิเลส 16

ข้อที่ 1-5 ต้องท่องจำและสอบทานจึงจะบวชได้

นอกจากนี้ ยังได้กำหนดหน้าที่การทำงานของ “หัวหน้าแม่ชีภาค” ไว้ดังนี้

- 1) ศึกษา “ระเบียบปฏิบัติ” ของสถาบันแม่ชีไทยให้เข้าใจ
- 2) เป็นผู้แทนของสถาบันแม่ชีไทยในกิจกรรมต่าง ๆ ของภาค
- 3) ควบคุม ดูแลคณะแม่ชีตามวัด สำนักในจังหวัดต่าง ๆ ภายในภาคที่ตนปกครอง
- 4) สรรหา หรือจัดการเลือกตั้งหัวหน้าแม่ชีจังหวัดในภาคการปกครองของตน
- 5) ประสานงานกับทางคณะกรรมการสถาบันในกิจการต่าง ๆ อาทิเช่น การจัดประชุมหัวหน้าแม่ชีประจำจังหวัดเพื่อทำความเข้าใจในการออกหนังสือสุทธิบรรณหรืออื่น ๆ
- 6) ออกสุทธิบรรณให้กับแม่ชีที่มีคุณสมบัติตามระเบียบในจังหวัดต่าง ๆ ที่อยู่ในการปกครองที่ยังไม่มีหัวหน้าจังหวัด
- 7) รวบรวมข้อมูลสำมะโนประชากรแม่ชีในภาคการปกครอง ส่งสำนักงานเลขานุการสถาบันแม่ชีไทยในทุกปี (ปัจจุบันส่งแค่รายชื่อผู้บวชใหม่ ย้ายเข้า ลาสิกขา หรือเสียชีวิต) หากเคยส่งรายละเอียดเข้ามาส่วนกลางอย่างสม่ำเสมอ
- 8) อื่น ๆ เพิ่มเติม¹¹

8. สาขาสถาบันแม่ชีไทย

เมื่อสถาบันแม่ชีไทยและมูลนิธิสถาบันแม่ชีไทยตั้งขึ้นเป็นรูปธรรมแล้วได้มีสตรีเข้ามาบวชเป็นแม่ชีมากขึ้นตามลำดับแม่ชีที่มาบวชต่างมุ่งมั่นในการประกาศศาสนาโดยได้เรียนรู้แบบอย่างและวิธีการประกาศศาสนาจากพระสงฆ์เมื่อจำนวนแม่ชีเพิ่มขึ้นสถานที่อยู่อาศัยของแม่ชีไม่เพียงพอเพราะ

¹¹ หนังสือสำนักงานเลขานุการสถาบันแม่ชีไทย ที่ สมช. 12/2566 เรื่อง ขอเชิญประชุมคณะกรรมการสถาบันแม่ชีไทยและคณะกรรมการสมาคมสถาบันแม่ชีไทย, 18 พฤษภาคม 2566, ณ ห้องประชุมอาคารไทเกอร์วิวดสถาบันแม่ชีไทย สาขาปากท่อ ต.ปากท่อ อ.ปากท่อ จ.ราชบุรี.

วัดต่าง ๆ ไม่รับแม่ชีพักอาศัยเพราะไม่มีนโยบายมีวัดที่รับแม่ชีพักอาศัยเพียงไม่กี่วัดเท่านั้นอีกประการหนึ่งแม่ชีมีความประสงค์จะสร้างสำนักเป็นสาขาของสถาบันแม่ชีไทยปกครองบริหารเฉพาะแม่ชีเท่านั้นจึงได้สร้างสาขาขึ้นโดยมีผู้มีจิตศรัทธาบริจาคที่ดินให้มูลนิธิเพื่อเป็นที่อยู่อาศัยของแม่ชีและสตรีผู้ปฏิบัติธรรมและจัดกิจกรรมต่าง ๆ ของมูลนิธิสำนักเหล่านี้จึงได้ชื่อว่า “สาขาสถาบันแม่ชีไทย” สำนักต่าง ๆ ที่ตั้งอยู่บนที่ดินของมูลนิธิมีจำนวน 29 สาขา ดังนี้

สาขาสถาบันแม่ชีไทยที่ตั้งอยู่บนที่ดินของมูลนิธิ: ภาคเหนือ

ภาพที่ 4.12 สาขาสถาบันแม่ชีไทย ภาคเหนือ

1. สาขาน้ำตกคลองลาน สำนักแม่ชีไทยธารทิพย์คีรีวัน ตำบลคลองลานพัฒนา อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร ก่อตั้ง พ.ศ. 2520
2. สาขาหนองบัว สำนักสันติวัน (วัดป่าหนองบัว) ตำบลหนองบัว อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ ก่อตั้ง พ.ศ. 2531
3. สาขาเพชรบูรณ์ สำนักปฏิบัติธรรมสถิต ตำบลชนไพร อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์ ก่อตั้ง พ.ศ. 2532
4. สาขาป่าซาง สำนักสุพรหมยานเถรานุสรณ์ บ้านแม่อาว ตำบลนครเจดีย์ อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน ก่อตั้ง พ.ศ. 2534
5. สาขาอำเภอพาน สำนักแม่ชีไทยบ้านปู่แกง (ตรงข้ามวัดปู่แกง) ตำบลแม่เย็น อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย ก่อตั้ง พ.ศ. 2541
6. สำนักแม่ชีไทยพุทธมงคลนิมิต วัดพุทธมงคลนิมิต อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์
7. สำนักแม่ชีไทยพัฒนาจิตเฉลิมพระเกียรติ ตำบลทุ่งยาว อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน

สาขาสถาบันแม่ชีไทยที่ตั้งอยู่บนที่ดินของมูลนิธิ: ภาคกลาง

ภาพที่ 4.13 สาขาสถาบันแม่ชีไทย ภาคกลาง

1. สาขาหัวหิน สำนักสันตินิवास (หน้าวัดไถ่กลังวอ) อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ก่อตั้ง พ.ศ. 2515
2. สาขาซอยมัยลาภ สำนักรัตนไพบูลย์ ถนนรามอินทรา กม.4 แขวงจระเข้บัวเขตบางเขน กรุงเทพมหานคร ก่อตั้ง พ.ศ. 2518
3. สาขาปากท่อ อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี ก่อตั้งพ.ศ. 2519
4. สาขาอุทัยธานี สำนักแม่ชีดำรงอารยธรรม (ถ้ำเขาหิน) ตำบลบ่อ่าง อำเภอสว่างอารมณ์ จังหวัดอุทัยธานี ก่อตั้ง พ.ศ. 2525
5. สาขาบางขุนเทียน สำนักแม่ชีไทย 35/1 ม.4 ถนนบางกระดี่ ซอยเพชรวิฑูร แขวงแหลมคำ เขตบางขุนเทียน กรุงเทพฯ ก่อตั้ง พ.ศ. 2530
6. สาขาเพชรบุรี สำนักเนกขัมมจาริณี (หลังเขาหลวง) ตำบลธงชัย อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี ก่อตั้งพ.ศ. 2530
7. สาขาอุตะเถา สำนักแม่ชีไทยส่วนภูมิภาคบ้านอุตะเถา ตำบลหางน้ำสาคร อำเภอมนोरมย์ จังหวัดชัยนาท ก่อตั้ง พ.ศ. 2531
8. สาขาดอนยี่พรหม สำนักสวนาสันติ ตำบลหนองจอก อำเภอท่าช้าง จังหวัดเพชรบุรี ก่อตั้ง พ.ศ. 2534
9. สาขาดอนเมือง สำนักสร้อยพลอยสันตจิต ถนนเพิ่มสิน-ออเงิน (ใกล้โรงเรียนศิริพัฒน์) แขวงออเงิน เขตบางเขน กรุงเทพฯ ก่อตั้ง พ.ศ. 2539

10. สาขาบางแพ สำนักแม่ชีไทยหัตถ์โพธิ์ทอง ตำบลโพธิ์หัก อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี
ก่อตั้ง พ.ศ. 2543

11. สาขาสุพรรณบุรี สำนักแม่ชีปฏิบัติธรรมเขาพระ อำเภอเดิมบางนางบวช จังหวัด
สุพรรณบุรี ก่อตั้ง พ.ศ. 2543

12. สำนักแม่ชีไทยพัฒนาจิต ตำบลศาลเจ้าโรงทอง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง

ภาพที่ 4.14 สาขาสถาบันแม่ชีไทย ภาคตะวันออก

1. สาขาบางคล้า สำนักพรหมจารีณัสนันติอัมพวัน ตำบลปากน้ำ อำเภอบางคล้า จังหวัด
ฉะเชิงเทรา ก่อตั้ง พ.ศ. 2515

2. สาขาปราจีนบุรี สำนักสันติมาคม ตำบลดงขี้เหล็ก อำเภอเมือง จังหวัดปราจีนบุรี ก่อตั้ง
พ.ศ. 2517

3. สาขาเขาชะเมา สำนักสันติวิริยะ ตำบลน้ำเป็น ม.1 อำเภอเขาชะเมา (แกลง) จังหวัด
ระยอง ก่อตั้ง พ.ศ. 2535

4. สำนักแม่ชีไทยพัฒนาจิตเฉลิมพระเกียรติ หมู่บ้านไผ่แก้ว 7/6 หมู่ 2 ตำบลคลองขุด
อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา

ภาพที่ 4.15 สาขาสถาบันแม่ชีไทย ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

1. สาขาสกลนครสำนักแม่ชีไทยภูกระแต ตำบลวาใหญ่ อำเภอกาฬสินธุ์ จังหวัดสกลนคร ก่อตั้ง พ.ศ. 2532
2. สาขาหนองหงส์ สำนักธรรมะเมตตา ตำบลหนองหงส์ อำเภอหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์ ก่อตั้ง พ.ศ. 2538
3. สาขาปักธงชัย สำนักแม่ชีไทยปฏิบัติธรรมมงคลสุนารี ตำบลภูหลวง อำเภอปักธงชัย จังหวัดนครราชสีมา พ.ศ. 2550
4. สำนักแม่ชีไทยพัฒนา บ้านหนองตาต ตำบลบ้านยาง อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์
5. สำนักแม่ชีไทย บ้านค้อใหญ่ ตำบลค้อใหญ่ อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด¹²

ภาพที่ 4.16 สาขาสถาบันแม่ชีไทย ภาคใต้

¹² สถาบันแม่ชีไทย, 50 ปี สถาบันแม่ชีไทย, 2562, หน้า 38-42.

สำหรับ สำนักวัดถ้ำเสือ ตั้งอยู่ที่ 34/1 ต.กระปี่น้อย อ.เมือง จ.กระบี่ รหัสไปรษณีย์ 81000 ไม่ได้ตั้งอยู่ในพื้นที่ดินของสถาบันแม่ชีไทย แต่เป็นสมาชิกของสถาบันแม่ชีไทย ภาคใต้เป็นสมาชิกทั้งหมด 4 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดกระบี่ 12 วัด (รวมวัดถ้ำเสือ) จังหวัดสงขลา 1 วัด จังหวัดพัทลุง 1 วัด และจังหวัดภูเก็ต 2 วัด¹³

สาขาสถาบันแม่ชีไทยทั้ง 29 สาขานี้ ปฏิบัติงานตามที่ได้รับมอบหมายจากสถาบันแม่ชีซึ่งเป็นสำนักงานใหญ่ซึ่งตั้งอยู่ที่วัดบวรนิเวศวิหาร ได้ศึกษาการศึกษามหาวิทยาลัยเมื่อมีกิจกรรมเกี่ยวกับท้องถิ่น หัวหน้าสำนักแต่ละสำนักสามารถจัดการเกี่ยวกับกิจกรรมได้ การรับแม่ชีเข้ามาอยู่ในสำนักสาขาจะอยู่ในดุลยพินิจของหัวหน้าสำนักสาขา แต่เมื่อถึงเทศกาลเข้าพรรษาหัวหน้าสำนักจะต้องส่งทะเบียนรายชื่อแม่ชีที่อยู่ในสำนักที่ตนปกครองมาที่สถาบันแม่ชีไทยสำหรับแม่ชีที่สังกัดอยู่ตามวัดทั่วประเทศ สถาบันแม่ชีไทยจะมีจดหมายพร้อมทั้งแบบสำหรับกรอกประวัติแม่ชีส่งไปให้ แม่ชีที่อยู่ในสังกัดวัดนั้น ๆ จะต้องส่งประวัติแม่ชีพร้อมทั้งจำนวนแม่ชีทั้งหมดที่อยู่ในวัดมาให้สำนักงานใหญ่ กิจกรรมที่สำนักสาขานิยมจัดคือบวชนกขัมมะรับทั้งเด็กผู้หญิงเด็กผู้ชายและจัดอบรมเยาวชนภาคฤดูร้อนสถาบันแม่ชีไทยจะมุ่งอบรมเด็กเป็นส่วนมากเพราะเด็กคืออนาคตของชาติปัจจุบันนี้สถาบันแม่ชีไทยได้เริ่มมีการจัดอบรมกรรมฐานให้แก่ผู้สูงอายุแล้ว

จากข้อมูลจำนวนรายภาคและจำนวนสำนักที่ตั้งอยู่บนพื้นที่ของมูลนิธิสถาบันแม่ชีไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ ดังกล่าวมาแล้วข้างต้น เพื่อให้มองเห็นภาพรวมของรายภาคและจำนวนสมาชิกทั้งหมดของสถาบันแม่ชีไทยคณะผู้วิจัยนำเสนอต่อไปนี้

ตารางที่ 4.2 สรุปจำนวนสมาชิกสถาบันแม่ชีไทยรายภาค

ภาค	จำนวนจังหวัด	จำนวนแม่ชี (คน)
เหนือ ¹⁴	16	3,739
กลาง ¹⁵	18	3,989
ตะวันออก ¹⁶	7	1,541
ตะวันออกเฉียงเหนือ ¹⁷	20	4,242
ใต้ ¹⁸	14	2,935
รวม	75	16,446

¹³ สถาบันแม่ชีไทย, 50 ปี สถาบันแม่ชีไทย, 2562, หน้า 142-146.

¹⁴ สถาบันแม่ชีไทย, 50 ปี สถาบันแม่ชีไทย, 2562, หน้า 141.

¹⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 125.

¹⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 135.

¹⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 159.

¹⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 147.

9. รำลึกคุณบูรพาจารย์ที่มีต่อสถาบันแม่ชีไทย

พระเถระเจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราช (จวน อุฏฐายี) (สมเด็จพระสังฆราชองค์ที่ 16 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์): เสด็จเปิดการประชุมใหญ่สถาบันแม่ชีไทยครั้งที่ 1 ที่สภามหามกุฏราชวิทยาลัยวัดบวรนิเวศวิหาร พ.ศ.2513

สมเด็จพระญาณวโรดม (ประยูร สนตงกูโร) (สมัย พ.ศ. 2512 ทรงสมณศักดิ์พระเทพกวี) เป็นเลขาธิการสภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

แม่ชีละม้าย บุตรเมฆ สำนักนารีสามัคคีธรรม อ.บั้งคล้า จ.ฉะเชิงเทรา ผู้มีความมุ่งมั่นที่ต้องการให้แม่ชีมีพัฒนาการที่ดีขึ้นและมีความมั่นคง

คติธรรมในการประพฤติพรหมจรรย์

บวชเป็นชี ควรจะมี อารีย์ด้วย
ชีจะสวย ก็เพราะรัก ในศักดิ์ศรี
ชีจะงาม เพราะทำตาม ระเบียบชี
ชีจะดี ก็เพราะให้ อภัยกัน¹⁹

แม่ชีสุมน อยู่ยอด หัวหน้ากลุ่มและเป็นแม่ชีท่านแรกที่สอบผ่านการเรียนบาลี และมีคณะแม่ชีเรียนบาลีศึกษารุ่นแรกทั้งสิ้น 11 คน

ท้าวอินทสุริยาสรพาทานให้การช่วยเหลือแม่ชีไทย

¹⁹ คติธรรม, แหล่งข้อมูล: <https://www.facebook.com/SlowLifeDhamma/posts/181733016738309/>, [20 ธันวาคม 2565].

4.1.2 มูลนิธิสถาบันแม่ชีไทย

1. กำเนิดมูลนิธิสถาบันแม่ชีไทย

มูลนิธิสถาบันแม่ชีไทยวันที่ 30 มีนาคม พ.ศ. 2515 ได้ตั้งทุนเพื่อดำเนินกิจการทางพระพุทธศาสนาพร้อมกับการจดทะเบียนมูลนิธิสถาบันแม่ชีไทย ต่อมาในพ.ศ. 2528 จดทะเบียนในพระบรมราชูปถัมภ์ มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมกิจการของคณะแม่ชีไทยให้มีศักยภาพในด้านสถานะทางสังคม การศึกษาอย่างกว้างขวาง ส่งเสริมให้มีการตั้งโรงเรียน วิทยาลัยแม่ชีและสถานศึกษาเพื่อเป็นสถานที่แหล่งเรียนรู้ ทั้งวิชาการทางโลกและการพระพุทธศาสนา ให้การสนับสนุนและส่งเสริมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทั้งในและต่างประเทศภายใต้การบริหารงานของคณะกรรมการมูลนิธิสถาบันแม่ชีไทย

ครั้นเมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้เสด็จพระราชดำเนินบำเพ็ญพระราชกุศลถวายพระภิกษุณัฏฐ์ ณ วัดเขาวัง จังหวัดราชบุรี ในวันที่ 18 ตุลาคม พ.ศ. 2514 สถาบันแม่ชีไทยได้ถวายทูลเกล้าฯ องค์พระภิกษุณัฏฐ์ มีผ้าไตร อัฐบริวาร ดอกไม้รูปเทียน จตุปัจจัยไทยธรรม สำหรับถวายพระสงฆ์ 40 รูป สามเณร 18 รูป โดยคุณท้าวอินทร์สุริยาทูลเกล้าฯ ถวาย ณ ศาลาหน้าพระอุโบสถ ในการถวายเครื่องไทยธรรมสถาบันฯ ได้เขียนกลอนสุภาพติดไว้โดยได้กล่าวถึงกิจกรรมและวัตถุประสงค์ของมูลนิธิสถาบันแม่ชีไทย ดังนี้

มูลนิธิแม่ชีไทยใจผ่องผุด	บริสุทธิ์ดุจดาราเวหาหัน
ร่วมรักษาประเพณีดีศรัทธา	เพื่อชาตินี้รุ่งเรืองเฟื่องไมตรี
วัตถุประสงค์ของสถาบันอันยิ่งใหญ่	รวมชีไทยทั้งผองป้องสุขศรี
พุทธศาสน์ทอแสงแห่งความดี	ชื่อเสียงมีเกียรติยศล้วนงดงาม
อีกเสริมสร้างวิทยฐานะกล้า	ให้ชีมาเล่าเรียนเพียรใฝ่ถาม
ชนทั่วไปยอมรับนับถือตาม	คุณธรรมเพียบพร้อมนอบน้อมกัน
ทั้งปรับปรุงการศึกษามหามิตร	วิทยาสอนจิตคิดสุขสันต์
ชีอายุสิบสองปีดีเหลือครัน	สุตราพันรู้ธรรมนำทางเดิน
การศึกษามีมากยากจักกล่าว	เป็นเรื่องราวบทกลอนพรสรรเสริญ
ทั้งสามัญอาชะจะจำเริญ	ล้วนดำเนินกิจการเป็นขั้นไป
เพื่อสงเคราะห์สตรีไทยใจประเสริฐ	กุศลเกิดมหาทานพลันสดใส
พลเมืองรู้สิ้นถิ่นแดนไกล	แต่เยาว์วัยจริยธรรมนำรีนรมย์
สาธุชนสนใจใคร่บริจาค	ทำนอยมากแรงศรัทธาพาสุขสม
ช่วยสงเคราะห์เยาวชิตีเกินชม	เหมือนบุพมไปสวรรค์นิรันดร์
แม่ชีควรเผยแผ่ศาสนาชาติเราบ้าง	แนะนำทางปฏิบัติธรรมคำสั่งสอน
องค์สัมมาพุทธเจ้าเฝ้าอาวรณ์	เมื่อถึงตอนชีพดับลับปวงชน

ลัทธิคอมมิวนิสต์คิดแตกแยก
แม่ชีไทยต่อต้านราญผจญ
ขออำนาจไตรรัตน์จรัสแก้ว
ศาสนาดำรงคงแม่ชี

คอยเข้าแทรกบ่อนทำลายไปทุกหน
มิให้มลทินเปื้อนเดือนราศี
พิทักษ์แล้วคุ้มครองบึงเกศ
พระภูมิอำนาจเอื้ออวยชัย²⁰

ตราสัญลักษณ์

ทั้งนี้ แม่ชีวรี ชื้อทศนประสิทธิ์ ปาฐกถาในงานประชุมใหญ่มูลนิธิสถาบันแม่ชีไทย 24 มีนาคม 2566 ความตอนหนึ่งเกี่ยวกับตราสัญลักษณ์ ไว้ว่า ข้อควรทราบตรามูลนิธิสถาบันแม่ชีไทย ส่วนในข้อกษาย่อ มสช มีมัญญประดิษฐานอยู่ด้านบนอักษร²¹

คำขวัญ

ร่วมพัฒนาจิต เสริมสิทธิ์สตรี มุ่งมั่นพัฒนา ตามแนวพระพุทธศาสนา

คำกลอน

มุ่งพัฒนากุลสตรี เพื่อเป็นศรีสังคมไทย
ชำระกายวาจาใจ ตามหลักในไตรสิกขา
บำเพ็ญประโยชน์นาน เทิดไท้ฟ้าองค์อุปถัมภ์
สอนหลักธรรมล้ำเลิศ ผลประเสริฐมั่นคงนิรันดร์

สุภาษิตอันเป็นปณิธาน

อิตถิปี ปณฺชิตา โหติ ตตฺถ ตตฺถ วิจฺจุขณฺหา

หากสตรีมีปัญญาเห็นประจักษ์ ก็สามารถเป็นบัณฑิตได้ ในที่ทุกสถาน

²⁰ สถาบันแม่ชีแห่งประเทศไทย, แม่ชีสาร, “บอกข่าว”, ปีที่ 2 ฉบับที่ 9 (พฤศจิกายน-มกราคม 2515), (กรุงเทพมหานคร: พุทธอุปถัมภ์การพิมพ์, 2515): 59-61.

²¹ แม่ชีวรี ชื้อทศนประสิทธิ์, รองประธานสถาบันแม่ชีไทย, ปาฐกถาในงานประชุมใหญ่มูลนิธิสถาบันแม่ชีไทย, สถาบันแม่ชีไทย สาขาปากท่อ จังหวัดราชบุรี, 24 มีนาคม 2566.

วิสัยทัศน์

มูลนิธิสถาบันแม่ชีไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์ จะดำเนินการ เพื่อส่งเสริมกิจการของ คณะแม่ชีไทย ให้มีศักยภาพในด้านสถานะทางสังคม การศึกษาอย่างกว้างขวาง ส่งเสริมให้มีการตั้ง โรงเรียน วิทยาลัยและสถานศึกษาเพื่อเป็นสถานที่แหล่งเรียนรู้ ทั้งวิชาการทางโลกและการ พระพุทธศาสนา ให้การสนับสนุนและส่งเสริมการเผยแผ่พระศาสนาทั้งในและต่างประเทศ²²

นอกจากนี้ ในตราสารมูลนิธิสถาบันแม่ชีไทย ได้ระบุถึง ผู้ศรัทธาบริจาคทรัพย์ให้เป็นทุน จัดหาดอกผลใช้จ่ายในกิจการสถาบันแม่ชีไทย คณะกรรมการของสถาบันแม่ชีไทย จึงอนุมัติให้ ดำเนินการจัดตั้งมูลนิธิ โดยให้คณะผู้เริ่มก่อตั้งมูลนิธิ ทำตราสารไว้เป็นข้อบังคับดังต่อไปนี้

ตราสารมูลนิธิสถาบันแม่ชีไทย

ชื่อ

ข้อที่ 1 มูลนิธินี้ให้ชื่อว่า “มูลนิธิสถาบันแม่ชีไทย” ชื่อย่อ “มสช” ให้ชื่อเป็นภาษาอังกฤษ ว่า “Mae Chee Thai Foundation”

วัตถุประสงค์

ข้อ 2 มูลนิธินี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อ

- (1) ส่งเสริมกิจการของสถาบันแม่ชีไทย
- (2) สงเคราะห์แม่ชีไทย และผู้ที่ควรสงเคราะห์อื่นๆ
- (3) ส่งเสริมฐานะของแม่ชีไทย ให้ได้รับการศึกษาวิทยา การต่าง ๆ ทั้งในและ ต่างประเทศ
- (4) ตั้งโรงเรียน สอนนักเรียน และตั้งวิทยาลัย สอน แม่ชีที่มีอายุตั้งแต่ 12 ปีขึ้นไป ให้ ได้รับความรู้ทั้ง สามัญศึกษา วิสามัญศึกษา อาชีวศึกษา อุดมศึกษา มนุษยวิทยา และการพระศาสนา
- (5) เผยแผ่พระศาสนา ทั้งในและต่างประเทศ ทั้งนี้ ไม่เกี่ยวข้องกับการเมือง

สำนักงาน

ข้อ 3 สำนักงานใหญ่ของมูลนิธิ ตั้งอยู่ ณ สถาบันแม่ชีไทย สภาการศึกษามหามกุฏราช วิทยาลัย วัดบวรนิเวศวิหาร ตำบล บวรนิเวศ อำเภอพระนคร กรุงเทพฯ ธนบุรี สำนักงาน สาขาจะมี ณ ที่ใดบ้างให้เป็นหน้าที่ของคณะกรรมการบริหารจัดการวางระเบียบในการจัดตั้งสำนักงานสาขานั้น ๆ

เงินทุนและทรัพย์สิน

ข้อ 4 เงินทุนและทรัพย์สินประเดิมเริ่มแรกของมูลนิธินี้คือ

ก. ประเภทเงินสด

²² มูลนิธิสถาบันแม่ชีไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์, แหล่งข้อมูล: <http://thainunfoundation.com/th/history> [10 มกราคม 2566].

(1) เงินที่สะสมไว้จากผู้มีจิตศรัทธาบริจาคทอดผ้าป่า ให้แก่สถาบันแม่ชีไทย เป็นเงิน 144,882.00 (หนึ่งแสนสี่หมื่นสี่พันแปดร้อยแปดสิบสอง) บาท

(2) เงินที่ผู้มีจิตศรัทธาบริจาคก่อตั้งมูลนิธิไว้ 33,530.00 (สามหมื่นสามพันห้าร้อยสามสิบ) บาท

(3) เงินที่นายกาญจน์ ลัจจพันธุ์ ผู้มีศรัทธาบริจาคก่อตั้ง มูลนิธิไว้หาดอกผลให้แม่ชีศึกษาวิชาอีก 20,000.00 (สองหมื่น) บาท

รวมเงินสดประเดิมเริ่มแรกของมูลนิธินี้ 198,412.00 (หนึ่งแสนเก้าหมื่นแปดพันสี่ร้อยสิบสอง) บาท

ข. ประเภทสังหาริมทรัพย์

(1) สมเด็จพระสังฆราชทรงอนุญาตให้มูลนิธิสร้างสำนักงานใหญ่ หอประชุม โรงเรียน วิทยาลัย กุฏิแม่ชี ศาลาปฏิบัติธรรม ฯลฯ ในที่ดินโฉนดเลขที่ 20668 และ 20669 ตำบลท้ายบ้าน อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรปราการ เนื้อที่ 50 ไร่ 68 ตารางวา

(2) แม่ชีเอื้อน อมาตยกุล ขอมอบที่ดินโฉนดเลขที่ 8993 เลขที่ดิน 233 หน้าสำรวจ 764 ตำบลปากน้ำ (ปากน้ำ ใจโล่) อำเภอบางคล้า จังหวัดฉะเชิงเทรา มีเนื้อที่ 27 ไร่ 3 งาน รวมทั้งสิ่งปลูกสร้างด้วย ขณะนี้ ราคาประมาณ 258,000.00 (สองแสนห้าหมื่นแปดพัน) บาท

(3) แม่ชี ทองอยู่ สิงห์โต ขอมอบที่ดินโฉนดเลขที่ 1472 เลขที่ดิน 203 หน้าสำรวจ 72 ตำบลและอำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เนื้อที่ 2 ไร่ 3 งาน 49 ตารางวา รวมทั้งสิ่งปลูกสร้างด้วย ขณะนี้ราคาประมาณ 228,800.00 (สองแสนสองหมื่นแปดพันแปดร้อย) บาท รวมทรัพย์สินประเดิมเริ่มแรกของมูลนิธินี้ คิดเป็นเงินทั้งสิ้น หกแสนแปดหมื่นห้าพันสองร้อยสิบสอง (685,212.00) บาท ไม่คิดราคาที่ดินที่สมเด็จพระสังฆราชทรงอนุญาตให้สร้างสำนักงานใหญ่

ข้อ 5 มูลนิธินี้อาจได้มาซึ่งทรัพย์สิน ดังต่อไปนี้

(1) เงินจากผู้มีจิตเลื่อมใสบริจาคให้โดยศรัทธา

(2) ทรัพย์สินซึ่งมีผู้ยกให้โดยพินัยกรรม หรือนิติกรรม อื่น ๆ โดยมีได้มีเงื่อนไขผูกพันมูลนิธิ ให้ต้องรับผิดชอบในหนี้สิน แต่ประการใด

(3) ดอกผลอันเกิดจากทรัพย์สิน และเงินทุนของมูลนิธิ

ข้อ 6 เงินที่มีผู้ศรัทธาบริจาคให้เป็นทุนของมูลนิธิ ให้จัด เป็น “มูลนิธิ” มีสมุดทะเบียนของมูลนิธิ บันทึก 1. ชื่อมูลนิธิ 2. ชื่อผู้ก่อตั้งมูลนิธิ 3. วันก่อตั้ง 4. ทุนประเดิม 5. บริจาคเพิ่ม 6. รวมทุน 7. จัดหาดอกผล 8. ผู้รับมอบสิทธิ 9. ผู้รับมรดก 10. ที่อยู่

มูลนิธิต้องมีแบบพิมพ์ให้ผู้ก่อตั้งมูลนิธิ ตระก้อข้อความทั้งมูลนิธิ แล้วเซ็นชื่อไว้เป็นสำคัญ และให้อนุโมทนาบัตร ลงชื่อผู้จัดการ และเจริญญิก หรือกรรมการคนหนึ่งคนใด

ข้อ 7 ทรัพย์สินของมูลนิธิแบ่งออกเป็น 3 ประเภท ประเภทที่ 1 ต้นทุน

ประเภทที่ 2 ดอกผล

ประเภทที่ 3 ค่าใช้จ่าย

ห้ามมิให้ใช้จ่ายต้นทุนในกิจการอื่น นอกจากจ่ายเพื่อหาดอกผล

ข้อ 8 การจ่ายเงินทุนหาดอกผลให้มูลนิธิ ให้เป็นไปตามมติที่ประชุมคณะกรรมการบริหาร เว้นแต่ผู้ก่อตั้งมูลนิธิจะได้ระบุ เจาะจงไว้ให้หาดอกผล อย่างหนึ่งอย่างใด ก็ให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของผู้ก่อตั้งมูลนิธินั้น ๆ

ค่าใช้จ่ายในการจัดการมูลนิธิ ให้มีแต่เพียงเครื่องเขียนแบบพิมพ์ และสิ่งตีพิมพ์ กรรมการจัดการโดยศรัทธา ไม่มีรายได้หรือ ผลตอบแทนใด ๆ ทั้งสิ้น

ข้อ 9 ทรัพย์สินซึ่งได้มาเป็นของมูลนิธิ ให้ลงชื่อ “มูลนิธิสถาบันแม่ชีไทย” เป็นผู้ถือกรรมสิทธิ์ หรือทรงสิทธิ์ ตามเอกสารที่จดทะเบียนไว้กับพนักงานเจ้าหน้าที่ และมูลนิธิเป็นผู้ได้รับประโยชน์จากทรัพย์สินนั้น ๆ

ห้ามมิให้จำหน่ายโอนกรรมสิทธิ์ในอสังหาริมทรัพย์ให้แก่ผู้ใด เว้นแต่จะได้รับอนุญาตจากเจ้าของเดิม หรือทายาทผู้รับมรดก เป็นลายลักษณ์อักษรก่อน โฉนดที่ดินต้องทำบัญชีเก็บ รักษาไว้มิให้สูญหาย ปลอดภัยด้วยประการทั้งปวง

ข้อกำหนดของคณะกรรมการ

ข้อ 10 ทรัพย์สินและกิจการต่างๆ ของมูลนิธิ อยู่ในความบังคับบัญชาของคณะกรรมการบริหาร และเพื่อการนี้ คณะกรรมการบริหารมีอำนาจตราระเบียบหรือข้อบังคับใด ๆ ได้ โดยไม่ขัดแย้งกับตราสารนี้

ข้อ 11 (1) กรรมการของมูลนิธินี้แบ่งออกเป็น ประเภท ประเภทที่ 1 กรรมการผู้อุปถัมภ์ มีจำนวนไม่จำกัด ประเภทที่ 2 กรรมการที่ปรึกษา มีจำนวนไม่ จำกัด ประเภทที่ 3 กรรมการบริหาร มีจำนวน 9-30 คน (2) การแต่งตั้งกรรมการผู้อุปถัมภ์ และกรรมการที่ปรึกษา ให้ถือตามมติที่ประชุมคณะกรรมการบริหาร (3) การแต่งตั้งกรรมการบริหาร ให้ผู้ศรัทธา ตั้งแต่ 500.00 (ห้าร้อย) บาทขึ้นไป ออกเสียงลงมตร่วมกัน โดยให้ผู้บริจาคทรัพย์สินคนหนึ่ง หรือผู้ก่อตั้งมูลนิธิคนหนึ่ง มีเสียง 1 เสียง และให้ถือเสียงข้างมากเป็นมติ การประชุมจะเป็นองค์ประชุมได้ เมื่อผู้บริจาคทรัพย์สินหรือก่อตั้งมูลนิธิ มาประชุมกัน 1 ใน 3 ของจำนวน ผู้บริจาคทรัพย์สินและก่อตั้งมูลนิธิ หรือของจำนวนผู้มีสิทธิออกเสียง เลือกตั้งทั้งหมด ผู้มีสิทธิเลือกตั้งกรรมการบริหาร จะมอบฉันทะ ให้ผู้หนึ่งผู้ใดมาใช้สิทธิแทนได้ ผู้มีสิทธิเลือกตั้งถึงแก่กรรม ให้ทายาทผู้รับมรดกใช้สิทธิเลือกตั้งแทนได้ (4) คณะกรรมการบริหารของสถาบันแม่ชีไทยทุกรูป มีสิทธิเลือกตั้งกรรมการบริหารของมูลนิธิได้ เพราะถือเสมือนหนึ่งว่า ทุก รูปเป็นผู้บริจาคทรัพย์สินก่อตั้งมูลนิธิ ตามข้อ 4 ก. (1) (5) วิธีการเลือกตั้งคณะกรรมการบริหาร ให้เลือกตั้งเฉพาะกรรมการผู้จัดการ และกรรมการผู้ช่วยผู้จัดการพิจารณาเลือกแต่งตั้งให้เหมาะสม แล้วจึงเสนอชื่อขอจดทะเบียนคณะกรรมการจากผู้ว่าราชการนครหลวงภายใน 14 วัน

ข้อ 12 เมื่อรัฐบาลอนุมัติให้อำนาจแล้ว คณะกรรมการบริหารชุดเฉพาะกาลได้แก่บุคคลตามบัญชีรายชื่อ ที่ผู้เริ่มการก่อตั้งมูลนิธิเสนอขออนุมัติแก่ผู้ว่าราชการนครหลวงท้ายตราสารฉบับนี้

เมื่อคณะกรรมการบริหารชุดเฉพาะกาลของมูลนิธินี้ ดำรงตำแหน่งจะครบกำหนดสองปี ให้เชิญผู้มีสิทธิเลือกตั้งกรรมการบริหาร มาใช้สิทธิเลือกตั้งคณะกรรมการชุดถาวร ตามมาตรา ข้อ 11 (5) ก่อน 30 วัน ที่จะครบกำหนดสองปี

คณะกรรมการบริหารชุดถาวรแต่ละชุด อยู่ในตำแหน่งได้ สมัยละ 4 ปี ส่วนกรรมการผู้อุปถัมภ์ และกรรมการที่ปรึกษา อยู่ในตำแหน่งได้ตามแต่ศรัทธา

ข้อ 13 กรรมการผู้จัดการมูลนิธิไม่อยู่หรือไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้ ให้กรรมการผู้ช่วยผู้จัดการรักษาหน้าที่แทน จนกว่ากรรมการผู้จัดการจะมาปฏิบัติหน้าที่ได้

ข้อ 14 ในการทำนิติกรรมใด ๆ ของมูลนิธิ หรือการลงลายมือชื่อในเอกสาร ตราสาร และสรรพหนังสือ อันเป็นหลักฐาน ของมูลนิธิ และการอรรถคดี กรรมการผู้จัดการ หรือผู้ทำการแทน เป็นผู้ลงลายมือชื่อแต่ผู้เดียว ก็ถือว่าเป็นอันใช้ได้ เว้นแต่กิจการ เกี่ยวกับการเงิน ตามตราสาร ข้อ 6 วรรค 2 และข้อ 21

ข้อ 15 ให้มีการประชุมคณะกรรมการบริหาร อย่างน้อยปีละสองครั้ง ครั้งแรกในเดือนมกราคม ครั้งที่สองในเดือนกรกฎาคม หรือถ้าผู้จัดการมูลนิธิ หรือกรรมการบริหาร ตั้งแต่ 3 คน ขึ้นไป เห็นสมควรให้มีการประชุมพิเศษ นอกจากวาระดังกล่าว ให้เลขาธิการหรือกรรมการคนหนึ่งคนใด เชิญคณะกรรมการบริหารประชุมวิสามัญได้

ในการประชุมครั้งแรกในเดือนมกราคม ให้ถือว่าเป็นการประชุมสามัญประจำปี เพื่อพิจารณากิจการดังต่อไปนี้

1. พิจารณารายงานการประชุมครั้งที่แล้วให้ถูกต้อง
2. พิจารณากิจการของมูลนิธิที่ล่วงมาแล้ว
3. พิจารณابัญชีงบดุล
4. เลือกตั้งผู้สอบบัญชี
5. พิจารณากิจการอื่น ๆ ของมูลนิธิ

ข้อ 16 เมื่อมีการประชุมใหญ่ประจำปี ของสถาบันแม่ชีไทย ทุก ๆ ปีคณะกรรมการบริหาร ต้องแถลงกิจการของมูลนิธิให้ที่ประชุมทราบ ดังต่อไปนี้

1. การดำเนินงานของมูลนิธิ
2. รายนามผู้ก่อตั้งมูลนิธิ
3. บัญชีและงบดุล
4. กิจการอื่นๆ ถ้าหากมี

ข้อ 17 การประชุมต้องมีกรรมการบริหารไม่ต่ำกว่ากึ่งหนึ่งจึงจะเป็นองค์ประชุม ถ้าไม่ครบองค์ประชุม ให้เลื่อนการประชุม ต่อไปไม่เกิน 10 วัน ถ้าหากกรรมการบริหารมาประชุมครั้งต่อไป

ตั้งแต่ 3 คนขึ้นไป ถือว่าครบองค์ประชุม กรรมการคนหนึ่งมีเสียง 1 เสียง ตามปกติให้ถือเอาเสียงข้างมากเป็นมติ ถ้าคะแนนเสียงเท่ากัน ให้ผู้จัดการเป็นผู้ชี้ขาด

ในการประชุมคณะกรรมการบริหารทุกครั้ง กรรมการผู้อุปถัมภ์ กรรมการที่ปรึกษา และผู้ก่อตั้งมูลนิธิ มีสิทธิเข้าประชุมแสดงความคิดเห็นได้ แต่ไม่มีสิทธิออกเสียง

ข้อ 18 การประชุมคณะกรรมการบริหาร ทุก ๆ ครั้ง ให้ เลขานุการหรือกรรมการคนหนึ่งคนใด จดบันทึกในสมุดรายงาน การประชุมไว้เป็นหลักฐาน เมื่อมีการประชุมครั้งต่อไป ต้องอ่านให้ที่ประชุมฟัง เพื่อตรวจตราแก้ไขให้ถูกต้องเรียบร้อยทุก ๆ ครั้ง

ข้อ 19 กรรมการบริหารแต่ละคนต้องมีคุณสมบัติ ดังนี้

- (1) มีอายุไม่ต่ำกว่า 20 ปีบริบูรณ์
- (2) ไม่เป็นบุคคลล้มละลาย ไร้ความสามารถ หรือ เสมือนไร้ความสามารถ
- (3) ไม่เป็นโรคอย่างหนึ่งอย่างใด จนเป็นที่รังเกียจแก่ สังคม หรือเจ็บไข้จนไม่สามารถจะปฏิบัติหน้าที่ได้ตามปกติ
- (4) ไม่เป็นบุคคลที่มีหนี้สินล้นพ้นตัว
- (5) ไม่เป็นผู้มีความประพฤติอันเป็นที่รังเกียจแก่สังคม
- (6) ไม่เป็นผู้มีมาในอบายมุขทั้ง 4

ข้อ 20 กรรมการบริหารของมูลนิธิสิ้นสุดลง ด้วยเหตุดังต่อไปนี้

- (1) ถึงวาระตามข้อบังคับ
- (2) ตาย
- (3) ลาออก
- (4) ขาดคุณสมบัติตามตราสาร ข้อ 19
- (5) ต้องโทษคดีอาญาถึงจำคุก
- (6) ผู้มีสิทธิเลือกตั้ง 2 ใน 3 เห็นว่า คณะกรรมการ บริหาร หรือกรรมการคนหนึ่งคนใด จัดการผิดพลาดเสื่อมเสียก็ดี หรือทำการฝ่าฝืนข้อบังคับแห่งตราสารของมูลนิธิก็ดี
- (7) ขาดการประชุมติด ๆ กันสองครั้ง โดยไม่แจ้งให้ เลขานุการทราบเป็นลายลักษณ์อักษร

กรรมการบริหารผู้ใดสิ้นสุดลง โดยไม่ถึงวาระตามข้อบังคับให้กรรมการผู้จัดการ แต่งตั้งกรรมการแทนได้โดยด่วน และให้กรรมการแทนมีอายุอยู่ ตามวาระของกรรมการคนเดิมเท่านั้น

คณะกรรมการบริหารสิ้นสุดลงตามวาระ ให้จัดการดำเนินการเลือกตั้งคณะกรรมการชุดใหม่ภายใน 30 วัน ระหว่างที่ยังไม่ได้เลือกตั้ง ให้คณะกรรมการชุดเดิมปฏิบัติหน้าที่ไปพลางก่อน จนกว่าคณะกรรมการชุดใหม่จะรับมอบหมายหน้าที่

การเงิน

ข้อ 21 เงินสดของมูลนิธิ ให้นำไปฝากธนาคารใดธนาคารหนึ่ง ที่คณะกรรมการบริหารเห็นว่ามั่นคง การสั่งจ่ายเงินด้วยเช็คหรือตัวสั่งจ่ายเงิน จะต้องมีการเซ็นกรรมการผู้จัดการ หรือผู้รักษาการแทน และเหรียญก หรือกรรมการคนหนึ่งคนใดเซ็นด้วยทุก ๆ ครั้ง ให้เหรียญกมีอำนาจเก็บเงินสดไว้ได้ไม่เกินวงเงิน 2,000.00 (สองพัน) บาท

ข้อ 22 มูลนิธิจะต้องมีผู้เก็บและรักษาบัญชีรายรับรายจ่าย บัญชีทรัพย์สินกับหนี้สินโฉนดที่ดิน สมุดบัญชีแสดงรายการทุนนิธิ สมุดบัญชีรับ-จ่ายของนิธิ สมุดรายงานการประชุมตลอดจน บัญชีอย่างอื่น ๆ ที่จำเป็น เพื่อแสดงฐานะของมูลนิธิให้ถูกต้อง ทั้งจะต้องเก็บรักษาเอกสาร ใบสำคัญต่าง ๆ อันเกี่ยวกับการบัญชีไว้ ให้ผู้สอบบัญชีตรวจและเป็นหลักฐานของมูลนิธิด้วย

ข้อ 23 ผู้สอบบัญชีของมูลนิธิ ต้องไม่เป็นกรรมการหรือลูกจ้างของมูลนิธิ

ข้อ 24 ผู้สอบบัญชีมีอำนาจตรวจสอบสรรพเอกสารที่เกี่ยวกับบัญชีมูลนิธิ และในการสอบบัญชีนี้ มีอำนาจสอบถามกรรมการ และพนักงานคนหนึ่งคนใดของมูลนิธิได้

ข้อ 25 ให้ทำบัญชีงบดุล ประจำปี ซึ่งสิ้นสุดตามปฏิทิน เพื่อแสดงฐานะการเงินของมูลนิธิ เมื่อผู้สอบบัญชีรับรองว่าถูกต้องแล้ว แสดงให้ที่ประชุมใหญ่ของสถาบันแม่ชีไทยทราบ ตามตราสารข้อ 16

ข้อ 26 ในการใช้จ่ายเงินของมูลนิธิ ประจำปี จะทำเป็นงบประมาณประจำปีไว้ก็ได้

การแก้ไขตราสาร

ข้อ 27 ตราสารนี้จะแก้ไขและเพิ่มเติมได้ ก็ต่อเมื่อมีมติ โดยคะแนนเสียงสามในสี่ของจำนวนผู้มีสิทธิเลือกตั้งคณะกรรมการบริหารทั้งหมด

การสิ้นสุดของมูลนิธิ

ข้อ 28 การสิ้นสุดของมูลนิธินั้น นอกจากที่กฎหมายได้ บัญญัติไว้ ให้มูลนิธิสิ้นสุดลง โดยมิต้องขอให้ศาลสั่งเลิก ด้วยเหตุดังต่อไปนี้

- (1) เมื่อผู้มีสิทธิเลือกตั้ง 2 ใน 3 มติให้เลิก
- (2) เมื่อมูลนิธินี้ไม่อาจหากรรมการได้ครบตามจำนวนที่กำหนดไว้ในตราสาร
- (3) เมื่อมูลนิธินี้ไม่สามารถดำเนินการต่อไปได้ ไม่ว่าด้วยเหตุใด

ข้อ 29 เมื่อมูลนิธินี้ต้องสิ้นสุดลง ต้องโอนทรัพย์สิน ทั้งหมดที่เหลืออยู่ ให้เป็นกรรมสิทธิ์แก่นิติบุคคล ซึ่งปรากฏว่ามีวัตถุประสงค์เหมือนกัน หรือคล้ายคลึงกัน หรือใกล้ชิดกับวัตถุประสงค์ของมูลนิธินี้

เบ็ดเตล็ด

ข้อ 30 การตีความตราสารของมูลนิธินี้ หากเป็นที่สงสัยให้ผู้จัดการเป็นผู้ชี้ขาด

ข้อ 31 มูลนิธินี้จะไม่ทำการค้ากำไร และจะไม่ดำเนินการ นอกเหนือไปจากตราสารที่กำหนดไว้

ข้อ 32 ให้นำบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ว่าด้วย “มูลนิธิ” มาใช้บังคับ ในเมื่อตราสารของมูลนิธินี้ไม่ได้กำหนดไว้

หน้าที่พิเศษของกรรมการ

ข้อ 33 กรรมการทุกคนพึงทำตนเป็นนักบุญ คิดว่าแม่ชีทุกรูปเป็นนักบวช ควรไปเยี่ยมเยียนแม่ชีชรา ขาดแคลน หรือเป็นนักศึกษา ตามสำนักต่าง ๆ ทั้งในยามปกติ และยามเจ็บไข้ แนะนำเรื่องอนามัย การเรียน การงาน ความประพฤติ การปฏิบัติ การสังคม วัฒนธรรม ศีลธรรม ระเบียบปฏิบัติ ความกตัญญูต่อบุคคล วัตถุ ประสงค์โครงการ การดำเนินการจัดตั้งมูลนิธิและสถาบันแม่ชีไทย ไปเป็นเกียรติในงานพิธีประชุมใหญ่ของสถาบันแม่ชีไทย อารธนาพระสงฆ์ หรือเชิญบุคคลผู้ทรงคุณวุฒิ มาแสดงพระธรรมเทศนา บรรยายธรรมอภิปรายหรือปาฐกถาธรรม พัฒนาใจแม่ชีให้ถึงพร้อมด้วยจริยธรรม ทศนศึกษาให้แม่ชี บำเพ็ญกุศลให้ถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัย ศาสนพิธี วัฒนธรรม ประเพณี นิยมที่ดีงามของชาติไทยและชาวพุทธโดยให้แม่ชีคิดคำนึงถึงความสำคัญของ “ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์” “พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์” “เนื่อนาบุญอันไพศาลของประชาชน” และ “พัฒนาการไปตามความเจริญของบ้านเมือง” แต่ต้องเป็นแบบประหยัด ทั้งเงิน ทั้งเวลา และแรงงาน ประเพณีใดที่ต้องสิ้นเปลืองไปโดยเปล่าประโยชน์ไม่ต้องยึดถือมาเป็นหลักปฏิบัติ แนะนำแม่ชีผู้ไปสวดพระอภิธรรม มาติกา และบังสกุล ปฏิบัติให้ถูกต้องเรียบร้อย สมศักดิ์ศรี เป็นที่น่าเลื่อมใสศรัทธาแก่สาธุชนทั้งหลาย สอดส่องแม่ชีมิให้ภิกษาจารตามถนนและตามงานพิธีต่าง ๆ เช่น งานพิธีฉลองปีใหญ่ งานพิธีตรุษสงกรานต์ งานพิธีปิดทองพระพุทธบาท งานพิธีปิดทองพระปฐมเจดีย์ และงานภูเขาทอง เป็นต้น

บัญชีรายนามคณะกรรมการบริหารมูลนิธิสถาบันแม่ชีไทย ชุดเฉพาะกาล 2 ปี ตั้งแต่วันที่ 5 เมษายน พ.ศ. 2515 ถึงวันที่ 5 เมษายน พ.ศ. 2517 ดังนี้

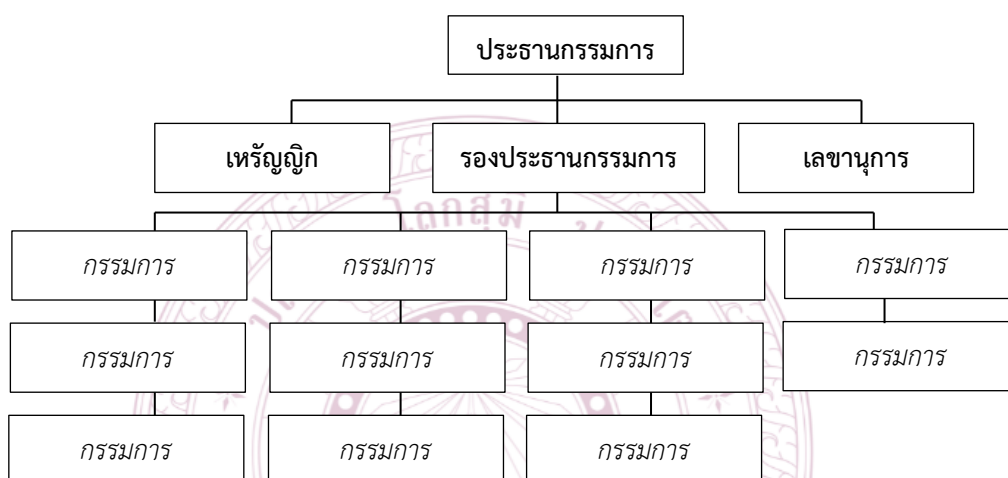
1. แม่ชีญาณิ ศิริโวหาร	กรรมการและผู้จัดการ
2. หม่อมดุษฎี บริพัตร ณ อยุธยา	กรรมการและผู้ช่วยผู้จัดการ
3. นายเจตน์ จามิกรณ์	กรรมการและที่ปรึกษากฎหมาย
4. พลเรือเอกอนันต์ เนตรโรจน์ ร.น.	กรรมการ
5. นายกาญจน์ สัจจพันธุ์	กรรมการ
6. นางสาวกิงแก้ว อุตถากร	กรรมการและเหรัญญิก
7. แม่ชีพูนศรี หงษ์หิรัญ	กรรมการและผู้ช่วยเหรัญญิก
8. แม่ชีรัสมิภา โพธิ์คำฉาย	กรรมการและเลขานุการ

9. แม่ชีจรินทร์ พันธุ์บุญญ์ดี

กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ²³

จากประวัติและความเป็นของสถาบันแม่ชีไทยที่ปรากฏถึงการจัดตั้งมูลนิธิสถาบันแม่ชีไทย นั้น เพื่อการบริหารจัดการมูลนิธิให้มีประสิทธิภาพ ได้มีการกำหนดการสรรหาคณะกรรมการมูลนิธิ สถาบันแม่ชีไทย มาจากการเลือกตั้ง มีกรรมการผู้จัดการ 1 ตำแหน่ง กรรมการผู้ช่วยผู้จัดการ 1 ตำแหน่ง เภรัญญิก 1 ตำแหน่ง เลขานุการ 1 ตำแหน่ง และกรรมการ 9 คน (โดยมีกรรมการ 9-15 คน) มีโครงสร้าง หน้าที่และขอบเขตหน้าที่ ดังนี้

2. โครงสร้างการบริหารมูลนิธิสถาบันแม่ชีไทย

หมายเหตุ ในสมัยวาระ พ.ศ. 2553-2558 มีกรรมการจำนวน 15 คน และสมัยวาระ พ.ศ.2558-2562 มีกรรมการจำนวน 9 คน

3. หน้าที่คณะกรรมการมูลนิธิสถาบันแม่ชีไทย

- (1) บริหารจัดการการเงินและทรัพย์สินของมูลนิธิฯ และร่วมกันรับผิดชอบ
- (2) ร่วมกับคณะกรรมการสถาบันแม่ชีไทย จัดทำโครงการต่าง ๆ ตามวัตถุประสงค์ของมูลนิธิฯ
- (3) ทำงานโครงการร่วมกับคณะกรรมการสถาบันแม่ชีไทย
- (4) จัดทำระเบียบการ การก่อตั้งสำนัก/ธรรมสถานของมูลนิธิฯ และบังคับใช้กฎระเบียบ
- (5) เป็นคณะกรรมการร่วมกับคณะกรรมการสถาบันแม่ชีไทย ในการปกครองคณะแม่ชีไทย

²³ มูลนิธิสถาบันแม่ชีไทย, ตราสารมูลนิธิสถาบันแม่ชีไทย, ราชกิจจานุเบกษา, ฉบับพิเศษ เล่มที่ 89 ฉบับที่ 56, 5 เมษายน 2515, หน้า 35-37 (อ้างในตราสารมูลนิธิสถาบันแม่ชีไทย ท้าวอินทสุริยาสรรพอาหาร, กรุงเทพมหานคร: พุทธอุปถัมภ์การพิมพ์, หน้า 1-14.

(6) ดูแลดำเนินการในสำนัก/ธรรมสถานของมูลนิธิฯ

4. ขอบเขตหน้าที่งานของมูลนิธิสถาบันแม่ชีไทย

มูลนิธิสถาบันแม่ชีไทย ทำหน้าที่ดูแลทรัพย์สินทั้งหมดและเอื้อเพื่อในการทำงานของสถาบันแม่ชีไทยให้ถูกต้องตามหลักกฎหมาย รวมถึงการทำหน้าที่ในการประกาศศาสนาโดยการเรียนรู้แบบอย่างและวิธีการจากพระสงฆ์ ในการจัดกิจกรรมของมูลนิธิได้ย้ายจากสำนักงานใหญ่จากวัดบวรนิเวศวิหาร มาที่อาคารสมเด็จพระญาณวโรดม เลขที่ 19 งามอินทรา 14 แขวงท่าแร้ง เขตบางเขน กรุงเทพฯ 10230 ซึ่งเป็นสำนักงานของมูลนิธิในปัจจุบัน²⁴ ครั้นเมื่อถึงเทศกาลเข้าพรรษา หัวหน้าสำนักจะต้องส่งทะเบียนรายชื่อแม่ชีพร้อมทั้งแบบกรอกประวัติแม่ชีส่งกลับมาที่สำนักงานใหญ่

ตารางที่ 4.3 ลำดับประธานกรรมการผู้จัดการมูลนิธิฯ

ลำดับที่	ชื่อ-สกุล	วัด/สำนัก
1.	แม่ชีญาณิ ศิริโหวาร (2 สมัย)	วัดปากน้ำ เขตภาษีเจริญ กรุงเทพฯ
2.	แม่ชีละม้าย บุตรเมฆ	สำนักพรหมจารีนิสสันติอัมพวัน ต.ปากน้ำ อ.บางคล้า จ.ฉะเชิงเทรา
3.	แม่ชีบุญเลี้ยง แอ่อ่วม (2 สมัย)	สำนักชีสงบจิตต์ แขวงสวนหลวง เขตพระโขนง กรุงเทพฯ
4.	แม่ชีรัมภา โพธิ์คำฉาย (6 สมัย)	วัดปากน้ำ เขตภาษีเจริญ กรุงเทพฯ
5.	แม่ชีซ้อย มณีขาว (2 สมัย)	วัดปทุมวนาราม เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ
6.	แม่ชียุพิน ดวงจันทร์	

4.1.3 สมาคมสถาบันแม่ชีไทย

1. กำเนิดสมาคมสถาบันแม่ชีไทย

สมาคมสถาบันแม่ชีไทยก่อตั้งและจดทะเบียนประทับตราเมื่อวันที่ 12 กรกฎาคม 2560 ใช้ชื่อว่า “สมาคมสถาบันแม่ชีไทย” เพื่อให้การบริหารจัดการให้เกิดความมั่นคง ทางสถาบันแม่ชีไทยเป็นองค์การสาธารณกุศลไม่หวังผลประโยชน์หรือแสวงหากำไร และเพื่อความเป็นหนึ่งเดียวและเป็นพลังกลุ่มในการขับเคลื่อนการทำงานทางพระพุทธศาสนา จึงมีวัตถุประสงค์ในการจัดตั้งเป็นสมาคม การสมัครเป็นสมาชิก มีหน้าที่ดูแลสมาชิกแม่ชีไทยและสวัสดิการแม่ชีไทย

²⁴ มูลนิธิสถาบันแม่ชีไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์, [ออนไลน์], แหล่งที่มา <http://thainunfoundation.com/th/contact> [19 มิถุนายน 2566].

2. ตราสัญลักษณ์

ภาพที่ 4.17 ตราสัญลักษณ์ สมาคมสถาบันแม่ชีไทย²⁵

ทั้งนี้ แม่ชีวรี ชื้อทศนประสิทธิ์ ปาฐกถาในงานประชุมใหญ่มูลนิธิสถาบันแม่ชีไทย 24 มีนาคม 2566 ความตอนหนึ่งเกี่ยวกับตราสัญลักษณ์ ระบุว่า ข้อควรทราบตราสมาคมสถาบันแม่ชีไทย ส่วนใช้อักษรย่อ มสท ราสมาคมสถาบันแม่ชีไทย รายละเอียดของตรา คือ รัศมี 20 เส้น หมายถึง ตราทำขึ้นในสมัยพระสังฆราชองค์ที่ 20 คบเพลิง หมายถึง ความสว่างไสว เลข 10 หมายถึง ตราทำขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 10 วงกลมธรรมจักร หมายถึง อริยมรรคมีองค์ 8 ดอกบัว 18 กลีบ บัวแฉกบนมี 7 กลีบ บัวแฉกล่างมี 11 กลีบ อักษรย่อ มสท และป้ายโบว์มีคำว่าสมาคมสถาบันแม่ชีไทย²⁶

3. วัตถุประสงค์ของสมาคมสถาบันแม่ชีไทย

- (1) เพื่อส่งเสริมกิจการของแม่ชีไทย
- (2) เพื่อศึกษา เผยแผ่และส่งเสริมเชิดชูหลักธรรมแห่งพระพุทธศาสนา
- (3) เพื่อส่งเสริมฐานะของแม่ชีไทยให้ได้รับการศึกษาและวิทยาการต่าง ๆ ทั้งในและต่างประเทศ
- (4) เพื่อส่งเสริมสามัคคีธรรม
- (5) เพื่อจัดตั้งโรงเรียนการกุศล วิทยาลัย มหาวิทยาลัยหรือสถานศึกษาอื่น ๆ ให้ได้รับความรู้ทั้งวิชาสามัญและวิชาชีพ
- (6) เพื่อปฏิบัติการสาธารณกุศลและสังคมสงเคราะห์
- (7) สมาคมไม่ดำเนินการเกี่ยวกับการเมืองแต่ประการใด

²⁵ สมาคมสถาบันแม่ชีไทย, แหล่งข้อมูล: <https://www.facebook.com/Nongrawee.99/>, [20 ธันวาคม 2565].

²⁶ แม่ชีวรี ชื้อทศนประสิทธิ์, รองประธานสถาบันแม่ชีไทย, ปาฐกถาในงานประชุมใหญ่มูลนิธิสถาบันแม่ชีไทย, สถาบันแม่ชีไทย สาขาปากท่อ จังหวัดราชบุรี, 24 มีนาคม 2566.

4. สมาชิกของสมาคม

(1) สมาชิกสามัญ ได้แก่ แม่ชีไทยในพระพุทธศาสนา เพื่อขอเข้าเป็นสมาชิกโดยมีเจ้าอาวาสหรือหัวหน้าสำนักรับรอง

(2) สมาชิกกิตติมศักดิ์ ได้แก่ บุคคลผู้ทรงเกียรติ หรือทรงคุณวุฒิ หรือผู้มีอุปการคุณแก่สมาคม ซึ่งกรรมการลงมติเชิญเข้าเป็นสมาชิกของสมาคม

5. คุณสมบัติของสมาชิก

(1) เป็นแม่ชีในพระพุทธศาสนา

(2) ดำรงตนบำเพ็ญวัตรอยู่ในศีลธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา

(3) เป็นผู้มีความประพฤติเรียบร้อยและปฏิบัติตามระเบียบของแม่ชีไทย

(4) ไม่เป็นโรคที่สังคมรังเกียจ

(5) ไม่ต้องคำพิพากษาของศาลถึงที่สุดเป็นบุคคลล้มละลายหรือไร้ความสามารถหรือเสมือนไร้ความสามารถ หรือต้องโทษจำคุก ยกเว้น ความผิดฐานประมาทหรือลหุโทษ หรือการต้องคำพิพากษาของศาลสูงสุด

6. การดำเนินงานสมาคม

กำหนดให้คณะกรรมการทำหน้าที่บริหารกิจการของสมาคมอย่างน้อย 9 คน อย่างมากไม่เกิน 25 รูป และคณะกรรมการต้องเป็นสมาชิกสามัญที่มาจากการเลือกของที่ประชุมจะเลือกนายกสมาคม 1 คน อุปนายก 2-5 คน สำหรับกรรมการในตำแหน่งอื่น ๆ ให้นายกสมาคมเป็นผู้แต่งตั้งจากผู้ที่ได้รับคัดเลือกในที่ประชุมตามวาระการดำรงตำแหน่งในคราวละ 4 ปี ทำหน้าที่เดียวกันกับสถาบันแม่ชีไทย ด้วยเหตุที่สมาคมพึงก่อตั้งขึ้นการบริหารงานจัดการเลือกตั้งคณะกรรมการสถาบันแม่ชีไทย จึงได้ยกขึ้นเป็นคณะกรรมการบริหารสมาคมด้วย²⁷

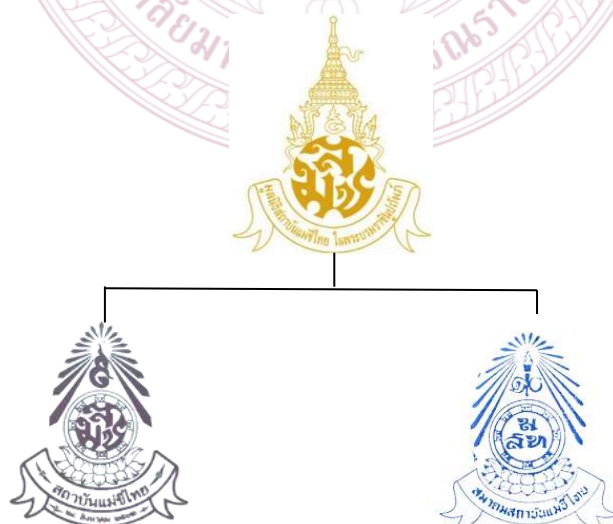
ด้วยสถาบันแม่ชีไทย มีสำนักแม่ชี 29 แห่ง ที่ตั้งอยู่ในที่ดินของสถาบัน และมีสมาชิกมากกว่า 30,000 คน เพื่อให้การบริหารและความคล่องตัว จึงได้กำหนดการเดินเอกสารในดำเนินงานธุรการ ที่จะประสานงานจากมูลนิธิสถาบันแม่ชีไทย สถาบันแม่ชีไทย และสมาคมสถาบันแม่ชีไทย จากการรับคำสั่ง นโยบาย แนวปฏิบัติถ่ายทอดไปยังหัวหน้าภาคและหัวหน้าจังหวัด ซึ่งเป็นลักษณะของการสื่อสารสองทางจากบนลงล่างและหัวหน้าจังหวัดจะต้องรายงานผลการปฏิบัติงานไปยังหัวหน้าภาคส่งต่อกองงานเลขานุการเพื่อการรายงานต่อสถาบันฯ มูลนิธิฯ และสมาคมต่อไป

²⁷ สถาบันแม่ชีไทย, 50 ปี สถาบันแม่ชีไทย, 2562, หน้า 44-45.

ภาพที่ 4.18 ผังการเดินเอกสารของมูลนิธิสถาบันแม่ชีไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์ สถาบันแม่ชี และสมาคมสถาบันแม่ชีไทย (งานธุรการ)

จึงกล่าวโดยโครงสร้างการบริหารแม่ชีไทย ตามบทบาทและหน้าที่ของมูลนิธิสถาบันแม่ชีไทย ทำหน้าที่ดูแลการเงิน ความมั่นคงแม่ชีไทย สำหรับหน้าที่บทบาทและหน้าที่ของสถาบันแม่ชีไทย คือ ด้านการศึกษา ด้านการเผยแผ่ ด้านสังคมสงเคราะห์ ด้านสุขภาพพลานามัย และด้านปฏิบัติการพื้นฐาน และสมาคมสถาบันแม่ชีไทย มีหน้าที่ดูแล สงเคราะห์และสวัสดิการแม่ชีไทยที่เป็นสมาชิกของสถาบันแม่ชีไทย ทั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้สรุปโครงสร้างการบริหารแม่ชีไทย ดังนี้

ภาพที่ 4.19 โครงสร้างการบริหารแม่ชีไทย

4.1.4 ยุทธศาสตร์สถาบันแม่ชีไทย

ในวันประชุมครบรอบ 54 ปีสถาบันแม่ชีไทย เมื่อวันที่ 26 สิงหาคม 2566 ณ สถาบันแม่ชีไทย รามอินทรา 14 กรุงเทพมหานคร ดร.แม่ชีระเปียบ ถิรญาณี หัวหน้าแม่ชีไทยภาค 10 ได้นำเสนอ ยุทธศาสตร์สถาบันแม่ชีไทย ดังนี้

ภาพที่ 4.20 ยุทธศาสตร์สถาบันแม่ชีไทย

1) การออกแบบยุทธศาสตร์สถาบันแม่ชีไทย

กรอบการออกแบบยุทธศาสตร์สถาบันแม่ชีไทย ประกอบด้วย

- 1.1) ทิศทางยุทธศาสตร์สถาบันแม่ชีไทย
- 1.2) กรอบการประเมินสถาบันแม่ชีไทยและสภาวะแวดล้อม
- 1.3) ประเด็นยุทธศาสตร์สถาบันแม่ชีไทย
- 1.4) การนำยุทธศาสตร์สู่การปฏิบัติของสถาบันแม่ชีไทย
- 1.5) การประเมินผลยุทธศาสตร์สถาบันแม่ชีไทย

ด้วยวิถีสถาบันแม่ชีไทยกับยุทธศาสตร์ด้วยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

1.1) ทิศทางยุทธศาสตร์สถาบันแม่ชีไทย

- สร้างสถาบันแม่ชีไทย
  - คณะกรรมการก่อตั้ง
  - คณะกรรมการบริหาร

- นำเสนอขอพระราชทานปณิธาน
- สร้างแม่ชีแบบครบส่วน
  - แต่งตั้งคัดเลือกกรรมการบริหาร
  - จัดทำแผนการพัฒนาสถาบันแบบครบถ้วน
  - คณะกรรมการบริหาร
  - หัวหน้าภาค ตามแผนพัฒนาพระสงฆ์
  - หัวหน้าจังหวัด
  - หัวหน้าอำเภอ
  - หัวหน้าตำบล
- สร้างสังคมสถาบันแม่ชีไทยแบบครบส่วน
  - งานบริหารสถาบัน
  - งานกิจการภาค
  - งานเผยแผ่ / อบรม
  - งานการศึกษา
  - งานสาธารณสงเคราะห์
  - งานสาธารณสุข
  - งานต่างประเทศ
- สร้างแม่ชีสู่การพัฒนา
  - จัดอบรมแม่ชีสัมมนา
  - สนับสนุนการศึกษาทางธรรมและทางโลก
  - ส่งเสริมแม่ชีไทยยุวชน เยาวชน มัชฌิมวัย ผู้สูงอายุ

1.2) กรอบการประเมินสถาบันแม่ชีไทย

- สภาพแวดล้อมชุมชนภาค/จังหวัด
  - แม่ชีตำบล
  - แม่ชีอำเภอ
  - แม่ชีจังหวัด
  - แม่ชีภาค
- วัฒนธรรมวิถี
  - ให้ความรู้ ความเข้าใจ
  - ให้การศึกษาตามหลักพระพุทธศาสนาบูรณาการ
  - ให้ความรู้ทางโลก
  - ส่งเสริมวัฒนธรรมวิถี
  - ทาน
  - ศีล
  - ภาวนา

- ประเมินวิถี
  - สาธารณะสงเคราะห์ระดับหมู่บ้าน ระดับตำบล ระดับอำเภอ ระดับจังหวัด ระดับภาค ระดับประเทศ
  - สาธารณะสุข ระดับตำบล ระดับอำเภอ ระดับจังหวัด ระดับภาค ระดับประเทศ
- เศรษฐกิจชุมชน
  - น้อมนำหลักธรรมพระพุทธศาสนาบูรณาการการเรียนรู้
  - น้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่การพัฒนา
- การมีส่วนร่วมภาคประชาชน
  - สื่อ IT หนังสือ วิทยุ ทุกช่องทางในการขยายผลทางพระพุทธศาสนา
  - เทคโนโลยีสารสนเทศ

1.3) การประเมินสถาบันแม่ชีไทย

- แม่ชี มีสุขภาพดี องค์กรรวมดี
- แม่ชี มีคุณธรรม มีมารยาท
- แม่ชี ฉลาดอย่างมีสติ
- แม่ชี มีทักษะวิชาชีพ

การประเมินสถาบันแม่ชีไทย + แม่ชีไทย ชุมชน อำเภอ จังหวัด ภาค

- แม่ชี มีสุขภาพดี องค์กรรวมดี
- แม่ชี มีคุณธรรม
- แม่ชี มีคุณภาพ มีคุณค่า
- แม่ชี มีทักษะวิชาชีพทุกด้าน

1.4) ประเด็นยุทธศาสตร์สถาบันแม่ชีไทย

- ยุทธศาสตร์การวัดเอาคุณภาพ กายภาพ
  - สำนักที่ตั้ง วิถีประเมิน
  - การแต่งกาย ชุด เสื้อผ้า รองเท้า
  - การสื่อสาร คำพูด
  - จิตใจพัฒนาการยอม นอบน้อม
- ยุทธศาสตร์กิจกรรมสร้างสรรค์
  - สำนักแม่ชีในทุกระดับ จัดสรรวันทำความสะอาด
  - วันสำคัญหลัก
  - วันสถาปนา
  - วันรวมหลักการอบรมระดับ ตำบล / จังหวัด / ภาค / ประเทศ
- ยุทธศาสตร์การสอนพุทธศาสนาบูรณาการ

- งานสอน ผู้สอน
- งานอบรม ผู้อบรม โดยเน้นพระไตรปิฎกเป็นฐานการสอน
- ยุทธศาสตร์มีส่วนร่วม
  - พัฒนาแม่ชีไทยทุกระดับสู่การเป็นแม่ชีคุณธรรม คุณภาพ คุณค่าของพระพุทธานุศาสน์
- ยุทธศาสตร์ค่านิยมและธรรมเนียม
  - การเข้าอบรมจากบุคคลภายนอกที่มาให้ความรู้แม่ชีไทย เช่น พระสงฆ์ หรือผู้มีประสบการณ์ด้านพระพุทธานุศาสน์
  - ส่งเสริมด้านภาษาไทยเพื่อเป็นสากลในการเผยแผ่

1.5) การนำยุทธศาสตร์สู่การปฏิบัติของสถาบันแม่ชีไทย

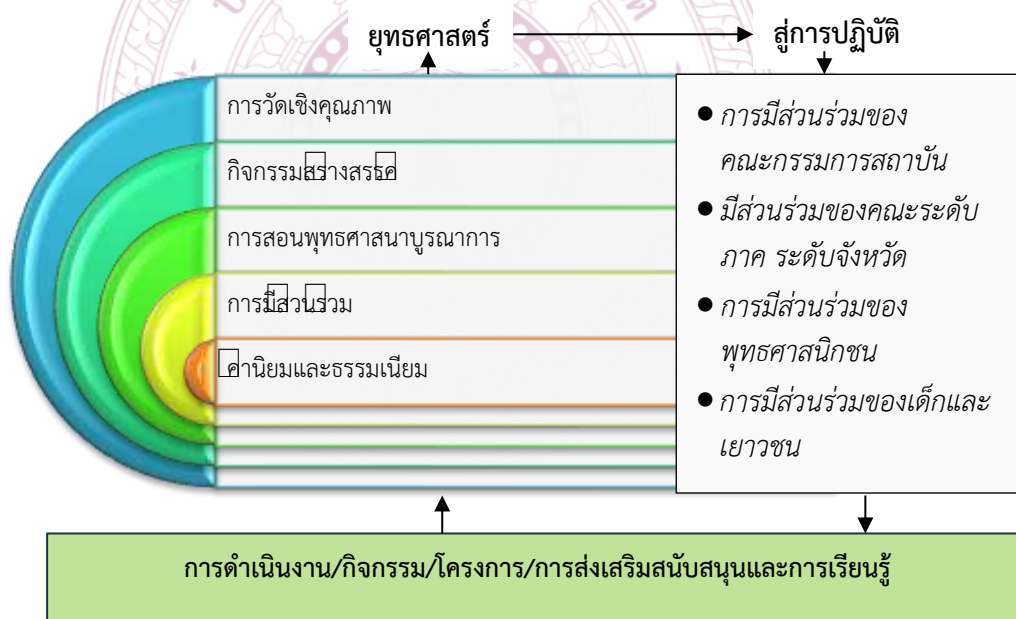
- การมีส่วนร่วมของคณะกรรมการสถาบัน
  - คณะกรรมการสัจจกร
  - การจัดอบรมสร้างแลนด์มาร์คสถาบันแม่ชีไทย
  - การทำวิจัย ผลงานทุกด้าน
- การมีส่วนร่วมของคณะระดับภาค ระดับจังหวัด
  - ใช้แผนการปฏิบัติตามคณะสงฆ์ สู่ฐานล่าง
  - ให้พุทธศาสนิกชนเห็นความสำคัญ คุณค่าของแม่ชีไทย
- การมีส่วนร่วมของพุทธศาสนิกชน
  - เข้าถึงทุกช่องทาง IT / เทคโนโลยี / หนังสือ / Facebook เพจ: สถาบันแม่ชีไทย
- การมีส่วนร่วมของเด็กและเยาวชน
  - แม่ชีสัจจกร / โรงเรียน / ชุมชน / หมู่บ้าน / สถานประกอบการ / โรงงาน
  - องค์กรต่าง ๆ

1.6) บทบาทกับยุทธศาสตร์หัวหน้าแม่ชีไทยระดับจังหวัด / ระดับภาค

- 1) บริหารจัดการตนเองตามแนววิถีแม่ชีไทย
- 2) ปฏิบัติกิจอันงดงามตามรอยพระศาสนา
- 3) เป็นผู้สนับสนุนคำชูประพุทธานุศาสน์
- 4) งานการศึกษาบาลีและการศึกษาทางโลกให้เข้าใจถ่องแท้ตามกำลัง
- 5) งานเผยแผ่ภายในจังหวัด ภายในภาค
- 6) งานสาธารณะสงเคราะห์กับชุมชน / ตำบล / อำเภอ / จังหวัด / ภาคและประเทศ
- 7) งานสาธารณสุข

- 8) งานอบรมเพิ่มประสิทธิภาพของแม่ชีไทยทุกด้าน
- 9) งานประชาสัมพันธ์เทคโนโลยีสารสนเทศ
- 10) งานรับสมัครผู้บวชแม่ชีระดับยุวชน เยาวชน และบุคคลทั่วไป
- 11) งานตามแนวพระราชดำริ
- 12) งานส่งเสริมสนับสนุนกิจกรรมคณะสงฆ์
- 13) งานแม่ชีไทยธรรมะสัญจร และการประชาสัมพันธ์
- 14) งานโครงการสร้างรายได้ให้สถาบันส่วนกลางและภูมิภาค
- 15) งานกิจกรรมระดับภาคตามโครงสร้างสถาบัน
- 16) งานมอบหมายคัดเลือกแต่งตั้งรองหัวหน้าภาครองหัวหน้าจังหวัด และหัวหน้าอำเภอ ตำบล เพื่อเจริญรอยตามคณะสงฆ์²⁸

1.7) สรุปการแปลงยุทธศาสตร์สู่การปฏิบัติของสถาบันแม่ชีไทย

ภาพที่ 4.21 การแปลงยุทธศาสตร์สู่การปฏิบัติของสถาบันแม่ชีไทย

²⁸ ดร.แม่ชีระเบียบ ธิรญาณี, หัวหน้าแม่ชีไทยภาค 10, เอกสารประกอบการประชุมสถาบันแม่ชีไทยครบรอบ 54 ปี, 26 สิงหาคม 2566.

4.1.5 การแต่งตั้งคณะภาค

จากการประชุมสถาบันแม่ชีไทย ครบรอบ 54 ปี 28 สิงหาคม 2566 ได้มีการแต่งตั้งหัวหน้าคณะภาค 18 ภาค²⁹ ดังนี้

ตารางที่ 4.4 การแต่งตั้งหัวหน้าคณะภาค 18 ภาค

ภาค	ชื่อ-สกุล/สังกัด	พื้นที่ดูแลรับผิดชอบ
1	ดร.แม่ชีจตุติภา ทรรพสุทธิ์ : สังกัด มูลนิธิธรรมมา นุรักษ์ ต.ช่องสะเดา อ.เมือกาญจนบุรี จ. กาญจนบุรี	จ.ปทุมธานี นนทบุรี กรุงเทพมหานคร สมุทรปราการ
2	แม่ชีสมควร ทองดี : สังกัด วัดใหญ่ชัยมงคล ต. สวนพลู อ.พระนครศรีอยุธยา จ. พระนครศรีอยุธยา	จ.อ่างทอง พระนครศรีอยุธยา สระบุรี
3	แม่ชีอรุณ แก้วศรีงาม : สังกัด สำนักแม่ชีปฏิบัติ ธรรมเขาพระ ต.เขาพระ อ.เดิมบางนางบวช จ. สุพรรณบุรี	จ.อุทัยธานี ชัยนาท ลพบุรี สิงห์บุรี
4	แม่ชีโอภาศิณี สอนธิราช : สังกัด สำนักแม่ชี สวนป่าสันตินันทวัน ต.หนองบัว อ.หนองบัว จ. นครสวรรค์	จ.กำแพงเพชร พิจิตร เพชรบูรณ์ นครสวรรค์
5	แม่ชีบุญล้อม เผือกเทศ : สังกัด ธรรมสถานไผ่ ล้อมรัตน์ ต.บ้านกลาง อ.วังทอง จ.นครสวรรค์	จ.ตาก สุโขทัย อุตรดิตถ์ พิษณุโลก
6	แม่ชีภิขมาภรณ์ อธิรัตน์ภาธรรม : สังกัด สำนัก แม่ชีบ้านหัตถกัณฑ์ ต.บุญเกิด อ.ดอกคำใต้ จ.พะเยา	จ.เชียงราย พะเยา ลำปาง น่าน แพร่
7	แม่ชีพิศญาพัทธ์ วิจิตธรานันท์ : สังกัด สำนัก ปฏิบัติธรรมพิศญา ธรรมสถาน ต.ท่าสาย อ. เมือง จ.เชียงราย	จ.เชียงใหม่ ลำพูน แม่ฮ่องสอน
8	แม่ชีปัญญาภรณ์ แสงคำ : สังกัด วัดโนนทอง ต.เชียงเพ็ง อ.กุดจับ จ.อุดรธานี	จ.อุดรธานี หนองคาย เลย สกลนคร หนองบัวลำภู บึงกาฬ

²⁹ ดร.แม่ชีอรรคมไพ ภาสศักดิ์ชัย, แม่ชี รวีวรรณ มีอาษา, การแต่งตั้งหัวหน้าคณะภาค 18 ภาค, กอง
งานเลขานุการสถาบันแม่ชีไทย, 28 สิงหาคม 2566.

ภาค	ชื่อ-สกุล/สังกัด	พื้นที่ดูแลรับผิดชอบ
9	แม่ชีจรัส ภาพินนา : สังกัด สำนักพรหมจารีย์ สอนปาศรีทศธรรม ต.ค้อใหญ่ อ.พนมไพร จ.ร้อยเอ็ด	จ.ขอนแก่น มหาสารคาม กาฬสินธุ์ ร้อยเอ็ด
10	ดร.แม่ชีระเปียบ ธิรญาณี : สังกัด วัดมหาพุทธาราม ต.เมืองใต้ อ.เมือง จ.ศรีสะเกษ	จ.อุบลราชธานี ศรีสะเกษ นครพนม ยโสธร มุกดาหาร อำนาจเจริญ
11	แม่ชีบุญเรือง บุญปัญญา : สังกัด วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ แขวงพระบรมมหาราชวัง เขตพระนคร จ.กรุงเทพมหานคร	จ.นครราชสีมา บุรีรัมย์ ชัยภูมิ สุรินทร์
12	แม่ชีกัญญา ชุณศาสตร์ : สังกัด วัดทุ่งยาว ต.โพธิ์งาม อ.ประจันตคาม จ.ปราจีนบุรี	จ.นครนายก ปราจีนบุรี สระแก้ว ฉะเชิงเทรา
13	แม่ชีดวงสมร บุญรอด : สังกัด วัดยางระหง ต.กระแจะ อ.นายายอาม จ.จันทบุรี	จ.ชลบุรี ระยอง จันทบุรี ตราด
14	แม่ชีอนันดา นาคบุญ : สังกัด สำนักแม่ชีไทย ศาลายา ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม	จ.กาญจนบุรี สุพรรณบุรี นครปฐม สมุทรสาคร
15	แม่ชีระเปียบ มาลี : สังกัด : สำนักแม่ชีไทยทัพโพธิ์ทอง ต.โพธิ์ อ.บางแพ จ.ราชบุรี	จ.ราชบุรี สมุทรสงคราม เพชรบุรี ประจวบคีรีขันธ์
16	แม่ชีปฐมวรรณ อินทนู : สังกัด วัดชายนาค ต.ในเมือง อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช	จ.ชุมพร สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช
17	แม่ชีราตรี ปลอดโชค : สังกัด วัชรานุรักษ์ธรรม ต.อ่าวลึกใต้ อ.อ่าวลึก จ.กระบี่	จ.ระนอง พังงา ภูเก็ต กระบี่ ตรัง
18	แม่ชีนิภาวัลย์ เจริญกุล : สังกัด สำนักแม่ชีไทย วิมุตตินันทาอาศรม ต.บ้านพรุ อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา	จ.พัทลุง สตูล สงขลา ปัตตานี ยะลา นราธิวาส

บทบาทกับยุทธศาสตร์หัวหน้าแม่ชีไทยระดับจังหวัด / ระดับภาค

- 1) บริหารจัดการตนเองตามแนววิถีแม่ชีไทย
- 2) ปฏิบัติกิจอันงามตามรอยพระศาสนา
- 3) เป็นผู้สนับสนุนคำสอนพระพุทธศาสนา
- 4) งานการศึกษาบาลีและการศึกษาทางโลกให้เข้าใจถ่องแท้ตามกำลัง
- 5) งานเผยแผ่ภายในจังหวัด ภายในภาค

- 6) งานสาธารณะสงเคราะห์กับชุมชน / ตำบล / อำเภอ / จังหวัด / ภาคและประเทศ
- 7) งานสาธารณสุข
- 8) งานอบรมเพิ่มประสิทธิภาพของแม่ชีไทยทุกด้าน
- 9) งานประชาสัมพันธ์เทคโนโลยีสารสนเทศ
- 10) งานรับสมัครผู้บวชแม่ชีระดับยุวชน เยาวชน และบุคคลทั่วไป
- 11) งานตามแนวพระราชดำริ
- 12) งานส่งเสริมสนับสนุนกิจกรรมคณะสงฆ์
- 13) งานแม่ชีไทยธรรมะสัญจร และการประชาสัมพันธ์
- 14) งานโครงการสร้างรายได้ให้สถาบันส่วนกลางและภูมิภาค
- 15) งานกิจกรรมระดับภาคตามโครงสร้างสถาบัน
- 16) งานมอบหมายคัดเลือกแต่งตั้งรองหัวหน้าภาครองหัวหน้าจังหวัด และหัวหน้าอำเภอ ตำบล เพื่อเจริญรอยตามคณะสงฆ์³⁰

4.1.6 การขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนาของชุมชนแม่ชีไทย

จากบทบาทและหน้าที่เบื้องต้นของแม่ชีไทยนั้น ยังมีการทำงานของแม่ชีภายใต้กลุ่มแม่ชีไทยจิตอาสาพัฒนา คณะผู้วิจัยยังพบการรวมตัวของกลุ่มแม่ชีไทยจิตอาสาพัฒนาที่ได้ร่วมทำงานเพื่อสังคมและชุมชนภายใต้มูลนิธิสถาบันแม่ชีไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์และสถาบันแม่ชีไทย ได้รับความเมตตาจากผู้อำนวยการจิตตภาวันวิทยาลัยพระครูสังฆรักษ์สมชาย กวีวิไล รับมอบวัว 6 ตัว เพื่อส่งมอบให้ชาวบ้านตามหลักการธนาการโคกระบือ ซึ่งกลุ่มแม่ชีไทยจิตอาสาพัฒนา ได้ส่งมอบบุญกุศลในครั้งนี้ให้กับคณะแม่ชีได้ส่งทานไปต่อผู้คน³¹

สำนักปฏิบัติธรรมพิศุทธธรรมสถานได้สนองงานในโครงการปลูกป่า ปลูกธรรม ของมูลนิธิสถาบันแม่ชีไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ ซึ่งคุณแม่ชีสโรชา ไชยเกตุ รองประธานมูลนิธิฯ และ

³⁰ ดร.แม่ชีระเปียบ ธิรญาณิ, หัวหน้าแม่ชีไทยภาค 10, เอกสารประกอบการประชุมสถาบันแม่ชีไทยครบรอบ 54 ปี, 26 สิงหาคม 2566.

³¹ แม่ชีกาญจนา โกศลสวัสดิ์, แหล่งข้อมูล: ไลน์กลุ่มพัฒนาศักยภาพแม่ชีไทย. 21 พฤษภาคม 2566.

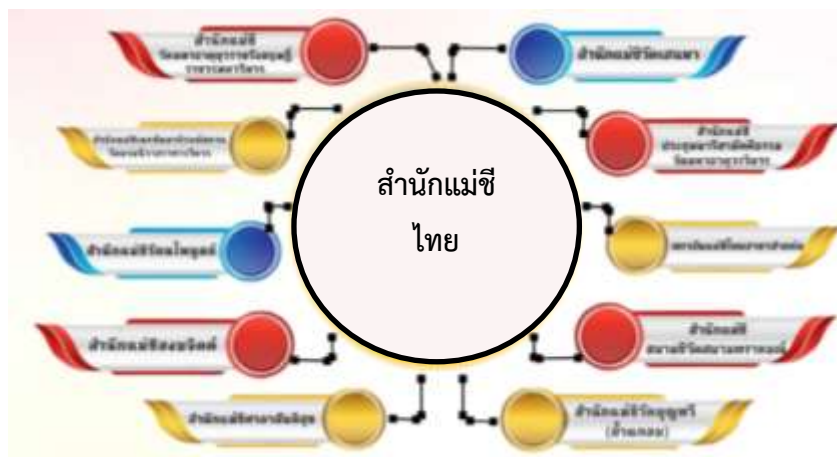
ประธานสถาบันแม่ชีไทย ผู้ดำริโครงการให้เกิดขึ้นได้เล็งเห็นความสำคัญในการลดสถานะโลกร้อนจึงให้แม่ชีไทยทั่วประเทศมีส่วนร่วมช่วยกันสร้างโอโซนให้กับโลกด้วยการปลูกป่าในพื้นที่ของตน ซึ่งพิธีกรรมสถานได้เกิดไปไฟฟ้าขึ้นช่วงเดือนมีนาคม จึงถือโอกาสนี้จัดทำโครงการเป็นที่แรกและมุ่งหวังให้แม่ชีจัดโครงการขึ้นทั่วประเทศ ครั่งนี้ได้ผ่านไปด้วยดี และได้รับความเมตตาจากประธานมูลนิธิ ประธานสถาบัน คณะแม่ชีจากทุกภาค ทีมงานภาคเหนือหลายๆท่านมาร่วมงานนี้ด้วย ที่สำคัญที่สุดได้รับความเมตตาจากพระผู้ใหญ่ในจังหวัดเชียงรายและหน่วยงานราชการและชาวบ้าน 13 หมู่บ้าน ขอบพระคุณภาพบรรยากาศที่ทรงพลังเป็นอย่างมาก

โครงการปลูกป่า ปลูกธรรม ของมูลนิธิสถาบันแม่ชีไทยในพระบรมราชูปถัมภ์และสถาบันแม่ชีไทย
วันที่ 23 มิถุนายน 2566 สำนักปฏิบัติธรรมพิชญธรรมสถาน จังหวัดเชียงราย

4.2 ภูมิหลังชุมชนทางศาสนาของสตรีและแม่ชีไทย

คณะผู้วิจัยได้เข้าศึกษาข้อมูลและสัมภาษณ์สำนักแม่ชีไทย 10 สำนัก และได้วิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ (1) การสร้างชุมชนแม่ชี (2) ข้อคิด ระเบียบ วินัย และจรรยาวัตร (3) วิถีชีวิตของการเป็นนักบวช (4) การบริหารจัดการสำนัก (5) บทบาทและการทำงานของแม่ชี โดยมีรายละเอียดแต่ละสำนักดังต่อไปนี้

4.2.1 สำนักแม่ชีวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์

1. การสร้างชุมชนแม่ชี

การกำเนิดสำนักแม่ชีวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ ได้เริ่มจากแม่ชีจันทมาลา สุทธิแพทย์ บ้านขามเปี้ย ตำบลขามเปี้ย อำเภอดุสิต จังหวัดอยุธยา ได้รับการพิจารณาจากพระอาจารย์บุญเรือง ปิยธมโม ให้เข้าร่วมปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานที่สำนักวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ กรุงเทพมหานคร พร้อมกับ แม่ชีผกา แม่ชีละอิ่ง แม่ชีบัวผืน และแม่ชีสายทอง ซึ่งมีพระพิมพ์ลธรรมสังฆมนตรีองค์การปกครอง สมัยนั้นเป็นประธานผู้อำนวยการอุปถัมภ์ มีพระอุดมวิชาญาณ (โชดก ป.9) เป็นพระอาจารย์ใหญ่สายวิปัสสนากรรมฐาน แรกเริ่มเดิมทีที่จะได้เข้ามาอยู่วัดมหาธาตุเพราะพระอาจารย์บุญเรือง ได้ติดต่อพระครูสรวิชัย อาจารย์สอนวิปัสสนากรรมฐานให้รับกรรมฐานเข้าปฏิบัติ ในเดือน 8 ปีมะเมีย พ.ศ. 2497 ต้องพักรอห้องอยู่ประมาณ 7 วัน เนื่องจากสมัยนั้นมีผู้เข้าปฏิบัติกรรมฐานเป็นจำนวนมากห้องพักไม่เพียงพอ ในระหว่างการรอเข้าปฏิบัติธรรมก็ได้ช่วยส่งอาหารให้แก่ผู้ที่เข้าปฏิบัติธรรมในวัด จนกระทั่งมีห้องว่างจึงได้เข้ากรรมฐานและในระหว่างการปฏิบัติกรรมฐานเป็นเวลา 3 เดือนนั้น ได้รับความเมตตาจากพระครูสรวิชัยแบ่งอาหารบิณฑบาตของท่านให้รับประทานมาโดยตลอด เมื่อว่างจากกิจส่วนตัวได้เข้าไปช่วยงานส่วนรวมของทางวัดเป็นประจำมิได้ขาด

ต่อมาพระธรรมปัญญาบดี ได้เมตตาให้เป็นผู้จำหน่ายดอกไม้ รูปเทียน เพื่อรวบรวมปัจจัยบูรณะและซ่อมแซมวัดในระหว่างปี พ.ศ. 2503 จนถึง 2507 จากนั้นพระธรรมปัญญาบดีได้มอบหมายให้ทำงานดูแลในพระอุโบสถซึ่งในสมัยนั้นมีพุทธศาสนิกชนมาปฏิบัติกรรมฐานและฟังเทศน์ที่วัด

มหาธาตุเป็นจำนวนมาก กิจกรรมของวัดจัดขึ้นในวันธรรมสวนะ (วันพระ) และวันอาทิตย์ หนึ่งเดือนมีวันพระ 4 วันคือวันขึ้น 8 ค่ำ วันขึ้น 15 ค่ำ วันแรม 8 ค่ำ วันแรม 15 ค่ำ กิจกรรมวันพระเริ่ม 8.30 - 21.30 น. เวลา 8.30 น. พระสงฆ์สวดทำวัตรเช้า หลังจากนั้นอุบาสกอุบาสิกาสวดมนต์ทำวัตรและสวดอาราธนาขอศีลอุโบสถ สวดอาราธนาธรรม เวลา 10.00 น. อธิบัติสงฆ์³² เทศน์ 1 กัณฑ์ หลังจากนั้นถวายสังฆทานแก่พระสงฆ์ ต่อมาเวลา 12.30 น. อุบาสกอุบาสิกาสวดมนต์ทำวัตรรอบเที่ยง เวลา 13.00 น. พระสงฆ์เทศน์ 1 กัณฑ์ เวลา 14.00 น. พระสงฆ์เทศน์ 2 ธรรมาสน์ เวลา 15.00 น. พระสงฆ์นำอุบาสกอุบาสิกาเจริญจิตตภาวนาโดยใช้คำกำหนดว่า พองหนอ ยุบหนอ ขว้างหนอ ซ้ายอย่างหนอ ยกหนอ เขยิบหนอ เป็นต้น เวลา 16.00 น. อุบาสกอุบาสิกาสวดมนต์ทำวัตรเย็น เวลา 17.00 น. พระสงฆ์สวดมนต์ทำวัตรเย็น เวลา 18.00 น. อธิบัติสงฆ์สนทนาธรรมกับอุบาสกอุบาสิกา เวลา 19.00 น. พระสงฆ์เทศน์ 1 กัณฑ์ เวลา 20.00 น. พระสงฆ์นำเจริญจิตตภาวนาจนถึงเวลา 21.00 น. อุบาสกอุบาสิกาพักผ่อนในพระอุโบสถ เวลา 04.00 น. อุบาสกอุบาสิกาทำวัตรสวดมนต์ เวลา 05.00 น. อุบาสกอุบาสิกาเวลาศีล กลับบ้าน หากวันพระตรงกับวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาคือวันมาฆบูชาวันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา วันอัฐมีบูชา ทางวัดจัดกิจกรรมฟังเทศน์ตลอดคืน วันอาทิตย์จัดกิจกรรม 4 วันหากแต่ไม่มีการค้างคืน แม่ชีจันทมาลาได้ช่วยงานวัดและบำเพ็ญกุศลเนื่องในโอกาสต่าง ๆ ตลอดจนดูแลงานประจำของวัดมาโดยตลอด

ในปี พ.ศ. 2511 คุณนายวงศ์ศิริ เสนียวงศ์ ณ อยุธยา มีความศรัทธาในแม่ชีจันทมาลา ที่ได้เห็นข้อวัตรปฏิบัติและช่วยงานวัดอย่างอุทิศตน จึงมีจิตศรัทธาประกอบกับความเมตตากรุณาได้สร้างหอสวดมนต์ให้แม่ชีไว้ที่เขตครัว คณะ 3 ในวัดมหาธาตุฯ ซึ่งเป็นบริเวณที่ใช้ในการสร้างหอสวดมนต์นี้เป็นที่ว่างและมีสระน้ำ ผักบั้ว ต้นกล้วยที่ขอบสระน้ำและเป็นที่ทิ้งขยะ บริเวณนี้อยู่ระหว่างคณะ 3 และผนังเขตพุทธาวาสตรงข้ามหอรบซึ่งเนื้อที่ประมาณ 100 ตารางวา การสร้างนี้ถือได้ว่าเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมและคณะแม่ชีอย่างมหาศาล หอสวดมนต์แห่งนี้ใช้เป็นสถานที่ประชุมและทำวัตรสวดมนต์เช้า-เย็นของคณะแม่ชีซึ่งสวดมนต์เช้า-เย็นแยกจากพระสงฆ์ พระธรรมปัญญาบดีได้แต่งตั้งแม่ชีจันทมาลาเป็นหัวหน้าแม่ชีปกครองดูแลแม่ชีในสำนัก พระสงฆ์ แม่ชี คฤหัสถ์ในวัดมหาธาตุฯจะเรียกว่าแม่ชีจันทมาลาว่า แม่ใหญ่ ใช้สำหรับเรียกหัวหน้าแม่ชี³³

พ.ศ. 2520 แม่ชีจันทมาลาและญาติโยมผู้มีจิตศรัทธาได้ร่วมสมทบทุนสร้างบ่อเก็บน้ำฝนและน้ำประปา เป็นจำนวนเงิน 102,000 บาท เพื่อให้เพียงพอต่อการใช้และรองรับผู้ที่มาทำบุญในวัด ต่อจากนั้นจากได้ปรับปรุงและขยายหอสวดมนต์ โดยมีผู้ช่วยเหลือสมทบทุน คือ แม่ชีบุญมา รอดครุฑ แม่ชีเชื้อ คงแจ้วและแม่ชีปุ่น คำหอม เพื่อให้มีพื้นที่เพียงพอสำหรับผู้ที่มาทำบุญ และเพื่อการอยู่อาศัย การทำวัตรสวดมนต์และการนั่งสมาธิของคณะแม่ชี ในลักษณะของการเป็นอยู่ร่วมกันอย่างพี่น้องหรือ

³² เจ้าอาวาสของวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ เรียกขานว่า อธิบัติสงฆ์ อันเนื่องจากวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์เป็นที่ตั้งของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระสงฆ์ทั่วประเทศไทยมาศึกษาในมหาวิทยาลัยแห่งนี้ เจ้าอาวาสวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์จึงได้รับแต่งตั้งเป็นนายกสภามหาวิทยาลัยโดยตำแหน่ง

³³ คำว่า แม่ใหญ่ ในบริบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นคำเรียกขานผู้หญิงอาวุโสหรือเป็นที่เคารพแบบให้เกียรติ หรือ แม่ใหญ่ หมายถึงแม่ของแม่ สอดคล้องกับบริบทของแม่ชีจันทมาลา สุทธิแพทย์ ที่มีภูมิสำเนาจากอุบลราชธานี

ลูกหลาน เพื่อการปฏิบัติในศีลธรรม การศึกษาหาความรู้ทางพระพุทธศาสนา³⁴ ซึ่งในขณะนั้นมีแม่ชีอาศัยอยู่ประมาณ 33 คน โดยร่วมทำวัตรเช้าในเวลา 4 นาฬิกา และตอนเย็นเวลา 16.00 น. หลังจากปี พ.ศ. 2520 เป็นต้นมา ได้มีแม่ชีเข้ามาเรียนกรรมฐาน เรียนบาลี เรียนอภิธรรม มาจากทั่วประเทศ ประมาณ 30 คน/ปี โดยอาศัยอยู่ที่หอสวดมนต์เป็นหลัก ต่อจากนั้น ในช่วงปี พ.ศ. 2526 มีแม่ชีทั้งในสำนักและแม่ชีต่างจังหวัดมาขออาศัยอยู่ที่หอสวดมนต์เพื่อเข้ามาศึกษาระดับมัธยมต้น มัธยมปลาย และระดับมหาวิทยาลัย

เนื่องจากคุณแม่ชีจันทมาลา สุทธิแพทย์ มีอายุมากประกอบกับการเตรียมมอบภาระงาน และหน้าที่ความรับผิดชอบให้กับแม่ชีท่านต่อไป จึงได้มีการประชุมคณะแม่ชีในเมื่อวันที่ 15 กรกฎาคม 2543 มีคณะแม่ชีเข้าร่วมประชุมจำนวน 33 คน เพื่อพิจารณาตำแหน่งหัวหน้าแม่ชี ที่ประชุมได้มีมติเป็นเอกฉันท์ แต่งตั้งให้แม่ชีบุญเรือง บุญปัญญา ทำหน้าที่หัวหน้าแม่ชี³⁵ อีกทั้งยังเป็นการเตรียมความพร้อมเข้ามาเรียนรู้ในการบริหารงานในคณะแม่ชี ด้วยการทำพินัยกรรม ดังความตอนหนึ่งในพินัยกรรมได้ระบุไว้ว่า

“พินัยกรรมแต่งตั้งหัวหน้าแม่ชี หอสวดมนต์วงศ์ศิริ เสนิงค์ ณ อยุธยา วัดมหาธาตุฯ คณะ 3 กรุงเทพฯ 21 มกราคม 2540 ข้าพเจ้าแม่ชีจันทมาลา สุทธิแพทย์ โดยเหตุปรารถนาถึงผู้จะเป็นหัวหน้าประจำสำนักแม่ชีคณะ 3 ข้าพเจ้าเห็นสมควรที่จะแต่งตั้งแม่ชีบุญเรือง บุญปัญญา ในด้านความประพฤติ เธอก็เป็นผู้มีศีลา จรรวัตรที่ดีงาม เป็นที่รักของแม่ชีทุกรุ่น ไม่เคยมีเรื่องทะเลาะกับแม่ชีคนใดเลย ขอกราบมัสการท่านอธิบดีสงฆ์ วัดมหาธาตุฯ และท่านเจ้าคณะ 3 โปรดพิจารณาเมตตาแต่งตั้งแม่ชีบุญเรือง บุญปัญญา เป็นหัวหน้าแม่ชีสืบไป” และในพินัยกรรมยังได้กล่าวถึงแนวคิดที่จะจัดตั้งทุนมูลนิธิให้แม่ชีคณะ 3 วัดมหาธาตุ³⁶ แม่ชีจันทมาลา สุทธิแพทย์ ได้เสียชีวิต 12 ตุลาคม 2544 จากนั้น แม่ชีบุญเรือง บุญปัญญา ได้เข้ามาปฏิบัติหน้าที่ในตำแหน่งหัวหน้าคณะแม่ชีรุ่นที่ 2 จนถึงปัจจุบัน

จากเจตารมณ์ของแม่ชีจันทมาลา สุทธิแพทย์ ที่ได้กล่าวไว้ในพินัยกรรม ผศ.ดร.แม่ชี กฤษณา รักษาโณม ได้น้อมนำมาปฏิบัติ จึงได้จัดตั้งมูลนิธิแม่ชีกฤษณา รักษาโณม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการศึกษาภาษาบาลี สนับสนุนทุนการศึกษา สนับสนุนการสร้างศาสนาทายาทสืบต่ออายุพระพุทธศาสนา การศึกษา และงานวิจัย ตลอดจนความร่วมมือกันเพื่อการกุศลและสาธารณประโยชน์³⁷

³⁴ แม่ชีจันทมาลา สุทธิแพทย์, หนังสือสวดมนต์เช้า-เย็น แปล, (กรุงเทพมหานคร: ห.จ.ก.รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์, 2527), หน้า 1-7.

³⁵ แม่ชีจันทมาลา สุทธิแพทย์, ใบแต่งตั้ง ที่ 1/2543 เรื่อง แต่งตั้งหน้าที่ของคณะแม่ชีวัดมหาธาตุ, 15 กรกฎาคม 2543, เอกสารอัดสำเนา.

³⁶ แม่ชีจันทมาลา สุทธิแพทย์, พินัยกรรมแต่งตั้งหัวหน้าแม่ชี, หอสวดมนต์วงศ์ศิริ เสนิงค์ ณ อยุธยา, วัดมหาธาตุฯ คณะ 3 กรุงเทพฯ, 21 มกราคม 2540. เอกสารฉบับจริง.

³⁷ ใบสำคัญแสดงการจดทะเบียนจัดตั้งมูลนิธิ, ทะเบียนเลขที่ กท 3298, ม.น.3, ให้ไว้ในวันที่ 26 สิงหาคม พ.ศ. 2565, เอกสารอัดสำเนา.

การพัฒนาเสนาสนะกุฏิแม่ชีหลังใหม่

การพัฒนาเสนาสนะกุฏิแม่ชีหลังใหม่เกิดขึ้นตามหนังสือที่พิเศษ/2555 ลงวันที่ 25 สิงหาคม 2555 เรื่องการย้ายไปอยู่ ณ ตำหนักสมเด็จ (ชั่วคราว) ด้วยเหตุผลที่จะทำการเคลื่อนย้าย หอสมุดตำราโบราณภาพและเพื่อปรับภูมิทัศน์ด้านหน้าอาคารปฏิบัติธรรมให้สวยงาม เป็นระเบียบนั้น จึงต้องมีความจำเป็นในการรื้อถอนหอสวดมนต์ที่คุณนายวงศ์ศิริ เสนีวงศ์ ณ อยุธยา เป็นผู้สร้างไว้ และทางวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์เป็นผู้สร้างทดแทนหลังเดิมให้ใหม่³⁸ มูลค่าเสนาสนะโดยประมาณ 41 ล้าน เป็นอาคาร 2 ชั้น โดยมีรายละเอียดดังนี้ ห้องสวดมนต์ 1 ห้อง ห้องสมุด 1 ห้อง ห้องนอน 23 ห้องและห้องครัว 1 ห้อง ห้องทานอาหาร 1 ห้อง ห้องน้ำ 12 ห้อง ปัจจุบันมีแม่ชีอาศัยอยู่ทั้ง 18 คน

2. ข้อกติกา ระเบียบ วินัย และจริยวัตร

อ้างถึง คำสั่งเจ้าอาวาสวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ ที่พิเศษ/2526 เรื่อง ให้อุบาสิกา (ซี) ที่อาศัยอยู่วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ ลงวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2526 ลงนามโดย พระพิมลธรรม³⁹ เพื่อมีความประพฤติปฏิบัติเสมอเหมือนกัน จึงตั้งระเบียบไว้ ดังนี้

1. อุบาสิกาจะเข้ามาสำนักอาศัยอยู่ ต้องได้รับอนุญาตจากเจ้าอาวาสก่อน
2. อุบาสิกาผู้ใดมีกิจธุระจะออกไปนอกวัด ให้บอกลาหัวหน้า ถ้าหัวหน้าไม่อยู่ก็ให้บอกลา รองหัวหน้าก่อนทุกครั้งไป
3. ถ้าอุบาสิกาผู้ใดมีกิจธุระจะไปพักแรมคืนที่อื่น ให้เขียนใบลาหัวหน้าเป็นหลักฐาน เมื่อกลับมาแล้วให้แจ้งหัวหน้าหรือรองหัวหน้าทราบ
4. เมื่อมีญาติหรือเพื่อนฝูง (หญิง) จะมาพักแรมคืนอยู่ด้วยต้องได้รับอนุญาตจากหัวหน้า แล้วจึงให้พักแรมคืนได้
5. ห้ามไม่ให้รับแขกที่เป็นเพศชาย เข้ามาพักแรมคืน
6. ให้ทำวัตรสวดมนต์ เข้า-เย็น เป็นกิจประจำทุกวัน เว้นแต่เจ็บไข้หรือมีกิจธุระจำเป็นต้องบอกลา เป็นลายลักษณ์อักษร

ถ้าผู้ใดฝ่าฝืนไม่ปฏิบัติตามระเบียบนี้ ให้หัวหน้ารายงานคณะกรรมการ เพื่อพิจารณาทราบ เรียบร้อยเจ้าอาวาสต่อไป

³⁸ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์, หนังสือเรื่อง การย้ายไปอยู่ ณ ตำหนักสมเด็จ (ชั่วคราว), 2555, เอกสารอรรถาธิบาย.

³⁹ พระพิมลธรรม, คำสั่งเจ้าอาวาสวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ ที่พิเศษ/2526 เรื่อง ให้อุบาสิกา (ซี) ที่อาศัยอยู่วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์, 2526, เอกสารอรรถาธิบาย.

ลำดับและขั้นตอนบทลงโทษ

สำนักแม่ชีมีแนวปฏิบัติร่วมกันในการพิจารณาบทลงโทษ กรณีแม่ชีที่กระทำผิดหรือพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมหรือมีผู้มาร้องเรียน สำนักแม่ชีจะนำเข้าสู่ที่ประชุมคณะกรรมการสำนักแม่ชีเพื่อพิจารณา ทั้งนี้มีขั้นตอน ดังต่อไปนี้

- 1) การสอบสวนเพื่อหาข้อมูลและข้อเท็จจริง
- 2) หากพิจารณาแล้วพบว่ามีความผิดจะกล่าวตักเตือนด้วยวาจา และ
- 3) หากตักเตือนแล้วยังไม่สามารถปรับปรุงตนเองได้ก็จะพิจารณาให้ออกจากสำนักแม่ชีตามมติที่ประชุม

3. วิถีชีวิตของการเป็นนักบวช

แม่ชีในสำนัก ทำวัตรเช้าในเวลา 4 นาฬิกา และตอนเย็นเวลา 16.00 น. และออกบิณฑบาต นอกจากนี้ แม่ชีในกฎจะมีหน้าที่ในการประกอบอาหารส่วนกลางในครัว การทำความสะอาดพื้นที่ส่วนกลางและห้องน้ำ ตามตารางเวร นอกจากนี้ แม่ชีในสำนักยังมีกิจกรรมร่วมกัน เช่น การรับประทานอาหารร่วมกัน และกิจกรรมทำบุญกุญแจประจำปี ฯลฯ ดังที่แม่ชีบุญเรือง บุญปัญญาได้กล่าวไว้ว่า

ที่นี่ สำนักเรา อยู่กันแบบพี่น้อง ดูแลและช่วยเหลือกัน กฎเรามีคนแก่เยอะ คนป่วยก็มี เรามีเงินสำหรับค่าอาหารและมีการจัดเวรผู้รับผิดชอบเป็นอาทิตย์ เราทานข้าวพร้อมกันตอนเช้าและเพล ที่นี่มีแม่ชีทานมื้อเดียวก็มี หลังทานข้าวเสร็จ แม่ชีท่านใดมีหน้าที่ก็จะไปช่วยงานวัด มีไปเรียนอธิธรรมบ้าง ก็ไปทำหน้าที่ตนเอง ที่นี่มีการสวดมนต์ร่วมกันและมีทำบุญกุญแจ⁴⁰

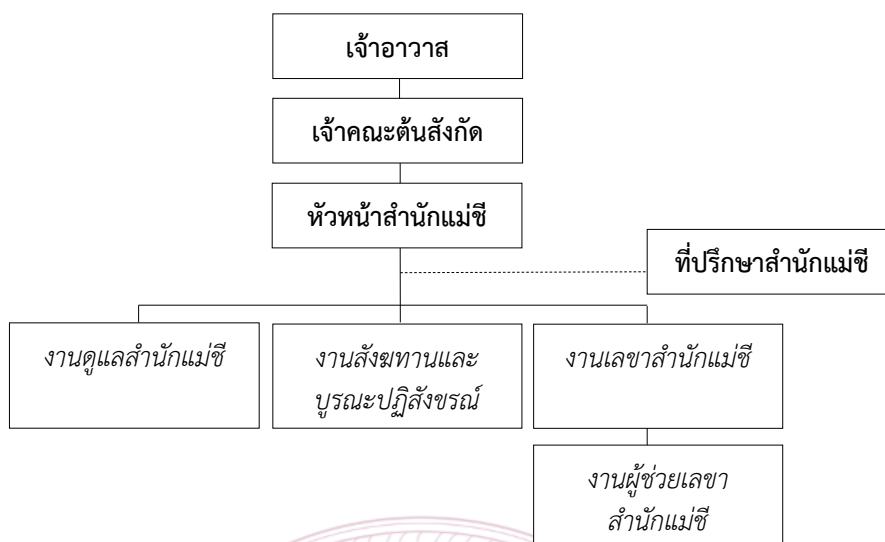
4. การบริหารจัดการสำนัก

อ้างอิง ใบแต่งตั้ง⁴¹ ที่ได้กล่าวถึงหน้าที่ในการบริหารงานสำนักแม่ชีวัดมหาธาตุ แสดงให้เห็นถึงการกำหนดโครงสร้างและกลไกของการบริหารงาน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

⁴⁰ สัมภาษณ์ แม่ชีบุญเรือง บุญปัญญา, หัวหน้าสำนักแม่ชีวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์, 18 ธันวาคม 2565.

⁴¹ แม่ชีจันทมาลา สุทธิแพทย์, ใบแต่งตั้ง ที่ 1/2543 เรื่อง แต่งตั้งหน้าที่ของคณะแม่ชีวัดมหาธาตุ, 15 กรกฎาคม 2543, เอกสารอัคราณา.

ภาพที่ 4.22 โครงสร้างการบริหารงาน สำนักแม่ชีวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์

หน้าที่และความรับผิดชอบของคณะกรรมการบริหารงานสำนักแม่ชี

1. การบริหารงานภายในสำนัก
2. การส่งเสริมพระพุทธศาสนาและสนับสนุนร่วมมือกิจกรรมงานวัด
3. อำนาจการและประสานงานภายในสำนักแม่ชี วัด และบุคคลภายนอก⁴²

ปัจจุบันสำนักแม่ชีวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ มีการบริหารงานสำนักภายใต้การกำหนดโครงสร้างการบริหารงานและตำแหน่ง ดังรายละเอียดต่อไป

รายชื่อและตำแหน่งคณะกรรมการสำนักแม่ชีวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์

ลำดับที่	ชื่อ-สกุล	ตำแหน่ง
1.	แม่ชีบุญเรือง บุญปัญญา	หัวหน้าสำนัก
2.	ผศ.ดร.แม่ชีกฤษณา รักษาโฉม	รองหัวหน้าสำนัก
3.	แม่ชีแสงพรรณ เขียวศิริ	กรรมการสำนัก
4.	แม่ชีจันทิ โปธิ	กรรมการสำนัก
5.	แม่ชีนรินทิพย์ มีมงคล	กรรมการสำนัก
6.	แม่ชีณัฐนารี มีมงคล	กรรมการและเลขานุการ
7.	แม่ชีศรุตดา สุรทินพรวร	กรรมการและเหรัญญิก

โดยยึดหลักการบริหารด้วยธรรมภิบาลในสำนัก ประกอบด้วย การมีส่วนร่วมในการบริหารงาน นอกจากนี้ ยังมีการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบเป็นผู้นำในการสวดมนต์เช้า-เย็น งานครัว งานทำความสะอาดเสนาสนะ นอกจากนี้ ยังมีภาระงานที่มอบหมายให้ช่วยเหลืองานส่วนรวมของทางวัดเป็นประจำ และอีกอย่างหนึ่ง การบริหารสำนักแม่ชีวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ แม่ชีบุญเรือง บุญ

⁴² สถาบันแม่ชีไทย, ใบแต่งตั้งหัวหน้าภาค, 2 เมษายน 2561, เอกสารอัดสำเนา.

ปัญญา ได้กล่าวว่า การบริหารปกครองนั้นต้องอาศัยหลักของความเมตตา กรุณา แทรกด้วยการสอนธรรมะโดยอ้างอิงจากพระไตรปิฎก แม่ชีจะสอนเมื่อมีโอกาสทุกครั้งด้วยวิธีการพูดคุย ประชุมร่วมกับกรรมการสำนัก⁴³

จากการศึกษาข้อมูล คณะผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลการดำรงตำแหน่งหัวหน้าสำนักแม่ชีตั้งแต่เริ่มก่อตั้งสำนักชีจนถึงปัจจุบัน มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

รายชื่อหัวหน้าและระยะเวลาการดำรงตำแหน่งสำนักแม่ชีวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์

ลำดับที่	ชื่อ-สกุล	รายละเอียด
1.	แม่ชีจันทมาลา สุทธิแพทย์	พ.ศ. 2511- 2544 (นับจากปีของการสร้างหอสวดมนต์)
2.	แม่ชีบุญเรือง บุญปัญญา	พ.ศ. 2544 - ปัจจุบัน

5. การคัดเลือกและการรับผู้ที่จะเข้ามาอยู่ในประเพณีพรหมจรรย์

สำนักแม่ชีดำเนินการพิจารณาในรูปของคณะกรรมการสำนักแม่ชี โดยพิจารณาจากการสัมภาษณ์ ทศนคติ เพื่อเข้าสู่ระบบการทดลองอยู่ในสำนักฯ จะมีคณะแม่ชีจะคอยเป็นพี่เลี้ยงดูแลและให้การอบรมข้อวัตรปฏิบัติ หากมีความประพฤติที่ไม่เหมาะสมคณะกรรมการจะนำเข้าที่ประชุมและกล่าวตักเตือนก่อนเพื่อให้ปรับปรุงตนเอง จากนั้นจะมีการประเมินผลโดยที่คณะกรรมการสำนักแม่ชีพิจารณาต่อไป แต่อย่างไรก็ตามในการรับผู้ที่จะเข้ามาอยู่ในสำนักแม่ชีนั้น จะต้องเป็นผู้ปกครองหรือบุคคลรับรองและอนุญาต

6. บทบาทและการทำงานของแม่ชี

ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

สำนักแม่ชีมีบทบาทด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือ การสอนพระอภิธรรมให้กับพุทธศาสนิกชน ที่โรงเรียนอภิธรรมโชติควิทยาลัยภายในวัดมหาธาตุฯ การสอนพุทธศาสนาในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และการออกไปจัดการสอนปฏิบัติธรรมทั้งในกรุงเทพและต่างจังหวัด อีกทั้งยังทำหน้าที่ในการเป็นผู้ช่วยสอนการปฏิบัติธรรมให้กับวัดมหาธาตุฯ

จากศักยภาพและความสามารถของแม่ชีบุญเรือง บุญปัญญา หัวหน้าสำนักแม่ชีคนที่ 2 ได้รับการแต่งตั้งเป็นหัวหน้าภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จากสมาคมสถาบันแม่ชีไทย เมื่อวันที่ 2 เมษายน 2561 โดยมีแม่ชีสโรชา ไชยเกตุ ประธานสถาบันแม่ชีไทย เป็นผู้รับรองการแต่งตั้ง เพื่อทำหน้าที่ในการดูแลคณะแม่ชีไทยในทางพระพุทธศาสนา เป็นภาระสั่งสอน ช่วยแก้ปัญหาต่าง ๆ และอนุเคราะห์ในเขตการปกครองของแม่ชีไทย⁴⁴

ด้วยภาวะผู้นำและการพัฒนาตนเองเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับแม่ชีในสำนักและแม่ชีอื่น แม่ชีบุญเรือง บุญปัญญา ยังได้กล่าวถึงการศึกษาหาความรู้เพิ่มเติม ไม่มีขีดจำกัดของเวลาและอายุ หาก

⁴³ สัมภาษณ์ แม่ชีบุญเรือง บุญปัญญา, หัวหน้าสำนักแม่ชีวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์, 18 ธันวาคม 2565.

⁴⁴ สถาบันแม่ชีไทย, ใบแต่งตั้งหัวหน้าภาค, 2 เมษายน 2561, เอกสารอัดสำเนา.

เราคิดจะพัฒนาตนเองอยู่ตลอดเวลา และการใช้เทคโนโลยีให้เป็นประโยชน์ในการเรียนรู้และเผยแผ่พระพุทธศาสนา ดังคำสัมภาษณ์กล่าวว่า

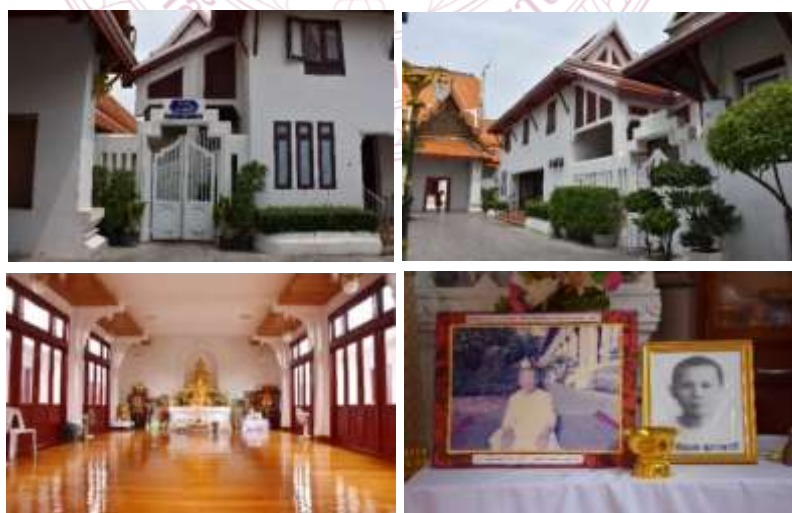
การทำงานด้านพระพุทธศาสนาจำเป็นอย่างยิ่งที่แม่ชีจะต้องมีความรู้เรื่องเทคโนโลยี รู้การใช้ยูทูป การเรียนออนไลน์ และนำมาใช้ในการพัฒนาตนเอง เพราะเทคโนโลยีมีส่วนช่วยในการเผยแผ่ศาสนาและเรียนรู้เพิ่มเติมหากนำมาใช้อย่างถูกวิธีและเป็นประโยชน์ และสิ่งหนึ่งที่แม่ชีอยากฝากไว้ คือ ปัจจุบันปัญหาในสังคมมีมากทั้งปัญหาเศรษฐกิจ การเมือง เยาวชนและครอบครัว อยากให้ผู้มีอำนาจหน้าที่ในการดูแลแต่ละเรื่องเข้ามาแก้ไขอย่างจริงจัง เช่น ปัญหาเศรษฐกิจแม่ชีได้พิจารณาเห็นถึงหลักเศรษฐกิจพอเพียงที่รัชกาลที่ 9 ได้ทรงสอนไว้หากนำมาใช้กับครอบครัวภาระหนี้สิน ความต้องการที่เกินพอ ก็จะไม่เป็นปัญหาอีกต่อไป นอกจากนี้ อยากให้มีการขยายธรรมะควบคู่กับการสอนเยาวชน เพราะเยาวชน คือ กำลังของประเทศชาติในอนาคต⁴⁵

ด้านบริการสังคม

คณะแม่ชีเป็นตัวแทนร่วมกับหน่วยงานราชการและภาคีเครือข่ายในการออกไปช่วยเหลือบริจาคและมอบสิ่งของให้กับผู้ประสบภัยน้ำท่วมและผู้ที่เดือดร้อนในกรณีอื่น ๆ

7. การได้รับสนับสนุนและอุปถัมภ์สำนักแม่ชี

เริ่มจากพุทธศาสนิกชนที่มีจิตศรัทธาร่วมทำบุญทอดผ้าป่าประจำปีในวันที่ 4 พฤษภาคม ของทุกปี ซึ่งรวมเป็นเงินสะสมจำนวนเงินทั้งสิ้น 1,000,000 บาท เป็นเงินค่าอาหารกลางวันของสำนักและมีนายรณชิต แยมสะอาด ผู้มีจิตศรัทธาร่วมทำบุญทุกเดือน ๆ 2,000 บาท สำหรับข้าวสาร ได้รับการดูแลจากพระสงฆ์ในวัดมหาธาตุฯ มอบให้สำหรับทำครัวของสำนักแม่ชี

ภาพที่ 4.23 ที่ตั้ง กิจกรรมและสิ่งแวดล้อมภายในสำนักแม่ชีวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์

⁴⁵ สัมภาษณ์ แม่ชีบุญเรือง บุญปัญญา, หัวหน้าสำนักแม่ชีวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์, 18 ธันวาคม 2565.

4.2.2 สำนักแม่ชีเนกขัมมาภิรมณ์สถาน วัดบรมนิวาสราชวรวิหาร

1. การสร้างชุมชนแม่ชี

ด้วยความศรัทธาของพลเรือเอก กรมหลวงสิงห์วิกรมเกรียงไกร เป็นผู้ซื้อที่ดินถวายพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ เพื่อสร้างสำนักเนกขัมมาภิรมณ์สถาน และมีสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสวัสดิวัดนวิศิษฎ์ พร้อมทั้งพระประยูรญาติเป็นผู้สร้างศาลาสวดมนต์สำนักเนกขัมมาภิรมณ์สถาน สมัยก่อนมีผู้หญิงจากวังเจ้าจอมหม่อมห้ามมารักษาสิล อุโบสถ ฟังเทศน์ จากเจ้าคุณอุบาลี คุณูปมาจารย์ หลวงปู่มั่น ภูริทัตโต หลวงปู่ฝั้น อาจาโร และท่านพ่อลี ธัมมธโร เป็นต้น เนื่องจากสถานพักอาศัยไม่สะดวกสำหรับผู้หญิงในวัง ทั้งทั้งสองที่กล่าวข้างต้น เป็นผู้จัดซื้อและสร้างบนเนื้อที่ 3 ไร่ ถวายแด่เจ้าคุณพระอุบาลีและท่านได้ตั้งชื่อสถานที่นี้ว่า “สำนักเนกขัมมาภิรมณ์สถาน”

พระราชกวี (พระอุบาลีคุณูปมาจารย์) ผู้ตั้งชื่อ “สำนักเนกขัมมาภิรมณ์สถาน”

พลเรือเอก กรมหลวงสิงห์วิกรมเกรียงไกร สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระสวัสดิวัดนวิศิษฎ์

ภาพที่ 4.24 ผู้ซื้อที่ดินและผู้สร้างศาลาสวดมนต์ สำนักแม่ชีเนกขัมมาภิรมณ์สถาน (ภาพจากบันทึกสำนักแม่ชีเนกขัมมาภิรมณ์สถานของแม่ชีอารีย์ บริกุล)

จากการบันทึกของแม่ชีอารีย์ บริกุล เมื่อวันที่ 4 สิงหาคม 2564 ข้อมูลจากพระครูกิตติคุณสาทร (มัน กิตติธโร) ได้กล่าวไว้ว่า “เนกขัมมาภิรมณ์สถาน” คำแปลว่า

เนกขัมมะ หมายถึง ผู้ออกบวช, การออกบวช

อภิรมย์ หมายถึง ยินดียิ่ง, รื่นเรริงยิ่ง

ดังนั้น เนกขัมมาภิรมย์สถาน จึงหมายความว่า สถานที่ตั้ง อันน่ายินดี สำหรับผู้ออกบวช (แม่ชี) หรือ ที่ตั้งอันน่ายินรมย์ยิ่งของผู้ออกบวช หรือที่อยู่อันน่ายินรมย์ของนักบวช⁴⁶

ผู้มาปฏิบัติธรรมเป็นประจำ คือ คุณท้าวสัตยานุรักษ์และอีกหลายท่าน ในสมัยรัชกาลที่ 5-7 คุณท้าวสัตยานุรักษ์ ได้สร้างเรือนพักปฏิบัติธรรมในสำนัก 1 หลัง เป็นเรือนไทยทรงปั้นหยา ปัจจุบันนี้ยังซ่อมแซมและอนุรักษ์ไว้คู่กับศาลาปฏิบัติธรรม

ด้วยคุณท้าวสัตยานุรักษ์เป็นผู้มั่นคงในพระพุทธศาสนา ท่านมักจะไปรับศีล ฟังเทศน์ในวันธรรมสวนะ ที่วัดราชประดิษฐ์ วัดพระแก้วและวัดบรมนิวาสเป็นนิจศีล เมื่อท่านอายุ 60 ได้ลาออกจากราชการและไปพักอยู่ในคณะอุบาสิกาลแล้วออกบวชเป็นแม่ชี เป็นผู้ปกครองท่านแรกของสำนักและได้ปลูกเรือนไว้ในที่แห่งนั้น ต่อมาเมื่อวันที่ 28 มีนาคม พ.ศ. 2499 คุณท้าวสัตยานุรักษ์ถึงแก่กรรม จากนั้นมีหัวหน้าแม่ชีปกครอง คือ แม่ชีเป่า แม่ชีลือ อารมณดี และแม่ชีสมหวัง อิมานาค ตามลำดับ⁴⁷

ภาพที่ 4.25 คุณท้าวสัตยานุรักษ์ (สาย โรจนดิษ)

นอกจากนี้ คำบอกเล่าของพระครูกิตติคุณสาทร (มัน กิตติธโร) ได้แสดงให้เห็นถึงความ เป็นมาของแม่ชีอรุณ โกติยะว่ สำนักเนกขัมมาภิรมย์สถาน วัดบรมนิวาส จากการที่แม่ชีอรุณ โกติยะว่ ได้เข้ามาช่วยงานด้านศาสนาของวัด โดยการมอบหมายจากกรมพระสวัสดิ์วัฒนวิศิษฐ์ ผู้มีความ เลื่อมใสศรัทธาต่อท่านเจ้าคุณพระอุบาลี เนื่องจากแม่ชีอรุณ โกติยะว่ เป็นผู้ที่มีความรู้เรื่องขวเลขจึง ทำหน้าที่ในการจดบันทึกการแสดงธรรมของท่านเจ้าคุณพระอุบาลีจากนั้นจึงนำมาเรียงเป็นภาษาไทย โดยผ่านการตรวจแก้ไขและรับรองจากท่านเจ้าคุณพระอุบาลีก่อนพิมพ์เผยแพร่ เดิมทีแม่ชีอรุณท่าน เป็นคนในวังกรมพระสวัสดิ์วัฒนวิศิษฐ์ เป็นผู้ที่มีความรู้และเก่งขวเลข และมีความสามารถในการแต่ง โคลงกลอน จึงได้รับความไว้วางใจให้อยู่ในวัดและพักที่สำนักเนกขัมมาภิรมย์ ซึ่งกฎแม่ชีอรุณใน ขณะนั้นเป็นเรือนไม้ชั้นเดียว ต่อมาท่านได้เสียชีวิตในช่วงปี พ.ศ. 2504-2505⁴⁸

⁴⁶ สัมภาษณ์ แม่ชีอารี บริกุล, บันทึกประวัติสำนักแม่ชีเนกขัมมาภิรมย์สถาน, 4 สิงหาคม 2564.

⁴⁷ สถาบันแม่ชีไทย, 50 ปี สถาบันแม่ชีไทย, 2562, หน้า 105.

⁴⁸ พระครูกิตติคุณสาทร (มัน กิตติธโร), ใครคือผู้จดบันทึกการแสดงธรรมครั้งต่าง ๆ โดยพระอุบาลี คุณุปมาจารย์ (จันทร์ สิริจนโท), กรุงเทพมหานคร: วัดบรมนิวาส, 5 เมษายน พ.ศ. 2564.

จากเรื่องนี้ นำไปสู่การสืบค้นประวัติของแม่ชีอรุณ โกตียูวะ ที่สำนักเนกขัมมาภิรมณ์สถาน วัดบรมนิวาส เมื่อวันที่ 5 เมษายน 2564 โดยมีแม่ชีสมหวัง เป็นหัวหน้าสำนัก รวมทั้งแม่ชีอารี บริกุล แม่ชีวัลลภา จันทร์อยู่ เล่าว่า แม่ชีอรุณเป็นผู้ที่อยู่ในการดูแลของท้าวสัถยานุรักษ์ (สาย โรจนดิษ) ท่านนี้มีความนับถือและศรัทธาในพระอุปาลี จึงได้ชักชวนให้แม่ชีอรุณมาอยู่ที่สำนักเนกขัมมาภิรมณ์สถาน และได้บวชที่วัดนี้⁴⁹

2. ข้อติกา ระเบียบ วินัย และจริยวัตร

พระราชกวี (พระอุปาสีคุณุปมาจารย์) ได้ตั้งข้อติกาสำหรับเนกขัมมาภิรมณ์สถาน ประกาศไว้เมื่อ 1 กันยายน รัตนโกสินทรศก ร.ศ. 128 หรือ พ.ศ. 2452 มีความว่า ให้ผู้ที่มาอาศัยอยู่ประพฤติตามให้ถูกต้องตามข้อติกาต่อไปนี้

ข้อห้ามกายกรรม

1) ให้รู้กันทั่วว่า เนกขัมมาภิรมณ์สถานนี้เป็นที่ธรณีสถิตวัดบรมนิวาส ผู้ที่จะมาอยู่ ต้องได้รับอนุญาตแต่เจ้าอาวาสก่อน ถ้าเจ้าอาวาสเห็นว่าเป็นคนไม่ควรอยู่ จะบังคับให้ไปเสียจากที่นี่เมื่อไรก็ได้

2) ห้ามมิให้เบียดเบียนผู้อื่นมีหุบัติ เป็นต้น

3) ห้ามมิให้ฉ้อโกงลักขโมยของผู้อื่น

4) ห้ามมิให้คบชู้และเป็นคนชักส่อให้เจ้าบ่าวเจ้าสาว

ข้อห้ามวจีกรรม

1) ห้ามมิให้พูดล่อลวงอำพรางเป็นคำเท็จ

2) ห้ามมิให้ด่าเสียดสี หยาดคายแก่ผู้อื่น

3) ห้ามมิให้เก็บเอาเรื่องคนอื่น ซึ่งเป็นข้อติเตียนนินทาท่าน มาพูด

4) ห้ามมิให้พูดอวดดีเลอะเทอะเหลวไหลหาเป็นประโยชน์ตนประโยชน์ท่านมิได้

ข้ออนุญาตให้ประพฤติ

1) ให้ช่วยกิจการงานที่เกิดขึ้นแก่กันแลกันให้สำเร็จ

2) ให้ช่วยแนะนำตักเตือนซึ่งกันแลกันอย่าให้ทำความผิด ส่วน ผู้ผิดก็อย่าดี้อย่าเถียงให้ถือเอาตามส่วนที่ถูก

3) ให้เกื้อกูลแก่กันแลกันตามได้ตามมี อย่าตระหนี่หวงแหนแต่คนผู้เดียว

4) ให้เคารพยำเกรงซึ่งกันและกันตามวุฒิแลวัย อย่าเป็นคนกระด้างด้วยทิฐิमानะ ให้เป็นคนว่าง่ายสอนง่าย

⁴⁹ ภูธร ภูมะธน, กลิ่นพระราชทาน วัดบรมนิวาสราชวรวิหาร กรุงเทพมหานคร, (กรุงเทพฯ: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), 2564), หน้า 64.

- 5) ให้ตั้งตนเป็นคนดี อย่าทำบาปในที่ลับให้เพื่อนบ้านเกลียดชัง
- 6) ให้รู้ตนเสมอว่า มาอยู่ในที่นี้ ประสงค์จะมาประพาศติดนเป็นคนดี ไม่ได้มาเพื่อลาภยศ
สรรเสริญ
- 7) จะไปมาทางใดให้บอกลาซึ่งกันแลกัน อย่าหนีไปเฉย ๆ
- 8) ผู้มาอยู่ในที่นี้ ต้องเป็นคนมีศีลมีสัจ หัดกายวาจาให้เรียบร้อย ผู้ใดประพาศล่วงข้อ
ห้าม ไม่ทำตามข้ออนุญาตดังที่มีไว้นี้ ให้พึงรู้ตนว่าเป็นผู้ไม่ควรอยู่ในเนกขัมมาภิรมย์สถานแห่งนี้ ให้
จัดแจงหนีไปโดยเร็ว ถึงไม่ไปเจ้าอาวาสก็จะไล่ เป็นอันอยู่ไม่ได้⁵⁰

ภาพที่ 4.26 ข้อกติกาสสำหรับเนกขัมมาภิรมย์สถานประกาศไว้เมื่อ 1 กันยายน รัตนโกสินทรศก ร.ศ.
128 หรือ พ.ศ. 2452

นอกจากข้อกติกากลางต้น การสัมภาษณ์แม่ชีวัลลภา จันทระอยู่ ได้พบข้อมูลเพิ่มเติมในข้อ
กติกาสที่ต้องปฏิบัติ ดังนี้

- 1) กำหนดให้มีการทำวัตรเช้า-เย็น ในวันพระเข้าไปสวดมนต์ ฟังเทศน์ในวัดบรมนิवास
เช้า-เย็น
- 2) ห้ามเพศชาย ไม่ว่าจะเป็นบิดา บุตร หรือ เด็กที่เกิดได้แค่วันเดียว ก็ไม่สามารถเข้า
มาพักอาศัยในวัดได้ หรือแม้แต่หญิงตั้งครรรค์หากทราบเพศทารกในครรภ์ว่าเป็นเพศชาย ก็ไม่สามารถ
เข้ามาพักอาศัยในวัด

ข้อกติกาสเดิมในการเข้ามาปฏิบัติธรรมของสตรีในวัง ยึดหลัก “ตลอดวันและคืนหนึ่ง
เท่านั้น” ⁵¹

⁵⁰ ประกาศ ข้อกติกาสสำหรับเนกขัมมาภิรมย์สถาน, 1 กันยายน รัตนโกสินทรศก ร.ศ. 128 เอกสารอัด
สำเนา.

⁵¹ สัมภาษณ์ แม่ชีวัลลภา จันทระอยู่, สำนักแม่ชีเนกขัมมาภิรมย์สถาน วัดบรมนิवासราชวรวิหาร
กรุงเทพมหานคร, วันที่ 11 ธันวาคม 2565.

จากข้อกติกาท่านเจ้าคุณอุบาลีได้เขียนไว้ว่า แม่ชีอารี บริกุล ได้ให้สัมภาษณ์ว่า สำนักนำมาทบทวนทุก ๆ วันโกนกลางเดือน และหากมีการกระทำผิดก็จะบอกกล่าวตักเตือนกัน หากยังกระทำผิดซ้ำอีกจะมีการลงทัณฑ์และนอกจากนี้ ยังได้กำหนดการเข้าไปบริเวณเขตวัดเพื่อให้เหมาะสมต่อการประพฤติตนของแม่ชี ดังคำสัมภาษณ์ว่า

เรื่องข้อกติกานี้ มีการทบทวนทุก ๆ เดือน วันโกนกลางเดือน กติกาของท่านเจ้าคุณอุบาลี มีการอ่านให้ฟังสมมติว่ามีแม่ชีรูปหนึ่งรูปใดใดทำผิดข้อหนึ่งข้อใดก็จะมีการบอกกัน หรือกำชับหัวหน้าแม่ชีต้องเรียกไปกล่าวและตักเตือนก่อนขึ้นทำผิดอีกจะเอาเข้าที่ประชุม และจะมีมติว่าจะลงทัณฑ์อย่างไร ปัจจุบันปัญหาไม่ค่อยมีเพราะว่าต่างคน ต่างอยู่ อยู่คนละหลัง ๆ เราไม่นอนรวมกันเป็นห้องโถง และนอกจากนี้ ถ้าไม่มีความจำเป็นก็ไม่เข้าไปในเขตวัดด้วยนะ ถ้าเข้าไปต้องมีธุระและต้องเข้าไป 2 คน แต่ไหนแต่ไร อันนี้ก็ชอบตรงนี้แล้วก็ไม่ให้เข้าไปเพ่นพ่าน ยุ่มย่าม ในเขตพระสงฆ์ ให้อยู่ในบริเวณของเรา พระที่เข้ามาในนี้ เดือนหนึ่งแทบไม่มีเลย ไม่มี ท่านไม่เข้ามายุ่มย่าม ไม่มี จะอยู่แบบเอกเทศ แต่ว่าเราจะคำนึงที่ไหน อย่างไร ต่างจังหวัดไกล ไกล ต้องบอกให้ท่านทราบ บอกแม่ชีด้วยกัน ว่าฉันจะโน่น ไปนี่นะ บอกกันให้รู้ แต่ถ้าไปหลายวันต้องไปแจ้งให้หัวหน้าท่านทราบ อย่างนี้ยัง ๆ ปฏิบัติกันอยู่ค่ะ⁵²

3. วิถีชีวิตของการเป็นนักบวช

แม่ชีในสำนักจะมีเรือนอาศัยเป็นของตนเอง และประกอบอาหารทานเอง ไม่ได้ออกไปบิณฑบาตข้างนอก และมีการปฏิบัติกิจวัตรร่วมกันในการสวดมนต์ที่หอสวด โดยท่านเจ้าคุณอุบาลีกำหนดให้สวดมนต์เวลาเดียวกับพระในวัด คือ ทำวัตรเช้า 8 นาฬิกา และทำวัตรเย็น 17 นาฬิกา หลังจากนั้นก็จะทำกิจส่วนตัวแล้วก็มาตักบาตรเช้าหน้าสำนัก หรือไม่บางคนก็เตรียมตัวไปเรียนหนังสือ บางคนก็นั่งกรรมฐาน การเป็นอยู่ภายในสำนักเป็นแบบพี่น้องและกล่าวตักเตือนกันได้ หากเป็นความผิดร้ายแรงก็จะมีพระและหัวหน้าแม่ชีร่วมกันพิจารณา ดังคำให้สัมภาษณ์ว่า

แม่ชีที่นี่จะทำวัตรเช้าเย็นร่วมกันจากนั้นบางคนก็เตรียมไปเรียนหนังสือ บางคนแก่ชราภาพไม่สามารถไปเรียนก็ปฏิบัติ นั่งกรรมฐาน เดินอะไรเล็ก ๆ น้อย ของท่าน ออกกำลังกายอย่างเนี้ย เมื่อก่อนเค้าจะไปเรียนนอกระบบที่เค้าจะไม่เรียนบาลี เรียนนอกระบบที่โด่งดังมาก ไปเรียนที่วัดมหาธาตุส่วนมาก การเป็นอยู่เราอยู่แบบพี่น้อง เครือญาติ มีอะไรก็บอกเตือนซึ่งกันและกันอย่างนี้ จะมีเรื่องหรืออะไรก็แล้วแต่ประเดี๋ยวเดียว ธรรมดาของผู้หญิงก็มีบ้าง เดี่ยวก็หาย หากถ้ารุนแรงหรืออะไรก็แล้วแต่ คือ ห้ามคือ 1. ห้ามให้มีคดีความไปถึงโรงถึงศาล อันนี้คือห้าม ต้องไปเอาเจ้าอาวาสที่ปกครองแม่ชีมาร่วมพิจารณา⁵³

⁵² สัมภาษณ์ แม่ชีอารี บริกุล, สำนักแม่ชีเนกขัมมาภิรมณ์สถาน วัดบรมนิวาสราชวรวิหาร กรุงเทพมหานคร, วันที่ 7 มกราคม 2566.

⁵³ สัมภาษณ์ แม่ชีอารี บริกุล, สำนักแม่ชีเนกขัมมาภิรมณ์สถาน วัดบรมนิวาสราชวรวิหาร กรุงเทพมหานคร, วันที่ 7 มกราคม 2566.

หลังจากสิ้นท้าวสัตยานุรักษ์ (สาย โรจนดิษ) และแม่ชีอรุณ โกติยะแล้ว สำนักก็มีผู้ใจบุญดูแลและให้ความช่วยเหลือ อุปถัมภ์ข้าวสารและอาหาร และร่วมทำบุญกับแม่ชีเมื่อทางสำนักมีการจัดงานหรือกิจกรรมต่าง ๆ ดังคำสัมภาษณ์ของแม่ชีอารีย์ บริกุล กล่าวไว้ว่า

การก่อตั้งสำนักแม่ชีช่วงแรก ๆ ได้รับการอุปถัมภ์จากคุณนายพรเพ็ญ เจ้าของธุรกิจในตลาดโบเบ้ที่ได้ช่วยเหลือบริจาคเครื่องอุปโภค เช่น ข้าวสาร อาหารแห้ง และไม้เพื่อสร้างเรือนแม่ชี ปัจจุบันมีคุณอภิชาติ แซ่โจ้ว และคุณณลินพัฒน์ เอกภักค์วัฒน์ เป็นผู้ดูแลอุปถัมภ์ทั้งเก็บน้ำและร่วมทำบุญกับทางสำนักแม่ชี ตลอดจน ดร.เขมนิส จะบอกบุญแก่ลูกศิษย์ลูกหา ให้เอาข้าวสารอาหารแห้งมั่ง ทำเป็นชุด ๆ มาแจกแม่ชี และยังมีผู้ที่เคยมาบวชถือศีล 8 กลับมาทำบุญมาแจกของ แจกอาหาร นอกจากนี้ยังได้รับอาหารจากท่านบิณฑบาตรแล้ว ท่านก็ให้แม่ชีไปเอา แล้วเอามาไว้ตรงนี้ ตรงโต๊ะด้านหลังตรงนี้แล้วก็ทิ้งให้แม่ชีมาหยิบเอาไป⁵⁴

4. การบริหารจัดการสำนัก

จากการศึกษาข้อมูล คณะผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลการดำรงตำแหน่งหัวหน้าสำนักแม่ชีตั้งแต่เริ่มก่อตั้งสำนักจนถึงปัจจุบัน มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

รายชื่อหัวหน้าสำนักแม่ชีเนกขัมมาภิรมณ์สถาน

ลำดับที่	ชื่อ-สกุล
1.	คุณท้าวสัตยานุรักษ์ (สาย โรจนดิษ)
2.	แม่ชีเป่า (มาจากในวัง)
3.	แม่ชีสำลี สรรณวงศ์
4.	แม่ชีล้อย อารมณดี
5.	แม่ชีสวรรค์ กิจนาค
6.	แม่ชีสมหวัง อิมนาค

หลักการแต่งตั้งหัวหน้าสำนักแม่ชี จะยึดพรรษาและคุณธรรมประกอบการแต่งตั้ง (แต่งตั้งโดยใคร) ปัจจุบันสำนักแม่ชีมีแม่ชีอาศัยอยู่จำนวน 25 คน มีการปกครองดูแลแม่ชีด้วยตนเอง ไม่ขึ้นกับพระสงฆ์ในวัด หากแต่ในระยะแรกได้มีพระครูกิตติคุณสาทร (มัน กิตติโร) เป็นสมภารแม่ชีได้รับมอบหมายจากเจ้าอาวาสให้คอยดูแลสำนักแม่ชีแต่ท้ายที่สุดระบบการปกครองลักษณะนี้ไม่ได้เป็นที่ยอมรับและปฏิบัติตามกันมา สำหรับขั้นตอนและวิธีการบวชนั้น สำนักได้กำหนดไว้เพื่อการบริหารจัดการภายในให้มีระบบและเป็นหลักพื้นฐานในการปฏิบัติ โดยได้กำหนดไว้เป็นของสำนักเองต่อมา เมื่อพ.ศ. 2512 จึงได้ยึดปฏิบัติตามสถาบันแม่ชีไทยกำหนด ดังคำสัมภาษณ์ของแม่ชีอารีย์ บริกุล ให้สัมภาษณ์ว่า

⁵⁴ สัมภาษณ์แม่ชีอารีย์ บริกุล, สำนักแม่ชีเนกขัมมาภิรมณ์สถาน วัดบรมนิวาสราชวรวิหาร กรุงเทพมหานคร, วันที่ 11 ธันวาคม 2565.

การปกครองของแม่ชีในนี้จะมีพระปกครองดูแลแม่ชีอีกทีหนึ่งไม่ว่าแม่ชีจะบวช จะสึกต้องขึ้นตรงกับพระรูปนี้ไม่เกี่ยวกับเจ้าอาวาส ปกครองด้วยพระสมัยก่อน เรียกว่า “พระผู้ปกครองแม่ชี” การบวชหรืออะไรก็แล้วแต่ที่มาอยู่ในนี้ ต้องได้รับอนุญาตจากหัวหน้าแม่ชี มีคนข้างนอกรับรอง 2 มีแม่ชีข้างในรับรอง 6 เป็นพยาน 2 ข้างนอกรับรอง 2 คือคนที่พามาและก็ต้องทำตามตามกฎ ระเบียบ ของท่านเจ้าคุณอุปาสถุณูปมาจารย์ คือ กุศลกรรมบถ 10 ที่มีกติกาเขียนแขวนไว้ข้างบนครอบปัจจุบันนี้ คือ 8 ประพฤติปฏิบัติ ตามกันมาเรื่อยๆ จนมาถึง พ.ศ. 2512 จนกระทั่งก่อตั้งสถาบันแม่ชีไทย ถึงได้รวบรวมข้อ กติกาสำหรับแม่ชีที่ต้องปฏิบัติตาม⁵⁵

5. อัตลักษณ์ของแม่ชี

จากการศึกษาการแต่งกายและความเป็นอยู่ของสตรีและแม่ชีในสำนักสมัยเริ่มแรก จะมีลักษณะของการแต่งกายนุ่งโจงกระเบนหรือผ้าถุงสีดำและเสื้อขาว เนื่องจากสำนักแม่ชีนี้เป็นสำนักที่หญิงในวังเข้ามาปฏิบัติธรรม มีการสร้างเรือนไม้เพื่อให้อาศัยในวันที่เข้ามาปฏิบัติธรรมของสตรีในวัง และมีลักษณะของการใช้บ่อน้ำร่วมกัน มีโอ่งเก็บน้ำประจำเรือน ปัจจุบันการแต่งกายในลักษณะดังกล่าวข้างต้นได้ปรับเปลี่ยนให้เป็นไปตามแบบที่สถาบันแม่ชีไทยกำหนด

ลักษณะของการแต่งกายสตรีในสำนักแม่ชี

ลักษณะของเรือนอาศัย (จัดทำโดยแม่ชีอารีย์ บริกุล)

บ่อน้ำใช้ภายในสำนักแม่ชี

โอ่งเก็บน้ำทรงกลม

โอ่งแปดเหลี่ยม

⁵⁵ สัมภาษณ์ แม่ชีอารีย์ บริกุล, สำนักแม่ชีเนกขัมมาภิรมณีสถาน วัดบรมนิวาสราชวรวิหาร กรุงเทพมหานคร, วันที่ 7 มกราคม 2566.

6. บทบาทและการทำงานของแม่ชี

จากการสัมภาษณ์แม่ชีอารีย์ บริกุล ให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาศักยภาพในภาพรวมของแม่ชีในสำนักและแม่ชีไทย ควรได้รับการพัฒนาจิตใจ เป็นอันดับแรก เพื่อนำไปสู่การสอนหลักธรรมพื้นฐานให้ผู้อื่นได้ ดังคำสัมภาษณ์ตอนหนึ่งว่า

แม่ชีต้องเริ่มจากการพัฒนาจิตใจ และต้องระลึกอยู่เสมอว่าเราบวชแล้ว ภาระกิจที่สำคัญอีกอย่างคือการภาวนากรรมฐานอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ การทำหน้าที่สอนธรรมะพื้นฐานให้ชาวบ้านทั่วไปที่เขาสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น การเว้นชั่วและประพฤดี⁵⁶

นอกจากการส่งเสริมให้การศึกษาแก่คณะแม่ชีมีทั้งการศึกษาเรียนทางธรรม การศึกษาเรียนทั้งทางโลก การศึกษาเรียนทางอภิธรรม การเทศน์มหาชาติทุกปีในวันที่ 31 ธันวาคม และสวดมนต์ข้ามปี เป็นอีกกิจกรรมที่เป็นการพัฒนาศักยภาพและความสามารถของแม่ชีจนเป็นที่มาของเทศน์มหาชาติ ตลอดจนการช่วยงานศาสนากิจและการช่วยเหลือแบ่งปันสังคมรอบข้าง ดังคำสัมภาษณ์ของแม่ชีอารีย์ บริกุล กล่าวว่า

สมัยก่อนแม่ชีเราไม่มี ไม่มีปัจจัยที่จะเสียค่าน้ำ ก็เลยมีมติว่าจะหาเงินเพื่อจะตั้งมูลนิธิน้ำ ไฟ บูรณะปฏิสังขรณ์ สำนักเราเพราะว่าทางวัดไม่ได้ให้ความช่วยเหลือ เริ่มจากการสวดอภิธรรมศพ มีมา 50 กว่าปีได้ นำโดยหัวหน้าแม่ชีคนปัจจุบันท่านเป็นผู้นำสวดส่วนมากคำโคลง หรือคำกาพย์กลอน ต่อมาในปี พ.ศ. 2525 จัดเทศน์มหาชาติปีแรกเป็นทางการ ตอนนั้นรู้สึกตื่นเต้นเพราะว่าปีนั้นได้เงินแปดหมื่นกว่าบาท พ.ศ. 2526 ได้แปดหมื่นกว่าบาทก็เลยเอาไปตั้งมูลนิธิของมหามงกุฏ ตอนที่จัดใหม่ ๆ พ.ศ. 2525-2526 เต็มศาลาประมาณ 40-50 คน นอกจากนี้ ยังมีการจัดกิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนา มีการฟังเทศน์ ตลอดคืน โดยเฉพาะในระหว่างการเข้าพรรษามีกิจกรรมนิมนต์พระมาเทศน์ในสำนักตลอด 3 เดือน และนอกจากนี้ยังมีกิจกรรมนิมนต์พระและสามเณรมาฉันภัตตาหารและจับสลากภัต จากคณะแม่ชีและญาติโยมหรือเรียกอีกอย่าง “ฉันฉลองกัณฑ์เทศน์” มีจิตอาสาออกไปช่วยงานกิจพระศาสนา เช่น อบรมเยาวชนภาคฤดูร้อน ครูสอนเยาวชนพระพุทธรักษาวันเสาร์-อาทิตย์ ติวธรรมศึกษาในโรงเรียนต่าง ๆ สวดอภิธรรมสังคหะ และร่วมกิจกรรมงานที่เกิดขึ้นในสำนักสอนพระพุทธรักษาเสาร์-อาทิตย์ นอกจากนี้ ยังอนุญาตให้ศูนย์อนามัยชุมชนใช้พื้นที่ในบริเวณสำนักเพื่อทำกิจกรรมตรวจสุขภาพแม่ชีและชาวบ้านที่อาศัยภายในชุมชนใกล้เคียงสำนัก⁵⁷

⁵⁶ สัมภาษณ์แม่ชีอารีย์ บริกุล, สำนักแม่ชีเนกขัมมาภิรมย์สถาน วัดบรมนิวาสราชวรวิหาร กรุงเทพมหานคร, 11 ธันวาคม 2565.

⁵⁷ สถาบันแม่ชีไทย, 50 ปี สถาบันแม่ชีไทย, 2562. หน้า 105-106.

ภาพที่ 4.27 ที่ตั้ง กิจกรรมสวดมนต์ข้ามปีและสิ่งแวดลอมภายในสำนักแม่ชีเนกขัมมาภิรมสถาน

4.2.3 สำนักแม่ชีรัตนไพบูลย์

1. การสร้างชุมชนแม่ชี

สำนักแม่ชีรัตนไพบูลย์ ตั้งอยู่บนพื้นที่ของมูลนิธิสถาบันแม่ชีไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์ ต่อมา พ.ศ. 2517 คุณอัมภา เกิดไพบูรณ์ ได้ซื้อที่ดินเพิ่มเติม เริ่มก่อสร้างสำนักในเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2519 โดยมีแม่ละม้าย บุตรเมฆ แม่ชีจรินทร์ พันธุ์บุญญัตติ ร่วมก่อสร้างด้วยกัน เริ่มต้นการก่อสร้างศาลา 1 หลัง กุฏิ 2 หลัง โดยการใช้ไม้เก่าที่สตั๊มป์และต่อมาสร้างเพิ่มอีก 2-3 หลัง⁵⁸

สำนักได้ซื้อที่ดินเพิ่มอีกประมาณ 3 ไร่ คุณแม่จรินทร์ ท่านจบ ป. 4 ท่านปฏิบัติ ท่านพูดเขียนได้จากการปฏิบัติ เท้าที่จำได้ที่วัดถ้ำกลบปี 2503 มีแม่ชีประมาณ 30 คน ฉันทบวชตอนอายุ 27 สมัยนั้น แม่สมจิตต์ ดอกไม้เทศ เป็นหัวหน้าสำนัก และแม่ประทีน ขวัญอ่อนอยู่สนามชี ฉันทอยู่ที่ถ้ำกลบประมาณ 9 ปี ตอนอายุ 40 กว่าในปี 2519 ก็มาสร้างสำนักรัตนไพบูลย์ ต่อมา พ.ศ. 2548 แม่ชีชูใจ ปทุมพันธ์ ได้เข้ามาเป็นผู้บริหารโครงการต่าง ๆ ในสำนัก เน้นการพัฒนาบุคลากรในชุมชน ได้แก่ การจัดอบรมปฏิบัติธรรมแก่แม่ชี สตรี และโครงการศูนย์พัฒนาเด็กก่อนวัยเรียน ปัจจุบันสำนักได้ปรับเปลี่ยนบทบาทในการรับใช้สังคมตามสถานการณ์ที่เปลี่ยนไป โดยเป็นศูนย์ประสานงานเพื่อการ

⁵⁸ สัมภาษณ์ แม่ชีพวงทอง มีสวัสดิ์, หัวหน้าสำนักแม่ชีรัตนไพบูลย์, 18 ธันวาคม 2565.

พัฒนาเยาวชนและสตรีของเครือข่ายแม่ชีไทยพัฒนาฯ และเป็นที่ตั้งของสำนักสถาบันแม่ชีไทยและมูลนิธิสถาบันแม่ชีไทย ในพระบรมราชินูปถัมภ์ นอกจากนี้ยังดำเนินงานที่ครอบคลุมในมิติต่าง ๆ ของสตรีและประชาชนทั่วไป⁵⁹

2. ข้อกติกา ระเบียบ วินัย และจริยวัตร

ใช้ตามที่สถาบันแม่ชีไทยกำหนด ทั้งข้อวัตรปฏิบัติ และการบวชให้เป็นไปตามระเบียบที่สถาบันแม่ชีไทยกำหนด โดยมีที่มาของการตั้งกฎ กติกา และการบวช ดังคำสัมภาษณ์ของแม่ชีพวงทอง มีสวัสดิ์ ว่า

วันที่ 28 สิงหาคม 2512 คนมาเป็น 1,000 เต็มตึกสภา เขาให้นั่งเป็นหมวดหมู่ ฉะนั้นเป็นผู้สังเกตการณ์ มีพระมาหลายรูปนะ การตั้งกฎกติกาสัณยแรก ๆ กรรมการ 25 ท่าน อีกคณะหนึ่ง 30 คน สมัยนั้น ไม่มีอนุกรรมการ แต่ละสำนักส่งกติกามา ขัดแย้งตรงกัน ก็เอาไว้ ข้อไหนไม่มีก็เอาเข้ามาใส่ ได้มีการรวบรวมและมีกติกามาจากสำนักแม่ชีสันติสุข ประชุมนารี เขาวัง สนามชี และถ้ำกลบ เอมาคัดกรองคัดเลือกและประกาศใช้ ต่อมาพลเอกปิ่น มุทิการ ถามว่า อุบาสิกา แม่ชี จะเอาอะไร พวกเราบอกว่า แม่ชี ปลื้มใจมาก พระเดชพระคุณไล่คำว่า “ไทย” ให้ เพราะมีแม่ชีคริสต์ สำหรับการรับแม่ชีเข้ามาบวช ให้ท่องศีล โยมให้ได้ศีล 8 ถ้าจะเข้ามาบวชเป็นแม่ชีต้องท่องตามระเบียบ มารยาท 5 ศาลานิยธรรม 6 กุศลกรรม 10 บางคนฉลาดไปบวชที่อื่น เราก็ไม่รับ คนขี้เกียจจะเจริญมัยละ ไม่อยากเรียน ไม่อยากท่อง เพราะคนที่ไม่รู้จักศีลจะรักษาไม่ได้ ต้องให้รู้ สมัยก่อนตอนบวชจะมีพระ 5 แม่ชี 5 เป็นผู้บวชให้ ต่อมาไม่มีเงินปัจจัยใส่ซองก็ลดจำนวนพระลง เป็นการบวชตามสถานการณ์⁶⁰

นอกจากกฎ ระเบียบข้างต้นที่สำนักแม่ชีรัตนไพบุลย์ได้ถือปฏิบัติตามสถาบันแม่ชีไทย ได้กำหนดไว้แล้วนั้น ในการสวดมนต์ ไหว้พระ ได้ยึดตามบทสวดมนต์ แบบย่ำม เสื้อผ้าและการแต่งกายตามที่สถาบันกำหนดด้วย รวมถึงเล่มแม่ชีสาร ซึ่งจากคำให้สัมภาษณ์ของแม่ชีพวงทอง มีสวัสดิ์ กล่าวไว้ว่า

ในสมัยนั้น การทำหนังสือบทสวดมนต์ การเขียนแบบย่ำม เสื้อผ้า การแต่งกายจำจ้งเขียนแบบละ 50 บาท และแม่ชีสารเดิมแม่ชีที่สนามชีเป็นผู้จัดทำต่อมาแม่ชีละม้ายมอบให้แม่ชีจรินทร์เป็นผู้ทำเล่มแม่ชีสาร⁶¹

3. วิถีชีวิตของการเป็นนักบวช

แม่ชีในสำนักนี้ออกบิณฑบาตทุกเช้า สวดมนต์ทำวัตรเช้าเย็น แล้วไปเรียนธรรมศึกษาและเรียนบาลี แต่ปัจจุบันนี้ มีชีมีน้อยในสำนักและต้องดูแลแม่ชีเด็ก จึงไม่ได้ออกไปเรียน สำหรับการไป

⁵⁹ สัมภาษณ์ แม่ชีพวงทอง มีสวัสดิ์, หัวหน้าสำนักแม่ชีรัตนไพบุลย์, 14 มกราคม 2566.

⁶⁰ สัมภาษณ์ แม่ชีพวงทอง มีสวัสดิ์, หัวหน้าสำนักแม่ชีรัตนไพบุลย์, 18 ธันวาคม 2565.

⁶¹ สัมภาษณ์ แม่ชีพวงทอง มีสวัสดิ์, หัวหน้าสำนักแม่ชีรัตนไพบุลย์, 14 มกราคม 2566.

บึงทาบที่ผ่านมาช่วงเกิดโรคระบาดก็ไม่ได้ไป ต้องทำครัวตัวเอง ดังคำสัมภาษณ์ของแม่ชีพวงทอง กล่าวไว้ว่า

ในช่วงแรกของการก่อตั้งสำนัก โยมนิมนต์ไปบึงทาบ มีคนใส่บาตรอยู่ 3 บ้าน แต่ทุกวันนี้มีโควิดเราไม่ได้ออกไปบึงทาบ ต้องหุงข้าวฉนเอง ในช่วงแรกให้เรียนในสำนักเรียนธรรมศึกษาและบาลี แม่ชีสายหยุด เป็นผู้สอน ต่อมาให้ออกไปเรียนข้างนอก เรียนกศน. เรียนหัตถกรรมหัตถศิลป์ จึงถือว่าแม่ชีก็ได้พัฒนาตนเอง⁶²

4. การบริหารจัดการสำนักแม่ชี

จากการศึกษาข้อมูล คณะผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลการดำรงตำแหน่งหัวหน้าสำนักแม่ชีตั้งแต่เริ่มก่อตั้งสำนักจนถึงปัจจุบัน มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

รายชื่อหัวหน้าและระยะเวลาการดำรงตำแหน่งสำนักแม่ชีรัตนไพบูลย์

ลำดับที่	ชื่อ-สกุล	
1.	แม่ชีละม้าย บุตรเมฆ	พ.ศ. 2519
2.	แม่ชีจรินทร์ พันธุ์บุญดี	
3.	แม่ชีพวงทอง มีสวัสดิ์	
4.	แม่ชีชูใจ ปทุมพันธ์	พ.ศ. 2566

ในด้านความโดดเด่นที่ถือได้ว่าเป็นคุณลักษณะเฉพาะของแม่ชีสำนักนี้ แม่ชีพวงทอง มีสวัสดิ์ ได้กล่าวถึงแม่ชีได้รับการฝึกฝน คือ การสวดมนต์ และมีกิริยามารยาทเรียบร้อย โดยมีแม่ชีชูใจ ปทุมพันธ์ คอยดูแลเด็ก ๆ เป็นเป็นผู้บริหารสำนัก มีผู้ดูแลการเงินร่วมกับแม่ชีชูใจ นอกจากนี้ สิ่งที่อยากให้เด็ก ๆ พัฒนาคือ ภาษาอังกฤษ เวลาที่ชาวต่างชาติมาเยี่ยม เด็ก ๆ จะได้คุยได้ ซึ่งตอนนี้ เด็กบางคนฟังและพูดภาษาอังกฤษได้เป็นบางคำ

5. บทบาทและการทำงานของแม่ชี

ในบทบาทและการทำงานรับใช้พระพุทธศาสนา ที่สำนักได้จัดกิจกรรมเวียนเทียนในวันสำคัญต่าง ๆ โดยมีญาติโยมที่พากันมากราบไหว้สวดมนต์ เวียนเทียน และนอกจากนี้ สำนักได้จัดกิจกรรมให้กับชุมชนและสังคม ดังนี้

- 1) โครงการบวชแม่ชีน้อยพบธรรมครอบครัวพบสุข
- 2) โครงการอบรมค่ายคุณธรรมสานรักแม่และลูก
- 3) โครงการอบรมสร้างเสริมศักยภาพแม่ชีวิทยากร
- 4) โครงการล้างพิษกายด้วยสมุนไพร-ล้างพิษใจด้วยธรรมะ
- 5) โครงการสวดมนต์สร้างปัญญาพัฒนาสุขภาวะ

⁶² สัมภาษณ์ แม่ชีพวงทอง มีสวัสดิ์, หัวหน้าสำนักแม่ชีรัตนไพบูลย์, 18 ธันวาคม 2565.

6) โครงการบวชใจงดเหล้าเข้าพรรษาเพื่อแม่⁶³

ภาพที่ 4.28 ที่ตั้ง กิจกรรมและสิ่งแวดล้อมภายในสำนักแม่ชีรัตนไพบลย์

4.2.4 สำนักแม่ชีสงบจิตต์

1. การสร้างชุมชนแม่ชี

สำนักชีสงบจิตต์และมูลนิธิสำนักชีสงบจิตต์ ตั้งอยู่เลขที่ 9 ซอยอ่อนนุช ถนนสุขุมวิท เขต พระโขนง กทม. 10110 ตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2501 โดยแม่ชีประพิศ หงสกุล ด้วยการซื้อที่ดินไว้ 1 ไร่ เริ่มต้นด้วยการสร้างศาลา 1 หลัง เป็นที่สวดมนต์และสถานที่พักคณะชี ประกอบด้วยกุฏิ 6 หลัง ต่อมาเมื่อ พ.ศ. 2508 อาจารย์ผู้ปกครอง แม่ชีวัดปทุมวนารามถึงแก่กรรมลง ที่สำนักแม่ชีไม่มี ผู้ปกครอง แม่ชีประพิศ หงสกุล จึงได้เชิญแม่ชีบุญเลี้ยง แอ่วม ซึ่งเวลานั้นไปปฏิบัติกรรมฐานอยู่ที่เขา สวนหลวง จังหวัดราชบุรี มาเป็นผู้ปกครองแทน เพราะต้องกลับไปปกครองที่คณะชีวัดปทุมวนาราม ในสถานที่ตั้งสำนักชีและมูลนิธิแห่งนี้ เริ่มต้นที่มาอยู่หนทางไปมาไม่สะดวก ในช่วงฤดูฝนน้ำดินโคลน ตลอดทาง เพราะที่ดินเป็นท้องนา ถนนยังเป็นดิน ถ้ามีธุระต้องเดินไปลงเรือที่คลองพระโขนง ซึ่งทำให้ ได้รับความยากลำบาก พ.ศ. 2509 นางสาวบุญขึ้น रामโกมุท มีศรัทธาสร้างศาลาใหญ่ ครึ่งตึกครึ่งไม้

⁶³ สถาบันแม่ชีไทย, 50 ปี สถาบันแม่ชีไทย, 2562. หน้า 54.

สองชั้น 1 หลัง พร้อมยกที่ดินที่ปลูกศาลาประมาณ 40 ตารางวาเศษ ให้เป็นที่สวดมนต์ พร้อมทั้งยกกรรมสิทธิ์ที่ดินให้เป็นสมบัติของมูลนิธิ

ต่อมา พ.ศ. 2519 ทางสำนักชีได้เปิดสอนวิชา ศีลธรรม จริยธรรม วัฒนธรรม เคหะศิลป์ และกิจกรรมหลายสาขาเป็นครั้งแรก กิจกรรมนี้เป็นที่สนใจของคณะแม่ชีและผู้ที่ได้รับบอชมจากแม่ชีมาก จึงได้ดำเนินกิจกรรมบอชมมาทุกปี โดยสภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทยเป็นผู้อุปถัมภ์ ในเรื่องปัจจัยการบอชม คุณหญิงดิฐการ ภักดี เป็นผู้ประสานงาน ท่านผู้นี้มีบทบาทอันสำคัญในการหาทุนบอชมออกไปเผยแพร่ ในการบอชมนั้นจัดเป็น 2 รุ่น ๆ ละ 20 รูป ใน 1 ปีประมาณ 40 รูป จนสถานที่พักอาศัยไม่เพียงพอ

ต่อมา แม่ชีช้อย มณีขาว ได้เห็นถึงความจำเป็นในเรื่องที่พัก เกิดจิตศรัทธา จึงได้บริจาคเงินจำนวน 282,660 สร้างตึก 2 ชั้น หนึ่งหลัง ชื่อ “ตึกช้อย มณีขาว” ชั้นบนเป็นที่พักของแม่ชี ชั้นล่างเป็นสถานที่ฝึกบอชม ศีลธรรมและกิจกรรมเคหะศิลป์ ได้เปิดบอชมไปแล้ว 12 รุ่น ๆ ละ 20 รูป สามารถออกไปเป็นวิทยากรแนะแนวทางให้แก่เยาวชนสตรี ในส่วนภูมิภาคหลายจังหวัด และเมื่อปี พ.ศ. 2526 กรุงเทพมหานคร ได้ประสบอุทกภัยอย่างร้ายแรง ย่านอ่อนนุชถูกน้ำท่วมมากที่สุด ในสำนักชีสงบจิตต์ ภูมิทุกหลังจมน้ำต้องอพยพย้ายสิ่งของไปไว้ชั้นบนของตึกช้อย มณีขาว น้ำท่วมอยู่ประมาณ 3 เดือน เมื่อน้ำลดจึงได้ซ่อมแซมบูรณะที่อยู่และสิ่งของต่าง ๆ เสียหายเป็นจำนวนมาก สถานที่อยู่คับแคบไม่เป็นระเบียบ แม่ชีมีจำนวน 40-50 รูป โรงครัวก็ชำรุดประจวบกับโรงเรียนวาศรีจะเลิกกิจการ อาจารย์ทิพวัลย์ จึงบอกขายโรงเรียน 110,000 บาท ก็นึกว่าหากได้โรงเรียนนี้มาก่อสร้างก็คงจะดีมาก แต่ข้อที่หนักใจที่สุด ก็คือ ทางสำนักขาดปัจจัยอันเป็นกำลังสำคัญ ในขณะนั้น คุณสุวพันธ์ ได้มาพักอยู่ด้วย เป็นผู้สนับสนุนรับยินดีจะช่วยเหลือผู้บริจาคสมทบ ในราคาห้องละ 20,000 บาท เมื่อตกลงก็ได้ทำสัญญาซื้อและชำระเงินในวันที่ 16 เมษายน 2527 และได้รื้อถอนและขนไม้เข้ามาไว้ในสำนัก พร้อมทั้งได้รื้อกุฏิและโรงครัวในสำนักออก 4 หลัง ในส่วนที่ไม่รื้อ คือ ศาลาบุญขึ้น งามโกมุต ตึกช้อย มณีขาว และยังเหลือกุฏิไว้อีก 2 หลัง เพื่อเป็นที่พักแม่ชี อีกหลังหนึ่งสำหรับเป็นที่รับรองแขก ซึ่งอยู่ติดกับห้องสมุดสุวพันธ์ ต้นเกียรติกุล เป็นผู้สร้างได้นำนาฬิกา พัดลม และหนังสือต่าง ๆ มาไว้เพื่อให้คณะแม่ชีได้ศึกษาหาความรู้เพิ่มเติม

สำหรับ “อาคารสามัคคีเอกประสงค์” ปลูกเป็นแนวหักมุมยาว 38 เมตร กว้าง 12 เมตร สร้างเสร็จเมื่อวันที่ 20 ธันวาคม 2527 จำนวนเงินก่อสร้าง 600,000 บาท เป็นอาคาร 2 ชั้น มี 19 ห้อง เป็นที่พักของแม่ชี สำหรับชั้นล่างเป็นที่พักสำหรับแม่ชีสูงอายุ จำนวน 8 ห้อง ที่เหลือเป็นห้องโถงใหญ่สำหรับบอชมแม่ชีที่เป็นวิทยากร และแบ่งเป็นห้องครัว ห้องเก็บพัสดุ และห้องคว้นรูปหอม ซึ่งในมูลนิธินี้มีกิจกรรมอีกอย่างหนึ่งของแม่ชีที่สูงอายุ คือ ทำรูป ใช้เวลาก่อสร้าง 7 เดือน 20 วัน

ถัดไปทางทิศเหนือของอาคารหลังนี้ มีเนื้อที่ประมาณ 1 ไร่ 84 ตารางวา ได้กั้นบริเวณมิดชิดสำหรับเป็นที่เจริญภาวนา ในบริเวณนี้มีกุฏิ 6-7 หลัง รวมกับศาลาพักร้อนด้วย และมีผู้ปฏิบัติ

กรรมฐานอยู่ทุกหลัง สถานที่แห่งนี้แม่ชีประพิศ หงสกุล เป็นผู้ซื้อที่ดินและได้ถวายกรมศาสนา ยกให้เป็นของวัดปทุมวนารามและเสียค่าธรรมเนียมปีละ 2,000 บาท⁶⁴

2. ข้อกติกา ระเบียบ วินัย และจริยวัตร

ศีลและข้อกติกา สำหรับ แม่ชีสำนักสงบจิตต์ ใช้สำหรับอ่านในวันประชุมวันที่ 1 และวันที่ 15 สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ญาณวระเถระ) วัดเทพศิรินทราวาส ได้เมตตาตรวจแก้ มีรายละเอียด ดังนี้

แม่ชีสำนักสงบจิตต์ ต้องรักษาสิกขาบททั้ง 8 และข้อกติกาอีก 4 หมวด ได้แก่

หมวดที่ 1 เรียกว่า เมณณาจารย์ โทษ 10 ประการ

หมวดที่ 2 เรียกว่า กายสมาจาร โทษ 8 ประการ

หมวดที่ 3 เรียกว่า วจีสมาจาร โทษ 13 ประการ

หมวดที่ 4 เรียกว่า อะโคจาร โทษ 7 ประการ

การรักษาสิกขาบททั้ง 8 เรียกว่า สมาทานศีล และการรักษาข้อกติกา เรียกว่า สมาทานวัตร ศีล 8 กับทั้งวัตรสมาทาน 38 ข้อนี้ เป็นหน้าที่ของชี จะพึงสมาทานสำรวมรักษาไว้ให้บริสุทธิ์ในสิกขาบททั้ง 8 ถ้าขาดในสิกขาบทใดก็ตามต้องตั้งใจสมาทานใหม่ ศีลจึงจะบริสุทธิ์ได้ต่อไป ส่วนวัตรสมาทาน 38 ข้อนั้น ชีเป็นโทษในข้อใด พึงเปิดเผยข้อนั้นในเพื่อนพรหมจารีผู้ใดผู้หนึ่งแล้ว พึงตั้งใจสำรวมระวังต่อไป เป็นอันพ้นโทษบริสุทธิ์ได้ ถ้าชีผู้ใดแกล้งลวงในศีล ได้ชื่อว่าเป็นผู้เสียศีล ถ้าแกล้งลวงในวัตรคือข้อห้ามรู้ตัวแล้วไม่เห็นโทษ ไม่เปิดเผยแสดงโทษของตน เพื่อความสำรวมระวังต่อไป ได้ชื่อว่าเป็นผู้เสียสังข ในผู้ที่ได้สมาทานศีลและวัตร จึงควรตั้งใจปฏิบัติให้จริงจัง สมดังความตั้งใจของตนว่าจะเป็นผู้ปฏิบัติละโทษ ทำตัวให้เป็นผู้บริสุทธิ์พ้นโทษทั้งปวง สิกขาบททั้ง 8 และข้อกติกา 38 ข้อที่สมเด็จพระพุทธเจ้าทรงแสดงเห็นควรแล้ว ประกอบด้วย

1) ศีล 8 ได้แก่

สิกขาบทที่ 1 แม่ชี พึงเว้นจากการฆ่าสัตว์ด้วยตนเอง และไม่ใช่ผู้ใดผู้หนึ่งให้ฆ่า

สิกขาบทที่ 2 แม่ชี พึงเว้นจากการลักและฉ้อข้าวของเขาด้วยตนเองและไม่ใช่ผู้ใดผู้หนึ่งให้ลัก และฉ้อ และไม่ถือเอาสิ่งของอันเจ้าของเขายังไม่ได้อนุญาตให้ด้วยกายหรือด้วยวาจา

สิกขาบทที่ 3 แม่ชี พึงเว้นจากการเสพอะสังฆกรรมอันเป็นฆ่าศึกแก่พรหมจรรย์

สิกขาบทที่ 4 แม่ชี พึงเว้นจากการกล่าวคำปด และล่อลวงผู้อื่นด้วยกายหรือวาจา

สิกขาบทที่ 5 แม่ชี พึงเว้นจากการดื่มสุราและเมรัย ของทำให้ประสาทมัวเมาต่าง ๆ

⁶⁴ แม่ชีประพิศ หงสกุล, มหาสติปฐฐานสูตร สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ญาณวระเถระ) วัดเทพศิรินทราวาส, เนื่องในวาระอายุครบ 91 ปี และฉลองอาคารสามัคคีเอนกประสงค์ หอสมุดสุวพันธ์ ต้นเกียรติกุล, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ทวีริชต์, 2528), หน้า ค-ช.

สิกขาบทที่ 6 แม่ชี พึงเว้นจากการบริโภค อาหารในการอันผิต คือ ตั้งแต่อาทิตย์เที่ยงแล้ว ไปจนถึงเวลาอรุณรุ่งขึ้นมาใหม่

สิกขาบทที่ 7 แม่ชี พึงเว้นจากการพ้อนรำขับร้องและประโคมเครื่องดนตรีต่าง ๆ และดูการเล่นแต่บรรดาเป็นฆาค์แก่การกุศลและทักทวงระดับประดาตกแต่งซึ่งร่างกายด้วยระเบียบดอกไม้ของหอมเครื่องทาศรีงย้อมผัดผิวให้งามต่าง ๆ

สิกขาบทที่ 8 แม่ชี พึงเว้นจากการนั่งนอนเหนือที่นั่งที่นอนอันสูงใหญ่และเบาะพูกมีภายในใส่ด้วยนุ่นและสำลีและเครื่องปูลาดอันวิจิตรงามทำด้วยเงินหรือทองต่าง ๆ

2) ข้อกติกา

(1) หมวดที่ 1 เมณณาจารย์ โทษ 10 ประการ ได้แก่

- ข้อ 1 ไม่ควรเพ่งเล็งตาต่อกับด้วยบุรุษ ด้วยจิตต์กำหนด ถ้าขึ้นทำเป็นโทษ
- ข้อ 2 ไม่ควรตั้งใจดูมนุษย์หรือสัตว์เดียรัจฉานซึ่งบำเรอกันในเรื่องเมณณ ถ้าขึ้นทำเป็นโทษ
- ข้อ 3 ไม่ควรแกล้งถูกต้องกายบุรุษซึ่งรู้ความนอกจากมีอาการป่วยไข้ ซึ่งจำเป็นแพทย์จะตรวจอาการเพื่อรักษา ถ้าขึ้นทำเป็นโทษ
- ข้อ 4 ไม่ควรพยายามเพื่อความกำหนด ถ้าขึ้นทำเป็นโทษ
- ข้อ 5 ไม่ควรเจตนาถึงเรื่องเมณณ ถ้าขึ้นทำเป็นโทษ
- ข้อ 6 ไม่ควรเดินหรือยืนหรือนั่งหรือนอน อยู่ในที่ลับตากับด้วยบุรุษซึ่งรู้ความสองต่อสอง ถ้าขึ้นทำเป็นโทษ
- ข้อ 7 ไม่ควรเดินหรือยืนหรือนั่งหรือนอนหรือพุดอยู่ในที่ลับตากับด้วยบุรุษซึ่งรู้ความสองต่อสอง ถ้าขึ้นทำเป็นโทษ
- ข้อ 8 ไม่ควรตั้งใจฟังเสียงอันเป็นที่ตั้งแห่งความกำหนด ถ้าขึ้นทำเป็นโทษ
- ข้อ 9 ไม่เป็นไข้ ไม่ควรนอนด้วยกันสองคนในมุ้งเดียวกัน ถ้าขึ้นทำเป็นโทษ
- ข้อ 10 เมื่อจะส่งหรือได้รับจดหมาย จะเป็นคฤหัสถ์หรือบรรพชิตก็ตาม ในจดหมายจะมีเนื้อความอย่างไรก็ตามพึงนำมาให้ผู้ใหญ่ดูเสียก่อน ถ้าขึ้นดูแต่ผู้เดียวเป็นโทษ

(2) หมวดที่ 2 กายสมาจาร โทษ 8 ประการ ได้แก่

- ข้อ 1 ไม่ควรเบียดเบียนเขี่ยนตมมนุษย์หรือสัตว์เดียรัจฉาน ถ้าขึ้นทำเป็นโทษ
- ข้อ 2 ไม่ควรใช้กิริยาเงือกเงื่อเหมือนจะประหารกัน ถ้าขึ้นทำเป็นโทษ
- ข้อ 3 ไม่ควรใช้กิริยาที่ชั่ว คือ โยนหรือปาววัตถุสิ่งของต่าง ๆ ด้วยอำนาจโทษะวิการ ถ้าขึ้นทำเป็นโทษ
- ข้อ 4 ไม่ควรทำตาค้อนควักกันด้วยจิตต์ที่เกลียดโกรธ ถ้าขึ้นทำเป็นโทษ

ข้อ 5 ไม่ควรเล่นการพนันทุกประเภท ถ้าขึ้นทำเป็นโทษ

ข้อ 6 ไม่ควรกระทบกายปล้ำปลุก จี้หยอกกัน ถ้าขึ้นทำเป็นโทษ

ข้อ 7 ไม่ควรแสวงหาเลี้ยงชีพในทางที่ผิด ถ้าขึ้นทำเป็นโทษ

ข้อ 8 ไม่ควรทำตนเป็นนายหน้าซื้อขาย ถ้าขึ้นทำเป็นโทษ

(3) หมวดที่ 3 วชิรสมาจาร โทษ 13 ประการ ได้แก่

ข้อ 1 ไม่ควรอวดคุณความดีที่มีในตนเพื่อให้เขานับถือ ถ้าขึ้นทำเป็นโทษ

ข้อ 2 ไม่ควรกล่าวคำส่อเสียด คือ ได้ยินเขาด่าหรือว่าติเตียนกัน เก็บถ้อยคำเหล่านั้นไปบอกเล่าให้ผู้ที่ถูกด่าหรือถูกว่าติเตียนฟัง เพื่อให้คนทั้งสองฝ่ายเกลียดชังแตกร้างกันหรือเพื่อให้เขาชอปรักตน ถ้าขึ้นทำเป็นโทษ

ข้อ 3 ไม่ควรกล่าวคำหยาบ คือ ด่าแข่งคน หรือด่าแข่งสัตว์เดียรฉานหรือด่าแข่งตัวเอง ด่าแข่งดินน้ำไฟลม วัตถุสิ่งของต่าง ๆ ถ้าขึ้นทำเป็นโทษ

ข้อ 4 ไม่ควรกล่าวคำโปรยเสียซึ่งประโยชน์ ควรกล่าวแต่ถ้อยคำที่ประกอบด้วยประโยชน์ คือ กล่าวแต่ว่าจาที่จริง กล่าวอาศัยอรรถ กล่าวอาศัยธรรม กล่าวอาศัยวินัย กล่าววาจาที่มีที่ตั้งที่อ้างอิง มีที่สุตรอบประกอบด้วยประโยชน์ในการที่ควร ถ้าขึ้นทำเป็นโทษ

ข้อ 5 ไม่ควรทู่เถียงทะเลาะวิวาทกัน ถ้าขึ้นทำเป็นโทษ

ข้อ 6 ไม่ควรใช้เสียงขู่ตวาดกัน ถ้าขึ้นทำเป็นโทษ

ข้อ 7 ไม่ควรพูดสลับ ถ้าขึ้นทำเป็นโทษ

ข้อ 8 ไม่ควรโจทยกโทษผู้อื่น โดยความคาดคะเน ถ้าขึ้นทำเป็นโทษ

ข้อ 9 ไม่ควรนำโทษแม่ชีอื่นที่ได้แสดงแล้วแก้ตนไปบอกแก่ผู้ที่อยู่นอกกติกา ถ้าขึ้นทำเป็นโทษ

ข้อ 10 ไม่ควรกล่าววาจา ไม่เอื้อเฟื้อในศีล ในข้อห้าม ในธรรม ในบุคคล ในเวลาที่ได้ตักเตือน โจทท้วงด้วยศีลและข้อห้าม และโดยธรรมที่ชอบ ถ้าขึ้นทำเป็นโทษ

ข้อ 11 ไม่ควรชักลื้อหญิงชายให้เป็นสามีภริยากัน ถ้าขึ้นทำเป็นโทษ

ข้อ 12 ไม่ควรติเตียน พระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์ ถ้าขึ้นทำเป็นโทษ

ข้อ 13 ไม่ควรพูดหลอกหลอนเล่นกัน ถ้าขึ้นทำเป็นโทษ

(4) หมวดที่ 4 อะโศจาร โทษ 7 ประการ ได้แก่

ข้อ 1 ไม่ควรไปเที่ยวในที่มหาชนเขาประชุมกัน เล่นการมหรสพ หรือไปทรงเจ้าเข้าผีต่าง ๆ ถ้าขึ้นทำเป็นโทษ

ข้อ 2 ไม่ควรไปนั่งเล่นในร้านขายสุรา ถ้าขึ้นไปเป็นโทษ

ข้อ 3 ไม่ควรไปในสำนักหญิงโสเภณี ถ้าขึ้นไปเป็นโทษ

ข้อ 4 ไม่ควรไปในสำนักขายโสด ซึ่งไม่ใช่ญาติโดยไม่มีกิจจำเป็น ถ้าขึ้นไปเป็นโทษ

ข้อ 5 ไม่ควรไปนั่งในกุฏิพระสงฆ์ในเวลาอย่าค่าแล้ว ไปโดยไม่มีกิจจำเป็น ถ้าขึ้นไปเป็นโทษ

ข้อ 6 ไม่ควรไปเที่ยวเล่นเรือและเล่นน้ำ โดยตั้งใจเพื่อสนุกและไปในงานสมรส ถ้าขึ้นไปเป็นโทษ

ข้อ 7 ไม่ควรไปเที่ยวภิกษาจารขอเงินและสตางค์และแจกฐีกาเรียรายบุคคลที่ไม่ใช่ญาติ โดยไม่มีกิจจำเป็นและไปนั่งเทียนขายทองตามวัดที่มีงานต่าง ๆ ถ้าขึ้นไปเป็นโทษ

ตามที่ได้อ่านในสิกขาบททั้ง 8 และข้อกติกาอีก 38 คือ เมณณาจารย์โทษ 10 ประการ กายสมาจารโทษ 8 ประการ วจีสมาจารโทษ 13 ประการ อโคจารโทษ 7 ประการนั้น ท่านทั้งหลายได้เป็นผู้บริสุทธิ์แล้วหรือ ถ้าบริสุทธิ์แล้วก็นิ่ง ข้าพเจ้าจะถือเอาความที่ท่านทั้งหลายนั่งอยู่เป็นบอกบริสุทธิ์

นอกจากศีลและข้อกติกาข้างต้น แม่ชีสำนักสงบจิตต์ได้กำหนด เสดียวัดไว้ดังนี้

ข้อ 1 แม่ชี พึงศึกษาว่า เราจะนั่งให้เป็นลำดับกันตามผู้ที่มีพรรษาแก่ก่อนกว่ากัน ยกไว้แต่ได้รับอนุญาตจากผู้ที่มีพรรษาแก่กว่าตนแล้วจึงควรนั่งหรือเดินไปข้างหน้าได้

ข้อ 2 แม่ชี พึงศึกษาว่า เราจะไม่เดินเรียงกันไปตามถนน

ข้อ 3 แม่ชี พึงศึกษาว่า เราจะไม่พูดเสียงดังและหัวเราะเสียงดังเดินไปตามถนน

ข้อ 4 แม่ชี พึงศึกษาว่า เมื่อบริโภคอาหาร ถ้าอาหารยังอยู่ในปากเราจะไม่อ้าปากพูด

ข้อ 5 แม่ชี พึงศึกษาว่า เมื่อบริโภคอาหาร เราจะไม่แลบลิ้นรับอาหารและจะไม่เลียริมฝีปากและเคี้ยวอาหารมีเสียงดัง จีบ ๆ จีบ ๆ และชดแกงมีเสียง ชูด ๆ โหก ๆ

ข้อ 6 แม่ชี พึงศึกษาว่า เมื่อบริโภคอาหาร เราจะไม่โปรยเมล็ดข้าวให้ตกนอกภาชนะ และไม่ใช่มือเปื้อนจับภาชนะน้ำ และจะไม่ยื่นรับประทานอาหาร นอกสถานที่ และจะไม่รับประทานอาหารร่วมกับบุรุษเว้นแต่เด็ก

ข้อ 7 แม่ชี พึงศึกษาว่า ถ้ามีคนนั่งที่พื้น เราจะไม่ใช่กิริยาชั่ว คือ เดินกรายศรีชะ และยื่นคำศรีชะหรือเหยียดเท้าไปตรงผู้ที่นั่งอยู่พื้นเดียวกัน และไม่นั่งสูงกว่าผู้ใหญ่ที่ควรเคารพ เช่นนั่งบนไดคั่นบนผู้ใหญ่ที่นั่งอยู่คั่นล่าง ควรลดลงมานั่งคั่นล่าง

ข้อ 8 แม่ชี พึงศึกษาว่า เราจะเป็นผู้มีสติสัมปชัญญะ มีความรู้ให้รอบคอบว่า การบริโภคอาหารและความเป็นอยู่ของเราไม่เพื่อประโยชน์อย่างใดทั้งสิ้น นอกจาก เพื่อประโยชน์ในการประพฤติพรหมจรรย์และการประพฤติพรหมจรรย์ในพระพุทธศาสนาที่ต้องละความยินดีในรูป รส กลิ่น เสียง เหล่านี้เอง

ดังคำสัมภาษณ์แม่ครู ได้กล่าวไว้ว่า เสดียวัด เมื่อก่อนมี 6 ข้อ ภายหลังเอามาเพิ่มอีก 2 ข้อ นอกจากนี้ คุณย่าตั้งกฎไว้ว่า ทุกวันที่ 1 และวันที่ 15 จะต้องมีการประชุมแล้ว

อ่านข้อกติกา ทบทวนข้อวัตรแล้วเราก็มารับข้อปฏิบัติกัน เราจะบอกกับแม่ชีอาวโส ว่าเราละเมิดข้อไหน และแม่ชีผู้นั้นจะให้เรารวบรวมระวังในข้อวัตรอย่างนี้คือการบอกข้อปฏิบัติทั้งหมดมี 38 ข้อที่ต้องพึงรักษา คุณแม่สาละเป็นผู้ทำข้อวัตรขึ้นมา⁶⁵ เพราะที่นี้ เราเคร่งครัดเรื่องกติกา การกราบไหว้ การครองในข้อปฏิบัติ เช่น เรื่องอาหาร นมก็ไม่ให้ทาน น้ำเต้าหู้ คุณย่าก็ไม่ให้ทาน แม้แต่น้ำมะพร้าวคุณย่าจัดว่าเป็นอาหารก็ยังทานไม่ได้ ซึ่งถือได้ว่าบุคลิกลักษณะของแม่ชี สามารถบอกได้ว่ามาจากสำนักไหน แต่อย่างไรปัจจุบันนี้ ก็อนุโลมเพราะมีคนแก่และคนป่วยที่ต้องทานยา⁶⁶

ในข้อกติกายังกล่าวว่า ท่านที่ขึ้นมาบนสถานที่นี้ ก็เพื่อจะขึ้นมาหาบุญกุศล คือ ตั้งใจจะมาสวดมนต์และฟังธรรมทุกท่านก็ควรทำกุศลให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไป คือ ประพฤติตามครูอาจารย์ที่ท่านสอนไว้ดังนี้

- 1) ไม่ควรอวดคุณความดีของตัวเอง
- 2) ไม่ควรพูดเรื่องที่ไม่เป็นประโยชน์
- 3) ไม่ควรพูดเรื่องที่ตนไม่รู้
- 4) ผู้หนึ่งกำลังพูด อีกผู้หนึ่งไม่ควรพูดสอดแทรกให้เสียงปะทะกัน ควรนั่งฟังให้หยุดพูดเสียก่อนจึงพูด
- 5) เรื่องของใครร่ำยบ้านพันเมือง ไม่ควรนำมาพูดเพราะไม่ใช่เรื่องของเร

อนึ่งขอเตือนด้วยความหวังดี ผู้ที่อยู่บนที่สวดมนต์ไม่ควรอย่างยิ่งที่จะสาดน้ำหรือกวาดผงทิ้งลงไปข้างล่างซึ่งมีคนเดินอยู่เสมอ เป็นกิริยาที่หยาบมาก ผู้ที่มีการศึกษาดีไม่ควรทำทั้งนั้น

ศีลและข้อกติกา ทั้งหมดนี้ จะเป็นแม่ชีหรือผู้รักษาศีล 5 ก็ตามขอให้ตั้งใจละเว้นอย่างจริงจัง เพราะเป็นสมบัติผู้ดีทั้งนั้นไม่มีความจำเป็นอย่างใดเลยเด็ดขาด และผู้ที่อยู่ในคณะนี้ ยังยินดีกล่าวคำหยาบ ประพฤติล่วงในศีลในข้อห้าม ก็ควรจะไปอยู่ที่อื่น เพราะสถานที่นี้เป็นที่ตั้งใจของผู้ทำกุศล นับเป็นที่ศักดิ์สิทธิ์ ถ้าท่านมาอยู่โดยไม่เป็นบุญกุศลท่านจะไปเมืองนครแท้ทีเดียว⁶⁷

สำนักชีสงบจิตต์ ได้กำหนดกติกา สำหรับผู้ที่เข้ามาในสำนักไว้ดังนี้

- 1) ผู้ที่เข้ามาในสถานที่นี้ โปรดช่วยกันรักษาความสงบ ทุก ๆ ท่านไม่ให้ส่งเสียงเอ็ดอึง และพูดเสียงดัง นอกจากมีธุระจำเป็นที่จะต้องใช้เสียง หรือทำการก่อสร้างเท่านั้น
- 2) ห้ามภิกษุ สามเณร พักค้างคืนในสถานที่นี้ เป็นอันขาด

⁶⁵ สัมภาษณ์ แม่ชีนภาพร เขมจันทร์ สำนักแม่ชีสงบจิตต์ วัดพุทธวนาราม, 12 มกราคม 2566.

⁶⁶ สัมภาษณ์ แม่ชีชวนชม แอ่วน สำนักแม่ชีสงบจิตต์ พระโขนง, 10 ธันวาคม 2565.

⁶⁷ แม่ชีสำนักสงบจิตต์, ศีลและข้อกติกา สำหรับแม่ชีสำนักสงบจิตต์, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ทวีรัตน์, 2524), หน้า 1-15.

3) ห้ามบุรุษตั้งแต่ 10 ขวบขึ้นไป นอนพักค้างคืนในสถานที่นี้ ถ้ามีธุระจำเป็นหรือป่วยไข้ พักได้ 1 คืน และแขกทุก ๆ คนที่มาในสถานที่นี้ผู้เป็นเจ้าของแขกจะต้องเป็นผู้รับผิดชอบและดูแลความเรียบร้อย⁶⁸

จากการศึกษาข้อวัตรปฏิบัติ ยังพบว่า สำนักแม่ชีสงบจิตต์ มีคำประกาศสีลวัตต์ที่ประกอบการศึกษาพิจารณาว่าจะขาดหรือไม่ขาดนั้น ด้วยการตัดสินตามองค์ ดังนี้

คำประกาศสีลวัตต์ ของ สำนักกุบาสิกา คณะสงบจิตต์

โอกาสนี้จะได้ประมวลวิสัยในเรื่ององค์ศีล ก่อนอื่นจะต้องทราบว่า ในสิกขาบทใดก็ตาม ซึ่งผู้รักษาคือขาดหรือไม่ขาดนั้น จะทราบได้ด้วยการตัดสินตามองค์ ซึ่งท่านได้เรียบเรียงจำกัดไว้แล้วทุกสิกขาบท เช่น ฆ่าสัตว์ต้องพร้อมด้วยองค์ 5 ถ้าขาดไปองค์ใดองค์หนึ่ง ไม่พร้อมด้วยองค์ 5 ก็ยังไม่เป็นการล่วงศีลในข้อที่ฆ่าสัตว์ อนึ่งพึงสำเหนียกในการใช้คำพูดในที่นี้ให้มีความก่อน คือในองค์ศีลทั้ง 5 นั้น ถ้าสัตว์มีชีวิตเรียกว่ามี ถ้าสัตว์ไม่มีชีวิตเรียกว่าขาด เพราะขาดไปองค์หนึ่งหรือสององค์ก็ตาม จึงยังไม่พร้อมด้วยองค์ 5

สิกขาบทที่ 1

ถาม ฆ่าสัตว์ต้องพร้อมด้วยองค์เท่าไร จึงเป็นการฆ่า ?

ตอบ ฆ่าสัตว์ต้องพร้อมด้วยองค์ 5

ถาม องค์ 5 คืออะไรบ้าง ?

ตอบ 1. สัตว์มีชีวิต 2. รู้ว่าสัตว์มีชีวิต 3. จิตคิดจะฆ่า 4. ทำความเพียรเพื่อจะฆ่า 5. สัตว์ตายด้วยความเพียรนั้น จึงเป็นการฆ่า.

ถาม เช่นนาย ก. เดินไปบนถนน เห็นมดเดินเต็มถนน นาย ก. จะเดินหลบหลักไปทางไหนก็ไม่พ้น นาย ก. จะรีบไปก็แข็งใจเดินขึ้นบนถนนเหยียบมดตาย นาย ก. เป็นการล่วงศีลในข้อที่สัตว์หรือไม่เป็น ?

ตอบ นาย ก. เป็นอันล่วงศีลในข้อที่ฆ่าสัตว์.

ถาม ทำไมจึงรู้ว่าเป็นการล่วงศีลในข้อที่ฆ่าสัตว์ ?

ตอบ รู้ได้ด้วยพร้อมด้วยองค์ 5 คือมีพร้อมทุกองค์

ถาม องค์ที่ 1 ทำไมจึงรู้ว่ามี ?

ตอบ เพราะสัตว์มีชีวิต

⁶⁸ สำนักชีสงบจิตต์, ป้ายประกาศ กติกาสำหรับผู้เข้ามาในสถานที่นี้, สำนักชีสงบจิตต์, ซอยอ่อนนุช ถนนสุขุมวิท เขตพระโขนง กรุงเทพมหานคร 10110.

ถาม องค์ที่ 2 ทำไมจึงรู้ว่า มี ?

ตอบ เพราะรู้ว่า สัตว์มีชีวิต

ถาม องค์ที่ 3 ทำไมจึงรู้ว่า มี ?

ตอบ เพราะจิตคิดจะฆ่า

ถาม ตรงไหนจิตคิดจะฆ่า ?

ตอบ ตรงที่รู้ว่า เดินไปเหยียบมดตายเป็นแน่

ถาม องค์ที่ 4 ทำไมจึงรู้ว่า มี ?

ตอบ เพราะทำความเพียรเพื่อจะฆ่า

ถาม ทำอย่างไร ?

ตอบ เพราะเดินเข้าไปที่มด

ถาม องค์ที่ 5 ทำไมจึงรู้ว่า มี ?

ตอบ สัตว์ตายด้วยความเพียร

ถาม ตายด้วยอะไร ?

ตอบ ตายด้วยถูกเหยียบ.

(จบเรื่องที่ 1)

ตัวอย่างที่ 2

ถาม นาย ข. เดินไปเหยียบสัตว์เข้าโดยไม่รู้ สัตว์ก็ตาย นาย ข. เป็นอันลวงศีลในข้อที่ฆ่าสัตว์หรือไม่เป็น ?

ตอบ นาย ข. ยังไม่เป็นอันลวงศีลในข้อที่ฆ่าสัตว์

ถาม ทำไมจึงรู้ว่าไม่เป็นอันลวงศีลในข้อที่ฆ่าสัตว์

ตอบ รู้ได้เพราะยังไม่พร้อมด้วยองค์ 5

ถาม ขาดกี่องค์ มีกี่องค์ ?

ตอบ ขาด 3 องค์ มี 2 องค์

ถาม ขาด 3 องค์ มี 2 องค์ นั้นอย่างไร ? โปรดอธิบาย

ตอบ ขาด 3 องค์นั้น คือ 1. ไม่รู้ว่าสัตว์มีชีวิต 2. จิตไม่ได้คิดจะฆ่า 3. ไม่ได้ทำความเพียรเพื่อจะฆ่า มี 2 องค์นั้นคือ 1. สัตว์มีชีวิต 2. สัตว์ตายเพราะถูกเหยียบ

(จบเรื่องที่ 2)

ตัวอย่างที่ 3

ถาม นาย ค. เดินไปเห็นงูตายนอนอยู่ สำคัญว่างูเป็น ยกไม้ตีลงไปที่เต็มแรง งูจึงสำคัญว่างูตายเพราะถูกตี นาย ค. เป็นอันลวงศีลในข้อที่ฆ่าสัตว์หรือไม่เป็น ?

ตอบ นาย ค. ไม่เป็นอันลวงศีลในข้อที่ฆ่าสัตว์ แต่เป็นมโนกรรม คิดเป็นพยาบาล ขาดกุศลกรรมบถ

ถาม ทำไมจึงรู้อย่างไม่เป็นอันลวงศีลในข้อหาที่ฆ่าสัตว์ ?

ตอบ รู้ได้เพราะยังไม่พร้อมด้วยองค์ 5

ถาม ยังมีก้องค์ ขาดก้องค์ ?

ตอบ มี 3 องค์ ขาด 2 องค์

ถาม มี 3 องค์ ขาด 2 องค์ นั้นอย่างไร ? โปรดอธิบาย

ตอบ ขาด 2 องค์นั้น คือ 1. สัตว์ไม่มีชีวิต 2. สัตว์ตายอยู่ก่อนแล้ว ไม่ได้ตายเพราะความเพียรของ นาย ค. มี 3 องค์ นั้นคือ 1. นาย ค. สำคัญผิดคิดว่างูเป็น ซึ่งตรงกับองค์ที่ 2 ซึ่งรู้ว่าสัตว์มีชีวิต 2. จิตคิดจะฆ่า 3. ทำความเพียรเพื่อจะฆ่า

(จบเรื่องที่ 3)

ตัวอย่างที่ 4

ถาม นาย ง. เดินไปไม่ทันดู พอเห็นสัตว์ก็ยั้งเท้าไม่ทันเหยียบสัตว์ สัตว์ก็ตาย นาย ง. เป็นอันลวงศีลในข้อที่ฆ่าสัตว์หรือไม่เป็น ?

ตอบ นาย ง. ไม่เป็นอันลวงศีลในข้อที่ฆ่าสัตว์

ถาม ทำไมจึงรู้อย่างไม่เป็นการลวงศีลในข้อที่ฆ่าสัตว์ ?

ตอบ รู้ได้เพราะยังไม่พร้อมทั้ง 5 องค์

ถาม ยังขาดอีกก้องค์ ?

ตอบ ขาด 2 องค์ คือ 1. ขาดจิตคิดจะฆ่า 2. ขาดทำความเพียรเพื่อจะฆ่า.

ถาม รู้ได้อย่างไรว่าขาดทำความเพียรเพื่อจะฆ่า

ตอบ รู้ได้ตรงยังเท้า

ถาม มี 3 องค์ คืออะไรบ้าง ?

ตอบ คือ 1. สัตว์มีชีวิต 2. รู้ว่าสัตว์มีชีวิต 3. สัตว์ตายเพราะถูกเหยียบ

ถาม ตรงไหนรู้ว่าสัตว์มีชีวิต ?

ตอบ ตรงที่เห็นสัตว์จึงได้ยั้งเท้า

(จบเรื่องที่ 4)

ตัวอย่างที่ 5

- ถาม นาย จ. เห็นสัตว์เดินมา ตั้งใจจะฆ่า ตีลงไปไม่ถูกสัตว์ สัตว์หนีไปได้ นาย จ. เป็นอัน
ล่วงศีลในข้อที่ฆ่าสัตว์หรือไม่เป็น ?
- ตอบ นาย จ. ยังไม่เป็นอันล่วงศีลในข้อที่ฆ่าสัตว์แต่เคราะห์มองในเรื่องศีลไม่บริสุทธิ์
- ถาม ทำไมจึงยังไม่เป็น ?
- ตอบ เพราะยังไม่พร้อมด้วยองค์ 5 ยังขาดอีก 1 องค์ คือองค์ที่ 5 เพราะสัตว์ไม่ได้ตาย
เพราะความเพียรจึงยังมี 4 องค์
- ถาม มี 4 องค์ คืออะไรบ้าง ?
- ตอบ คือ 1. สัตว์มีชีวิต 2. รู้ว่าสัตว์มีชีวิต 3. จิตคิดจะฆ่า 4. ทำความเพียรเพื่อจะฆ่า
- ถาม เป็นอันได้ความว่าทางศีลยังไม่ขาดทีเดียวเพราะยังไม่พร้อมด้วยองค์ 5 แต่เป็นโทษ
ทางใดบ้าง ? โปรดอธิบาย
- ตอบ ทางศีลแม้ไม่ขาด ก็เคราะห์มองไม่บริสุทธิ์ และขาดกัลยาณธรรม คือขาดเมตตากรุณา
ในสัตว์ที่มีชีวิตและเป็นอกุศลทุจริตทางใจ.
- (จบเรื่องที่ 5)

ตัวอย่างที่ 6

- ถาม นาย ฉ. หยิบปลามาบึ่งไฟ โดยไม่รู้ว่ามันหอน พอหอนถูกร้อน ก็พลัดตกลงไปในไฟ
ตาย นาย ฉ. เป็นอันล่วงศีลในข้อที่ฆ่าสัตว์หรือไม่เป็น ?
- ตอบ นาย ฉ. ยังไม่เป็นอันล่วงศีลในข้อที่ฆ่าสัตว์แต่ต้องมีตำหนิอยู่บ้างที่ไม่พิจารณา
เสียก่อนแล้วจึงทำ
- ถาม ตัดสินได้อย่างไรว่า ยังไม่เป็นอันล่วงศีลในข้อที่ฆ่าสัตว์
- ตอบ เพราะไม่พร้อมด้วยองค์ 5
- ถาม ขาดกี่องค์ ?
- ตอบ ขาด 3 องค์
- ถาม ขาด 3 องค์นั้น คืออะไรบ้าง ?
- ตอบ คือ 1. ไม่รู้ว่าสัตว์มีชีวิต 2. ไม่ได้คิดจะฆ่า
- ถาม มี 2 องค์ คืออะไรบ้าง ?
- ตอบ คือ 1. สัตว์มีชีวิต 2. สัตว์ตายเพราะถูกไฟ
- (จบเรื่องที่ 6)

ตัวอย่างที่ 7

- ถาม นาย ช. นอนตื่นสายรีบจะหุงข้าว ตักข้าวสารใส่หม้อ เเท่น้ำลงไป เอามือคน พอเห็นมดยังไม่ทันมดตายเป็นกอง นาย ช. เป็นอันล่งศีลในข้อที่ฆ่าสัตว์หรือไม่เป็น ?
- ตอบ นาย ช. ไม่เป็นอันล่งศีลในข้อที่ฆ่าสัตว์ แต่ต้องตำหนิว่าเป็นคนหยาบ
- ถาม เพราะเหตุไรจึงไม่เป็น ?
- ตอบ เพราะยังขาดอีก 2 องค์
- ถาม ขาดองค์ไหน ?
- ตอบ คือ 1. ขาดจิตคิดจะฆ่า 2. ขาดทำความเพียรเพื่อจะฆ่า
- ถาม มีกี่องค์คือองค์ไหนบ้าง ?
- ตอบ มี 3 องค์ คือ 1. สัตว์มีชีวิต 2. รู้ว่าสัตว์มีชีวิต 3. สัตว์ต้องตายเพราะมือตน
- ถาม ตรงไหนรู้ว่าสัตว์มีชีวิต ?
- ตอบ ตรงเห็นมด.

(จบเรื่องที่ 7 ลิกขาบทที่ 1)

ลิกขาบทที่ 2

- ถาม นาย ก. ไปเดินเล่นตอนเช้า ขาเดินกลับเห็นไร่ข้าวโพด แวะเข้าไปชมเล่น เห็นข้าวโพดกลิ้งอยู่กลางร่อง 3 ฝัก ซึ่งเจ้าของทำตกไว้ในเวลาเก็บ นาย ก. สำคัญว่าเจ้าของทอดทิ้งแล้ว จึงเก็บข้าวโพด 3 ฝักนั้นเดินกลับบ้าน เจ้าของย้อนกลับมาหาข้าวโพดที่ทำตกไว้ตอนเช้า นาย ก. เดินไปยังไม่ไกลนัก เห็นเจ้าของกำลังหาข้าวโพด จะบอกว่าตัวเก็บก็นึกอาย จึงรีบเดินกลับบ้านโดยเร็ว นาย ก. เป็นอันล่งศีลในข้อที่ลักทรัพย์หรือไม่เป็น ?
- ตอบ ตอนแรกไม่เป็นการลัก เพราะขาดไป 3 องค์ ไม่พร้อมทั้ง 5 องค์ ตอนหลังจึงเป็นการลัก
- ถาม ตอนหลังทำไมจึงทราบว่าเป็นการลัก ?
- ตอบ ทราบได้เพราะพร้อมด้วยองค์ 5 คือ
1. ของมีเจ้าของหวง
  2. รู้ว่าของมีเจ้าของหวง
  3. จิตคิดจะลัก
  4. ทำความเพียรเพื่อจะลัก
  5. นำของมาด้วยความเพียร
- ถาม ตอนไหนซึ่งรู้ว่าของมีเจ้าของหวง ?
- ตอบ ตรงที่เห็นตรงเจ้าของเดินมาหาข้าวโพด
- ถาม ตรงไหนจิตคิดจะลัก ?

- ตอบ ตรงที่ไม่บอก
- ถาม ตรงไหนทำความเพียรเพื่อจะลัก ?
- ตอบ ตรงที่รีบเดินหนีไปโดยเร็ว
- ถาม ตรงไหนนำของมาด้วยความเพียร ?
- ตอบ ตรงที่นาย ก. ถือน้ำขวด 3 ผักเดินกลับบ้าน.
(จบเรื่องที่ 1 สิกขาบทที่ 2)

ตัวอย่างที่ 2 สิกขาบทที่ 2

- ถาม เด็ก ก. รู้แล้วว่าเงินแดง นำเงินแดงไปซื้อของได้ของมา เด็ก ก. เป็นอันว่าล่วงศีลในข้อที่ลักทรัพย์หรือไม่เป็น ?
- ตอบ เด็ก ก. เป็นอันล่วงศีลในข้อที่ลักทรัพย์
- ถาม เหตุไรจึงเป็นการลัก เพราะเราไม่ได้ขโมยเขามา ผู้อื่นเขาใช้มาเราก็ใช้ไป เป็นโทษด้วยประการใด ? โปรดอธิบาย
- ตอบ ขอภัย ! ขอย้อนถามท่านบ้าง ต่างว่ามีผู้นำเงินแดงมาซื้อของของท่าน เมื่อท่านทราบว่าเป็นเงินแดงท่านจะรับหรือไม่รับ
- ถาม เห็นจะไม่รับ
- ตอบ เห็นจะยังไม่รับ ยังใช้ไม่ได้ โปรดตอบให้เป็นคำขาด คือรับหรือไม่รับ
- ถาม ไม่รับอย่างแน่นอน
- ตอบ ทำไมจึงไม่รับ
- ถาม กลัวจะใช้ไม่ได้ ถ้าพลาดท่าไม่ทันดู รับเงินแดงไว้ ยอมขายของให้ ของที่ขายไปก็เท่ากับถูกลักหรือถูกขโมย
- ตอบ เมื่อเป็นเช่นนี้ ควรหรือเมื่อเรารู้แล้วว่าเงินแดง และนำเงินแดงไปซื้อของ
- ถาม ไม่ควรใช้
- ตอบ เมื่อท่านเข้าใจว่าผู้อื่นซึ่งเขาต้องถูกรับเงินแดงไปจากเรานั้นเขาจะมีจิตใจเหมือนกับเราหรือไม่ ?
- ถาม เหมือนกันหัวอกอันเดียวกัน
- ตอบ โดยเหตุนี้ เมื่อเรารู้แล้วว่าเป็นเงินแดง เราจึงไม่ควรนำเงินแดงไปใช้ต่อไป ทางพุทธจักรก็เสียศีล เสียธรรม ทางอาณาจักรก็ต้องโทษฐานใช้เงินปลอม เป็นฉาษาแห่งโจรกรรม บางทีอาจจะถูกตำรวจจับ เห็นโทษแล้วหรือยัง
- ถาม เห็นโทษเต็มที่แล้ว จะไม่ใช้เงินแดงอีกต่อไป โปรดอธิบายในเรื่องศีลต่อไปเถิด เด็ก ก. เป็นอันล่วงศีลในข้อที่ลักทรัพย์นั้น มีพร้อมทั้งองค์ 5 หรือขาดบ้าง ?

ตอบ มีทั้ง 5 องค์ องค์ที่ 1 ของมีเจ้าของหวง องค์ที่ 2 รู้ว่ามีเจ้าของหวง เพราะเด็ก ก. รู้ว่า ถ้าเจ้าของรู้ว่าเป็นเงินแดงคงไม่ยอมขายของให้ องค์ที่ 3 จิตคิดจะลัก ตรงที่เด็ก ก. นำเงินแดงไปลงซื้อของเขา องค์ที่ 4 ทำความเพียรเพื่อจะลัก ตรงที่เด็ก ก. พยายามซื้อของเขาด้วยเงินแดง องค์ที่ 5 นำของมาได้ด้วยความเพียรใช้เงินแดง.

ถาม เด็ก ข. ไม่รู้ว่าเงินแดง นำเงินแดงไปซื้อของได้ของมา เด็ก ข. เป็นอันลวงศีลในข้อที่ลักทรัพย์หรือไม่เป็น ?

ตอบ เด็ก ข. ไม่เป็นอันลวงศีลในข้อที่ลักทรัพย์.

ถาม ทำไมจึงไม่เป็น ?

ตอบ เพราะไม่รู้ว่าเงินแดงจึงไม่ลวงศีลหมดทั้ง 5 องค์.

ถาม ไม่ลวงทั้ง 5 องค์ อย่างไรโปรดอธิบาย ?

ตอบ 1. ของไม่มีเจ้าของหวง ด้วยผู้ขายสำคัญว่าเงินดีจึงไม่หวงของ
2. ขาดรู้ว่าเจ้าของหวง เพราะเด็ก ข. เข้าใจว่าเงินดี เจ้าของคงยินดีขายให้ไม่หวง
3. ขาดจิตคิดจะลักเพราะเด็ก ข. คิดจะซื้อ
4. ขาดความเพียรเพื่อจะลักเพราะเด็ก ข. พยายามซื้อต่อกันธรรมดาของผู้ซื้อและผู้ขาย และจะคิดเงินให้ด้วยใจบริสุทธิ์
5. ขาดนำของมาด้วยความเพียรเพื่อจะลัก โดยได้ของมาด้วยการซื้อ.

ถาม เรื่องนี้เป็นอันได้ความว่า ถ้าไม่รู้ว่าเงินแดง สำคัญว่าเป็นเงินดีด้วยกันทั้งสองฝ่าย เป็นการพ้นโทษในเรื่องศีลถูกหรือไม่ ?

ตอบ ถูกแล้ว.

(จบเรื่องที่ 2 ในสิกขาบทที่ 2)

ตัวอย่างที่ 3 สิกขาบทที่ 2

ถาม ของเจ้าของไม่หวง เด็ก ข. สำคัญว่าเจ้าของหวง ลักของนั้นมา เด็ก ข. เป็นอันลวงศีลในข้อที่ลักทรัพย์หรือไม่เป็น ?

ตอบ เกือบจะเป็นแล้วแต่ยังไม่เป็น.

ถาม เกือบจะเป็นแล้วแต่ยังไม่เป็นนั้นขาดอะไรบ้าง ?

ตอบ ขาดของมีเจ้าของหวงองค์หนึ่ง นอกนั้นมีอยู่ทั้ง 4 องค์.

(จบเรื่องที่ 3 ในสิกขาบทที่ 2)

ลักษณะที่ 3

ถาม ในลักษณะที่ 3 คือการเสพสิทธิ์ธรรมอันเป็นข้าศึกแก่พรหมจรรย์นั้นเมืองค์เท่าไร ?

ตอบ ลักษณะที่ 3 เมืองค์ 4 คือ

1. วัตถุที่พึงประพาศติลวง
2. จิตคิดจะเสพ
3. ทำความพยายามเพื่อจะเสพในวัตถุนั้น
4. มีความยินดี จึงเป็นการเสพสิทธิ์ธรรม.

(จบลักษณะที่ 3)

ลักษณะที่ 4

ถาม ลักษณะที่ 4 เมืองค์เท่าไร ? โปรดอธิบาย.

ตอบ ลักษณะที่ 5 เมืองค์ 4 คือ

1. ของไม่จริง 2. จิตคิดจะพุดให้ผิด 3. ทำความพยายามพุดให้ผิด 4. ผู้ฟังเข้าใจในเนื้อความนั้นจึงเป็นการพุดปิด

ถาม นาย ก. มีเงิน ได้ทราบที่นาย ท. จะมาขอยืมเงิน คิดจะไม่ให้ จึงคิดว่าถ้านาย ท. มาขอยืมเงิน จะบอกว่าเงินไม่มี นาย ก. คิดเพียงเท่านั้นจะเป็นการลวงศิลป์ในข้อที่พุดปิดหรือไม่เป็น ?

ตอบ ไม่เป็นการลวงศิลป์ในข้อที่พุดปิด เป็นแต่เพียงมโนทุจริต คือคิดชั่วทางใจ.

(จบเรื่องที่ 1 ในลักษณะที่ 4)

ตัวอย่างที่ 2 ลักษณะที่ 4

ถาม นาย ผ. มีเงิน นาย ฝ. มาขอยืม นาย ผ. ตอบว่าไม่มี นาย ผ. เป็นอันลวงศิลป์ในข้อที่พุดปิดหรือไม่เป็น ?

ตอบ นาย ผ. เป็นอันลวงศิลป์ในข้อที่พุดปิด

ถาม ทำไมจึงเป็นการลวงศิลป์ในข้อที่พุดปิด ?

ตอบ พร้อมด้วยองค์ 4.

ถาม พร้อมด้วยองค์ 4 คืออะไรบ้าง ?

ตอบ คือ 1. ของไม่จริง 2. คิดจะพุดให้ผิด 3. ทำความเพียรเพื่อจะพุดให้ผิด 4. ผู้ฟังเข้าใจในเนื้อความที่พุดนั้น.

ถาม ตรงไหนของไม่จริง ?

ตอบ มีเงินเป็นของจริง ไม่มีเงินเป็นของไม่จริง.

ถาม ตรงไหนจิตคิดจะพุดให้ผิด ?

ตอบ ที่บอกว่าเงินไม่มี.

ถาม ตรงไหนผู้ฟังเข้าใจในเนื้อความนั้น ?

ตอบ ตรงที่นาย ผ. เข้าใจว่านาย ผ. ไม่มีเงิน.

(จบเรื่องที่ 2 สิกขาบทที่ 4)

ตัวอย่างที่ 3 สิกขาบทที่ 4

ถาม นาย ก. มีหมากดิบอยู่หนึ่งผล แต่นาย ก. สำคัญว่าไม่มี เด็ก ข. มาขอหมาก นาย ก. บอกว่าไม่มี นาย ก. เป็นการลวงศีลในข้อที่พุทฺธบดหรือไม่เป็น ?

ตอบ นาย ก. ไม่เป็นการลวงศีลในข้อที่พุทฺธบด.

ถาม ทำไมจึงไม่เป็น ?

ตอบ ไม่พร้อมด้วยองค์ 4.

ถาม ขาดกี่องค์ มีกี่องค์ ?

ตอบ ขาด 3 องค์ มี 1 องค์

ถาม องค์ที่ 1 ทำไมจึงรู้ว่าขาด ?

ตอบ คือของจริง.

ถาม ทำไมจึงรู้ว่าของจริง ?

ตอบ สำคัญว่าไม่มีเป็นของจริง

ถาม องค์ที่ 2 ทำไมจึงรู้ว่าขาด ?

ตอบ เพราะจิตไม่คิดจะพุทฺธบด.

ถาม องค์ที่ 3 ทำไมจึงรู้ว่าขาด ?

ตอบ เพราะไม่ได้ปัดด้วยกายหรือด้วยวาจา.

ถาม องค์ที่ 4 ทำไมจึงรู้ว่าไม่ ?

ตอบ เด็ก ข. เข้าใจในเนื้อความที่พุทฺธบดนั้น.

(จบเรื่องที่ 3 สิกขาบทที่ 4)

ตัวอย่างที่ 4 สิกขาบทที่ 4

ถาม นาย ล. ไม่มีพลุสำคัญว่ามี เด็ก ส. มาขอพลุ นาย ล. บอกว่าไม่มี นาย ล. เป็นอันลวงศีลในข้อที่พุทฺธบดหรือไม่เป็น ?

ตอบ นาย ล. เป็นอันลวงศีลในข้อที่พุทฺธบด.

ถาม ทำไมจึงเป็นการลวงศีลในข้อที่พุทฺธบด ?

ตอบ พร้อมด้วยองค์ 4 คือมีหมดทุกองค์.

ถาม องค์ที่ 1 ทำไมจึงรู้ว่ามิ ?

ตอบ ของไม่จริง

ถาม ทำไมจึงรู้ว่าของไม่จริง ?

ตอบ สำคัญว่ามีเป็นของจริง บอกว่าไม่มีจึงเป็นของจริงซึ่งรู้ด้วยใจ.

ถาม องค์ที่ 2 ทำไมจึงรู้ว่ามิ ?

ตอบ จิตคิดจะพุดบด.

ถาม ตรงไหนจิตคิดจะพุดบด ?

ตอบ ตรงคิดจะบอกว่าพลูไม่มี.

ถาม องค์ที่ 3 ทำไมจึงรู้ว่ามิ ?

ตอบ บดด้วยวาจา คือบอกว่าพลูไม่มี.

ถาม องค์ที่ 4 ทำไมจึงรู้ว่ามิ ?

ตอบ นาย ล. เข้าใจในเนื้อความที่พุดนั้น.

(จบเรื่องที่ 4 ลิกขาบทที่ 4)

ตัวอย่างที่ 5 ลิกขาบทที่ 4

ถาม คนหูหนวกเดินมาพบเด็ก ข. ถามเด็ก ข. ว่าสุนัขหรือไม่ดู สุนัขไม่ดู เด็ก ข. บอกว่า
ดู คนหูหนวกไม่ได้ยิน สำคัญว่าเด็ก ข. ไม่บอก ก็เดินต่อไป เด็ก ข. เป็นการลวงคิด
ในข้อที่พุดบดหรือไม่เป็น ?

ตอบ ขาดอีกองค์หนึ่ง จึงเป็นการพุดบด.

ถาม ยังขาดองค์ไหน ?

ตอบ ขาดองค์ที่ 4 คือผู้ฟังยังไม่เข้าใจในเนื้อความนั้น.

ถาม มี 3 องค์ คืออะไรบ้าง ?

ตอบ 1. ของไม่จริง 2. จิตคิดจะพุดบด 3. บดด้วยวาจา.

(จบเรื่องที่ 5 ลิกขาบทที่ 4)

ลิกขาบทที่ 5 มีองค์ 3

ถาม เด็ก ก. กำลังอยากน้ำ เห็นแก้วเหล้าตั้งอยู่สำคัญว่าแก้วน้ำเย็น ยกขึ้นดื่ม พอกลิ่น
ไหลล่งลำคอเข้าไปจึงรู้ว่าเป็นน้ำเหล้า เด็ก ก. เป็นการลวงคิดในข้อที่ดื่มสุราหรือไม่
เป็น ?

ตอบ เด็ก ก. เป็นการลวงคิดในข้อที่ดื่มสุรา.

ถาม ทำไมจึงรู้ว่าเป็นการลวงคิดในข้อที่ดื่มสุรา ?

ตอบ พร้อมด้วยองค์ 3 คือ

1. ของทำให้เมาคือเหล้า
2. จิตใคร่จะดื่ม
3. ดื่มให้ไหลล่องลำคอเข้าไป.

(จบเรื่องที่ 1 สิกขาบทที่ 5)

ตัวอย่างที่ 2 สิกขาบทที่ 5

ถาม เด็ก ก. รินสุราใส่แก้ว แล้วยกแก้วขึ้นดื่มแต่ไม่ทันกลืนยังไว้ได้ เด็ก ก. เป็นการล่อง
ศีลในการดื่มสุราหรือไม่เป็น ?

ตอบ เด็ก ก. ยังไม่เป็นการล่องศีลในข้อที่ดื่มสุรา

ถาม ขาดก้องค์ มีก้องค์ คืออะไรบ้าง ?

ตอบ มี 2 องค์ 1. ของทำให้เมาคือเหล้า. 2. จิตคิดใคร่จะดื่มกิน.

ขาด 1 องค์ คือยังไม่ได้กลืนให้ไหลล่องลำคอเข้าไป จึงไม่พร้อมองค์ 3.

(จบเรื่องที่ 2 สิกขาบทที่ 5)

สิกขาบทที่ 6

ถาม สิกขาบทที่ 6 มืองค์เท่าไร ? โปรดอธิบาย

ตอบ มืองค์ 4 คือ 1. เวลาเที่ยงแล้วไปถึงก่อนอรุณขึ้น 2. ของเคี้ยวของกิน สงเคราะห์เข้า
ในอาหาร 3. ทำความพยายามเพื่อจะกลืนกิน 4. กลืนให้ไหลล่องลำคอเข้าไป ด้วย
ความพยายามนั้น จึงเป็นการล่องศีลในสิกขาบทนี้.

ถาม องค์ที่ 1 ในสิกขาบทนี้ คำว่าของเคี้ยวของกินนั้นต้องห้ามทั้งหมดหรือ. หรือมียกเว้น
สิ่งไรบ้าง ?

ตอบ มียกเว้นบางสิ่ง เช่น ชিং, สมอ, หรือมะขามป้อม ของเหล่านี้นอกกาลเคี้ยวกินได้ไม่
ห้าม เพราะสงเคราะห์เข้าในจำพวกยา.

ถาม น้ำเครื่องดื่มทั้งสี่ต้องห้ามด้วยหรือไม่ ?

ตอบ น้ำเครื่องดื่มที่ห้ามเหล่านั้นคืออะไรบ้าง ? โปรดอธิบาย

ถาม น้ำเครื่องดื่มที่ห้ามเหล่านั้นคืออะไรบ้าง ? โปรดอธิบาย

ตอบ ถ้าจะพรรณาน้ำเครื่องดื่มชนิดที่ต้องห้ามเวลาไม่พอ.

ถาม โปรดอธิบายโดยย่อ พอเป็นตัวอย่าง ?

ตอบ น้ำเครื่องดื่ม เช่น น้ำชาฝรั่งที่ใส่นม หรือน้ำกาแฟที่ใส่นม และน้ำนมวัวสด หรือ
นมวัวข้นชนิดที่ใส่กระป๋อง และน้ำผลไม้พรวัวอ่อน น้ำผลส้มโอ หรือน้ำผลสับปะรด
เป็นต้น เหล่านี้เป็นน้ำที่ต้องห้าม

ถาม น้ำเครื่องดื่ม ชนิดที่ไม่ห้ามในเวลาวิกาลคือเที่ยงไปแล้วนั้น คือน้ำชนิดใด ? โปรดอธิบาย

ตอบ น้ำเครื่องดื่มชนิดที่ไม่ห้ามในเวลาวิกาลนั้น คือ น้ำตาล น้ำผึ้ง น้ำอ้อย น้ำมันเปลง ลัตว์ เนยใส เนยข้น น้ำกาแฟ โกโก้ และน้ำที่คั้นออกจากผลไม้ต่าง ๆ ซึ่งมีรสเปรี้ยวหวานรับประทานได้ไม่เบื่อเมา ใช้ได้ทุกชนิด แต่มีกำหนดขนาดใหญ่ ต้องเป็นผลไม้ขนาดเล็กกว่าผลส้มโอลงมา ขนาดเล็กต้องเป็นผลไม้ที่โตกว่าเมล็ดพันธุ์ฝักกาด ขึ้นไปจึงควรใช้ทำเป็นน้ำดื่มได้.

ถาม เช่น อุบาสก ก. บ้านอยู่ใกล้วัด วัน 15 ค่ำ ไปวัดรับอุโบสถศีล ฟังเทศนาจบแล้วเดินกลับบ้าน พอถึงบ้านก็เป็นเวลาเที่ยงครึ่ง แต่อุบาสก ก. ไม่ทราบ ลำคัญว่ายังไม่เที่ยง จึงรับบริโภคอาหาร เมื่ออิ่มแล้วจึงเดินเข้าไปดูนาฬิกา เห็นนาฬิกาเที่ยงกับ 45 นาทีแล้ว อุบาสก ก. เป็นอันลวงศีลในสิกขาบทที่ 6 นี้หรือไม่เป็น ?

ตอบ อุบาสก ก. เป็นอันลวงศีลในสิกขาบทที่ 6

ถาม ทำไมจึงเป็นการลวงศีล เพราะไม่มีความรู้ว่าย่างแล้วจึงได้บริโภค ?

ตอบ ในสิกขาบทที่ 6 นี้ไม่เกี่ยวกับความรู้จะรู้ว่าย่างแล้วหรือไม่รู้ก็ตาม เมื่อบริโภคอยู่นอกกาล แล้วจะนับว่าบริโภคในกาลอย่างไรได้ เพราะในสิกขาบทที่ 6 นี้มี องค์ 4 ดังได้อธิบายมาในข้างต้นนั้นแล้ว.

ถาม เป็นอันได้ความว่า ในสิกขาบทที่ 6 นี้ไม่เกี่ยวกับความรู้ ถ้าบริโภคในเวลาอกกาล ก็ต้องมีพร้อมทั้ง 4 องค์ คือ 1. เวลานอกกาล 2. อาหาร 3. เคี้ยวกิน 4. กลืน ให้ไหลล่องลำคอเข้าไปจึงเป็นการลวงศีลในสิกขาบทนี้.

ตอบ ถูกแล้ว

ถาม ถ้าเช่นนั้นเวลาเที่ยงแล้ว มีเศษอาหารติดอยู่ในปาก คือข้าวสุกหนึ่งเมล็ด แต่ไม่รู้กลืนลงไป มิเป็นอันลวงศีลด้วยหรือเปล่า ?

ตอบ เป็นการลวงศีลในสิกขาบทนี้ เพราะฉะนั้นเมื่อเวลาบริโภคอาหารเพล จึงควรล้างปากและล้างฟันให้สะอาด ไม่ประมาทได้ประโยชน์สอง.

(จบสิกขาบทที่ 6)

สิกขาบทที่ 7

ถาม สิกขาบทที่ 7 มีองค์เท่าไร ? โปรดอธิบาย

ตอบ สิกขาบทที่ 7 แบ่งเป็นสองตอน ตอนที่หนึ่งเว้นจากฟ้อนรำขับร้อง และประโคมเครื่องดนตรีต่าง ๆ และดูการเล่นที่เป็นข้าศึกแก่กุศลมีองค์ 3.

ถาม องค์ 3 คืออะไรบ้าง ? โปรดอธิบาย

ตอบ 1. การเล่นมีฟ้อนรำขับร้องเป็นต้น

2. เดินไปหรือเหลียวไปเพื่อจะดูหรือฟัง

3. ดูหรือฟัง

พร้อมทั้ง 3 อย่างนี้ จึงเป็นการลวงคิดในลักษณะนี้

ถาม ถ้าเราไม่ได้ตั้งใจจะไปดูหรือไปฟัง แต่บังเอิญไปเห็นเข้าเอง หรือได้ยินเอง เช่นนี้จะทำอะไร ศิลป์จึงจะบริสุทธิ์ได้ ?

ตอบ ถ้าเมื่อเราเดินไปตามถนน พอเงยหน้าแลไปก็ประจวบกับจิ้งจอก หรือละครกำลังประโลมกันอยู่ตรงนี้ ควรหลบหันหน้าหนีอย่าดูต่อไป ถ้าความชอบไม่เกิดขึ้นได้ ศิลป์ก็บริสุทธิ์ไม่เศร้าหมอง.

ถาม ทางหูกจะอย่างไร ในเมื่อได้ยินเสียงดนตรี ?

ตอบ ถ้าได้ยินเองก็จงระวัง อย่าให้ความกำหนดยินดี และความไม่ชอบในเสียงเกิดขึ้นได้ ศิลป์ก็บริสุทธิ์ไม่เศร้าหมอง.

ถาม จะทำใจอย่างไร ความกำหนดยินดี แลความไม่ชอบจึงจะไม่เกิดขึ้นได้ ?

ตอบ ต้องรู้จักธรรมชาติของหูกว่า มีหน้าที่ได้ยินเสียงเพียงแต่ได้ยินเท่านั้น หูกไม่มีความชอบหรือความไม่ชอบเมื่อมีเสียงมาปรากฏแก่หู ไม่อยากให้ได้ยิน ความไม่ชอบจึงได้เกิดขึ้น จึงต้องยอมให้ได้ยินเพราะหนีไม่พ้นแล้ว แลทั้งได้ยินแล้วด้วยแต่ต้องระวังให้แค่ได้ยิน อย่าติดต่อตามไปในเสียงว่าเพราะหรือว่าไม่เพราะ ฟังมีสติกำหนดเสียงนั้นตามความเป็นจริงว่าเสียงที่ดังขึ้นแล้วก็ดับไปหายไป ทรงตัวอยู่ไม่ได้เกิดดับเปลี่ยนกันเรื่อยไป หรือจะกำหนดแต่ในระหว่างของเสียงที่ดับไปเป็นอารมณ์ ทั้งทางเสียงที่เกิดเสีย ไม่ใส่ใจทั้งหมด หรือจะพิจารณาเสียงนั้นให้ตรงกับความจริงว่า เสียงที่ร้องทั้งลั่นนั้นเป็นของจริงอย่างประเสริฐ คือทุกขบ้าง สมุทัยบ้าง เมื่อได้ฟังทุกขก็ควรกำหนดให้รู้ว่ามิมาจากสมุทัย คือเหตุให้เกิดทุกข ในเมื่อได้ฟังสมุทัยก็ควรกำหนดรู้ว่านี่เป็นเหตุให้เกิดทุกขดังนี้ก็ได้ หรือจะไม่ใส่ใจในเรื่องเสียงที่ได้ยินทั้งลั่น มีความรู้ตัวไว้อย่างเดียว คือไม่ปล่อยใจให้เห็นจริงไปกับเสียงที่ได้ยินนั้นก็ได้ ข้อสำคัญอยู่ที่ไม่มีความชอบหรือความไม่ชอบในเสียงเกิดขึ้นได้ ศิลป์ก็บริสุทธิ์ใจก็บริสุทธิ์ และทั้งได้เจริญธัมมานุปัสสนา สติปัฏฐานนั้นด้วย.

ถาม เป็นอันได้ความว่า ถ้าไม่มีอาการไปเพื่อจะดูจะฟัง เห็นเอง ก็ไม่ลวงคิดดังนี้ถูกต้องหรือไม่ ?

ตอบ ถูกแล้ว ถ้ามีจิตกำหนดในเสียงเกิดขึ้น พรหมจรรย์ก็เศร้าหมอง เหตุนี้ผู้ปฏิบัติจึงควรต้องมีสติระวังในเมื่อฟังเสียงอันเป็นที่ตั้งแห่งความกำหนด.

ถาม ได้ความชัดเจนดีแล้ว โปรดอธิบายตอนที่ 2 ต่อไป.

ตอบ ตอนที่ 2 มีองค์ 3 เท่ากัน ต่างกันแต่เนื้อความ คือ เครื่องประดับเพชรทอง หรือดอกไม้ของหอม เช่น น้ำอบต่าง ๆ หรือแป้งขมิ้น เหล่านี้เป็นต้น รวมเป็นองค์หนึ่ง ไม่ได้อาศัยเหตุคือความป่วยไข้ ซึ่งเกิดขึ้นในกายเป็นองค์ที่สอง ตั้งใจจะให้สลายให้งาม

นำของนั้นมาประดับกาย หรือผัดผิวให้งาม หรือประพรมกายให้หอมจัดเป็นองค์ที่สาม.

ถาม ถ้าเป็นแผลผื่นคันจะใช้แป้งหรือขมิ้นทาเพื่อระงับอาการที่เป็น หรือคนป่วยเป็นลมจะใช้น้ำหอมประพรมตามมุ้งหมอน เพื่อระงับกลิ่นปฏิกูลจะควรหรือไม่ ?

ตอบ ถ้ามีเหตุป่วยไข้ดังว่ามานี้ใช้ได้ไม่ห้ามเพราะไม่มีความตั้งใจจะให้สวยงาม ทำเพื่อระงับโรคที่เกิดขึ้นเท่านั้น จึงไม่เป็นการลวงศัลในสิกขาบทนี้

(จบสิกขาบทที่ 7)

สิกขาบทที่ 8

ถาม ในสิกขาบทที่ 7 ได้ความดีแล้ว โปรดอธิบายสิกขาบทที่ 8 ต่อไป สิกขาบทที่ 8 มีองค์เท่าไร คืออะไรบ้าง ?

ตอบ สิกขาบทที่ 8 มีองค์ 3 คือ ที่นั่งและที่นอนอันสูงใหญ่ และเบาะพูกมีภายในใส่ด้วยนุ่นและสำลี และเครื่องปูลาดอนวิจิตรงาม ทำด้วยเงินและทองต่าง ๆ เหล่านี้ รวมเป็นองค์ที่ 1. มีความรู้ในเรื่องเหล่านี้เป็นองค์ที่ 2. นั่งลงหรือนอนลงเป็นองค์ที่ 3.

ถาม อย่างไรเรียกว่าที่นั่งที่นอนอันสูงใหญ่ และมีกำหนดสูงเพียงไร ?

ตอบ เตี้ยตั้งทั้งปวงที่ผูกด้วยหวาย หรือทำด้วยผ้า ทำด้วยกระดานมีเท้าคู่ทำตรงเท้ามากก็ตาม วัดตั้งแต่แม่แคร่ข้างล่างลงไป ถ้าเท้าสูงเพียง 10 นิ้ว กับ 3 กะเบียด ข้างไม้ทุกวันนี้ หรือต่ำลงมาจึงควร สูงกว่านั้นไม่ควร ถ้าเตี้ยสี่เหลี่ยมพนักข้างทั้ง 3 ด้าน แม้สูงกว่าประมาณ ก็ควร ถ้าเตี้ยยาวแม้มีพนักพิงสามด้านก็ไม่ควร ถ้าตั้งสี่เหลี่ยม แม้สูงกว่าประมาณก็ควร.

ถาม อย่างไรเรียกว่าเตี้ย ? อย่างไรเรียกว่าตั้ง ?

ตอบ ยาวไปเรียกว่าเตี้ย รีเรียกว่าตั้ง.

ถาม เก้าอี้ นั่ง เก้าอี้นอน มีเท้าสูงกว่าประมาณ นั่ง นอน ควรหรือไม่ควร ?

ตอบ เก้าอี้ นั่ง เก้าอี้นอนเล็ก ๆ แม้จะมีเท้าสูงเกินกว่าประมาณ ท่านก็ไม่นับเข้าในมหาสยนะ คือที่นั่งที่นอนอันสูงใหญ่ แต่ถ้าใหญ่เกินประมาณ นอนได้ถึงสองคนก็ไม่ควรใช้.

ถาม โปรดชี้แจงในเรื่องเบาะพูกที่ควรใช้ต่อไป.

ตอบ พูก 5 อย่างที่ทรงอนุญาตนั้น คือ

1. พูกมีไส้เป็นขนสัตว์ต่าง ๆ
2. พูกมีไส้เป็นผ้า
3. พูกมีไส้เป็นเปลือกไม้
4. พูกมีไส้เป็นหญ้า

5. พุทฺธิไส้เป็นใบไม้ ยกใบพิมเสน ถ้าใบพิมเสนปนกับใบไม้อื่น ก็ทรงอนุญาตไว้ไม่ห้าม.

ถาม โปรดอธิบายเครื่องปูลาดชนิดไหน ที่ไม่ควรใช้ซึ่งห้ามในสิกขาบทนี้.

ตอบ ที่นั่งที่เขาประดับทำด้วยรูปสัตว์ร้ายต่าง ๆ มีเสือและจระเข้ เป็นต้น

เครื่องปูลาดทำด้วยขนสัตว์ใหญ่ยาวเกินกว่า 4 นิ้ว

เครื่องปูลาดทำด้วยขนแกะวิจิตร ด้วยลายเย็บปัก

เครื่องปูลาดทำด้วยขนแกะลายเป็นแผ่น

เครื่องปูลาดทำด้วยขนแกะลายเป็นดอกไม้

เครื่องปูลาดทำด้วยขนแกะลายเป็นรูปสัตว์ต่าง ๆ

เครื่องปูลาดทำด้วยขนแกะ มีขนทั้งสองข้าง

เครื่องปูลาดทำด้วยขนแกะ มีขนชั้นข้างเดียว

เครื่องปูลาดทำด้วยหนังเสือ

เครื่องปูลาดมีเพดานแดงคาดข้างบน

เครื่องปูลาดบนหลังช้าง

เครื่องปูลาดบนหลังม้า

เครื่องปูลาดบนรถ

เครื่องปูลาดทอด้วยไหมทอง ระหว่างแห่งด้ายแกมไหม ขลิบทอง

เครื่องปูลาดอย่างดีทำด้วยหนังชะมด

ผ้าปูนอน ทอด้วยไหม ขลิบด้วยทอง

ที่นอนมีหมอนแดงสองข้าง

เตียง, ที่นั่ง และที่นอน และเครื่องปูลาด เหล่านี้ไม่ควรใช้ ผู้รักษาอุโบสถรู้อยู่แล้ว นั่งลงหรือนอนลง ก็ได้ชื่อว่าล่วงในสิกขาบทนี้.

ถาม เดินหรือยืน จะควรหรือไม่ ?

ตอบ เดินหรือยืนไม่ห้าม เดินยืนจึงไม่เป็นการล่วงในสิกขาบทนี้.

(จบสิกขาบทที่ 8)

ถาม อุโบสถทั้ง 8 องค์นี้ ว่าโดยโทษมีกี่อย่างคืออะไรบ้าง ?

ตอบ ว่าโดยโทษมีสองอย่าง คือเป็นโทษที่ชาวโลกติ ฟังแว่น เรียกว่าโลกวัชชะอย่างหนึ่ง เป็นโทษที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติเรียกว่า ปณณัตติวัชชะอย่างหนึ่ง ถ้าล่วงใน 5 สิกขาบทข้างต้นเป็นโลกวัชชะ คือผู้ใดจะรักษาหรือไม่รักษาก็ตาม ถ้าผู้ใดล่วงเข้าแล้วก็คงเป็นโทษแก่ผู้นั้นคือเป็นทั้งกรรมทั้งเวร ให้ผู้ที่กระทำได้รับผลที่ทำอย่างน่ากลัวน่าหวาดเสียว ส่วนสิกขาบททั้ง 3 ข้างปลายนั้น เป็นปณณัตติวัชชะ คือเป็น

โทษที่ฝ่าฝืนพระพุทธรูปบัญญัติ ผู้ใดรับแล้ว ชื่นล่งทั้งรู้ ได้ชื่อว่าเป็นผู้ไม่มีความสัจย์ เพราะตนได้เป็นผู้บัญญัติขึ้นว่าจะเป็นผู้รักษาศีล 8 แล้วก็รักษาสัจให้ได้อย่างจริงตาม วาจาที่พูดนั้น ตนก็ย่อมติดตนเองได้ ทั้งท่านผู้รู้ใคร่ครวญแล้วก็ย่อมติดเตยขึ้นได้ และ ท่านว่าศีลไม่บริสุทธิ์ สมาธิก็ตั้งไม่ได้ เมื่อสมาธิไม่มี ปัญญา ก็ไม่มี เพราะฉะนั้นผู้ ปฏิบัติควรมีสติให้มากในเมื่อจะทำอะไรหรือพูดอะไร พึงพิจารณาเสียก่อนแล้วจึงทำ แล้วจึงพูด เมื่อศีลบริบูรณ์แล้วย่อมมีอานิสงสใหญ่ให้ก้าวขึ้นไปถึงปัญญา จิตเมื่อได้ ปัญญาเป็นเครื่องอบรมบริบูรณ์ดีแล้ว ก็ย่อมหลุดพ้นจากอาสวกิเลสโทษทุกประการ ดังนี้แล.

(จบองค์ศีลทั้ง 8)⁶⁹

3. วิถีชีวิตของการเป็นนักบวช

แม่ชีสำนักสงบจิตต์ที่พระโขนง ออกบิณฑบาตตอนเช้าบริเวณชุมชน 2 ผัง มาตั้งแต่แรก ของการตั้งสำนักที่นี่ มีความอิสระเพราะไม่ได้อยู่ในวัด หากแต่จะสร้างอะไรก็ต้องให้เจ้าอาวาส รับทราบและอนุญาตก่อน การออกบิณฑบาตญาติโยมที่ใส่บาตจะคอย วันไหนไม่ไปก็จะถามหา เราจึง ต้องบอกหากไม่ไปบิณฑบาต การเป็นอยู่ที่นี้ แม่ชีจะดูแลกันเอง ดูแลแม่ชีป่วย นอกจากนี้ สำนักได้รับ เงินส่วนหนึ่งจากมูลนิธิในการใช้จ่าย ดังคำสัมภาษณ์ของแม่ครู กล่าวว่า

ที่นี่ บิณฑบาตร ทุกวัน ญาติโยมที่ใส่บาตจะรอ วันไหนไม่ไปก็จะถามหา ได้เต็มล้น บาตร ยิ่งวันพระ วันเสาร์จะได้เยอะ ช่วงที่มีโรคระบาดก็ไม่ได้ออกไป กลัวจะไปติดโรค เพราะที่นี่มีแม่ชีป่วย นอกจากนี้ ก็มีเงินจากมูลนิธิที่คุณย่าทำไว้ให้ไว้ที่มหาวิทยาลัย ได้มาก น้อยตามดอกเบี๋ยปีละครั้ง⁷⁰

สำหรับการทำวัตรสวดมนต์ ที่สำนักแม่ชีสงบจิตต์ วัดปทุมวนาราม จะสวดทำวัตร เข้า เวลา 9 โมงเช้า ในการสวดมนต์จะสวดคำแปล สวดมงคลสูตรพร้อมคำแปล จากนั้นก็ อ่านธรรมบัญญัติของแม่ชีจันทร์แล้วแม่เมตตา เป็นกิจที่แม่ชีที่นี่ทำร่วมกัน ที่นี่ไม่มีครัว กลางต้องหาทานกันเอง จากนั้น ตอนบ่ายแม่ชีต้องภาวนา ทำสมาธิ เดินจงกรม เดินอยู่ใน ห้องตัวเอง วันไหนเป็นวันพระ 5 โมงเย็น เราจะเข้าไปสวดมนต์ในวัด ทำวัตรเย็นร่วมกับ พระ ยกเว้นวันที่ท่านติดปาฏิโมกข์ แม่ชีจะเข้าไปไม่ได้ เราก็จะสวดกันเอง⁷¹

4. การบริหารจัดการสำนัก

คุณย่าประพิศได้ถวายที่สำนักชี ให้เป็นของวัดเดิมนี่ท่านเจ้าคุณเพชรบูรณ์ท่านเป็นคนให้ที่ แม่ชีลาลีทำสำนักชี อิสระจากวัดไม่ขึ้นกับวัดปทุม แม่ชีที่นี่ไม่ได้เป็นสมาชิกสถาบันแม่ชีไทย ที่สำนัก ดูแลกันแบบพี่น้อง ใครทำอะไรล่วงวัตรข้อไหนก็จะกล่าวตักเตือนกัน บางครั้งก็ไม่ต้องรอถึงวันประชุม

⁶⁹ สำนักแม่ชีสงบจิตต์, หนังสือสวดมนต์ ทำวัตรเช้า-ค่ำ, หน้า 43-76.

⁷⁰ สัมภาษณ์ แม่ชีชวนชม แอ่วน สำนักแม่ชีสงบจิตต์ พระโขนง, 10 ธันวาคม 2565.

⁷¹ สัมภาษณ์ แม่ชีนภาจร เขมจันทร์ สำนักแม่ชีสงบจิตต์ วัดปทุมวนาราม, 12 มกราคม 2566.

ในการปกครองอยู่ร่วมกันก็จะมีหัวหน้าสำนัก คือ แม่ชีสมหมาย ท่านจะมีลูกหลานมาคอยดูแล และมีกิจกรรมในสำนักแม่ชี วัดปทุมวนาราม ได้กำหนดทำร่วมกัน คือ การทำบุญประจำปีสำนัก ทุกวันที่ 11 เมษายน นิมนต์พระ 10 รูป พระผู้ใหญ่ที่นี้ ตั้งแต่ท่านเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส⁷² เนื่องจากที่นี่เป็น มูลนิธิก็ต้องมีกรรมการ มีพระผู้ใหญ่ มีหัวหน้าสำนักประมาณ 5 คน การสืบทอดตำแหน่งหัวหน้า จะเป็นการมอบหมายความรับผิดชอบและแต่งตั้งกันเอง ไม่เกี่ยวข้องกับพระ มีแม่ชีปลายเป็นประธาน มูลนิธิสงบจิตต์ เมื่อก่อนได้งบจากกรมประชาสงเคราะห์ให้มาอบรมแม่ชี สมัยนั้น พ.ศ. 2519-2535 แต่ปัจจุบันการอบรมบุคลากรเราไม่พอจึงต้องหยุดไป⁷³ การให้ความช่วยเหลือภายในสำนัก จะปรากฏ จะพบได้จากรายนามผู้บริจาคห้องพัก ห้องสมุด อาคารปฏิบัติธรรม ที่มาจากคณะแม่ชีสงบจิตต์ แม่ชี ผู้จิตศรัทธา ญาติโยม อุบาสกและอุบาสิกาและคณะกลุ่มเยาวสตรี⁷⁴

รายชื่อหัวหน้าและระยะเวลาการดำรงตำแหน่งสำนักแม่ชีสงบจิตต์

ลำดับที่	ชื่อ-สกุล	
1.	แม่ชีประพิศ หงสกุล	พ.ศ. 2505
2.	แม่ชีบุญเลี้ยง แอ่อ่วม	พ.ศ. 2508

5. ขั้นตอนและวิธีการบวช

สำนักได้กำหนดให้ผู้ที่จะเข้ามาบวชหรือเข้ามาปฏิบัติเพื่อประพฤติพรหมจรรย์ในสำนักแม่ชี สงบจิตต์ ได้มีการสรุปและรวบรวมไว้ คือ ควรจะต้องอ่านและท่องคำขอบวช และศีล 8 ทั้งอรรถและ ทั้งแปล และองค์สำหรับตัดเส้น พร้อมทั้งกรรมบถสิบ มารยาททำให้ได้เสียก่อน เมื่ออ่านเข้าใจและท่อง ได้แล้ว จะทำให้มีความรู้และการเข้าใจในการรักษาศีลและกิริยามารยาทของผู้ที่บวชเป็นชี ซึ่งจะมี ลักษณะแตกต่างกันกับที่ยังไม่ได้บวช ฉะนั้น ก่อนที่จะบวช จึงสมควรท่องให้ได้เสียก่อน (สำหรับผู้ที่ บวชเกินวันเพียง 7 วัน 15 วัน ก็ควรที่จะอ่านให้เข้าใจเสียก่อน ถ้าไม่มีเวลาท่อง) ประกอบไปด้วย คำ ขอบวช คำอาราธนาศีล 8 เวลาบวช ไตรนาคนัน คำสมาทานศีล 8 องค์สำหรับตัดเส้นของศีล 8 อุกุศลกรรมบถ 10 มารยาท 6 ประการ

หลังจากบวชเป็นชีแล้ว ต้องมีดอกไม้ ธูปเทียนไปหาหัวหน้า และกรรมการ ตลอดจนผู้ที่ เคารพในหมู่หรือคณะที่จะพักอยู่นั้น เข้าไปกราบแล้วกล่าวว่า ดิฉันขอเป็นศิษย์ของท่าน หากดิฉันมี ความประพฤติผิดที่ไม่สมควรประการใด ๆ ดิฉันขอพรณาขอให้ตักเตือนว่ากล่าวสั่งสอนดิฉัน เมื่อ ดิฉันพิจารณาเห็นโทษแล้ว จักได้สำรวมระวังต่อไป หากท่านมีธุระจำเป็นสิ่งใด โปรดเรียกใช้ได้ตาม สมควร แม่ชีที่บวชแล้ว จะอยู่ในสำนักหรือวัดก็ตาม ถ้าเกิน 5 รูปขึ้นไปแล้วถือว่าเป็นหมู่คณะ เวลา เข้าพรรษาควรประชุมกันกันพิจารณาให้โอกาสกล่าวตักเตือนกัน และเพื่อความสามัคคีพร้อมเพรียง กัน ด้วยการขออภัยโทษและให้อภัยกัน ผู้ใหญ่ก็จะได้ตักเตือนผู้น้อย ผู้น้อยก็จะได้มีความเคารพ

⁷² สัมภาษณ์ แม่ชีนภาพจร เขมจันทร สำนักแม่ชีสงบจิตต์ วัดปทุมวนาราม, 12 มกราคม 2566.

⁷³ สัมภาษณ์ แม่ชีชวนชม แอ่อ่วม สำนักแม่ชีสงบจิตต์ พระโขนง, 10 ธันวาคม 2565.

⁷⁴ แม่ชีประพิศ หงสกุล, มหาสติปฐฐานสูตร สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ญาณวรมหาเถระ) วัด เทพศิรินทราวาส, เนื่องในวาระอายุครบ 91 ปี และฉลองอาคารสามัคคีเอนกประสงค์ ห้องสมุดสุวพันธ์ ต้นเกียรติ กุล, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ทวีริชต์, 2528), หน้า 3-5.

เกรงใจผู้ใหญ่ (ผู้ใหญ่ในที่นี้ หมายถึง ผู้ที่เป็นหัวหน้าผู้ปกครองหรือผู้ที่ควรเคารพ และผู้ที่อาวุโสกว่า คือ ผู้ที่บวชมาก่อนและเมื่อผู้ใหญ่ผิดพลาดผู้น้อยก็ทักท้วงบอกกล่าวได้)⁷⁵

จึงสรุปได้ว่า แม่ชีทุก ๆ รูป หลังจากบวชแล้วควรปฏิบัติตนให้สมกับเป็นนักบวช คือ เข้าเฝ้า ต้องสวดมนต์ไหว้พระ นั่งกรรมฐาน ตามกิจของหมู่คณะ และควรจะแผ่เมตตาให้กับผู้ที่มีพระคุณ ได้แก่ บิดามารดา ครูอาจารย์ และทุก ๆ คนที่เราเคารพรักใคร่ ทั้งมีชีวิตและจากโลกนี้ไปแล้ว

สำหรับวิธิลาลิกขา นั้น สำนักแม่ชีสงบจิตต์ได้กำหนดไว้ว่า ผู้ปรารถนาจะลาลิกขา ฟังถือเครื่องสักการะไปกราบลาท่านที่เคารพนับถือ มีท่านเจ้าอาวาสหรือหัวหน้าสำนัก ก่อนกำหนดสักกอย่างน้อย 7 วัน และในระยะ 7 วันนี้ ให้ทำความสะอาดบริเวณสถานที่ส่วนตัวและส่วนรวมทั่วไป เป็นการทำความดีครั้งสุดท้ายในชีวิตของการบวช ดังสุภาษิตว่า “อยู่ก็ให้เขาไว้ใน ไปก็ให้เขาคิดถึง”

แม่ชีที่จะลาลิกขาจัดรูปเทียนบูชาพระรัตนตรัยกราบสามครั้งกล่าวคำนโม (นโม 3 จบ) ต่อจากนั้น ลาลิกกับพระภิกษุหรือจะลาลิกกับหัวหน้าแม่ชี) ในการลาลิกขาของแม่ชีนี้ต้องกล่าวคำลาลิกขาว่า “ลิกขัง ปัจจะณะขามิ ข้าพเจ้าลาลิกขา” 3 จบ และกล่าวต่อไปว่า “กรรมใดที่ข้าพเจ้าได้ประพฤติดิพพลั้งล่วงเกินต่อท่านด้วยความประมาท หรือหลงลืมไปด้วยกายวาจาใจ ทั้งต่อหน้าและลับหลังหมดทั้งสิ้น ข้าพเจ้าขอมาโทษต่อท่าน เพื่อความสำรวมระวังในการต่อไป” จากนั้น ขอลาออกไปปลี้อผ้าสไบออกห่มใหม่อย่างอุบาสิกา ด้วยพับผ้าสไบครึ่งผืนแล้วพาดเฉียงบ่าซ้ายบ่าซ้ายเฉียงบ่าขวาแล้วกลับเข้าไปปฏิญาณตนเป็นอุบาสิกาต่อหน้าพระภิกษุแล้วปฏิญาณว่า “เอสาหัง ภันเต สุจิระประรินิพพุตัมปิถัง ภาคะวันตัง สระณัง คัจฉามิ อัมมัญจะ ภิกขุสังชัญจะ อุปาสิกัง มัง อาเรละ อัสซัตเต ปาณเปตัง สระณัง คะตัง” แปลว่า “ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าขอถึงสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า แม่เสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว กับทั้งพระธรรมและพระสงฆ์ว่าเป็นสรณะที่พึ่งที่ระลึก ขอท่านทั้งหลายจงจำข้าพเจ้าไว้ว่าเป็นอุบาสิกาผู้ถึงพระรัตนตรัยตลอดชีวิต ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป” จากนั้นรับศีล 5 โดยความเป็นนิจศีลจากพระภิกษุ จากนั้นเป็นเครื่องแต่งตัวเป็นฆราวาสเป็นอันจบการลาลิกขา⁷⁶

6. บทบาทและการทำงานของแม่ชี

จากหนังสือ “เย็นใจ-อุ่นจิต” ที่แม่ชีประพิศ หงสกุล ได้จัดพิมพ์เป็นอนุสรณ์เนื่องในวาระอายุ 91 ปี เมื่อวันที่ 6 มีนาคม พ.ศ. 2528 ซึ่งเป็นคำสอนของท่านอาจารย์จางวางอยู่ เหล่าวัตรแต่งไว้ และแม่ชีประพิศ หงสกุล ผู้เป็นศิษย์ได้ปฏิบัติตามคำสอนมาตลอด 62 ปี จึงเห็นควรว่าเป็นประโยชน์ที่แม่ชีในสำนักสงบจิตต์ควรจะศึกษาหาความรู้ จึงได้จัดพิมพ์หนังสือชุดรวม 9 เล่ม คือ ชุดที่ 1 เย็นใจ

⁷⁵ แม่ชีบุญเลี้ยง แอ่อ่วม, บทบาทของแม่ชีไทย, มูลนิธิสงบจิตต์, (กรุงเทพมหานคร: สิงห์สุวรรณการพิมพ์, 2532), หน้า 57-72.

⁷⁶ แม่ชีบุญเลี้ยง แอ่อ่วม, บทบาทของแม่ชีไทย, มูลนิธิสงบจิตต์, (กรุงเทพมหานคร: สิงห์สุวรรณการพิมพ์, 2532), หน้า 76-77.

ชุดที่ 2 พันร่อน ชุดที่ 3 ถอนผัด ชุดที่ 4 จิตหน่วย ชุดที่ 5 คายย้อม ชุดที่ 6 ถนอมสุข ชุดที่ 7 ทุกข์ วาย ชุดที่ 8 หายวุ่น และชุดที่ 9 อุ่นจิต⁷⁷

แม่ชีบุญเลี้ยง แอ่อวม ได้จัดทำหนังสือบทบาทแม่ชีไทยในเวลาออกปฏิบัติงานในต่างจังหวัด กล่าวคือ บทบาทของแม่ชีไทย คือ จะต้องพัฒนาตนให้มีความรู้ ความสามารถและสติ จิตใจตนเองได้ ถึงแม้จะมีพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่ง แต่ก็ต้องปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้า คำสอนของพระองค์ช่วยให้เรามีความดี ให้ขยันหมั่นเพียรในการศึกษาหาความรู้ และสร้างสมความดีพัฒนาตนเองอยู่เสมอ โดยสร้างกำลังใจ กำลังความรู้ และกำลังความดีให้สมบูรณ์ หากเรามีความสมบูรณ์ดีแล้วก็จะได้รับความสุขและความสำเร็จในชีวิตและยังสามารถมีบทบาทในด้านสังคมได้ทุกระดับ ทั้งทางโลกและทางธรรม

นอกจากนี้ การบำเพ็ญประโยชน์เพื่อผู้อื่น เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับมนุษย์ที่อยู่ร่วมโลก ที่พึ่งจะปฏิบัติต่อกัน พยายามช่วยเหลือผู้อื่นโดยเฉพาะผู้ที่ได้รับความทุกข์ความเดือดร้อน โดยมีวัตถุประสงค์ให้เยาวชนสตรีมีบทบาททั้งด้านเศรษฐกิจและสังคมตามกำลังความรู้ความสามารถของตนเองที่พึ่งทำได้โดยไม่ผิดศีลธรรม ซึ่งในการทำงานและเข้าอบรมแต่ละโครงการที่สำนักแม่ชีสงบจิตต์ได้จัดขึ้น ต้องได้รับประโยชน์จากโครงการ ดังนี้

- 1) แม่ชีที่ได้รับการอบรมแล้ว ทำให้เป็นผู้รู้จักเหตุผล สามารถปรับตนเข้ากับสังคมทุกชั้นโดยไม่เก้อเขิน
- 2) ทำให้รู้จักหลักเกณฑ์ในการเผยแพร่ ได้แก่ ศีลธรรม เคหศิลป์ และวิชาขั้นพื้นฐาน เพื่อให้เหมาะสมกับสภาวะและภูมิของตน
- 3) ทำให้แม่ชีได้บำเพ็ญประโยชน์แก่สังคม ได้ส่งเสริมเยาวชนสตรีให้มีความรู้ในธรรม ตามหลักพุทธศาสนาและช่วยเหลือตนเองและครอบครัวได้ ในการตัดเย็บเสื้อผ้าอย่างง่าย ๆ สำหรับตนเองและครอบครัว โดยเฉพาะเยาวชนสตรีที่อยู่ในท้องถิ่นทุรกันดาร เป็นต้น
- 4) ทำให้แม่ชีได้ประสบการณ์ต่าง ๆ ของท้องถิ่นที่ได้ออกไปปฏิบัติงาน จะได้เก็บมาเป็นข้อมูลในการออกไปปฏิบัติงานในปีต่อ ๆ ไป
- 5) ทำให้แม่ชีมีการเสียสละความสุขส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม คือ การออกไปบำเพ็ญประโยชน์นั้นจะต้องมีขันติ ความอดทน ให้พร้อมทั้งกาย วาจา ใจ จะคิดจะพูด จะทำสิ่งใดก็จะต้องเป็นไปตามเหตุและผล

นอกจากนี้ ได้กล่าวถึง สิ่งแม่ชีควรปฏิบัติ ในเวลาออกปฏิบัติสาธารณประโยชน์แก่ประชาชนในต่างจังหวัด มีดังนี้

- 1) ต้องสมณะสัญญา รักษาภิกขุให้เรียบร้อย
- 2) ต้องตั้งใจบำเพ็ญประโยชน์ ด้วยกุศลจิตและเสียสละ

⁷⁷ ดูรายละเอียดใน จางวางอยู่ เหล่าวัตร, เย็นใจ-อุ่นจิต, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ทวีรัชต์, 2528), คำปรารภ.

- 3) ต้องทำตัวเป็นคนเลี้ยงง่าย อย่าจุกจิกจู้จี้ขี้บ่น
  - 4) ต้องทำตนให้เข้ากับคนอื่นได้ ไม่เย่อหยิ่ง แต่มีการวางตัวตามสมควรแก่ฐานะและสร้างความสามัคคี
  - 5) ต้องทำให้เป็นตัวอย่างแห่งความดี และแสดงอัธยาศัย
  - 6) เรื่องอาหารและน้ำต้องระวัง อาจป่วยเพราะผิดอาหารและน้ำ
  - 7) อยู่ก็ให้เขาไวใจ จะไปก็ให้เขาคิดถึง
  - 8) หมั่นทำกิจวัตรอย่าให้ขาด เช่น ทำวัตรไหวพระ สวดมนต์ ทำสมาธิและแนะนำให้ผู้อื่นทำตามด้วย
  - 9) เมื่อจะเดินทางไปไหน ต้องคิดว่าเรามาเพื่อความดีของผู้อื่น เพื่อดำเนินตามปฏิปทาของบรมครู
  - 10) ให้อุทิศตนบำเพ็ญกิจการเพื่อเป็นพุทธบูชา ธรรมบูชา สังฆบูชา เมื่อเกิดท้อถอยเอือมระอาจะได้เกิดกำลังใจในการปฏิบัติงาน
  - 11) ขอให้ทำการกิจการด้วยเมตตาจิต
  - 12) อย่าไปไหนคนเดียวในเวลาออกไปปฏิบัติงาน นอกจากจำเป็นจริง ๆ
- สรุปหลักการสอนในวิชาขั้นพื้นฐาน ได้แก่ ศีลธรรม วัฒนธรรม ศาสนพิธี มารยาท หัตถศิลป์ และสุขศึกษา มี 3 ข้อ ดังนี้
- 1) สอนให้เป็นกุลสตรี ได้แก่ การวางตัวและหน้าที่ของลูกผู้หญิง คือ ศีลธรรม วัฒนธรรม จริยธรรมและมารยาท ได้แก่ การกราบไหว้ การเดิน การยืน การนั่ง การหมอบ การคลาน การรู้จักขอโทษ การรู้จักเสียสละ การรู้จักวางตัวเป็นลูกผู้หญิง การรู้จักหน้าที่ของลูกผู้หญิง
  - 2) สอนให้เป็นหลักในการแนะนำ ได้แก่ การเย็บปักถักร้อย การประดิษฐ์ และสุขศึกษา โภชนาการ การถนอมอาหาร การเก็บอาหาร ตลอดจนเคหพยาบาล
  - 3) วิชาที่สอนประกอบและเน้นหนัก คือ สอนแล้วต้องอธิบายเหตุผลให้เยาวชนสตรีเข้าใจ และแนะนำให้ปฏิบัติตาม ได้แก่ ศาสนพิธี การสวดมนต์ การนั่งสมาธิ การอบรมในเรื่องศีลธรรมและคิ

นอกจากนี้ แม่ชีชวนชม แอ่อวม ได้กล่าวถึงการพัฒนาตนเองของแม่ชีไว้ว่า แม่ชีควรศึกษาการปฏิบัติ ควรได้รับความรู้ทั้งผู้ที่บวชเป็นชีและผู้มาปฏิบัติธรรม ต้องมีพี่เลี้ยงคอยดูแล แนะนำการไหวพระ สวดมนต์ แต่ก่อนมีการจัดอบรมภาคฤดูร้อน จัดกิจกรรมและจัดบวชชีพราหมณ์ แต่ตอนนี้ต้องหยุด⁷⁹

⁷⁸ แม่ชีบุญเลี้ยง แอ่อวม, บทบาทของแม่ชีไทย, มุลนิธิสงบจิตต์, (กรุงเทพมหานคร: สิงห์สุวรรณการพิมพ์, 2532), หน้า 1-10.

⁷⁹ สัมภาษณ์ แม่ชีชวนชม แอ่อวม สำนักแม่ชีสงจิตต์ พระโขนง, 10 ธันวาคม 2565.

ภาพที่ 4.29 ที่ตั้ง กิจกรรมและสิ่งแวดล้อมภายในสำนักแม่ชีสงบจิตต์

4.2.5 สำนักแม่ชีศาลาสันติสุข

1. การสร้างชุมชนแม่ชี

นางแก้ว อุชุวัฒน์ เดิมเป็นคหบดีฐานะดีภูมิลำเนาอยู่ที่อำเภอบางพลีน้อย จังหวัดสมุทรปราการ สามีนางคุณนายแก้วมีบรรดาศักดิ์เป็นคุณพระเป็นผู้กำกับการตำรวจจังหวัดนนทบุรี ไม่มีบุตรธิดา ญาติพี่น้องเป็นผู้มีฐานะดี คุณนายแก้ว อุชุวัฒน์ เดินทางมาปฏิบัติธรรมที่วัดบุญทวีถ้ำ แกลบ จังหวัดเพชรบุรี ในสมัยนั้นหลวงพ่อกา พุทธโสธร์ ถ้ำตะโกพุทธโสภา จังหวัดลพบุรี เป็นพระที่เชี่ยวชาญและมีชื่อเสียงในการสอนกรรมฐานได้มาสอนกรรมฐานแสดงธรรมอยู่ที่วัดบุญทวีเป็นประจำ คุณนายแก้ว ได้ฟังธรรมจากจากหลวงพ่อกาทำให้คุณนายแก้วเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา จากการเดินทางไปศึกษาธรรมที่วัดถ้ำแกลบบูญทวีจึงทำให้คุณนายแก้วมีความคุ้นเคยกับแม่ชีวารี จีระพันธ์ ผู้ซึ่งคุณนายแก้วสนทนาศาสนาด้วยแล้วสบายใจจึงมีความศรัทธาในตัวแม่ชีวารีโดยมีความศรัทธาในพระพุทธศาสนาเป็นทุนเดิมอยู่แล้วจึงนำมาสู่การสร้างสำนักศาลาสันติสุขให้คณะแม่ชีกลุ่มหนึ่งได้อยู่จำศีลเพราะมีความสงสารต่อลูกผู้หญิงที่บวชแล้วไม่มีสำนักอยู่เป็นสัดส่วนเอกเทศต้องไปอาศัยวัด ความประสงค์ของผู้สร้างคือต้องการให้เป็นสถานที่ของลูกผู้หญิงที่ใครต่อการศึกษาและปฏิบัติธรรมของพระพุทธเจ้า

คุณนายแก้ว อุชุวัฒน์ ได้ซื้อที่ดินหน้าสวนลุมพินีศาลาแดง ตำบลสีลม อำเภอบางรัก ถนนพระราม 4 เนื้อที่ 1 ไร่ 2 งาน 85 ตารางวา กรุงเทพมหานคร ดังนั้นสำนักอุบาสิกาสันติสุขจึงถูกสร้างขึ้นใน พ.ศ. 2486 ในปีเดียวกันได้ทำพินัยกรรมยกให้เป็นสิทธิของมหาภิกษุณีในพระบรมราชูปถัมภ์ วัดอุปสมงค์ให้จัดการบำรุงส่งเสริมอุบาสิกา สิ่งก่อสร้างในสำนักคือ หอสดมภ์ อาคารเรือนไม้ 2 ชั้น กฎที่ฟักของแม่ชีหลายหลังมีความสะดวกสบายอยู่ใกล้ทางรถ น้ำไฟสะดวกสบาย และติดคลอง เพื่อที่จะได้อาศัยน้ำในคลองไว้ใช้ในยามขาดแคลนน้ำ แม่ชีที่อยู่ในสำนักมีทั้งหมด 3 รูป คือ

1. แม่ชีวารี จิระพันธ์ 2. แม่ชีชม 3. แม่ชีมยา จิระพันธ์ เดินทางไปมาระหว่างเพชรบุรีกับศาลาสันติสุข และคุณนายแก้วได้พักอาศัยอยู่ในสำนักโดยมีแม่ชีวารี จิระพันธ์เป็นหัวหน้าสำนัก คุณนายแก้วมีความปรารถนาที่จะขยายสำนักให้กว้างและสวยงามมีสวนดอกไม้ที่นารื่นรมย์ทำให้ผู้ที่เข้ามาในสำนักเห็นแล้วไม่อยากจะออกไปจากสำนักแต่ด้วยสำนักแห่งนี้มีอาณาบริเวณเพียงเล็กน้อย มียุ้งรบกวน นอกจากนั้นยังมีกลิ่นและเสียงจากโรงงานทำสบู่และโรงงานทอผ้ารบกวนตลอดเวลา สถานที่แห่งนี้จึงไม่สัปปายะดังข้อความที่เป็นคำถามและคำตอบระหว่างคุณนายแก้วและแม่ชีมยา จิระพันธ์ว่า “(คุณนายแก้ว) แม่มยาเห็นสำนักฉันเป็นอย่างไร ดีไหมที่นี่ (แม่ชีมยา จิระพันธ์) ดีค่ะ กรุงเทพฯ ที่พักหายาก แต่คับแคบไปหน่อยนึกในใจ เสียแต่ยุ้งชุม กัดแล้วสับร่อนเป็นโรคแพ้ยุง ทั้งเปื้อนน้ำไข้ว โรงทำสบู่เหม็น โรงทอผ้าไม่ค่อยเงียบขนาดทั้งสอง หาความสงบยาก”⁸⁰

ต่อมาเมื่อปลายปี พ.ศ. 2509 คณะแม่ชีได้เข้าไปหาได้ทูล ม.จ. ชวัลิต เกษมสันต์ ผู้จัดการมณฑลกุฎราชวิทยาลัยบอกความประสงค์จะย้ายที่อยู่ เมื่อผู้จัดการไม่ขัดข้องคณะแม่ชีได้ขายที่ดินสำนักแห่งนี้ได้ย้ายไปสร้างสำนักอยู่ที่ตำบลท่าตำหนักอำเภอนครชัยศรีจังหวัดนครปฐมบนเนื้อที่ 12 ไร่ 6 ตารางวา ย้ายจากสวนลุมพินีในวันที่ 6 เมษายน พ.ศ. 2510 รื้อขนย้ายและลงมือสร้างวันที่ 24 เมษายน พ.ศ. 2510 สร้างแล้วเสร็จในปลายปี พ.ศ. 2511 วันที่ 14 มิถุนายน 2513 เป็นวันฉลองสำนักใหม่ สาเหตุในการย้ายคือสิ่งปลูกสร้างในบริเวณรอบ ๆ สำนักมีมากขึ้นข้างสำนักมีโรงงานปล่อยน้ำเสียทำให้ไม่สงบและมียุ้งชุม แม่ชีมยา จิระพันธ์ เป็นผู้ดำเนินการก่อสร้าง แม่ชีที่ทำการขนย้ายมีทั้งหมด 23 รูป

หลังจากย้ายมาตั้งอยู่ที่อำเภอนครชัยศรีแล้วชุมชนหมู่บ้านละแวกนั้นได้มาทำบุญเป็นข้าวสารอาหารแห้งเป็นประจำ สำนักมีความปลอดภัยสูงเพราะมีรั้วรอบขอบชิดมีประตูปิดตลอดเวลา ประชาชนประสงค์ทำบุญ สามารถกดกริ่งที่หน้าประตูแม่ชีที่ประจำเวรจะเปิดประตูให้กับบุคคลที่มาติดต่อสำนัก ผู้หญิงที่มาบวช 3-7 วันเมื่อลาสิกขาแล้วได้มากลับมาเป็นผู้อุปถัมภ์สำนัก อาหารอุดมสมบูรณ์ผู้มีจิตศรัทธาได้นำข้าวสารมาบริจาคเดือนละ 40 ถุง แม่ชีได้นำข้าวสารแจกคนละถุงเพราะทางสำนักมีนโยบายให้ทหารรับประทาเองแต่ก็มีครัวกลาง ภายในสำนักมีกุฏิครึ่งไม้ครึ่งปูน 2 ชั้น เป็นหลังๆ มีทั้งหมด 31 หลัง 1 หลัง อาศัยอยู่ 2 คน ศาลาสดมภ์ 1 หลัง โรงครัวกลาง 1 หลัง ห้องสมุด 1 หลัง โรงเรียน 1 หลัง มีสระน้ำขนาดใหญ่ภายในสำนัก กุฏิกรรมฐานหลังเล็ก ๆ ตั้งเรียงรายตามสระน้ำ มีศาลาพักผ่อนที่ท่อน้ำ ความเป็นอยู่เรียบง่าย แม่ชีแต่ละท่านมีเงินเดือนจากมูลนิธิ คุณนายแก้วได้ตั้งไว้เก็บดอกผล แม่ชีที่บวชใหม่ได้เงินเดือน ๆ 100 บาทและเงินเดือนได้ขึ้นตามขั้นพรรษา แม่ชีที่บวช 10 ปีขึ้นไปได้ 1,000 บาทต่อเดือน กิจวัตรประจำวัน สวดมนต์เช้าเย็น เรียนคันถะธรรมา ทำความสะอาดสำนัก

ช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 คุณนายแก้วได้ป่วยและเข้าโรงพยาบาลคณะแม่ชีคอยดูแลเฝ้าไข้ตลอดผลัดเวรกันดูแล แม่ชีมยาได้บันทึกว่า “ระยะนี้ระเบิดลงมาก คนถูกสะเก็ดระเบิดป่วยส่งโรงพยาบาลไม่ขาด แพทย์พยาบาลเหนื่อยมาก อดนอน” และว่า “ขณะนั้นกรุงเทพฯ ถูกโจมตีทาง

⁸⁰ แม่ชีมยา จิระพันธ์, ศาลาสันติสุข, สำนักอุปาสิกาในความอุปถัมภ์ของมหาจุฬาราชวิทยาลัย ท่าตำหนัก นครชัยศรี จังหวัดนครปฐม อนุสรณ์ 25 กรกฎาคม 2513, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหา มกุฎราชวิทยาลัย, 2513), หน้า 69.

อากาศมีระเบิดลงทุกวัน หวอขึ้น เครื่องบินมา ข้าพเจ้าไม่เคยเห็นเขาทิ้งระเบิด จึงขึ้นบันไดและหน้ามุขศาลาดูเขาทิ้ง ไฟฉายส่องแสงเท่าลำตาล 3-4 ดวง แสงไฟฉายจับเครื่องบินเพื่อไม่ให้หลงต่ำ แสงไฟกระทบเครื่องบินสว่างขาววาว ๆ น่าดู เวลาปล่อยลูกระเบิดบินต่ำมาก ปล่อยลูกระเบิดห้อยต่อ ๆ กัน หลายลูกร่วงลงชนดู ระเบิดแผดเสียงคำรามสะท้อนหวั่นไหว ทั้งระเบิดทำลาย ทั้งระเบิดเพลิงไฟแดงฉาน มองดูสยงของชนลูก ข้าพเจ้าจะทิ้งสวนลุมพินีทำอาหารไปให้คุณนาย หมอ และพยาบาล ชุบชิบกันหน้าแห่งไม่รำเริง ข้าพเจ้าพลอยใจห่อไปด้วย กลับสำนักเครื่องบินมาบินลงต่ำกราบปืนกล ต้องลงมาอยู่ใต้ศาลา นานวันยิ่งชุกมาก สะพานพระราม 6 คลองบางกอกน้อยถูกทำลายมาก รถไฟเดินไม่ได้ทั้งสองสาย แถวบางรักสีลมรอบบริเวณสำนักสันติสุขไฟไหม้เปลวไฟลุกแดง ๆ ควันขึ้นตำมอดูแทบจะรอบทั้งแปดด้าน ข้าพเจ้ารู้สึกเสียวออกหวั่นนำเกินน่าดูเสียแล้ว”²⁰ ต่อมาคุณนายได้ถึงแก่กรรมตั้งศพไว้ 3 วัน เพราะบ้านเมืองยังอยู่ในช่วงสงคราม เมื่อสงครามสงบผู้คนกลับเข้าสู่ถิ่นเดิม

ข้อสังเกตจากพิธีกรรมที่ท่านทำไว้ 5 วัด มีที่ดินและเรือนสองชั้น พร้อมทั้งครัวและโรงรถทุกวัดท่านได้ให้นางซีมีส่วนด้วยทุกแห่ง ทั้งนี้ วัดที่ท่านทำพิธีกรรมให้ ได้แก่ (1) วัดสนามพรหมณ์ สนามซี (2) วัดเสนหา จ.นครปฐม (3) วัดเขาบางทราย บางปลาสร้อย จ.ชลบุรี (4) วัดศิรินันทรมิต เขาพระงาม ต.ธวัช จ.ลพบุรี และ (5) วัดคุณหญิง ต.ท่าโขลง อ.คลองบางหลวง คลองหนึ่ง จ.ปทุมธานี ส่วนวัดที่ (6) วัดบุญทวี ถ้าแปล ท่านให้ก่อนทำพิธีกรรม โดยทั้งนี้ระบุว่าหากวัดไหนขาดไม่มีซี ยกให้เป็นค่าอาหารสงฆ์ทั้งสามส่วน นอกจากนี้ ท่านยังได้สร้างอุโบสถไว้ที่วัดท่าไชยหลวงแพ่ง ต.บึง จ.ฉะเชิงเทรา และสร้างตึกไว้วัดมหาธาตุ อีกทั้งสมทบสร้างโบสถ์และกุฏิวัดอื่น ๆ อีกหลายแห่ง โดยเห็นได้จากพิธีกรรมฉบับสุดท้ายและฉบับเพิ่มเติม⁸¹ ระบุไว้ว่า

ฉันถึงแก่กรรมตัวเงินที่ยังเหลืออยู่มายน้อยเท่าไร ให้ทางเจ้าหน้าที่มหามกุฏฯ จัดการทำศพและบำรุงสันติสุข เหลือจากนั้นให้เจ้าหน้าที่กระทรวงศึกษาธิการจัดหาผลประโยชน์ สร้างโรงเรียนตามวัด 1 ส่วน ไว้บำรุงศาสนสมบัติใช้จ่ายในกิจศาสนา 1 ส่วน และให้นำอัฐิไปรวมไว้กับบิดามารดาที่ฐานดอกบัว ที่ได้สร้างไว้ในวัดบุญทวี ถ้าแปล ให้เจ้าหน้าที่ทางมหามกุฏฯ หักเงินรายได้ของฉันมอบให้หัวหน้าอุบาสิกาสันติสุขเพื่อทำบุญอุทิศให้ฉันทุกปี⁸²

แม้ซีชื่นจิตร เจนเขา หัวหน้าสำนักแม่ชีศาลาสันติสุข ได้ให้สัมภาษณ์ถึงความเป็นมาของการสร้างสำนัก ไว้ว่า

“คุณนายแก้วท่านสงสารพวกผู้หญิง ท่านบอกว่าท่านจะสร้างสำนักสักแห่งให้ลูกผู้หญิง ที่ใครต่อการศึกษาและการปฏิบัติ แต่แม้ว่าเราจะต้องเป็นผู้ปกครอง”⁸³ และแม้ซีปรานอม ได้ให้สัมภาษณ์ถึงเจตนาการสร้างสำนักแม่ชีของคุณนายแก้ว ว่า ท่านคิดจะ

⁸¹ มหามกุฏราชวิทยาลัย, ศาลาสันติสุข คณะอุบาสิกาในความอุปถัมภ์ของมหามกุฏราชวิทยาลัย, อนุสรณ์ในการฉลองสำนักใหม่ ท่าตำหนัก นครไชยศรี นครปฐม, (พระนคร, 2513), หน้า 63-64.

⁸² มหามกุฏราชวิทยาลัย, ศาลาสันติสุข คณะอุบาสิกาในความอุปถัมภ์ของมหามกุฏราชวิทยาลัย, อนุสรณ์ในการฉลองสำนักใหม่ ท่าตำหนัก นครไชยศรี นครปฐม, (พระนคร, 2513), หน้า 64-65.

⁸³ สัมภาษณ์ แม่ชีชื่นจิตร เจนเขา, หัวหน้าสำนักแม่ชีศาลาสันติสุข, 11 มกราคม 2566.

สร้างสำนักให้พวกผู้หญิงอยู่ โดยที่ทำไมให้อยู่กับวัด เพราะจะได้มีเวลาปฏิบัติธรรมได้เต็มที่

บุคคลสำคัญของสำนักศาลาสันติสุข

1. คุณนายแก้ว อุชุวัฒน์ เจ้าของผู้สร้างสำนักศาลาสันติสุข พ.ศ. 2486
2. แม่ชีวาริ จีระพันธุ์ ประธานกรรมการ พ.ศ. 2486-2516
3. แม่ชีถมยา จีระพันธุ์ ประธานกรรมการ พ.ศ. 2516-2522
4. แม่ชีจรรณ อัครวิเศษกำจาย ประธานกรรมการ พ.ศ. 2522-2542
5. แม่ชีชื่น เจนเขา ประธานกรรมการ พ.ศ. 2542
6. แม่ชีเข้มจิต กลัดจ้าย รองประธานกรรมการ พ.ศ. 2542
7. แม่ชีสายหยุด แซ่ลิ่ม รองประธานกรรมการ พ.ศ. 2542
8. แม่ชีจิตจำนงค์ บุญคล้าย กรรมการบริหาร พ.ศ. 2512-2541
9. แม่ชีประนอม หวังปัด กรรมการ
10. แม่ชีพนิตย โปรา

2. ข้อกติกา ระเบียบ วินัย และจริยวัตร

ระเบียบกติกาในการรับสตรีที่จะเข้ามาอยู่ในสำนักแม่ชีนั้น ส่วนหนึ่งได้มาจากสำนักสนามชี และนำมาปรับแก้ไขเพิ่มเติม ดังต่อไปนี้

- 1) ประธานกรรมการและรองประธานกรรมการจะรับสตรีผู้ที่จะมาอยู่ในสำนักนี้ ต้องให้มีผู้ปกครองมาฝากและต้องได้รับอนุญาตด้วย
- 2) ควรรับคนอายุอย่างน้อยตั้งแต่ 15 ปี ขึ้นไปและต้องอยู่ศึกษาขนบธรรมเนียมระเบียบต่าง ๆ ก่อนจึงจะพิจารณาให้บวช
- 3) เมื่อผ่านการฝึกหัดพอสมควรตามข้อ 2 ในเบื้องต้นแล้วนั้น ประธานกรรมการพึงอนุญาตขอรับศีล 8 จากเจ้าอาวาส
- 4) หมั่นศึกษาหาความรู้จากประธานและคณะกรรมการเพื่อพัฒนาตนอยู่ตลอดเวลา
- 5) หากพบว่าผู้ที่มีประพฤติไม่ชอบหรือไม่ปฏิบัติตามข้อกติกา จะนำเข้าที่ประชุมเพื่อกล่าวตักเตือนและรับการพิจารณายกโทษ ให้โอกาสหรือลงทัณฑ์กรรมตามมติที่ประชุมเห็นสมควร
- 6) สำหรับผู้ที่บวชมาแล้วและมาจากที่อื่น จะมาขอพักอยู่อาศัยนั้น ผู้เป็นประธานและรองประธานเป็นผู้สอบถามข้อมูลและพิจารณา

7) ผู้ที่ได้ศึกษาในข้อกติกาลแล้ว ต้องหมั่นตรวจในข้อที่จะบอกบริสุทธิ์ 4 อย่าง คือ มรรยาท 4, กรรมบท 10, ศีล 8 หรือ 10 และ เมณฺธสังโยค ⁸⁴

นอกจากนี้ สำนักแม่ชี ยังได้กำหนดระเบียบเพิ่มเติม เพื่อเป็นข้อปฏิบัติสำหรับอุบาสิกาดังต่อไปนี้

1) บุคคลผู้ตั้งใจที่จะประพาศิพรหมจรรย์ ต้องศึกษาในข้อกติกามีประพาศิที่เรียบร้อย และเป็นการเห็นสมควรจากประธานหรือที่ประชุมจึงจะอนุญาตให้บวช

2) ผู้ที่ประพาศิในกติกาลแล้ว เมื่อจะไปในที่ที่ไม่สมควรและได้รับการทักท้วงจากประธานกรรมการหรือเพื่อนพรหมจรรย์ด้วยกันจะไปในที่นั้นไม่ได้

3) หากมีการประพาศิที่ไม่สมควรและได้รับการตักเตือนต้องเคารพและตั้งใจในการประพาศิที่สมควร

4) หากไม่มีกิจธุระจำเป็นที่จะไปบ้านก็ไม่ควรจะไป

5) เมื่อมีกิจธุระกิจที่จำเป็นต้องปรึกษาประธานกรรมการและได้รับอนุญาตเสียก่อนจึงจะไป
ได้

6) หากจำเป็นต้องไปในธุระที่จำเป็นนั้น ต้องรีบกลับทันทีเมื่อเสร็จกิจธุระ

7) การสวดมนต์ไหว้พระในเวลาเช้าและเย็น ต้องกระทำให้ครบทุกเวลา นอกจากมีกิจจำเป็นหรือป่วยไข้

8) ระฆัง เป็นเครื่องหมายของการสวดมนต์ไหว้พระที่ต้องถือปฏิบัติเมื่อได้ยิน

9) กิจที่ต้องท่องหนังสือสวดมนต์ยังต้องปฏิบัติอย่างน้อยวันละ 5 บรรทัด

10) จดหมายหรือหนังสือของตนต้องนำไปให้เพื่อนพรหมจรรย์ดูเสียก่อน

11) ผู้ที่ประพาศิพรหมจรรย์มาจากที่อื่นต้องศึกษาในข้อกติกาลและต้องได้รับอนุญาตจากประธานกรรมการหรือที่ประชุมก่อนจึงจะสามารถรับประทานอาหารที่เป็นส่วนกลางได้

12) ที่อยู่อาศัยและสิ่งของเครื่องใช้ซึ่งเป็นส่วนกลางต้องรักษาและทำความสะอาด

13) ห้ามติดตั้งเครื่องโทรทัศน์ สำหรับวิทยุหรือเทปให้เปิดฟังเฉพาะที่เป็นประโยชน์

14) ควรทำความสะอาดห้องน้ำและการจัดวางของใช้ส่วนตัวให้เหมาะสม

15) ในเวลาพลบค่ำหรือตั้งแต่ 19.00 น. ไปแล้ว ไม่ควรไปพบพระหากมีความจำเป็นต้องไปต้องได้รับอนุญาตจากประธานกรรมการเสียก่อน

16) หากมีธุระจำเป็นไปข้างนอกไม่ควรกลับมาเกิน 19.30 น.

⁸⁴ มหามกุฏราชวิทยาลัย, ศาสตราจารย์สุโขทัย, คณะอุบาสิกในความอุปถัมภ์ของมหามกุฏราชวิทยาลัย, อนุสรณ์ในการฉลองสำนักใหม่ ท่าตำหนัก นครไชยศรี นครปฐม, (พระนคร, 2513), หน้า 2-4.

17) หากมีความจำเป็นในการรับแขกหรือญาติต้องรับได้ไม่เกิน 21.00 น. หากเกินนั้นต้องได้รับอนุญาตจากประธานกรรมการ

18) ห้ามมิให้นำอาหารอายุต่ำกว่า 2 ปีมาเลี้ยง เว้นแต่มีความจำเป็นชั่วคราวซึ่งต้องได้รับอนุญาตจากประธานและคณะกรรมการ

19) ท่านผู้ใดมีความประสงค์จะสร้างหรือซ่อมแซมกุฏิ เสนาสนะต้องได้รับอนุญาตจากประธานและคณะกรรมการ เมื่อสร้างเสร็จห้ามขายกรรมสิทธิ์หรือรื้อถอน สำหรับต้นไม้ที่ปลูกไว้ต้องเป็นส่วนกลางเก็บผลได้ตามสมควร

20) อุบาสิกา ผู้บวชนุ่งขาวห้ามใช้ผ้าสีต่าง ๆ มานุ่งห่ม เว้นไว้แต่ผ้าห่มหรือผ้าปูที่นอน⁸⁵

จากการศึกษาเอกสารพบว่า สำนักศาลาสันติสุข ได้จัดทำระเบียบเพิ่มเติมใหม่จากระเบียบเดิม เป็นการขยายความในระเบียบให้มีความชัดเจนยิ่งขึ้น ซึ่งได้ประทับตราสำนักไว้ด้านบนระเบียบดังกล่าว หากแต่ไม่ปรากฏวันที่และการลงนามในระเบียบเพิ่มเติมใหม่ ดังนี้

1) ผู้แรกตั้งใจประพฤติพรหมจรรย์ ต้องศึกษาในข้อกติกาศาสนาและประพฤติโดยเรียบร้อย จนประธานกรรมการหรือที่ประชุมเห็นสมควรแล้ว จึงจะอนุญาตให้บวช

2) ผู้ที่ประพฤติในข้อกติกาศาสนาแล้ว เมื่อจะไปในที่ใด ๆ ก็ตามโดยเหตุที่ไม่สมควร ถ้ามีประธานกรรมการหรือเพื่อนพรหมจรรย์ทักท้วงว่ากล่าวโดยไม่เห็นสมควรจะขึ้นไปไม่ได้

3) เมื่อข้อประพฤติของกายหรือวาจาที่ไม่สมควรอย่างไร ถ้ามีเพื่อนพรหมจรรย์ว่ากล่าวตักเตือนต้องทำอาการเอื้อเฟื้อและเคารพเพื่อตั้งใจทำสิ่งที่ควรทำต่อไป

4) บำณ ถ้าไม่มีธุระจำเป็นแล้วไม่ควรจะไป

5) เมื่อมีกิจจำเป็นเกิดขึ้น ก็ต้องปรึกษาประธานกรรมการเสียก่อนว่าจะควรไปหรือไม่ ถ้าประธานกรรมการเห็นควรแล้วและอนุญาตจึงไปได้

6) แม้ไปโดยมีกิจธุระจำเป็น พอเสร็จธุระแล้วไม่ควรจะอยู่ให้ช้าวัน ถ้าเลยเดือนไปขาดกรรมสิทธิ์ในห้องที่พักอาศัย หากกลับมาแล้วแต่จะมีห้องว่างหรือไม่ และเงินนิตยภัตก็งดไม่จ่ายให้ด้วย

7) การสวดมนต์ไหว้พระเวลาเช้าเย็น นอกจากมีกิจจำเป็นหรือป่วยไข้ต้องกระทำทุกเวลา และควรนั่งกรรมฐานทุกคนเมื่อเวลาสวดมนต์จบแล้ว ห้ามมิให้พูดหรือทำอะไรให้เกิดเสียงดังขึ้นในบริเวณศาลา เพราะเป็นการทำลายความสงบ เมื่อจะผ่านหน้าผู้ใดไป ควรมีกิริยาอ่อนน้อมต่อกันเสมอ ทำเวรศาลานั้น เมื่อจะส่งเวรต้องกวาดถูให้เรียบร้อยจึงจะส่งเวรได้

8) ระฆังเป็นเครื่องหมายของการประชุมสวดมนต์ไหว้พระ เมื่อได้ยินแล้วไม่ควรทำใจทอดธุระ ต้องทำอาการกระตือรือร้น เครื่องหมายของการร่วระฆังมีดังต่อไปนี้

⁸⁵ มหามกุฏราชวิทยาลัย, ศาลาสันติสุข คณะอุบาสิกาในความอุปถัมภ์ของมหามกุฏราชวิทยาลัย, (พระนคร, 2513), หน้า 30-33.

รว 3 ครั้ง สวดมนต์ ข้า ๆ 10 นาที แจกทาน

รว 2 ครั้ง ประชุมทำกิจของหมู่ เมื่อเสียงระฆังดังขึ้นแล้ว ไม่มาช้าเกินกว่า 10 นาที

ถ้าใครบกพร่องในข้อเหล่านี้ เท่ากับไม่เคารพต่อระเบียบ

9) กิจที่จะท่องหนังสือสวดมนต์ยังมีอยู่อีก วันหนึ่งอย่างน้อยต้อง ให้ได้ 5 บรรทัด จดหมายคือหนังสือ เมื่อผู้ใดจะมีไปถึงใคร ๆ หรือใครมีมาถึงเฉพาะตัว ต้องนำจดหมายไปให้เพื่อน พรหมจรรย์ที่ได้รับสมมติเสียก่อน

10) ผู้ที่ประพฤติพรหมจรรย์แล้วมาแต่ที่อื่น ถ้าจะมาอยู่ในสำนักนี้ ต้องศึกษาในข้อกติกา จนประธานกรรมการหรือที่ประชุมเห็นความประพฤติสมควรแล้วจึงจะอนุญาตให้รับประทานอาหาร ของกลางได้

11) ที่อยู่ และสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ ซึ่งเป็นของกลาง เมื่อใครได้อาศัยใช้สอยแล้ว ควร ต้องถนอมรักษาให้สะอาด และรักษาเก็บงำให้เหมือนเช่นสิ่งของของตนเอง จะใส่ใจเสียว่าเป็นของ กลางและทอดธุระ เช่นนี้ นับว่าเป็นความประพฤติที่ไม่สมควร

12) ในที่สำหรับถ่ายอุจจาระ ถ้าใครเห็นเบื่อนเปรอะต้องกวาด สิ่งที่ชำระแล้ว อย่าทิ้งลง ในบ่อ อย่าบ้วนน้ำหมาก น้ำลาย น้ำมูกไว้ให้เลอะเทอะ ถ้าใครไปถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะในห้องส้วม ต้องใช้น้ำลาดให้มากเหมือนกับลาดอุจจาระ การลาดต้องยกเท้าให้สูงพอประมาณพาอุจจาระไปหมด เกลี้ยงคอส้วม แล้วเทเบา ๆ ให้น้ำหล่อคอส้วมเพื่อกันกลิ่นไม่ให้ฟุ้งขึ้นมา ถ้าใครไม่ปฏิบัติตามระเบียบ ที่ตั้งไว้นี้ เป็นผู้ไม่สมควรจะใช้ส้วมของกลาง

13) ในห้องสำหรับอาบน้ำ เมื่อใครอาบน้ำแล้ว ต้องกวาดน้ำเสียให้แห้ง สบู่ย้าวางที่พื้น ไม่ ควรพอกผ้าที่พื้น ถ้าจะพอก เมื่อเสร็จต้องถูพื้นให้สะอาดอย่าทิ้งไว้ ไม่ควรเผลออาบน้ำเข้าเกินส่วน ประตุ เมื่อจะปิดหรือเปิด ต้องระวังค่อย ๆ อย่าทำธุระให้เอะอะดังตึงนัก

14) ห้ามไม่ให้บุรุษมีอายุตั้งแต่ 10 ขวบขึ้นไปนอนค้างคืนตามกุฏิ และห้ามไม่ให้ผู้ใดใช้น้ำมนต์เสกเป่าหาหมอ ดู หรือทำพิธีต่าง ๆ ซึ่งเป็นเครื่องศรัทธาหมองแก่ไตรสรณคมณ์ และห้ามไม่ให้ ใครใช้หมอนวดซึ่งเป็นเพศบุรุษด้วย จะเป็นเครื่องศรัทธาหมองแก่พรหมจรรย์

15) กฎของใครก็อยู่ตามกฎของตน ห้ามไม่ให้ไปคุยกุฎิก่อนอื่น ห้ามสับบุหรี และคุยอะอะ หัวเราะเสียงดัง

16) การรับแขกบุรุษเพศในที่นี้ จะเป็นญาติหรือไม่ใช้ก็ตาม กำหนดเวลารับได้เพียงไม่เกิน 21.00 ถ้าเป็นแขกแรมคืน ต้องแจ้งให้ประธานกรรมการทราบและอนุญาตจึงอยู่ได้ และห้ามไม่ให้ รับแขกบุรุษเพศในกุฏิ ให้รับที่ศาลาหรือห้องสมุด ต้องมีเพื่อนพรหมจรรย์หรือสตรีอื่นที่รู้ความอยู่ด้วย

17) หนังสือทั้งหมดในตู้นี้ ขอประกาศให้ทุกท่านทราบว่าไม่หวง จะขอยืมไปอ่านก็ได้ แต่ ต้องได้รับอนุญาตต่อผู้ที่ได้รับสมมติเสียก่อน เพื่อจะได้ลงบัญชีให้ทราบไว้ ส่วนเรื่องเทศน์นั้น เมื่อถึง

เวอร์ผู้ใดเทคน ผู้เทคนพึงหยิบเองและไว้เองให้ถูกต้อง และแม่ชีที่อยู่ในสำนักนี้ ห้ามไม่ให้หน้าเด็กมาเลี้ยง เพราะเป็นเครื่องกังวลและไม่น่าดู ไม่สมกับเป็นผู้ปฏิบัติ

18) ท่านผู้ใด มีความประสงค์จะสร้างหรือซ่อมแปลงกุฏิเสนาสนะต่าง ๆ ซึ่งเป็นถาวรวัตถุ ในสถานที่นี้ ต้องได้รับอนุญาตจากประธานกรรมการ เมื่อก่อสร้างแล้วห้ามขายกรรมสิทธิ์ หรือรื้อถอน จากสถานที่นี้เป็นอันขาด และต้นไม้ที่เป็นของถาวรนานปี เช่น มะม่วง ชมพู เป็นต้น ผู้ใดปลุกกลแล้ว ไม่ให้ถือเก็บผลเป็นส่วนตัว ต้องให้เป็นกลางเก็บผลเฉลี่ยกันตามควร

19) ในสถานที่นี้ ไม่อนุญาตให้คนไข้ซึ่งเป็นเพศบุรุษมาพัก ถ้าบุรุษป่วยไข้ จะต้องไปพักที่อื่น

20) พระภิกษุซึ่งเป็นญาติหรือรู้จักกับแม่ชีในสำนักนี้ ถ้าจะมาต้องมาโดยมีกิจธุระ หรือมาเพื่อจะแสดงธรรม

21) แม่ชีไม่ควรจะไปในงานสมรส เพราะเป็นงานของผู้จะครองเรือน ไม่ใช่ในงานของผู้ที่สละการครองเรือนมาแล้ว

22) ห้ามไม่ให้แม่ชีที่ป่วยไข้ บริโภคอาหารในเวลาวิกาล ถ้าแม่ชีท่านใดล่วงกติกาลโภชน จะต้องลาเพศ ถ้าจะนุ่งขาวใหม่ต้องตั้งต้นพรรษาขึ้นใหม่

23) ห้ามติดตั้งเครื่องโทรทัศน์ ส่วนวิทยุและเทปนั้นเปิดฟังได้แต่รายการที่เป็นประโยชน์ แม้ถึงดั่งนั้นก็สมควรเปิดเสียงดัง เป็นการทำลายความสงบของผู้อื่น

24) ในเวลาพลบค่ำหรือประมาณตั้งแต่ 19.30 น. แล้วไป ไม่ควรไปหาพระ ถ้ามีกิจจำเป็นจะไปต้องมาชี้แจงให้ประธานกรรมการอนุญาตก่อน

25) เมื่อผู้ใดมีกิจธุระจะไปไหน ถ้าไม่จำเป็นแล้วไม่ควรจะไกล ถ้ากลับเกิน 19.30 น. ถ้ามีธุระจำเป็นต้องมาชี้แจงให้ประธานกรรมการทราบ

26) แม่ชีผู้บวชนุ่งขาว ห้ามใช้ผ้าสีต่าง ๆ มานุ่งห่ม ใช้ผ้าอาบน้ำ ควรใช้เฉพาะผ้าที่ย้อมด้วยสีดินแดงอ่อน ๆ เว้นไว้แต่ผ้าห่มนอนหรือผ้าลาดที่นอน

27) ผู้ประพฤติพรหมจรรย์ไม่ควรไว้เล็บ เพราะเป็นการไม่น่าดู อาจเป็นที่ติเตียนของบุคคลภายนอก ทำให้ขาดความเลื่อมใส และเมื่อผู้ใดทำเวรศาลาควรระวังประตูทั้ง ใหญ่เมื่อเวลารอผ่านเข้าออกด้วยจะดี เพราะสุนัขจะออกไปทำความเดือดร้อนให้ชาวบ้าน และเมื่อเวลาผู้ใดออกไปข้างนอกควรระวังช่วยกันด้วย หากปรากฏว่าผู้ใดปล่อยให้สุนัขออกไปเมื่อชาวบ้านมาร้องทุกข์ ผู้นั้นต้องรับผิดชอบด้วย

ข้อกติกาทั้งหมดนี้ เมื่อผู้ใดฟังแล้ว ขอให้ตั้งใจประพฤติปฏิบัติตามโดยเคร่งครัดทุกคน เพื่อความเจริญในศาสนพรหมจรรย์ ขออำนาจคุณพระรัตนตรัย จงอภิบาลรักษาท่านที่ประพฤติดี ประพฤติชอบตั้งอยู่ในลัทธิปฏิบัติ จงเจริญรุ่งเรืองอยู่ในพระธรรมคำสั่งสอนตลอดกาลนานเทอญ

จากข้อกติกา ดังกล่าวแม่ชีสุนันทา เรียงแหลม และแม่ชีปธานอม ได้ให้สัมภาษณ์ ไว้ว่า ทุกวันโกน 7 คำ 14 คำ ข้างขึ้น ข้างแรม จะมาประชุมกันเพื่ออ่านข้อกติกาให้ฟัง ห้ามการทำผิดที่ประชุมจะกล่าวตักเตือน สิ่งใดควรทำไม่ควรทำ⁸⁶

3. วิถีชีวิตของการเป็นนักบวช

สำนักแม่ชีไม่ได้ออกไปบิณฑบาต เพราะเป็นความต้องการของคุณนายแก้ว ไม่อยากให้ทำแบบนั้น สำนักได้รับเงินส่วนหนึ่งจากภินัยกรรมของคุณยายแก้ว และเงินของคุณหญิงสัมพันธ์ ซึ่งสำนักมีผู้อุปถัมภ์มาทำบุญข้าวสาร น้ำดื่ม เป็นประจำทุกเดือน ที่สำนักนี้ ดูแลช่วยเหลือกันเหมือนญาติพี่น้อง ดังคำสัมภาษณ์กล่าวว่า

คุณนายแก้ว คุณประเวศ คุณโบ้ ร้านมงคลพานิช ที่อยู่บางแค จะนำข้าวสาร 40 ถัง ๆ ละ 5 กิโล น้ำดื่ม 20 แพค มาทำบุญทุกเดือน เราก็จะแบ่งกันไม่เก็บไว้ที่ส่วนกลาง เพราะต้องมีคนดูแล ที่นี้ทำอาหารในครัวตนเอง หากเป็นช่วงเวลาที่ไม่มีผู้มาทำบุญแล้ว เพื่อนแม่ชีในสำนักไม่อยู่ก็จะเก็บข้าวสารอาหารแห้งไว้ให้ เป็นการดูแลซึ่งกันและกัน⁸⁷

นอกจากนี้ แม่ชีชั้นจิตร เจนเขา ได้นำหลักธรรมมาสวดให้ฟังหลังจากสวดมนต์เสร็จเรียบร้อยแล้ว เพื่อเป็นสิ่งเตือนใจในการใช้ชีวิต ว่า “ทำดีแล้วเจ้าคะ หมดเวลาของหนุ่มสาว ชีวิตเหมือนดวงดาว ไกลจะดับลบล่วงไป ภายนี้ตายแล้วนี้ หมดทุกสิ่งงามที่ไหน ของเราหรือของใคร จะสิ่งเดียวก็ไม่มี”

4. การคัดเลือกและการรับผู้ที่จะเข้ามาอยู่ในประเพณีพรหมจรรย์

การรับแม่ชีเข้ามาบวชในสำนักนั้น ผู้ที่จะมาบวชต้องมีผู้ปกครองรับผิดชอบ หากมีอะไรเกิดขึ้นที่ทำให้เสื่อมเสีย ก็จะส่งคืนกลับไป ซึ่งตอนนี้ สำนักมีนโยบายว่า หากผู้ที่จะบวชมีอายุ 50 ปีขึ้นไป ก็จะไม่รับ แต่ถ้ามาปฏิบัติธรรมชั่วคราวก็ยังรับไว้ จริง ๆ แล้วเริ่มรับตั้งแต่อายุ 15 ปี

5. การบริหารจัดการสำนัก

สำนักนี้ มีการบริหารจัดการโดยมีหัวหน้าสำนัก รองหัวหน้า และคณะกรรมการ การดำเนินงานจะใช้วิธีการประชุมเพื่อหามติเห็นชอบในการพิจารณาทุกเรื่องภายในสำนัก นอกจากนี้ สำนักบริหารจัดการเงินที่ได้จากมหายาน โดยจะนำมาเป็นค่าอาหารให้แก่แม่ชีเพื่อนำไปบริหารเอง สำหรับค่าน้ำ ค่าไฟ ส่วนกลางจะเป็นผู้ออกให้ เพราะมีมิเตอร์ไฟที่เดียว ไม่นุญาติให้ติดตั้งเพิ่ม ดังคำสัมภาษณ์ว่า

“ที่มีประธาน รองประธานและกรรมการดูแลสำนัก การจัดการเงินที่ได้จากมหายาน ทุกเดือนจะแจกจ่ายให้กับแม่ชีเพื่อเป็นค่าอาหาร สำหรับค่าน้ำ ค่าไฟ ส่วนกลางจะเป็นผู้จ่ายให้”⁸⁸

⁸⁶ สนทนากลุ่ม แม่ชีสุนันทา เรียงแหลม, สำนักแม่ชีศาลาสันติสุข, 11 มกราคม 2566.

⁸⁷ สนทนากลุ่ม แม่ชีปธานอม, สำนักแม่ชีศาลาสันติสุข, 11 มกราคม 2566.

⁸⁸ สนทนากลุ่ม แม่ชีปธานอม, สำนักแม่ชีศาลาสันติสุข, 11 มกราคม 2566.

รายชื่อหัวหน้าและระยะเวลาการดำรงตำแหน่งสำนักแม่ชีศาลาสันติสุข

ลำดับที่	ชื่อ-สกุล	
1	คุณนายแก้ว อุชุวัฒน์	พ.ศ. 2486
2	แม่ชีวาริ จิระพันธุ์	พ.ศ. 2486-2516
3	แม่ชีถมยา จิระพันธุ์	พ.ศ. 2516-2522
4	แม่ชีจรรยา อัครวิทย์	พ.ศ. 2522-2542
5	แม่ชีชินจิตร เจนเขา	พ.ศ. 2542-ปัจจุบัน

4. บทบาทและการทำงานของแม่ชี

สำนักแม่ชีแห่งนี้ สนับสนุนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาตนเองของแม่ชี ตั้งแต่หัวหน้าสำนักเป็นนักเรียนบาลีรุ่นแรก และยังส่งเสริมให้แม่ชีในสำนักไปเรียนบาลีมีแม่ชีรุ่น 9 แต่อย่างไรก็ตามที่สำนักไม่ได้ส่งให้ไปเรียนทุกคน ต้องพิจารณาเพราะเงินส่วนหนึ่งสำนักให้ทุนไปเรียน อีกส่วนต้องออกค่าใช้จ่ายเองด้วย หากจะเรียนบาลีศึกษาและเรียนนอภิรกรรมก็ต้องไปเรียนที่วัดมหาธาตุ สำหรับกิจกรรมเพื่อสังคมชุมชนนั้น แรก ๆ การตั้งสำนักมีการบวชแม่ขาวเริ่มมาตั้งแต่ปี 2534 เป็นต้นมาและได้หยุดกิจกรรมนี้เมื่อปี 2563 กิจกรรมสวดมนต์ข้ามปีก็เคยทำ พอโรคระบาดมาก็หยุดไม่มีกิจกรรมนี้สำหรับการร่วมกิจกรรมกับวัดข้าง ๆ ที่สำนักไม่ได้ไปร่วม เพราะเกรงว่าหากไปแล้วจะต้องเข้าร่วมตลอด ซึ่งคุณนายแก้วอยากให้เราปฏิบัติธรรมมากกว่า⁸⁹

ภาพที่ 4.30 ที่ตั้ง กิจกรรมและสิ่งแวดล้อมภายในสำนักแม่ชีศาลาสันติสุข

⁸⁹ สัมภาษณ์ แม่ชีชินจิตร เจนเขา, หัวหน้าสำนักแม่ชีศาลาสันติสุข, 11 มกราคม 2566.

4.2.6 สำนักแม่ชีวัดเสนาหา

1. ประวัติและความเป็นมา

จากประวัติอุบาสิกา เก้า แซ่ตัน วัดเสนาหา ในหนังสือที่ระลึกในงานฌาปนกิจศพ ณ เมรุ วัดเสนาหา จังหวัดนครปฐม เมื่อวันที่ 8 กันยายน 2511 ได้กล่าวไว้ว่า เมื่อ พ.ศ. 2453 คุณเพิ่มเสนหา บุญนาค ได้สละที่ดินแปลงหนึ่งที่ตำบลสวนตะไคร้สร้างวัด เห็นว่าที่นั่นสงบเงียบและมีอาจารย์นัก ธรรมฐานสอนวิปัสสนากรรมฐาน เนื้อที่ที่สร้างวัดเสนาหาหาตั้งอยู่ทางทิศตะวันออก เมื่อคณะสงฆ์ลง ฟังพระกรรมฐานก็มีคณะอุบาสิการ่วมฟังด้วยเป็นประจำ ต่อมาเมื่อภิกษุสามเณรมีมากขึ้นโดย ลำดับ การบิณฑบาตก็ผิดเคื่องเพราะรอบ ๆ วัดสมัยนั้น ยังไม่ค่อยมีบ้านคนและเป็นที่เปลี่ยว ส่วนมาก พระภิกษุที่ไปบิณฑบาตที่ตลาดใกล้ๆ องค์พระ

การบิณฑบาตผิดเคื่องก็นำมารวมแบ่งกันฉันพอได้ในมือเช้าเท่านั้น ไม่พอตอนเพล น้ำใจ ของผู้หญิงที่เปี่ยมด้วยศรัทธาอย่างอุบาสิกาเก้านั้น พอทราบเข้าก็รู้สึกเป็นห่วงพระเณร พอตกเย็นก็ ออกไปหาน้ำตาลปึกมาถวายพระเสมอ ทำให้พระเณรทุกรูปรู้สึกนับถือรักใคร่เป็นกันเองเสมือนญาติ ของท่านเอง และอุบาสิกาเก้าก็ถือว่าพระเณรที่มาอยู่วัดเสนาหานี้ เป็นเสมือนลูกหลานของท่านเอง เหมือนกัน ต่างฝ่ายก็ดูแลซึ่งกันและกันเสมอมา ไม่นานอุบาสิกาเก้าก็คิดว่าในภายหน้าหากความ เป็นอยู่ของพระภิกษุและสามเณรเป็นอย่างนี้ตลอดไปจะลำบากกว่านี้ สมควรจะต้องสร้างครัวขึ้นสำหรับ ทำอาหารถวายพระเณรเพล จึงได้ชักชวนผู้มีจิตศรัทธาที่รักใคร่นับถือกันและบุคคลทั่วไป ปลูกเป็นโรง ครัวและจัดหาข้าวสุก ข้าวสารและเครื่องครัวมาไว้ตามแต่จะได้อีก ตอนเพลก็จัดถวายไปที่ครัวใหญ่ คือ ในสำนักอุบาสิกา เพื่อความสะดวกไม่ต้องยกมาถวายตามกุฏิจนถึง พ.ศ. 2498 จึงได้นำมาฉันที่กุฏิ

เมื่อเริ่มต้นของการจัดทำครัวถวายภัตตาหารพระเณรนั้น อุบาสิกาเก้าจะต้องเดินมาดูพระ เณรที่กำลังฉันอาหารที่กุฏิเสมอ เมื่อเห็นว่ารูปใดบกพร่องก็ไปจัดมาถวายเพิ่ม ในวันพระ 8 คำ และ 15 คำ พระเณรจะออกไปบิณฑบาตมาได้มากเหลือจากฉัน ตอนเย็นก็จะนำภาชนะมาใส่ข้าวสุกที่ เหลือไปตากแห้ง เมื่อพระรูปใดบกพร่องหรือวันใดฝนตกไปบิณฑบาตไม่ได้ก็จะหุงข้าวสุกนั้นถวาย ในวัน เข้าพรรษา วันกลางเดือนสิบ วันออกพรรษา ประชาชนจะมาทำบุญกันมาก อุบาสิกาเก้าดีใจนักเพราะ จะได้ข้าวสุกไว้ตากแห้ง ซึ่งในปีหนึ่ง ๆ จะมีพระสงฆ์ประมาณ 20 รูป ไม่ได้ออกไปบิณฑบาตเลยหุงให้ฉัน ได้ประมาณ 1 เดือน พอเวลาบ่ายก็ชวนเพื่อนอุบาสิกาเก็บดอกไม้และผักต่าง ๆ ได้เป็นจำนวนมาก วัน ไหนที่ได้ผักดี ๆ อุบาสิกาเก้าจะทำน้ำพริก แกงส้ม เมื่อกลับมาถึงวัด หากมีเวลาเหลือก็จะชวนกันผ่า ผืน เลื่อยไม้เป็นท่อน ๆ วางไว้อย่างเป็นระเบียบ จนมีคนถามซื้อพิน “พินนี้จะขายหรือ” “ไม่ได้เอาไว้ ขายดอก จัดไว้สำหรับหุงหาอาหารถวายพระเณร” “ไปนำมาจากไหน” “เอามาจากนอกวัดบ้าง ไม่ใน วัดบ้าง พวกดิฉันช่วยกันหามาจัดไว้” “มีมากมาย” “ไม่มากหรอกเจ้าคะ ถ้าไม่หามาเพิ่มไว้ ไม่เท่าไรก็ หมด เพราะต้องใช้ทุกวันและต้องหุงกับกะทะจึงจะพอพระเณร” ต่อมาเมื่อมีคนมาอาศัยอยู่ใกล้วัด มากขึ้น ผักและไม้จึงหายาก อุบาสิกาเก้าจึงติดต่อซื้อบ้าง ขอบ้าง ให้คนขายบรรทุกรถมาส่งไว้หน้า ครัวใหญ่ ส่วนผักจะออกไปซื้อที่ตลาดถึงจะลำบากแต่อุบาสิกาเก้าก็ไม่เคยท้อ ขอแค่ให้พระคุณเจ้า ทั้งหลายปฏิบัติให้ดียิ่ง ๆ ขึ้นไป ส่วนอาหารเป็นหน้าที่ของโยมที่จัดถวาย ตลอดถึงเด็ก ๆ ที่เข้ามาอยู่ ในวัด

ด้วยความเป็นผู้เสียสละ เสียงดั่งก้องกังวานเหมือนผู้ชาย พุดจาคล่องแคล่ว จึงสามารถปกครองคณะซึ่งมีประมาณ 80 คนเศษเรียบริยosomeมา จึงเป็นที่รู้จักกันทั่วไปของพระและใคร ๆ เขามักเรียกกันว่า “ยายเก้า หัวหน้าอุบาสิกา วัดเสนหา” พระครูสังวรวินัย ได้มอบหมายให้อุบาสิกาเก้าเป็นผู้ดูแลสำนักชี ที่วัดเสนหานี้ มีเรื่องเล่ากันว่า สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ วัดเทพศิรินทราวาส ท่านเดินทางมาบ่อย ๆ อุบาสิกาเก้าจะแกงเลี้ยงถวายเป็นประจำ นอกจากนี้ ยังมีสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ได้เคยเสด็จมาพักแรมที่วัดเสนหา ยายเก้าก็ได้ถวายน้ำมะพร้าว

อุบาสิกาเก้า ยังได้เล่าให้ฟังว่า “ก่อนที่ดิฉันได้เข้ามาอยู่วัดเสนหานี้ ยังมีเงินส่วนตัวอยู่หนึ่งหมื่นเจ็ดพันเหรียญ ได้นำมาใช้จ่าย ทำกับข้าวถวายพระเณร สมทบสร้างกุฏิวิหาร ซื้อมาถวายวัดเสนหา 270 ไร่” สำหรับการก่อสร้างและการซื้อไม้สร้างกุฏิอุบาสิกาเก้าจะเป็นผู้เดินทางไปซื้อเองที่จังหวัดนครปฐมและกาญจนบุรีด้วยตนเอง

2. ข้อติกา ระเบียบ วินัย และจริยาวัตร

สำนักแม่ชีวัดเสนหา ได้ประกาศกฎระเบียบปฏิบัติ ลงนามโดย พระราชวินัยภรณ์ เจ้าอาวาสวัดเสนหา ไว้ดังนี้

- 1) ผู้ที่จะมาปฏิบัติธรรม ต้องนำหลักฐานบัตรประชาชนหรือสำเนาทะเบียนบ้านหรือบัตรทางราชการรับรองชัดเจนพร้อมด้วยสำเนา 1 ชุดและต้องศึกษาข้อคิดให้เข้าใจ
- 2) มิได้มีความผิดทางอาญาอย่างใดอย่างหนึ่ง และไม่เป็นโรคติดต่อร้ายแรง ไม่ติดยาเสพติดผิดกฎหมาย มีสติสัมปชัญญะสมบูรณ์ ไม่วิกลจริต
- 3) มีความเคารพ สงบ สำนวณ ต่อผู้อยู่ร่วมกัน ไม่ทะเลาะวิวาทวุ่นวาย ยุแหยใส่ความอันก่อให้เกิดความแตกแยกเสียหายในสำนักแม่ชี
- 4) ไม่ใช่สาวประเภทสอง (แม้แปลงเพศมาแล้ว) และสตรีที่มีนิสัยคล้อยบุรุษ ถ้ามีความประพฤติไม่เหมาะสมก็ให้พ้นสภาพไป
- 5) ให้การเชื่อฟัง ผู้ใหญ่ในการปฏิบัติตามระเบียบข้อบังคับอย่างเคร่งครัด ถ้ามีเหตุอันทะเลาะวิวาท วุ่นวายเกิดขึ้นทางคณะหัวหน้าและผู้ใหญ่ในวัดจะพิจารณาให้พ้นจากสภาพสึกออกจากสำนักไปโดยวันและเวลานั้น ๆ ได้ ไม่มีสิทธิ์ที่จะกลับมาบวชและอยู่อาศัยอีกต่อไป
- 6) จะไม่นำบุคคลภายนอกแม้เป็นญาติมาก่อความวุ่นวายมั่วสุม ปราศจากความเคารพแม่ชีและสถานที่ปฏิบัติธรรมไม่อนุญาตให้พักอาศัยในบริเวณสำนักแม่ชีโดยเด็ดขาด
- 7) ให้มีจิตเอื้อเฟื้อดูแลสำนักแม่ชี ถ้ามีบุคคลที่มีความประพฤติอันไม่เหมาะสม อันเป็นเหตุที่จะให้เกิดอันตรายต่อสำนักแม่ชีด้วยกัน ต้องบอกหมู่คณะให้ทราบ
- 8) ในเวลาขึ้นสวดมนต์ ทำกิจวัตรที่ศาลาให้สำรวม กาย วาจา ใจ ให้สงบเรียบร้อย เพื่อให้ความเป็นระเบียบของหมู่คณะ

ยังมีอำนาจสามารถคุมกันคณะชีในสำนักไม่ให้ใครมารังแกได้ และด้วยวัดเสนาหา เมื่อก่อนเป็นป่าไม้ ค่อยมีผู้คนพลุกพล่าน จึงเป็นสถานที่เหมาะแก่การปฏิบัติด้านจิตใจและการปฏิบัติกรรมฐาน จึงมักจะให้แม่ชีที่บวชใหม่ปฏิบัติอยู่เป็นประจำ⁹¹

ครั้นแต่ก่อนการบวชพราหมณ์ บวชน้อยวันจะไม่รับบวชเพราะไม่คุ้มกับเวลาที่จะฝึก แต่ภายหลังก็อนุญาตบวชพราหมณ์ได้ แต่จะไม่ให้บวชเหมือนแม่ชี และให้สมาทานศีล 8

5. การคัดเลือกและการรับผู้ที่จะเข้ามาอยู่ในประเพณีพรหมจรรย์

เนื่องจากย่าเก้าเป็นคนเจ้าระเบียบ ผู้ที่จะบวช ต้องกราบ ต้องคลาน ต้องเดินเข้าไม่อย่างนั้นจะไม่ได้บวช แม้แต่เวลานั่งต้องนั่งเรียบร้อย ต้องฝึกก่อนจึงจะได้บวช และต้องบวชกับพระ นิมนต์เจ้าอาวาสและต้องเป็นพระอุปัชฌาย์มาบวชให้ บวชแต่ละครั้งต้องนิมนต์พระ 5 รูป และแม่ชี 5 และต้องท่องศีลให้ได้ ซึ่งเป็นกฎ ระเบียบที่ย่าเก้ากำหนดไว้ จุดเด่นของแม่ชีสำนักนี้ คือ มารยาท และเมื่อบวชแล้วก็ห้ามออกไปข้างนอก ถ้าจะไปก็ต้องมีผู้ใหญ่ไปด้วย หรือจะกลับบ้านต้องมีแม่มารับ แต่ปัจจุบันนี้ก็หย่อนกฎไป ทำอย่างเดิมไม่ได้เพราะไม่มีคน

สำหรับผู้ที่จะมาบวชต้องมาอยู่ฝึกมารยาทก่อนอย่างน้อย 3 เดือน ต้องมีผู้ใหญ่รับรองมา ต้องมีคนรู้จักกับเจ้าของสำนัก และการสวดมนต์ก็ต้องให้มีครูสอนที่รู้กฎ ระเบียบการสวด ไม่ถูกจังหวะก็ไม่ได้ ต้องซ้อมสวดมนต์ทุกเย็น ระเบียบปฏิบัติเหล่าสืบทอดกันมา ทุกวันนี้ การสวดมนต์ยังต้องปฏิบัติแต่การกราบ คลานนี้ สอนคนรุ่นหลังไม่ได้แล้ว ปัจจุบันนี้ การบวชเป็นการมาแค่ระยะสั้น ๆ บางครั้งก็ยังท่องบทสวดมนต์ไม่ได้เลย แต่ก่อนสมัยย่าเก้ามีการคัดเลือกผู้ที่จะบวชและต้องมีความตั้งใจ และหากจะบวชก็ต้องสละจริง ๆ อย่างน้อย 1 พรรษา มีผู้มาบวชเป็นร้อย ก่อนสงคราม พ.ศ. 2500 ก็เริ่มลดลง พ.ศ. 2515 ก็เหลือประมาณ 30-40 คน ปัจจุบันนี้ เหลือแค่ 10 คน มีแต่คนอายุเกิน 50 ปีขึ้นไป

เวลาจะลาสิกขาก็ต้องเอาดอกไม้ธูปเทียน ไปกราบลาอุปัชฌาย์ และก็กราบลาหัวหน้าผู้ใหญ่ในสำนัก

6. การบริหารจัดการสำนักแม่ชี

ที่สำนักนี้ แฉ่งลงทะเลียนกับสถาบันแม่ชีไทย เนื่องจากแต่ก่อนนี้ แม่อยู่กระจัดกระจาย ไม่ได้รวมกัน สมเด็จพระสังฆราชจนท่านก็มีพี่สาวบวชชี คือ แม่ชีแหวง ท่านก็เลยคิดรวบรวมให้เป็นสถาบันแม่ชีไทย โดยมีแม่ชีจากวัดเสนาหา วัดสนามพราหมณ์ ประชุมนารี วัดชนะสงคราม และอีกหลาย ๆ วัด และทำหน้าที่ไปช่วยดู กฎ ระเบียบ รวบรวมประชุมกัน วัดเสนาหานี้รับหน้าที่ไปเผยแผ่ทางภาคอีสาน ทำให้แม่ชีได้ประโยชน์จากการรวมกันเป็นหมู่คณะ และการช่วยเหลือเอื้อเฟื้อ จุนเจือกัน สถาบันไม่มีทุน มีมูลนิธิ จะจัดประชุมแม่ชีทุกปี

สำนักนี้มีหัวหน้าสำนัก ดูแลกันเอง คนน้อยไม่มีในรูปแบบคณะกรรมการ ปัจจุบันนี้มีแม่ชีเหลืออยู่ 10 คน ต่างคนก็ต้องดูแลกันเอง เมื่อเกิดปัญหาก็จะช่วยกันแก้ไข ไม่

⁹¹ ประวัติอุบาสิกาเก้า แซ่ตัน, วัดเสนาหา, พิมพ์เป็นที่ระลึกในงานฉานกัจฉพ ณ เมรุวัดเสนาหา นครปฐม, 8 กันยายน 2511, หน้า 21-22.

เหมือนพระมีพระอิริยาบถ มีพระวินัยคอยตัดสิน แต่แม่ชีไม่มี สำหรับที่นี่ก็มีกฎระเบียบ การลงโทษตั้งแต่กล่าวตักเตือน ลงทัณฑ์บน คือการไม่พูดด้วย ขึ้นต่อมา จะตัดออกจาก หมู่คณะ ไทยทานมีก็จะไม่แบ่งให้ ขึ้นสุดท้ายหากยังกระทำผิดอีกก็จะให้ออกจากสำนัก และต้องสึกออกไปด้วย จะออกไปทั้งที่ยังเป็นชีไม่ได้ นี่คือ ระเบียบตั้งแต่สมัยย่าแก้ว หรือ แม้แต่จะย้ายเข้ามาอยู่ในสำนักก็ต้องมีผู้ใหญ่รับรอง²²

รายชื่อหัวหน้าและระยะเวลาการดำรงตำแหน่งสำนักแม่ชีวัดเสนหา

ลำดับที่	ชื่อ-สกุล
1	แม่ชีแก้ว แซ่ตัน
2	แม่ชีเจียน วาทิน
3	แม่ชีทองคำ โกยสุโข
4	แม่ชีแสง รัตนาศนี
5	แม่ชีสงบ บุญยะเลขา
6	แม่ชีสำเร็จ ชาวใต้

กิจวัตรในวันพระแม่ชีก็ร่วมกันสวดมนต์ แล้วนั่งสมาธิ สำหรับแม่ชีที่ชรา อายุมาก ก็จะ สวดที่กุฏิตนเอง ที่นี้มีเงินมูลนิธิคุณน่ายแก้ว แต่ก็น้อยเพราะได้แต่ดอกผล เอามาบูรณะซ่อมแซม ให้ เจ้าหน้าที่ทำความสะอาดศาลา เงินที่ได้จากมูลนิธิคุณน่ายแก้ว ทุกปีสำนักแม่ชีจะเอามาทำบุญ บังสกุลสวดมนต์ให้พร้อมกับทำบุญให้ย่าแก้ว รวมทั้งคุณยายเจ็กและคนชราที่มรณะไปแล้วเราจะเอ มาทำบุญให้ในเดือน 6 ขึ้น 8 ค่ำ ทุกปี

นอกจากนี้แม่ชีที่สำนักได้ฝึกการสวดสังคหะ ได้เรียนนักธรรมพอสอบได้ก็กลับมาสอนแม่ชี ด้วยกัน วนอยู่อย่างนี้ เพราะตอนที่แม่ชีไปเรียนก็เรียนกับแม่ชี ไม่ได้เรียนกับพระ แต่ต้องไปสอบกับ พระ นอกจากนี้ ยังมีเรียนเบญจศีล เรียนบาลี

7. บทบาทและการทำงานของแม่ชี

แต่ก่อนนี้ สำนักแม่ชีได้มีส่วนในการสวดสังคหะในงานศพ ผู้ที่ศรัทธาหรือผู้ที่เคยมาบวช จะนิมนต์แม่ชีไปสวด สังคหะ คือ พระสวดจบหนึ่ง แม่ชีสวดจบหนึ่ง สลับกันจนครบ 4 จบ นอกจากนี้ แม่ชียังได้มอบหมายให้ไปสอนบาลีให้เณรในวัด และยังเป็นครูสอนนักธรรมให้กับแม่ชีในวัดอีกด้วย และยังสอนเด็ก ๆ ลูกชาวบ้านในโรงครัวด้วย ดังคำสัมภาษณ์ของแม่ชีกล่าวว่า

“เณรบอกว่า บาลีเนี่ยยาก แค່ท่องหลัก 4 เล่ม ก็ไม่ท่องแล้วสอนได้ไม่ถึง 10 วันเลย เณรก็เริ่มแล้ววันนี้ปวดหัว พรุ่งนี้ปวดท้อง วันนี้ง่วงนอน วันนี้ปวดหัว วันนี้ไม่ค่อยสบาย อ้าว อยู่อย่างนี้ อ้าวไปอ้าวมา ไปหมดทั้งห้อง ไม่ได้ทำอะไรนะแค่บอกให้ท่อง พื้นฐานของบาลี ท่องไวยากจริงไม่ได้ มันจะแปลไม่ได้ ไปเคาะเรียกนะเขาบอกว่าวันนี้ไม่ค่อยสบาย พอเป็น

²² สัมภาษณ์ แม่ชีสำเร็จ ชาวใต้, สำนักแม่ชีวัดเสนหา, 11 มกราคม 2566.

ณแล้วเราจะไปบังคับยังไร เราที่ต้องไปบอกพระอาจารย์ที่ให้เราไปสอน ขนาดเราให้รางวัลนะ ต้องไวยากรณ์เล่มละ 1,000 เนีย ยังไม่มีคนเอาเลย”⁹³

นอกจากนี้ สำนักแม่ชีเคยไปช่วยเหลือชาวเขมร อพยพมาที่จังหวัดตาก ไปกับเพื่อนแม่ชีอีกหลายคน ทางสถาบันแม่ชีส่งไป แต่ก็ต้องขออนุญาตทางแม่ทางบ้านก่อนถ้าอนุญาตถึงจะไปได้

ภาพที่ 4.31 ที่ตั้ง กิจกรรมและสิ่งแวดล้อมภายในสำนักแม่ชีวัดเสนาหา

4.2.7 สำนักแม่ชีประจูนารีสამัคคีธรรม วัดมหาธาตุวรวิหาร

1. การสร้างชุมชนแม่ชี

พื้นที่ของสำนักแม่ชีประจูนารีสამัคคีธรรม มีหลักฐานบันทึกว่าเคยเป็นวัดมาก่อน กาลต่อมาได้มีสภาพเป็นวัดร้างเนื่องจากสงครามสู้รบกับพม่าและถูกทิ้งให้เป็นวัดร้างมาเป็นกาลช้านานวัดร้างแห่งนี้ชื่อว่า วัดอุทัยและมีพระพุทธรูปศิลาแลงเป็นสัญลักษณ์ตั้งอยู่กึ่งฐานซึ่งมีพื้นที่สูงชันจากดินด้านหลังพระมัตถ์โพธิ์ขึ้น รากต้นโพธิ์พันองค์พระพุทธรูปจนชำรุด พื้นล่างของฐานพระมีอิฐกองอยู่ รกไปด้วยต้นไม้ขนาดใหญ่และเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ร้ายและสัตว์เลื้อยคลาน เป็นต้น สถานที่วัดร้างแห่งนี้อยู่ในความดูแลของวัดมหาธาตุวรวิหาร (เดิมคือวัดหน้าพระธาตุ) ในปี พ.ศ. 2445 อุบาสกเยี้ยวได้เห็นปฏิปทาของแม่ชีกลุ่มนี้นำโดยแม่ชีทองพิน สุนทรางขุน ซึ่งเป็นชาวกรุงเทพมหานครได้มาปักกรดปฏิบัติธรรมอยู่ที่วัดเขาวังอันเป็นปารกร้าง อุบาสกเยี้ยว แซ่โซ้ว ได้เห็นแม่ชีกลุ่มนี้มีปฏิปทาน่าเลื่อมปฏิบัติธรรมเคร่งครัดมาก มีความเข้าใจในหลักธรรมในศาสนาพุทธจากการสนทนาธรรมกันจึงนำไปสู่การขออนุญาตจากหลวงพ่อดันซึ่งเป็นเจ้าอาวาสวัดมหาธาตุในขณะนั้นสนับสนุนให้คณะแม่ชีกลุ่มนี้ได้อยู่อาศัยที่วัดอุทัยที่เป็นวัดร้างอย่างถาวรในเดือนเมษายน พ.ศ. 2445 ดังคำสัมภาษณ์ของแม่ชีประสิทธิ์ เรื่องฤทธิ์ กล่าวไว้ว่า

⁹³ สัมภาษณ์ แม่ชีประภาศรี สุริยพรพันธ์, สำนักแม่ชีวัดเสนาหา, 11 มกราคม 2566.

สำนักตั้งมาตั้งแต่ พ.ศ. 2445 ที่อกระเปียบ กฎระเบียบละนะ พ.ศ. 2445 ข้อร้อยกว่าปีมาแล้ว แม่ชีพินท่านเดิน ท่านเดินมาปฏิบัติธรรมที่เขาวังคุณเี่ยว แซ่โซ้ว ท่านเห็นการปฏิบัติของแม่ชีพินหน้าเลื่อมใส เออ ว่าควรมีที่เป็นหลักแหล่ง ก็เลยมาปรึกษาอาจารย์ของท่าน ชื่อหลวงพ่อดั้น วัดมหาธาตุมีโบสถ์เก่าอยู่เป็นวัดร้าง เค้ายเรียกว่าวัดล้นทมมีพระพุทธรูปเรียกว่าหลวงพ่อดั้นแดงเป็นศิลาแดง หลวงพ่อดั้นอนุญาต ท่านก็เลยสร้างกุฏิ สร้างอะไรนี่นะ ทำเป็นสถานที่เล็ก ๆ น้อย ๆ ก่อนนิมนต์อาจารย์แม่ชีพินขึ้นมาอยู่ที่นี้ออกกฎระเบียบ เพราะ มีแม่ชีมาอยู่ด้วยกันหลายท่าน เริ่มมีคนมาดูแล มีคนสนใจมาปฏิบัติธรรมเยอะขึ้น ต่อมามีการออกกฎใหม่เพิ่มขึ้น พ.ศ. 2534 คุณแม่สังวาล ตามกฎเดิมห้ามไม่ให้มีโทรทัศน์ นะวัดนี้ไม่มี ที่นี้ไม่ให้มีอะไร ที่นี้คุณแม่ไม่ให้มีทีวี โทรทัศน์ วิทยุอะไร ก็มาตอนหลังนี้มีมือถือเขาก็ไม่ให้ใช้⁹⁴

เมื่อเดือนเมษายน พ.ศ. 2545 สำนักแม่ชีแห่งนี้จึงได้สร้างขึ้นตั้งอยู่ทางทิศใต้ของกำแพงวัดหรือทิศใต้ของพระปรางค์วัดมหาธาตุวรวิหาร ตำบลหน้าเมือง อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี⁹⁵ อุบาสกเี่ยวพาครอบครัวทั้งหมดพร้อมด้วยภรรยาและบุตรมาสร้างกุฏิปฏิบัติธรรมอาศัยอาศัยอยู่ สำนักแม่ชีแห่งนี้พร้อมกับช่วยแม่ชีทองพินพัฒนาสำนักด้วยการซื้อที่ดินอันเป็นที่ทำนาของนายโตซึ่งมีพื้นที่ติดกับสำนักขยายสำนักทางด้านทิศตะวันตกเพิ่มเติมให้ยาวไปทางด้านหลังสำนักแห่งนี้ แม่ชีทองพินพิจารณาเห็นว่าสถานที่แห่งนี้เหมาะในการเจริญสมณะและวิปัสสนากรรมฐาน แม่ชีทองพินเป็นผู้เคร่งครัดในเรื่องศีล กรรมบถ เจริญจิตภาวนาทั้งแม่ชีทองพินและอุบาสกเี่ยวได้ช่วยกันสอนธรรมแก่ผู้หญิงที่เข้ามาปฏิบัติธรรมสืบมา แม่ชีทองพินตั้งชื่อสำนักว่า “สำนักประชุมনারีสამัคคีธรรมสามัคคีธรรม” ต่อมาในปี พ.ศ. 2452 อุบาสกเี่ยว ซึ่งมีอายุได้ 52 ปี ได้ป่วยและเสียชีวิต แม่ชีพินต้องอยู่ในฐานะเป็นผู้นำได้พยายามสร้างสำนักประชุมনারีสามัคคีธรรมให้เป็นปึกแผ่นต่อไป

แม่ชีพิน ก็ถึงแก่กรรมไปอีกท่านหนึ่ง แต่ถึงระยะนี้สำนักประชุมনারีสามัคคีธรรมมีสถานะมั่นคงพอสมควรแล้ว จึงควรนับได้ว่า อุบาสกเี่ยวและแม่ชีทองพินทั้งสองท่านนี้เป็นผู้บุกเบิกและวางรากฐานให้แก่สำนักประชุมনারีสามัคคีธรรม ด้วยการอุทิศชีวิตให้แก่สำนัก และแก่พระศาสนาอย่างถึงที่สุด หลังจากแม่ชีทองพิน เสียชีวิตแล้ว อุบาสิกาฮวด ซึ่งเป็นภรรยาของอุบาสกเี่ยว พร้อมด้วยคณะอุบาสิกา (แม่ชี) ประกอบด้วย อุบาสิกาเลี่ยม อุบาสิกาเนียม อุบาสิกามัค และอุบาสิกาพวง แห่งสำนักประชุมনারีสามัคคีธรรมได้มีความเห็นร่วมกันว่า คุณจอมทรัพย์ วัฒนะ (เจ้าจอมในรัชกาลที่ 5) ซึ่งเป็นหลานของแม่ชีทองพิน และมาถือเพศเป็นแม่ชีอยู่ในสำนักประชุมনারีสามัคคีธรรมในเวลานั้น เป็นผู้มีความเหมาะสมที่จะเป็นหัวหน้าของสำนัก คุณจอมทรัพย์จึงได้เป็นหัวหน้าสำนักประชุมনারีสามัคคีธรรม ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2452 เป็นต้นมา

อีกทั้ง ยังพบข้อมูลของแม่ชีคุณจอมทรัพย์ วัฒนะ เดิมเป็นเจ้าจอมของรัชกาลที่ 5 เจ้าจอมท่านนี้เป็นหลานของแม่ชีทองพิน คุณจอมทรัพย์เป็นคนสวยและเรียบร้อยอาศัยอยู่ในพระราชวัง แม่ชีทองพินได้พยายามชวนเจ้าจอมทรัพย์ วัฒนะ มาบวชแต่เจ้าจอมทรัพย์ ยังไม่มีโอกาสออกจากพระราชวัง แต่ท่านได้ศึกษาธรรมเจริญสมณะและวิปัสสนาอยู่ในพระราชวัง มีสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า

⁹⁴ สัมภาษณ์ แม่ชีประสิทธิ์ เรื่องฤทธิ์, สำนักแม่ชีประชุมนารี, 10 มกราคม 2566.

⁹⁵ ประวัติสำนักประชุมนารี, เอกสารอัดสำเนา, หน้า 1-4.

และเจ้าคุณพระโพธิวงษ์วัดบรมนิวาสเป็นอาจารย์ ช่วยแนะนำชี้แนะแนวทางให้ท่านและท่านก็ปฏิบัติเรื่อยมา ตั้งแต่ยังอยู่ในพระราชวังจนกระทั่งถึง พ.ศ. 2460 เดือนพฤษภาคม ท่านมีอายุได้ประมาณ 50 ปีจึงมีโอกาสดอกจากพระราชวังมาอยู่ที่สำนักประชุมনারีสამัคคีธรรมด้วยการนุ่งขาวห่มขาวในอยู่ในสำนัก ภูมิหลังของเจ้าจอมคือท่านได้เข้ามาอยู่ในวังตั้งแต่ท่านยังเล็กเพราะเหตุท่านมีญาติที่สนิทได้เป็นคุณท้าวอยู่ในพระราชวังในสมัยรัชกาลที่ 5 ครั้นเมื่อนางสาวทรัพย์ เจริญวัย คุณท้าววรจันทร์ ได้นำขึ้นถวายพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 ท่านก็ได้เป็นเจ้าจอมในวันที่ถวายตัวเพราะเป็นหลานท้าววรจันทร์ ครั้นภายหลังมีปัญหาเกี่ยวกับเจ้าจอมด้วยกันโดยถูกเจ้าจอมท่านอื่นกล่าวหาท่าน พระเจ้าอยู่หัวรับสั่งให้ท่านแก้ตัว ท่านยืนยันไม่แก้ตัวไม่ยอมเป็นอยู่อย่างนั้นก็เลยลาออกจากตำแหน่งแต่ก็คงอยู่ในพระราชวังนั้นและท่านศึกษาธรรมด้านสมถะและวิปัสสนาเรื่อยมา⁹⁶

แม่ชีทองพินได้กล่าวให้หมู่แม่ชีฟังว่า “ถ้าคุณจอมทรัพย์ มาบวชเป็นแม่ชีจะทำสำนักแม่ชีแห่งนี้รุ่งเรือง”แม่ชีทองพินจึงไปรับคุณจอมทรัพย์ออกจากวังพาหนีมา เมื่อบวชแล้วจึงไปซ่อนตัวอยู่วัดเขาวังและวัดอรุณญิก เมื่อมีทหารมาค้นหาชาวบ้านก็จะรีบมาบอกให้ซ่อนตัว บางครั้งทางวังมา มีชาวบ้านมาบอกให้คุณจอมทรัพย์หนี แต่เนื่องจากจนตัวไปซ่อนตัวไกลไม่ทันท่านจึงหลบซ่อนตัวอยู่ในหอสดมณต์ซึ่งมีห้องลับสำหรับหลบซ่อน ชีวิตของเจ้าจอมทรัพย์ต้องอยู่แบบหลบซ่อนเพราะท่านหนีออกจากวังมาบวชไม่ได้กราบบังคมทูลลารัชกาลที่ 5 คุณจอมทรัพย์ท่านบำเพ็ญกรรมฐานเดินจงกรมตลอดชีวิตการเป็นแม่ชีของท่านพระสงฆ์ที่เก่งกรรมฐานแวะเวียนมาสอนกรรมฐานคุณจอมทรัพย์เช่นหลวงปู่มั่น ภูริทัตโต หลวงปู่พื้น หลวงปู่เทศน์ หลวงปู่สิม หลวงปู่เหรียญ ญาท่านพ่อลี วัดอโศการาม ในสมัยนั้นหลวงพ่อวิริยงค์ เป็นสามเณรติดตามญาท่านพ่อลีมา หลวงตามหาบัว นอกจากนั้นมีพระอาจารย์ที่เก่งทางด้านกรรมฐานได้มาแลกเปลี่ยนสนทนาธรรมกับคุณจอมทรัพย์ไม่ขาดสายมีเรื่องเล่าเกี่ยวกับหลวงพ่อวิริยงค์สมัยเป็นสามเณรน้อยเกี่ยวกับสมาธิว่า “ในระหว่างช่วง พ.ศ. 2500-2503 มีเหตุการณ์คือ กระเป๋าสตางค์ของโยมที่มาทำบุญหาโยมนั้นได้มาบอกญาท่านพ่อลีและญาท่านพ่อลีได้บอกให้สามเณรวิริยงค์นั่งสมาธิดูว่าของสิ่งนี้จะหายหรือเปล่า สามเณรวิริยงค์จึงได้นั่งสมาธิแล้วบอกว่าไม่หายแต่กระเป๋ามีสิ่งของทั้งที่อยู่ตรงนั้นตรงนี้”ผู้หญิงคนนั้นได้พบกระเป๋าคือตามี่สามเณรวิริยงค์บอก

ช่วง พ.ศ. 2498-2499 มีแม่ชีในสำนักมีมาก ที่สำนักแม่ชีแห่งนี้พระอาจารย์สาส์ได้มาแสดงธรรมและให้แม่ชีนั่งกรรมฐานตลอดทั้งคืน⁹⁷ แม่ชีคุณจอมทรัพย์ วัฒนธรรมได้เสียชีวิต ในวันแรม 12 ค่ำ วันที่ 13 มีนาคม 2504 เวลา 15.30 นาฬิกา ป่วยด้วยโรคลมเป็นพิษ ล้มในวิหารสดมณต์ของแม่ชี หลังจากนั้นท่านก็ล้มป่วยได้รับทุกขเวทนาแต่ไม่แสดงความเจ็บปวด ลูกศิษย์ทั้งแม่ชีและคฤหัสถ์ได้ดูแลท่าน คุณจอมทรัพย์ วัฒนธรรม ได้เป็นส่วนหนึ่งของคณะกรรมการอำนวยการในการฉลองพระอารามเนื่องในโอกาสที่วัดมหาธาตุได้รับพระราชทานยกฐานะเป็นพระอารามหลวงชั้นตรีชนิด

⁹⁶ ประวัติสำนักประชุมনারี, เอกสารอัดสำเนา, หน้า 5.

⁹⁷ สัมภาษณ์ แม่ชีวนิดา ช้วนเล็ง, หัวหน้าแม่ชีสำนักประชุมনারีสามัคคีธรรม, 10 มกราคม 2566.

“วรวิหาร” ในวันที่ 4-5-6 พฤษภาคม 2500 รวม 3 วัน⁹⁸ จากการเสียชีวิตของท่านได้มีการสืบทอดตำแหน่งหัวหน้ามาเรื่อย ๆ จนถึงปัจจุบัน มีรายละเอียด ดังนี้

รายชื่อหัวหน้าและระยะเวลาการดำรงตำแหน่งสำนักแม่ชีประชุมณารี

ลำดับที่	ชื่อ-สกุล
1	แม่ชีทองพิน สุนทรารชุน พ.ศ. 2445-2452
2	แม่ชีจอมทรัพย์ วัฒนะ พ.ศ. 2452-2504
3	แม่ชีห่มวง ศรีแจ่มทับ พ.ศ. 2504-2533
4	แม่ชีสังวาล อยู่เทศะ พ.ศ. 2533-2557
5	แม่ชีวิริดา ช้วนเส้ง พ.ศ. 2557-ปัจจุบัน

2. ข้อกติกา ระเบียบ วินัย และจริยวัตร

การพิจารณาผู้มีจิตศรัทธาใคร่จะมาอยู่ประพฤติปฏิบัติ ณ สำนักแห่งนี้ จะต้องเป็นผู้นำมาฝากและมีผู้รับรองเพื่อเป็นหลักฐานอันมั่นคงก่อนแล้วทางสำนักจึงรับไว้ ถ้ามาโดยลำพังผู้เดียวซึ่งทางสำนักยังไม่เคยรู้จักมักคุ้นกับผู้นั้นมาก่อนและไม่มีผู้มาทำการรับรองในบุคคลผู้นั้นแล้ว ทางสำนักจะไม่ยอมรับไว้เป็นอันขาด หากการเข้ามาอยู่ของบุคคลนั้นได้ดำเนินไปอย่างถูกต้องตามระเบียบแล้ว จุดแรกอันสำคัญจะต้องศึกษาให้ทราบในเรื่องไตรสรณคมน์ ศีลทั้งบาลีและแปล กรรมบท 10 ประการ อุปกิเลส 16 ข้อ และข้อกฎกติกาที่วางไว้นั้น ๆ เมื่อได้ศึกษาไปตามลำดับดังกล่าวนี้สมบูรณ์ดีทุกประการ จะต้องเข้าทำการสอบทานให้เป็นไปอย่างถูกต้อง เมื่อเข้าทำการสอบทานเห็นว่าถูกต้องสมบูรณ์ดีแล้ว อันดับต่อไปต้องเข้าทำการอบรมในด้านมรรยาทให้เรียบร้อย เพื่อความเหมาะสมแก่ภาวะทุกอย่าง พิจารณาเห็นว่าพอสมควรที่จะให้ผู้นั้นเข้าได้จึงยอมให้ผู้นั้น⁹⁹ การสร้างข้อกฎ ระเบียบ ขึ้นมาเนื่องจากที่สำนักมีการปกครองและดูแลแม่ชีด้วยกันในรูปแบบของคณะกรรมการ โดยมีหัวหน้าสำนัก รองหัวหน้า ผู้ช่วยดูแล และกรรมการ เนื่องจากแต่ก่อนมีจำนวนแม่ชีเป็นร้อย ปัจจุบันเหลือ 49 คน

สำหรับกฎกติกาที่ใช้เป็นหลักปฏิบัติประจำสำนักนั้นมีอยู่ 33 ข้อด้วยกันคือ

1. ห้ามไม่ให้ผู้ปฏิบัติเบียดเบียนสัตว์ด้วยกาย
2. ห้ามมิให้ผู้ปฏิบัติกล่าวปิสุนาวาจาและผรุสวาจาต่อเพื่อนผู้ปฏิบัติด้วยกันและผู้อื่น
3. ห้ามมิให้ผู้ปฏิบัติไปมาหากันโดยไม่มีกิจธุระ ซึ่งเป็นการพรวาเวลาของตนเองและของเพื่อนให้เสียไปมิบังควร

⁹⁸ วัดมหาธาตุวรวิหาร, ประวัติวัดมหาธาตุราชบุรี, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทสหธรรมิกจำกัด, 2538) หน้า 197.

⁹⁹ วัดมหาธาตุวรวิหาร, ประวัติวัดมหาธาตุราชบุรี, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทสหธรรมิกจำกัด, 2538) หน้า 102-103.

4. เวลาเที่ยง ขอให้ผู้ปฏิบัติพึงตั้งอยู่ในความสงบเงียบไปจนถึงบ่าย 3 โมงเย็น ไม่ควรส่งเสียงดังหรือทำงานอันเกี่ยวข้องกับเสียงจนเสียงความสงบของบุคคลอื่น เว้นแต่มีกิจจำเป็นส่วนรวมเกิดขึ้นในสำนัก ต้องกระทำการเป็นการด่วน

5. ถ้ามีกิจการอันใดเกิดขึ้นในสำนักให้ช่วยเหลือกันไม่ฉงนเฉยแล้วแต่จะทำได้เพียงไรหรือมีเหตุป่วยไข้ก็ต้องช่วยกันรักษาพยาบาลเท่าที่ควร

6. ผู้ปฏิบัติจะไปไหนมาไหนให้ลาต่อผู้ปกครอง หรือผู้ปกครองไม่อยู่ต้องแจ้งกับเพื่อนผู้ปฏิบัติที่อยู่ร่วมกุฏิ (เรือนพัก) เดียวกันหรือภายนอกกุฏิให้รับทราบและให้เพื่อนไปด้วย

7. ผู้ปฏิบัติไปไหนมาไหนก็ดี ห้ามมิให้เดินคุ้ยไปตามทางทำอาการอย่างชาวโลกนั้นไม่สมควร จะต้องมียาสงวร วจีสังวร และพึงมีสติสัมปชัญญะระลึกเสมอว่าเราเป็นผู้อยู่ในศีล

8. ผู้ปฏิบัติถ้ามีกิจไปในการประชุม จะเดินไปให้เดินเป็นหมู่ หมู่ผู้ใหญ่ให้เดินตามหมู่ผู้ใหญ่ หมู่ผู้น้อยให้เดินตามหมู่ผู้น้อยอายุน้อย จะนั่งก็เหมือนกัน หมู่ผู้นั่งดื่มน้ำก็ให้นั่งตามหมู่ผู้นั่งดื่มน้ำ

9. ท่านผู้เป็นบัณฑิตกล่าวธรรมสากัจฉาอยู่ ห้ามมิให้ผู้หนึ่งผู้ใดกล่าวสอดขึ้นในระหว่าง เพราะจะเป็นอันตรายต่อธรรมที่กล่าวนั้น

10. ถ้าญาติหรือผู้เคยรู้จักซึ่งมีเพศตรงกันข้ามจะมาหา ต้องนั่งสนทนากันในที่เปิดเผย และมีเพื่อนอยู่ด้วยเพื่อจะได้ตัดความกังขาในเพื่อนผู้ปฏิบัติด้วยกัน

11. ผู้ปฏิบัติมีบุตรหรือหลานที่มีเพศตรงกันข้ามตั้งแต่อายุ 15 ปีขึ้นไป ห้ามมิให้นำมาอยู่ในสำนักเว้นไว้แต่มีกิจจำเป็นให้พักได้เพียง 7 วันเท่านั้น จะอยู่ต่อไปมิได้เป็นอันขาด

12. ห้ามมิให้ผู้ปฏิบัติในสำนักไปซื้อถูกขายแพงเพื่อหากำไรอันเป็นมูลเหตุที่จะทำให้เกิดความโลภเป็นมิถิลาอาชีโวขึ้นได้และชาวบ้านก็จะมาล่วงละเมิดพระพุทธานุสาสนาได้

13. ผู้ปฏิบัติมีกิจจะพักอยู่บ้าน ให้นั่งขาวอยู่ได้เดือนหนึ่งเท่านั้น ถ้าพ้นเดือนหนึ่งขึ้นไป ต้องผลัดผ้าขาวออกเสีย หรือในระหว่างที่พักอยู่บ้านนั้นทำกิจทุกอย่างของผู้ครองเรือน ก็ต้องผลัดผ้าขาวออกเพราะว่าบางทีจะทำผิดหรือล่วงในศีลและกรรมบถ 10 ชาวบ้านจะมาครหาติเตียนถึงหมู่คณะด้วย ฉะนั้นจึงต้องผลัดเสีย ในเมื่อผลัดผ้าขาวออกแล้ว ประพฤติอย่างคนชาวบ้านแล้วจะกลับมาอยู่สำนักคืน ทางสำนักจะต้องนับพรรษาหนึ่งไปใหม่ เว้นแต่มีกิจจำเป็น เช่นป่วยไข้ กลับไม่ทันเดือน ต้องผลัดผ้าขาวออก ส่วนความเป็นประพฤติดังคนนั่งขาวอยู่ กลับมาสำนัगतงสำนักจึงยอมให้มีพรรษาเช่นเดิม

14. ห้ามมิให้ผู้ปฏิบัติที่มีอายุน้อยไปเที่ยวพักอยู่ตามวัดโน้นวัดนี้ซึ่งมิใช่เป็นสำนักของผู้ปฏิบัติด้วยกัน บางทีจะมีเหตุขึ้นต่าง ๆ จะกระทำให้เสียหมู่ขึ้นได้ ถ้าห้ามไม่ฟังขึ้นจะไปควรให้ผู้ผู้นั้นผลัดผ้าขาวออกเสียในสำนักก่อนจึงจะสมควร

15. ห้ามมิให้ผู้ปฏิบัติที่มีอายุต่ำกว่า 50 ปี ไปชิตชินกับพระภิกษุ ถ้าไปมาหาสู่ชิตชินกันเข้า บางทีจะเกิดข้อครหาติเตียนโดยมาก จริงหรือมิจริงก็เป็นเหตุให้เสื่อมเสียด้วยกันทั้งสองฝ่าย

16. ถ้าผู้ใดแสดงความโลภให้เหลือล้น แสดงความโกรธให้ล้นออกมาทางกายทางวาจา จนกระทั่งเพื่อนผู้ปฏิบัติเห็นได้ ก็ควรจะรับโทษทัณฑ์กรรมเพื่อให้เช็ดหลาบ ภายหลังจะได้ไม่มีใครประพฤติดูต่อไป

17. ห้ามมิให้ผู้ปฏิบัติในสำนักทำการชักส่ออันเป็นกิจที่ไม่สมควรแก่เพศภูมิของผู้ปฏิบัติจะพึงกระทำ ถ้าใครกระทำต้องมีโทษหนักที่สุด ส่วนโทษทัณฑ์กรรมไม่มี ต้องปัพพาชนียกรรม (คือขับไล่ออกจากสำนัก) ให้เป็นตัวอย่างจะได้ไม่มีใครประพฤติดูต่อไป

18. ห้ามมิให้ผู้ปฏิบัติในสำนักนำเอาเหตุการณ์ในสำนัก(คือเรื่องราวอันไม่เป็นมงคลที่เกิดขึ้นในสำนัก) ไปพูดตามชาวบ้านหรือคณะอุบาสิกาในสำนักอื่น ธรรมดาว่าผู้ที่มีกิเลสอยู่ก็ย่อมเป็นได้บ้างเล็กน้อย ไม่ควรจะนำเอาเหตุการณ์เหล่านี้ไปพูดกับชาวบ้าน ถึงอย่างไรศีลและกรรมบถก็เป็นข้อบังคับอยู่ เมื่อนำเอาเหตุการณ์เหล่านี้ออกไปพูดกับชาวบ้าน ชาวบ้านที่เขาไม่รู้ก็จะพลอยพูดไปให้มากกว่าความเป็นจริง เมื่อผู้ใดกระทำผิดลงไปก็เหมือนกับทำลายผู้ปฏิบัติด้วยกันให้เสื่อมเสียชื่อเสียงและเสียสำนักที่เป็นที่อาศัยด้วย หากผู้ใดประพฤติดูเข้าจะได้รับโทษหนักเป็นอันดับที่ 2 รองจากโทษของชักส่อทีเดียว

19. บรรดาผู้ปฏิบัติทั้งหลายทุก ๆ ท่าน เมื่อถึงเดือนอาสาฬหบูชา คือในวันแรม 1 ค่ำ เป็นวันเข้าพรรษา ต้องมาประชุมให้พร้อมกันในวิหารเพื่อขอขมาโทษซึ่งกันและกันและอธิษฐานจิตเพื่อรับโอวาทของท่านผู้เป็นประมุขหรือผู้แทน ถึงจะไปไหนมาไหนก็ดี ถ้าถึงวันนั้นต้องมาประชุมให้พร้อมกัน ถ้าผู้ใดไม่มาเข้าที่ประชุมต้องนับว่าผู้นั้นขาดจากความเคารพซึ่งกันและกันจะนับว่าผู้นั้นเป็นหมู่เดียวคณะเดียวกันนั้นไม่ได้

20. ห้ามมิให้ผู้ปฏิบัตินำเอาบุตรหรือหลานที่มีอายุต่ำกว่า 7 ขวบลงไปมาไว้ในสำนักเพราะเด็กที่ต่ำกว่า 7 ขวบนั้นยังไม่รู้จักเดียงสา จะมาร้องให้หรือมาชนบรรดาผู้ปฏิบัติที่อยู่ใกล้เคียงจะได้รับ ความรำคาญต่าง ๆ ฉะนั้นไม่ควรนำมาไว้ในสำนัก

21. ห้ามมิให้ผู้ปฏิบัติพูดกับเพศตรงกันข้ามในข้างถนนหนทางหรือในที่ชุมชนและที่อันไม่สมควร เมื่อการจำเป็นมีอยู่ พูดได้เพียง 7 คำเท่านั้น และผู้ปฏิบัติถ้าจะนั่งพูดกับเพศตรงกันข้ามในที่ที่ควร ให้นั่งห่างประมาณ 4 ศอกขึ้นไป และให้มิเพื่อนอยู่ด้วย

22. ผู้ปฏิบัติในสำนักเมื่อผู้ปกครองจะว่ากล่าวสั่งสอนห้ามมิให้กล่าวคำสารัมภोटต่อผู้ปกครองและผู้อื่นขึ้นในระหว่างนั้น ต้องนั่งฟังด้วยความเคารพ ความเป็นจริงอย่างไร จึงค่อยชี้แจง ต่อภายหลังและต้องทำกิริยาอาการอย่างละม่อม มิให้แสดงกายวาจาแข็งกระด้างซึ่งเป็นการไม่สมควร

23. ห้ามมิให้ผู้ปฏิบัติในสำนักนำเอาสมุดข่อยคึกาที่สำหรับอ่านประจำในที่ประชุมของคณะอุบาสิกาในสำนักไปจากวิหารหากผู้ใดจะนำไปต้องได้รับอนุญาตจากผู้ปกครองก่อน หรือผู้ปกครองไม่อยู่ต้องชี้แจงต่อผู้เป็นหัวหน้าแทนผู้ปกครองตลอดถึงผู้รักษาให้ทราบ ถ้านำไปโดยไม่ได้รับอนุญาตจากใครทั้งหมด ต้องได้รับโทษทัณฑ์กรรมอย่างอุกฤษฏ์ หรือว่าผู้ใดผู้หนึ่งทราบว่ามีผู้นำ สมุดคึกาไปโดยไม่ได้รับอนุญาตแล้วไม่ชี้แจงให้ผู้ปกครองทราบก็ต้องได้รับโทษทัณฑ์กรรมเช่นเดียวกัน

24. เมื่อผู้ใดจักปลุกกุฎิในสำนักประชุมนารีสามัคคีธรรมต้องได้รับอนุญาตจากผู้ปกครองสำนักและเจ้าอาวาสวัดมหาธาตุวรวิหารก่อนจึงจะปลุกได้ เมื่อได้รับให้ปลุกกุฎิตามจํานงแล้วเจ้าของจะรื้อถอนกุฎิที่ปลุกแล้วไปจากสำนักไม่ได้เป็นอันขาด แม้กุฎิที่ปลุกอยู่ก่อนแล้วก็เช่นเดียวกันถือว่าเป็นการอุทิศถวายเป็นของสงฆ์ประจำในสำนักเพื่อเป็นสาธารณกุศลตลอดไปแต่วันที่ได้รับอนุญาตให้ปลุก

25. ถ้ามีแขกของผู้ใดผู้หนึ่งมาหาเพื่อจะพักแรมคืน ต้องมาแจ้งให้ผู้ปกครองหรือผู้แทนทราบเสียก่อนจึงจะพักได้ หากแขกนั้นมีเพศตรงกันข้าม จะเป็นพระภิกษุ สามเณร หรือฆราวาสก็ตาม จะพักแรมคืนที่กุฎิของอุบาสิกามีได้ในเหตุการณ์ปกติและสิ่งของที่เบิกไปรับแขกนั้นต้องทำความสะอาดให้เรียบร้อยเสียก่อนจึงค่อยนำมาส่ง

26. ผู้ปฏิบัติทั้งหลายทุกท่าน ถ้าวุตร หลาน หลาน หรือญาติพี่น้องของท่านผู้ใดจะมาบวช ฦ สำนักประชุมนารีสามัคคีธรรมนี้ พึงมาทำการทอกระเบียบการที่สำนัก ทั้งจะได้มีโอกาสหัดกิริยามรรยาทให้เรียบร้อยไปในระหว่าง เมื่อถึงสมัยกาลอันควรบวชแล้วจะได้เรียบร้อย

27. ผู้ปฏิบัติเมื่อจะออกจากกุฎิที่พักของตน พึงนุ่งห่มให้เรียบร้อย ส่วนผู้ที่นุ่งห่มขาวก็ไม่ควรใช้ผ้าดำนุ่งจนผู้อื่นเห็นได้ เพราะจะทำให้เสียจรรยาของคนนุ่งขาวเมื่อผู้ใดเห็นเข้าก็แลดูไม่งาม ไม่สมกับเพศที่เป็นนักบวช หรือแม้ในกุฎิของตนเอง แต่มีบุคคลภายนอกมารุประชุมกันมาก ก็ควรนุ่งห่มให้เรียบร้อย

28. ห้ามมิให้ผู้ปฏิบัติขาดสวดมนต์ไหว้พระเช้า-เย็นเกินกว่า 3 วัน ในเมื่อไม่มีกิจธุระจำเป็น

29. ผู้ที่จะเข้ามาอยู่ปฏิบัติในสำนักนี้จะต้องมีชีวิตความเป็นอยู่โดยพึ่งตนเอง หรือมีญาติพี่น้อง บุตรธิดา หลานหลาน หรือมีท่านผู้ใดผู้หนึ่งมีจิตศรัทธา รับผิดชอบต่อโดยเฉพาะส่งเสียให้ก็ได้ ถ้ามาอยู่เลี้ยงชีวิตในรูปที่เกี่ยวขอโดยเป็นวัตถุสิ่งของบ้าง เป็นปัจจัยบ้างนอกจากบุคคลที่ระบุแล้วไม่ได้เป็นอันขาด

30. อุบาสิกาส่งผู้ใดลาออกจากเพศตามปกติ ให้ผู้ปกครองสำนักหรือผู้แทนหมายเหตุ วัน เดือน ปีที่ออกจากเพศ พร้อมด้วยลงลายมือชื่อกำกับไว้ในหน้า 1 ในหนังสือรับรอง แล้วมอบให้เจ้าของเก็บรักษาไว้ตามปรารภ

31. ถ้าอุบาสิกาส่งผู้ใดประพฤติดีเสียทางศีลธรรมได้รับการวินิจฉัยจากผู้ปกครองหรือคณะว่า เป็นที่น่ารังเกียจก็ดี หรืออยู่ในฐานะเป็นที่น่าสนใจก็ดี ให้ผู้ปกครองหรือผู้แทนหมายเหตุ แสดงข้อที่น่ารังเกียจหรืออยู่ในฐานะที่น่าสนใจไว้ในหน้า 1 พร้อมด้วยลงลายมือชื่อ วัน เดือน ปีและพยานไว้เป็นสำคัญ

32. หากอุบาสิกาส่งผู้ใดประพฤติดีเสียมากมายจนถึงผู้ปกครองและคณะให้ออกไปจากหมู่คณะ ให้ผู้ปกครองสำนักหรือผู้แทนเรียกหนังสือรับรองมาลงหมายเหตุบอกเรื่องไว้ที่หน้า 1 เช่นเดียวกับข้อ 30 แล้วส่งหนังสือรับรองนั้นไปยังเจ้าอาวาสวัดที่สำนักประชุมนารีสามัคคีธรรมสังกัดอยู่เพื่อเก็บรักษาต่อไป

33. อุบาสิกาผู้ใดไปอยู่ ณ สำนักอื่นนอกจากประชุมนารีสามัคศีลธรรมนี้ ให้ผู้ปกครองหรือผู้แทนเรียกหนังสือรับรองมาเก็บรักษาไว้ที่ผู้ปกครองสำนักหรือผู้แทน ภายหลังกลับมาอีกหากไม่ประพฤติเสียหยาอย่างใดพึงคืนหนังสือรับรองให้ตามเดิม¹⁰⁰

นอกจากนี้ในหนังสือครบรอบ 50 ปี สถาบันแม่ชีไทย ได้กล่าวถึงกิจวัตรที่ทางสำนักปฏิบัติสืบทอดกันมา โดยลำดับในการปฏิบัติ กตึกาและกิจวัตรไหว้พระสวดมนต์ สวดจบแล้วก็ฟังคำสอนของแม่ชีพิน จนถึงเลิกประชุมและแยกย้ายเข้าห้องเจริญสมณะและวิปัสสนาจนถึงเวลา 15.00 น. ร่วมประชุมสวดมนต์เย็น ในการสวดมนต์ภาวนาและมารยาท โดยมีอุบาสิกาเลี่ยมฝึกหัดผู้เข้ามาอยู่ใหม่นั้น ในเวลากลางคืนจึงมีการซ้อมสวดมนต์และอ่านหนังสือธรรมะจนกระทั่งถึงเวลา 21.00 น.¹⁰¹

สำหรับกฎ ระเบียบของผู้ที่จะมาพักปฏิบัติธรรมต้องมีผู้รับรอง จากนั้นก็ต้องลงทะเบียนห้ององค์ศีล ห้ององค์กรรมบถ องค์กรรมบทตัตศีล อุปกิเลส แล้วก็ยังมีข้อกติกาลงถึงจะให้บวช ในสมัยแรก ๆ ยังไม่ได้ขึ้นอยู่กับพระ ก็บวชกับแม่ชีเป็นอุปชีมาอยู่ แม่ชีจะเป็นผู้ให้ศีลเอง จากนั้น จะมีผู้ช่วยคอยดูแล พอตกเย็นก็จะบวชมเรียกว่า เนสนธิ บวชมเรื่องมารยาท การไหว้ กราบ คลาน ศีลจริยาวัตร ต่อมาเมื่อมีการตั้งสถาบันแม่ชีไทย แม่ชีก็ไปขึ้นอยู่กับพระสงฆ์ต้องสงฆ์ทั้งสองฝ่าย และต้องบวชกับพระสงฆ์¹⁰²

3. วิถีชีวิตของการเป็นนักบวช

ที่สำนักนี้ แม่ชีไม่ได้ออกบิณฑบาต ต้องช่วยเหลือตนเอง ทำอาหารทานเอง อยู่ร่วมกัน และให้การช่วยเหลือกัน เนื่องจากมีแม่ชีที่อายุเยอะ สมัยก่อนเมื่อปี 2536 มีการตั้งบ้านพักคนชรา คนแก่จะไปอยู่ที่นั่น จะมีแม่ชีสาว ๆ ที่อายุยังไม่มากคอยดูแล แต่ตอนนี้ย้ายมาอยู่ข้างในสำนัก เนื่องจากแม่ชีเริ่มน้อยลง หลวงพ่อท่านให้ยกเลิกก็ไปอยู่ที่กุฏิของแต่ละคนใครมีญาติก็ให้มาดูแลกันเอง

ที่นี่มีมูลนิธิของคุณแม่สังวาล เรียกกันว่า มูลนิธิเกื้อกูล ตั้งเมื่อ พ.ศ. 2514 มีมูลนิธิกลางที่คุณแม่ห่วงตั้งไว้ เงินที่ได้มาเข้ามูลนิธิเกื้อกูล คือ ขายกากมะพร้าว ดายหญ้า และเย็บใบตองไปขาย ซึ่งเงินของมูลนิธิเกื้อกูลนี้ใช้ได้แต่ดอกผลให้แม่ชีเป็นรายเดือน และรายปีก็จะนำมาช่วยแม่ชีที่นอนติดเตียงและแม่ชีที่ไม่มีกิจนิมนต์ แต่ก่อนแม่ชีรับกิจนิมนต์ไปงานศพ งานครบรอบวันตาย งานขึ้นบ้านใหม่ แม่ชีที่นี่มีความสามารถหลายอย่าง เช่น การสวดธรรมจักร สวดพระปริตร นอกจากนี้ ที่สำนักก็มีโยมมาบริจาคอาหารแห้ง ข้าวสาร ก็พออยู่ได้

4. การบริหารจัดการ

ลักษณะการปกครองของสำนักแต่ก่อนปกครองกันเอง หากแม่ชีทำผิดระเบียบก็จะพิจารณาลงโทษ ทัณฑ์กรรม เช่น ให้ดายหญ้า ถางหญ้า ขนทรายในวัด และอยู่กรรม หนักเข้าก็ห้ามพูดจากับใคร แต่ตอนนี้ขึ้นอยู่กับคณะสงฆ์ สำนักประชุมนารีสามัคศีลธรรมมีลักษณะคล้ายวัด คือมีวิหารเป็นที่ประชุมไหว้พระสวดมนต์ซึ่งลักษณะเดียวกันกับโบสถ์ มีโรงเรียนปริยัติ เป็นสถานที่ศึกษา

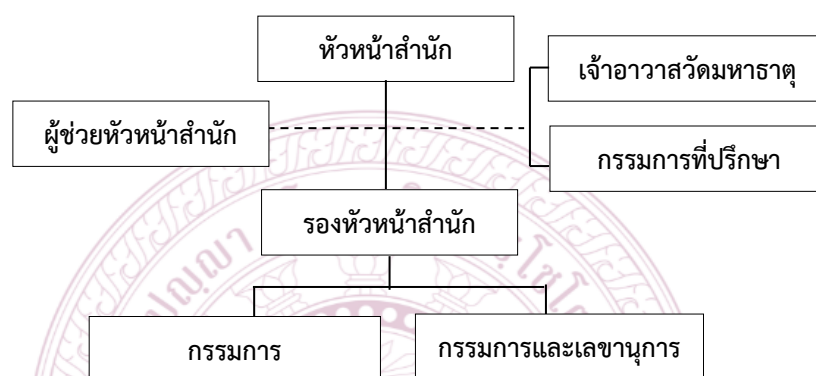
¹⁰⁰ วัดมหาธาตุวรวิหาร, ประวัติวัดมหาธาตุราชบุรี, (กรุงเทพมหานคร:บริษัทสหธรรมิกจำกัด, 2538) หน้า 105-106.

¹⁰¹ สถาบันแม่ชีไทย, 50 ปี สถาบันแม่ชีไทย, 2562. หน้า 119.

¹⁰² สัมภาษณ์ แม่ชีประสิทธิ์ เรื่องฤทธิ์, สำนักแม่ชีประชุมนาริ, 10 มกราคม 2566.

เล่าเรียนของคณะอุบาสิกา มีกฎที่อยู่ของอุบาสิกาเป็นหลัก ๆ เช่นเดียวกับภิกษุสงฆ์ และมีหัวหน้าสำนักเป็นผู้ปกครองดูแล ทำนองเดียวกับเจ้าอาวาส¹⁰³ สำนักแม่ชีแห่งนี้มีการปกครองแบบวัดคือมีหัวหน้าสำนัก มีรองหัวหน้า การตั้งหัวหน้าครั้งแรกยังไม่มีการสงฆ์เข้ามาเกี่ยวข้อง ถือเอาผู้บุกเบิกก่อตั้งสำนักแม่ชีเป็นหัวหน้าโดยปริยาย เมื่อแม่ชีผู้เป็นหัวหน้าถึงวัยชราแล้วไม่สามารถบริหารงานได้ แม่ชีผู้เป็นหัวหน้าอยู่ก่อนได้ประชุมแม่ชีในสำนักตั้งแม่ชีที่เป็นที่รักที่เคารพของแม่ชีในสำนักเป็นหัวหน้าหลังจากที่ตนเองได้สิ้นชีวิตแล้ว การตั้งหัวหน้าแม่ชีในระยะก่อตั้งสำนักนั้นแต่งตั้งโดยหัวหน้าแม่ชีซึ่งเป็นผู้มีสิทธิ์ขาด หลังจากหัวหน้าแม่ชีคนที่ 2 เสียชีวิต พระสงฆ์ที่เป็นเจ้าอาวาสของวัดมหาธาตุได้เข้ามามีบทบาทตั้งหัวหน้าแม่ชีโครงสร้างการปกครองภายในสำนักดังนี้

ภาพที่ 4.32 โครงสร้างการปกครองสำนักแม่ชีประชุมনারী

รายชื่อและตำแหน่งคณะกรรมการสำนักแม่ชี

จากการศึกษาข้อมูลในประวัติสำนักแม่ชีประชุมনারীสามัคคีธรรม พบว่า สำนักมีหัวหน้าสำนักแม่ชีตั้งแต่ปี พ.ศ. 2452-2565 (ปัจจุบัน) ดังนี้

รายชื่อหัวหน้าและรายละเอียดการดำรงตำแหน่งสำนักแม่ชีประชุมনারী

ลำดับที่	ชื่อ-สกุล	รายละเอียด
1.	แม่ชีทองพิน สุนทรารชุน	พ.ศ. 2452
2.	แม่ชีคุณจอมทรัพย์ วัฒนะ	เสียชีวิต พ.ศ.2504
3.	แม่ชีหน่วงจิต ศรีแจ่มทับ	เสียชีวิต พ.ศ.2533
4.	แม่ชีสังวาล อยู่เทศะ	เสียชีวิต พ.ศ. 2533-2557
5.	แม่ชีวนิดา ช้วนเส้ง	พ.ศ. 2557 จนถึงปัจจุบัน ¹⁰⁴

นอกจากนี้ ยังมีระเบียบที่ต้องถือปฏิบัติเรื่องการไปอยู่ข้างนอกหรือแม้แต่กระทั่งการออกไปเรียนหนังสือก็ต้องไปอยู่วัด ระเบียบข้อห้ามนี้หากอยู่บ้านเกินเดือนต้องผลัดคำ แม่ชีที่นี่จึงต้องปฏิบัติอย่างเคร่งครัด

¹⁰³ ประวัติสำนักประชุมনারี, เอกสารอัดสำเนา, หน้า 5.

¹⁰⁴ ประวัติสำนักประชุมনারี, เอกสารอัดสำเนา, หน้า 5.

5. บทบาทและการทำงานของแม่ชี

เมื่อ พ.ศ. 2480 ได้เปิดโรงเรียนธรรมศึกษาในสำนักโดยมีแม่ชีหนูเป็นครูสอนคนแรกแต่ในขณะนั้น ไม่ได้ทำการสอบเนื่องจากแม่ชีหนูต้องเดินทางกลับกรุงเทพฯ ต่อมาปี พ.ศ. 2481 จึงได้เริ่มทำการเรียนการสอนอีกครั้ง มีนักเรียนประมาณ 30-40 คน โดยการสอนของพระวัดมหาธาตุ วัดเขาวังเป็นอาจารย์ผู้สอน และได้เปิดการสอบที่สำนักโดยการอุปการะจากเจ้าคุณพระธรรมเสนาบดี วัดสัตตนารถ ซึ่งเป็นเจ้าคณะจังหวัดราชบุรีในขณะนั้น ในสมัยสงครามได้หยุดพักการเรียนการสอนอีกครั้ง ปัจจุบันได้เปิดโรงเรียนสอนบาลีและอภิธรรม¹⁰⁵

โดยเห็นได้จากคุณแม่สังวาลย์ส่งเสริมการเรียนอภิธรรมและท่านเป็นอธิธรรมบัณฑิตด้วย ธรรมะจริยะจบทุกชั้น ที่ท่านเรียนบาลีด้วย แรก ๆ ก็เรียนกับพระ พอแม่ชีเรียนจนก็สอนแม่ชีด้วยกัน นอกจากนี้ แม่ชียังมีสอนนักเรียน สอนเด็ก เมื่อก่อนจะเอาแม่ชีไปสอนที่โรงเรียนเทศบาล 4 สอนนักโทษในคุก ช่วยสอนเด็กที่เรียนภาคฤดูร้อนมาเรียนธรรม มาบวช 15 วัน และแม่ชีก็ไปช่วยสอนสอนธรรมศึกษา¹⁰⁶

ภาพที่ 4.33 ที่ตั้ง กิจกรรมและสิ่งแวดล้อมภายในสำนักแม่ชีประทุมนาří

¹⁰⁵ สถาบันแม่ชีไทย, 50 ปี สถาบันแม่ชีไทย, 2562. หน้า 120.

¹⁰⁶ สัมภาษณ์ แม่ชีประสิทธิ์ เรื่องฤทธิ์, สำนักแม่ชีประทุมนาří, 10 มกราคม 2566.

4.2.8 สถาบันแม่ชีไทย สาขาปากท่อ

1. การสร้างชุมชนแม่ชี

จากการบริจาคที่ดินของขุนนางเนื่อง อิมสมบัติ คุณแม่บุญสม และคุณทุเรียน สรรวิริยะ เพื่อสร้างสถาบันแม่ชีไทย อำเภอปากท่อ เมื่อปี พ.ศ. 2519 ด้วยผืนดินเป็นที่ลุ่มเป็นท้องนาแต่ปลูกข้าวไม่ได้ผลเนื่องจากบริเวณนั้นน้ำท่วมทุกปี ชาวนาจึงปล่อยเป็นที่รกร้าง การก่อสร้างสถาบันแม่ชีไทยสาขาอำเภอปากท่อได้เริ่มขึ้นโดยมี ดร.แม่ชีสุมน อยู่ยอด และแม่ชีประทีน ขวัญอ่อน เป็นแกนนำ เมื่อวันที่ 3 มกราคม 2520-2522 เริ่มการสร้างอาคารซ้อย มณีขาว หลังแรก โดยมีแม่ชีซ้อย มณีขาว เป็นเจ้าภาพในการก่อสร้าง และทำทางเข้า หลังจากนั้นก็สร้างหอสวดมนต์ อาคารที่พักและอาคารเรียน การศึกษานอกโรงเรียน มีนักเรียนเข้ามาเรียน โดยมีแม่ชีสุมน เป็นครูสอน แต่เนื่องจากแม่ชีสุมน อยู่ยอดท่านป่วยจึงต้องหยุดการสอน และได้เริ่มพัฒนาสำนักใหม่อีกครั้งด้วยการขุดคลองล้อมรอบ ยกคันดินให้สูง จากคำบอกเล่าของแม่ชีประทีน ขวัญอ่อน กล่าวว่า ความเป็นอยู่ของแม่ชีในสมัยนั้น ค่อนข้างลำบาก ต้องเก็บผักบุ้งตามท้องนาเพื่อทำเป็นอาหาร ต่อมาได้มีญาติธรรมใส่บาตรอาหารแห้งและอาหารสดให้กับแม่ชีเพื่อการดำรงชีพ การสร้างถาวรวัตถุส่วนใหญ่เกิดจากศรัทธาของญาติมิตรและสาธุชนทั่วไปที่ศรัทธาในแม่ชีร่วมบริจาคทรัพย์สินช่วยสร้าง

ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2525-2529 แม่ชีสุมน อยู่ยอด ได้ป่วยหนักและในที่สุดก็เสียชีวิต ในช่วงเวลาดังกล่าวการก่อสร้างทุกอย่างได้หยุดลงและต้องมาดูแลท่านที่ป่วย ซึ่งเป็นผลกระทบจากการบุกเบิกและทำงานหนักในการสร้างสถาบันแม่ชี สาขาปากท่อ จากนั้น แม่ชีประทีน ขวัญอ่อน จึงเป็นผู้บริหารและดำเนินการพัฒนาสำนักตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา การสร้างหอสวดมนต์ได้เริ่มสร้างเมื่อปี พ.ศ. 2529-2533 และอาคารที่พักเสร็จ

พ.ศ. 2533 พระสงฆ์ แม่ชี และฆราวาสกลุ่มหนึ่งได้ประชุมและปรารภถึงเรื่องเด็กหญิงด้อยโอกาสในสังคมไทยที่ไม่ได้รับการพัฒนาคุณภาพชีวิต ไม่มีสถานที่ทางศาสนาให้การยอมรับและช่วยเหลือด้านการศึกษาเมื่อเทียบกับเด็กชาย คณะแม่ชีจึงได้ประชุมเพื่อหาแนวทางการจัดการศึกษาที่เอื้อประโยชน์ต่อเด็กหญิง จึงจัดทำโครงการและสถานศึกษาธรรมจารินีตั้งแต่ปี พ.ศ. 2533 จึงเป็นที่มาของโรงเรียนธรรมจารินี เป็น กศน. และได้เปิดสอนระดับ ม.ต้น และ ม.ปลาย ต่อมา ปีพ.ศ. 2546 ทางราชการไม่ให้สถาบันรับเด็กที่อายุน้อยกว่า มัธยมศึกษาตอนต้น ทางสถาบันจึงจำเป็นต้องจัดตั้งโรงเรียนเอกชนจึงได้รับเด็กตั้งแต่เนอร์เซอรี่จนถึง ม. 6 โดยได้สร้างอาคารเรียนหลังแรก ชื่ออาคารสว่าง มัณฑนา แล้วก็สร้างหอประชุมกุลธิดา โดยมีแม่ชีประทีน ขวัญอ่อน เป็นผู้จัดการตั้งโรงเรียนและเป็นผู้อำนวยการด้วย

การก่อตั้งโรงเรียนธรรมจารินีวิทยา ในสมัยนั้นผู้บริหารคือแม่ชียุพิน ดวงจันทร์ ร่วมกับแม่ชีศรีสลับ อุปมัย เป็นผู้ช่วย เวลาผ่านไปไคร่ระยะหนึ่งได้ก่อสร้างมหาปชาบดีเถรีวิทยาลัย แล้วมอบหมายให้แม่ชีอรณอัมไพ ภาสศักดิ์ชัย เป็นผู้บริหารและได้จดทะเบียนมูลนิธิธรรมจารินีวิทยา เมื่อวันที่ 16 มกราคม 2536 โดยมูลนิธิธรรมจารินีวิทยามีวัตถุประสงค์ เพื่อการส่งเสริมแม่ชีและเยาวชนในด้านต่าง ๆ ดังนี้

1) เพื่อส่งเสริมการศึกษาทั้งทางโลกและทางธรรมในวิชาสามัญและวิชาชีพ และเพื่อสนับสนุนกิจกรรมการจัดการศึกษาโรงเรียนธรรมจารินีวิทยา

2) เพื่อเป็นค่าอาหารและการรักษาพยาบาล

3) เพื่อการก่อสร้างและบูรณะสถานศึกษา

4) เพื่อการสงเคราะห์

5) เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

6) เพื่อดำเนินงานสาธารณประโยชน์หรือร่วมมือกับองค์กรการกุศล โดยไม่เกี่ยวข้องกับการเมืองแต่ประการใด¹⁰⁷

2. ข้อกติกา ระเบียบ วินัย และจริยวัตร

ข้อกติกา และจริยวัตร การแต่งกาย ที่สถาบันแม่ชีจะยึดตาม ระเบียบของสถาบันแม่ชีไทย แต่ที่นี้ไม่ได้กำหนด 7 วันต้องบอกรับศีล แต่ที่นี้จะอบรมกันแล้วก็สมาทานศีล 8 รับศีลอุโบสถในวันพระ สำหรับการบวชนั้น หากจะบวชที่นี้ก็นิมิตเจ้าคณะอำเภอและพระอีก 4 รูป และแม่ชี 5 ท่านเป็นพยาน นี่คือระเบียบที่ใช้ปฏิบัติ รวมทั้ง เสนิยวัตร 75 และสมบัติผู้ดี¹⁰⁸

3. วิถีชีวิตของการเป็นนักบวช

การรู้จักทำตัวให้เกิดประโยชน์ สถานที่ไหนใช้ประโยชน์ ถ้ามันเกิดประโยชน์ มันก็จะมีสิ่งก่อสร้าง แต่ถ้าสำนักไหนอยู่แค่การปฏิบัติไม่ได้ทำประโยชน์ มีแค่ศรัทธาที่จะไปบวช อยู่นาน ๆ ก็ลดลง เป็นธรรมดาของโลกมันก็เป็นเช่นนี้ อย่างเช่น แต่ก่อนสนามชี ถ้าแม่ชีเป็นร้อย แม่ชีลดลง บวชแล้วอยู่ไม่นาน และส่วนใหญ่มาบวชเป็นผู้รักษาศีล การเป็นผู้มีศรัทธาในการทำความดีเรียกว่า เป็นคนใฝ่ดี ที่ปากท่อ สอนให้คนมีศีลธรรม แต่ที่เป็นห่วงคือ โรงเรียนขยายขึ้น มีนักเรียนมากขึ้น เพราะเด็กที่เข้ามามีปัญหาครอบครัว นอกจากการเป็นผู้ให้การศึกษา สถาบันยังเปิดให้ใครอยากบวชแม่ชีก็วันบวชให้บางคนอยู่ได้เป็นพรรษา บางคนอยู่ได้จนปิดเทอม ในสำนักตอนนี้มีแม่ชีอยู่ 10 กว่าท่าน และมีอายุมากตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป

สถาบันมีมูลนิธิ เรียกชื่อว่า ธรรมจารี ในมูลนิธิมีทั้งแม่ชีและฆราวาส การบริหารโรงเรียนอยู่ที่ว่าเราช่วยได้เท่าที่เรามีทุน ทุกวันนี้ไม่เหลือเก็บ ได้มาก็ใช้ไป คิดเสียว่าในฐานะแม่ชี เราจะช่วยสังคมตามกำลังศรัทธาของแม่ชีและญาติโยม ถ้าไม่มีทุนเราก็ไม่สามารถดำเนินการได้และไม่สามารถช่วยเหลือเด็กด้อยโอกาสได้ เพราะคนที่บวชแล้วจะเห็นได้ว่ามีชีวิตที่ดีกว่าฆราวาส

แรงบันดาลใจที่ทำให้แม่ชีมีกำลังใจในการทำงานเพื่อสังคมส่วนรวม ก็เกิดจากศรัทธาที่มีต่อแม่ชีผู้ใหญ่เป็นแบบอย่างในการปฏิบัติตนของการเป็นนักบวช การมีชีวิตในเพศของแม่ชี เช่น แม่ชีไปโล่ แม่ชีถมยา แม่ชีวินิจ แม่ชีบุญปลูก แม่ชียุพิน ท่านเป็นคนเรียกร้อย ท่านปฏิบัติดี เราอยากเป็น

¹⁰⁷ สถาบันแม่ชีไทย, 50 ปี สถาบันแม่ชีไทย, 2562. หน้า 58.

¹⁰⁸ สัมภาษณ์ แม่ชีประทีป ขวัญอ่อน, สถาบันแม่ชีไทย สาขาปากท่อ, 10 มกราคม 2566.

แบบนั้นเหมือนกัน เพราะเรายังรู้ว่า ดีใจ เสียใจ ความโลภ โกรธ หลง เรายังมี ในขณะที่เรามีสติ เราก็รู้ ก็หยั่ง แต่มันก็ยังมึ เราต้องใช้ความเพียร อธิฐานให้เราพ้นทุกข์ เราต้องตั้งใจจริง ๆ เราถึงจะทำได้¹⁰⁹

4. การบริหารจัดการ

มูลนิธิธรรมจารินี มีเงินไม่มาก ทุกอาคารที่สร้างจะมีเจ้าภาพสร้างให้ โดยสถาบันหาเจ้าภาพเอง หาทุนแล้วแต่เขามีศรัทธา หากจากสายสมาก็ได้สร้างอาคารสมาธิ หอประชุมคุณกุลธิดา แม่ของไทเกอร์วัดเป็นผู้สร้างให้ และหอเรียนก็มีเจ้าภาพหลายคนบริจาค ภายในที่ของสถาบันนี้ มีตึกเรียน หอพักครู หอพักเด็ก รวมแล้วหลายตึก ก็ต้องบริหารจัดการให้เพียงพอกับครูและนักเรียน ซึ่งมีนักเรียนพักอยู่ประมาณ 900 กว่าคน ครูอีกร้อยกว่า พร้อมอาหาร 3 มื้อ มีแม่ครัว 8 คน มีทั้งที่สถาบันทำเองกับข้าว 2 อย่าง บางวันมีคณะญาติธรรมมาเป็นเจ้าภาพเลี้ยง

การบริหารเงินอุดหนุนจากกระทรวงได้เป็นการศึกษารายหัว นอกจากเงินมูลนิธิแล้ว ยังมีพุทธรักษาของเครือเจริญโภคภัณฑ์ (CP) เข้ามาช่วยสร้างอาคารเรียน ช่วยเป็นรายเดือน เป็นทุนการศึกษาให้เด็ก อย่างเช่นเด็กที่จบแล้วไปต่อมหาวิทยาลัยหอการค้า และปัญญาวัฒน์ ก็จะได้รับทุนค่าห้อง ค่าที่พัก ค่าอาหารและค่าเทอม นอกจากนี้ ยังช่วยเรื่องเปิดศูนย์มินิมาร์ท และทำที่กรองน้ำให้¹¹⁰

5. บทบาทและการทำงานของแม่ชี

สถาบันแม่ชีไทย สาขาปากท่อ ได้มีส่วนขับเคลื่อนการทำงานด้านการจัดการศึกษาให้แก่แม่ชีและผู้ด้อยโอกาส รวมถึงการรับใช้สังคม ดังคำสัมภาษณ์ว่า

สถาบันแม่ชีไทย สาขาปากท่อ มีปณิธานและความศรัทธาที่แน่วแน่ต่อการรับใช้สังคม การจัดการศึกษาให้แก่ผู้ด้อยโอกาส และการบวชแม่ชี ซึ่งแม่ชีประทีน ขวัญอ่อน ผู้อำนวยการโรงเรียนคนที่ 1 เป็นผู้ร่วมในการบุกเบิกและสร้างสถาบันแห่งนี้กับแม่ชีสุวิมล อยู่ยอด และมีแม่ชี ดร.อรณอัมไพ ภาสักดิ์ชัย เป็นผู้อำนวยการโรงเรียนธรรมจารินีวิทยา คนที่ 2 และเปิดการเรียนการสอนตั้งแต่เนอรัเซอร์จนถึงมัธยมปลาย จึงกล่าวโดยสรุปในบทบาทและการทำงานของแม่ชีในสถาบันนี้ ได้แก่ (1) เปิดโรงเรียนเพื่อจัดการศึกษา (2) จัดการศึกษาให้กับสังคม ชุมชนและผู้ด้อยโอกาส (3) เน้นการสอนหลักศีลธรรม และ (4) บวชชีให้กับผู้ที่ประสงค์จะบวช¹¹¹

รายชื่อหัวหน้าและรายละเอียดการดำรงตำแหน่งสถาบันแม่ชีไทย สาขาปากท่อ

ลำดับที่	ชื่อ-สกุล	รายละเอียด
1.	แม่ชี ดร. สุนน อยู่ยอด	พ.ศ. 2519
2.	แม่ชีประทีน ขวัญอ่อน	พ.ศ. 2529-ปัจจุบัน

¹⁰⁹ สัมภาษณ์ แม่ชีประทีน ขวัญอ่อน, สถาบันแม่ชีไทย สาขาปากท่อ, 10 มกราคม 2566.

¹¹⁰ สัมภาษณ์ แม่ชีระวีวรรณ มีตยา, สถาบันแม่ชีไทย สาขาปากท่อ, 10 มกราคม 2566.

¹¹¹ สัมภาษณ์ แม่ชีประทีน ขวัญอ่อน, สถาบันแม่ชีไทย สาขาปากท่อ, 10 มกราคม 2566.

ภาพที่ 4.34 ที่ตั้ง กิจกรรมและสิ่งแวดล้อมภายในสถาบันแม่ชีไทย สาขาปากท่อ

4.2.9 สำนักแม่ชีสนามชี วัดสนามพราหมณ์

1. การสร้างชุมชนแม่ชี

เมื่อถึงปี พ.ศ. 2453 ตรงกับปีที่พระพุทธเจ้าหลวงรัชกาลที่ 5 สวรรคต ยังเป็นสมัยท่านพระอาจารย์รอด เป็นเจ้าอาวาสวัดสนามพราหมณ์ นายเทียนแสง แซ่จ้อง พ่อค้าตลาดเพชรบุรี ซึ่งคุ้นเคยกับนายเฒ่าได้ปรารภและชักชวนนายเฒ่าให้สร้างสถานที่อยู่ประพฤติพรหมจรรย์สำหรับสตรีขึ้นโดยเฉพาะ นายเฒ่าก็เห็นดีด้วยจึงพร้อมด้วยคนอื่น ๆ คิดสร้างสถานที่ดังกล่าว สืบเนื่องมาแต่ปกติ นายเฒ่าเป็นผู้สนใจฝึกฝนในธรรมปฏิบัติและจัดให้มีการประชุมสนทนาธรรม (สากัจฉา) ที่บ้านของตนเสมอ ๆ มาก่อน นอกจากนี้ที่บ้านของนายเฒ่ายังมีโรงเรียนภาษาไทย รับสอนกุลบุตรกุลธิดาโดยไม่คิดมูลค่าและได้ท่านจางวางอยู่เป็นครูใหญ่ เรียกว่า โรงเรียนเพชรสตรี เพราะฉะนั้น เจตนาอันเป็นกุศลเดิมและคำชักชวนของนายเทียนแสง จึงสนับสนุนและจูงใจให้นายเฒ่าดำเนินการสร้างสถานที่ประพฤติพรหมจรรย์สำหรับสตรีได้สำเร็จ อันที่จริงในเขตวัดสนามพราหมณ์ ก็มีที่พักสำหรับผู้รักษาอุโบสถอยู่หลายหลัง สำหรับแม่ชีอุบาสิกาณึ่งชาวก็มีอยู่บ้าง แต่สถานที่ที่เป็นของปลูกไว้ส่วนตัว ซึ่งใช้ศาลาใหญ่ชั้นเดียวเป็นที่ประชุมศึกษาและสนทนาธรรม เมื่อความเจริญขยายตัวตลอดจนจำนวนผู้รักษาอุโบสถ แม่ชีอุบาสิกาณึ่งชาวมีมากขึ้น สถานที่เดิมอยู่ในวัดก็ไม่เพียงพอและไม่เหมาะสมสำหรับกุลสตรี นายเฒ่าจึงได้ซื้อที่ดินและได้มอบหมายให้นายคง บัวเพชร รับภาระติดต่อราชการขอซื้อที่ดินวัดร้าง (วัดค้างคาว) ใกล้กับวัดสนามพราหมณ์และยังมีคนอื่น ๆ บางท่านมอบที่ดินให้อีกจนเห็นว่าเพียงพอแล้ว จึงได้เริ่มก่อสร้างซึ่งในขั้นแรกได้ย้ายกุฏิเก่าและศาลาใหญ่ไปก่อน

ในการเริ่มงานก่อสร้างที่ประพฤติพรหมจรรย์นั้น เมื่อนายเฒ่า เณราธิก พร้อมกับญาติมิตร ได้แก่ นางแต่ม นายเปรม ธรรมรักษ์ นายสุด ออมณี ผู้ใหญ่บ้าน นายเก้ง นายอิม เณราธิก กำนัน นายฮกโป โกยสุโข นายฮกจวน โกยสุโข นายโป และนางม้วน เป็นต้น ได้ร่วมปรึกษาหารือและตกลงกัน

เป็นที่เรียบร้อย นายเอม จึงได้ไปเข้าเฝ้ากราบทูลพฤติการณ์แด่สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส วัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพมหานคร ทรงทราบแล้วก็พอพระทัยยินดีส่งเสริม เป็นที่ปราบปลื้มปิติแก่นายเอมและพวกพ้องผู้ร่วมคิด ทั้งกำลังกาย กำลังทรัพย์เป็นอย่างล้นพ้น ครั้นแล้วจึงได้ลงมือแผ้วถางบริเวณที่จะสร้างสถานที่ใหม่ ในการนี้ นายเอมได้รับความร่วมมือจากกำนันโซ่ บุกเบิกถางป่าไม้ พื้นที่ในการก่อสร้างกว้าง 36 วา 2 คอก ยาว 84 วา 2 คอก เป็นเนื้อที่ 7 ไร่ 2 วาน 84 วา 1 คอก นอกจากนายเอม นางเปลี่ยน เณราธิ์ ทั้งสองสามีภรรยา ออกทุนทรัพย์ส่วนตัวแล้วยังได้บอกบุญ ใ้เรียไรหาทุนจากบรรดาญาติมิตรรวม 12 จังหวัด โดยมีพระเจ้าน้อยยาเธอกรมหมื่นวิจิตรวรณปรีชา ทรงประทานลงพระนามเป็นประธาน พระประสาทศุภณัติและหลวงดำรงธรรมสาร เจ้าของโรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ จังหวัดพระนครร่วมลงนามในใบเรียไร

การก่อสร้างดังกล่าวนี้ ได้ดำเนินการในสมัยท่านพระครูสุนทรธรรมวงศ์ (เดช สุนทรโร) เป็นเจ้าอาวาส ในการก่อสร้างมีรายละเอียด คือ ใช้สังกะสีผูกฟักยาว 8 ฟุต เสาไม้แก่น เชิงรั้วชั้นล่างโดยรอบใช้ไม้เคี่ยมทั้งแผ่น ไม้เคี่ยมทำเคร่า ทำเป็นรั้วรอบ 3 ด้านครึ่ง ส่วนด้านหน้าเป็นกำแพงกันเขตของวัดกับได้ตั้งรั้วไม้สักโปร่งกันกลางตลอดจรดเนื้อที่ด้านทิศตะวันออกและตะวันตก เพื่อปันเขตโดยเฉพาะของอุบาสิกาทงทิศเหนือและทิศใต้สำหรับอุบาสกและอาคันตุกะมาพักอาศัยเพื่อความเป็นระเบียบและปลูกต้นไม้ผลหลายชนิด เช่น มะม่วง เป็นต้น ประมาณเกือบร้อยต้น แล้วสร้างเรือน (กุฏิ) ด้วยไม้สักและไม้ตะแบกหลังคามุงกระเบื้องซีเมนต์ชั้นเดียวยาว 7 คอก มีคร่าวกันสังกะสีผูกฟัก 1 ใน 4 ส่วนของตัวเรือนชั้นล่างทุกหลัง รวม 12 หลัง และมีเครื่องใช้ เสื่อหมอน และเครื่องใช้สำหรับทำครัว เป็นต้น และมีรูปแปลนเรือน (กุฏิ) แบบเดียวกันหมด

การสร้างศาลาสำหรับไหว้พระ สวดมนต์ด้านอุบาสิกา 1 หลัง ยาว 4 วา 2 คอก ชั้นเดียว ด้วยไม้ตะแบกฝาลูกกรงเหล็กรอบ 4 ด้าน มีมุข 1 หลัง ยาว 4 วา 2 คอก โดยมีนางคล้าเป็นผู้จัดหาทุนทรัพย์มอบให้นายเอมเป็นผู้สร้างสำหรับใช้เป็นที่พักประชุมธรรมสาส์กัจฉาและอาคันตุกะมาพักอาศัย ตั้งอยู่ข้างกำแพงด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือในเขตวัดสนามพราหมณ์ ตรงกันข้ามกับที่ตั้งเจดีย์ ต่อมาได้รื้อถอนเรือน (กุฏิ) อุบาสิกาที่ปลูกรอบบริเวณริมกำแพงด้านหลังของวัดสนามพราหมณ์ ซึ่งมีอยู่ประมาณ 10 หลังและมีอุบาสิกาผู้เป็นเจ้าของอยู่ประจำ คือ อุบาสิกากิ่ง มหานนท์ อุบาสิกแถม อุบาสิกหั่นเอ็ง (บุญนาถ) อุบาสิกหุ่่น อุบาสิกาสา (ภายหลังได้เป็นหัวหน้าปกครองคณะสนามชีจนสิ้นอายุ) และอุบาสิกามัวและยังมีจำนวนอีกหลายคน ที่รื้อยกมาดัดแปลงตั้งไว้ในเขตใหม่ได้ทิศได้ประมาณ 4-5 หลัง ต่อมาเมื่อผู้ศรัทธารื้อและปลูกสร้างบูรณะขึ้นใหม่อีกหลายหลัง นอกจากนั้น ยังได้สร้างห้องน้ำ ห้องส้วมไว้พร้อม ใช้เวลาในการสร้างประมาณ 3 ปีเศษ จึงสร้างเสร็จเรียบร้อย

จากนั้น พระเจ้าน้องยาเธอกรมหมื่นวิจิตรวรณปรีชา ทรงพระกรุณาประทานตั้งนามสำนักให้ชื่อว่า “สถานที่สนามชี” ในขณะนั้นเริ่มมีอุบาสิกามาพักในสำนักประมาณ 7-8 คน นายเอมและนางเปลี่ยน เณราธิ์ สามภรรยาได้อยู่ประจำสำนัก เพื่ออุปการะอุบาสิกาที่มาพัก โดยใช้ทุนส่วนตัวจัดทำอาหารเช้า เพล เป็นประจำตลอดประมาณ 1 ปี ต่อมาจึงเลิกจัดทำอาหารเช้าเพลแล้วมาแจกเป็นข้าวสารและถ่านเป็นรายบุคคลเดือนละ 1 ครั้ง และได้ยกเลิก เปลี่ยนมาใช้วิธีแจกเงินผลประโยชน์รายได้จากเงินทุนเป็นรายบุคคลมาจนถึงปัจจุบัน

ต่อมา พ.ศ. 2455 นายเอม เณราธิกับพวกพ้องได้นำคำร้องยื่นเรื่องราวต่อผู้ว่าราชการจังหวัดเพชรบุรี (สมัยนั้น พระยาสุรินทรภักไชยเป็นผู้ว่าราชการจังหวัด) ได้ประชุมพระภิกษุ สามเณร ในวัดสนามพราหมณ์ ขอแต่งตั้งนายอ่อง เณราธิ เป็นมรรคนายก แล้วจึงนำความนี้ขึ้นกราบบังคมทูล พระกรุณาขอพระราชทานพระบรมราชานุญาต และได้มีพระบรมราชานุญาตโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งนายอ่อง เณราธิ เป็นมรรคนายกสำหรับการผลประโยชน์รายได้ รายจ่ายทรัพย์สินของวัดสนามพราหมณ์และทรัพย์สินของสถานที่สนามชีด้วย ได้ปฏิบัติหน้าที่มาจนสิ้นอายุ หลังจากสร้างสถานที่สนามชีเสร็จเรียบร้อยแล้ว ถึง พ.ศ. 2458 นายเอม และนางเปลี่ยน เณราธิ ได้ขายตึก ที่ดิน ที่ตั้งอยู่ตลาดเพชรบุรี ได้รื้อเรือนมาปลูกเป็นเรือน 2 ชั้น 2 หลังแฝด ตั้งอยู่ด้านทิศเหนือของสถานที่สนามชี เป็นของส่วนตัว จวบจนสิ้นชีวิตเมื่อปี พ.ศ. 2464 จากนั้น ประมาณ พ.ศ. 2466 นางเปลี่ยน และนางสาวเปลื่อน นางสาวปล้วน เณราธิ ได้สละทรัพย์สินส่วนตัว จัดสร้างเพิ่มเติมพื้นที่ชั้นล่างมีฝารอบทั้งรางน้ำของเรือน 12 หลัง พร้อมเครื่องใช้ เช่น โถงน้ำ ตู้สำหรับใส่อาหารประจำตัวทุกหลัง

เมื่อนาย เอม เณราธิ ยังมีชีวิตอยู่ได้มอบการปกครอง จัดตั้งระเบียบ กฎ ข้อบังคับต่าง ๆ ไว้ในสถานที่สนามชีใช้สืบทอดกันมาจนถึงบัดนี้ โดยได้มอบวิธีการปกครองให้กับนางสาวเปลื่อน เณราธิ เป็นหัวหน้าปกครองคณะร่วมด้วย นางสาวปล้วน เณราธิ ตลอดจนได้มอบให้จัดสรรเงินทุนก้อนหนึ่งซึ่งเป็นสมบัติของสนามชี จัดรับจ่านองที่ดินเก็บผลประโยชน์มาแจกจ่ายแก่อุบาสิกาในสถานที่สนามชี ตามวัตถุประสงค์ของคณะกรรมการก่อสร้างสถานที่สนามชี เป็นเวลา 10 ปีเศษ 2 พี่น้องจึงได้ลาจากเพศนุงขาว ออกไปอยู่ทางโลก แต่ก็ยังได้อุปการะแก่สถานที่นั้นตลอดมา อุบาสิกาซึ่งได้เป็นผู้ช่วยหัวหน้าสมัยนางสาวเปลื่อน เณราธิ ปกครองได้รับมอบการปกครองคณะนี้มาจนสิ้นอายุ แล้วอุบาสิกาไปให้ผู้ช่วยหัวหน้าอุบาสิการับมอบการปกครองคณะจนสิ้นอายุ ต่อจากนั้น แม่ชีถมยา จีระพันธุ์ ได้รับหน้าที่ปกครองคณะสนามชี และต่อมาได้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการบริหารสืบมาจนถึงปี พ.ศ. 2476 นางเปลื่อน เทภาสิต ได้ปรึกษากับนายเปรม ธรรมรักษ์ขออนุญาตจดทะเบียนมูลนิธิ เงินทุนของคณะสนามชีตั้งตราสาร ฉบับลงวันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2476 เรียกว่า “มูลนิธิสนามชีเพชรบุรี” พร้อมกับตั้งคณะกรรมการบริหารมูลนิธิ นับแต่นายเอม นางเปลี่ยน เณราธิ กับบุตรทั้ง 2 คน ได้จัดทุนก้อนนี้จัดหาผลประโยชน์มาจนถึงจดทะเบียนมูลนิธิ

ต่อมา สนามชีได้มีผู้ก่อสร้างสถานที่อยู่เพิ่มเติมเป็นของส่วนตัว ของส่วนกลางบ้าง เช่น นางบุญเลี่ยม เพชรเกษตนิवास ปลูกศาลาโดยยกพื้นหลัง 1 สร้างเรือนที่พัก 1 คุณนายเง็กและคุณเสถียร สร้างตึก 1 หลัง และคนอื่น ๆ อีกเป็นจำนวนมาก นอกจากนี้ คุณนายบุญเลี่ยม เพชรเกษตนิवास ได้ออกทุนและชักชวนผู้อื่นร่วมสร้างสระน้ำในสถานที่สนามชีเป็นสระขนาดใหญ่ก่อด้วยหินโบกปูนซีเมนต์อีก 1 สระ เป็นที่อาศัยใช้น้ำของคณะอุบาสิกาและผู้มาปฏิบัติธรรมในสำนัก เมื่อรวมกุฏิและเรือนต่าง ๆ ในสถานที่สนามชี ปี พ.ศ. 2498 มีประมาณ 55 หลัง ปี พ.ศ. 2494 ศาลาไหว้พระสวดมนต์หลังเดิมที่นายเอม เณราธิสร้างไว้ชำรุด อุบาสิกาไปและอุบาสิกถมยา จีระพันธุ์ เป็นหัวหน้า จัดการสร้างศาลาหลังใหม่ขึ้น ร่วมกับผู้มีศรัทธาบริจาคสมทบสร้างสำเร็จเรียบร้อยและทำการฉลองเปิดป้ายเมื่อวันที่ 11 เมษายน พ.ศ. 2497 โดยสมเด็จพระวชิรญาณวงศ์ สมเด็จพระสังฆราช วัด

บวรนิเวศวิหาร เสด็จเป็นประธาน ขนานนามศาลาใหม่ว่า “หอประชุมพรหมจรรย์รังสฤษดิ์” หอประชุมศาลาใหม่นี้ คงสร้างขึ้นในที่ดินศาลาเดิมแต่มีเนื้อที่กว้างกว่าของเก่า¹¹²

ดังคำสัมภาษณ์ของแม่ชีสำนักสนามชี วัดสนามพรหมณ์ กล่าวว่า ผู้คิดริเริ่มให้มีสถานที่ปฏิบัติธรรมสำหรับสตรีคือนายเทียนแสง แซ่จ๋อง อาชีพค้าขายในตลาดเพชรบุรี และนายเอม เณราธิก เห็นชอบในสิ่งที่นายเทียนแสงมาปรึกษาจึงรับหลักการและมอบหมายให้นายคง บัวเพชร ติดต่อกับทางราชการขอซื้อที่ดินวัดร้าง (วัดค่างคาว) บางส่วนที่อยู่บริเวณใกล้เคียงกับวัดสนามพรหมณ์ นอกจากนั้นได้มีผู้บริจาคที่ดินเพิ่มเติมเพื่อสร้างสำนักแม่ชีเมื่อเห็นว่ามีที่ดินพอประมาณแล้วจึงลงมือก่อสร้าง กรมหมื่นวิจิตรวรณปริชา ตั้งชื่อสำนักปฏิบัติธรรมแห่งนี้ว่า “สนามชี” กล่าวได้ว่าสำนักแห่งนี้มีเชื้อพระวงศ์ให้การสนับสนุนทั้งกำลังเงินและกำลังความคิด หลังจากที่ได้สร้างสำนักสนามชีแล้วเสร็จ นายเอมได้นำเงินที่เหลือจากการก่อสร้างมาตั้งกองทุนสำหรับบำรุงอุปถัมภ์สำนักแม่ชี นายเปรม ธรรมารักษ์ซึ่งเป็นหนึ่งในผู้ร่วมก่อสร้างสำนักแม่ชีได้นำกองทุนที่นายเอมได้รวบรวมไว้มาจัดตั้งเป็นมูลนิธิ ในปี พ.ศ. 2476 มีชื่อว่า “มูลนิธิสนามชี” ภายในสำนักแม่ชีสนามชี มีศาลาสวดมนต์ ในช่วงแรกในการก่อสร้าง นายเอม เณราธิกเป็นผู้สร้างกุฏิ ระยะเวลาแม่ชีสร้างกันเอง สระน้ำขนาดใหญ่ 1 สระ บริจาคเงินก่อสร้างโดยเจ้าจอมอาบ เจ้าจอมในรัชกาลที่ 5¹¹³

2. ข้อคิดกา ระเบียบ วินัย และจริยาวัตร

การที่คนจำนวนมากมีภูมิหลังต่างกัน การศึกษาต่างกัน ความคิดต่างกัน มาบวชอยู่รวมกันเป็นหมู่ใหญ่เป็นการยากที่จะคุมให้เป็นระเบียบได้ดังนั้นระเบียบปฏิบัติจึงถือว่าเป็นกฎสำคัญที่จะดูแลความเรียบร้อยให้เกิดแก่หมู่คณะแม่ชีในสำนักสนามชีจึงได้ร่วมกันคิดวางกฎระเบียบแนวทางการปฏิบัติเพื่อความสงบและความน่าเลื่อมใสยังศรัทธาให้เกิดแก่ผู้พบเห็นโดยอิงอาศัยวินัยของพระสงฆ์ที่ปรากฏในคัมภีร์วินัยปิฎกและมารยาททางสังคมในสมัยนั้นเป็นกรอบในการตั้งกฎระเบียบ การตั้งกฎระเบียบนี้เป็นความเห็นชอบร่วมกันของคณะแม่ชีตั้งข้อความว่า “ข้อคิดกาสำหรับอุปาสิกา คณะสนามชี ได้มีการประชุมพิจารณาเห็นพร้อมกันแล้วว่าล้วนเป็นเครื่องขัดเกลากิเลสของผู้ประพฤติตามและที่เราทั้งหลายได้มาพักอาศัยอยู่ในสำนักนี้ ทั้งเป็นผู้ที่ได้รับความสุขที่เกิดแต่ผู้มีศรัทธาจัดการก่อสร้างขึ้นไว้ มีเสนาสนะเป็นต้น”¹¹⁴

การตรากฎระเบียบขึ้นมาใช้ในการปกครองนี้มีการประชุมระดมความคิดของแม่ชีในสำนัก ดังข้อความว่า “ได้ประชุมเห็นพร้อมกันสถานที่สนามชีจังหวัดเพชรบุรี ตั้งแต่วันที่ 25 ธันวาคม 2456”¹¹⁵ ข้อความนี้เหล่านี้ได้แสดงเจตนารมณ์ที่มุ่งสร้างสรรค์ให้แม่ชีได้มีจิตสำนึกที่ดีในการ

¹¹² พระมหาเอื้อม ชุตินธโร, อนุสรณ์เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพ พระครูสุนทรธรรมวงศ์ (แสวง ปิยธมโม) เจ้าอาวาสวัดสนามพรหมณ์ รูปที่ 8, 2522, หน้า 81-88.

¹¹³ สัมภาษณ์ แม่ชีสำนักสนามชี วัดสนามพรหมณ์, จังหวัดเพชรบุรี, 10 สิงหาคม 2558. อ้างใน ฤกษ์นา รักษานิคม, Seeger Martin “ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของชุมชนนักบวชหญิงในสังคมไทย”, รายงานการวิจัย, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2557), หน้า 43.

¹¹⁴ สำนักวัดสนามพรหมณ์, ระเบียบข้อคิดกาและจริยาวัตรสำหรับคณะอุปาสิกาสถานที่สนามชี, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2496), หน้า 1.

¹¹⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 2.

ประพจน์ตามมุ่งหวังถึงความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน อาศัยข้อกติกาเหล่านี้จะทำให้ผู้บริจาคทำบุญไว้ที่สำนักแม่ชีเหล่านี้มีความมั่นใจในการได้สร้างกุศลและเกิดเป็นบุญเป็นกุศลดังนั้นผู้ที่ร่วมกันร่วมระเบียบนี้ขึ้นก็ด้วยหวังให้เกิดความสงบในหมู่คณะดังข้อความว่า “เราทั้งหลายจะต้องปฏิบัติและประพจน์ตามข้อกติกาเพื่อเป็นเครื่องหมายแห่งความพร้อมเพรียงและความเสมอกันในข้อประพจน์แห่งอุบาสิกานี้ในขณะนี้จะได้ไม่เป็นที่แตกต่างของความเห็นและเป็นทางแห่งความสะดวกในเรื่องที่เราทั้งหลายต้องการ ขออุบาสิกทั้งหลายพึงบำเพ็ญให้ต้องตามความประสงค์ของท่านผู้มีศรัทธาทั้งหลายที่ได้ตั้งใจบริจาคเกื้อกูลต่อผู้ประพจน์พรหมจรรย์นั้นเถิด”¹¹⁶ มีรายละเอียดดังนี้

(2.1) ระเบียบกติกา การรับสตรีผู้จะมาอยู่ประพจน์พรหมจรรย์

1) ประธานกรรมการและรองประธานกรรมการ จะรับสตรีที่จะมาขออยู่ในสำนักนี้ต้องให้มีผู้ปกครองมาฝากและอนุญาตให้อยู่ และรับผิดชอบด้วยจึงรับ ต้องซักไซ้ไล่เลียงให้ได้เรื่อง จะประพจน์พรหมจรรย์ด้วยเหตุไร เพราะมีความขัดข้องอย่างไร หรือเห็นโทษเบื่อหน่ายในโลกจริง ๆ การซักไซ้เช่นนี้ทำได้มากเพียงไรเป็นการดีตามความสามารถของผู้ถาม การที่ถามเช่นนี้เป็นเหตุจะได้รู้ความตั้งใจของเขาว่าเพียงไร จะประพจน์เรื่อย ๆ ไปตามความสามารถจนสุดกำลังหรือจะประพจน์ชั่วคราว หากเขาบอกว่าชั่วคราว ถ้าไต่สวนดูเห็นว่าไม่เหมาะ ก็อย่ารับไว้ หากจะรับคนชั่วคราวบ้างก็ได้ ต้องดูคนที่ควร และเรื่องที่เกี่ยวข้องในการจำเป็น ถ้าเป็นสตรีมีสามีแล้วต้องให้สามีอนุญาตก่อน เพื่อจะได้ไม่เป็นการเสียหายต่อคณะ

2) ควรรับคนอายุอย่างน้อยตั้งแต่ 15 ปีขึ้นไปต้องอยู่ศึกษาฝึกหัดการขนบธรรมเนียมระเบียบต่าง ๆ เสียก่อน ให้ประธานกรรมการ รองประธานกรรมการเห็นสมควรแล้ว จึงจะอนุญาตให้นุ่งขาว และการที่ศึกษานี้จะประมาณมากวันน้อยก็ยาก ต้องแล้วแต่ความสามารถของบุคคลจะเป็นไป การที่จะศึกษาข้อระเบียบต่างๆของคณะ ต้องแล้วแต่ประธานกรรมการอนุญาตจัดให้ศึกษากับใครคนไหน ในเรื่องประการใด ๆ ระหว่างที่ศึกษาอยู่จะตั้งใจรักวิชาศีล 5 หรือศีล 8 ก็สุดแต่เจ้าตัวจะสมัคร

3) เมื่อเสร็จในการศึกษาพอสมควรแก่การประพจน์เบื้องต้นแล้ว ประธานกรรมการพึงอนุญาตให้กรรมการคนใดคนหนึ่ง นำตัวไปหาท่านเจ้าอาวาสของวัดขอรับศีล 8 จากท่านเป็นอันเสร็จกิจเบื้องต้น

4) การต่อไป ต้องเป็นผู้หมั่นในการเข้าหาประธานกรรมการและคณะกรรมการ ไต่ถามถึงสิ่งที่ยังไม่เข้าใจ ในการควรและไม่ควรต่าง ๆ ต้องเป็นผู้ที่อดทนต่อคำแนะนำสั่งสอน เพราะเป็นเรื่องที่ถูกต้องกว่าธรรมชาติของภาวะที่แล้งมา ถ้าเป็นผู้ที่ไม่อดทนต่อเหตุต่าง ๆ แล้ว การประพจน์พรหมจรรย์ก็จะอ่อนแอไม่ยั่งยืน

5) ผู้ที่ประพจน์ไม่สมควรแก่ข้อกติกา คือลวงข้อกติกา ต้องประชุมกันตักเตือนว่ากล่าวชี้เหตุผลให้เห็น ถ้าผู้ประพจน์ลวงข้อกติกาไม่ละความชั่วเหล่านั้น ต้องแล้วแต่ประธานและคณะกรรมการในสำนักนี้จะจัดการ ถ้าผู้ศึกษารู้สึกโทษผิดของตน และกลับขอโทษในที่ประชุมอุบาสิกาวาจะละความประพจน์ลวงกติกานั้น แล้วจะตั้งอยู่ในข้อกติกา เมื่อเห็นสมควรก็ควรจะยกโทษให้ หรือจะลงทัณฑ์กรรม หรือจะคอยดูไปก่อนว่า จะละจริงหรือไม่ ก็แล้วแต่ที่ประชุมจะเห็นสมควร

¹¹⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 1.

ผู้ที่ได้ศึกษาข้อกติกาและนุ่งขาวใหม่ในสำนักนี้แล้ว ถ้าจะไปอยู่ที่สำนักอื่นต้องให้ประธานกรรมการ และกรรมการเห็นสมควรแล้วและอนุญาตจึงไปอยู่ได้

6) ผู้ที่นุ่งขาวแล้วมาแต่ที่อื่น จะมาขอพักอยู่ในสำนักนี้ ผู้เป็นประธานกรรมการและรองประธานกรรมการ ต้องไต่ถามให้ได้ความและหลักฐานว่าศึกษากับใครอยู่สำนักใด มีข้อประพฤติดังไร ถ้าจะขอพักอยู่ในสำนักนี้น้อยวันเมื่อสมควรก็อนุญาตให้อยู่ ถ้ายังอยู่ต่อไปต้องเอื้อเฟื้อในข้อกติกา ถ้านานวันต่อไปอีก ต้องทำตามข้อกติกาในสำนักนี้ ถ้าไม่ได้ส่วนให้รู้หรือไม่รู้จักไว้ก่อน หรือไม่มีผู้รู้รับผิดชอบแล้วในสำนักนี้เป็นอันใครๆ รับผิดชอบไม่ได้ทั้งหมด ถ้าผู้ประพฤติดังข้อกติกาแล้ว แต่ภายหลังกลับประพฤติชั่วหยาบไม่ต้องตามข้อกติกาและและจริยวัตรอย่างใดอย่างหนึ่ง จนถึงประธานกรรมการ หรือเพื่อนพรหมจรรย์อื่นว่ากล่าวตักเตือนแล้วยังขึ้นประพฤติดูเช่นนั้น ข้อนี้นั้นประธานกรรมการและคณะกรรมการในสำนักนี้ ต้องเป็นผู้มีความสามารถ ที่จะไม่ให้เสนาสนะและอาหารเป็นต้นแก่ผู้นั้น

7) ผู้ที่ได้ศึกษาในข้อกติกาแล้วต้องหมั่นตรวจในข้อที่จะบอกบริษัท 4 อย่างคือ (1) มรรยาท 5 (2) กรรมบถ 10 (3) ศีล 8 หรือ 10 (4) เมถุนสังโยค 7

ว่าข้อใดข้อหนึ่งจะบกพร่องหรือเศร้าหมองอย่างไร ถ้าตรวจดู รู้สึกว่ามีความบกพร่องอย่างใดอย่างหนึ่งแล้ว ต้องไม่ปิดบังไว้ ควรรับชำระโทษของตนกับอุบาสิกาผู้อยู่ก่อนได้เป็นดี หรืออุบาสิกาผู้ประพฤติด้วยกันก็ได้ การที่ชำระต้องทำอย่างนี้ คือ ถ้าบกพร่องในมรรยาท เช่นเดินหน้าผู้ที่อยู่ก่อนโดยมิได้รับอนุญาตเป็นต้น ต้องไปชำระกับอุบาสิกาอีกผู้หนึ่งว่า วันนั้นเวลานั้น ฉันได้ล่วงมรรยาทข้อนี้ ๆ คือมิได้รับอนุญาตแล้วและเดินหน้าผู้ที่อยู่ก่อน โดยความรู้สึกหรือหลงลืมไป ก็แล้วแต่จิตต์ในเวลานั้น ฉันขอชำระข้อนี้กับท่านด้วยจะขอสำรวจรวมระวางต่อไปและผู้รับชำระต้องตักเตือนในการสำรวจต่อไปทำอาการอย่างนี้เรียกว่าได้ชำระแล้ว ต้องเหมือนกันทุกข้อไปตลอดจนถึงเมถุนสังโยค 7 เช่นดั่งที่ยกตัวอย่างข้อนี้ขึ้นเป็นต้นถ้าขาดในศีลเป็นอันชำระไม่ได้ต้องชี้แจงในโทษของตนต่อเพื่อนพรหมจรรย์อื่น แล้วต้องมาสมทานกับพระหรือต่อหน้าเพื่อนพรหมจรรย์จึงจะได้ การบอกบริษัทให้บอกวัน 7 คำ หรือ 14 คำ ตามปักษ์เดือนละ 4 ครั้งต้องประชุมให้พร้อมกัน ถ้าผู้ใดป่วยไข้หรือมีเหตุจำเป็น ต้องสั่งเพื่อนพรหมจรรย์คนใดคนหนึ่งให้บอกแทนตัว ในวันประชุมบอกบริษัทนั้น การประชุมบอกบริษัทว่าอย่างคราวละคนๆเป็นลำดับไป ตั้งแต่มรรยาท 5 ข้อ ๆ ใดข้อหนึ่งบกพร่อง ต้องบอกว่าได้ชำระกับผู้นั้น ๆ แล้ว นอกจากชำระแล้วเป็นอันบริษัทตั้งแต่ 7 วันมาตลอดถึงเมถุนสังโยค 7 ต้องบอกอย่างนี้ทุกข้อไป ข้อนี้ถ้าไม่ได้ความชัดเจนต้องไต่ถามประธานกรรมการหรือคณะกรรมการชำระและบอกบริษัทนั้น ถ้ามีผู้เคยชำระอธิกรณ์อยู่ด้วยถึงน้อยคนเพียง 2 หรือ 3 ก็ต้องบอกบริษัท ถ้าคนเดียวต้องใช้อธิฐานเฉพาะตนตามวันปักษ์ที่เคยบอกอย่างนั้น¹¹⁷

¹¹⁷ สำนักวัดสนามพราหมณ์, ระเบียบข้อกติกาและจริยวัตรสำหรับคณะอุบาสิกาสถานที่สนามชี, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2496), หน้า 3-10.

ประกาศทั้ง 7 ข้อนี้เป็นประกาศหลังจากที่ตั้งสำนักแม่ชีได้ 3 ปี

ระเบียบปฏิบัติเพิ่มเติมใหม่ ณ วันที่ 6 พฤษภาคม พ.ศ. 2458

1. ผู้แรกตั้งใจจะประพาศิพรหมจรรย์ ต้องศึกษาในข้อกติกา และประพาศิโดยเรียบร้อยจนประธานกรรมการหรือที่ประชุมเห็นสมควรแล้ว จึงจะอนุญาตให้นั่งขาว
2. ผู้ที่ประพาศิในข้อกติกาแล้ว เมื่อจะไปในที่ใดก็ตาม โดยเหตุที่ไม่สมควร ถ้ามีประธานกรรมการ หรือเพื่อนพรหมจรรย์ทักท้วงว่ากล่าวโดยไม่เห็นควรแล้วจะขึ้นไปไม่ได้
3. เมื่อข้อประพาศิของกายหรือวาจาที่ไม่สมควรอย่างไร ถ้ามีเพื่อนพรหมจรรย์ว่ากล่าวตักเตือนแล้วต้องทำอาการเอื้อเฟื้อและเคารพเพื่อตั้งใจทำสิ่งที่ควรทำต่อไป
4. บ้านถ้าไม่มีกิจธุระจำเป็นแล้ว ไม่ควรจะไป
5. เมื่อมีกิจที่จำเป็นเกิดขึ้น ก็ต้องปรึกษาประธานกรรมการเสียก่อนว่า จะควรไปหรือไม่ ถ้าประธานกรรมการเห็นควรแล้ว และอนุญาตจึงไปได้
6. แม้ไปโดยกิจธุระจำเป็น พอเสร็จธุระแล้วไม่ควรจะอยู่ให้ช้าวัน
7. การสวดมนต์ไหว้พระเวลาเช้าเวลาเย็นนอกจากมีกิจจำเป็นหรือป่วยไข้ ต้องกระทำทุกเวลา
8. ระฆัง เป็นเครื่องหมายของการประชุมสวดมนต์ไหว้พระ เมื่อได้ยินแล้วไม่ควรทำใจทอดธุระ ต้องทำอาการกระตือรือร้น
9. กิจที่จะต้องท่องหนังสือสวดมนต์ยังมีอยู่วันหนึ่งอย่างน้อยต้องให้ได้เพียง 5 บรรทัด
10. จดหมาย คือหนังสือ เมื่อผู้ใดจะมีไปถึงใคร ๆ หรือใครมีมาถึงเฉพาะตัว ต้องนำจดหมายไปให้เพื่อนพรหมจรรย์ที่ได้สมมติแล้วดูเสียก่อน
11. ผู้ที่ประพาศิพรหมจรรย์แล้วมาแต่อื่นถ้าจะมาอยู่ในสำนักนี้ต้องศึกษาในข้อกติกาจนประธานกรรมการ หรือที่ประชุมเห็นความประพาศิ สมควรแล้ว จึงจะอนุญาตให้รับประทานอาหารซึ่งเป็นของกลางได้
12. ที่อยู่ และสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆซึ่งเป็นของกลาง เมื่อใครได้อาศัยใช้สอยแล้ว ควรต้องถนอมรักษาให้สะอาด และระวังเก็บงำให้เหมือนเช่นสิ่งของ ๆ ตนเอง จะใส่ใจเสียว่าเป็นของกลางและทอดธุระ เช่นนี้นับว่าเป็นความประพาศิที่ไม่สมควร
13. ในที่สำหรับถ่ายอุจจาระถ้าใครเห็นเปื้อนเปรอะต้องกวาด สิ่งที่ชำระแล้วอย่าทิ้งลงในบ่ออย่าบ้วนน้ำหมาก น้ำลาย น้ำมูกไว้ให้เลอะเทอะ
14. ในห้องสำหรับอาบน้ำ เมื่อใครอาบน้ำแล้วต้องกวาดน้ำเสียให้แห้ง สบู่อย่างวางที่พื้น ไม่ควรฟอกผ้าที่พื้นกระดาน ถ้าจะฟอกเมื่อแล้วต้องถูให้หมดสบู่หรือคราบ อย่าทิ้งไว้ ไม่ควรเกลือบให้เข้าเกิน ส่วนประตู เมื่อจะเปิดหรือปิดต้องระวังค่อยๆอย่าทำธุระให้เอะอะตึงตังนักและเมื่อเวลาไม่อาบน้ำ ห้ามถ่ายปัสสาวะในห้องน้ำ

15. ในเวลาพลบหรือประมาณตั้งแต่ 19.00 น. ต้องมาชี้แจงให้ประธานกรรมการอนุญาตก่อน

16. เมื่อผู้ใดมีกิจธุระจะไปไหน ถ้าไม่จำเป็นแล้วไม่ควรจะไกล ถ้ากลับเกิน 19.30 น. แล้วไปต้องรับทัณฑ์กรรมตนเอง ต้องทำหญ้า 1 ช้วนนาฬิกา ถ้ามีธุระจำเป็นต้องมาชี้แจงให้ประธานกรรมการทราบ

17. การรับแขกบุรุษเพศในสถานที่นี้ จะเป็นญาติหรือมิใช่ก็ตาม กำหนดเวลารับได้เพียง 21.00 น.ถ้าเกินกว่านั้น เจ้าของแขกต้องรับทัณฑ์กรรมทำหญ้า 1 ช้วนนาฬิกา ถ้าเป็นแขกแรมคืน ผู้รับต้องแจ้งให้ประธานกรรมการทราบและอนุญาตจึงอยู่ได้

18. ผู้อยู่ในเขตสถานที่แห่งนี้ ห้ามมิให้นำทารกซึ่งเป็นบุตรหรือมิใช่ก็ตาม อายุต่ำกว่า 2 ปี มาเลี้ยงในสถานที่นี้ เว้นแต่เกิดเหตุจำเป็นชั่วคราว ซึ่งประธานและคณะกรรมการอนุมัติให้อยู่ได้ และท่านผู้ใดมีเด็กแม้อายุเกินกว่าก็ต้องควบคุม มิให้ทำความเดือดร้อนรำคาญต่อผู้อื่น

19. ท่านผู้ใดมีความประสงค์จะสร้างหรือซ่อมแปลงกุฏิเสนาสนะต่างๆ ซึ่งเป็นถาวรวัตถุในสถานที่นี้ ต้องได้รับอนุญาตจากประธานและคณะกรรมการ เมื่อก่อสร้างแล้ว ห้ามขายกรรมสิทธิ์หรือรื้อถอนจากสถานที่นี้เป็นอันขาดและต้นไม้ชนิดที่เป็นของถาวรนานปี เช่น มะม่วง ชมพู เป็นต้น ผู้ใดปลุกกลแล้ว ไม่ให้ถือเก็บผลเป็นส่วนตัว ต้องให้เป็นกลางเก็บผลเฉลี่ยกันตามควร

(2.2) คุณสมบัติของผู้คัดจากแบบเรียนจรรยา

เป็นข้อความที่ควรต้องประพจน์สำหรับส่อกายวาจาให้เป็นทั้งงดงาม และเป็นที่ไม่เก้อเขิน ต่อที่ประชุม ต้องใช้ดูบ่อยๆ จะได้จำไว้เป็นความประพจน์อยู่เป็นนิตย์ อย่าเข้าใจว่าสำหรับใช้ชั่วคราว

1. ย่อมไม่ใช้กิริยาอันขำกรายบุคคล
2. ย่อมไม่ลุกนั่งเดินเหินให้พรวดพราดโดนผู้คน หรือสิ่งของแตกเสีย
3. ย่อมไม่ส่งของให้ผู้อื่นด้วยกิริยาอันเลือกโลสผลักโยน
4. ย่อมไม่ผ่านหรือบังตาผู้อื่น เมื่อเขาดูสิ่งใดอยู่ เว้นแต่เป็นที่เฉพาะไป
5. ย่อมใช้เสื้อผ้าเครื่องแต่งตัวสะอาดและแต่งโดยเรียบร้อยเสมอ
6. ย่อมไม่แต่งตัวในที่แจ้ง
7. ย่อมไม่จามด้วยเสียงอันดัง และโดยไม่ป้องกำบัง
8. ย่อมไม่บ้วน ถ่ม ขาก ด้วยเสียงอันดังหรือให้เปรอะเปื้อนให้เป็นทั้งรังเกียจ
9. ย่อมไม่ล่วงล้ำข้ามหีบของบริโศคนผ่านหน้าผู้อื่น ซึ่งควรขอโทษและขอให้เขาส่งได้
10. ย่อมไม่กล่าวถึงสิ่งโสโครกพึงรังเกียจในท่ามกลางประชุมชน
11. ย่อมพึงใจที่จะรักษาความสะอาด
12. ย่อมนั่งด้วยกิริยาอันสุภาพเฉพาะหน้าผู้มีบรรดาศักดิ์

13. แม้ผู้ใดเคารพตนก่อน ย่อมต้องตอบเขาทุกคนไม่เฉยเสีย
14. ย่อมไม่กล่าวร้ายถึงญาติมิตร ที่รักใคร่นับถือของผู้ฟังแก่ผู้ฟัง
15. ย่อมไม่กล่าววาจาอันติเตียนสิ่งเคารพหรือที่เคารพของผู้อื่นแก่ตัวเขา
16. เมื่อจะขอทำล่วงเกินแก่ผู้ใด ย่อมต้องขออนุญาตตัวเขาก่อน
17. เมื่อตนทำพลาดพลั้งสิ่งใดแก่บุคคลผู้ใดควรออกวาจาขอโทษเขาเสมอ
18. เมื่อผู้ใดได้แสดงคุณต่อตนอย่างไร ควรออกวาจาขอบคุณเขาเสมอ
19. ย่อมเคารพยำเกรงบิดามารดา และอาจารย์
20. ย่อมนับถือนอบน้อมต่อผู้ใหญ่
21. ย่อมมีความอ่อนหวานแก่ผู้น้อย
22. เมื่อตนเป็นเจ้าของบ้าน ย่อมต้องต้อนรับและเชื้อเชิญแขกไม่เพิกเฉย
23. ย่อมไม่ทำกิริยาบึกทิ่มต่อแขก
24. ย่อมไม่ให้แขกต้องคอยนาน เมื่อมาหา
25. ย่อมไม่จ้องดูนาฬิกา เมื่อเวลาแขกยังนั่งอยู่
26. ย่อมไม่จ้องดูบุคคลโดยเพ่งพิศเหลือเกิน
27. ย่อมต้อนรับส่งแขกเมื่อไปมาในระยะอันสมควร
28. ย่อมไม่เที่ยวติเตียนสิ่งของที่เขาดังแต่ไว้ในบ้าน ที่ตนไปสู่มา
29. ย่อมไม่พูดให้ก่อกระดาก
30. ย่อมไม่พูดค่อนแคะตริปกายบุคคล
31. ย่อมไม่ชักถึงการร้ายโดยพลุ่งพล่งให้เขาตกใจ
32. ย่อมไม่ชักถึงสิ่งอันน่าอายน่ากระดากโดยเปิดเผย
33. ย่อมไม่เอาสิ่งน่าอายน่าจะกระดากมาเล่าให้แขกฟัง
34. ย่อมไม่เอาเรื่องที่เขาฟังซ่อนเร้นมากล่าวให้อับอายหรือเจ็บใจ
35. ย่อมไม่กล่าวถึงการอับมงคลในเวลามงคล
36. ย่อมรู้จักเกรงใจคน
37. ย่อมมีกิริยาอันผึ่งผายองอาจ
38. จะยืนนั่งย่อมอยู่ในลำดับอันสมควร ไม่เป็นผู้แอบหลังคนหรือหลีกเข้ามุม
39. ย่อมไม่เป็นผู้สะทกสะท้านงงเงินหยุต ๆ ยั้ง ๆ

40. ย่อมพุดจาฉะฉานชัดถ้อยความไม่อูบอปป้อมแอ้ม
41. ย่อมมีความรู้จักรังามรู้จักดี
42. ย่อมมีอักษมาศยันกว้างขวางเข้าไหนเข้าได้
43. ย่อมมีความเข้าใจ่องไวไหวพริบรู้เท่าถึงการณ
44. ย่อมมีใจอันองอาจกล้าหาญ
45. ย่อมทำการอยู่ในระเบียบแบบแผน
46. ย่อมไม่ทำการแต่ต่อหน้า
47. ย่อมไม่รับวาจาคลองๆโดยมิได้เห็นว่าการณจะเป็นไปได้หรือไม่
48. ย่อมไม่เป็นผู้เกียจคร้าน
49. ย่อมไม่เข้าใจว่าผู้ดีทำอะไรด้วยตนไม่ได้
50. ย่อมไม่เพลิดเพลนจนละเลยให้การเสีย
51. ย่อมเป็นผู้อยู่ในบังคับบัญชาเมื่ออยู่ในหน้าที่
52. ย่อมมีมานะในการงาน ไม่ย่อท้อต่อความยากลำบาก
53. ย่อมเป็นผู้ทำอะไรทำจริง
54. ย่อมไม่เป็นผู้ตั้งต้นในที่ผิด
55. ย่อมปรารถนาความดีต่อการงานที่ทำอยู่เสมอ
56. เมื่อเห็นใครทำผิดพลาดอันน่าเก้อกระดาก ย่อมช่วยกลบเกลื่อนหรือทำไมเห็น
57. เมื่อเห็นสิ่งของๆใครตกหรือจะเสื่อมเสีย ย่อมต้องหยิบยื่นให้หรือบอกให้รู้ตัว
58. เมื่อเห็นเหตุร้ายหรืออันตรายจะมีแก่ผู้ใด ย่อมต้องรีบช่วย
59. ย่อมไม่เยาะเย้ยถากถางผู้กระทำความผิด
60. ย่อมไม่มีใจอันโหดเหี้ยมเกรี้ยวกราดแก่ผู้น้อย
61. ย่อมเอาใจใส่โอบอ้อมอารีแก่คนอื่น
62. ย่อมเอาใจใส่ช่วยคนเคราะห์ร้าย
63. ย่อมไม่เป็นผู้ซ้ำเติมคนเสียที่
64. ย่อมไม่พิกหาความสบายก่อนผู้ใหญ่
65. เป็นผู้ใหญ่จะไปมาลูกนั่ง ย่อมไว้ช่อง ให้ผู้น้อยมีโอกาสบ้าง
66. ในที่บริโภค ย่อมหยิบยกยื่นส่งสิ่งของแก่ผู้อื่นต่อไป ไม่มุ่งแต่กระทำกิจส่วนตน

67. ย่อมไม่รวบสามตระกูลมารสี่ กวาดฉวยเอาสิ่งของที่เขาดั้งไว้เป็นของกลาง จนเกินส่วนที่ตนจะได้
68. ย่อมไม่แสดงความไม่เพียงพอในสิ่งของที่เขาหยิบยกให้
69. ย่อมไม่นิ่งนอนใจให้เขาออกทรัพย์แทนส่วนตนเสมอ เช่นในการเลี้ยงดูหรือใช้ค่าเดินทาง เป็นต้น
70. ย่อมไม่ลืมนัดที่จะส่งของซึ่งคนอื่นได้ส่งเคราะห์ให้ตนยืม
71. ย่อมไม่สนทนาแต่เรื่องตนถ่ายเดียวจนคนอื่นไม่มีช่องจะสนทนาเรื่องอื่นได้
72. ย่อมไม่กล่าววาจาติเตียนของที่เขาหยิบยกให้ว่าไม่ดีหรือไม่พอ
73. ย่อมไม่ได้ถามราคาของที่เขาหยิบยกให้แก่ตน
74. ย่อมไม่แสดงราคาของที่จะหยิบยกให้ผู้ใดให้ปรากฏ
75. ย่อมไม่ใช้วาจาอันโอ้อวดตนและลบหลู่ผู้อื่น
76. ย่อมไม่หวังแต่จะพึงอาศัยคนอื่น
77. ย่อมไม่เป็นผู้เกียจคร้านทอดทิ้งการงานตนให้ผู้อื่น
78. ย่อมรู้จักผู้อื่นที่ได้ทำแล้วแต่ตน
79. ย่อมไม่มีใจริษยา
80. ย่อมไม่แลลอดสอดสายโดยเพ่งเล็งเข้าไปตามห้องเรือนแขก
81. ย่อมไม่เที่ยวหยิบโน้มนวณนี้ของผู้อื่นจนเหลือเกิน ราวกับว่าจะค้นหาสิ่งใด
82. ย่อมไม่เที่ยวขอหรือหยิบฉวยจุดหมายของผู้อื่น ที่เจ้าของไม่มีประสงค์จะให้ดู
83. ย่อมไม่เที่ยวขอหรือหยิบฉวยตุลุมตพหหรือสมุดจดรายงานบัญชีของผู้อื่น ซึ่งตนไม่มีธุระเกี่ยวข้องเป็นหน้าที่
84. ย่อมไม่เที่ยวนั่งโต๊ะเขียนหนังสือของผู้อื่น
85. ย่อมไม่เที่ยวเปิดดูหนังสือตามโต๊ะเขียนหนังสือของผู้อื่น
86. ย่อมไม่ซอกแซกไต่ถามธุระส่วนตัวหรือการในบ้านของเขาที่ไม่ได้เกี่ยวข้องกัตน
87. ย่อมไม่เที่ยวถามถึงผลประโยชน์ที่เขาหาได้ เมื่อตนไม่ได้มีหน้าที่เกี่ยวข้อง¹¹⁸

¹¹⁸ สำนักวัดสนามพราหมณ์, ระเบียบข้อกติกาและจริยวัตรสำหรับคณะอุบาสิกาสถานที่สนามชี, (เพชรบุรี: ไม่ปรากฏโรงพิมพ์, 2496), หน้า 52-61.

(2.3) ระเบียบสำหรับผู้ที่อยู่ในสถานที่สนามซีแต่ไม่นั่งขาว

ตั้งไว้ให้ทราบ ณ วันที่ 1 กรกฎาคม พุทธศักราช 2468 ลงนาม ผู้เป็นประมุขและคณะกรรมการสถานที่สนามซีจังหวัดเพชรบุรี มีรายละเอียด ดังนี้

1. ก่อนที่จะอยู่ต้องได้รับอนุญาตจากท่านผู้ปกครองก่อน จึงอยู่ได้
2. ผู้ที่จะอยู่ในสถานที่นี้ ต้องเป็นผู้ตั้งอยู่ในศีล 5 หรือศีล 8 ตามแต่จะสมัคร แต่ทั้งนี้ต้องใช้วิธีสมาทานก่อนเป็นเบื้องต้น
3. การต่อไปต้องศึกษาในกรรมบทและศีล และองค์ของศีล องค์ของกรรมบทให้ได้ความเมื่อได้ความแล้ว ต้องตั้งใจรักษาให้สมกับเป็นผู้ที่ได้เข้ามาอยู่ในสถานที่นี้และต้องให้มี หิริ โอตตัปปะ ความละอายและความเกรงกลัวต่อบาปด้วยจึงจะควร
4. จะไปไหน ต้องบอกกับผู้ที่อยู่ใกล้เคียงกันให้ทราบ ถ้าจะไปแรมคืน ต้องลาผู้ที่ได้รับสมมุติก่อนแล้วจึงไป
5. ต้องตั้งอยู่ในสามัคคีธรรม จะประพฤติดะไรหรือจะทำสิ่งใด ต้องอาศัยความพร้อมเพรียงของหมู่คณะเป็นใหญ่ จะกระทำไปโดยพลการตนไม่ควร
6. ต้องตั้งอยู่ในสาราณียธรรม ถ้าไม่เข้าใจต้องศึกษาให้ทราบ
7. เมื่อมีเหตุอะไรเกิดขึ้น ต้องพูดจากันโดยดี อย่าปล่อยให้อภัยกันเป็นปากเป็นเสียงกันการทะเลาะวิวาทกัน ไม่สมควรในสถานที่นี้
8. เมื่อมีเรื่องอะไรเกิดขึ้นและได้พูดจากันเสร็จสิ้นไปแล้ว ก็ให้เป็นอันแล้วไป จะนำเรื่องนั้นขึ้นมาพูดอีกไม่ควร คำพูดที่เป็นไปเพื่อเสียตลบบุคคลและหมู่คณะ ไม่ควรนำมาใช้ในสถานที่นี้
9. ห้ามไม่ให้มาเอาเรื่องในหมู่คณะ ซึ่งจะนำความเสื่อมเสียมาสู่หมู่คณะที่ตนอาศัยอยู่และได้รับความสุขนั้น เทียวพูดประจานให้คนข้างนอกฟัง ข้อนี้อควรระวังให้มาก
10. เมื่อถึงวันเข้าพรรษา ต้องร่วมประชุมให้พร้อมกัน ตามเวลากำหนด
11. ผู้ที่อยู่ในสถานที่นี้ต้องเคารพและทำตามข้อระเบียบของหมู่คณะ จึงจะสมควร¹¹⁹

ระเบียบปฏิบัติเหล่านี้มีเป็นจำนวนหลายข้อซึ่งนางเปลี่ยน เณราธิกเมื่อครั้งเป็นแม่ชีได้เขียนขึ้นเป็นกฎระเบียบ เมื่อลาสิกขาแล้วก็ยังให้ความอุปถัมภ์และมาดูแลเมื่อแม่ชีติดขัดเรื่องต่าง ๆ หรือต้องการให้นางเปลี่ยนช่วยเหลือเกี่ยวกับงานที่เป็นของสำนักสถานที่สนามซีแห่งนี้ก็จะนำมาเป็นธุระจัดการให้สำเร็จ ดังเช่นแม่ชีสนามซีประสงค์จะพิมพ์หนังสือคู่มือระเบียบปฏิบัติของแม่ชีเปลี่ยนนางปล้วน ยินดีช่วยเหลือทันที ดังชื่อว่า “ข้าพเจ้ามีความยินดีเป็นอย่างยิ่ง จึงรับออกทุนจัดพิมพ์ให้ตามความประสงค์ในอันที่จะรักษากฎระเบียบข้อบังคับนี้ ให้ดำรงถาวรเป็นแบบฉบับสืบไป สำหรับเพื่อผู้ที่มาศึกษาปฏิบัติพรหมจรรย์ได้ทราบข้อระเบียบนั้น ๆ โดยตลอด ทั้งเพื่อความเป็นปริมณฑล

¹¹⁹ สำนักวัดสนามพรหมณ, ระเบียบข้อกติกาและจริยาวัตรสำหรับคณะอุบาสิกาสถานที่สนามซี, (กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์มหาสมุทรวิทยาลัย, 2496), หน้า 66-68.

ศรีสง่าและเป็นสามัคคีธรรมทำให้เกิดประโยชน์สุขอันยิ่งใหญ่ของหมู่คณะ ตรงตามคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ขอวัตถุประสงค์นั้นจึงสำคัญผลสมดังเจตนาอันดีงามของข้าพเจ้า”¹²⁰ จากข้อความเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงเจตจำนงของนางเปลื้องที่จะทำนุบำรุงสำนักแม่ชีแห่งนี้อย่างจริงจังและเป็นการสนับสนุนให้คู่มือเกิดการใช้จริงและเป็นกฎระเบียบสำหรับฝึกฝนแม่ชีที่บวชใหม่เพราะผู้มาบวชใหม่ยังไม่คุ้นชินกับการเป็นแม่ชียังมีระเบียบปฏิบัตินี้จะทำให้แม่ชีมีความเป็นระเบียบง่ายต่อการปกครองเป็นที่เลื่อมใสแก่ผู้พบเห็น นอกจากนี้นางเปลื้องรักและศรัทธาในสำนักสนามชัยแห่งนี้โดยการให้รวนเทพเทวาให้รักษาสถานปฏิบัติธรรมแห่งนี้ให้อยู่ตลอดไปเพื่อเป็นที่พึ่งพิงพักอาศัยของสตรีที่ต้องการบวชเป็นแม่ชียังข้อความของนางเปลื้องดังนี้ “ด้วยอำนาจคุณพระศรีรัตนตรัย พร้อมด้วยเทพดาซึ่งสิงสถิตอยู่ ณ สถานที่สนามชัยนี้ จงอภิบาลคุ้มครองรักษาสถานที่สนามชัย ให้สถิตสถาพรเจริญรุ่งเรืองร่มเย็น เป็นที่สงบสุขของท่านผู้มีเจตนาดีงาม พอใจละเพศฆราวาสมาปฏิบัตินุ่งขาวประพาศพิพรหมจรรย์ สมดังความปรารถนาอันแรงกล้าของผู้ให้กำเนิดตลอดกาลนาน”¹²¹

นางเปลื้อง นางปล้วน เป็นสตรีที่ถูกหล่อหลอมด้วยวัฒนธรรมความเชื่อในพระพุทธศาสนา ความเชื่อเรื่องบาปบุญคุณโทษ การกตัญญูแต่บิดาจะเห็นได้จากที่บิดาได้สร้างสำนักชีแรกเริ่มนางเปลื้องได้บวชเป็นแม่ชีและช่วยบิดาบริหารสำนักจนกระทั่งสำนักสมบูรณ์อยู่ตัว ไม่ว่าจะเป็นประกอบกรุกุลใดๆนางเปลื้องและนางปล้วนได้อุทิศกุศลให้เสมอ ดังข้อความว่า “ส่วนประโยชน์ใดที่จะพึงเกิดจากการจัดรวบรวมพิมพ์กฎระเบียบข้อบังคับเล่มนี้ ข้าพเจ้าขออุทิศส่วนกุศลประโยชน์นั้นแด่ นายเฒ่า นางเปลื้อง เฒ่าอีกรัก บิดามารดาของข้าพเจ้าซึ่งได้ล่วงลับไปแล้ว แม้ท่านทั้งสองได้ทราบด้วยทิพยญาณวิถีทางใดทางหนึ่ง ขอจงชื่นชมยินดีมีความปรโมทย์ อนุโมทนาในการสนองพระเดชพระคุณของข้าพเจ้าทั้งสองครั้งนี้ด้วย”¹²² ถึงแม้ว่าสังคมไม่ยอมรับว่าเป็นนักบวชแต่คณะแม่ชีได้ร่างกฎกติกาเพื่อให้เห็นภาพของนักบวช สำนักสนามชัยมีการเรียนการสอนธรรมศึกษาภายในสำนักโดยมีแม่ชีเป็นครูสอนกันเอง นอกจากนี้แม่ชีจากสำนักนี้ได้เดินทางไปเรียนภาษาบาลีที่มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ มีกิจกรรมฟังเทศน์จากพระสงฆ์ คติธรรมที่ประตู่ทางเข้าสำนักข้อความว่า “โลกพร่องอยู่เป็นนิตย์ ไม่รู้จักอิ่มเป็นทาสของตัณหา”

3. วิถีชีวิตของการเป็นนักบวช

แม่ชีที่ขึ้นตรงกับวัด และวัดจะดูแลแม่ชี พระที่วัดจะเป็นผู้บวชให้แม่ชี ไม่มีแม่ชีร่วมในพิธีบวช สำหรับข้อกติกาศึกษาของแม่ชีทุกวันโกนและบอกปริสสุทท์กันทุกคน ข้อกติกานี้จะนำมาอ่านและสำนักแม่ชียังถือปฏิบัติและแม่ชีที่จะต้องสอบข้อศิกษากับเจ้าคุณลาดเป็นประธานสอบ การสอบข้อศิกษานี้ถือปฏิบัติกันมาตั้งแต่ต้นถึงปัจจุบัน แต่ถ้าเป็นสมบัติผู้ดีไม่ต้องไปท่อง แต่ต้องอ่านให้ฟังซึ่งมีเยอะมาก ที่นี้จะทยอยแบ่งอ่านในวันโกนให้ครบ นอกจากนี้ แม่ชีที่นี้ต้องท่องสวดมนต์วันละ 5

¹²⁰ สำนักวัดสนามพราหมณ์, ระเบียบข้อศิกษาศึกษาและจริยวัตรสำหรับคณะอุบาสิกาสถานที่สนามชัย, (กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์พิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2496), หน้า ฉ.

¹²¹ สำนักวัดสนามพราหมณ์, ระเบียบข้อศิกษาศึกษาและจริยวัตรสำหรับคณะอุบาสิกาสถานที่สนามชัย, (กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์พิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2496), หน้า ฉ.

¹²² สำนักวัดสนามพราหมณ์, ระเบียบข้อศิกษาศึกษาและจริยวัตรสำหรับคณะอุบาสิกาสถานที่สนามชัย, (กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์พิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2496), หน้า ช.

บรรทัด จะสวดทุกวันที่ 1 และวันที่ 15 ของเดือน สำหรับตอนเย็นก็จะสวดมากเป็นพิเศษ สวดธรรมจักรแปล อติสาสน์ มหาสติปัฏฐาน ศิริมานนทสูตร สำหรับตอนเช้าจะสวด ธรรมสุทธาน¹²³

สำหรับความเป็นอยู่ของแม่ชีที่นี่จะได้รับเงินจากมูลนิธินามชี วัดสนามพราหมณ์ อีกส่วนมาจากมูลนิธิพูนมาศเป็นมูลนิธิของคุณยายเปลี่ยน โดยมีหลวงพ่อบุญเป็นประธาน และมีกรรมการที่วัด แม่ชีจะไม่ได้เข้าไปมีส่วนร่วมตรงนี้ ทุกเดือนโดยทางวัดนำแบ่งเงินมาดูแลแม่ชีให้เป็นรายหัวเพื่อช่วยเหลือในค่าใช้จ่าย และได้จากค่าเช่าตึก ของคุณนายแก้ว อุชุวัฒน์ โดยหลวงพ่อบุญจะแบ่งมาจากค่าเช่าที่ดินวัด เช่าตึก ถ้าปีไหนไม่มีใครเช่าตึกท่านก็จะไม่มีเงินให้แม่ชีกับพระ ค่าเช่ามาจากตึก ที่กรุงเทพฯ เนื่องจากที่สำนักไม่ได้บิณฑบาต วันธรรมดาต้องหาทานเอง ครั้วกลางนี้จะมีให้เฉพาะใช้ในการจัดงานเท่านั้น ผู้ที่จะมาพักอยู่ในสำนักนี้ต้องมีเงินมาพอใช้จ่าย นอกเหนือเงินที่ได้ข้างต้น เวลาที่มีผู้มาทำบุญที่วัดแม่ชีก็จะไปร่วมรับของแจก¹²⁴

4. โครงสร้างการบริหารงาน

การที่แม่ชีมารวมกันอยู่ในวัด การดูแลอาจไม่ทั่วถึง เจ้าอาวาสจึงแต่งตั้งหัวหน้าแม่ชีโดยคัดเลือกจากแม่ชีผู้มีอายุพรรษามากและเป็นที่ยอมรับของหมู่คณะ รายงานแม่ชีที่ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นหัวหน้าแม่ชีของสำนักตั้งแต่อดีตถึงปี พ.ศ. 2547 เนื่องจากที่สำนักขึ้นตรงกับวัด หลวงพ่อบุญท่านจะเป็นผู้ดูแลแม่ชี และต้องอยู่ในกฎของวัด มีดังนี้

รายชื่อหัวหน้าและรายละเอียดการดำรงตำแหน่งสำนักแม่ชีสนามชี วัดสนามพราหมณ์

ลำดับที่	ชื่อ-สกุล	รายละเอียด
1.	อุบาสิกา ลา (ไม่ทราบนามสกุล)	สมัยที่ 1 พ.ศ.2450-2458
2.	อุบาสิกาเปลี่ยน เณราธิ์	สมัยที่ 2 พ.ศ. 2458-2470
3.	อุบาสิกา ลา	สมัยที่ 3 พ.ศ. 2470-2479
4.	อุบาสิกาไปล์ แก้วประเสริฐ	สมัยที่ 4 พ.ศ. 2479-2512
5.	แม่ชีทองเพียร กลิ่นพ่วง	พ.ศ. 2472-2545
6.	แม่ชีทองเจือ พลับทอง	พ.ศ. 2546-2547

5. บทบาทและหน้าที่ของแม่ชี

ที่วัดเปิดเป็นศูนย์ปฏิบัติการธรรมฐาน แม่ชีก็มีส่วนร่วมกับการชาวบ้านและในวันหยุด วันสำคัญต่าง ๆ ชาวบ้านก็จะมาร่วมทำบุญ ส่วนใหญ่จะเป็นวันพระจะมีการสวดมนต์ ฟังเทศน์ นอกจากนี้สำนักส่งเสริมให้แม่ชีออกไปศึกษาเรียนทั้งทางโลกและทางธรรม โดยแม่ชีต้องไปเรียนกับพระไปเรียนข้างนอกที่วัดเทพศิรินทร์แล้วกลับมาสอนแม่ชีด้วยกัน ที่สำนักมีกิจกรรมบวชชีพราหมณ์ แต่การสวดมนต์ข้ามปีทางวัดจะเป็นผู้จัด พระสวดมนต์พระเทศน์อย่างเดียว แต่ถ้าเป็นสมัยก่อนพระกับแม่ชีจะสวดมนต์และเทศน์สลับกัน¹²⁵

¹²³ สัมภาษณ์ แม่ชีวิมล บุญคง, สำนักแม่ชีสนามชี วัดสนามพราหมณ์, 9 มกราคม 2566.

¹²⁴ สัมภาษณ์ แม่ชีสุภาพ อาสน์สุวรรณ, สำนักแม่ชีสนามชี วัดสนามพราหมณ์, 9 มกราคม 2566.

¹²⁵ สัมภาษณ์ แม่ชีสุภาพ อาสน์สุวรรณ, สำนักแม่ชีสนามชี วัดสนามพราหมณ์, 9 มกราคม 2566.

ภาพที่ 4.35 ที่ตั้ง กิจกรรมและสิ่งแวดล้อมภายในสำนักแม่ชีสนามชี วัดสนามพราหมณ์

4.2.10 สำนักแม่ชีวัดบุญทวี (ถ้ำเกลบ)

1. ประวัติและความเป็นมาถ้ำเกลบ (เขาหลวง)

เกลบเป็นธรรมที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติสวยงาม ควรแก่การทัศนศึกษาความรู้ ถ้ำแห่งนี้ อยู่ทางด้านทิศใต้ของเขาลองใกล้กับภูเขาวัดบุญทวี ด้านทิศเหนือของวัด เขตตำบลธงชัย อำเภอเมืองฯ จังหวัดเพชรบุรี ในอดีตกาลถ้ำแห่งนี้มีเกลบและน้ำตลอดกาล คนโบราณกล่าวว่า เกลบที่เกิดขึ้น ภายในถ้ำนั้น เป็นเกลบแบบที่ชาวเมืองลับแลนำมาทิ้งไว้ ก็เป็นสิ่งอัศจรรย์ เพราะเดิมทีสถานที่ ใกล้เคียงถ้ำนี้ไม่มีหมู่บ้านคนตั้งอยู่ เกลบนั้นเกิดขึ้นได้อย่างไร อาจเป็นปัญหาชวนให้ถกเถียงกัน แต่ บัดนี้ยากแก่การพิสูจน์ เพราะเกลบไม่มีปรากฏตามคำที่บอกเล่าดังกล่าว มีแต่ถ้ำปรากฏอยู่เท่านั้น

เมืองลับแลมีจริงหรือไม่ เรื่องเกิดขึ้นได้อย่างไร ข้าพเจ้าผู้เขียนบทความจะขอกล่าวตาม นิทานปรัมปราเล่ากันสืบ ๆ มา เพื่อให้ท่านที่รักนับถือใช้ปัญญา พงพิณิจตามลัทธิของท่านแสวงหา ประโยชน์ที่ท่านจะพึงได้รับในบทความนี้ ถ้ำเกลบ ปัจจุบันยังปรากฏอยู่ให้นักทัศนาจรทั้งหลายได้ดู ได้ชมกันตลอดมา และยังเป็นปัญหาแก่ชนบางพวก ในปัจจุบัน จะเป็นไปได้หรือ มีคนลับแลอยู่ภายใน ถ้ำนี้เท็จจริงโดยประการใดนั้นอยู่ที่การจะพินิจด้วยปัญญาของตน ๆ คำว่า ลับแล เป็นคำที่คั่นหูของ ชนทั่ว ๆ ไป เช่น เมืองอุดรดิตถ์ เดิมเขาเรียกว่า เมืองลับแล แต่ข้าพเจ้ามีความเข้าใจ โดยเฉพาะของ คำสองคำนี้ว่า ลับ-แล รวมเป็นลับแล ลับ หมายถึงที่ลับ มองไม่เห็น แล หมายถึงการดู หรือการแล ลับแล หมายถึงการแลไม่เห็น หรือการมองไม่เห็นนั่นเอง ข้าพเจ้าเมื่อเทียบถึงการบอกเล่าสืบ ๆ กันมา ว่า ชาวลับแลนั้น คนที่ไม่มีบุญวาสนากายที่จะแบเห็น เพราะเป็นคนลับ ไม่ใช่คนเปิดเผย เมื่อ วิเคราะห์ภาษาดังกล่าวแล้ว ก็พอจะไปกับได้กับชาวลับแล ตามชาวบ้านได้กล่าวไว้ ดังนั้น ข้าพเจ้าจัก นำเอานิทานโบราณมากล่าวสืบต่อไป ณ บัดนี้

ในอดีตกาลนานมาแล้ว ณ เชิงเขาหลวงทางด้านทิศใต้ มีถ้ำ ๆ หนึ่ง ชื่อว่าถ้ำกลบ มีกลบและน้ำเกิดขึ้นตลอดกาล ภายในถ้ำ บรรยากาศมีความเยือกเย็น เป็นเสน่ห์เชิญชวนให้ผู้หวังความดีบรื้อนผ่อนความกลุ้มได้มานั่งเล่นเป็นอย่างดี เมื่อมองไปรอบ ๆ บริเวณ ถ้ำจะมีหินย้อย เป็นเพิงผาน้ำดู ยามราตรีจะได้ยินเสียงดนตรี ปี่พาทย์ หนุ่มสาวร้องเพลงขับขยักลองกันเสียงชม ดังมาจากภายในถ้ำแห่งนี้ เสียงนั้นเกิดขึ้นในยามราตรีเสมอ ๆ จึงทำให้ชาวบ้านต่างคนแอบเข้าไปดู อยากรู้ อยากเห็นอันเป็นไปด้วยความอยากบังคับ แต่ก็ไม่มีใครผู้ใดใครสักคน ได้ยินแต่เสียงดนตรีก็ก้องภายในถ้ำ ต่างลงมติตามความคิดเห็นของตนว่า ผี ๆ ๆ บางรายกล่าวว่า เสียงเกิดจากเทพเทวดา เจ้าป่าเจ้าเขาลำเนาไพร เป็นต้น ความคิดเห็นของชนเหล่านั้น ย่อมมีความแตกต่างกันออกไป

กาลวันหนึ่ง หนุ่มลูกทุ่งใจถึงคนหนึ่งมีนิวาสถานไม่ไกลจากเขาหลวงเท่าใดนัก รูปร่างหน้าตาของเขา ตลอดถึงซุ่มเสียงสำเนียง บอกถึงลักษณะชายชาติตรี เลือดเมืองเพชรเต็มตัว เขาใช้ชีวิตอยู่กับความยากจน ทนทุกข์ทรมาน อยู่ภายใต้การนำของความโลภ ความโกรธ ความหลง มาหลายชาติหลายเพลากาล เขาใช้การฝึกฝนอาชีพตามบรรพบุรุษของตน ด้วยการทำตาล ทำไร่นาเลี้ยงชีวิตตนเองและพ่อแม่ด้วยความสุจริต รุ่งอรุณของวันใหม่ แสงเงินแสงทอง เริ่มส่องขอบฟ้าและปฐพีดินเขาตื่นนอนขึ้นแต่เช้าแต่งตัว หยิบมีดตาลขวานพรวนและไม้คาน มุ่งไปสู่ดงตาลที่ขึ้นเรียงรายสลับซับซ้อนอยู่เชิงเขาหลวง ขณะที่เขากระทำการกิจบนต้นตาลนั้น เขาได้แลเห็นหญิงสาว เรือนร่างอันโสกา เดินสนทนาปราศรัยกันออกมาจากถ้ำกลบ หญิงทั้งหลายเหล่านั้นต่างก็ซุ่มสิ่งของของตน ๆ ไว้ ณ โคนไม้ต้นหนึ่งไม่ไกลจากปากถ้ำเท่าใดนัก แล้วเดินมุ่งหน้าไปสู่ตลาดเพชรบุรี เพื่อซื้อกับข้าวกัน เขานั่งสังเกตการณ์อยู่บนยอดตาล โดยสงบนิ่ง เป็นเพราะมนต์เสน่ห์ของหญิงสาวเมืองลับแล บวกกับความสงสัย เมื่อหญิงสาวชาวลับแลผ่านไป แล้ว เขาจึงลงจากต้นตาลเดินไปสู่โคนไม้อันเป็นที่ซุ่มสิ่งของ ๆ หญิงสาวลับแลเหล่านั้น เขาค้นหาก็คพบใบไม้ประหลาดหลายใบด้วยกัน (ใบไม้นี้เป็นบัตรผ่านประตูเมืองลับแล) เขาจึงหยิบขึ้นมาดูแล้วเก็บเอาไว้ใบหนึ่ง

ตกบ่ายในวันนั้น แดดร่มลมตก ชายหนุ่มก็ไปประกอบภาระกิจของคนเช่นเคย เขาแลเห็นหญิงสาวชาวลับแลกลับจากตลาดมุ่งหน้าไปที่โคนไม้ อันเป็นสถานที่ซุ่มใบไม้ของตน ๆ แล้วต่างคนก็เอาใบไม้ดังกล่าวไปคนละใบเดินหายไปในถ้ำกลบ เธอทั้งหลายเหล่านั้นทั้งให้หญิงหนึ่งนั่งร้องไห้อยู่เพียงผู้เดียว ชายหนุ่มเห็นเหตุการณ์เช่นนั้น จึงถือโอกาสเดินเข้าไปหาสนทนาปราศรัยด้วยเมตตาจิต ได้ความว่า เธอคือหญิงสาวชาวเมืองลับแล ถ้าขาดใบไม้วิเศษนั้นแล้ว การผ่านเข้าเมืองนั้นก็เป็นการยากที่จะเข้าไป ความเศร้าโศก ความสวຍ ไพเราะด้วยเสียงสำเนียงกิริยามารยาท เสน่ห์นางจึงปฏิรูปจิตของเจ้าหนุ่มให้หลงไหล บวกกับความเมตตาสงสารในตัวเธอยิ่งขึ้น เขาจึงคืนใบไม้วิเศษนั้นให้นาง

ธรรมดาหนุ่มสาว เมื่อมีรักก็ต้องมีความหลงเป็นของคู่กัน นตริธาค สโม อคฺติ ไฟเสมอด้วยราคะไม่มี เมื่อไฟราคะเข้าแผดเผาจิตของหนุ่มสาว เกิดเป็นไฟรักบริบูรณ์แล้ว ความสมัครใจหมายมั่นซึ่งกันและกันย่อมมีเฌกเช่นปุณฺชนท้าว ๆ ไป ความรักทำให้คนตาบอด พระพุทธองค์จึงทรงสอนว่า นตฺถิ อุตตมํ เปมํ แปลว่า ความรัก (อื่น) เสมอด้วยตนไม่มี ชายหนุ่มหลงรักหญิงสาวชาวลับแล จนแลล้ไปกับนางสู่เมืองลับแล จนแลล้ไม่คืนกลับสู่สถาน เมื่อเป็นเช่นนี้ ความวุ่นวายลับสนอลหม่านของบิดามารดา วงศาคณาญาติย่อมเกิดขึ้น เขาเหล่านั้นเที่ยวตามหาชายผู้นี้ ด้วยความหวังโยอาลัยรัก แต่

ก็ไม่พบ ต่างลงความเห็นว่าเขาตายเสียแล้ว ความโศรกเศร้าย่อมเกิดขึ้นเป็นเงาตามตัว นี่แหละรักที่ชนทั้งหลายยังศึกษากันด้วยความหลงเป็นที่ตั้งมาจนถึงกาลปัจจุบัน ๆ

หนึ่งปีผ่านไป ชายหนุ่มใช้ชีวิตในเมืองลับแล ร่วมกับเมียขวัญ จนได้ลูกอันเป็นพยานรักคนหนึ่ง เขารักษาหน้าที่ของความเป็นพ่อที่ดีสามีที่รักของเมีย และจำต้องประพฤติปฏิบัติตนตามกฎหมาย ข้อนะเบียบ ของชาวเมืองลับแลอย่างเคร่งครัด โดยต้องปฏิบัติตนให้เป็นคนดีมีศีลธรรม พุดจาพาทีกี่ต้องให้มีความสัตย์ ไม่เบียดเบียนผู้อื่นสัตรอื่นเลี้ยงชีวิต มีความรักสมครสมานสามัคคีแก่กัน โอบอ้อมอารีมีเมตตากรุณาแก่กัน ไม่เห็นประโยชน์ส่วนตน ก้าวก่ายหน้าทีการงานของผู้อื่นด้วยกิจที่เป็นอกุศล เป็นต้น ถ้ากระทำความผิดกฎดังกล่าวแล้ว หมายถึงตนเองจำต้องออกจากเมืองลับแล จะอยู่ร่วมกับชนเหล่านั้นไม่ได้ เพราะเมืองนี้ไม่พึงปรารถนาบุคคลที่เป็นมิฉฉาชีพ เมื่อพิจารณาตามกฎหมายข้อระเบียบ และการลงโทษผู้กระทำความผิดเป็นแบบอย่างที่ดี และเขาปฏิบัติได้ก็น่าอนุโมทนาชนชาวเมืองลับแลเหล่านั้น อยู่มา ณ วันหนึ่ง ภรรยาของเขาออกไปจากเมืองลับแล ไปสู่ตลาดเพื่อหาซื้อสิ่งของ เขาอยู่บ้านต้องรับภาระหน้าที่เป็นผู้ดูแลลูกของตน ธรรมดาลูกของผู้ใดก็ตามเมื่อห่างแม่แล้วย่อมร้องรบกวน ในเวลานั้นลูกชายของเขาขอให้เรียกร้องหาแต่แม่ สร้างความรำคาญให้แก่เขา ๆ จึงปลอบลูกด้วยความเท็จว่า "ลูกที่รักของพ่อ นี่เสียเถิดลูกรัก แม่เจ้าเดินมาโน่นแล้ว" การปลอบลูกของเขามีความเท็จเป็นสมุฏฐาน จึงทำให้แม่ยายของตนได้ยินความนั้นโดยตลอด แม่ยายของเขา แสดงความไม่พอใจในวาจาของเขานั้น เพราะผิดกฎข้อระเบียบของชาวเมือง อสจุจ เว มตา วาจา แปลความว่า วาจาที่ไม่เป็นความจริง เป็นวาจาที่ตาย

ในกาลนั้นภรรยาของเขากลับมาจากตลาด แม่ยายของเขา จึงนำเรื่องดังกล่าว เล่าให้ลูกสาวฟัง ภรรยาของเขาถึงกับต้องลั่นให้พร้อมกับกล่าวว่า "พี่ได้กล่าวคำเท็จอันผิดต่อข้อกฎระเบียบ พี่กระทำการมอันเป็นไปด้วยความเท็จ จะอยู่ในเมืองลับแลแห่งนี้ไม่ได้อีกแล้ว ถึงกาลแล้วที่พี่จำต้องออกจากเมืองลับแลนี้ไป" เขาได้ฟังภรรยาแล้วจำต้องนิราศจากเมืองลับแล กรรมใดก็ตามที่บุคคลใดกระทำให้ไปแล้วมีความผิด ตนย่อมรับผิดชอบแห่งกรรมที่ตนได้กระทำแล้วนั้น บุคคลนั้น ชื่อว่าบัณฑิต โดยแท้ ปิยโต ชายเต โสโก แปลความว่า ความโศกย่อมเกิดจากสิ่งที่เรารัก ชายหนุ่มต้องนิราศร้างจากเมืองลับแลด้วยดวงใจอาลัยรัก ลังเลเสียเมียและลูกผูกพัน พร้อมก็กล่าวว่า "ลูกที่รักและเมียขวัญ เราต้องจำพรากจากกัน ชาคินี้เรามีกรรมสุดที่จะแก้ไข ขอให้ลูกรักและน้องของพี่จงอยู่ดีมีความสุขปราศจากทุกข์ภัยทั้งปวงที่เกิดมี" พอกว่าจบ เมียของเขาเข้าใจ พร้อมกับมอบของสิ่งหนึ่งเพื่อเป็นที่ระลึก แล้วจึงสั่งว่า "ห่อของสิ่งนี้น้องมอบให้พี่เป็นที่ระลึก เมื่อยังไม่ถึงสถานที่บ้านของตนขอพี่อย่าได้แก้ห่อสิ่งของนี้เป็นอันขาด" ชายหนุ่มรับห่อของนั้นแล้ว เขาเดินออกจากเมืองลับแล เมื่อพ้นเขตแล้ว ก็มองเห็นถ้ำกลบอันเป็นสถานที่เขาเคยเห็นเหมือนแต่กาลก่อน เขาจึงเหลียวหลังดูเมืองลับแลอีกครั้งหนึ่ง เป็นครั้งสุดท้ายแต่ไม่พบ แลเห็นแต่ภูเขารวมดาดที่ปรากฏอยู่เท่านั้น เขาคิดในใจว่า "น่าอัศจรรย์จริงหนอ"

เวลาใกล้ค่ำ เขาเดินออกมาจากถ้ำด้วยอาการที่เหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้า เขาจึงหยุดพัก ณ โคนต้นไม้หนึ่ง แล้วจึงแก้ห่อของที่เมียรักได้ให้ไว้ให้นดู พบเงาขมิ้นเต็มห่อผ้า เขาจึงคิดว่า "มีประโยชน์อะไรกับสิ่งของนี้ เราถือไปบ้านเป็นภาระหนักแก่การเดินทาง ที่บ้านของเรามี เราจะทิ้งขมิ้นนี้เสียบ้างแล้วถือเอาไปเพียงเงาเดียวก็พอ" เมื่อเขาคิดเช่นนี้แล้ว เขาจึงทิ้งขมิ้นส่วนไม่ปรารถนานั้นเสีย แล้วเธอ

เอาตามที่ต้องการ เดินทางไปสู่เคหสถานของตน ได้เวลาพลบค่ำพอดี มารดาบิดาตลอดถึงบรรดาญาติทั้งหลาย ต่างมีความปิติยินดีในการกลับของเขาดังนั้นก็ถามเขาว่า เจ้าไปอยู่ ณ แห่งหนตำบลใดในระยะเวลาหนึ่งปีที่ผ่านมา ข้าไม่เคยได้รับข่าวคราวของเจ้า เจ้าได้อะไรมาบ้าง" เมื่อเขาถูกถามเช่นนั้น เขาก็เล่าความหนาหลังให้ญาติทั้งหลายฟังแล้ว จึงหยิบเอาห่อผ้ามาแกะให้ญาติทั้งหลายดู ขม้นนั้นกลับกลายเป็นทองคำอันมีค่า คนทั้งหลายเหล่านั้นต่างมีความตกใจวอกกับความอยากได้ ชายหนุ่มเห็นเช่นนั้นจึงอุทานขึ้นว่า "ขม้นกลับกลายเป็นทองคำไปแล้วหรือนี่ ข้าทิ้งไว้ที่ปากถ้ำมีจำนวนมากกว่านี้ ข้าเป็นผู้เสียประโยชน์เสียแล้ว" เมื่อเขากล่าวจบจึงลุกเดินทางไปยังโคนไม้อันเป็นสถานที่ที่ขม้นของเขา แต่ก็ไม่พบขม้นวิเศษนั้นได้อัศจรรย์หายไปเสียแล้ว เขาเดินทางกลับบ้านด้วยความผิดหวัง "การรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ย่อมผ่านประโยชน์ที่จะพึงมีแก่ตนและผู้อื่น" ประโยชน์อันจะพึงมีแก่ชายคนนี้ก็เพียงประโยชน์เล็กน้อย ส่วนที่ตนควรจะได้ก็กับอัศจรรย์ไป เขาก็เอาทองส่วนน้อยนั้นขายเลี้ยงชีวิตจนถึงการอวสานของความเป็นมนุษย์

นิทานเรื่องนี้สอนให้รู้ว่า คนจะดี อยู่ที่ความสัตย์ ที่ใดมีรักที่นั่นต้องมีทุกข์ สุขย่อมมีเกิดขึ้นด้วยการกระทำ คนเราหว่านพืชเช่นไร ย่อมได้รับผลเช่นนั้น ทำกรรมดีย่อมได้รับผลดี ทำกรรมชั่วย่อมได้รับผลชั่ว ชีวิตเรานั้นทั้งหลาย มีความเกิดเป็นเบื้องต้น มีความแก่ เจ็บในท่ามกลาง มีความตายไปในที่สุด ฉะนั้น ท่านทั้งหลายจงยังประโยชน์ตน ประโยชน์ท่าน ให้ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาทเถิด แล้วชีวิตของท่านจะมีความสุขสันต์ตลอดกาลนาน

เมื่อกล่าวถึงถ้ำกลบแล้ว ข้าพเจ้าอดที่จะกล่าวถึงถ้ำที่ควรสนใจอีกไม่ได้ คือ ถ้ำหลวง, ถ้ำสาริกา, ถ้ำพุทธรักษา, ถ้ำน้ำ, ถ้ำช้างเผือก, ถ้ำเจ็ดแท่น, ถ้ำโบราณ, ถ้ำเม่น, เป็นต้น ถ้ำดังกล่าวมานี้เป็นถ้ำเกิดขึ้นโดยธรรมชาติ และได้รับการบูรณะจากสาธุชนร่วมกับพระครูโศภนวิจิตรธรรม อดีตเจ้าอาวาสวัดบุญทวี เพื่อรักษาไว้ซึ่งความงามของธรรมชาติที่มีอยู่ในหุบเขาอันสวยงาม โดยเฉพาะถ้ำหลวงเป็นถ้ำที่มีความวิจิตรตระการตาเมื่อไปทัศนแล้วย่อมได้ความพอใจ เพราะมีปูชนียวัตถุปูชนียสถานที่ควรแก่การสักการะ คือพระปฏิมากรปางมารวิชัย และปฏิมากรน้อยใหญ่ทั้งสิ้น รวม 170 องค์ เจดีย์ 60 องค์ ปูชนียวัตถุดังกล่าวมานั้น มีสาธุชนต่างจังหวัดทั่ว ๆ ไป ไปนมัสการกันเสมอ ๆ ถ้ำหลวงแห่งนี้ทางวัดบุญทวี ได้รับมอบจากทางราชการให้ดูแลรักษาเป็นทางการ เมื่อ พ.ศ. 2491 โดยมีพระสมุหกรรมการเจ้าอาวาสวัดบุญทวีในอดีตเป็นผู้ทำหนังสือมอบให้หลวงพ่อบุญทวีฯ จึงทำการรักษาดูแลตลอดจนถึงกาลปัจจุบัน ฉะนั้น ปูชนียสถาน ปูชนียวัตถุ ตลอดถึงความสวยงามโดยธรรมชาติอันเป็นของคนไทยทั้งปวง เราทั้งหลายจงช่วยกันทำนุบำรุงรักษา เพื่อประเทศชาติศาสนา สืบต่อไป¹²⁶

2. การสร้างชุมชนแม่ชี

จากหนังสือที่ระลึกงานพระราชทานเพลิง พระครูโศภนวิจิตรธรรม (ฉาบ โสมสิริ) อดีตเจ้าอาวาสวัดบุญทวี (ถ้ำกลบ) เมื่อวันที่ 1 เมษายน 2522 รองเจ้าคณะจังหวัดเพชรบุรี ได้กล่าวถึงความเจริญของวัดบุญทวี (ถ้ำกลบ) ไว้ความตอนหนึ่งว่า วัดได้รับการก่อสร้างเสนาสนะอย่างมีระเบียบเรียบร้อย สะดวกแก่การปกครอง จัดเป็นสัดส่วนมีฝ่ายปริยัติธรรม นักธรรม ธรรมศึกษา สร้าง

¹²⁶ ที่ระลึกงานพระราชทานเพลิงศพ พระครูโศภนวิจิตรธรรม (ฉาบ โสมสิริ) อดีตเจ้าอาวาสวัดบุญทวี (ถ้ำกลบ), (เพชรบุรี: เพชรภูมิการพิมพ์), 2522.

เสนาสนะอยู่ในส่วนภาคพื้นดิน ประกอบด้วยหมู่กุฏิ ศาลาการเปรียญ อุโบสถ โรงเรียนปริยัติธรรม และโรงเรียนประชาบาล ฝ่ายปฏิบัติได้จัดสร้างเสนาสนะเฉพาะหลังบนเชิงเขา แบ่งเป็นส่วนพระภิกษุ และแม่ชี วัดนี้มีแม่ชีเป็นร้อย ๆ มากที่สุดในจังหวัดเพชรบุรี มีเงินกองทุนต่าง ๆ อุปถัมภ์บำรุงวัดและพระสงฆ์ สามเณร และแม่ชี วัดนี้สุภาพสตรีมาบวชชีเพราะวัดมีสปปายะอันอุดม¹²⁷ และยังพบร่องรอยของสำนักแม่ชีได้มีมาก่อนปีพุทธศักราช 2482 อันเนื่องจากข้อความที่ได้กล่าวถึงการมรณภาพของหลวงพ่อเชื้อม เจ้าอาวาสวัดถ้ำกลบ ทำให้ตำแหน่งเจ้าอาวาสว่างลงและพระภิกษุที่มีความสามารถในการบริหารปกครองพระภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา และชี ดังนั้น คุณหญิงบุญมี ปุรุราชรังสรรค์ และคุณนายบุญเลี่ยม เพชรเกษตรนิवास ได้อาราธนาเชิญพระครูโศภนวิชิตธรรมเป็นเจ้าอาวาส ปีแรกมีพระภิกษุ 4 รูป แม่ชี 30 คน อุบาสก 2 คน อุบาสิกา 3 คน วัดมีเนื้อที่ประมาณ 35 ไร่ มีกุฏิพระ กุฏิชี จำนวน 30 หลัง ส่วนพื้นดินมีเนื้อที่ประมาณ 33 ไร่ กุฏิพระ 5 หลัง กุฏิแม่ชี 15 หลัง และอุบาสก 1 หลัง และยังพบว่าเมื่อปีพุทธศักราช 2490 ได้มีการสร้างหอสวดมนต์สำหรับคณะแม่ชียาว 18 เมตร กว้าง 9 เมตร ชั้นล่างเป็นถึงเก็บน้ำ เป็นจำนวนการก่อสร้าง 20,857 บาทต่อมาได้มีการก่อสร้างกุฏิแม่ชีเพิ่มเติมรวมกุฏิชี 45 หลัง และปรับปรุงหอสวดมนต์สำหรับอุบาสิกาและแม่ชี¹²⁸

นอกจากนี้ ในหนังสือสวดมนต์แปลของแม่ชีวัดบุญทวี (ถ้ำกลบ) ได้เขียนถึงสำนักแม่ชีวัดบุญทวี (ถ้ำกลบ) ไว้ว่า ตั้งอยู่ภายในวัดบุญทวี เดิมชื่อวัดถ้ำกลบ ตำบลธงชัย อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี จากหลักฐานปรากฏว่าวัดนี้มีอายุกว่า ๑๐๐ ปี เหตุที่เปลี่ยนชื่อวัดเพราะในอดีตมีคหปตานี 2 ท่าน คือ คุณนายบุญเลี่ยม เพชรเกษตรนิवास และคุณหญิงบุญมี ปุรุราชรังสรรค์ กรุงเทพฯ ให้ความอุปถัมภ์และเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาศาสนวัตถุในวัดนี้ ทางคณะสงฆ์จึงเปลี่ยนชื่อจาก “วัดถ้ำกลบ” เป็น “วัดบุญทวี” โดยนำคำว่า “บุญ” ต้นชื่อของทั้ง 2 ท่าน มาไว้หน้าคำว่า “ทวี” แปลว่า 2 เพราะมีคำขึ้นต้นว่า “บุญ” เหมือนกัน

วัดนี้ นอกจากจะเป็นที่อยู่ของพระภิกษุ สามเณร ยังเป็นสำนักที่อยู่ของแม่ชีมาช้านานอีกด้วย กล่าวได้ว่าตั้งแต่เริ่มมีวัดถ้ำกลบ มีผู้รู้กล่าวขานสืบต่อ ๆ กันมาว่าสมัยต้น ๆ มีแม่ชีเียนเป็นหัวหน้าและในกาลต่อมามีแม่ชีสมจิต ดอกไม้เทศ (คุณย่า) เป็นหัวหน้า มีแม่ชีवास เทียงธรรม (คุณยายवास) เป็นรองผู้ช่วย และสมัยนี้เองได้มีการจัดตั้งทุนมูลนิธิแจกทั่วขึ้น ตั้งแต่อดีตวัดมีบทบาทต่อสังคมและพระพุทธศาสนา จึงมีผู้มีจิตศรัทธาเป็นจำนวนมากบริจาคทรัพย์เข้ากองทุนทุกปี เพื่อนำดอกผลมาถวาย-แจก ส่งเสริมพระภิกษุ สามเณร แม่ชี อุบาสิกา และผู้ที่อาศัยอยู่ในสำนักนี้ทุกเดือน ทำให้มีปัจจัยใช้จ่ายเอื้อต่อการศึกษาและการปฏิบัติธรรม

ด้วยบริเวณวัดบุญทวีมีถ้ำไม่น้อยกว่า 10 ถ้ำ เช่น ถ้ำกลบอยู่หน้ากุฏิสงฆ์ ถ้ำพุทธโฆษาอยู่หน้าศาลา หอสวดมนต์แม่ชี ซึ่งภายในประดิษฐานพระพุทธรูปไว้สำหรับสักการบูชา และทำกิจภาวนา บริเวณถ้ำอากาศร่มรื่นเย็นสบาย มีต้นไม้ใหญ่เล็กเต็มบริเวณวัด และเหมาะกับการบำเพ็ญสมณะธรรมอย่างยิ่ง จึงมักมีสุภาพสตรีที่มีปัญหา มีทุกข์ ออกจาก หลักลอย คอยงาน สังขารเสื่อม และเสื่อมใสใน

¹²⁷ รองเจ้าคณะจังหวัดเพชรบุรี, ที่ระลึกงานพระราชทานเพลิง พระครูโศภนวิชิตธรรม (ฉาบ โสมสิริ), (เพชรบุรี: เพชรภูมิการพิมพ์, 2522), ระลึกถึงพระดี.

¹²⁸ ส.ฉนุทมโมภิกขุ, ที่ระลึกงานพระราชทานเพลิง พระครูโศภนวิชิตธรรม (ฉาบ โสมสิริ), (เพชรบุรี: เพชรภูมิการพิมพ์, 2522), ประวัติพระครูโศภนวิชิตธรรม.

พระพุทธศาสนา มาถือบวชศึกษาและปฏิบัติธรรมมิได้ขาด จนเป็นที่รู้จักของชาวพุทธว่าวัดบุญทวีเป็นสำนักแม่ชีที่ใหญ่สำนักหนึ่งในจังหวัดเพชรบุรี เพราะพรรษาหนึ่ง ๆ จะมีสุภาพสตรีทั้งแม่ชี แม่พราหมณ์ นุ่งขาว นุ่งดำอยู่เป็นเรือนร้อยมากกว่าพระภิกษุ สามเณรที่จำพรรษาอยู่ในวัดเป็นประจำเสียอีก

สมัยก่อน ๆ นั้นมักจะมีพระอาจารย์ผู้มีชื่อเสียงทางวิปัสสนาธุระและคันถธุระจาริกมาเป็นอาคันตุกะพำนักบำเพ็ญสมณธรรมและเผยแผ่ธรรมเป็นประจำ วัดนี้จึงเจริญด้วยพระธรรมวินัย ต่อเนื่องกันมาไม่ขาดสาย แม่ภิกษุ สามเณร และแม่ชีจะอยู่ในสำนักเดียวกันแต่ก็อยู่เป็นสัดส่วนไม่เคยมีปัญหาเพราะอยู่กันด้วยหลักพระธรรมวินัย สำหรับเสนาสนะที่อยู่อาศัย ก็มีทั้งที่อยู่รวมกันเป็นหมู่คณะ มีทั้งกุฏิที่อยู่เชิงเขาและกุฏิรายบุคคล แม้ปัจจุบัน (พ.ศ. 2551) มีแม่ชีสังวาล เรื่องเดช เป็นผู้ใหญ่ฝ่ายแม่ชี ถึงตอนนี้ก็มีแม่ชีนุ่งขาว นุ่งดำ มาอยู่เกือบร้อยไม่น้อยกว่าในอดีตที่ผ่านมา เพราะส่วนใหญ่เป็นผู้มีรายได้น้อย หรือบางท่านก็อาศัยสมบัติเก่าติดตัวมาหรือมีญาติพี่น้องลูกหลานดูแลอุปถัมภ์ค้ำชูก็พอจะอยู่กันไปได้ ต่างหุงหาข้าวปลากินเอง เวลาเช้ามีพระคุณเจ้ามาโปรดบิณฑบาตตามกุฏิแม่ชี แม่พราหมณ์ได้ทำบุญตักบาตร บางครั้งมีผู้มีจิตศรัทธานำข้าวของเครื่องใช้มามอบเป็นทานให้กับแม่ชีได้เลี้ยงดูตามอัตภาพ เพื่อบำรุงศรัทธาแม่ชีในวัดจะหาความสุขด้วยการสวดมนต์ ภาวนา รักษาศีล ปฏิบัติศาสนธรรมตามสมควรแก่ธรรมและสติกำลังความสามารถของแต่ละบุคคล และยามชาวบ้านไปวัดเพื่อทำบุญ แม่ชีจะช่วยอนุเคราะห์สงเคราะห์จัดสถานที่และเครื่องใช้ต่าง ๆ¹²⁹

3. ข้อกติกา ระเบียบ วินัย และจริยาวัตร

ด้วยกรรมการได้ประชุมพร้อมกันตั้งขึ้นตั้งแต่วันอังคารที่ 20 ตุลาคม พุทธศักราช 2479 ตรงกับวันขึ้น 5 ค่ำ เดือน 12 ปีชวด เห็นว่าเป็นเครื่องขัดเกลาจิตใจของผู้ประพฤติพรหมจรรย์และเราทั้งหลายที่ได้มาพักในสำนักนี้ ล้วนเป็นผู้ที่ได้รับความสุขอันเกิดแต่ผู้มีศรัทธาก่อสร้างขึ้นมีเสนาสนะและอาหารเป็นต้น เพราะฉะนั้น จึงนับว่าเป็นการสมควรแล้วที่เราทั้งหลายจะต้องประพฤติปฏิบัติตามข้อกติกา เพื่อเป็นเครื่องหมายแห่งความพร้อมเพรียงเสมอกันในความประพฤติ จะได้ไม่เป็นที่แตกต่างในความเห็น ดังนั้น จึงควรประพฤติให้สมกับเป็นผู้มีศีล เพราะความเลื่อมใสของเราเนื่องด้วยผู้อื่น เราควรทำตัวให้เป็นผู้ที่น่าเลื่อมใสเพื่อให้ต้องตามประสงค์ของผู้มีศรัทธาทั้งหลายที่ตั้งใจเกื้อกูลแก่ผู้ประพฤติพรหมจรรย์

ข้อกติกา มีรายละเอียด ดังนี้

1. ผู้ที่แรกจะเข้ามาศึกษาหรือบวชในสำนักนี้ ต้องมีผู้รับผิดชอบจึงจะให้อยู่ได้ แล้วต้องศึกษา คำอาราธนาศีล 8, นะ โม, ไตรสรณาคม, มารยาท 5 ศีล 8 กรรมบถ 10 คำขอบวช เมณุลังโยค 7 ให้ได้ความชัดเจนเสียก่อนจึงจะบวชได้
2. ผู้ใดมาพักในสำนักนี้ ใครจะใช้พิธีตนน้ำมนต์ เสกเป่า หามอดูหรือทำพิธีต่าง ๆ ซึ่งเป็นเครื่องเศร้าหมองแก่ไตรสรณาคมได้ได้เป็นอันขาด และไม่ให้หมอนวดซึ่งเป็นบุรุษด้วยเพราะเป็นเครื่องเศร้าหมองแก่พรหมจรรย์

¹²⁹ แม่ชีประเสริฐ งามพักตร์และแม่ชีปรารณา เทียนแท้, สวดมนต์แปล แม่ชีวัดบุญทวี (ถ้ำกลบ), (เพชรบุรี: สหเพชรการพิมพ์, 2551), หน้า 4-7.

3. ผู้ปฏิบัติในที่นี้ ห้ามมิให้ผู้ใดไปขัดขวางกับพระภิกษุสงฆ์ ถ้ามีกิจจำเป็นจะต้องไปหาพระห้ามมิให้ไปคนเดียว ต้องมีเพื่อนเป็นพยานไปด้วย

4. ใครจะไปไหนค้างคืนต้องแจ้งให้หัวหน้าทราบเสียก่อนและบอกให้เจ้าหน้าที่ลงบัญชีทั้งไปและกลับ และไม่ให้เดินคนเดียว เดินต้องสำรวมกายให้เรียบร้อย ไม่ยืนคุยกับบุรุษข้างถนนหนทาง

5. ถ้ามีกิจธุระเกิดขึ้นในหมู่คณะให้ช่วยเหลือกันแล้วแต่จะทำได้ ถ้ามีกิจส่วนตัวจะต้องไปในที่อื่น ควรปรึกษาหรือแจ้งให้ประธานกรรมการทราบเสียก่อน ถ้าประธานกรรมการเห็นสมควรอนุญาตให้ไปจึงจะไปได้ และในการประชุมจะเคาะระฆังเป็นเครื่องหมาย ดังนี้

ตีรัว 1 ครั้ง ประชุมเพื่อจุดเพลิงเผาศพและฟังธรรม

ตีรัว 2 ครั้ง ประชุมกันทำกิจหมู่

ตีรัว 3 ครั้ง รับแจกไทยทาน

ตีช้า ๆ 10 ที มีกิจที่จะต้องประชุมใหญ่ ขอให้กำหนดเป้าหมายไว้ทุกท่าน เวลาวันฟังข้อกติกาทุกท่านไม่ควรจะขาดประชุม ทั้งผู้เฒ่าและผู้น้อย เว้นไว้เฉพาะผู้มีกิจจำเป็นหรือเจ็บป่วยจนไม่สามารถจะไปร่วมประชุมได้เท่านั้น

6. ใครจะมีจดหมายไปหากัน ต้องมีหัวหน้าหรือกรรมการตรวจเสียก่อน เว้นไว้แต่จดหมายของคหบดีตามที่มีใ้ผู้นั่งชาว

7. ห้ามมิให้ทุ้มเสียงทะเลาะวิวาทกับเพื่อนพรหมจรรย์ ตลอดจนชาวบ้าน ถ้ามีกิจธุระอะไรก็ให้พูดกันที่ละท่านไม่ให้ประสาธเสียงกันอื้ออึง ให้เป็นที่รังเกียจของหมู่คณะ

8. ห้ามการใช้วาจาตะโกนเรียกกันคนละภูมิภาคและห้ามคุยกันในที่ประชุมอันเป็นที่ราคาญแก่ผู้อื่น ถ้ามีกิจธุระอะไร ก็ให้ไปพูดกันที่กุฎิ พูดก็ให้สำรวมระวังแต่เบา ๆ ไม่ควรพูดเสียงดัง เอะ อะ และหัวเราะดังเกินประมาณ ห้ามกล่าววาจาส่อเสียดยุยงและกล่าวคำหยาบ พูดจาเสียดสีเปรี้ยวเปรยให้เป็นที่เดือดร้อนแก่เพื่อนพรหมจรรย์และไม่เบียดเบียนเพื่อนมนุษย์และสัตว์เดรัจฉานด้วยกายมีการทุบตี เป็นต้น

9. ผู้ใดมาพักในสำนักนี้ ไม่เลือกว่าผู้นั่งชาวหรือผู้นั่งดำ ห้ามมิให้นำเรื่องมิดีต่าง ๆ ซึ่งอาจจะเกิดขึ้นในหมู่คณะนี้ ออกไปกล่าวนอกหมู่เป็นอันขาด เพราะเป็นทางนำความเสื่อมเสียมาสู่หมู่คณะ

10. เมื่อผู้ปกครองว่ากล่าวสั่งสอนอะไร ห้ามพูดโต้ตอบขึ้นในขณะนั้น ให้นิ่งฟังในระหว่างพูด เมื่อผิดถูกอย่างไร จึงค่อยชี้แจงต่อภายหลังตามข้อเหตุนั้น ๆ เฉพาะหน้าผู้ปกครองที่ตักเตือน

11. ผู้นั่งชาวมาแต่ที่อื่นจะต้องเอื้อเฟื้อและศึกษาในข้อกติกาให้เข้าใจโดยชัดเจน เมื่อพักครบ 15 วัน แล้วจะต้องบอกบริสุทธิทุกครั้ง ส่วนผู้ที่ได้ศึกษาในข้อกติกานี้แล้ว ต้องหมั่นตรวจดู ถ้าเห็นว่าข้อใดข้อหนึ่งบกพร่องหรือเศร้าหมองขึ้นที่ตน แล้วควรรีบแสดงโทษเสียต่อที่ประชุมไม่ควรปิดบังไว้

12. ผู้นั่งชาวแล้วต้องทอ่งสวดมนต์ทุก ๆ ท่านเพื่อความเจริญของหมู่ เว้นนอกจากคนแก่เท่านั้น

13. ห้ามไม่ให้ผู้ที่อยู่ในสำนักนี้ นำเด็กที่ยังไม่รู้เดียงสามาเลี้ยงเป็นอันขาด (เด็กที่อายุต่ำกว่า 6 ขวบลงมา)

14. ผู้ปฏิบัติในสำนักนี้ ทุกท่านห้ามมิให้รับบวชตั้งแต่อายุ 15 ปี ขึ้นไปมาค้ำตามกฏเป็นอันขาด ถ้าผู้ใดฝ่าฝืนจะหาว่าผู้นั้นไม่ประพฤติไม่บริสุทธิ์ แม้ผู้ใดรู้เห็นว่ามาค้ำที่กฏใครเพียงคนเดียวให้ผู้นั้น ไปแจ้งผู้ปกครองให้ทราบทันที (ถ้าผู้ใดมีเหตุขัดข้อง) เรื่องบวชที่จะมาค้ำให้ไปปรึกษาท่านผู้ปกครองเสียก่อน

15. ห้ามมิให้ผู้หนุ่มสาว นำผ้าดำหรือผ้าสีมานุ่งเที่ยวเดินให้ผู้อื่นเห็นเป็นอันขาดเพื่อรักษาความงามของหมู่

เมื่อผู้ใดได้ฟังข้อกติกานี้แล้วขอให้ตั้งใจประพฤติปฏิบัติตามทุกท่านเพื่อความเจริญในศาสนาพระมหากษัตริย์ ขออำนาจคุณพระรัตนตรัยจงอภิบาลรักษาให้ท่านทั้งหลายที่ประพฤติปฏิบัติชอบจงมีความเจริญรุ่งเรือง อยู่ในพระธรรมคำสั่งสอนตลอดกาล

กิจวัตรประจำวันของแม่ชีอุบาสิกา มีดังนี้

เวลา	กิจวัตร
04.00 น.	ตื่นนอน สวดมนต์ ภาวนาที่กุฏิแล้วหุงข้าว ทำกับข้าวไว้ใส่บาตร
06.30 น.	ใส่บาตรพระ แล้วรับประทานอาหารเช้า
08.00 น.	สัญญาณระฆังสวดมนต์เข้าร่วมกัน ณ ศาลาสวดมนต์ และหากท่านใดขยันจะปฏิบัติต่อไปจนเพลก็ได้
11.00 น.	รับประทานอาหารเช้า เพล แล้วพักผ่อนตามสมควร และทำกิจส่วนตัว อ่านหนังสือธรรมะ ทวนบทสวดมนต์ สำหรับนักเรียนก็ต้องเรียนหนังสือ
16.00 น.	สัญญาณระฆังสวดมนต์เย็นร่วมกัน ณ ศาลาสวดมนต์
18.00 น.	สัญญาณระฆังขึ้น ทำกรรมฐานบนศาลาแก้ว หุตุประมาณ 2 ทุ่มเศษ
21.00 น.	พักผ่อนตามอัธยาศัย หรือจะทำกิจภาวนาส่วนตัวก็ได้

นอกจากนี้ ยังมีกิจวัตรพิเศษ เมื่อวันเข้าพรรษามาถึงมีการปวารณาเข้าพรรษา จ่ายค่าเวรศาลา ภาสิกรรมของสงฆ์ซึ่งมีต้นไม้ ดอกไม้ สิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ ภายในวัดที่เรานำไปใช้ส่วนตัวหรือส่วนรวมและเป็นการใช้หนี้สงฆ์เพื่อความบริสุทธิ์ของเรา มีการประกาศรายชื่อแม่ชี อุบาสิกา ทั้งหมด มีแม่ชีผู้ใหญ่ให้อวาทในการประพฤติปฏิบัติและกล่าวคำอภัยโทษ (ขอขมา) ซึ่งกันและกัน พร้อมกันนั้น จะได้กล่าวคำอภัยโทษต่อหน้าพระภิกษุสงฆ์อีกครั้ง พร้อมกับคำปวารณาและถวายผ้าอาบน้ำฝนส่วนทุก ๆ วันพระ ขึ้น-แรม 8, 15 ค่ำ เฉพาะในพรรษามีการถวายสังฆทานบนวัด และแม่ชีก็ลงทำวัตรเช้า สมาทานศีลอุโบสถ (ขอศีล) ฟังพระธรรมเทศนาในโบสถ์ 1 กัณฑ์ และเวลาเย็นก็เช่นกันพร้อมกันนั้นก็ทำวัตรเย็นร่วมกันในโบสถ์อีก 1 วาระ

กิจวัตรที่สำคัญอีกอย่างคือ ประชุมฟังธรรมบนศาลาแก้วเดือนละ 5 ครั้ง เวลา 1 ทุ่ม ถึง 2 ทุ่ม ทุก ๆ วันขึ้น-แรม 4-12 ค่ำ วันสิ้นเดือน และในวันสิ้นเดือนจะรับปัจจัยใช้สอยประจำเดือน เมื่อวันออกพรรษามาถึงก็มีการตักบาตรเทโวโรหณะจากบนเขาถึงหน้าวัดและรอวันเวลาอนุโมทนาคุณ

และการทำงานบุญตักบาตร เวียนเทียนในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา 4 วัน คือ วันวิสาขบูชา วันอัฐมีบูชา วันมาฆบูชา วันอาสาฬหบูชา โดยกระทำเป็นนิตยัตถ์ตลอดมา

นอกจากข้อกติกาศักดิ์และวัตรปฏิบัติ ข้างต้น สำนักแม่ชีวัดบุญทวี (ถ้ำเกลบ) ได้กำหนดข้อกติกาสถาบันบุคาสิกขา (ผู้ปฏิบัติธรรมแต่ไม่ได้บวช) และต้องอ่านให้ฟังทุกวันโกน มีดังนี้

1. ก่อนที่จะอยู่ในสำนักแม่ชี ต้องได้รับอนุญาตจากหัวหน้าสำนักก่อน จึงจะอยู่ได้
  2. ผู้ที่จะอยู่ในสำนักแม่ชี ต้องเป็นผู้ตั้งอยู่ในศีล 5 หรือศีล 8 ตามแต่จะสมัคร โดยใช้วิธีสมาทานก่อนเป็นเบื้องต้น กาลต่อไปต้องศึกษาศีลและกรรมบทพร้อมด้วยองค์สำหรับตัดสินให้ได้ความ เมื่อได้ความแล้วต้องตั้งใจรักษาให้สมกับเป็นผู้ที่ได้เข้ามาอยู่ในสำนักแม่ชีและต้องมีหิริโอตตปปะ ความละอาย ความเกรงกลัวต่อบาปและผลของบาปด้วย
  3. จะไปไหนต้องบอกผู้อยู่ใกล้เคียงกันให้ทราบ ถ้าไปแรมคืนต้องลาท่านผู้เป็นหัวหน้าหรือผู้ได้รับหน้าที่ก่อน
  4. ตั้งอยู่ในความสามัคคีธรรม จะประพฤติดะไรหรือจะทำสิ่งใดต้องอาศัยความร่วมมือเพียรของหมู่คณะเป็นใหญ่ จะทำไปโดยพลการของตนนั้นไม่ควร
  5. ต้องตั้งอยู่ในสาราณียธรรม ถ้าไม่เข้าใจต้องศึกษาให้เข้าใจ
  6. เมื่อมีเหตุอะไรเกิดขึ้น และได้พูดกันไปเสร็จสิ้นแล้วก็ให้แล้วกันไป จะนำเรื่องนั้นขึ้นมาพูดอีกเป็นการไม่สมควร คำพูดที่เป็นไปเพื่อเลียดสีหมู่คณะไม่ควรนำมาใช้
  7. ห้ามมิให้นำเอาเรื่องในหมู่คณะที่ตนอาศัยอยู่เที่ยวพูดประจาน ให้คนข้างนอกฟัง อันเป็นเหตุนำความเสื่อมเสียมาสู่หมู่คณะ ข้อนี้ต้องระวังให้มาก
  8. เมื่อถึงวันเข้าพรรษาต้องมาร่วมประชุมให้พร้อมเพรียงกันตามเวลาและสถานที่ที่กำหนดไว้ ผู้ที่จะอยู่ในสำนักแม่ชีต้องเคารพและทำตามข้อระเบียบของหมู่คณะจึงจะควร
  9. ผู้มุ่งปฏิบัติธรรมอยู่ในสำนักแม่ชี ต้องไม่ใช้กิริยาจาเหยียดหยามล่วงเกินแม่ชี
  10. ต้องเปิดโอกาสให้แม่ชีกล่าวว่า ตักเตือน สั่งสอนได้โดยธรรม
- ข้อกติกานี้ทั้งหมดนี้ ผู้ใดฝ่าฝืนไม่กระทำตามครั้งที่ 1 ให้ผู้ปกครองว่ากล่าวตักเตือน ถ้ายังขึ้นทำเป็นครั้งที่ 2 ให้ขึ้นประชุมและลงทัณฑ์กรรม หากยังขึ้นทำเป็นครั้งที่ 3 ต้องลงพรหมทัณฑ์หรือไล่ออกจากสำนักตามแต่โทษหนักเบา

นอกจากนี้ สำนักแม่ชียังได้กำหนดกฎระเบียบการรับเงินเดือนบนศาลาแก้ว ไว้ว่า ท่านจะต้องอยู่วัดก่อนวันรับเงินเดือน 3 วันและหลังวันรับเงินเดือนไปแล้ว 3 วัน จึงจะไปทำธุระนอกวัดได้ (กรณีค้างแรม) ยกเว้น ป่วย/พบแพทย์/ญาติป่วย/ญาติเสียชีวิต¹³⁰

สำหรับข้อกติกาศักดิ์การบวช หลวงพ่อจะบวชให้ จะต้องนิมนต์พระ 3 รูป และแม่ชี 3 คน ผู้บวชต้องเตรียมดอกไม้ธูปเทียน พระสามองค์ เครื่องไทยทาน ปัจจัย ทั้งแม่ชีทั้งพระ

¹³⁰ สำนักแม่ชีวัดบุญทวี (ถ้ำเกลบ), ประกาศ กฎระเบียบการรับเงินเดือน.

เหมือนกัน แต่หลวงพ่อบุญปัจจุบันคิดว่า เขาทุกข์มาแล้วเขาจะมาบวช วิธีการตรงนี้ หลวงพ่อก็ให้ตัด แต่หลวงพ่อบวชให้คนเดียว ก็เตรียมดอกไม้ธูปเทียน เครื่องไทยทาน เป็นพิธี ปัจจัยก็แล้วแต่ศรัทธา พอใครบวช พอใครสึกไปก็ชำระหนี้สงฆ์ สึกไปก็ของที่ถวาย หลวงพ่อก็เหมือนเดิมแล้วแต่ศรัทธา เพื่อให้เขาทุกข์น้อยที่สุด หลวงพ่อเค้าก็ให้เหตุผลว่า คุณที่มาบวชนี้ก็มีทุกข์อยู่แล้ว แต่ถ้าเรามาตั้งกฎเกณฑ์อย่างนั้นมันจะไปเพิ่มความทุกข์ ให้เขา มันก็ไม่สมควร ในระหว่างที่ไม่ครบ 1 ปี ถ้ามีฐานะที่จะออกไปไหนข้างนอก คือ จะต้องมียศพรหมจรรย์ คือ เพื่อนที่บวชออกไปด้วย ออกไปเป็นเพื่อน ห้ามค้างคืน ยกเว้นกรณีที่ยาติเสีย นั่นคือยาติเสีย ยาติป่วยนั้นจำเป็นต้องไปดูแล คือเรา อนุญาต แต่ว่าเวลาก่อนไปก็ต้องแจ้งหัวหน้า ไปแล้วก็จะกลับวันไหนก็ต้องแจ้งหัวหน้า หรือว่าถ้ามีฐานะที่จะต้องไปค้างจำเป็นจริง ๆ และไม่สามารถเอาเพื่อนพรหมจรรย์ไปด้วย ก็ต้องเหมือนกับว่ามีหนังสือรับรองจากผู้ปกครองที่เขาจะต้องไป เช่น ว่าเขาไปหาหมอก็จะต้องเอาเอกสารมาให้เราเห็น¹³¹

4. วิถีชีวิตของการเป็นนักบวช

ที่สำนักนี้ จะอาศัยอยู่กุฏิของตนไม่ได้อยู่ร่วมกับแม่ชีท่านอื่น ในเวลา 8.00 น. ก็จะทำวัตรเช้า และ 16.00 น. ทำวัตรเย็น และจะมีการสวดมนต์ที่ศาลาแก้ว แม่ชีจะขึ้นไปสวดมนต์ให้พรท่านเดือนหนึ่งเราจะขึ้นไปทุก 4 คำ และ 12 คำ เป็นการตอบแทนคุณท่าน นอกจากนี้ วันโกนจะช่วยกันมาทำความสะอาดวัด ทำความสะอาดเขา แม่ชีที่นี่ย่อยแบบสมถะ บางคนมีญาติดูแล ส่งเงินไว้เป็นค่าใช้จ่าย หากบางคนไม่มีใครดูแลก็จะทำงานที่วัด วัดก็ให้เงินเดือน แม่ชีที่นี้ออกบิณฑบาตส่วนหนึ่งก็รับอาหารจากโรงครัวถ้าโยมเอาวัตถุดิบมาทำบุญ หรือวันไหนไม่มีก็ต้องดูแลตนเอง

5. การบริหารจัดการ

การดูแลปกครองแม่ชี ที่นี้มีหัวหน้าแม่ชี รองหัวหน้า และผู้ช่วยแม่ชี รวมแม่ชีทำงานอีก 5 คน ผู้ช่วยดูแลเรื่องทำอาหารกับแม่ชี เพราะที่สำนักมีโมอุปถัมภ์นี้ โยมอุปฐากในแต่ละครั้งนี่ เขาก็จะส่งวัตถุดิบมาให้ แม่ชีที่อยู่ในครัวจะทำกับข้าว หลังจากสวดมนต์เสร็จแม่ชีก็จะมารับกับข้าว ซึ่งเป็นการแบ่งหน้าที่กันทำงาน

การดูแลแม่ชีที่นี่จะได้เงินจากมูลนิธิของคุณนายแก้ว มีคุณนายแก้ว คุณหญิงบุญมี นี้นะคะ แล้วก็คุณนายบุญเลี่ยม พวกนี้จะเป็นพวกอุปถัมภ์ พวกอุปฐากของแม่ชีมาตลอด โดยทำเป็นมูลนิธิจดทะเบียนเป็นมูลนิธิวัดบุญทวี (ถ้าแปล) นะคะ โดยที่เงินในส่วนนั้นเราก็จะได้จากตรงนั้นมาสงเคราะห์ทั้งแม่ชีและพระในวัดจากดอกเบี้ยที่ได้ รวมถึงของมูลนิธิสันติสุขด้วย เราก็จะได้จากตรงนั้นมาแล้วก็เอาเพื่อจะมาสงเคราะห์ แม่ชีและบำรุงซ่อมแซมเสนาสนะ เงินที่ได้จากสำนักแม่ชีสันติสุขนี้จะได้เฉพาะเงินที่เอาไว้ซื้อกิน เงินสงเคราะห์ค่าอาหารนี่จะเป็นของวัดบุญทวี ส่วนเงินดอกเบี้ยของสันติสุขนี่เราจะได้มาเป็นรายปี เพื่อที่จะมาทำบุญครบรอบวันเสียชีวิตของผู้ก่อตั้ง คุณนายแก้ว แล คุณหญิงบุญมี ทุกวันที่ 16 พฤษภาคมของทุกปี และยังมีเงินกองทุนของคุณยายวาส เป็น

¹³¹ สัมภาษณ์แม่ชีสุจิตรา นพวันนันทกุล, สำนักแม่ชีวัดบุญทวี (ถ้าแปล), 9 มกราคม 2566.

แม่ชีที่นี้ท่านทำไว้ให้พอใช้จ่ายค่าใช้จ่ายของแม่ชีที่ต้องจ่ายประจำ คือ ค่าไฟฟ้า ต้องจ่ายตามมิเตอร์แต่ละหลัง สำหรับค่าน้ำจะจ่ายให้กับทางวัดหลังละ 100 บาท ทุกเดือนก่อนที่จะรับเงินเดือนจะต้องมีการสวดมาติกาให้กับผู้อุปถัมภ์¹³²

รายชื่อหัวหน้าและรายละเอียดการดำรงตำแหน่งสำนักแม่ชีวัดบุญทวี (ถ้าแปล)

ลำดับที่	ชื่อ-สกุล
1.	แม่ชีเย็น ไม่ทราบนามสกุล
2.	แม่ชีวาริ จีระพันธุ์
3.	แม่ชีสมจิต ดอกไม้เทศ

6. บทบาทและหน้าที่

จากการศึกษาประวัติของพระครูโศภนวิจิตรธรรม พบว่า แม่ชีได้รับการศึกษาในโรงเรียนพระปริยัติธรรม โรงเรียนประชาบาล โดยเฉพาะพระภิกษุ สามเณร และแม่ชี ทางวัดให้สวัสดิการด้านอุปกรณ์การศึกษาตามฐานะ นอกจากนี้ วัดบุญทวี ยังได้จัดตั้ง “มูลนิธิวัดบุญทวี” ได้นำดอกผลและรายได้บำรุงพระภิกษุ สามเณร แม่ชี เป็นค่าภัตตาหารและอื่น ๆ ปัจจุบัน (ปีพุทธศักราช 2522) มีเงินทุน 300,000 บาท ได้ดอกเบี้ยปีละประมาณ 20,000 บาท และผลประโยชน์จากที่ดิน 100 ไร่ที่มีผู้ศรัทธาได้ถวายวัดอีกปีละ 19,700 บาท

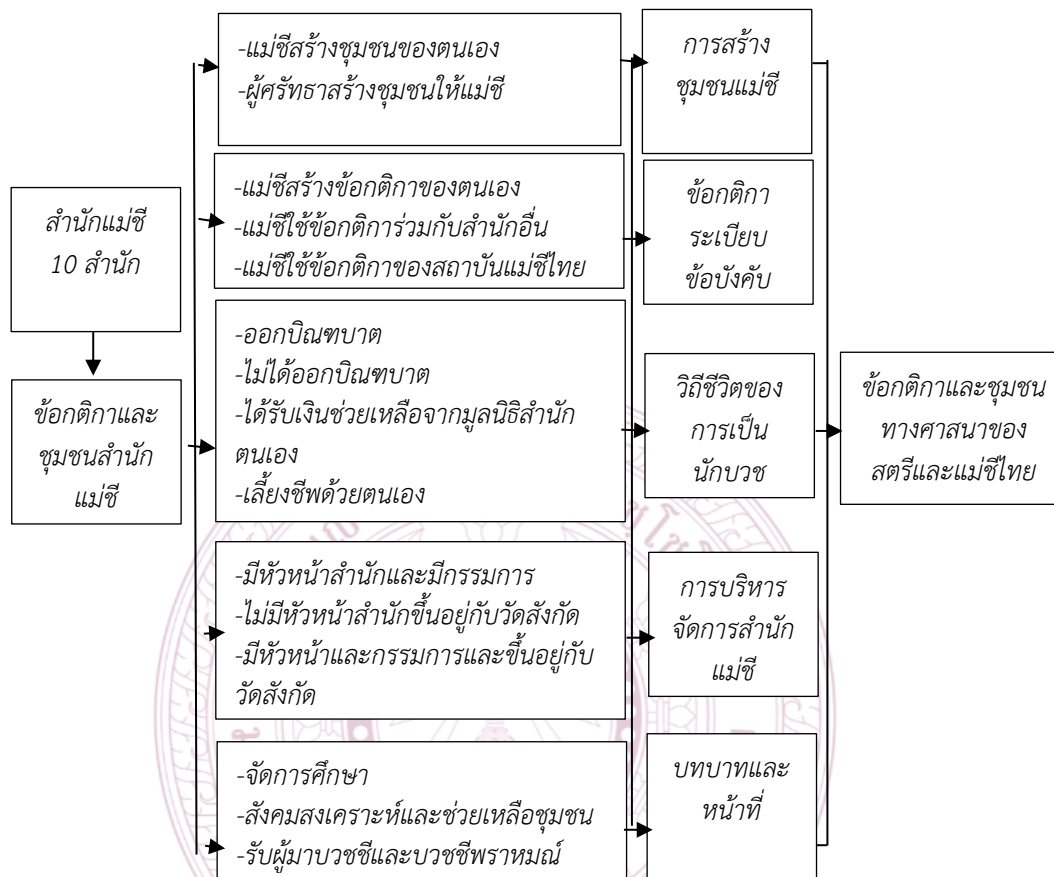
นอกจากนี้ แม่ชีบางคนช่วยวัด โดยการที่ลงไปในถ้ำ ลงไปบูชาดอกไม้ รูปเทียนในถ้ำเขาหลวง ในอดีตมีแม่ชีที่ทำหน้าที่สอนธรรม สอนศาสนาให้แก่ผู้ที่มาบวช ถือนิสสัยปฏิบัติธรรม สอนให้ผู้ที่บวชท่องคำขอบวชให้ได้ อารามนาศีล คำขอศีล 8 แต่ปัจจุบันนี้ ไม่มีแล้ว เพราะแม่ชีที่นี้อายุเยอะและป่วย มีโรคประจำตัว จึงไม่ได้บวชชีพราหมณ์ อีกทั้งยังได้มีส่วนร่วมในเทศน์มหาชาติ เป็นปีแรกคือ 2566 และการสวดมนต์ข้ามปี พระจะเทศน์ 7 วัน แม่ชีก็จะร่วมเทศน์ด้วย 3 วัน

ภาพที่ 4.36 ที่ตั้ง กิจกรรมและสิ่งแวดล้อมภายในสำนักแม่ชีวัดบุญทวี (ถ้าแปล)

¹³² สัมภาษณ์แม่ชีสุจิตรา นพวันนันทกุล, สำนักแม่ชีวัดบุญทวี (ถ้าแปล), 9 มกราคม 2566.

จากผลของการวิจัยที่นำเสนอข้างต้น ผู้วิจัยได้ผ่านกระบวนการเพื่อหาผลลัพธ์ที่ได้จาก
ศึกษาข้อกติกาศักดิ์และชุมชนทางศาสนาของสตรีและแม่ชีไทย สรุปได้ดังนี้

ภาพที่ 4.37 ผลลัพธ์ที่ได้จากศึกษาข้อกติกาศักดิ์และชุมชนทางศาสนาของสตรีและแม่ชีไทย

4.3 ความเป็นตัวตนที่สะท้อนอัตลักษณ์ของแม่ชีไทย

สถาบันแม่ชี มีกิจกรรมทำบุญครบรอบวันก่อตั้งสถาบันแม่ชีไทย (วันที่ 28 สิงหาคม 2512) เมื่อก่อตั้งได้ 1 ปี จึงได้กำหนดให้วันที่ 28 สิงหาคม ของทุกปี เป็นวันทำบุญครบรอบวันก่อตั้งและทำบุญให้กับบูรพาจารย์ของแม่ชีไทยและพระสงฆ์ผู้มีคุณูปการในการก่อตั้งสถาบันแม่ชีที่ได้ล่วงไปแล้ว โดยมีพระสงฆ์สวดพระพุทธมนต์ ซึ่งในวันดังกล่าวนี้ มีคณะแม่ชีจากทั่วประเทศมารวมกันทำบุญและมีกิจกรรมสงเคราะห์ชุมชนด้วยการมอบเครื่องอุปโภคบริโภค เช่น ข้าวสาร อาหารแห้ง

นอกจากนี้ ยังมีกิจกรรมที่สำนักแม่ชีได้จัดเพื่อการรำลึกคุณของบูรพาจารย์ผู้มีพระคุณต่อแม่ชีและต่อสำนักแม่ชี รวมถึงคุณของบิดา มารดาทั้งที่มีชีวิตอยู่และผู้ล่วงลับไปแล้วนั้น ในแต่ละสำนักแม่ชีจะจัดกิจกรรมขึ้นทุกปีอย่างต่อเนื่องหรืออาจจะจัดในวาระของการครบรอบในโอกาสต่าง ๆ เพื่อเป็นการแสดงออกถึงความเคารพนับถือ การยกย่องสรรเสริญ ซึ่งเป็นคุณลักษณะของการเป็นผู้มีความกตัญญูต่อบุคคล ซึ่งความกตัญญูนี้ จะเจริญได้ต้องมีรากฐานที่ดี รากฐานของคนดีที่มีอยู่ในตัวแม่ชี หากแม่ชีมีความกตัญญูความเคารพต่อผู้มีพระคุณ ก็จะทำให้ผู้อื่นมีกำลังใจตั้งใจที่จะสนับสนุน

ส่งเสริมแม่ชีในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ดังนั้น การบูชาบุคคลที่สมควรแก่การบูชา เราจะได้มงคลอันสูงสุด ดังนี้

สถาบันแม่ชีไทย กิจกรรมทำบุญครบรอบ 53 ปีสถาบันแม่ชีไทย วันที่ 28 สิงหาคม 2565
 อาคารสมเด็จพระญาณวโรดม
 ซ.รามอินทรา 14 แยก 6 แขวงท่าแร้ง เขตบางเขน กรุงเทพมหานคร 10230

สำนักแม่ชีวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ กรุงเทพมหานคร
วันที่ 4 มิถุนายน 2566

สำนักแม่ชีสงบจิต อ่อนนุช
กรุงเทพมหานคร

น้อมมุทิตาจิตสักการะ
แม่ชีประทีป ขวัญอ่อน
นายกสมาคมสถาบันแม่ชีไทย อายุครบ 79 เมื่อวันที่ 2 มิถุนายน 2566

นอกจากนี้ การทำบุญเพื่ออุทิศให้แก่บูรพาจารย์และผู้มีพระคุณต่อสำนัก คณะผู้วิจัยพบว่า มีหลายสำนักที่จัดกิจกรรมเป็นประจำทุกปี ดังเช่น สำนักแม่ชีศาลาสันติสุขได้ดำเนินการมอบเงินบางส่วนตามพินัยกรรมของคุณนายแก้ว อุชูวัฒน์ เพื่อการทำบุญอุทิศให้กับท่าน สำนักแม่ชีวัดเสนหา สำนักแม่ชีวัดบุญทวี (ถ้ำเกลบ)

เงินที่ได้จากมูลนิธินายแก้ว ทุกปีสำนักแม่ชีจะเอามาทำบุญ บังสกุลสวดมนต์ให้ พร้อมกับทำบุญให้ย่าแก้ว รวมทั้งคุณยายเจ็กและคนชราที่มรณะไปแล้วเราจะเอามาทำบุญ ให้ในเดือน 6 ขึ้น 8 ค่ำ ทุกปี¹³³

ที่สำนักสนามชี วัดสนามพราหมณ์ จะทำบุญให้เฒ่าและคุณเปลี่ยน เณราทิท ทุกปี¹³⁴

เงินที่สำนักแม่ชีศาลาสันติสุขนี้ให้มาเป็นรายปี เพื่อที่จะมาทำบุญครบรอบวัน เสียชีวิตของผู้ก่อตั้ง คุณนายแก้ว แลคุณหญิงบุญมี ทุกวันที่ 16 พฤษภาคมของทุกปี และ ยังมีเงินกองทุนของคุณยายวาส เป็นแม่ชีที่นี้ท่านทำไว้ให้พอใช้จ่ายค่าใช้จ่ายของแม่ชีที่ต้องจ่ายประจำ คือ ค่าไฟฟ้า ต้องจ่ายตามมิเตอร์แต่ละหลัง สำหรับค่าน้ำจะจ่ายให้กับ ทางวัดหลังละ 100 บาท ทุกเดือนก่อนที่จะรับเงินเดือนจะต้องมีการสวดมาติกาให้กับผู้ อุปถัมภ์¹³⁵

แม่ชีจรินทร์ พันธุ์บุญญิต ได้ยืนยันถึงความกตัญญูของศิษย์ผู้หนึ่ง ไว้ว่า “ยอดแห่งศิษย์” มีความว่า

ฉันเป็นครูสอนพระปริยัติธรรมสิบกว่าปี มีลูกศิษย์อยู่รูปหนึ่งที่น่าจะเป็นพิเศษกว่าใคร ๆ คือ เธอสนใจในการถามปัญหามากกว่าเพื่อน ปัญหาที่เธอถามก็เป็นประเภทธรรมะที่เรียนอยู่บ้าง ข้อปฏิบัติที่แม่ชีประพฤติอยู่ประจำบ้าง ปัญหาเรื่องส่วนตัวบ้าง บางข้อก็ตอบง่าย บางข้อก็ต้องหนักสมองในการคิดหาคำตอบ บางข้อก็ต้องมีการโต้แย้งกันเป็นเวลานาน เพราะเธอไม่ยอมจำนนง่าย ๆ พูดเสียงเกลไถลออกนอกกลุ่มนอกทางอยู่บ่อย ๆ จะเป็นเพราะต้องการลองภูมิหรือไม่เข้าใจหรือจะเอาชนะก็เหลือเดา แต่ฉันก็ใช้ปฏิภาณที่มีอยู่ตอบโต้ตะล่อมต้อนเธอ จนยอมจำนนด้วยเหตุผลทุกคราวไป ในที่สุดเธอพอใจในการกล่าวแก้ปัญหามาฉัน มีปัญหาที่ไรก็จะมาหาฉันเท่านั้นขอให้ช่วยแก้ปัญหานี้ นับตั้งแต่นั้นมาเธอก็เอาใจใส่ให้ความอุปถัมภ์บำรุงฉันเป็นอย่างดีเสมอมาทั้งในยามป่วยไข้และในยามมีกิจธุระจำเป็นอย่างอื่น เธอจะเอาใจใส่ดูแลช่วยเหลือไม่ทอดทิ้ง ไปไหนไปด้วย ลำบากเพียงไรก็ยอมลำบากด้วย การงานทั้งหลายจะหนักเบาอย่างไรก็เข้าช่วยเหลือจนสำเร็จทุกครั้งไป

ครั้งหนึ่ง (พ.ศ. 2507) ฉันเดินทางไปวัดบุญทวี จังหวัดเพชรบุรี ไปพักที่สำนักเขาสวนหลวง จังหวัดราชบุรี เพื่อปฏิบัติธรรมตามคำเชิญของท่านแม่ชีผู้เป็นอาจารย์ ลูกศิษย์ของฉันรูปนี้ก็ไปมาหาสู่ติดต่อให้ความสะดวกในเรื่องเครื่องอุปโภคบริโภคตลอดจนกระทั่งการงานในสำนักนั้น เมื่อมีขึ้นเธอก็จะได้ช่วยเหลือจนสำเร็จด้วยดีแม้จะหนักแสนหนัก ในระหว่างปฏิบัติธรรมอยู่นั้น ฉันจึงแต่งโคลงเพื่อเธอบทหนึ่ง ว่า

มีศิษย์หนึ่งชื่อเจ้า	พวงทอง
ผู้ช่วยขนข้าวขนของ	ส่งให้
การงานช่วยจับจอง	สำเร็จ

¹³³ สัมภาษณ์ แม่ชีสำเร็จ ชาวใต้, สำนักแม่ชีวัดเสนาหา, 11 มกราคม 2566.

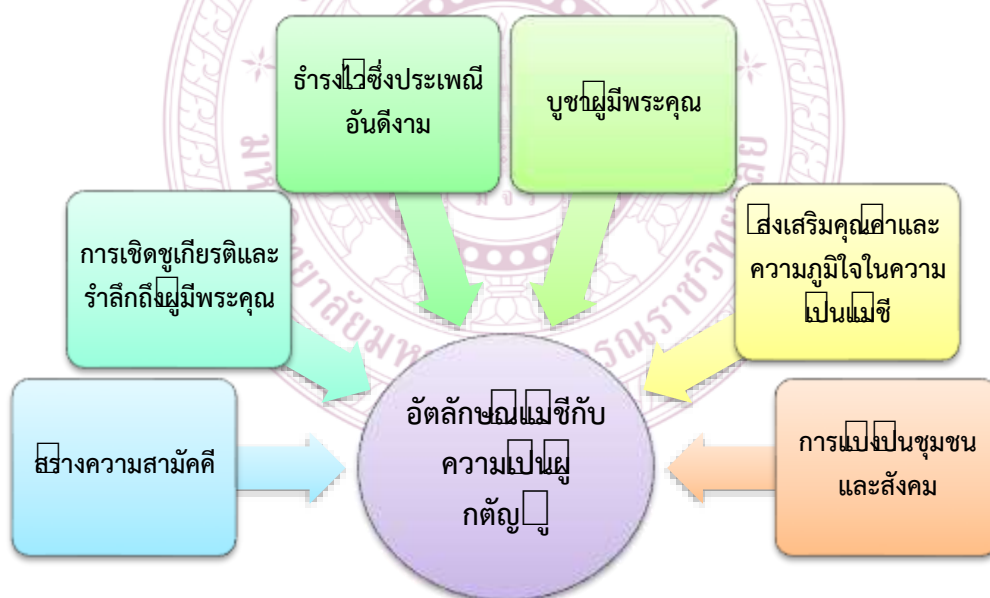
¹³⁴ สัมภาษณ์ แม่ชีสุภาพ อาสน์สุวรรณ, สำนักแม่ชีสนามชี วัดสนามพราหมณ์, 9 มกราคม 2566.

¹³⁵ สัมภาษณ์ แม่ชีสุจิตรา นพวันนันทกุล, สำนักแม่ชีวัดบุญทวี (ถ้ำเกลบ), 9 มกราคม 2566.

เจริญเกิดขงจ้งได้   ห่วงพันภัยเวร

พ.ศ. 2525 ฉันทป่วยเป็นโรคชนิดที่รักษาหรือรักษาไม่หาย สุขภาพทรุดโทรมเรื้อรัง เสื่อมถอยลงไปตามลำดับ ทั้งป่วยมานานนับปี ฉันทก็ได้ลูกศิษย์รูปนี้เป็นผู้เอาใจใส่ ช่วยเหลือในการรักษาพยาบาลเป็นพิเศษ ด้วยความกตัญญูทวาทะ ด้วยความเมตตาและด้วยความเอื้อเฟื้อ ห่วงใยจนกระทั่ง วาระสุดท้ายแห่งชีวิต จึงนับว่าเธอเป็นยอดศิษย์โดยแท้จริง ฉันทขออธิฐานจิตอำนวยพรให้เธอจงได้ประสบแต่สิ่งที่ดีที่พึงปรารถนาด้วยอำนาจกุศล ผลกรรมความดีที่ได้บำเพ็ญมาเป็นเวลานานด้วยความยากลำบากนี้ ทั้งในปัจจุบันและอนาคตเกิด¹³⁶

จากกิจกรรมที่แม่ชีในแต่ละสำนักได้ดำเนินการจัดนั้น คณะผู้วิจัยได้พบว่า เป็นกิจกรรมที่ อารมณ์ไวซึ่งประเพณีอันดีงามของการยกย่อง บูชาผู้มีพระคุณ การเชิดชูเกียรติและรำลึกถึง รวมทั้ง ส่งเสริมคุณค่าและความภาคภูมิใจในความเป็นแม่ชี อีกทั้ง ยังเป็นการสร้างความสามัคคีภายในคณะ แม่ชี นอกจากนี้ ในการจัดกิจกรรม บางสำนักยังมีการจัดโรงทานอาหาร แจกสิ่งของเครื่องอุปโภค บริโภค ให้กับชาวบ้านชุมชนใกล้เคียง ดังที่คณะผู้วิจัย สรุปลักษณะข้อเด่นอัตลักษณ์ของความเป็นผู้ กตัญญูของแม่ชี ดังนี้

ภาพที่ 4.38 อัตลักษณ์แม่ชีกับความเป็นผู้กตัญญู

¹³⁶ อนุสารแม่ชีไทย, ข้อคิดอิสระของแม่ชีจรินทร์ พันธุ์บุญญิต, ที่ระลึกงานฉาปนกิจศพ แม่ชีจรินทร์ พันธุ์บุญญิต อดีตเจ้าสำนักรัตนไพฑูรย์และอดีตรองประธานกรรมการสถาบันแม่ชีไทย, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ แสงสุทธการพิมพ์, 2529), หน้า 188-190.

4.4 ได้รับพระบารมี

ในปี พ.ศ. 2520 สถาบันแม่ชีไทยได้รับอนุเคราะห์ให้อยู่ในพระบรมราชานุอุปถัมภ์ เมื่อวันที่ 1 เมษายน 2520 มีบทบาทหน้าที่ในการรับสนองงานหรือเป็นฝ่ายธุรการของมูลนิธิสถาบันแม่ชีไทย เปรียบเสมือนองค์กรกลางในการรวบรวมแม่ชีทั่วประเทศ ต่อมาในปี พ.ศ. 2528 ได้จดทะเบียนอยู่ในพระบรมราชานุอุปถัมภ์ ให้มีคณะกรรมการสถาบันแม่ชีไทยตั้งขึ้นเพื่อยกระดับสถานภาพของแม่ชีไทยให้ดีขึ้นเป็นที่เลื่อมใสของประชาชน ได้รับพระมหากรุณาธิคุณอย่างล้นพ้นจากสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ¹³⁷ ทรงดำรงตำแหน่งเป็นองค์อุปถัมภ์¹³⁸ ดังจะเห็นได้จากเมื่อคราวมีพิธีฉลองพระชนมายุครบ 100 ปี ของสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ พ.ศ. 2514 ทางสภาการศึกษา ได้จัดแสดงกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาของสถาบันแม่ชีไทย ในพิธีนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้เสด็จไปทอดพระเนตร โดยมีพระเทพกวี (ประยูร สนตงกูโร) เลขาธิการสภาการศึกษา เป็นผู้นำเสด็จ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงสนทนากับแม่ชีจากนั้นได้ตรงมาที่พระเทพกวี ทรงรับสั่งว่า

“แม่ชีมีมาก ถ้าใครได้เป็นพวกจะเป็นกำลังสำคัญสำหรับฉันนี่ จึงขอฝากไว้ทีนี้ด้วย”

จากการรับสั่งนี้ พระญาณวโรดม (ประยูร สนตงกูโร) เข้าใจว่าสถาบันแม่ชีไทยนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงฝากไว้ให้สภาการศึกษา เป็นผู้ดูแล¹³⁹

การทำงานและการดำเนินกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาของสถาบันแม่ชีกำหนดให้มีการประชุมประจำปีเพื่อนำเสนอผลการดำเนินงาน ดังจะเห็นได้จากการประชุมตามรายละเอียดดังนี้

การประชุมใหญ่ครั้งที่ 1 สมเด็จพระสังฆราช (จวน อุฏฐายี) ได้เสด็จมาเปิดประชุมทรงพระดำรัสความตอนหนึ่งว่า

“ที่ตั้งพระสงฆ์มีวัด แต่แม่ชีไม่มีวัด ที่ตั้งสถาบันแม่ชีขึ้นนี้ รู้สึกอนุโมทนา หากแต่ถ้าต่างคนต่างอยู่ต่างประพฤติปฏิบัติ ไม่รวมกำลังเป็นปึกแผ่น ไม่วางหลักการสำหรับช่วยฝ่ายสตรี ให้มีโอกาสเข้าศึกษาธรรม ปฏิบัติธรรมให้มีศีล สมาธิ ปัญญา ให้ทั่วกันแล้วก็จะรู้สึกว่าการโลกเร้นแค่น หากแม่เป็นผู้มีศีลธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว ลูกก็จะเป็นผู้ อธิษฐานดี สะอาด ความประพฤติดี เรียบร้อย บังเกิดผลดี”¹⁴⁰

วันที่ 28 สิงหาคม พ.ศ. 2513 สถาบันแม่ชีไทยได้จัดประชุมครบรอบวันจัดตั้งสถาบันปีที่ 2 ได้จัดประชุมที่ห้องประชุมตึกสภาการศึกษาในปีนี้ได้กราบทูลเชิญสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีรัชกาลที่ 7 เสด็จมาทรงเป็นประธานในการประชุม เมื่อเสด็จคณะแม่ชีได้ถวายความเคารพ พระองค์ทรงห้ามและรับสั่งว่า

¹³⁷ สถาบันเทคโนโลยีจิตรลดา, สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง (ดำรงพระอิสริยยศ 5 พฤษภาคม 2562), แหล่งที่มา: <https://www.cdti.ac.th/en/> [10 ธันวาคม 2565].

¹³⁸ สถาบันแม่ชีไทย, 50 ปี สถาบันแม่ชีไทย, 2562. หน้า 37-38.

¹³⁹ สถาบันแม่ชีไทย, 50 ปี สถาบันแม่ชีไทย, 2562. หน้า 19.

¹⁴⁰ สถาบันแม่ชีแห่งประเทศไทย, “พระดำรัสเปิดการประชุมใหญ่ ครั้งที่ 1”, แม่ชีสาร, ปีที่ 1 ฉบับที่ 4 (สิงหาคม-ตุลาคม 2513): 7-8.

“แม่ชีเป็นนักบวชมีศีลมากกว่าตนไม่ต้องไหว้ฉัน ด้วยเหตุนี้ แม่ชีจึงได้ประณมมือและกล่าวถวายพระพรว่า ขอทรงพระเจริญ แทนการทำความเคารพ แต่เจ้านายทุกพระองค์”¹⁴¹

วันที่ 28-30 มิถุนายน 2514 พระราชดำรัสของสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชการที่ 7 เนื่องในวาระเปิดการประชุมใหญ่ของสถาบันแม่ชีไทย ครั้งที่ 2 ความตอนหนึ่งทรงพระดำรัสว่า

“ข้าพเจ้ามีความยินดีที่ได้มาเปิดการประชุมสถาบันแม่ชีไทยและขอชมเชยความอุตสาหะของท่าน ที่จัดการชักชวนและรวบรวมแม่ชีไทยทั่วประเทศมาชุมนุมกันเพื่อบำเพ็ญประโยชน์ทางศาสนา พร้อมทั้งส่งเสริมการศึกษาและยกฐานะแม่ชีไทยให้เป็นที่เคารพนับถือและทัดเทียมกับแม่ชีสากล”¹⁴²

วันที่ 15-19 กันยายน 2514 งานครบรอบ 25 ปี ของสภาการศึกษา มหามกุฏราชวิทยาลัย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าบรมราชินีนาถ ได้เสด็จเททองหล่อพระมงคลนิมิตจากนั้นเสด็จชมห้องนิทรรศการและห้องแสดงกิจกรรมของสถาบันแม่ชีไทย ทรงได้รับความสนพระทัยจากทั้งสองพระองค์มาก มีพระราชดำรัสถามถึงความเป็นมาและทรงห่วงใยในการจัดตั้งสถาบันฯ ความตอนหนึ่งทรงพระดำรัสว่า

“สถาบันนี้เป็นผู้หญิง ย่อมมีความอ่อนแอเป็นธรรมดา เกรงว่าจะมีลัทธิอื่นเข้ามาแทรกแซงได้โดยง่าย จะมีวิธีป้องกันช่วยกันอย่างไร? และข้อความอีกตอนหนึ่งจากพระราชดำรัสของสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถว่า เห็นหญิงไทยเดี๋ยวนี้มุ่งกระโปรงสั้น ๆ เข้าวัดแล้วกลุ้มใจ บวชเป็นแม่ชีสบายใจและคิดจะทำประโยชน์อะไรให้แก่สังคมบ้างไหม?”¹⁴³

วันที่ 6 เมษายน พ.ศ. 2515 พระราชเสาวนีย์ของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ในการเปิดประชุมใหญ่ประจำปีของสถาบันแม่ชีไทย ครั้งที่ 3 ณ ห้องประชุมตึกสภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย ความตอนหนึ่งทรงพระดำรัสว่า

“ข้าพเจ้ามีความยินดีที่ได้มีโอกาสมาเปิดการประชุมใหญ่ของสถาบันแม่ชี จากรายงานการก่อตั้งสถาบัน ทำให้ทราบว่าได้มีสตรีกลุ่มใหญ่รวมกันเป็นปึกแผ่น ทำงานมุ่งมั่นเพื่อความเจริญก้าวหน้า ทำประโยชน์แก่คนหมู่มาก การอบรมสั่งสอนแก่ผู้มีโอกาสน้อยในชีวิตและดูแลเด็กกำพร้า การที่แม่ชีมุ่งรักษาศีลบำเพ็ญบุญนี้ ย่อมแสดงถึงความ

¹⁴¹ สถาบันแม่ชีไทย, 50 ปี สถาบันแม่ชีไทย, ลายมือท่านพระคุณสมเด็จพระญาณวโรดม (ประยูร สนตงกูโร) ข้อ 6, 2562, หน้า 21.

¹⁴² มูลนิธิสถาบันแม่ชีไทย, “พระราชดำรัสของสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชการที่ 7 เนื่องในวาระการเปิดประชุมใหญ่ของสถาบันแม่ชีไทยแห่งประเทศไทย ครั้งที่ 2”, ณ ห้องประชุมตึกสภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย วัดบวรนิเวศวิหาร เมื่อวันที่ 28-30 มิถุนายน 2514, แม่ชีสาร, ปีที่ 2 ฉบับที่ 8 (สิงหาคม-ตุลาคม 2514): 4.

¹⁴³ สถาบันแม่ชีแห่งประเทศไทย, “บอกข่าว”, แม่ชีสาร, ปีที่ 2 ฉบับที่ 9 (พฤศจิกายน-มกราคม 2515): 63-64.

เข้าใจแล้วว่า พระพุทธศาสนาคือที่พึ่งทางใจ และผู้ที่มาเป็นชีหาความรู้ในพระธรรมเพื่อความสงบและพ้นทุกข์ ซึ่งคนเราเมื่อไม่ยอมมีทุกข์ ก็ควรเข้าใจว่า คนอื่นก็อยากพ้นทุกข์เช่นเดียวกันกับเรา ดังนั้น จึงเป็นสิ่งสมควรแล้วที่แม่ชีทั้งหลายร่วมแรงร่วมใจกันตั้งมั่นที่จะช่วยผู้อื่นให้พ้นทุกข์ และความรักความเมตตากรุณาจะเป็นสิ่งที่ทำให้ทุกอย่างเจริญงอกงาม เพราะฉะนั้น จึงเป็นหน้าที่ของแม่ชีที่จะทำได้ ศาสนาสอนให้เราไม่เบียดเบียนผู้อื่นให้มีแต่ความเมตตากรุณา ฉะนั้น เราจึงควรเห็นอกเห็นใจและอดทนต่อความนึกคิดของผู้อื่น ไม่ควรยึดความคิดของเราเป็นที่ตั้ง ควรศึกษาทำตนให้เป็นผู้ที่มีความคิดแตกฉานกว้างขวาง ดังที่พระพุทธองค์ทรงสอนไว้ว่า ให้อยู่อย่างฉลาดด้วยปัญญาพิจารณาทุกสิ่งทุกอย่างด้วยความรอบคอบ ก่อนที่จะกระทำ ก่อนที่จะพูดไป เช่นนี้จึงจะได้ชื่อว่าเป็นผู้ยึดมั่นในพระธรรมของพระพุทธเจ้า ข้าพเจ้าขอเตือนว่า แม่ชีมีหน้าที่รักษาพระพุทธศาสนา”¹⁴⁴ ในการนี้ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ พระราชทานเงิน 5,000 บาท แก่มูลนิธิสถาบันแม่ชีไทย¹⁴⁵

วันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2516 พระราชเสาวนีย์ของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ในการเปิดประชุมใหญ่ประจำปีของสถาบันแม่ชีไทย ครั้งที่ 4 ณ ห้องประชุมตึกสภาการศึกษามหาวิทยาลัย ความตอนหนึ่งทรงพระดำรัสว่า

“ข้าพเจ้ามีความยินดีที่ได้ทราบว่ากิจการของแม่ชีไทย ซึ่งมีการบริหาร การปฏิบัติ ธรรม การสงเคราะห์ชุมชนได้ดำเนินไปด้วยดีตามวัตถุประสงค์ ข้าพเจ้ายินดีมากที่ได้ทราบว่าแม่ชีช่วยกันแผ่เมตตาจิต บำบัดทุกข์บำรุงสุขแก่คนเคราะห์ร้ายและได้ให้ความรู้แก่เยาวชนของชาติ ข้าพเจ้ามีความเห็นว่าการแผ่เมตตาอันเป็นพุทธโอวาทเป็นสิ่งสำคัญที่สุด ฉะนั้น เราพุทธศาสนิกชนควรมีความเมตตาต่อกันต่างชาติด้านศาสนาด้วย เมตตาจิตจึงเป็นสิ่งสำคัญที่สุดที่ทุกคนต้องมี การแผ่เมตตาจะทำให้โลกมีสันติสุข ดังพุทธภาษิตว่าเมตตาเป็นเครื่องค้ำจุนของโลก สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงเห็นการแผ่เมตตาเป็นสิ่งสำคัญและพระองค์ทรงแผ่เมตตาเป็นประจำ”¹⁴⁶

วันที่ 7 เมษายน พ.ศ. 2518 พระราชเสาวนีย์ของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ในการเสด็จพระราชดำเนินทรงเปิดการประชุมใหญ่สถาบันแม่ชีไทย ครั้งที่ 7 ณ ห้องประชุมตึกสภาการศึกษามหาวิทยาลัย วัดบวรนิเวศวิหาร ความตอนหนึ่งทรงพระดำรัสว่า

¹⁴⁴ มูลนิธิสถาบันแม่ชีไทย, “พระราชเสาวนีย์ของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถในการเปิดประชุมใหญ่ของสถาบันแม่ชีไทย ครั้งที่ 3”, ณ ห้องประชุมตึกสภาการศึกษามหาวิทยาลัย วัดบวรนิเวศวิหาร เมื่อวันที่ 6 เมษายน 2515, แม่ชีสาร, ปีที่ 3 ฉบับที่ 11 (สิงหาคม-ตุลาคม 2515): 4-6.

¹⁴⁵ มูลนิธิสถาบันแม่ชีไทย, “พระราชเสาวนีย์ของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถในการเปิดประชุมใหญ่ของสถาบันแม่ชีไทย ครั้งที่ 3”, ณ ห้องประชุมตึกสภาการศึกษามหาวิทยาลัย วัดบวรนิเวศวิหาร เมื่อวันที่ 6 เมษายน 2515, แม่ชีสาร, ปีที่ 3 ฉบับที่ 11 (สิงหาคม-ตุลาคม 2515): 65.

¹⁴⁶ มูลนิธิสถาบันแม่ชีไทย, “พระราชเสาวนีย์ของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถในการเปิดประชุมใหญ่ของสถาบันแม่ชีไทย ครั้งที่ 4”, ณ ห้องประชุมตึกสภาการศึกษามหาวิทยาลัย วัดบวรนิเวศวิหาร เมื่อวันที่ 1 เมษายน 2516, แม่ชีสาร, ปีที่ 3 ฉบับที่ 14 (พฤษภาคม-กรกฎาคม 2516): 1-2.

“ข้าพเจ้ามีความยินดี ที่ได้มาเปิดการประชุมของมูลนิธิสถาบันแม่ชีไทยและได้มาพบกับแม่ชีที่มาจากสำนักต่าง ๆ ตอนที่ได้อ่านงานให้ทราบถึงวัตถุประสงค์ของมูลนิธิและกิจกรรมต่าง ๆ ที่ดำเนินมาแล้ว ทำให้ทราบว่ามูลนิธิสถาบันแม่ชีไทยมีเจตนาอันสะอาดเล็งเห็นการณ์ไกล ทั้งในการจรรโลงพระพุทธศาสนาและการศึกษาเผยแผ่ธรรม และการบำเพ็ญประโยชน์ต่อสาธารณะ ในการที่ได้หารือกันของมูลนิธิในครั้งนี้ ข้าพเจ้ามีข้อคิดเห็นฝากไว้ให้พิจารณา ดังนี้ ประการแรก การออกสุทธิบรรณประจำแม่ชี เพื่อความบริสุทธิ์ มั่นคงและการเข้มงวด ระวัง รอบคอบในผู้ที่เข้ามาเป็นแม่ชี จึงถือได้ว่าเป็นการป้องกันความเสียหายมิให้เกิดแก่ศาสนา ประการที่สอง การศึกษาของแม่ชีทุกระดับทั้งวิชาธรรมดาและวิชาธรรมะเป็นประโยชน์โดยตรงแก่พระพุทธศาสนา และวิชาอื่น เพื่อมนุษย์และเพื่อการสงเคราะห์ จึงเห็นควรจัดการศึกษาตามอัธยาศัยให้มีประสิทธิภาพและทั่วถึงให้กับแม่ชี ประการสุดท้าย การทำหน้าที่เผยแผ่ธรรมะ มีข้อสำคัญที่ควรคำนึงถึงผลคือ ต้องทำตัวให้น่าเลื่อมใสและนับถือได้ และต้องรู้จักเรื่องที่สอนพร้อมวิธีการสอน”¹⁴⁷

วันที่ 7 เมษายน พ.ศ. 2520 พระราชเสาวนีย์ของสมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าสิรินธรเทพรัตนสุดาฯ ในงานเปิดการประชุมใหญ่ประจำปีของสถาบันแม่ชีไทย ณ สภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย วัดบวรนิเวศวิหาร ความตอนหนึ่งทรงพระดำรัสว่า

“สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ข้าพเจ้ามาปฏิบัติพระราชกิจแทนพระองค์ ข้าพเจ้ายินดีมากที่ได้ทราบว่ากิจการของสถาบันดำเนินก้าวหน้าและได้ผลหลายประการ ด้วยวัตถุประสงค์ที่สำคัญหลายประการของสถาบันแม่ชีไทย เช่น การส่งเสริมความประพฤติ และวิทยฐานะของแม่ชีไทยให้ดีขึ้น รวมกลุ่มกันให้เป็นปึกแผ่น บำเพ็ญประโยชน์แก่พระศาสนา ประชาชนและแม่ชีด้วยกัน อันทำให้เข้าใจว่ากิจการของสถาบันเป็นงานสำคัญและเป็นคุณแก่บ้านเมือง ข้าพเจ้าปรารถนาที่จะเห็นการดำเนินเป็นไปด้วยความราบรื่นมั่นคงและบรรลุผลสำเร็จที่มุ่งหมายและเป็นประโยชน์ ให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ การสงเคราะห์อนุเคราะห์ของท่านต่อผู้อื่นด้วยการให้ธรรมะและความเมตตา กรุณาจะช่วยให้ความสวัสดิและร่มเย็นเพิ่มพูนขึ้นในชาติ”¹⁴⁸

วันที่ 7 เมษายน พ.ศ. 2521 พระราชเสาวนีย์สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ในงานเปิดประชุมใหญ่ ประจำปีของสถาบันแม่ชีไทย ณ สภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย วัดบวรนิเวศวิหาร ความตอนหนึ่งทรงพระดำรัสว่า

“ข้าพเจ้ามีความยินดีที่ได้มาเปิดการประชุมของมูลนิธิสถาบันแม่ชีไทย และได้ทราบรายงานผลการปฏิบัติงานด้านการช่วยเหลือปรับปรุงตัวเอง ในการปรับปรุงตนเองนั้น

¹⁴⁷ มูลนิธิสถาบันแม่ชีไทย, “พระราชเสาวนีย์ทรงเปิดการประชุมใหญ่สถาบันแม่ชีไทย ครั้งที่ 7”, ณ ห้องประชุมตึกสภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย วัดบวรนิเวศวิหาร เมื่อวันที่ 7 เมษายน 2518, แม่ชีสาร, นิตยสารธรรมะ ราย 3 เดือน ปีที่ 6 ฉบับที่ 21-22 (กุมภาพันธ์-กรกฎาคม 2518): 5-7.

¹⁴⁸ มูลนิธิสถาบันแม่ชีไทย, “พระราชดำรัสทรงเปิดการประชุมใหญ่สถาบันแม่ชีไทย”, ณ ห้องประชุมตึกสภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย วัดบวรนิเวศวิหาร เมื่อวันที่ 7 เมษายน 2520, แม่ชีสาร, นิตยสารธรรมะ ราย 3 เดือน ปีที่ 8 ฉบับที่ 30 (พฤษภาคม-กรกฎาคม 2520): 1.

ประการหนึ่งได้ส่งเคราะห์อนุเคราะห์ผู้ที่ถือเพศชี ให้มีการครองชีวิตเป็นอยู่ตลอดจน ปฏิบัติหรือความประพฤติเรียบร้อยและมั่นคง เพื่อให้พ้นจากความสลดใจหรือ คลางแคลงสงสัยในเพศชี รวมถึงการอาศัยการศึกษาทั้งด้านการพระศาสนา ด้านธรรมะ และด้านวิชาการทางโลก เพื่อที่จะได้มีความรู้สามารถแนะนำสั่งสอนผู้อื่น และดำรงตนอยู่ ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้ การปรับปรุงตนเองนี้จึงเป็นงานสำคัญอันดับแรก เป็นการเตรียม ความพร้อมที่จะออกไปช่วยเหลือปรับปรุงผู้อื่นและสังคม จึงต้องพยายามสร้างรากฐาน ความรู้ ความสามารถและความดีในตนเอง การสอนธรรมะสำคัญยิ่งที่จะต้องทำด้วยความ ระมัดระวังรอบคอบและถูกต้อง เพราะธรรมะมีเนื้อความละเอียดลึกซึ้ง หากการ สติความหมายขาดตกบกพร่องนำไปปฏิบัติไม่ได้ผู้สอนก็จะได้บาป ได้ชื่อว่าทำลายพระ ศาสนาโดยไม่รู้ตัว ดังนั้น จึงต้องศึกษาธรรมะทั้งใจความและวิธีการสอนผลจึงจะสมบูรณ์ ได้ การสอนธรรมะของแม่ชีจึงควรเป็นธรรมเบื้องต้นที่คนทั่วไปจะศึกษาและปฏิบัติได้ จึง ขอให้แม่ชีพิจารณาและช่วยกันทำให้เป็นผลสำเร็จ”¹⁴⁹

วันที่ 7 เมษายน พ.ศ. 2522 พระราชดำรัสของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรม ราชกุมารี ในการประชุมใหญ่ประจำปีของสถาบันแม่ชีไทย ณ ห้องประชุมตึกสภาการศึกษามหามกุฏ ราชวิทยาลัย ความตอนหนึ่งทรงพระดำรัสว่า

“ข้าพเจ้ามีความยินดีที่ได้มาเปิดการประชุมใหญ่สถาบันแม่ชีไทย ประจำปี พุทธศักราช 2522 ของมูลนิธิสถาบันแม่ชีไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์ ขออนุโมทนาด้วย ในการกุศลจิตที่ท่านทั้งหลายได้ร่วมแรงร่วมใจกระทำกิจอันควรที่จะให้สถาบันแห่งนี้เกิด เป็นปึกแผ่นเพื่อผลิตคนที่เป็นประโยชน์เพื่อส่วนรวมและประเทศชาติ ด้วยการที่แม่ชีมี โอกาสศึกษาเล่าเรียนวิชาต่าง ๆ เช่น ภาษาบาลี อภิธรรม การปฏิบัติกรรมฐาน วิชา ศีลธรรม วัฒนธรรมและวิชาเคหศิลป์ เคหพยาบาล จะทำให้แม่ชีเป็นผู้มีความสำคัญเป็น อย่างยิ่ง ข้าพเจ้าเห็นด้วยว่าแม่ชีทั้งหลาย ได้กระทำสิ่งที่เหมาะสมและเป็นผู้นำด้านการ พัฒนา มีคุณธรรม มีความรู้ในวิชาที่ได้ไปสอน ถ้อยธรรมในใจ ประพฤติตนอยู่ในศีล และ มีเมตตากรุณาต่อผู้อื่น ดังนั้น ขอให้แม่ชีผู้ทรงศีลได้ยึดมั่นอยู่ในแนวหลักเกณฑ์ของ สถาบันในการประกอบกรณียกิจทั้งปวงต่อชาติบ้านเมือง”¹⁵⁰

วันที่ 9 เมษายน 2525 พระราชดำรัส สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี พระราชทานในโอกาสทรงเป็นประธานเปิดการประชุมใหญ่ประจำปีของมูลนิธิสถาบันแม่ชีไทย ใน พระบรมราชูปถัมภ์ ณ ห้องประชุมตึกสภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย ความตอนหนึ่งทรงพระ ดำรัสว่า

¹⁴⁹ มูลนิธิสถาบันแม่ชีไทย, “พระราชเสาวนีย์ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ในงานเปิดการ ประชุมใหญ่สถาบันแม่ชีไทย”, ณ ห้องประชุมตึกสภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย วัดบวรนิเวศวิหาร เมื่อวันที่ 7 เมษายน 2521, แม่ชีสาร, นิตยสารธรรมะราย 3 เดือน ปีที่ 9 ฉบับที่ 34 (พฤษภาคม-กรกฎาคม 2521): 1-2.

¹⁵⁰ มูลนิธิสถาบันแม่ชีไทย, “พระราชดำรัสทรงเปิดการประชุมใหญ่สถาบันแม่ชีไทย”, ณ ห้องประชุม ตึกสภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย วัดบวรนิเวศวิหาร เมื่อวันที่ 7 เมษายน 2522, แม่ชีสาร, วารสารรายปี ฉบับปรับปรุงใหม่ ปีที่ 5 ฉบับที่ 6 (มกราคม-ธันวาคม 2558): 11.

“ข้าพเจ้ามีความยินดีที่ได้มาเปิดการประชุมใหญ่ของมูลนิธิสถาบันแม่ชีไทย และได้ทราบผลการปฏิบัติงานของสถาบันฯ ที่ดำเนินไปด้วยดีเป็นประโยชน์น่ายกย่อง แม่ชีเป็นบุคคลสำคัญที่จะสร้างความศรัทธาของประชาชนในพระพุทธศาสนา หากแม่ชีประพฤติปฏิบัติอยู่ในศีลธรรม บำเพ็ญประโยชน์ มีเมตตาต่อผู้อื่น จะเป็นที่เลื่อมใส แต่ถ้าหากแม่ชีละเลยข้อวัตรปฏิบัติไม่เคร่งในศีลประชาชนก็จะเลื่อมศรัทธาและแม่ชีจะไม่มีโอกาสเป็นที่พึงของศาสนิกชนได้”¹⁵¹

วันที่ 7 เมษายน 2531 พระดำรัส พระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา ในพิธีเปิดการประชุมใหญ่ประจำปีของคณะแม่ชีไทย ณ ห้องประชุมตึกสภากาชาดมหาวิทยาลัย ความตอนหนึ่งทรงพระดำรัสว่า

“สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ข้าพเจ้าเป็นผู้แทนพระองค์ มาในพิธีเปิดประชุมใหญ่ประจำปีของคณะแม่ชีไทย ข้าพเจ้าดีใจมากที่ได้มาร่วมในพิธีนี้ และได้ทราบว่ากิจการของแม่ชีดำเนินก้าวหน้ามาด้วยดีในทุก ๆ ด้าน”¹⁵²

วันที่ 7 เมษายน 2535 คำกล่าวเปิดการประชุม ฯพณฯ ม.ล. จิรายุ นพวงศ์ องคมนตรี ผู้แทนพระองค์สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ งานประชุมใหญ่ประจำปีคณะแม่ชีไทย ณ ห้องประชุมสภากาชาดมหาวิทยาลัย ความตอนหนึ่งว่า

“กิจการของคณะแม่ชีที่รายงานให้ทราบนับว่าเป็นประโยชน์ทั้งส่วนแม่ชีและส่วนรวมเป็นอย่างมาก กิจการต่าง ๆ หากแม่ชีมีความสามัคคีกันแล้ว กิจการของแม่ชีคงจะเจริญรุ่งเรืองและก่อให้เกิดประโยชน์อันยิ่งใหญ่ เป็นผลดีแผ่ไปสู่ประเทศชาติ กิจการทุกอย่างต้องอาศัยแรงกายแรงใจ แรงปัญญาและสามัคคีธรรม จึงจะสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี กิจกรรมส่งเสริมการศึกษานับว่าเป็นกิจกรรมที่ดีมาก เพราะช่วยให้มีความรู้กว้างขวาง เมื่อบุคคลมีความรู้ย่อมทำกิจกรรมได้ดีและมั่นคง จึงขอให้คณะแม่ชีทำกิจกรรมนี้ต่อเนื่อง และขยายให้มากขึ้น ส่วนด้านอื่น ๆ ก็ต้องให้ควบคู่กันไปด้วย”¹⁵³

¹⁵¹ มูลนิธิสถาบันแม่ชีไทย, “พระราชดำรัสทรงเปิดการประชุมใหญ่สถาบันแม่ชีไทย”, ณ ห้องประชุมตึกสภากาชาดมหาวิทยาลัย วัดบรมนิเวศวิหาร เมื่อวันที่ 7 เมษายน 2525, แม่ชีสาร, วารสารรายปี ฉบับปรับปรุงใหม่ ปีที่ 5 ฉบับที่ 6 (มกราคม-ธันวาคม 2558): 15.

¹⁵² มูลนิธิสถาบันแม่ชีไทย, “พระราชดำรัสพระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา ในพิธีเปิดการประชุมใหญ่ประจำปีของคณะแม่ชีไทย”, ณ ห้องประชุมตึกสภากาชาดมหาวิทยาลัย วัดบรมนิเวศวิหาร เมื่อวันที่ 7 เมษายน 2531, แม่ชีสาร, นิตยสารธรรมะ ราย 3 เดือน ปีที่ 18 ฉบับที่ 74 (พฤษภาคม-กรกฎาคม 2531): 2.

¹⁵³ มูลนิธิสถาบันแม่ชีไทย, “คำกล่าวเปิดการประชุม ฯพณฯ ม.ล. จิรายุ นพวงศ์ องคมนตรี ผู้แทนพระองค์สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ งานประชุมใหญ่ประจำปีคณะแม่ชีไทย”, ณ ห้องประชุมตึกสภากาชาดมหาวิทยาลัย วัดบรมนิเวศวิหาร เมื่อวันที่ 7 เมษายน 2535, แม่ชีสาร, นิตยสารธรรมะ ราย 3 เดือน ปีที่ 22 ฉบับที่ 90 (พฤษภาคม-กรกฎาคม 2535): 6.

วันที่ 6 กรกฎาคม 2558 พระดำรัส พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าโสมสวลี พระวรราชทินนิตตามาตุ ในโอกาสที่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ทรงเป็นผู้แทนพระองค์ในพิธีเปิดการประชุมใหญ่คณะแม่ชีไทยประจำปี 2558 ณ หอประชุมโรงเรียนธรรมจารินีวิทยา อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี ความตอนหนึ่งทรงพระดำรัสว่า

“สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ข้าพเจ้ามาปฏิบัติพระราชกรณียกิจแทนพระองค์ ข้าพเจ้ามีความยินดีและได้ทราบการดำเนินงานกิจการของคณะแม่ชีไทยอย่างน่าอนุโมทนา แม่ชีถือว่าเป็นศาสนบุคคลสำคัญที่นอกจากจะเป็นผู้ศึกษาและปฏิบัติธรรมแล้ว ยังมีบทบาทในการส่งเสริมความรู้และคุณธรรม ความดีแก่ประชาชนอีกด้วย ดังจะเห็นจากโครงการต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อสังคม ล้วนเป็นการศึกษาอบรมด้านวิชาสามัญและวิทยาศาสตร์ ก่อให้เกิดการประพฤติปฏิบัติชอบแก่ประชาชน หวังว่าแม่ชีทุกท่านจะได้ภูมิใจยินดีและปิติสุขในภารกิจที่ปฏิบัติด้วยศรัทธาและความอุตสาหะพร้อมทั้งมีกำลังใจที่จะพัฒนาดำเนินโครงการให้ก้าวหน้าอย่างมีประสิทธิภาพ บรรลุผลสำเร็จตามจุดหมาย เพื่อส่งเสริมประชาชนในบ้านเมืองให้เป็นผลเมืองที่มีคุณภาพ มีความรู้คู่คุณธรรม เป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี สามารถสร้างสรรค์ประโยชน์สุข ความเจริญ มั่นคงแก่ตนเอง ครอบครัว สังคม ตลอดจนประเทศชาติ”¹⁵⁴

วันที่ 2 เมษายน 2561 พระดำรัสพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าโสมสวลี พระวรราชทินนิตตามาตุ ในโอกาสที่สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ในรัชกาลที่ 9 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ทรงเป็นผู้แทนพระองค์ ในพิธีการประชุมใหญ่คณะแม่ชีไทย ประจำปี 2561 ณ ห้องประชุมโรงเรียนธรรมจารินีวิทยา อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี ความตอนหนึ่งทรงพระดำรัสว่า

“สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ในรัชกาลที่ 9 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ทรงเป็นผู้แทนพระองค์ ในพิธีการประชุมใหญ่คณะแม่ชีไทย ประจำปี 2561 ข้าพเจ้ามีความยินดีที่ได้มาร่วมพิธีเปิดการประชุมนี้ และได้ทราบกิจการของสถาบันแม่ชีไทยอย่างน่าพอใจและมีความชื่นชมที่ได้เห็นน้ำใจมาประชุมโดยพร้อมเพรียง พระพุทธศาสนามีหลักธรรมคำสอนข้อประพฤติปฏิบัติชอบทั้งกาย วาจาและใจ โดยมีจุดหมายสร้างคนดีมีคุณภาพให้แก่สังคม ด้วยการอบรมสั่งสอนบุคคลให้มีความรู้ ความคิดและความประพฤติที่ถูกต้องตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา ดังนั้น การที่แม่ชีร่วมมือร่วมใจกันจัดทำโครงการเพื่อเผยแผ่คำสอนและสืบทอดพระพุทธศาสนา ปลุกฝังคุณธรรม จริยธรรมและบรรเทาทุกข์ให้แก่ประชาชน จึงเป็นที่น่าอนุโมทนายินดี สะท้อน

¹⁵⁴ มูลนิธิสถาบันแม่ชีไทย, “พระดำรัสทรงเปิดการประชุมใหญ่สถาบันแม่ชีไทย”, ณ หอประชุมโรงเรียนธรรมจารินีวิทยา อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี เมื่อวันที่ 6 กรกฎาคม 2558, แม่ชีสาร, วารสารรายปี ฉบับปรับปรุงใหม่ ปีที่ 5 ฉบับที่ 6 (มกราคม-ธันวาคม 2558): 22.

ให้เห็นถึงความสามัคคีและจิตสำนึกในบทบาทหน้าที่ของแม่ชี ยังจะเป็นผลดีให้เกิดความเจริญมั่นคงในพระพุทธศาสนาและประโยชน์สุขของประชาชน”¹⁵⁵

4.5 การจัดทำหอจดหมายเหตุ

การศึกษาค้นคว้าข้อมูลชุมชนทางศาสนาของแม่ชี ผ่านสถาบันแม่ชีไทย มูลนิธิสถาบันแม่ชีไทย สมาคมสถาบันแม่ชีไทย และการลงพื้นที่สัมภาษณ์แม่ชี 10 สำนัก คณะผู้วิจัยได้เห็นถึงความสำคัญของแม่ชีแต่ละสำนัก อันประกอบด้วย (1) ข้อกติกาศาสนาและชุมชนทางศาสนาของแม่ชี ได้แก่ การสร้างชุมชนแม่ชี ข้อกติกาศาสนา ระเบียบ และจริยวัตร วิถีชีวิตของการเป็นนักบวช การบริหารจัดการ และบทบาทการทำงานของแม่ชี (2) การพัฒนาศักยภาพแม่ชี นำมาสู่การพัฒนาเป็น (3) ชุมชนความรู้ชุมชนทางศาสนาของสตรีและสำนักแม่ชีไทย โดยมีเนื้อหา ได้แก่ บันทึกเหตุการณ์:ความเป็นมาของสถาบันแม่ชีไทย การสร้างชุมชนและความมีตัวตนของแม่ชีไทย บทบาทหลักของแม่ชีไทย พลังสตรีแม่ชี ผู้สร้างประโยชน์ ศักยภาพแม่ชีไทย:หาค้นหาจึงมองเห็นคุณค่า ก้าวต่อไปในการทำงานของแม่ชีไทย การพัฒนาศักยภาพด้านการส่งเสริมการรู้พระพุทธศาสนา ก่อนจบ:บทสรุปท้ายเล่ม และภาพประมวลกิจกรรม นั้น

คณะผู้วิจัย จึงได้ริเริ่มการจัดทำหอจดหมายเหตุแม่ชีไทยออนไลน์ (Digital mae-chi archive) ซึ่งจะมีการดำเนินการเป็นโครงการวิจัยต่อไป โดยมีรายละเอียดของการสร้างหอจดหมายเหตุแม่ชีไทยออนไลน์ ดังนี้

หลักการและเหตุผล

ตามที่คณะผู้วิจัยได้ไปสืบค้นหาข้อมูลตามสำนักชีทั้งในกุฎี เรือน ศาลา ได้เห็นว่าเอกสารหลายชิ้นในโดยเฉพาะอย่างยิ่งหนังสืองานศพ หนังสือสวดมนต์ หนังสือประวัติ ศาสน์ของสำนักชี ประวัติวัด รูปภาพบุคคลสำคัญสำหรับประวัติศาสตร์ของสำนักชีต่าง ๆ บันทึกลายมืออดีตชีประวัติวารสารแม่ชีสาร อยู่ในสภาพที่น่าเป็นห่วงเพราะขาดการดูแลเป็นเวลานาน หรือพบบ่อยในสภาพความชื้นส่งผลให้คุณภาพของหนังสือเสื่อมจนกระทั่งอ่านไม่ออก หลายเล่ม ที่ไม่สามารถรักษาไว้ได้แล้วเพราะในสภาพที่ชำรุดเสียหาย เพราะฉะนั้นมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะรักษาโดยวิธี digitize และก็ซ่อมหนังสือเท่าที่ทำได้ เพราะหลายเล่มดูเหมือนว่ามีฉบับเดียวที่เหลืออยู่และไม่พิมพ์ เพราะฉะนั้นก็มีความจำเป็นที่จะต้องรีบดูแลรักษาหนังสือและเอกสารเหล่านี้

วัตถุประสงค์

2. เพื่อรักษาเอกสารและรูปภาพที่มีความสำคัญสำหรับการศึกษาประวัติศาสตร์ของสำนักชีและแม่ชี บุคคลแม่ชีต่าง ๆ ที่มีความสำคัญต่อประวัติศาสตร์แม่ชีไทย
3. เพื่อสร้างศูนย์ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์แม่ชีไทย

¹⁵⁵ มูลนิธิสถาบันแม่ชีไทย, “พระตำรัสพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าโสมสวลี พระวรราชทินนิตดา มาตุ ในโอกาสที่สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ในรัชกาลที่ 9 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ทรงเป็นผู้แทนพระองค์ ในพิธีการประชุมใหญ่คณะแม่ชีไทย ประจำปี 2561, แม่ชีสาร, วารสารรายปี ฉบับปรับปรุงใหม่ ปีที่ 7 ฉบับที่ 8 (มกราคม-ธันวาคม 2561): 18.

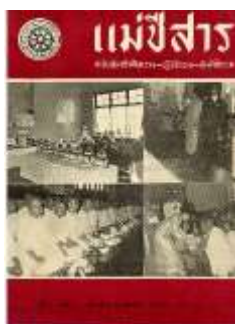
4. เพื่อให้เป็นศูนย์กลางของการเก็บข้อมูล เอกสาร รูปภาพต่าง ๆ รวมถึงหนังสืองานศพที่มีความสำคัญสำหรับการศึกษาประวัติศาสตร์ของแม่ชีไทยของสำนักชี

5. เพื่อรวบรวมบทความทางวิชาการ ไม่ว่าจะเป็นภาษาไทยหรือภาษาอังกฤษก็จะรวบรวมด้วยให้เป็นศูนย์แหล่งความรู้เกี่ยวกับแม่ชีไทย

การสร้างหอจดหมายเหตุแม่ชีไทยออนไลน์นี้ คณะผู้วิจัยจึงได้แต่หวังว่าเอกสารที่ได้รวบรวมไว้ในหอจดหมายเหตุที่บุคคลทั่วไปโดยเฉพาะอย่างแม่ชีคณะผู้วิจัยก็หวังว่าจะเปลี่ยนทัศนคติต่อแม่ชี เพราะว่าเอกสารและรูปภาพต่าง ๆ ก็แสดงให้เห็นว่าแม่ชีเป็นผู้สร้างสรรค์และมีส่วนร่วมในการเผยแผ่ การสอนพระพุทธศาสนาไม่น้อยทีเดียว เพราะฉะนั้น ถ้ามีความรู้แบบนี้เอกสารรูปภาพต่าง ๆ เป็นหลักฐานก็จะสามารถสร้างความภาคภูมิใจในตัวแม่ชีเองในประวัติศาสตร์ของตัวเองแล้วก็แม่ชีเองก็จะมีตัวอย่างสำหรับการสร้างชุมชนสำหรับการสร้างข้อตกลงรวมถึงมีตัวอย่างที่เป็นบุคคลที่เป็นนักปฏิบัติหญิงที่ดีเด่นที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์แล้วก็เป็นอย่างสำหรับสตรีในยุคปัจจุบันได้ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการปฏิบัติ การสร้างชุมชน การจัดกิจกรรมทางสังคมที่มีประโยชน์ต่อชุมชนถิ่นหรือสังคมไทย ดังเช่นสถาบันแม่ชีไทยที่ ปากท่อ จังหวัดราชบุรี ได้ดำเนินการ

การมีหอจดหมายเหตุแม่ชีไทยออนไลน์นี้ ก็จะทำให้เห็นว่าความสำคัญของการรักษาเอกสารรูปภาพต่าง ๆ เว็บไซต์นี้ก็มีคำแนะนำในการรักษาด้วย อีกทั้งจะเชิญชวนสำนักแม่ชีทั่วประเทศแล้วก็บุคคลทั่วประเทศให้ส่งเอกสารหรือข้อมูลมาให้เพื่อรักษาเพื่อเป็นประโยชน์แก่ทุกคน ไม่ว่าจะเป็นนักวิชาการ แม่ชี นักปฏิบัติธรรมที่สนใจเรียนรู้เรื่องเกี่ยวกับการปฏิบัติในสมัยเก่า เรื่องการจัดชุมชนเป็นต้น เพราะว่าในช่วงของการเก็บข้อมูล คณะผู้วิจัยเห็นว่าแม่ชีทั้ง 10 สำนัก เห็นถึงประโยชน์ของการเก็บเอกสารและให้ความร่วมมือให้เอกสารบางส่วนเพื่อให้คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการจัดทำหอจดหมายเหตุ

นอกจากนี้ หอจดหมายเหตุยังจะได้รวบรวมวารสารแม่ชีไทย ที่ชื่อว่า “แม่ชีสาร” เท่าที่จะหามาได้เพื่อรวบรวมและจัดเก็บในรูปแบบ Digitize ซึ่งทุกฉบับของแม่ชีสารจะเป็นประโยชน์ต่อผู้ศึกษาและมีคุณค่า เพราะเป็นประวัติเกี่ยวกับราชวงศ์ไทยกับแม่ชีไทย ประวัติสำนักแม่ชีไทยและข้อมูลส่วนอื่น ๆ ตลอดจนข้อมูลของพระผู้ใหญ่ก็อยู่ในนั้น เพราะฉะนั้นเป็นสิ่งที่ดีมากถ้ามีแหล่งข้อมูลซึ่งแม่ชีสารในปัจจุบันหาอ่านได้ยากมาก ดังตัวอย่างหนังสือที่จะเผยแพร่ผ่านหอจดหมายเหตุ

4.6 การพัฒนาศักยภาพแม่ชีไทยในพุทธศาสนาเถรวาทด้านการส่งเสริมการรู้พุทธศาสนาและการขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนาของชุมชนสตรีในสังคมไทย

4.6.1 การพัฒนาศักยภาพแม่ชีไทย

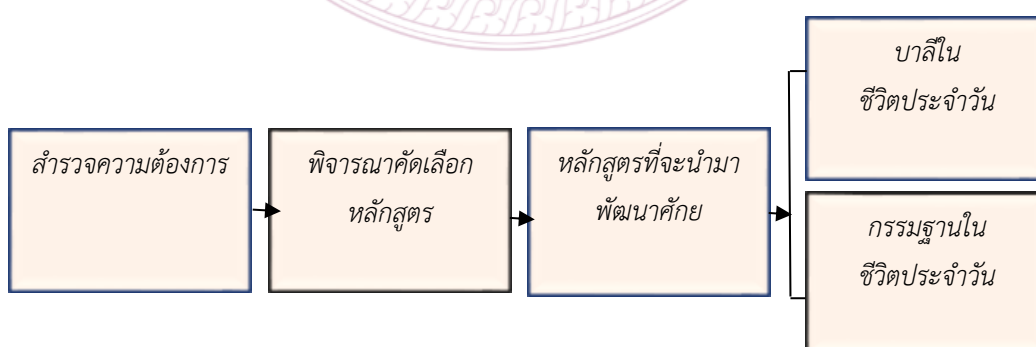
จากการลงพื้นที่สำรวจและศึกษาข้อมูลประวัติความเป็นมา การสร้างชุมชน วิถีชีวิตของการเป็นนักบวช การบริหารจัดการ และบทบาทหน้าที่ของแม่ชี จากสำนักแม่ชี 10 สำนัก คณะผู้วิจัยได้กำหนดกระบวนการพัฒนาศักยภาพแม่ชี ประกอบด้วย 6 ขั้นตอน คือ (1) สำรวจความต้องการ (2) กำหนดหลักสูตร (3) สรรหาและคัดเลือกผู้เข้าอบรม (4) พัฒนาศักยภาพ (5) ประเมินผลผู้เข้าอบรม (6) ติดตาม/ขยายผล มีรายละเอียด ดังนี้

ภาพที่ 4.39 การพัฒนาศักยภาพแม่ชีไทย แหล่งที่มา: ผศ.ดร.แม่ชีกฤษณา รักษาโหมและคณะวิจัย

จากนั้น นำมาวิเคราะห์และสังเคราะห์ประเด็นความต้องการในการพัฒนาศักยภาพของแม่ชี จากกลุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูลหลัก ผลการวิจัยพบว่า ผู้ให้ข้อมูลหลักมีความต้องการที่จะพัฒนาศักยภาพ 5 หัวข้อ ได้แก่ (1) ความรู้ในภาษาบาลี (2) ความรู้ในการพัฒนาจิต (3) ความรู้ในการใช้เทคโนโลยี (4) ความรู้ในการปฏิบัติกรรมฐาน และ (5) ความรู้ภาษาอังกฤษ จากนั้น คณะผู้วิจัยได้นำข้อมูลมาคัดเลือกกิจกรรมที่จะนำมาพัฒนาศักยภาพแม่ชี จาก 5 หัวข้อ หลังการพิจารณาแล้วได้ หัวข้อความรู้ในภาษาบาลีและความรู้ในการปฏิบัติกรรมฐาน ขึ้นตอนและผลลัพธ์ที่ได้เกิดจากกระบวนการ ดังนี้

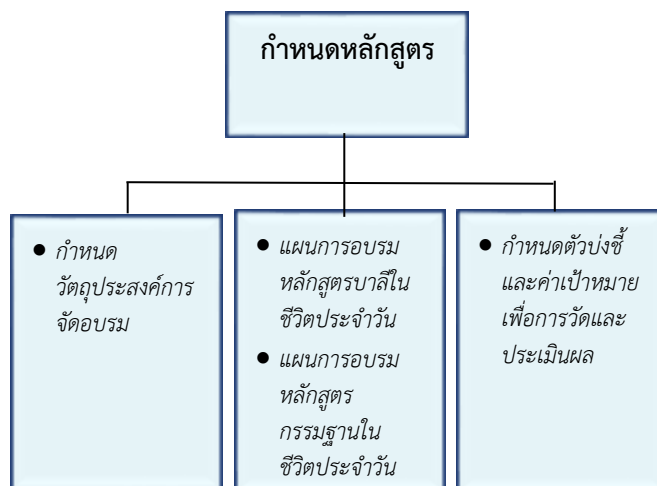
ขั้นตอนที่ 1 สำรวจความต้องการ

ภาพที่ 4.40 หลักสูตรการพัฒนาศักยภาพแม่ชีไทย

ขั้นตอนที่ 2 กำหนดหลักสูตรอบรม

ผลจากการดำเนินการคัดเลือกหัวข้อที่จะนำมาพัฒนาศักยภาพแม่ชีไทย คณะผู้วิจัยได้นำมากำหนดรูปแบบและกระบวนการในการจัดกิจกรรม ดังนี้

ภาพที่ 4.41 กำหนดหลักสูตรอบรม

1) กำหนดวัตถุประสงค์

1. เพื่อพัฒนาศักยภาพแม่ชีไทยในพุทธศาสนาเถรวาทด้านการส่งเสริมการรู้พุทธศาสนาและการขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนาของชุมชนสตรีในสังคมไทย ประกอบด้วย หัวข้อการอบรม (1) บาลีในชีวิตประจำวัน (2) ธรรมเนียมในชีวิตประจำวัน

2. เพื่อให้แม่ชีที่เข้าอบรมสามารถนำความรู้ไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและนำไปใช้ในการทำงานทางพระพุทธศาสนาได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

2) กำหนดแผนการอบรม

คณะผู้วิจัย ได้กำหนดรูปแบบการจัดกิจกรรม ชื่อโครงการ พัฒนาศักยภาพแม่ชีไทย ประกอบด้วย หัวข้อการอบรม 2 หัวข้อ คือ บาลีในชีวิตประจำวัน และ ธรรมเนียมในชีวิตประจำวัน จากนั้น ได้กำหนดแผนการอบรมแต่ละหัวข้อจำนวนหัวข้อละ 15 ครั้ง และวิทยากรในการอบรม ดังนี้

แผนการอบรม “ภาษาบาลีในชีวิตประจำวัน”

อาจารย์ประจำหลักสูตรการอบรม: พระมหาสาโรจน์ ปญฺญาวชิโร (ป.ธ. 9)

อบรมวันจันทร์ พุธ และศุกร์ เวลา 13.30 น.-15.00 น. ออนไลน์ผ่านระบบ Zoom

ครั้งที่	วัน/เดือน/ปี	รายละเอียดเนื้อหา
1	จ. 13 มี.ค. 66	สิ่งล้ำค่าภาษาบาลี
2	พ. 15 มี.ค. 66	ฝึกอ่าน, เขียนภาษาบาลีอย่างง่าย
3	ศ. 17 มี.ค. 66	ประวัติคณะแม่ชี
4	จ. 20 มี.ค. 66	ฝึกแปลคำถวายสังฆทาน
5	พ. 22 มี.ค. 66	คำไวพจน์ของพระพุทธเจ้า
6	ศ. 24 มี.ค. 66	ศึกษาความหมายและคุณสมบัติอุบาสกอุบาสิกา
7	จ. 27 มี.ค. 66	ฝึกแปล คำถวายข้าวพระพุทธ

- 8 พ. 29 มี.ค. 66 ผีกแปลพุทธศาสนสุภาษิตข้อคิดเตือนใจ
- 9 ศ. 31 มี.ค. 66 วิเคราะห์ศัพท์ว่า “บุญ” ในภาษาบาลี, บุญกิริยาวัตถุ 10
- 10 จ. 3 เม.ย. 66 ถอดรหัสคาถา “อุ อา กะ สะ” หัวใจเศรษฐี
- 11 พ. 5 เม.ย. 66 หลักธรรมครองใจคน
- 12 ศ. 7 เม.ย. 66 ผีกแปลบทสวดให้พร
- 13 จ. 10 เม.ย. 66 ศึกษาจำนวนตัวเลขในภาษาบาลี
- 14 พ. 12 เม.ย. 66 วิเคราะห์ศัพท์สังฆทาน, ถวายอย่างไรให้ได้บุญสูงสุด
- 15 ศ. 14 เม.ย. 66 ผีกแปลบทสวดอริยธรรมาถา

แผนการอบรม “กรรมฐานในชีวิตประจำวัน”

อาจารย์ประจำหลักสูตรการอบรม: พระมหานุกูล อภิปัญโญ, (ป.ธ.9), ดร.

อบรมวันอังคาร พฤหัสบดี และเสาร์ เวลา 13.30 น.-15.00 น. ออนไลน์ผ่านระบบ Zoom

ครั้งที่	วัน/เดือน/ปี	รายละเอียดเนื้อหา
1	อ. 14 มี.ค.66	ทบทวนความรู้เรื่องกรรมฐาน และประเมินความรู้ก่อนอบรม
2	พ. 16 มี.ค.66	กำหนดคุณลมหายใจ (อานาปานบรรพ)
3	ส. 18 มี.ค.66	กำหนดอิริยาบถใหญ่ (อิริยาบถบรรพ)
4	อ. 21 มี.ค.66	กำหนดคุณความรู้สึก (สัมปชัญญะบรรพ)
5	พ. 23 มี.ค.66	กำหนดใส่ใจสกปรก ไม่สะอาด (ปฏิกูลมนสิการบรรพ)
6	ส. 25 มี.ค.66	กำหนดใส่ใจ ดิน น้ำ ลม ไฟ (ธาตุมนสิการบรรพ)
7	อ. 28 มี.ค.66	กำหนดพิจารณาป่าช้า 9 (นวสัทธาบรรพ)
8	พ. 30 มี.ค.66	กำหนดตามดูอาการสุข ทุกข์ เฉย ๆ (เวทนาบรรพ)
9	ส. 1 เม.ย.66	กำหนดตามดูใจ (จิตตบรรพ)
10	อ. 4 เม.ย.66	กำหนดตามดูรูป นาม ชันธ์ 5 (ขันธะบรรพ)
11	พ. 6 เม.ย.66	กำหนดตามดูสังโยชน์ 10 ผ่านการรับรู้ (อายตนะบรรพ)
12	ส. 8 เม.ย.66	กำหนดตามดูกิเลสเครื่องกั้น (นิวรณ์บรรพ)
13	อ. 11 เม.ย.66	กำหนดตามดูองค์แห่งการรู้แจ้ง (โพชฌงค์บรรพ)
14	พ. 13 เม.ย.66	กำหนดตามดูอริยสัจ 4 (สัจจบรรพ)
15	ส. 15 เม.ย.66	สรุปบทเรียนและประเมินผลหลังอบรม

3) กำหนดตัวบ่งชี้และค่าเป้าหมายเพื่อการวัดและประเมินผล

คณะผู้วิจัย ได้กำหนดตัวบ่งชี้และค่าเป้าหมายเพื่อการวัดและประเมินผลก่อนและหลังการอบรม ซึ่งจะทำให้การประเมินจากผู้เข้ารับการอบรมทั้ง 2 หัวข้อ ดังนี้

เกณฑ์ในการพิจารณาค่าเฉลี่ยของคะแนนก่อนและหลังการอบรม ดังนี้

ค่าเฉลี่ย 0.00 - 1.50 = มีความคิดเห็นในระดับน้อยมาก

ค่าเฉลี่ย 1.51 - 2.50 = มีความคิดเห็นในระดับน้อย

ค่าเฉลี่ย 2.51 - 3.50 = มีความคิดเห็นในระดับปานกลาง

ค่าเฉลี่ย $3.51 - 4.50$ = มีความคิดเห็นในระดับมาก

ค่าเฉลี่ย $4.51 - 5.00$ = มีความคิดเห็นในระดับมากที่สุด

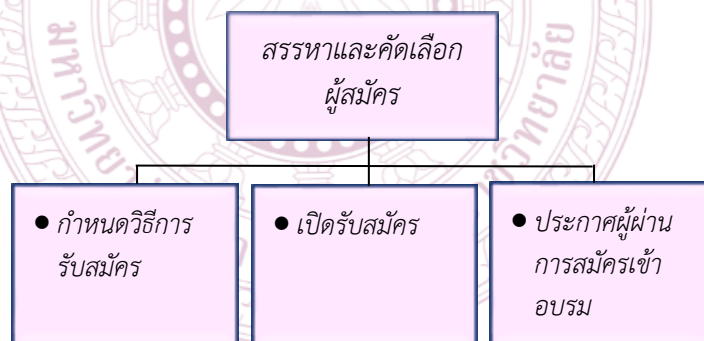
ตัวชี้วัดและเป้าหมาย

	ตัวชี้วัด	เป้าหมาย
1	ค่าคะแนนผลการทดสอบของผู้เข้าอบรมหัวข้อบาลีในชีวิตประจำวัน	≥ 5 คะแนน จากคะแนนเต็ม 10 คะแนน
2	ค่าเฉลี่ยผลการทดสอบผู้เข้าอบรมหัวข้อกรรมฐานในชีวิตประจำวัน	≥ 3.00 จากค่าเฉลี่ยเต็ม 5

ภาพที่ 4.42 ตัวบ่งชี้และค่าเป้าหมายเพื่อการวัดและประเมินผล

3. เป็ตรับสมัครผู้เข้าร่วมกิจกรรม

สรรหาและคัดเลือกผู้สมัครผู้เข้าร่วมกิจกรรม

ภาพที่ 4.43 กำหนดหลักสูตรอบรม

คณะผู้วิจัยได้กำหนดวิธีการรับสมัครผู้เข้าอบรม 2 วิธี ได้แก่

1) ลงพื้นที่รับสมัคร

- วันที่ 19 กุมภาพันธ์ 2566 รับสมัครที่สำนักแม่ชีไทยสันติมาคม จังหวัดปราจีนบุรี
- วันที่ 23 กุมภาพันธ์ 2566 รับสมัครที่สถาบันแม่ชีไทย ปากท่อ จังหวัดราชบุรี

2) รับสมัครออนไลน์

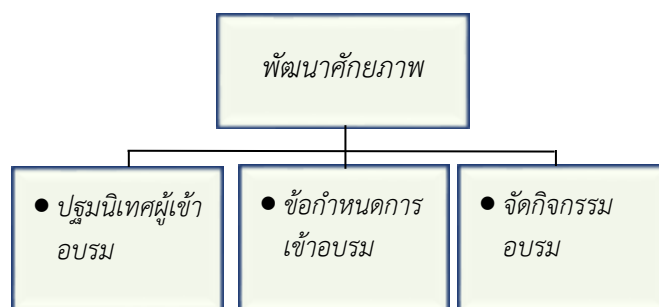

แบบฟอร์ม <https://forms.gle/Vm32iLU9VeN9Kn988>

3) คณะผู้วิจัยพิจารณาผู้สมัครเข้าอบรม และผลจากการเปิดรับสมัครตั้งแต่วันที่ 19 กุมภาพันธ์ - 8 มีนาคม 2566 ได้ผู้สมัครหัวข้อบาลีในชีวิตประจำวัน จำนวน 22 ราย และหัวข้อ

กรรมฐานในชีวิตประจำวัน จำนวน 22 ราย รวมทั้งสิ้น 44 ราย ทั้งนี้ มีผู้สมัครทั้ง 2 หัวข้อจำนวน 16 ราย จากนั้น ประกาศรายชื่อผู้ผ่านการรับสมัคร

4. จัดกิจกรรมพัฒนาศักยภาพ

ภาพที่ 4.44 จัดกิจกรรมพัฒนาศักยภาพ

1) ปฐมนิเทศผู้เข้าร่วมอบรม

จากขั้นตอนการเปิดรับสมัคร คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการประกาศผลการรับสมัครทั้ง 2 หัวข้อ จำนวนทั้งสิ้น 44 ราย ลงนามในประกาศโดยหัวหน้าชุดโครงการวิจัย ประกาศ ณ วันที่ 3 มีนาคม 2566 ทั้งนี้ ได้ทำการปฐมนิเทศผู้เข้าอบรมและชี้แจงข้อปฏิบัติร่วมกันในระหว่างการอบรม ดังนี้

การปฐมนิเทศ

โครงการวิจัย เรื่อง การพัฒนาศักยภาพแม่ชีไทยในพุทธศาสนาเถรวาทด้านการส่งเสริมการรู้
พระพุทธรูปและการขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนาของชุมชนสตรีในสังคมไทย
วันที่ 9 มีนาคม 2566 เวลา 12.00-13.00 น. ออนไลน์ผ่านระบบ Zoom

หัวหน้าโครงการวิจัย: ผศ.พิเศษ ดร.อรชร ไกรจักร์

วัตถุประสงค์ของโครงการ : เพื่อพัฒนาศักยภาพของแม่ชีด้านการรู้ภาษาบาลีและการปฏิบัติ
กรรมฐาน และยังผลประโยชน์ต่อการพัฒนาตนเองให้เป็นผู้มีความรู้ ความสามารถ เพิ่มพูนทักษะและ
ประสบการณ์

กำหนดวัน เวลา อบรม

- หัวข้อ “บาลีในชีวิตประจำวัน” ระหว่างวันที่ 13 มี.ค.-14 เม.ย.66 (15 ครั้ง) เรียนทุกวัน
จันทร์ พุธ และศุกร์ เวลา 13.30-15.00 น. วิทยากร พระมหาสาโรจน์ ปญญาวิโร (ป.ธ.
9) อบรมออนไลน์ผ่านระบบ Zoom

- หัวข้อ “กรรมฐานในชีวิตประจำวัน” ระหว่างวันที่ 14 มี.ค.-15 เม.ย.66 (15 ครั้ง) เรียนทุกวันอังคาร พุธ ศุกร์ และเสาร์ เวลา 13.30-15.00 น. วิทยากร พระมหานุกูล อภิปัญญา, (ป.ธ.9), ดร. อบรมออนไลน์ผ่านระบบ Zoom

จำนวนผู้เข้าอบรม:

หัวข้อ	จำนวน (คน)
บาลีในชีวิตประจำวัน	22
กรรมฐานในชีวิตประจำวัน	22
รวมทั้งสิ้น	44

ข้อกำหนดในการเข้าอบรม

1. ผู้เข้าอบรมโปรดเข้าอบรมตามวัน เวลา และหัวข้อที่ลงทะเบียนรับการอบรม
2. ผู้เข้าอบรมต้องรับการประเมินความรู้ก่อนและหลังการอบรม
3. ห้องอบรมออนไลน์จะเปิดก่อนเวลาโดยประมาณ 13.20 น.
4. ขอความร่วมมือในการเปิดกล้องขณะเข้าอบรมและการมีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนรู้
5. หากท่านใดไม่สามารถเข้าอบรมในครั้งต่อไปได้ กรุณาแจ้งวิทยากรให้ทราบล่วงหน้า
6. การอบรมทุกครั้งจะบันทึกข้อมูลและเผยแพร่ใน Google Drive, youtube เพื่อการทบทวนย้อนหลัง

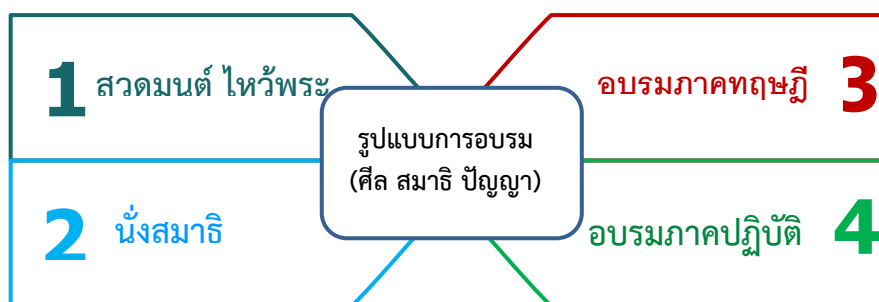
ประโยชน์ที่ได้รับ

1. ผู้เข้าร่วมอบรมมีความรู้ความเข้าใจในภาษาบาลีและการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตลอดจนการนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้
2. ผู้เข้าร่วมอบรมสามารถนำความรู้ที่ได้ไปพัฒนาและถ่ายทอดให้กับแม่ชีในสำนักและการทำงานที่เกี่ยวข้องต่อสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ
3. ผู้เข้าร่วมอบรมจะได้รับคำตอบและเกียรติบัตรเมื่อเข้าอบรมครบตามหลักสูตร

3) จัดกิจกรรมอบรม

การจัดกิจกรรมอบรมในรูปแบบออนไลน์ผ่านระบบ Zoom ทั้ง 2 หัวข้อ จำนวน หัวข้อละ 15 ครั้ง โดยคณะผู้วิจัยได้เข้าร่วมการอบรมทุกครั้ง ร่วมกับวิทยากรตามแผนการอบรม โดยเนื้อหาของการอบรมบาลีในชีวิตประจำวัน ประกอบด้วย กำเนิดภาษาบาลี การฟัง การพูด การอ่าน และการเขียน เบื้องต้นเพื่อนำมาใช้ในชีวิตประจำวัน และเนื้อหาของการอบรมกรรมฐาน ประกอบด้วย ความเข้าใจเกี่ยวกับสมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐาน และนำสู่การปฏิบัติกรรมฐาน ทั้ง 2 หัวข้อ การอบรมมีรูปแบบการอบรมที่กำหนดไว้เป็นพื้นฐาน คือ ก่อนอบรมจะนำสวดมนต์ ไหว้พระ และนั่งสมาธิ จากนั้น นำเข้าสู่เนื้อหาและการปฏิบัติ (การทำแบบฝึกหัดและนั่งกรรมฐาน)

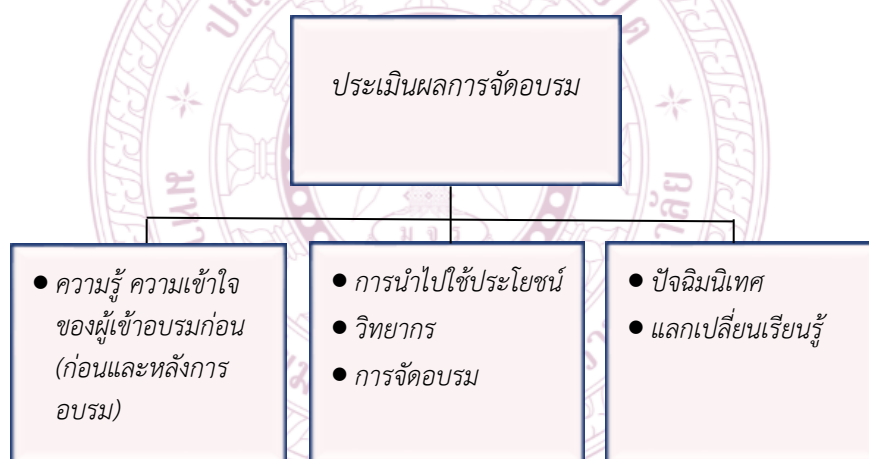

ภาพที่ 4.45 รูปแบบการอบรม แหล่งที่มา: ผศ.ดร.แม่ชีกฤษณา รักษาโณและคณะวิจัย

5. ประเมินผลการจัดอบรม

5.1 ประเมินผลลัพธ์กิจกรรม

คณะผู้วิจัยได้กำหนดรายละเอียดของการประเมินผลการจัดกิจกรรมอบรมหัวข้อบาลีในชีวิตประจำวันและกรรมฐานในชีวิตประจำวัน ดังนี้

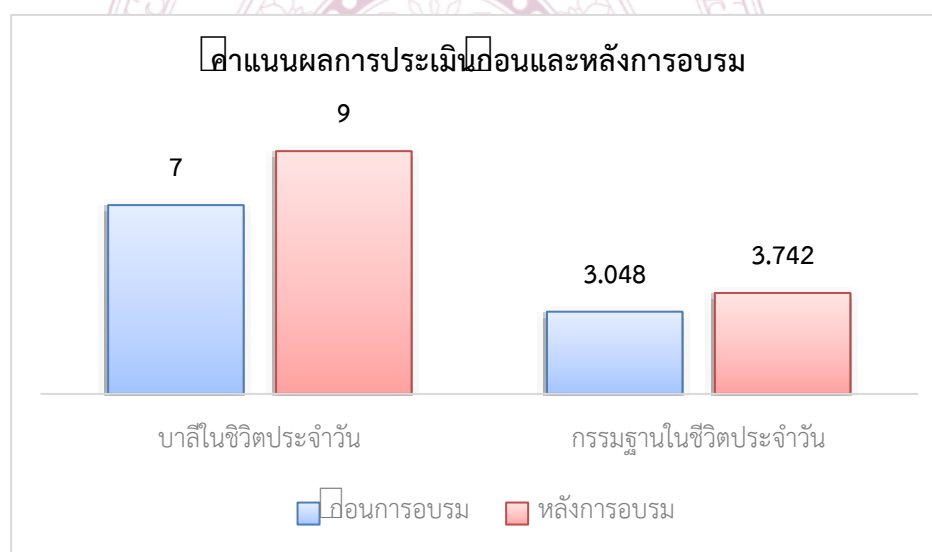
ภาพที่ 4.46 ประเมินผลการจัดอบรม

ทั้งนี้ ในการอบรมได้กำหนดการประเมินผลความรู้ ความเข้าใจของผู้เข้าอบรมทั้งก่อนและหลังการอบรม ได้ผลประเมิน ดังนี้

	ตัวชี้วัด	เป้าหมาย	ผลลัพธ์	
1	ค่าคะแนนผลการทดสอบของผู้เข้าอบรมหัวข้อบาลีในชีวิตประจำวัน	≥ 5 คะแนน จากคะแนนเต็ม 10 คะแนน	ก่อนอบรม 7 คะแนน	หลังอบรม 9 คะแนน
2	ค่าเฉลี่ยผลการทดสอบผู้เข้าอบรมหัวข้อกรรมฐานในชีวิตประจำวัน	≥ 3.00 จากค่าเฉลี่ยเต็ม 5	ก่อนอบรม 3.048	หลังอบรม 3.742

ภาพที่ 4.47 ผลคะแนนการประเมินความรู้ก่อนและหลังการอบรมภาษาบาลีในชีวิตประจำวันและกรรมฐานในชีวิตประจำวัน

นำเสนอเปรียบเทียบค่าคะแนนการประเมินความรู้ก่อนและหลังการอบรมภาษาบาลีในชีวิตประจำวันและกรรมฐานในชีวิตประจำวัน ดังนี้

ภาพที่ 4.48 การประเมินความรู้ก่อนและหลังการอบรมภาษาบาลีในชีวิตประจำวันและกรรมฐานในชีวิตประจำวัน

หากพิจารณาตามหัวข้อการอบรมและรายด้านของการประเมินผล การประเมินผลมีรายละเอียดต่อไปนี้

1) หัวข้อ บาลีในชีวิตประจำวัน

ภาพที่ 4.49 ผลการประเมินการนำความรู้ไปใช้ หัวข้อ บาลีในชีวิตประจำวัน

ภาพที่ 4.51 ผลการประเมินวิทยากร หัวข้อ บาลีในชีวิตประจำวัน

ภาพที่ 4.52 ผลการประเมินการจัดอบรม หัวข้อ บาลีในชีวิตประจำวัน

2.2) หัวข้อ มาตรฐานในชีวิตประจำวัน

ภาพที่ 4.53 ผลการประเมินการนำความรู้ไปใช้ หัวข้อ มาตรฐานในชีวิตประจำวัน

ภาพที่ 4.54 ผลการประเมินวิทยาการ หัวข้อ มาตรฐานในชีวิตประจำวัน

ภาพที่ 4.55 ผลการประเมินการจัดอบรม หัวข้อ มาตรฐานในชีวิตประจำวัน

5.2 ปัจฉิมนิเทศและผลลัพธ์กิจกรรม

ปัจฉิมนิเทศและแลกเปลี่ยนเรียนรู้

2.1) ปัจฉิมนิเทศการอบรม

การปัจฉิมนิเทศผู้เข้ารับการอบรมหัวข้อ บาลีในชีวิตประจำวัน และกรรมฐานในชีวิตประจำวัน โดยได้กำหนดกิจกรรมในวันปัจฉิมนิเทศ ไว้ดังนี้

การปัจฉิมนิเทศ	
15.30-15.40 น.	กล่าวขอบคุณผู้เข้าร่วมอบรม - กล่าวขอบคุณ - การนำส่งวุฒิปัตตราไปรษณีย์และผ่านไลน์กลุ่ม - ขอความร่วมมือผู้อบรมได้ทำแบบทดสอบความรู้และแบบประเมินการเข้าร่วมกิจกรรม - การโอนเงินร่วมบุญกับผู้เข้าอบรม
15.41-15.50 น.	กล่าวให้กำลังใจผู้เข้าอบรม พระวิทยากร
15.51-16.00 น.	กล่าวขอบคุณทีมงานโครงการวิจัย ตัวแทนผู้เข้าร่วมอบรม 1 ท่าน
16.00-16.10 น.	กล่าวให้โอวาท ผศ. ดร.แม่ชีกฤษณา รักษาโฉม
16.10 น.	ถ่ายภาพร่วมกัน

คณะผู้วิจัย ได้รวบรวมคำกล่าวบางช่วงของการปัจฉิมนิเทศ จากพระอาจารย์ผู้อบรมและผู้เข้าอบรม ไว้ดังนี้

ในเบื้องต้นขออนุโมทนาคณะทีมวิจัย ซึ่งมีอาจารย์แม่ชีกฤษณา รักษาโฉม ผู้เมตตาต่อนิสิต และมีอาจารย์อรชร คอยดูแลนิสิตตลอดมา นับว่าเป็นโอกาสดี โอกาสทอง โอกาสอันล้ำค่า ที่ได้เข้ามาถ่ายทอดเรื่องราวภาษาบาลี ในหัวข้อบาลีในชีวิตประจำวัน เมื่อพูดถึงบาลีในชีวิตประจำวัน จึงหยิบยกสิ่งที่แม่ชีเจอในชีวิตประจำวัน เอนั้นมาพูดคุยเชื่อมโยงไปหาหลักไวยากรณ์และดูว่าพระพุทธเจ้ากล่าวไว้อย่างไรบ้าง เพื่อให้สามารถศึกษาพระธรรมวินัยจากต้นฉบับพระคัมภีร์ได้โดยตรง ถ่องแท้ ไม่

ต้องพึงพาใคร ดังคำว่า อัตตาหิ อัตตโน นาโถ และสามารถประพจน์ตามธรรมวินัยได้ถูกต้อง และสามารถแนะนำบอกกล่าวพระธรรมวินัยให้กว้างขวาง โดยนำเทคโนโลยีมาร่วมเผยแพร่ศาสนาได้ ทั้งคุณแม่ชีที่อยู่ต่างประเทศก็ได้เรียนรู้และนำไปใช้ได้ นอกจากนี้ การสะท้อนถึงการทำแบบฝึกหัดด้วยการเขียนตอบส่งเข้ามาในไลน์กลุ่ม แสดงถึงความตั้งใจและใส่ใจเขียน เพราะผู้เข้าร่วมอบรมเขียนด้วยลายมือที่บรรจง สวยงาม มีส่วนร่วมในการอบรมและทำการบ้าน ขออนุโมทนา สตรีเป็นผู้มีศักยภาพ ดังที่พระอานนทได้เคยทูลถามพระพุทธเจ้าเรื่องการบรรลุธรรม พระพุทธเจ้าจึงได้ให้ผู้หญิงเข้ามาบวชขออำนาจพระแก้อุปบม¹⁵⁶

ตัวแทนผู้เข้าอบรม กล่าวขอบคุณคณะผู้วิจัยและวิทยากร ดังคำกล่าวต่อไปนี้

แม่ชีปัญญาภรณ์ แสงคำ กล่าวขอบคุณพระอาจารย์ที่ได้เมตตา อนุเคราะห์สอน สนุกมาก เปิดโลกทัศน์ได้มาก แต่ก่อนมองว่าภาษาบาลีเป็นภาษาที่ยาก รู้สึกชอบบาลี ถ้าเป็นไปได้จะไปสอบ และขอขอบคุณคณะผู้จัดอบรมได้ความรู้มาก ๆ สารมาก ค่ะ และอนุโมทนากับแม่ ๆ ที่เข้าร่วมอบรมด้วยกัน¹⁵⁷

แม่ชีบุญล้อม เผือกเทศ กล่าวขอบคุณพระอาจารย์สาโรจน์ได้สร้างแรงบันดาลใจ ให้แม่ชีได้เรียนภาษาบาลี และขอขอบคุณแม่ชีกาญจน์ และแม่ชีสุนีย์ ที่คอยตามให้เรียน บาลีที่พระอาจารย์สอน แม่ชีจะเอาไปต่อยอด ทบทวน และขอบคุณทุกท่าน¹⁵⁸

แม่ชีมาริสา ซาติพระนงค์ศักดิ์ กล่าวไว้ว่า สิ่งที่ได้ปฏิบัติก็ยังปฏิบัติอยู่และได้ความรู้เพิ่มเติม น้อมเอาความรู้มาปฏิบัติ และตอนที่ตอบแบบประเมิน 15 วันของหลักสูตร แต่ถ้าจะดีกว่านี้ น่าจะประมาณ 1 เดือนที่จะทำให้ความรู้ได้มากกว่านี้ แต่เนื้อหา 15 ก็ได้รับประโยชน์เป็นอย่างมาก ขออนุโมทนาบุญ

แม่ชีบุญลิริ ประเสริฐ พระอาจารย์ให้ความรู้กระจ่าง ตรงกับสายพระพุทธเจ้าตรัสรู้ ดีใจมากที่ได้มาพบวิธีการที่ถูกต้องที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้¹⁵⁹

แม่ชีสมใจ ด่านน้อย การที่เจริญรู้หนอ รู้หนอ เหมือนที่เราป่วย มีบาดแผล รู้หนอเหมือนยาที่คอยรักษาบาดแผล การที่พระอาจารย์บอกแบบนี้ คือการรักษาบาดแผล¹⁶⁰

¹⁵⁶ พระมหาสาโรจน์ ปญญาวิโร (ป.ธ. 9), กล่าวให้กำลังใจและแรงบันดาลใจแก่ผู้เข้าร่วมอบรม เมื่อวันที่ 12 เมษายน 2566.

¹⁵⁷ แม่ชีปัญญาภรณ์ แสงคำ, ตัวแทนกล่าวขอบคุณการอบรมหัวข้อ บาลีในชีวิตประจำวัน เมื่อวันที่ 12 เมษายน 2566.

¹⁵⁸ แม่ชีบุญล้อม เผือกเทศ, ตัวแทนกล่าวขอบคุณการอบรมหัวข้อ บาลีในชีวิตประจำวัน เมื่อวันที่ 12 เมษายน 2566.

¹⁵⁹ แม่ชีบุญลิริ ประเสริฐ, ตัวแทนกล่าวขอบคุณการอบรมหัวข้อ ธรรมเนียมในชีวิตประจำวัน เมื่อวันที่ 15 เมษายน 2566.

¹⁶⁰ แม่ชีสมใจ ด่านน้อย, ตัวแทนกล่าวขอบคุณการอบรมหัวข้อ ธรรมเนียมในชีวิตประจำวัน เมื่อวันที่ 15 เมษายน 2566.

แม่ชีบุญหอม เอี่ยมสมบุญชัย กล่าวว่ามีกิจกรรม พระอาจารย์ ด้วยภาษาบาลี และกล่าวขอบคุณว่า ที่อาจารย์สอนมา บางอย่างก็เพิ่มความจำ บางอย่างไม่เข้าใจก็ถูกเปิดเผย จนกระทั่งมาได้ฟังพระอาจารย์พูด เข้าใจว่า อารมณ์มันก็เฉยเป็น การใช้พอง ยุบ สอนเด็ก เพื่อให้ได้ปฏิบัติตามแบบพิธีได้ ถ้าเราจะวางจิตได้ดีก็สามารถเข้าวิปัสสนารูป นามได้ โยงเข้าถึงกันได้ ทำให้เข้าใจยิ่งขึ้น ในพระไตรปิฎกนำมาให้ดูนั้น กราบสาธุค่ะ และขอบคุณอาจารย์ทุกท่านที่นำเสนอออนไลน์ ทำให้รู้กว้างขวางมากขึ้น¹⁶¹

แม่ชีวลัยพร อุดมมะ เมื่อก่อนไม่เข้าใจ อยากเรียนเพิ่มเติม เมื่อมีโอกาสแม่ชีก็อยากจะเรียนเพิ่ม บาลีก็รู้แต่ก็ยังไม่เก่ง ขอขอบคุณอาจารย์ทุกท่าน กราบขอบคุณหลวงพ่อมหานุกูล¹⁶²

แม่ชีศรีสุตา ท้วมสมบุญ แต่ก่อนไม่ได้เรียนทฤษฎี เน้นการเรียนปฏิบัติ แต่พอมาเรียนก็มี ความเข้าใจวิปัสสนากรรมฐานมากขึ้น สามารถนำไปเผยแผ่ได้ต่อ มีความเข้าใจ มีความรู้มากขึ้น¹⁶³

แม่ชีวลัยพรรณ โตรุ่งกิจมั่งมี อยากให้เปิดอบรมต่อค่ะ ทำให้ได้นำมาพัฒนาตนเองได้ทั้ง อารมณ์และการเดิน กราบขอบพระคุณค่ะ ขอให้มันแบบนี้¹⁶⁴

พระมหานุกูล อภิปัญโญ ได้กล่าวว่าการพัฒนาศักยภาพแม่ชีสู่การนำไปปฏิบัติ เริ่มต้นจากพัฒนาศักยภาพของแม่ชี มีความหมายในการอบรมครั้งนี้ว่า คุณแม่แต่ละท่านมีศักยภาพอยู่แล้ว หากแต่เข้ามาเพื่อ Up-grade เพิ่มศักยภาพให้แม่ชี แต่ศักยภาพในที่นี้ Potentiality หมายถึงว่า อยู่แต่ในใจ หากมีอย่างเดียวกันจะไม่ค่อยมีประโยชน์หรือมีประโยชน์น้อยมาก ศักยภาพหากไม่ได้เอาออกมาเพราะอยู่แค่ข้างในใจ เปรียบเหมือน เมตตา มุทิตา และอุเบกขา เป็นคุณธรรมที่อยู่ในใจ หากไม่นำออกมาใช้ประโยชน์ก็น้อยมาก จากนั้น พิจารณา Implementation “เปลี่ยนความคิดให้เป็นความจริง (Implementation)” “ด้วยวิธีการลงมือทำ เอาออกมาทำให้ได้ (Actuality)” หากมี ศักยภาพแต่ไม่นำไปลงมือปฏิบัติและขยายผลให้เป็นประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น ต้องเอาออกมาทำให้ได้ ภาษาพระพุทเจ้าเรียกว่า “ภาวนา (Action)” ในที่นี้อาจจะเอาออกมาบอกกล่าวพูดคุยเพราะ เมตตาจะออกมาจากกวางา หรือการกระทำ การเดิน หันซ้าย ขวา ทำอย่างไรให้คนเห็นว่าเราแล้วรู้สึก ว่าเรากำลังเจริญสติอยู่ เป็นมงคลแต่สายตาของผู้พบเห็น แสดงออกมาให้คนอื่นประทับใจ ซึ่งเป็นสิ่งที่ผู้อื่นต้องการเห็น หากคุณแม่ท่านใดไม่เก่งในการสอน การบรรยาย แต่สามารถแสดงออกมาด้วยการ

¹⁶¹ แม่ชีบุญหอม เอี่ยมสมบุญชัย, ตัวแทนกล่าวขอบคุณการอบรมหัวข้อ ธรรมเนียมในชีวิตประจำวัน เมื่อวันที่ 15 เมษายน 2566.

¹⁶² แม่ชีวลัยพร อุดมมะ, ตัวแทนกล่าวขอบคุณการอบรมหัวข้อ ธรรมเนียมในชีวิตประจำวัน เมื่อวันที่ 15 เมษายน 2566.

¹⁶³ แม่ชีศรีสุตา ท้วมสมบุญ, ตัวแทนกล่าวขอบคุณการอบรมหัวข้อ ธรรมเนียมในชีวิตประจำวัน เมื่อวันที่ 15 เมษายน 2566.

¹⁶⁴ แม่ชีวลัยพรรณ โตรุ่งกิจมั่งมี, ตัวแทนกล่าวขอบคุณการอบรมหัวข้อ ธรรมเนียมในชีวิตประจำวัน เมื่อวันที่ 15 เมษายน 2566.

จิตใจให้สงบ มีความสุข ร่มเย็น และเป็นการสั่งสมบุญบารมี และยังส่งผลให้ผู้เข้าอบรมได้นำความรู้ และประสบการณ์ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันในระหว่างการอบรมมาพัฒนาศักยภาพตนเอง ถ่ายทอดความรู้ให้กับผู้อื่นและเป็นประโยชน์ต่อการทำงานทางพระพุทธศาสนาได้เป็นอย่างดี¹⁶⁶

2.2 การแลกเปลี่ยนเรียนรู้หลังการอบรม

แม่ชีนริศรา ศกุนตารักษ์ เคยปฏิบัติที่วัดพระธาตุศรีจอมทอง ทีโคเอ้ง แต่ที่ออสเตรเลียก็ ใช้การเพ่ง ให้จินตนาการ ยิ่งงกับจุดยืนตัวเอง เพราะหากสอนชาวต่างชาติจะไม่ได้รับการยอมรับ เป็นสิ่ง ที่ถูกต้องหรือไม่ และเรื่องจักระ เป็นสมถเหมือนกันหรือไม่ ไม่ใช่เป็นทางของพระพุทธเจ้า¹⁶⁷

พระอาจารย์บุญกุล อธิบายว่า หลักการเพ่ง คือการจดจ่อ วัตถุใดวัตถุหนึ่ง เรียกว่า เพ่ง อารมณ์ เรียกว่า สมถกรรมฐาน วัดพระธาตุศรีจอมทองสอนวิปัสสนา แต่สมัยพุทธกาล สมาธิและ วิปัสสนาเกื้อกูลกันอย่างมั่นคงและแน่นแฟ้น มีในพระไตรปิฎก มจร. เล่ม 15 หน้า 373 แปลเรื่องฉาน คือ ตัวสมาธิ ปัญญา คือ วิปัสสนา ดังนั้น สมาธิและปัญญาก็อยู่ด้วยกัน แต่ปัจจุบันอาจารย์สอนหลาย ท่านจะแยกกันระหว่างสมาธิกับปัญญา สอนเด็กต้องสอนสมาธิ ปรากฏการณ์แบบนี้ อาจจะไม่ถูกกับ การปฏิบัติของแต่ละคน แต่อย่างไรก็ตาม เราสามารถนำเอามาพัฒนาเป็นการสอนของเราเองได้ เกิด การบูรณาการใหม่ และจักระ เป็นสายพลังจักรวาล มองว่าสมาธิเป็นเรื่องวิปัสสนา แต่พระอาจารย์ มองว่าจักระเป็นสมาธิ จักะจะเป็นปัญหาให้ติดสมาธิ พระพุทธเจ้าสอนเวลาที่มีสมาธิก็ให้กำหนดรู้ใน จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน แต่ว่าการเห็นแจ้งกำหนดรู้หนอ มีสมาธิหนอ ต้องกำหนดให้ทัน พอมีสมาธิ แล้วทำให้ผู้ปฏิบัติติดสมาธิ ไปต่อไม่ได้ การสอนควรเน้นพระไตรปิฎก อรรถกถาจากพระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นหลักธรรมของพระพุทธเจ้า¹⁶⁸

แม่ชีกฤษณา มองว่าเทคนิคของแต่ละคนไม่เหมือนกัน แต่ไปสู่เป้าหมายเดียวกัน เราต้อง กลับมาที่จุดยืนในพระไตรปิฎก เล่ม 10 พระพุทธเจ้าสอนอย่างไร ได้อธิบายหมวดกายา ลมหายใจ ปา ข้ำ 9 กองจิตผ่านกายา ผ่านความรู้สึก ผ่านธรรมา แล้วไปอ่านอรรถกถา เรื่องนกแขกเต้า ภิกษุสอนให้ เจริญสติปัฏฐาน เป็นที่น่าสนใจว่าทำไมสัตว์เดรัจฉานจึงสนใจสติปัฏฐาน แม้แต่เรื่องอากาศดี คน อารมณ์ดี ก็สนใจสติปัฏฐาน ท้ายที่สุด ประเด็นสมาธิ เป็นสมถะ ปัญญา คือ วิปัสสนา¹⁶⁹

แม่ชีวิไลลักษณ์ สมประกอบ ได้สอนเด็ก ๆ ว่า ใครถนัดอะไรให้ใช้ทางนั้น เป็นทุนให้เรา ได้ แม่ชีตอบแบบนี้ ผิดหรือไม่¹⁷⁰

¹⁶⁶ แม่ชี ดร.กฤษณา รักษาโฉม, กล่าวให้โอวาทผู้เข้าอบรมหัวข้อ บาลีในชีวิตประจำวัน เมื่อวันที่ 12 และอบรมหัวข้อ ธรรมฐานในชีวิตประจำวัน เมื่อวันที่ 15 เมษายน 2566.

¹⁶⁷ แม่ชีนริศรา ศกุนตารักษ์, แลกเปลี่ยนความรู้จากการอบรมหัวข้อ ธรรมฐานในชีวิตประจำวัน เมื่อวันที่ 15 เมษายน 2566.

¹⁶⁸ พระมหานุกูล อภิปัญญา, (ป.ธ.9), ดร., ชี้แจงคำถามเพิ่มเติมอบรมหัวข้อ ธรรมฐานในชีวิตประจำวัน เมื่อวันที่ 15 เมษายน 2566.

¹⁶⁹ แม่ชี ดร.กฤษณา รักษาโฉม, ชี้แจงคำถามเพิ่มเติมอบรมหัวข้อ ธรรมฐานในชีวิตประจำวัน เมื่อวันที่ 15 เมษายน 2566.

¹⁷⁰ แม่ชีวิไลลักษณ์ สมประกอบ, แลกเปลี่ยนความรู้จากการอบรมหัวข้อ ธรรมฐานในชีวิตประจำวัน เมื่อวันที่ 15 เมษายน 2566.

พระอาจารย์นุกูล กล่าวว่า คำตอบไม่ผิดแต่ถ้าจะให้ถูกทีเดียวต้องหาจุดร่วมระหว่างครูบาอาจารย์และพระพุทธรูปให้ได้¹⁷¹

ผู้วิจัยสรุปได้ว่า จากการจัดกิจกรรมอบรมภาษาบาลีในชีวิตประจำวันและอบรมกรรมฐานในชีวิตประจำวันประกอบด้วยการเรียนทั้งภาคทฤษฎี ภาคปฏิบัติ การทำแบบฝึกหัด และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันนั้น นอกจากจะเป็นการเพิ่มพูนความรู้ ทักษะและยังเป็นการย้ำความเข้าใจที่ถูกต้องตามหลักพุทธศาสนาและสร้างความมั่นใจให้กับผู้เข้าอบรมเชื่อกในศักยภาพของตนเองแล้วนั้น พระอาจารย์ผู้อบรมได้แทรกข้อปฏิบัติในกระบวนการสอนทั้งสองหัวข้อที่อบรม ที่สะท้อนให้เห็นถึงหลักไตรสิกขา (ศีล สมาธิและปัญญา) เป็นหนึ่งในกระบวนการอบรม มีรายละเอียด ดังนี้

ภาพที่ 4.57 หลักไตรสิกขากับกระบวนการอบรม แหล่งที่มา: คณะผู้วิจัย

ศีล : นำสวดมนต์ ไหว้พระ สมาธิ : นั่งทำสมาธิก่อนอบรม ปัญญา : ให้ความรู้ตามแผนการสอนเพื่อนำความรู้ที่ได้มาขับเคลื่อนการทำงานทางพระพุทธศาสนา

5.3 กิจกรรมบาลีสัณจร

นอกจากการจัดอบรมให้ห้องเรียน คณะผู้วิจัยได้จัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ภาษาบาลีนอกสถานที่โดยใช้ชื่อกิจกรรมว่า “บาลีสัณจร” โดยจัดในการประชุมสถาบันแม่ชีไทย ประจำปี 2566 ณ สถาบันแม่ชีไทย สาขาปากท่อ จ.ราชบุรี ระหว่างวันที่ 24-26 มีนาคม 2566 เนื้อหาการจัดกิจกรรมประกอบด้วย การอ่านภาษาบาลี และการเขียนภาษาบาลี ซึ่งได้รับความสนใจจากแม่ชีและบุคคลภายนอก

ตัวอย่างคำบาลีที่อ่านและเขียน ได้แก่ ภิกขุ, พุทฺโธ, อนิจฺจตา, อภิญญา, ขนฺติ, ธมฺม, ตสฺส, ภณฺญา, อรหฺนต, กตฺวา, อรหํ, พุทฺธํ, สงฺฆํ, สรณํ, สุตฺตํ, ธมฺมจารี, สทฺธิ, ลภฺยฺย เป็นต้น

¹⁷¹ พระมหานุกูล อภิปัญญา, (ป.ธ.9), ดร., ซึ่งแจ้งคำถามเพิ่มเติมอบรมหัวข้อ ธรรมเนียมในชีวิตประจำวัน เมื่อวันที่ 15 เมษายน 2566.

จากการจัดกิจกรรมในวันดังกล่าว แม่ชีสโรชา ไชยเกตุ ประธานสถาบันแม่ชีไทยสมัยที่ 2 ท่านได้ร่วมกิจกรรมบาลีสัญจร ท่านจับสลากและอ่านคำว่า กตวา ได้ถูกต้อง และท่านยังได้กล่าวถึงแนวคิดเรื่องภาษาบาลี ไว้ว่า

แนวคิดเรื่องภาษาบาลีนั้น เป็นการดี เป็นจุดเริ่มของการรู้ภาษาบาลี เพราะจะจำได้ว่าครั้งหนึ่งเคยอ่านหรือเคยเขียนบาลี บางคนจะจำได้ว่าเคยอ่านคำว่าอะไร เขียนคำว่าอะไร กิจกรรมนี้ เป็นการดีที่สนับสนุนให้แม่ชีและคนอื่น ๆ ที่มาร่วมกิจกรรมได้รู้บาลี และมีรางวัลให้ด้วย แม่ชีเคยจัดที่สนามหลวงมีรางวัลให้ด้วย คนเข้าร่วมเขาจะจำได้¹⁷²

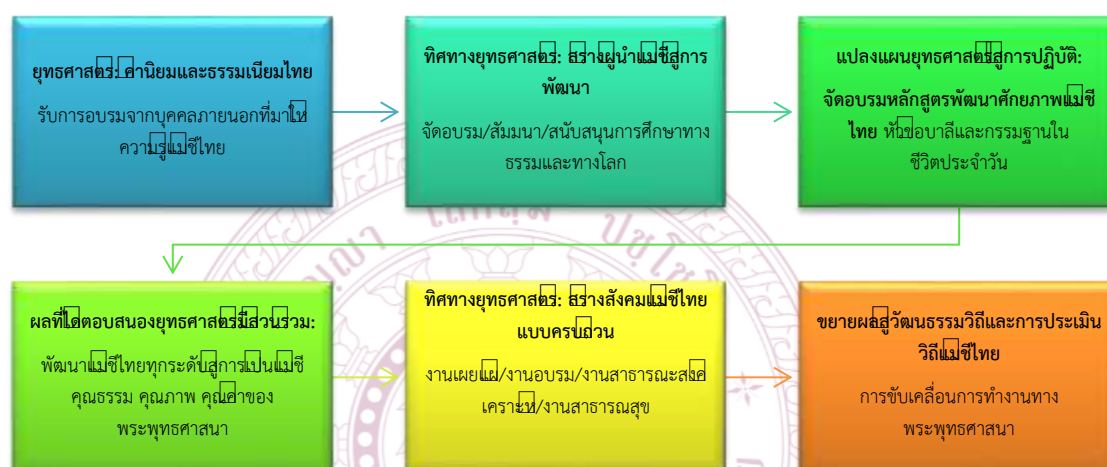

¹⁷² แม่ชีสโรชา ไชยเกตุ, ประธานสถาบันแม่ชีไทยสมัยที่ 2, กล่าวในการเข้าร่วมกิจกรรมบาลีสัญจร, ณ สถาบันแม่ชีไทย สาขาปากท่อ, เมื่อวันที่ 25 มีนาคม 2566.

4.6.2 การขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนาของแม่ชีไทย

จากแผนยุทธศาสตร์ของสถาบันแม่ชีไทย คณะผู้วิจัยนำมาสรุปเพื่อที่จะให้เห็นภาพรวมของการขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนาของแม่ชีไทย ของผู้ที่ผ่านการอบรมหลักสูตร การพัฒนาศักยภาพแม่ชีไทย หัวข้อ บาลีในชีวิตประจำวันและกรรมฐานในชีวิตประจำวัน ได้นำไปสู่การขยายผลและการทำงานตามทิศทางยุทธศาสตร์ที่สถาบันแม่ชีไทยได้กำหนดไว้ มีผลลัพธ์และความสอดคล้องกัน ดังนี้

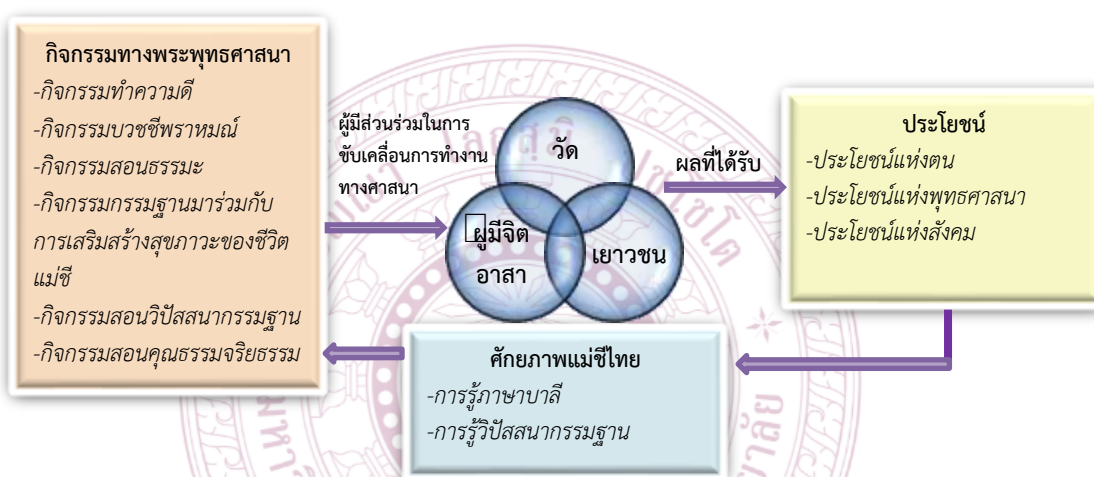
ภาพที่ 4.58 ผลลัพธ์และความสอดคล้องของการพัฒนาศักยภาพแม่ชีไทยกับแผนยุทธศาสตร์

การขับเคลื่อนการทำงานตามแผนยุทธศาสตร์ของสถาบันแม่ชีไทยนั้น เป็นผลลัพธ์มาจากการที่แม่ชีไทยได้เข้ารับการอบรมเพื่อพัฒนาศักยภาพที่ตอบสนองต่อยุทธศาสตร์: ค่านิยมและธรรมเนียมไทย คือ การเข้ารับการอบรมจากบุคคลภายนอกที่มาจากแม่ชีไทย โดยทิศทางของยุทธศาสตร์เป็นไปเพื่อสร้างผู้นำแม่ชีสู่การพัฒนา ไม่ว่าจะเป็นการจัดอบรม สัมมนา หรือสนับสนุนการศึกษาทางธรรมและทางโลก สอดคล้องกับการแปลงแผนยุทธศาสตร์สู่การปฏิบัติด้วยการจัดอบรมภาษาบาลีในชีวิตประจำวันและกรรมฐานในชีวิตประจำวัน และผลที่ได้จากการเข้าอบรมยังเป็นการตอบสนองต่อยุทธศาสตร์มีส่วนร่วม: คือ การพัฒนาแม่ชีไทยทุกระดับสู่การเป็นแม่ชีคุณธรรม คุณภาพ คุณค่าของพระพุทธรูปศาสนาด้วยการส่งเสริมงานเผยแผ่ งานอบรม งานสาธารณสงเคราะห์และงานสาธารณสุขขยายสู่วัฒนธรรมวิถีและการประเพณีวิถีแม่ชีไทยผ่านการทำงานทางพระพุทธรูปศาสนา

นอกจากนี้ คณะผู้วิจัยยังได้สะท้อนให้เห็นถึงผลของการส่งเสริมการรู้พระพุทธรูปศาสนาที่คณะผู้วิจัยได้จัดอบรม เพื่อพัฒนาความรู้ ทักษะ ให้กับแม่ชีไทยแล้วนั้น คณะผู้วิจัยได้ติดตามและประเมินผลผู้เข้าร่วมอบรมมีศักยภาพและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการขับเคลื่อนการทำงานในพระพุทธรูปศาสนา การสอน การถ่ายทอดความรู้ และ Up-skills ต่อยอดความรู้ คณะผู้วิจัยพบว่า ผลการนำความรู้ไปใช้จริงศักยภาพการสอนและการถ่ายทอดความรู้ด้วยเทคนิคการสอน ด้วยหลัก สัมป

ริสธรรม 7 และเพื่อการขยายผลติดตามการทำหน้าที่และทำงานในพระพุทธรศาสนาของแม่ชีไทย ถือได้ว่าเป็นการเผยแผ่ศาสนาไม่ว่าจะเป็นการอ่าน การเขียน การสอนภาษาบาลีและการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ดังเช่นแม่ชีที่เข้ารับการอบรมจากงานวิจัยครั้งนี้ ได้นำความรู้ไปใช้ได้จริง โดยมีรายละเอียดการขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนาผ่านกิจกรรมทางพระพุทธรศาสนาได้แก่ กิจกรรมทำความดี กิจกรรมบวชชีพราหมณ์ กิจกรรมสอนธรรมะ กิจกรรมการปฏิบัติกรรมฐานร่วมกับการเสริมสร้างสุขภาพของชีวิตแม่ชี กิจกรรมสอนวิปัสสนากรรมฐาน และกิจกรรมสอนคุณธรรมจริยธรรม ด้วยการมีส่วนร่วมของวัด เยาวชน และผู้มีจิตอาสาเข้าร่วมกิจกรรมก่อให้เกิดประโยชน์แห่งตน ประโยชน์พระพุทธรศาสนาและประโยชน์แห่งสังคม ดังกระบวนการขับเคลื่อนการทำงานทางพระพุทธรศาสนา ดังนี้

ภาพที่ 4.59 ศักยภาพแม่ชีไทยกับการขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนา

คณะผู้วิจัยนำเสนอการขับเคลื่อนการทำงานในพระพุทธรศาสนาของแม่ชีไทยในด้านการบริการสังคมสงเคราะห์และการเผยแผ่ศาสนา ดังนี้

(1) แม่ชีชม ภูมิรัง ท่านหนึ่งที่ได้เข้าอบรมหัวข้อ บาลีในชีวิตประจำวัน ท่านเป็นผู้นำกิจกรรมสวดมนต์และปฏิบัติธรรม โครงการยุวพุทธมามกะศรีอินทราภิรักษ์ใจ วัดพุทธรังษี บ้านน้ำคำ ต.ภูแล่นช้าง อ.นาคู จ.กาฬสินธุ์ ได้นำความรู้ที่ได้จากการอบรมภาษาบาลีมาใช้ในการทำงานในพระพุทธรศาสนา ด้วยการทำหน้าที่เป็นครู พาท่องสวดมนต์เป็นภาษาบาลี สวดมนต์แปล นั่งสมาธิ เดินจงกรม ซ้อมศีล 8 อาราธนาอุโบสถศีล 8 (ทุกวันเสาร์-อาทิตย์) ชุมนุมเทวดา อาราธนาพระปริต อาราธนาธรรมก่อนพระขึ้นเทศน์

แม่ชีชม ภูมิรัง ผู้นำกิจกรรมสวดมนต์และปฏิบัติธรรมโครงการยุวพุทธมามกะศรีอินทราภิรักษ์ใจ,
วัดปทุมรังษี บ้านน้ำคำ ต.ภูแล่นช้าง อ.นาาคู จ.กาฬสินธุ์
(ระหว่างวันที่ 5 เมษายน-5 พฤษภาคม 2566)

ยุวพุทธมามกะศรีอินทราภิรักษ์ใจ ปฏิบัติธรรมรักษาศีล 8 วันวิสาขบูชา
มีนักเรียนเข้าร่วมทั้งหมด 27 คน วัดปทุมรังษี บ้านน้ำคำ ต.ภูแล่นช้าง อ.นาาคู จ.กาฬสินธุ์
(วันที่ 3 มิถุนายน 2566)

ยุวพุทธมามกะศรีอินทรรักษาใจ วัดปทุมรังษี อ.นาคู ปฏิบัติธรรมรักษาศีล วันเสาร์-
อาทิตย์ 24-25 มิถุนายน 2566

โครงการยุวพุทธมามกะรักษาศีล ๘ ทุกวันเสาร์ - อาทิตย์ ปี ๒๕๖๕

เข้าโครงการทั้งหมด ๖ วัด

๑.วัดปทุมรังษี จำนวน ๒๗ คน ๒.วัดป่าธรรมรังษี จำนวน ๒๑ วัด

๓.วัดป่าช้างแก้ว จำนวน ๕๓ คน ๔.วัดป่าคำบ่าหวาน จำนวน ๑๒ คน

๕.สวนธรรมโชติปัญญาราม จำนวน ๓๐ คน ๖.วัดสามัคคีธรรม จำนวน ๑๐ คน

วันที่ ๑๑-๑๒ สิงหาคม ๒๕๖๓: การประชุมเชิงปฏิบัติการ การบูรณาการ
ข้อมูลจากหน่วยงานราชการ

วันที่ 12 เมษายน ๒๕๖๖ - กรุงเทพมหานคร
 คณะกรรมการบริหารโครงการ (คณะผู้บริหาร บริษัท ปิอีแอล จำกัด) นำโดยประธานกรรมการบริหารโครงการ

แม่ชีที่พักรักษาตัวในโรงพยาบาล

สำรวจเยี่ยมชมแม่ชีในเขตปกครองภายในจังหวัดกาฬสินธุ์

แม่ชีที่ป่วยรักษาตัวที่บ้าน

สำรวจเยี่ยมแม่ชีในเขตปกครองภายในจังหวัดกาฬสินธุ์

แม่ชีที่พักรักษาตัวในโรงพยาบาล

สำรวจเยี่ยมชมแม่ชีในเขตปกครองภายในจังหวัดกาฬสินธุ์

แม่ชีที่ป่วยรักษาตัวที่บ้าน

แหล่งที่มา: รายงานศูนย์ประสานงานหัวหน้าแม่ชีจังหวัดกาฬสินธุ์¹⁷³

¹⁷³ รายงานศูนย์ประสานงานหัวหน้าแม่ชีจังหวัดกาฬสินธุ์ วัดปทุมรังสี อำเภอนาคู จ. กาฬสินธุ์, 2566 หน้า 32-39.

แม่ชีชม ภูมิรัง ได้ให้สัมภาษณ์ โครงการยุวพุทธมามกะศรีอินทราภิชาใจ, วัดปทุมรังษี บ้านน้ำคำ ต.ภูแล่นช้าง อ.นาาคู จ.กาฬสินธุ์ (ระหว่างวันที่ 5 เมษายน-5 พฤษภาคม 2566) ไว้ว่า

แม่ได้ช่วยงานหลวงปู่ศรี ในโครงการยุวพุทธมามกะศรีอินทราภิชาใจ ซึ่งโครงการนี้ เริ่มปีนี้เป็นปีแรก ได้รับทุนจากหลวงปู่ เป็นเงินที่เหลือจากการก่อสร้างภายในวัด หลวงปู่ ท่านบอกว่าวัดมีสถานที่เพียงพอแล้ว ท่านอยากจะใช้เงินส่วนนี้ตามเจตนารมณ์ในการ สร้างคน อยากเห็นเด็ก ๆ เข้าวัด เนื่องจากเด็กตอนนี้อยู่ติดโทรศัพท์ ติดเกมส์ โดย โครงการนี้มีระยะเวลาในการอบรมและบวชชีพราหมณ์ 1 เดือน ตั้งแต่วันที่ 5 เมษายน – 5 พฤษภาคม 2566 มีผู้เข้าร่วมกิจกรรมนี้ทั้งหมด 29 คน อายุตั้งแต่ 7 ปี ถึง 15 ปี เป็น นักเรียนในหมู่บ้านน้ำคำ สำหรับกิจกรรมแบ่งเป็น “กิจกรรมทำความดี” ก่อนจะบวชชี พราหมณ์จะให้เด็ก ๆ ส่งภาพทำความดี เช่น การใส่บาตร การสวดมนต์ ฯลฯ ส่งเข้าไลน์ กลุ่มโครงการทุกวัน ซึ่งช่วงนี้เป็นช่วงปิดเทอม จะรับสมัครเด็กบวชชีพราหมณ์ เด็กจะพัก ที่วัดตลอดเวลา 1 เดือน และมีกิจกรรมในการทำวัตรเช้าในเวลา 4.30 น.-6.00 น. เย็น เวลา 18.00 น.-21.30 น. นั่งสมาธิและเดินจงกรม จากนั้นจะมีการคุ้ยธรรมแลกเปลี่ยน สอนธรรมไปด้วย แม่ทำหน้าที่เป็นครู พาท่องสวดมนต์เป็นภาษาบาลีในตอนทำวัตรเย็น ทำ วัตรเช้าจะมีแปล นั่งสมาธิ เดินจงกรม ซ้อมศีล 8 อาราธนาอุโบสถศีล 8 (ทุกวันเสาร์- อาทิตย์) ชุมนุมเทวดา อาราธนาพระปริต อาราธนาธรรมก่อนพระขึ้นเทศน์ การปฏิบัติ ธรรมนี้ ได้ผลดี เด็กบางคนศรัทธา ไม่อยากกลับบ้าน อยากอยู่วัด บางคนนิสัยเปลี่ยนไป เลย เช่น เด็กผู้หญิงดื้อ มาปฏิบัติแล้ว เริ่มยกมือไหว้ สวดสัจคุณครู¹⁷⁴

นอกจากนี้กิจกรรมยุวพุทธมามกะศรีอินทราภิชาใจฯ ปฏิบัติธรรมรักษาศีล 8 วัน วิสาขบูชา แม่ชีชม ภูมิรัง ได้กล่าวสัมภาษณ์ไว้ว่า สร้างเด็กสร้างคนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม แม่ชีชมเป็นผู้นำกิจกรรมครูอาสากลุ่มที่ 26 สืบเนื่องจากกิจกรรมทุกวันเสาร์ ผลที่เกิดขึ้นกับ เด็กที่เข้าร่วมกิจกรรมเคยติดเพื่อน ไม่อยากกลับบ้าน เพราะอาจจะเห็นเหตุให้กลับไปติด เพื่อนอีก และอีกอย่างหากผู้เข้าอบรมปฏิบัติพุดิตตนดีตามกติกาของการเข้าร่วมโครงการ คณะที่สะสมจะได้รับทุนการศึกษา ทั้งนี้ จุดประสงค์อยากให้คนเข้าวัด ใช้ภาษาบาลีใน การนำสวดมนต์ อักษรที่ออกเสียงถูกต้อง เป็นการสืบสานภาษาที่ถูกต้อง และฝึกหัดท่อง อาราธนาศีล 8 นำมาเป็นข้อสอบให้เด็ก ๆ ทำ และบทสวดชุมนุมเทวดา อาราธนาธรรมได้ และนักเรียนสามารถเป็นผู้นำในการทำพิธีกรรมร่วมกับสวดมนต์ ภายใต้หลักปฏิบัติของ การอยู่ร่วมกัน “เราจะอยู่ด้วยกันฉันพี่น้อง จะประครองกันไปในถิ่นผืน เปิดใจกว้างว่า อย่างไรว่าตามกัน สำนึกมันมุ่งเน้นความเป็นทีม รวมใจเป็นหนึ่ง ซาบซึ่งคุณธรรม ขยัน มี ใจใฝ่ธรรมะ ตามพุทธะตรัสไว้ ไม่ให้แก่ไกล แก่ใจตนเอง แก่ล้าล้าอดทน มากล้นกตัญญู รอบรู้เคารพ รักสงบ มกน้อย เรียบร้อยตามธรรมวินัย” แรงบันดาลใจในการทำงานเพื่อ พระพุทธศาสนา เพาะต้นกล้าในพระพุทธศาสนา ให้โอกาสทางการศึกษากับคนจน ลำบากขัดสนรายได้ แม่ดีใจที่เราช่วยคนได้มากขนาดและช่วยสืบสานพระพุทธศาสนา

¹⁷⁴ สัมภาษณ์ แม่ชีชม ภูมิรัง, ผู้นำกิจกรรมสวดมนต์และปฏิบัติธรรม โครงการยุวพุทธมามกะศรี อินทราภิชาใจ, วัดปทุมรังษี บ้านน้ำคำ ต.ภูแล่นช้าง อ.นาาคู จ.กาฬสินธุ์, 26 เมษายน 2566.

อยากจะเสนอโครงการให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องหันกลับมาดูแลเด็ก ๆ เพราะทุกวันนี้ ส่วนใหญ่จะบำรุง สร้างเสนาสนะมากมายจนขาดการดูแลรักษา ปลดปล่อยทิ้งตามกาลเวลาหรือสร้างใหญ่โตเกินความจำเป็น แต่หากสร้างเด็ก สร้างคน จะเติบโตเหมือนดอกบัว เด็กต้องได้เร็วและเป็นผู้ใหญ่ได้ในอนาคต นั่นคือ ดอกบัวที่พื้นน้ำ และเด็ก ยังมีเพื่อน ๆ ที่เข้าอบรมพากันทำดี ครูอาสาสมัครกับแม่ชีต้องช่วยกันในเรื่องค่าใช้จ่ายของเด็กที่มาปฏิบัติธรรม สมุดจดและหนังสือสวดมนต์ อาหาร น้ำปานะ แค่นี้ก็พอแล้ว เด็ก ๆ เข้าใจคำว่าศีล แม่ชีก็ถือว่าเป็นบุญของเด็กและแม่ชีก็ดีใจที่ได้ทำบุญกับเด็ก¹⁷⁵

(2) คณะลูกศิษย์โครงการพัฒนาศักยภาพแม่ชีไทย

แม่ชีกาญจนา โกศลสวัสดิ์ ได้กล่าวถึงการจัดโครงการภาวนากับสุขภาวะเพื่อความสุขของชีวิต ณ สำนักปฏิบัติธรรมมงคลสุนารี จังหวัดนครราชสีมา โดยมีคณะแม่ชีที่ผ่านการอบรมหัวข้อกรรมฐานในชีวิตประจำวันและบาลีในชีวิตประจำวัน เป็นผู้ร่วมจัดโครงการดังกล่าว และได้นำความรู้การปฏิบัติกรรมฐานมาช่วยในการเสริมสร้างสุขภาวะของชีวิตแม่ชีและผู้เข้าร่วมโครงการ ดังภาพและคำกล่าว ดังนี้

โครงการภาวนากับสุขภาวะเพื่อความสุขของชีวิต รุ่นที่ 1

ลูกศิษย์โครงการพัฒนาศักยภาพแม่ชีไทย

วันนี้ ทีมงานที่เป็นลูกศิษย์ของห้องพัฒนาศักยภาพแม่ชี ซึ่งมี คุณแม่สุนีย์ คุณแม่แดง คุณแม่หม่อม คุณแม่ชีปุ๊ คุณแม่เป็ดน้อย ได้จัดทำโครงการภาวนากับสุขภาวะเพื่อความสุขของชีวิต รุ่นที่ 1 เป็นวันแรกทุกท่านได้ใช้ความรู้ ความสามารถทางด้านการภาวนาและการทำอาหารเป็นยาไปสู่ผู้คน¹⁷⁶

(3) แม่ชีอุไรลักษณ์ ไชยศรีเฉลิมพล ศูนย์วิปัสสนาวัชรธาตุ อำเภอปากช่อง ภายใต้การดูแลของแม่ชี เมื่อวันที่เสาร์ที่ 6 พฤษภาคม 2566 ซึ่งจะได้ไปศึกษาปัจจัยความสำเร็จของการ เนื่องจากผู้เข้าเรียนเกิดศรัทธาเห็นผลการปฏิบัติจากการสอนหลักสติปัฏฐาน

¹⁷⁵ สัมภาษณ์ แม่ชีชม ภูมิรัง, ผู้นำกิจกรรมสวดมนต์และปฏิบัติธรรม โครงการยุวพุทธมามกะศรีอินทราภิชาใจ, วัดพุทธรังษี บ้านน้ำคำ ต.ภูแล่นช้าง อ.นาค จ.กาฬสินธุ์, 5 มิถุนายน 2566.

¹⁷⁶ แม่ชีกาญจนา โกศลสวัสดิ์, 28 เมษายน 2566.

ประชุมเตรียมความพร้อมกำหนดกิจกรรมการศูนย์วิปัสสนาแม่ชีอุไรลักษณ์ ไชยศรีเฉลิมพล
วันที่ 4 พฤษภาคม 2566 เวลา 19.00 -19.35 น

ติดตามผลการนำความรู้ไปใช้วันเสาร์ที่ 6 พฤษภาคม 2566 ณ ศูนย์วิปัสสนาวิชชาตุ
อำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา
แม่ชีอุไรลักษณ์ ไชยศรีเฉลิมพล

การสอนกรรมฐาน เปรียบได้กับการวิจัยและประมวลผลปัญหา แม่ชีนำความรู้ที่ได้จากการเข้าอบรมในโครงการของคณะวิจัย แต่ก่อนสอนกรรมฐานอย่างเดียว แต่ตอนนี้ได้นำพระสูตรในพระไตรปิฎกที่เกี่ยวข้องกับกรรมฐานมาเป็นส่วนเสริมความรู้ในการปฏิบัติ เป็นการสร้างบรรยากาศและสร้างความมั่นใจให้แม่ชีเริ่มจากการปฏิบัติด้วยตนเองและดูตนเองเป็นหลัก โดยที่แม่ชีเริ่มทำสมาธิก่อนสอบและได้เห็นประโยชน์ของการปฏิบัติ เกิดการเปลี่ยนแปลงความคิด เข้าใจคนอื่นมากขึ้นและเห็นการเกิดดับในความฝันบ่อย ๆ รวมถึงการกำหนดอารมณ์ตามอาการเกิดปิติสุข ทุกข์ อุเบกขา จึงได้จำความรู้และประสบการณ์มาร่วมในการเติมเต็มและแบ่งปันกับผู้ปฏิบัติธรรม¹⁷⁷

¹⁷⁷ สัมภาษณ์ แม่ชีอุไรลักษณ์ ไชยศรีเฉลิมพล, ศูนย์วิปัสสนาวิชชาตุ, 6 พฤษภาคม 2566.

(4) แม่ชีนริศรา ศกุนตาภัย นำการปฏิบัติกรรมฐานและการสวดมนต์ด้วยภาษาบาลี เพื่อขยายผลในกิจกรรมวันแม่ของออสเตรเลีย แม่ชีได้รายงานผลให้ทราบดังภาพและรายละเอียดที่ได้กล่าว ดังนี้

อาทิตย์ที่สองของเดือนพฤษภาคมทุกปี จะเป็นวันแม่ของออสเตรเลียและหลาย ๆ ประเทศในแถบอเมริกา ยุโรปและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ แม่ชีได้เข้านำสวดมนต์บทสั้น ๆ นำปฏิบัตินั่งสมาธิและสอนคุณธรรมจริยธรรมการปฏิบัติตนต่อบุพการีเนื่องในวันแม่ให้เด็ก ๆ นักเรียน Thai Buddhist Sunday School ซึ่งใช้สถานที่ในวัดไทยพุทธาราม บริสเบน เปิดเป็นโรงเรียนสอนภาษาไทย ศิลปะวัฒนธรรมและการแสดงนาฏศิลป์และดนตรีไทย เด็ก ๆ ได้มีโอกาสแสดงดนตรีและนาฏศิลป์ไทยในงานต่าง ๆ ที่ทางสมาคม Thai Australia Association of Queensland จัดขึ้น¹⁷⁸

(5) แม่ชีสุนีย์ อุตทา เข้าร่วมโครงการสังฆบูชา ซึ่งเป็นโครงการต่อเนื่องจากปี 2565 โดย พระสงฆ์ พยาบาลและแม่ชี มีส่วนร่วมในกิจกรรม ได้แก่ การดูแลพระภิกษุที่อาพาธ แม่ชีที่ป่วย การสำรวจผู้ป่วยร่วมกับหน่วยดูแลสุขภาพ กิจกรรมสวดมนต์ทุกวันพฤหัสบดี เวลา 16.00 น. ณ โรงพยาบาลนครพนม มีพยาบาลและคณะสงฆ์เข้าร่วมสวดมนต์ การสอนธรรมที่โรงเรียนบ้านดงโชติ แม่ชีสอนสมาธิและเดินจงกรม พระท่านจะอธิบายธรรมะ สำหรับแรงบันดาลใจในการทำงานทางพระพุทธศาสนานั้น เกิดจากการที่เห็นเด็ก ๆ ไม่ค่อยมีระเบียบวินัยในการใช้ชีวิต เด็ก ๆ ติดโทรศัพท์ และไม่รู้จักธรรมะทางศาสนา เช่นบางคนสวดมนต์ไหว้พระไม่เป็น ไม่เคยนั่งสมาธิ การทำงานทางศาสนา ต้องเริ่มที่ตัวเราอยากทำและอยากช่วยเหลือสังคมชุมชน และการออกไปเยี่ยมผู้ป่วย การแจ้งประสานเพื่อส่งต่อผู้ป่วยไปที่โรงพยาบาลนครพนม การส่งยา การถวายน้ำปานะ การประสานผ้าปู ผู้ห่มและรถเข็น¹⁷⁹

¹⁷⁸ แม่ชีนริศรา ศกุนตาภัย, 14 พฤษภาคม 2566.

¹⁷⁹ สัมภาษณ์ แม่ชีสุนีย์ อุตทา, 29 สิงหาคม 2566.

(6) แม่ชีบุญสิริ ประเสริฐ เป็นส่วนหนึ่งในการเข้าร่วมโครงการปฏิบัติธรรม ประกอบด้วย กิจกรรมอบรมกรรมฐาน ทำบุญตักบาตร บรรยายธรรม และการทำวัดเช้า-เย็น ระหว่างวันที่ 23-27 สิงหาคม 2566 ณ วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จ.นครศรีธรรมราช และยังช่วยงานวัดและการเป็นตัวแทนกลุ่มในการทำกิจกรรม ได้แก่ กิจกรรมปฏิบัติธรรม นั่งสมาธิและฟังธรรม การให้คำปรึกษา และคำแนะนำแก่ผู้มาปฏิบัติธรรม ด้วยหลักการลดโลภะ โทสะ ซึ่งจะส่งผลต่อตนเอง ครอบครัว ชุมชนและสังคมต่อไป แม่ชีมองว่าการเปลี่ยนแปลงต้องเริ่มที่ตัวเอง ก่อนที่จะให้เพื่อนบ้านเห็นการเปลี่ยนแปลงของเรา แรงใจและกำลังใจที่ทำให้ทำงานเพื่อศาสนา เนื่องจากได้เห็นคนมาทำบุญที่วัด หัวปิ่นโตมาวัด รัชศีลและก็กลับบ้าน จริง ๆ แล้วศาสนาพุทธมีอะไรให้ศึกษาเรียนรู้มากมาย อีกอย่าง พระท่านก็มีงานเยอะ เราก็เป็นพุทธบริษัท 4 ก็อยากแบ่งเบาภาระงานพระสงฆ์ แม่อยากให้ทุกคนเข้าใจถึงทุกข์ อยู่กับมันได้อย่างไร กรรมก็มีทั้งกรรมดีและกรรมไม่ดี กิจกรรมอีกอย่างที่แม่ช่วยงานวัด คือ ทุกวันเวลา 16.30 น. จะมีพุทธศาสนิกชนที่เลิกงานแวะเข้ามาสวดมนต์ให้พระ แม่ช่วยอำนวยความสะดวก

ความสะดวกและบางครั้งก็อธิบายบทสวดมนต์พระที่วัดสวดแบบไม่แปล เพราะอยากให้ทุกคนเข้าใจ และเห็นคุณค่าของพุทธคุณ ธรรมคุณ และสังฆคุณ¹⁸⁰

จากกิจกรรมของการขยายผลเพื่อเป็นการเพิ่มทักษะผู้เข้าร่วมอบรมจากโครงการของ คณะผู้วิจัยแล้ว ยังเป็นการส่งเสริมการรู้พระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง นำไปสู่การขับเคลื่อนการทำงาน ทางพุทธศาสนา จึงเป็นอีกหน้าที่ของแม่ชีที่ต้องสร้างความดีต่อสังคมและเป็นแบบอย่างที่ดี

ดังที่ พระธรรมวิสุทธิธารจารย์, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศวิหาร กรรมการมหาเถรสมาคม เจ้าคณะภาค 10 (ธรรมยุต) อดีตอธิการบดีมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ที่ปรึกษามูลนิธิสถาบัน แม่ชีไทย ได้กล่าวถึง การรู้พระพุทธศาสนาและการขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนาของแม่ชีและการ ดำเนินชีวิตให้เกิดประโยชน์ ไม่ว่าจะเป็นการทำงาน การเรียนรู้ และการปฏิบัติ เป็นหน้าที่ของแม่ชีที่ ต้องสร้างความดีเป็นแบบอย่างให้กับสังคม ความตอนหนึ่งว่า

เราทั้งหลายนี้มีโอกาสดีที่อยู่ร่วมธรรมของพระพุทธเจ้า พระพุทธเป็นศาสนาของโลก เป็นศาสนาของทุกคน เป็นศาสนาแห่งการปฏิบัติ トラบใดที่ยังมีโลกอยู่พระพุทธ ศาสนาก็ยังคงอยู่ トラบใดที่ยังมีการปฏิบัติอยู่ พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการปฏิบัติ ในขณะที่ถือเพศของแม่ชี ได้เป็นผู้นำด้านจิตใจ การเป็นผู้นำต้องมีหลักธรรม จะทำให้เป็น ผู้นำด้านจิตใจได้ดี เรียนธรรม พุทธธรรม ปฏิบัติธรรม เราได้ประโยชน์จากการปฏิบัติธรรม การที่ได้ดำเนินการก่อตั้งสถาบันแม่ชีไทยเพราะต้องการจะรวมแม่ชีเป็นหนึ่ง รวมกันสร้าง ความดี เป็นองค์กรเพื่อให้สังคมไทยเป็นยึดถือเป็นแบบอย่าง เรามีบูรพาจารย์เป็นขวัญ

¹⁸⁰ สัมภาษณ์ แม่ชีบุญลือสิริ ประเสริฐ, 29 สิงหาคม 2566.

และกำลังใจ ทำชีวิตให้มีค่าทำให้มีประโยชน์ คิธรรม เรียนธรรม ปฏิบัติธรรม สอนธรรม¹⁸¹

นอกจากนี้ แม่ชีประทีน ขวัญอ่อน อดีตประธานสถาบันแม่ชีไทย 5 สมัย ได้กล่าวในวันประชุมใหญ่สถาบันแม่ชีไทย ประจำปี 2566 เกี่ยวกับการทำงานของแม่ชีเพื่อส่วนรวมและช่วยเหลือผู้อื่น ความตอนหนึ่งว่า

ขอให้แม่ชีทุกท่านที่มาประชุมในที่นี้มีความสุขและเจริญในทางธรรม การที่ชีวิตของเราทุกคนที่ได้บวชอยู่ในเพศพรหมจรรย์แล้ว ดิฉันมีความสุขที่ได้เห็นท่านทั้งหลายอีกครั้งชีวิตของท่านทั้งหลายทุกคนที่มาอยู่ในเพศพรหมจรรย์นี้ ดิฉันขออนุโมทนาและก็ดีใจที่ทุกท่านได้มาช่วยกันพัฒนาสถาบันแม่ชีไทยของเราให้เข้มแข็งเจริญรุ่งเรือง ได้ทราบว่าท่านที่มาประชุมกันวันนี้แต่ละท่านนี้มีผลงานการทำงานเพื่อสังคม ทำงานเพื่อส่วนรวม ทำงานเพื่อช่วยเหลือผู้อื่น ดิฉันรู้สึกมีปิติและกำลังใจ และได้ร่วมทำบุญกับทุกท่าน หากมีอะไรขาดตกบกพร่องก็ขออภัย ขอให้ทุกคนมีความสุขด้วยกันจากนี้และก็ตลอดไป¹⁸²

นอกจากนี้แล้ว แม่ชีประทีน ขวัญอ่อน ครั้นในสมัยท่านดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการธรรมจารีนิเวศ จ.ราชบุรี ได้กล่าวถึงจุดสำคัญของชีวิตและการทำงานของแม่ชี ในการประชุมโครงการศิลปการพัฒนสถานภาพแม่ชีไทย เมื่อวันที่ 11-15 มกราคม 2535 ความตอนหนึ่งว่า

ทำงานเพื่อพระธรรม ถ้าทุกคนมีจิตใจที่เข้าถึงและมีกำลังของพระธรรมช่วยหนุนนำให้เราได้ทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพมีกำลังใจในการทำงานดีขึ้น เราต้องมาพิจารณาตัวเราเองในความสำเร็จ เราต้องทำเป็น คิดเป็น และเริ่มต้นเป็น เพื่อการสร้างสรรค์ในคุณประโยชน์ของตนเอง เรามีโอกาสเป็นที่พึ่งของลูกผู้หญิงที่ขาดที่พึ่งเข้ามาอยู่ในสำนักของเรา สำหรับท่านที่ได้มีโอกาสไปชี้แนะหรือไปบรรยายธรรมที่อื่นก็มีโอกาสได้ทำตามที่อบรมมา สำหรับบางท่านได้แนวคิดและไปพัฒนาสำนักของท่าน ถ้าท่านทำได้เช่นนี้ก็ดีมากแล้ว ทุกท่านเป็นความหวังของสถาบันแม่ชีไทย ในฐานะที่เราเป็นแม่ชีก็ต้องพัฒนาในกลุ่มของพวกเรา ให้มีการเสียสละสูงขึ้น เมื่อเราได้รับการพัฒนาแล้วความคิดที่ว่าเราทำไม่ได้คงจะไม่มีอีกแล้ว¹⁸³

แม่ชีทองใบ บริสุทธิ อดีตประธานสถาบันแม่ชีไทย เป็นอีกท่านที่ได้กล่าวถึง บทบาทและการพัฒนาแม่ชีไทยที่เป็นกำลังของสถาบันแม่ชีไทย ซึ่งทุกท่านเป็นเจ้าของสถาบันที่จะช่วยกันทำงาน สำหรับตัวดิฉันเองก็พยายามเท่าที่จะทำได้ ใ้ว่าจะทำได้มากเพียงแต่มี

¹⁸¹ พระธรรมวิสุทธิธารจารย์, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศวิหาร กรรมการมหาเถรสมาคม เจ้าคณะภาค 10 (ธรรมยุต) อดีตอธิการบดีมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ที่ปรึกษามูลนิธิสถาบันแม่ชีไทย, กล่าวให้โอวาทในวันประชุมสถาบันแม่ชีไทย ประจำปี 2566, ณ สถาบันแม่ชีไทย สาขาปากท่อ จ.ราชบุรี, 26 มีนาคม 2566.

¹⁸² แม่ชีประทีน ขวัญอ่อน, อดีตประธานสถาบันแม่ชีไทย 5 สมัย, กล่าวในวันประชุมใหญ่สถาบันแม่ชีไทย ประจำปี 2566, ณ สถาบันแม่ชีไทย สาขาปากท่อ จ.ราชบุรี, 26 มีนาคม 2566.

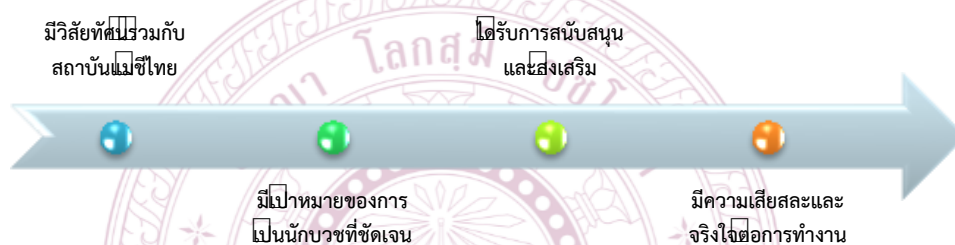
¹⁸³ แม่ชีประทีน ขวัญอ่อน, อดีตผู้อำนวยการธรรมจารีนิเวศ จ.ราชบุรี, การประชุมโครงการศิลปการพัฒนสถานภาพแม่ชีไทย, ณ เสถียรธรรมสถาน กรุงเทพมหานคร, 11-15 มกราคม 2535, หน้า 44-46.

ความตั้งใจและจริงจังต่องานที่ทำ ทุกสิ่งทุกอย่างที่แม่ชีได้เรียนรู้ไปนั้น หากแต่พูดแล้วไม่นำไปปฏิบัติก็เป็นที่น่าเสียใจ¹⁸⁴

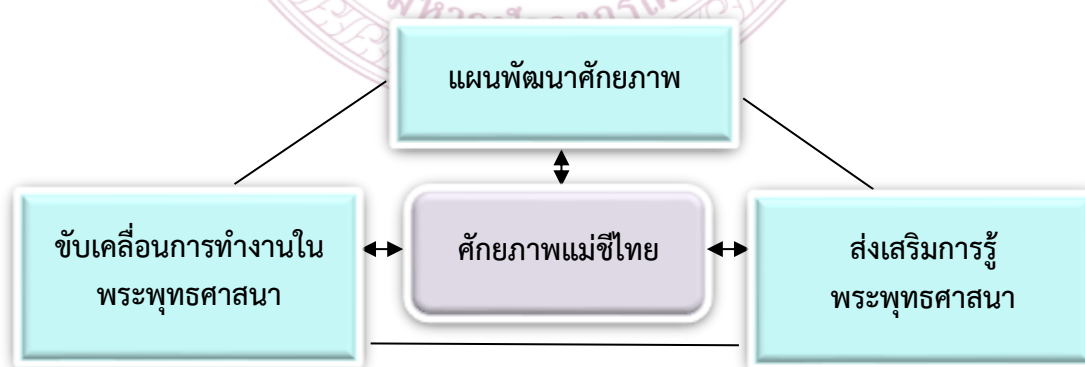
แม่ชีสโรชา ไชยเกตุ ได้กล่าวถึง การเพิ่มพูนสติปัญญาเพื่อการพัฒนาตนให้ดียิ่งขึ้น เป็นการพัฒนาตนเอง เพราะการพัฒนาตนนั้น พัฒนาเท่าไรก็ไม่หมดตน เพื่อจะได้นำไปขัดเกลาตนเองและนำไปปฏิบัติ มองเห็นว่าสตรีไทยควรมีการเสียสละเพื่อเป็นตัวอย่าง จะนำความรู้ไปพัฒนาตนและผู้ใกล้เคียงต่อไป¹⁸⁵

จากการติดตามเพื่อขยายผลนำความรู้ที่มีอยู่เดิมและเพิ่มเติมจากการเข้าอบรมของแม่ชี คณะผู้วิจัย ได้ถอดบทเรียนจากการทำงานในกิจกรรมต่าง ๆ ของแม่ชี พบได้ว่าแรงขับที่ทำให้แม่ชีนั้นทำงานในพระพุทธรศาสนาเกิดจากความมุ่งมั่น ตั้งใจและการมีเป้าหมายที่ชัดเจนในชีวิตของนักบวช คณะผู้วิจัยจึงสรุปได้ ดังนี้

ภาพที่ 4.60 ปัจจัยที่ส่งผลต่อการขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนาของชุมชนสตรีในสังคมไทย

ผลของกระบวนการพัฒนาศักยภาพนำมาสู่ผลลัพธ์และการขยายผลไปยังชุมชนแม่ชี ตลอดจนสังคมรอบข้าง คณะผู้วิจัยสรุปได้ ดังนี้

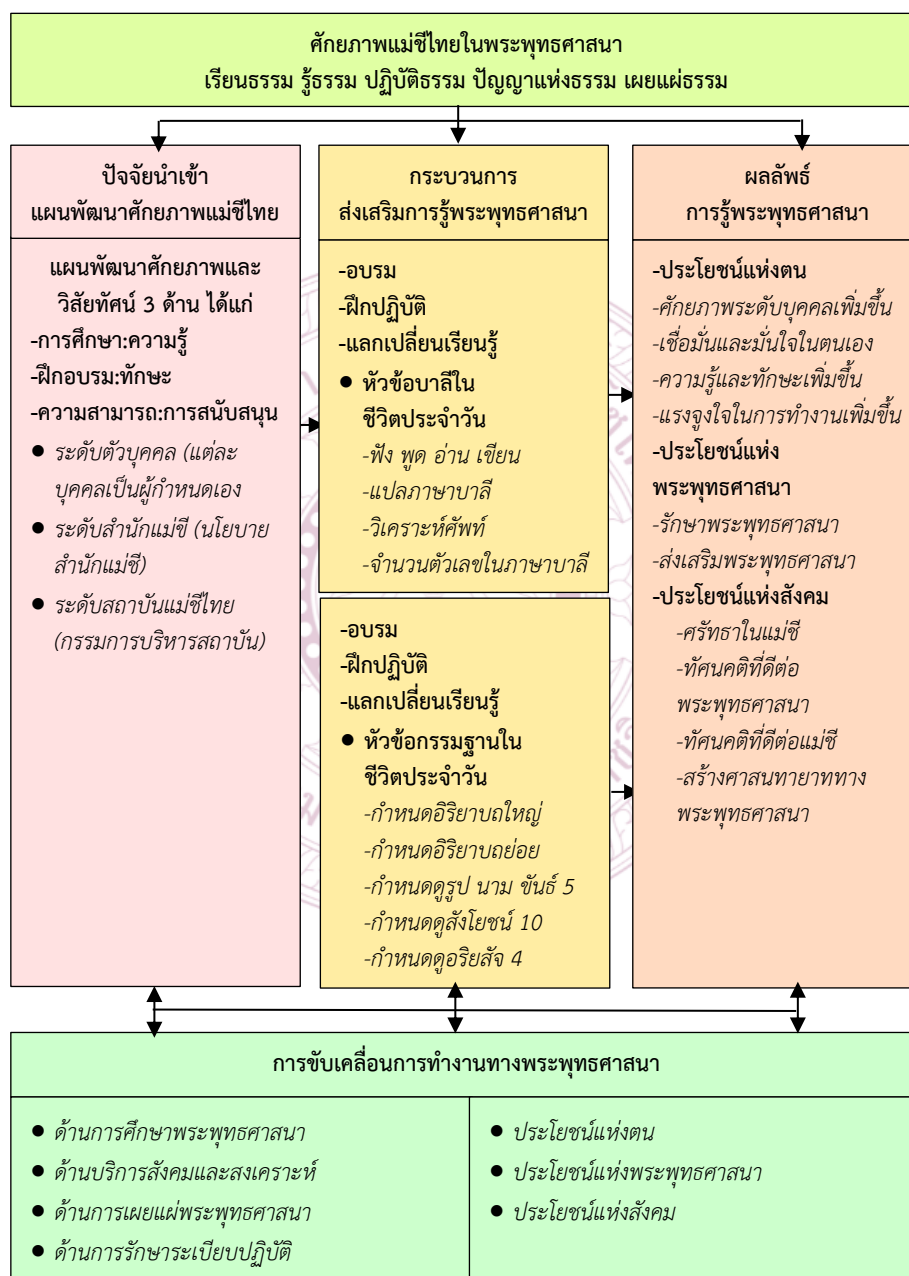

ภาพที่ 4.61 การส่งเสริมการรู้พระพุทธศาสนาสู่ผลลัพธ์และการขยายผล

¹⁸⁴ แม่ชีทองใบ บริสุทธิ์, อดีตประธานสถาบันแม่ชีไทย, การประชุมโครงการศิลปการพัฒนาศาสนาภาพแม่ชีไทย, ณ เสถียรธรรมสถาน กรุงเทพมหานคร, 11-15 มกราคม 2535, หน้า 47-48.

¹⁸⁵ แม่ชีสโรชา ไชยเกตุ, การประชุมโครงการศิลปการพัฒนาศาสนาภาพแม่ชีไทย, ณ เสถียรธรรมสถาน กรุงเทพมหานคร, 11-15 มกราคม 2535, หน้า 42.

จากภาพดังกล่าวข้างต้น คณะผู้วิจัยนำเสนอให้เห็นถึงผลลัพธ์และการขยายผลของการส่งเสริมการเรียนรู้พระพุทธศาสนาด้วยการวางแผนพัฒนาศักยภาพทั้งในระดับบุคคล ระดับสำนักแม่ชีและระดับสถาบันแม่ชีไทย เข้าสู่กระบวนการอบรมพัฒนาการเรียนรู้พระพุทธศาสนาและนำความรู้ประสบการณ์ที่ได้มาขับเคลื่อนการทำงานเพื่อพระพุทธศาสนา นำมาซึ่งประโยชน์แห่งตน ประโยชน์แห่งพระพุทธศาสนาและประโยชน์แห่งสังคม ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

ภาพที่ 4.62 ศักยภาพแม่ชีไทยกับการขับเคลื่อนการทำงานทางพระพุทธศาสนา

หากพิจารณาถึงการทำงานของแม่ชีในพระพุทธศาสนา เมื่อพิจารณาแล้วนั้น ในแต่ละด้านล้วนแต่มีความสำคัญ ที่จะต้องได้รับการพัฒนาเพื่อเสริมสร้างศักยภาพของตนเองให้สามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและเกิดผลสัมฤทธิ์สูงสุด ได้แก่

1. งานด้านการศึกษาพระพุทธศาสนา ด้วยการส่งเสริมการจัดการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา การจัดการอบรม การบรรยายธรรมและความรู้ต่าง ๆ ที่จำเป็นต่อการดำเนินชีวิต
2. ด้านบริการสังคมสงเคราะห์ ด้วยการทำงานช่วยเหลือสังคม ชุมชน หรือบุคคลที่ได้รับความเดือดร้อน การมอบสิ่งของหรือการปฐมพยาบาล รวมถึงการช่วยเหลือผู้ประสบปัญหาอื่น ๆ
3. ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้วยการจัดอบรมศีลธรรม จริยธรรม การสอนธรรมศึกษา การจัดกิจกรรมปฏิบัติธรรม
4. งานด้านการรักษาระเบียบปฏิบัติ ด้วยการพึงรักษาและปฏิบัติตามระเบียบ รวมถึงการดูแลแม่ชีที่ประพฤติไม่เหมาะสม เพื่อการปกป้องสถาบันแม่ชีไทย

ซึ่งการทำงานใน 4 ด้านนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อพระพุทธศาสนา ต่อสังคมและต่อตนเอง โดยผ่านกระบวนการพัฒนาศักยภาพ ด้วยการพิจารณาปัจจัยนำเข้า (Input) ได้แก่ แผนการพัฒนาตนเองที่แม่ชีต้องเป็นผู้กำหนดวิสัยทัศน์ของตน ให้สอดคล้องกับวิสัยทัศน์ของสำนักแม่ชีและสอดคล้องกับวิสัยทัศน์ของสถาบันแม่ชีไทย จากนั้น เข้าสู่กระบวนการ (Process) ฝึกอบรม ฝึกปฏิบัติ และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันเพื่อหาความรู้ใหม่ ประสบการณ์ใหม่ ซึ่งจะส่งผลลัพธ์ (Output) ที่ดีต่อตนเอง พระพุทธศาสนา และสังคมโดยรวม

จากกระบวนการพัฒนาศักยภาพ 6 ขั้นตอนข้างต้น คณะผู้วิจัยได้สรุปและจัดทำเป็นคู่มือการพัฒนาศักยภาพแม่ชีไทย โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาศักยภาพแม่ชีไทย ให้เป็นผู้มีความรู้ ความสามารถ เพิ่มพูนทักษะและประสบการณ์ และยังประโยชน์ต่อการพัฒนาชุมชน สังคม ตลอดจนการทำงานในพระพุทธศาสนา ดังนี้

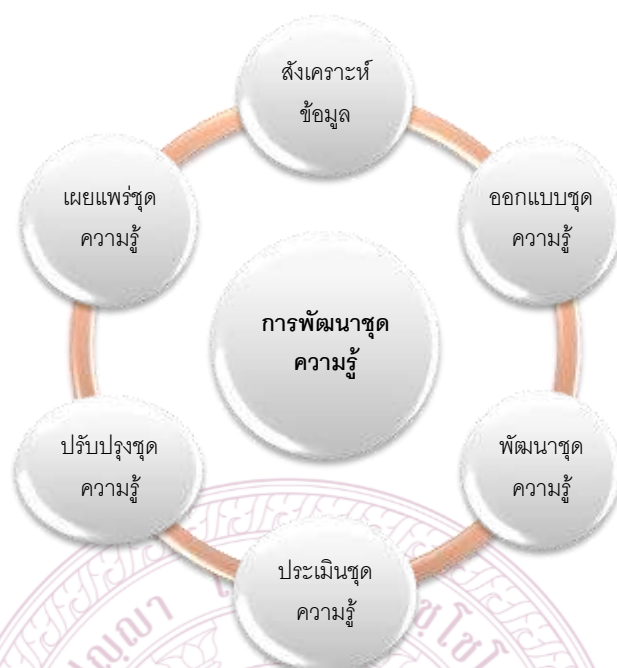

4.7 การพัฒนาชุดความรู้ในรูปแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์เกี่ยวกับชุมชนทางศาสนาของสตรีและแม่ชีไทย

4.7.1 การพัฒนาชุดความรู้ในรูปแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์

จากผลการศึกษาการสร้างชุมชนของสตรีและแม่ชี ข้อกติกา ระเบียบ ข้อปฏิบัติ วิธีชีวิตของการเป็นนักบวช การบริหารจัดการสำนักแม่ชี บทบาทและหน้าที่ของแม่ชีนั้น คณะผู้วิจัยได้นำมาวิเคราะห์และสังเคราะห์ ข้อมูลเพื่อนำเสนอชุดความรู้ในรูปแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์เกี่ยวกับชุมชนทางศาสนาของสตรีและสำนักแม่ชีไทย โดยมีกระบวนการพัฒนาชุดความรู้ ดังนี้

ภาพที่ 4.63 กระบวนการพัฒนาชุดความรู้ ที่มา: ผศ.ดร.แม่ชีกฤษณา รักษาโณและคณะวิจัย

กระบวนการพัฒนาชุดความรู้ในรูปแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์เกี่ยวกับชุมชนทางศาสนาของสตรีและสำนักแม่ชีไทยมี 6 ขั้นตอน ได้แก่

ขั้นตอนที่ 1 สังเคราะห์ข้อมูล

นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์และการศึกษาข้อมูลจากเอกสารเกี่ยวกับสถาบันแม่ชีไทย มูลนิธิแม่ชีไทย สมาคมแม่ชีไทย และสำนักแม่ชีไทย 10 สำนัก มาวิเคราะห์ สังเคราะห์ ข้อมูล และเนื้อหาที่จะนำเสนอในหนังสือ โดยพิจารณาถึงความถูกต้อง ความสอดคล้องและความสัมพันธ์ต่อเนื่อง ความยาวที่เหมาะสม ความถูกต้องของการใช้ภาษาที่ใช้สื่อสารชัดเจน

ขั้นตอนที่ 2 ออกแบบชุดความรู้

การออกแบบอยู่บนพื้นฐานความเหมาะสมและความคิดสร้างสรรค์ มีความยืดหยุ่นและตอบสนองต่อความแตกต่างระหว่างบุคคลของผู้อ่าน ด้วยการถ่ายทอดเนื้อหาเรียงร้อยเป็นเรื่องราวที่น่าสนใจไว้ในส่วนนำของหนังสือ นอกจากนี้ ยังได้นำมัลติมีเดียมาใช้ในการออกแบบให้มีภาพชัดเจน ขนาดตัวอักษรและความเหมาะสมด้านอื่น ๆ

ขั้นตอนที่ 3 พัฒนาชุดความรู้

การพัฒนาคำนึงถึงจุดศูนย์รวมข้อมูลไว้บนหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ ประกอบ เนื้อหา ตัวอักษร ภาพ เพื่อสร้างปฏิสัมพันธ์กับผู้อ่าน เพื่อช่วยให้ผู้อ่านเกิดการเรียนรู้และเข้าใจเนื้อหาได้เร็วขึ้น อีกทั้งยังเป็นการจูงใจผู้อ่านเข้าชมผ่านลิงค์ โหลดไฟล์เก็บไว้อ่านได้ อีกทั้งยังสามารถนำไปอ้างอิงทางวิชาการ และ

การพัฒนาชุดความเื้อต่อการปรับปรุงและนำเสนอต่อผู้อ่านได้ตลอดเวลา ชุดความรู้ประกอบด้วย 9 บท ได้แก่

บทที่ 1 บันทึกเหตุการณ์: ความเป็นมาของสำนักแม่ชีของไทย

บทที่ 2 การสร้างชุมชนและความมีตัวตนของแม่ชี

บทที่ 3 บทบาทหลักของแม่ชีไทยในด้านต่าง ๆ

บทที่ 4 พลังของสตรี: แม่ชีผู้สร้างประโยชน์

บทที่ 5 ศักยภาพแม่ชีไทย: หากมองหาจึงมองเห็นคุณค่า

บทที่ 6 ก้าวต่อไปในการทำงานของแม่ชีไทย

บทที่ 7 การพัฒนาศักยภาพด้านการส่งเสริมการรู้พระพุทธศาสนา

บทที่ 8 ก่อนจบ: บทสรุปท้ายเล่ม

บทที่ 9 ภาพประมวลกิจกรรม

ขั้นตอนที่ 4 ประเมินชุดความรู้

สำหรับส่วนนี้ คณะผู้วิจัยได้ประเมินชุดความรู้ที่สอดคล้องกับเนื้อหาและวัตถุประสงค์ของการสร้างหนังสือ ความยากง่ายเหมาะสม ส่งเสริมทักษะการคิด การประยุกต์ใช้ มีข้อมูลที่เพียงพอที่จะให้เกิดการเรียนรู้ ผู้เรียนสามารถทำความเข้าใจได้ด้วยตนเองและสามารถประเมินผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้และคุณค่าทางจิตใจที่เกิดขึ้นกับผู้อ่าน

ขั้นตอนที่ 5 ปรับปรุงชุดความรู้

หลังจากที่ได้ข้อมูลจากการประเมินชุดความรู้ คณะผู้วิจัยนำมาทบทวนและปรับปรุงการออกแบบหน้าจอให้มีความเหมาะสม ง่ายต่อการใช้ ความชัดเจนของภาพประกอบ ขนาดตัวอักษร และความเหมาะสมด้านอื่น ๆ ให้ดียิ่งขึ้น

ขั้นตอนที่ 6 เผยแพร่ชุดความรู้

การเผยแพร่ชุดความรู้ คณะผู้วิจัยเน้นการเข้าถึงได้ง่าย สะดวก ทุกที่ทุกเวลา และสามารถใช้งานร่วมกับอุปกรณ์คอมพิวเตอร์ โทรศัพท์ เพื่อให้เกิดความคล่องตัว และเน้นถึงการใช้ประโยชน์จากชุดความรู้เพื่อการศึกษา เรียนรู้เพิ่มเติม การนำมาใช้ประโยชน์ในการทำงานทางพระพุทธศาสนา ยังสามารถโหลดไฟล์จัดเก็บและพิมพ์รูปเล่มได้ตามที่ผู้อ่านต้องการ โดยผ่านช่องทางการสื่อสาร youtube เพื่อเผยแพร่สู่สาธารณชน

จากกระบวนการพัฒนาชุดความรู้ในรูปแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์เกี่ยวกับชุมชนทางศาสนาของสตรีและสำนักแม่ชีไทย คณะผู้วิจัยนำเสนอเนื้อหาพร้อมรูปภาพประกอบ ดังนี้

ผลลัพธ์ของการสร้างชุดความรู้

ส่วนหน้าหลัก ประกอบด้วย หน้าปก รายละเอียดชุดโครงการวิจัย คำนำ และสารบัญ

ส่วนหน้าหลัก

ส่วนเนื้อหาและรูปภาพ ประกอบด้วย

บทที่ 1 บันทึกเหตุการณ์: ความเป็นมาของสำนักแม่ชีของไทย ประกอบด้วย ข้อมูลสำนักแม่ชี 10 สำนัก ได้แก่ (1) สำนักแม่ชีวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ (2) สำนักชีรัตนไพบูลย์ (3) สำนักแม่ชีเนกขัมมาภิรมย์สถานวัดบรมนิวาสราชวรวิหาร (4) สำนักแม่ชีสงบจิตต์ (5) สำนักแม่ชีศาลาสันติสุข (6) สำนักแม่ชีวัดเสนหา (7) สำนักประชุมนารีสามัคคีธรรมวัดมหาธาตุวรวิหาร (8) สถาบันแม่ชีไทย สาขาปากท่อ (9) สำนักแม่ชีสนามชี (10) สำนักแม่ชีวัดบุญทวี (ลำไทร)

บทที่ 2 การสร้างชุมชนและความเป็นตัวตนของแม่ชี ประกอบด้วย ข้อคิด ระเบียบปฏิบัติ วินัย และจริยวัตร ของสำนักแม่ชี 10 แห่ง

บทที่ 3 บทบาทหลักของแม่ชีไทยในด้านต่าง ๆ ประกอบด้วย บทบาทแม่ชีผู้พัฒนาตนเอง บทบาทแม่ชีทำครัว บทบาทแม่ชีนักบริหาร และบทบาทของแม่ชีดูแลวัดและพระสงฆ์

บทที่ 4 พลังของสตรี: แม่ชีผู้สร้างประโยชน์ ประกอบด้วย พลังแม่ชีผู้สร้างประโยชน์ด้าน การศึกษา ด้านการสังคมสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่ศาสนา ด้านการปกครอง และด้านการอุปถัมภ์ชุมชน

บทที่ 5 ศักยภาพแม่ชีไทย: หากมองหาลึบมองเห็นคุณค่า ประกอบด้วย ศักยภาพแม่ชี ความสามารถในการเรียนรู้ภาษาบาลี ภูมิธรรม การปฏิบัติธรรมและการสอนเคหะศิลป์

บทที่ 6 ก้าวต่อไปในการทำงานของแม่ชีไทย ประกอบด้วย การทำงานด้านการศึกษาเพื่อ พัฒนาต้นทุนมนุษย์อย่างยั่งยืน การทำงานด้านการสร้างสัมมาชีพ เพื่อหารายได้เลี้ยงดูตนเอง ชุมชน และแบ่งปันให้กับสังคม การทำงานด้านสุขภาพ เพื่อดูแลสุขภาพ “สูงวัยห่างไกลโรค ด้วย ตำรับยาไทย”

บทที่ 7 การพัฒนาศักยภาพด้านการส่งเสริมการรู้พระพุทธศาสนา ประกอบด้วยรายละเอียดของการเข้าร่วมโครงการ “พัฒนาศักยภาพแม่ชีไทย ด้านการรู้ภาษาบาลีในชีวิตประจำวัน และกรรมฐานในชีวิตประจำวัน” โดยมีวัตถุประสงค์พัฒนาศักยภาพให้แม่ชีเป็นผู้มีความรู้ความสามารถ และเป็นการเพิ่มพูนทักษะและประสบการณ์

บทที่ 8 ก่อนจบ: บทสรุปท้ายเล่ม ประกอบด้วย ภูมิหลังชุมชนทางศาสนาของแม่ชีไทย และการสร้างชุมชนแม่ชี

บทที่ 9 ภาพประมวลกิจกรรม ประกอบด้วย ภาพกิจกรรมโครงการวิจัย เรื่อง “ความสำคัญของชุมชนทางศาสนาของสตรี: ความเป็นตัวตนและศักยภาพด้านการส่งเสริมการรู้พุทธศาสนา และการขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนาของชุมชนสตรีในสังคมไทย”

ส่วนบรรณานุกรมและภาคผนวก ประกอบด้วย บรรณานุกรมและภาคผนวก

จากกระบวนการพัฒนาชุดความรู้ทั้ง 6 ขั้นตอนนำมาซึ่งผลลัพธ์ของการสร้างชุดความรู้ในรูปแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์เกี่ยวกับชุมชนทางศาสนาของสตรีและสำนักแม่ชีไทย ประกอบด้วย 3 ส่วน คือ ส่วนหน้าหลัก ส่วนเนื้อหาและรูปภาพ และส่วนบรรณานุกรมและภาคผนวก ซึ่งคณะผู้วิจัยได้นำมาจัดทำเป็นแบบจำลอง (Model) ผลลัพธ์ของการสร้างชุดความรู้ ดังนี้

จากการนำเสนอชุดความรู้แล้วนั้น คณะผู้วิจัยได้นำมาจัดสรุปเนื้อหาอย่างย่อเพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจในภาพรวมและเป็นแนวทางในการศึกษาหาความรู้พร้อมภาพประกอบ ได้นำไปเสนอการจัดนิทรรศการในงานประชุมสถาบันแม่ชีไทย เมื่อวันที่ 24-26 มีนาคม 2566 ณ สถาบันแม่ชีไทย สาขาปากท่อ ดังนี้

ภาพที่ 4.64 สรุปเนื้อหาโดยย่อข้อมูลสถาบันแม่ชีไทยและ 10 สำนักแม่ชี

นอกเหนือจากนี้ การจัดทำชุดความรู้ที่นำเสนอเนื้อหาทั้ง 9 บทแล้วนั้น คณะผู้วิจัยผู้วิจัย ได้จัดทำคลิปสัมภาษณ์จากตัวแทนแม่ชีที่สะท้อนถึงบทบาทแม่ชีไทยกับการทำงานด้านการศึกษา งานด้านพระพุทธศาสนา และศักยภาพแม่ชีไทยเพื่อการขับเคลื่อนการทำงานในยุคดิจิทัล เผยแพร่บน youtube มีรายละเอียด ดังนี้

 YouTube บทบาทของแม่ชีไทย

<https://www.youtube.com/watch?v=9wmmLPDSdrY>

บทบาทแม่ชีเป็นส่วนหนึ่งขององค์กรทางศาสนา เราคือ พุทธบริษัท 4 เราเป็นอุบาสิกา แม่ชีมีบทบาทที่สำคัญเพราะแม่ชีเป็นผู้เข้าถึงประชาชน ญาติโยม แม่ชีเข้าถึง กลุ่มเยาวชน ผู้สูงอายุ ผู้ป่วย ด้วยการใช้ธรรมะ การช่วยเหลือกลุ่มแม่บ้าน งานฝีมือ ภัยธรรมชาติและดูแลด้านจิตใจ พระพุทธเจ้าให้ศึกษาตนเองก่อนและออกไปเผยแผ่ศาสนา เอาอัตลักษณ์ความเป็นตัวตนของเรา เราเป็นบุคคลสำคัญที่จะยึดเอาประโยชน์ส่วนกลางเป็นหลัก.....

 YouTube แม่ชีไทยกับงานด้านการศึกษา

<https://www.youtube.com/watch?v=DH1vcgO-6Bc>

สถาบันแม่ช่วยส่งเสริมเป็นกำลังสำคัญในการศึกษาเป็นสิ่งที่สำคัญมากและเป็นพื้นฐานของการมีส่วนร่วมพัฒนาสังคมเศรษฐกิจและพัฒนาชาติ สำนักแม่ชีบางสำนักจัดการศึกษาอาชีววิधिพุทธ และบางสำนักจะจัดบวชนเฑาะพมนารี ที่สร้างโรงเรียนเพื่อปณิธานโดยวิธีการบูรณาการพระพุทธศาสนาเน้นให้เป็นคนดี เน้นทักษะวิชาการ วิชาชีพ วิชาชีวิต เพื่อการผลิตสิ่งดีออกสู่สังคม จะสร้างตึกสร้างอาคารด้วยด้วยเงินตราใด ๆ การสร้างจิตใจให้สูงเพื่อมุ่งสู่มรรคผล คงไม่มีสิ่งอื่นใดด้วยการสร้างธรรมล้อมใจด้วยศีล สมาธิและปัญญา.....

 YouTube ศักยภาพของแม่ชีไทย

เพื่อขับเคลื่อนการทำงานในยุคดิจิทัล

https://drive.google.com/file/d/1Dbav_-gzT8rjhhl3DtGYxpTH1uWh5Gtv/view

เมื่อแม่ชีพบความสงบแล้วควรแบ่งปันความสุข สงบให้กับประชาชน โดยการช่วยส่งเสริมให้กับนักบวช ช่องทางการนำความรู้ขยายผ่านช่องทางสื่อโซเชียลมีเดียเพื่อส่งเสริมให้เยาวชนเห็นและเรียนรู้ พัฒนาความรู้ เพื่อพัฒนาศักยภาพในการทำงานทางพระพุทธศาสนา.....

 YouTube แม่ชีไทยกับงานด้าน

พระพุทธศาสนา

<https://drive.google.com/file/d/1E-d0ZApSjzNRhZp5dn-As7ybAYX6srG/view>

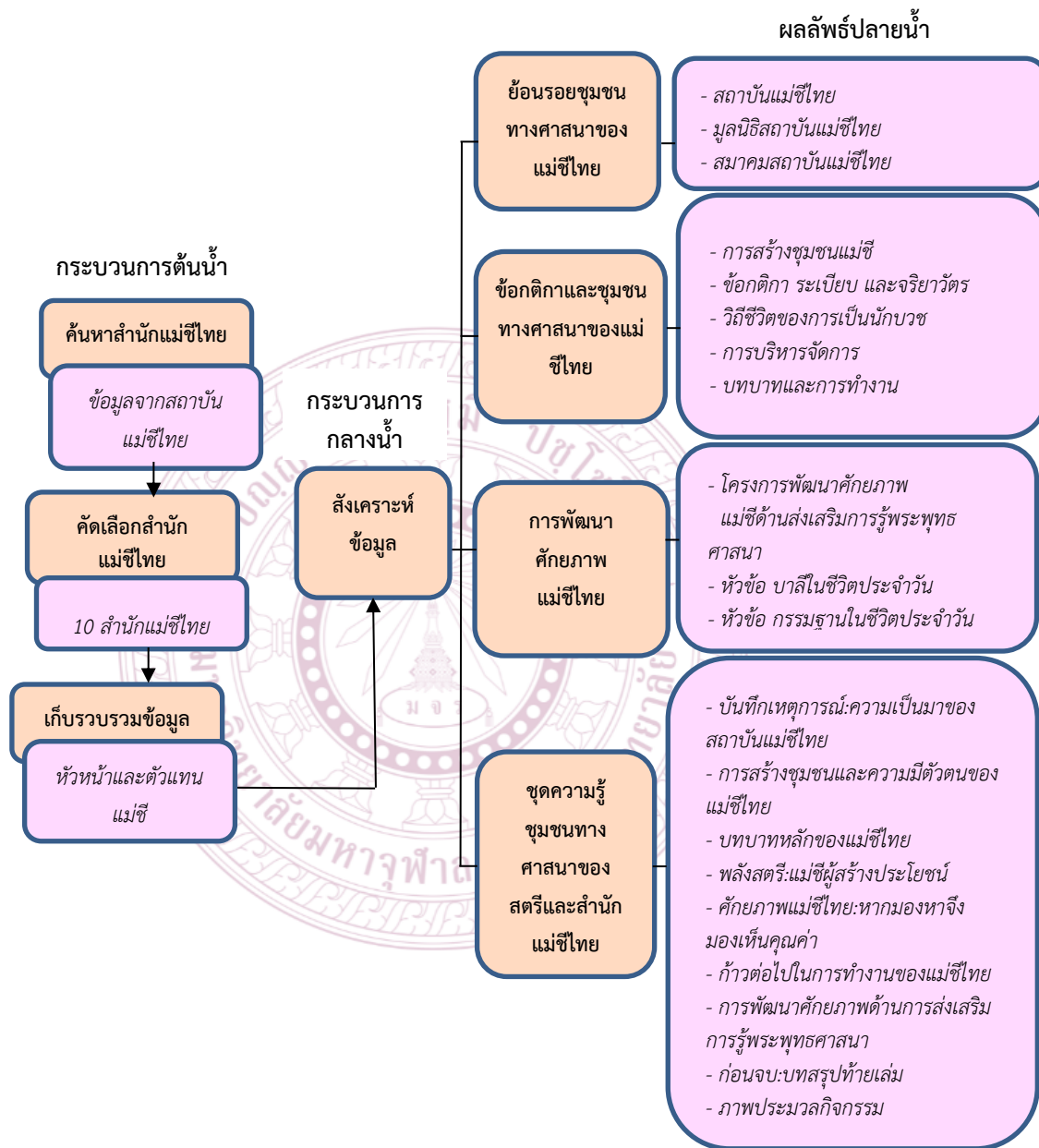
เราเป็นผู้หญิงในพระพุทธศาสนาสามารถศึกษาในคัมภีร์ได้ เรียนรู้ทางโลก ปริญญาตรี โท เอก ได้ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของแม่ชี ยังไม่ได้โอกาสเท่าที่ควร นักบวชหรือแม่ชีหรือผู้หญิงกลุ่มนี้แม่ชีสามารถทำงานและช่วยเหลือสังคมได้ การที่ได้ทำงาน การอนุเคราะห์ได้มากและมีส่วนที่ทำได้เป็นสิ่งที่ดีมาก การเอาพระพุทธศาสนาเข้าไปอยู่ในใจของคนในสังคมได้เป็นสิ่งที่ท้าทายเป็นบทบาทของแม่ชี.....

จากการศึกษาสามารถสังเคราะห์ผลที่สะท้อนถึงความสำคัญของชุมชนทางศาสนาของสตรี: ความเป็นตัวตนและศักยภาพด้านการส่งเสริมการรู้พระพุทธศาสนาและการขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนาของชุมชนสตรีในสังคมไทยผ่านกระบวนการศึกษาทั้งระบบด้วยวิธีการค้นหาคัดเลือก เก็บรวบรวมข้อมูล (ต้นน้ำ) และสังเคราะห์ (กลางน้ำ) จนเห็นผลของการย้อนรอยชุมชนทางศาสนาของแม่ชีไทยจากสถาบันแม่ชีไทย มูลนิธิสถาบันแม่ชีไทย สมาคมสถาบันแม่ชีไทย และสำนัก

แม่ชีไทย ข้อคิดกา ระเบียบข้อปฏิบัติและจริยาวัตร วิธีชีวิตของการเป็นนักบวช การบริหารจัดการ สำนักแม่ชี บทบาทและหน้าที่ ศักยภาพแม่ชีไทย และชุดความรู้ในรูปแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ เกี่ยวกับชุมชนทางศาสนาของสตรีและสำนักแม่ชีไทย (ปลายน้ำ) สรุปได้ดังนี้

ภาพที่ 4.65 รูปแบบการศึกษาความสำคัญของชุมชนทางศาสนาของสตรี: ความเป็นตัวตนและ ศักยภาพด้านการส่งเสริมการรู้พระพุทธศาสนาและการขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนาของชุมชน สตรีในสังคมไทย

4.7.2 ผลการประเมินชุดความรู้ในรูปแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์เกี่ยวกับชุมชนทางศาสนาของสตรีและสำนักแม่ชีไทย

คณะผู้วิจัยนำเสนอผลการประเมินชุดความรู้ในรูปแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์เกี่ยวกับชุมชนทางศาสนาของสตรีและสำนักแม่ชีไทย จากกลุ่มตัวอย่าง 420 คน แบ่งออกเป็น

ส่วนที่ 1 ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคล

ส่วนที่ 2 ความเห็นที่มีต่อชุดความรู้ในรูปแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์เกี่ยวกับชุมชนทางศาสนาของสตรีและสำนักแม่ชีไทย

มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ตารางที่ 4.5 แสดงจำนวน ร้อยละ กลุ่มตัวอย่างจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

ข้อมูลทั่วไป	จำนวน	ร้อยละ
อายุ (ปี)		
ต่ำกว่า 20 ปี	40	9.52
20-35 ปี	166	39.53
36-50 ปี	153	36.43
51 ปีขึ้นไป	61	14.52

จากตารางข้างต้น พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 20-35 ปี จำนวน 166 คน คิดเป็นร้อยละ 39.53 รองลงมา คือ อายุ 36-50 ปี จำนวน 153 คน คิดเป็นร้อยละ 36.43 อายุ 51 ปีขึ้นไป จำนวน 61 คิดเป็นร้อยละ 14.52 และ อายุต่ำกว่า 20 ปี จำนวน 40 คน คิดเป็นร้อยละ 9.52 ตามลำดับ

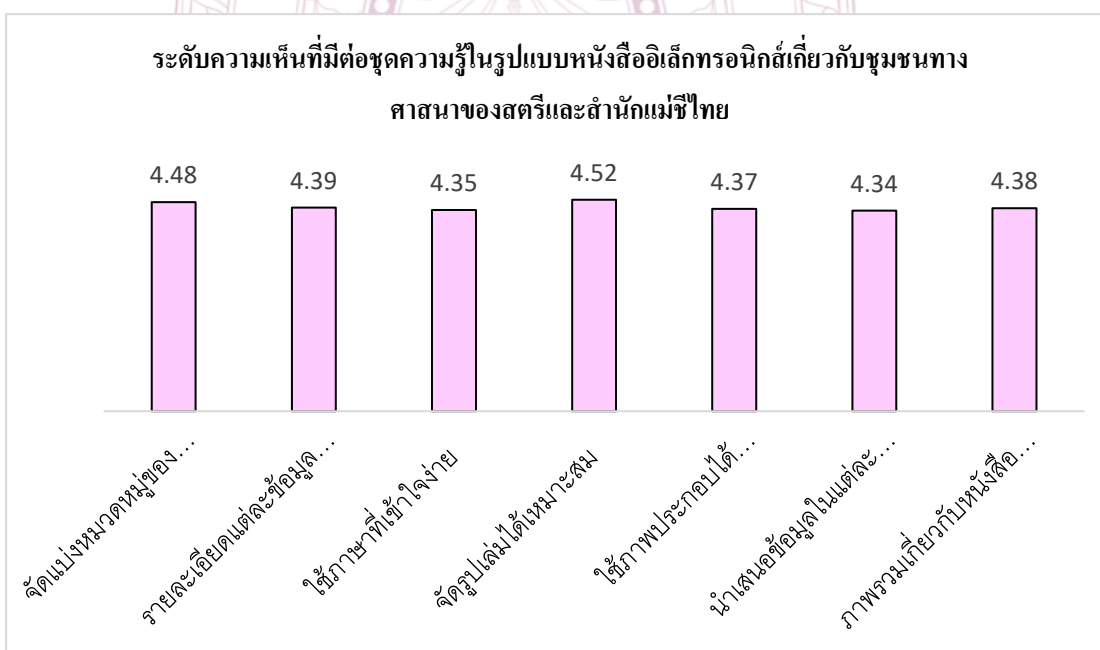
ส่วนที่ 2 ความเห็นที่มีต่อชุดความรู้ในรูปแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์เกี่ยวกับชุมชนทางศาสนาของสตรีและสำนักแม่ชีไทย

ตารางที่ 4.6 แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างที่มีต่อชุดความรู้ในรูปแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์

ข้อคำถาม	ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$)	ค่าความ เบี่ยงเบน มาตรฐาน (S.D.)	ระดับ ความ คิดเห็น
1. หนังสืออิเล็กทรอนิกส์จัดแบ่งหมวดหมู่ของข้อมูลได้ชัดเจน ไม่ซ้ำซ้อน	4.48	0.47	มากที่สุด
2. หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ให้รายละเอียดแต่ละข้อมูลชัดเจน	4.39	0.44	มากที่สุด

ข้อคำถาม	ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$)	ค่าความ เบี่ยงเบน มาตรฐาน (S.D.)	ระดับ ความ คิดเห็น
3. หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย	4.35	0.53	มากที่สุด
4. หนังสืออิเล็กทรอนิกส์จัดรูปเล่มได้เหมาะสม	4.52	0.45	มากที่สุด
5. หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ใช้ภาพประกอบได้เหมาะสม	4.37	0.49	มากที่สุด
6. หนังสืออิเล็กทรอนิกส์นำเสนอข้อมูลในแต่ละบทได้ชัดเจน	4.34	0.42	มากที่สุด
7. ความเห็นในภาพรวมเกี่ยวกับหนังสืออิเล็กทรอนิกส์	4.38	0.50	มากที่สุด

จากตารางข้างต้น พบว่า กลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบประเมินมีความคิดเห็นต่อหนังสืออิเล็กทรอนิกส์รายข้อคำถามมากที่สุดคือ หนังสืออิเล็กทรอนิกส์จัดรูปเล่มได้เหมาะสม ($\bar{X}$ 4.52, S.D. 0.45) รองลงมา คือ หนังสืออิเล็กทรอนิกส์จัดแบ่งหมวดหมู่ของข้อมูลได้ชัดเจน ไม่ซ้ำซ้อน ($\bar{X}$ 4.48, S.D. 0.47) หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ให้รายละเอียดแต่ละข้อมูลชัดเจน ($\bar{X}$ 4.39, S.D. 0.44) ตามลำดับ สำหรับความคิดเห็นในภาพรวมเกี่ยวกับเกี่ยวกับหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ ($\bar{X}$ 4.38, S.D. 0.50)

ภาพที่ 4.66 ระดับความเห็นที่มีต่อชุดความรู้ในรูปแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์เกี่ยวกับชุมชนทางศาสนาของสตรีและสำนักแม่ชีไทย

4.7.3 การนำชุดความรู้ในรูปแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ไปใช้ประโยชน์

1) นำเสนอชุดความรู้ในรูปแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์เกี่ยวกับชุมชนทางศาสนาของสตรีและสำนักแม่ชีไทย ได้แก่ ประวัติศาสตร์ของสำนักชีและแม่ชี บุคคลแม่ชีต่าง ๆ ที่มีความสำคัญต่อประวัติศาสตร์แม่ชีไทย ศึกษาการสร้างข้อกติกาศาสนาของสตรี ศักยภาพแม่ชีไทยด้านการรู้พระพุทธศาสนาและการขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนาของแม่ชีไทย ผ่านช่องทางการสื่อสาร youtube เพื่อเผยแพร่สู่สาธารณชน

2) นำเสนอชุดความรู้ในรูปแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์เกี่ยวกับชุมชนทางศาสนาของสตรีและสำนักแม่ชีไทย ต่อสถาบันแม่ชีไทย และสำนักแม่ชี 10 สำนัก เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาหาความรู้เพิ่มเติม ได้แก่ ประวัติศาสตร์ของสำนักชีและแม่ชี บุคคลแม่ชีต่าง ๆ ที่มีความสำคัญต่อประวัติศาสตร์แม่ชีไทย ศึกษาการสร้างข้อกติกาศาสนาของสตรี ศักยภาพแม่ชีไทยด้านการรู้พระพุทธศาสนาและการขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนาของแม่ชีไทย

3) นำชุดความรู้ในรูปแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์เกี่ยวกับชุมชนทางศาสนาของสตรีและสำนักแม่ชีไทย ต่อสถาบันแม่ชีไทย ไปใช้ในการจัดทำหอจดหมายเหตุแม่ชีไทยออนไลน์ (Digital mae-chi archive Digital mae-chi archive)

4.8 องค์ความรู้จากการวิจัย

จากผลการวิจัยข้างต้น ทำให้พบว่ากระบวนการของการได้มาซึ่งผลการวิจัยความสำคัญของชุมชนทางศาสนาของสตรี: ความเป็นตัวตนและศักยภาพด้านการส่งเสริมการรู้พระพุทธศาสนา และการขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนาของชุมชนสตรีในสังคมไทย ดังนี้

ภาพที่ 4.67 องค์ความรู้จากการวิจัย

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

5.1 สรุปผลการวิจัย

คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัย วิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลเพื่อนำมาสรุปผลการวิจัย การสร้างข้อตกลงและชุมชนทางศาสนาของสตรีและแม่ชีไทย การจัดอบรมหลักสูตร “พัฒนาศักยภาพแม่ชีไทย ด้านการส่งเสริมการรู้พระพุทธานุศาสน” และการพัฒนาชุดความรู้ในรูปแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์เกี่ยวกับชุมชนทางศาสนาของสตรีและสำนักแม่ชีไทย สรุปผลการวิจัย ดังนี้

5.1.1 ย้อนรอยการสร้างข้อตกลงและชุมชนทางศาสนาของสตรีและแม่ชีไทย

ผลจากการศึกษาข้อมูลในอดีตและปัจจุบันของสถาบันแม่ชีไทย มูลนิธิสถาบันแม่ชีไทย สมาคมสถาบันแม่ชีไทย และสำนักแม่ชี 10 สำนัก ได้แก่ (1) การสร้างชุมชนทางศาสนาของแม่ชี มี 2 ประการ คือ แม่ชีสร้างชุมชนของตนเอง และมีการสร้างชุมชนให้กับแม่ชี (2) ข้อตกลงระเบียบและจรรยาวัตร มีลักษณะ คือ แม่ชีสร้างข้อตกลงของตนเอง แม่ชีใช้ข้อตกลงร่วมกับสำนักแม่ชีอื่น แม่ชีใช้ข้อตกลงของสถาบันแม่ชีไทย (3) วิถีชีวิตของการเป็นนักบวช ดำรงชีพด้วยการออกบิณฑบาต ไม่บิณฑบาต ได้รับเงินช่วยเหลือจากมูลนิธิของสำนัก และเลี้ยงชีพด้วยตนเอง (4) การบริหารจัดการสำนัก ภายใต้การบริหารแบบมีหัวหน้าสำนักและมีกรรมการสำนัก บางสำนักแม่ชีไม่มีหัวหน้าสำนัก ขึ้นอยู่กับวัดสังกัด มีหัวหน้ามีกรรมการและขึ้นอยู่กับวัดสังกัด (5) บทบาทและการทำงาน ด้านการจัดการศึกษาให้กับแม่ชี ชุมชนและสังคม ด้านสังคมสงเคราะห์และช่วยเหลือชุมชน การรับผู้มาบวชเป็นแม่ชีและการบวชชีพราหมณ์

นอกจากนี้ สถาบันแม่ชีไทยและสำนักแม่ชีได้มีกิจกรรมเพื่อการรำลึกคุณของบูรพาจารย์ผู้มีพระคุณเพื่อเป็นการแสดงออกถึงความเคารพนับถือ การยกย่องสรรเสริญ ซึ่งเป็นคุณลักษณะของการเป็นผู้มีความกตัญญูต่อบุคคลอันเป็นอัตลักษณ์ของแม่ชีไทยในด้านของธำรงไว้ซึ่งประเพณีอันดีงาม การเชิดชูเกียรติและรำลึกถึงผู้มีพระคุณ การสร้างความสามัคคีในกลุ่มแม่ชี การบูชาผู้มีพระคุณ การส่งเสริมคุณค่าและความภูมิใจในความเป็นแม่ชี และการแบ่งปันชุมชนและสังคม ตลอดจนการรวบรวมข้อมูล กิจกรรม การดำเนินงานและการประชุมประจำปีของแม่ชีในวาระสาร “แม่ชีสาร” แสดงให้เห็นถึงพระมหากรุณาธิคุณอันล้นพ้นจากราชวงศ์ไทยในการเข้าร่วมกิจกรรมและการประชุมสามัญประจำปีของสถาบันแม่ชีไทยอย่างต่อเนื่อง และสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถได้รับสถาบันแม่ชีไทยให้อยู่ในพระบรมราชูปถัมภ์และทรงดำรงตำแหน่งเป็นองค์อุปถัมภ์ และกำหนดให้คณะกรรมการบริหารสถาบันแม่ชีไทยเพื่อยกระดับสถานภาพของแม่ชีไทยให้ดีขึ้นเป็นที่เลื่อมใสของประชาชน

5.1.2 การพัฒนาศักยภาพแม่ชีไทยในพุทธศาสนาเถรวาทด้านการส่งเสริมการรู้พุทธศาสนาและการขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนาของชุมชนสตรีในสังคมไทย

1. การพัฒนาศักยภาพแม่ชีไทย

เริ่มต้นจาก (1) การค้นหาความต้องการจากแม่ชีไทย 10 สำนัก ผลที่ได้คือ ความต้องการที่จะพัฒนาตนเองในด้านการใช้ภาษาบาลีในชีวิตประจำวันและด้านการปฏิบัติกรรมฐานในชีวิตประจำวัน (2) กำหนดหลักสูตร ได้แก่ การกำหนดวัตถุประสงค์การอบรม แผนการอบรม และกำหนดตัวบ่งชี้และค่าเป้าหมายเพื่อการวัดและประเมินผล (3) รับสมัครผู้เข้าร่วมอบรม ด้วยการลงพื้นที่รับสมัครและรับสมัครออนไลน์ จำนวนหัวข้อละ 22 คน รวมทั้งสิ้น 44 คน (4) จัดกิจกรรมพัฒนาศักยภาพ ได้แก่ การปฐมนิเทศ อบรมทั้งภาคทฤษฎีและปฏิบัติ และปัจฉิมนิเทศ (5) ประเมินผล การจัดอบรม ผลที่ได้จากผู้เข้าอบรม คือ ระดับคะแนนความรู้ความเข้าใจในหลังการอบรมสูงกว่าค่าเป้าหมายที่กำหนด ผลประเมินการนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ การประเมินวิทยากร และประเมินการจัดกิจกรรมอบรม ผู้เข้าอบรมมีความพึงพอใจในระดับมากถึงมากที่สุด (6) การติดตามและขยายผลการนำความรู้ไปใช้ สะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพแม่ชีไทย

2. การขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนาของแม่ชีไทย

การขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนาของแม่ชีไทยหลังจากการอบรมได้นำความรู้ที่ได้มาส่งเสริมศักยภาพและการทำงานทางพุทธศาสนา ผ่านกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ การสอนธรรมะ การสอนสวดมนต์ ไหว้พระ การสอนวิปัสสนากรรมฐาน การสอนคุณธรรมและจริยธรรม การถ่ายทอดความรู้และการต่อยอดองค์ความรู้ในการทำงานและทำกิจกรรมในพระพุทธศาสนา โดยการมีส่วนร่วมของวัด เยาวชน และผู้มีจิตอาสาเข้ามาทำงานร่วมกับแม่ชี ภายใต้การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน เป้าหมายเดียวกัน ได้รับการสนับสนุนและส่งเสริมจิติวิญญูณ การทำงานของแม่ชีไทยส่งผลต่อประโยชน์แห่งตน ได้แก่ ศักยภาพระดับบุคคลเพิ่มขึ้น มีเชื่อมั่นและมั่นใจในตนเอง มีความรู้และทักษะเพิ่มขึ้น เกิดแรงจูงใจในการทำงานเพิ่มขึ้น ประโยชน์แห่งพระพุทธศาสนา ได้แก่ การรักษาเผยแผ่พระพุทธศาสนาและส่งเสริมกิจกรรมทางศาสนา ประโยชน์แห่งสังคม ได้แก่ พุทธศาสนิกชนและบุคคลทั่วไปมีศรัทธาในแม่ชี มีทัศนคติที่ดีต่อพระพุทธศาสนา มีทัศนคติที่ดีต่อแม่ชี และสร้างการอบรมสั่งสอนพุทธศาสนิกชนเป็นการสร้างศาสนทายาททางพระพุทธศาสนา

5.1.3 การพัฒนาชุดความรู้ ในรูปแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์เกี่ยวกับชุมชนทางศาสนาของสตรีและสำนักแม่ชีไทย

มีกระบวนการ 6 ขั้นตอน ได้แก่ (1) สังเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์และการศึกษาข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับสถาบันแม่ชีไทย มูลนิธิแม่ชีไทย สมาคมแม่ชีไทย และสำนักแม่ชีไทย 10 สำนักโดยพิจารณาด้านความถูกต้อง ความสอดคล้องและความสัมพันธ์ต่อเนื่อง ความยาวที่เหมาะสม ความถูกต้องของการใช้ภาษาที่ใช้สื่อสารชัดเจน (2) ออกแบบชุดความรู้บนพื้นฐานความเหมาะสมและความคิดสร้างสรรค์ มีความยืดหยุ่นและตอบสนองต่อความแตกต่างระหว่างบุคคลของผู้อ่านและนำมัลติมีเดียมาใช้ในการออกแบบให้มีภาพและตัวอักษรมีความชัดเจน (3) พัฒนาชุดความรู้ 9 บท ได้แก่ บทที่ 1 บันทึกเหตุการณ์: ความเป็นมาของสำนักแม่ชีของไทย บทที่ 2 การสร้าง

ชุมชนและควมมีตัวตนของแม่ชี บทที่ 3 บทบาทหลักของแม่ชีไทยในด้านต่าง ๆ บทที่ 4 พลังของสตรี: แม่ชีผู้สร้างประโยชน์ บทที่ 5 ศักยภาพแม่ชีไทย: หากมองหาจึงมองเห็นคุณค่า บทที่ 6 ก้าวต่อไปในการทำงานของแม่ชีไทย บทที่ 7 การพัฒนาศักยภาพด้านการส่งเสริมการรู้พระพุทธานุสา บทที่ 8 ก่อนจบ: บทสรุปท้ายเล่ม บทที่ 9 ภาพประมวลกิจกรรม (4) ประเมินชุดความรู้เพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการสร้างหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ และประเมินผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้และคุณค่าทางจิตใจที่จะเกิดขึ้นกับผู้อ่าน (5) การปรับปรุงชุดความรู้ เพื่อนำมาปรับปรุงพัฒนาชุดความรู้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ และ (6) การเผยแพร่ชุดความรู้ ที่ผู้ใช้สามารถเข้าถึงได้ง่าย สะดวก ทุกที่ทุกเวลา ใช้งานร่วมกับอุปกรณ์คอมพิวเตอร์ โทรศัพท์ และโพลีไฟล์เก็บเป็นข้อมูลเพื่อการใช้งาน

จากผลการวิจัยข้างต้น คณะผู้วิจัยได้เห็นถึงความสำคัญของข้อมูลที่ได้สืบค้นข้อมูลจากสำนักแม่ชีต่าง ๆ ได้เห็นว่าเอกสารหลายชิ้นในโดยเฉพาะอย่างยิ่งหนังสืองานศพ หนังสือสวดมนต์ หนังสือประวัติ ศาสตร์ของสำนักชี ประวัติวัด อยู่ในสภาพที่น่าเป็นห่วงเพราะขาดการดูแลเป็นเวลานาน หรือพบอยู่ในสภาพความชื้นส่งผลให้คุณภาพของหนังสือเสื่อมจนกระทั่งอ่านไม่ออก หลายเล่ม ที่ไม่สามารถรักษาไว้ได้แล้วเพราะในสภาพที่ชำรุดเสียหาย เพราะฉะนั้นมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะรักษาโดยการสร้างหอจดหมายเหตุออนไลน์ด้วยวิธี digitize ในการเก็บข้อมูลและการเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของแม่ชี นักวิชาการและบุคคลทั่วไป

5.2 อภิปรายผล

5.2.1 ย้อนรอยการสร้างข้อกติกาศาสนาและชุมชนทางศาสนาของสตรีและแม่ชีไทย

จากการวิจัย การสร้างข้อกติกาศาสนาและชุมชนทางศาสนาของสตรีและแม่ชีไทย ผลการวิจัยพบว่า การสร้างชุมชนทางศาสนาของแม่ชี มีที่มาจากแม่ชีสร้างชุมชนของตนเองและมีผู้ศรัทธาสร้างชุมชนให้กับแม่ชี และการสร้างข้อกติการะเบียบและจริยวัตร มีลักษณะ คือ แม่ชีสร้างข้อกติกาของตนเอง แม่ชีใช้ข้อกติการ่วมกับสำนักแม่ชีอื่น แม่ชีใช้ข้อกติกาของสถาบันแม่ชีไทย สำหรับผลการศึกษาวิถีชีวิตของการเป็นนักบวชพบว่า ดำรงชีพด้วยการออกบิณฑบาต ไม่บิณฑบาต ได้รับเงินช่วยเหลือจากมูลนิธิของสำนัก และเลี้ยงชีพด้วยตนเอง และผลการวิจัย การบริหารจัดการสำนักพบว่า มี 3 ลักษณะ คือ (1) ภายใต้การบริหารแบบมีหัวหน้าสำนักและมีกรรมการสำนัก (2) บางสำนักแม่ชีไม่มีหัวหน้าสำนักขึ้นอยู่กับวัดสังกัด (3) มีหัวหน้ามีกรรมการและขึ้นอยู่กับวัดสังกัด ซึ่งผลการวิจัยในข้อที่ (3) สอดคล้องกับการศึกษาวิจัยของยุพิน ดวงจันทร์ พบว่า สำนักวัดปากน้ำอยู่ภายใต้การปกครองของพระสงฆ์ มีสถานภาพเหมือนผู้อาศัยวัด¹

สำหรับผลการวิจัยบทบาทของแม่ชีกับการทำงานในพระพุทธศาสนา ผลการวิจัยพบว่า แม่ชีไทยมีบทบาทและการทำงาน ด้านการจัดการศึกษาให้กับแม่ชี ชุมชนและสังคม ด้านสังคม

¹ นิโคลัส แชร์แวล, ประวัติศาสตร์ธรรมชาติและเมืองแห่งราชอาณาจักรสยาม) นิโคลัส แชร์แวล, ประวัติศาสตร์ธรรมชาติและเมืองแห่งราชอาณาจักรสยาม แปลโดย สันต์ ท.โกมลบุตร อังในยุพิน ดวงจันทร์, สตรีกับการบวชในพระพุทธศาสนา: ศึกษาเปรียบเทียบสถานภาพและทัศนะของแม่ชีวัดปากน้ำ ภาษีเจริญ กรุงเทพมหานครและสำนักปฏิบัติธรรมแดนมหามงคลกาญจนบุรี, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, 2542 หน้า ง.

สงเคราะห์และช่วยเหลือชุมชน การรับผู้มาบวชเป็นแม่ชีและการบวชชีพราหมณ์ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของเจตน์ ตันตวิณิขานนท์ และพัชราภรณ์ ศิริพงษ์ พบว่าแม่ชีเข้ามามีบทบาทและมีการกิจกรรมมากขึ้นไม่ว่าจะเป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนา การทำงานช่วยเหลือสังคม ตลอดจนบทบาทในการเข้าร่วมและทำหน้าที่เป็นพลังขับเคลื่อนเพื่อแก้ปัญหาและคลี่คลายวิกฤตที่เกิดขึ้นในสังคม โดยเฉพาะสำนักแม่ชีเข้ามามีบทบาทจนเป็นที่ยอมรับในสังคม² และงานวิจัยของพงษ์ธรณ์ พิสิก ได้แบ่งบทบาทของนักบวชสตรีไว้ 3 ด้าน คือ (1) นักบวชกับคณะสงฆ์ คือ การเป็นส่วนหนึ่งของพุทธบริษัท 4 ที่ธำรงและรักษาตลอดจนการเผยแผ่พระพุทธศาสนา (2) นักบวชสตรีกับสังคม คือ การทำหน้าที่ช่วยเหลือสังคม ช่วยเหลือคนยากจนหรือการช่วยผู้ยากไร้ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี (3) บทบาทสตรีในพระพุทธศาสนากับศาสนิก คือ การเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างศรัทธาโดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้างศรัทธา³ และงานวิจัยของสมักร งามแสง มีความสอดคล้องเช่นกันในบทบาทด้านการเผยแผ่ สตรีผู้มีศรัทธาบวชเป็นภิกษุณีและเป็นอุปาสิกาที่มีศรัทธามั่นคงในพระพุทธศาสนา ได้แสดงบทบาทด้านการเผยแผ่ไปแก่คนทุกคนทุกระดับ ทั้งระดับผู้นำและประชาชนทั่วไป บทบาทด้านการอุปถัมภ์สตรีได้มีบทบาทในการช่วยสนับสนุนค้ำจุนพระพุทธศาสนา⁴ นอกจากนี้ ผลการวิจัยด้านบทบาทแม่ชีกับการจัดการศึกษาที่พระมหาสิทธิศักดิ์ การรัมย์ ได้พบจากการวิจัยว่า แม่ชีมีบทบาทในการจัดการศึกษามากขึ้นกว่าในอดีต โดยสถานศึกษาธรรมจารีนิเวศวิทยาปากท่อ สามารถจัดการศึกษาได้ครบทั้ง 3 รูปแบบ คือการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย⁵

อย่างไรก็ตามบทความของแม่ชีณัฐหทัย ฉัตรทิณวัฒน์ ได้กล่าวไว้ว่า วัดปากน้ำมีโครงสร้างและการบริหารงานแม่ชีออกเป็นแผนกต่าง ๆ เพื่อกำหนดบทบาทและหน้าที่ในการทำงาน ได้แก่ (1) แม่ชีธรรมกาย มีสิทธิพิเศษและมีหน้าที่ประจำ คือ นั่งสมาธิ ซึ่งเป็นหน้าที่สำคัญและหน้าที่หลัก และยังมีหน้าที่ในการรักษาโรค ให้คำแนะนำและเป็นที่ปรึกษา แม่ชีธรรมกายต้องผ่านการสอบกรรมฐานและต้องศึกษาวิชาธรรมกายขั้นสูงด้วยการปฏิบัติภาวนา (2) แม่ชีโรงครัว มีหน้าที่หลักในการประกอบอาหารทุกประเภทรวมถึงขนมและน้ำปานะ (3) แม่ชีศาลา มีหน้าที่ดูแลทำความสะอาดเรียบร้อยภายในศาลาฉันอาหาร ตั้งน้ำดื่ม น้ำแก้ว กระโถน จานข้าวและปูผ้ารองสำหรับอาหารพระภิกษุและสามเณร และอำนวยความสะดวกแก่พระภิกษุ สามเณรและเจ้าภาพผู้มาทำบุญ (4) แม่ชีนักเรียน นอกเหนือจากการทำหน้าที่โรงครัวและศาลาแล้ว แม่ชีกลุ่มนี้ได้รับอนุญาตให้ศึกษาปริยัติธรรม ศึกษาภาษาบาลีและธรรมศึกษา ต้องทำงานไปด้วยเรียนไปด้วย ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการแบ่งหน้าที่เป็น

² เจตน์ ตันตวิณิขานนท์และพัชราภรณ์ ศิริพงษ์, บทบาทแม่ชี: สตรีผู้เกื้อกูลสังคม, วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมกุฏราชวิทยาลัย, ปีที่ 1 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2561), หน้า 22.

³ พงษ์ธรณ์ พิสิก. “แนวทางการปรับตัวและบทบาทของนักบวชทางพระพุทธศาสนาในสังคมไทยยุค 4.0”. วารสารมหาจุฬานาครพรรศน์. ปีที่ 7 ฉบับที่ 9 กันยายน 2563, หน้า 414-415.

⁴ สมักร งามแสง, ศึกษาบทบาทของสตรีในองค์กรพุทธศาสนาในสังคมไทยปัจจุบัน: ศึกษากรณี วัดปทุมวนาราม วัดสังฆทาน สำนักปฏิบัติธรรมเสถียรธรรมสถาน และสำนักปฏิบัติธรรมสวนแก้ว, วิทยานิพนธ์, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล. 2540), หน้า 2.

⁵ พระมหาสิทธิศักดิ์ การรัมย์, บทบาทของแม่ชีในพระพุทธศาสนาที่มีต่อการศึกษาเพื่อพัฒนาเยาวชน ศึกษาวิเคราะห์ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ วัดสวนแก้ว และสถานศึกษาธรรมจารีนิเวศวิทยา ปากท่อ จังหวัดราชบุรี, วิทยานิพนธ์, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล), 2547, หน้า 9.

ค่านิยมในศาสนาให้ความหมายและคุณค่าต่างกันและเป็นการจัดลำดับสูงต่ำระหว่างพระสงฆ์และแม่ชี นอกจากนี้ ยังมีงานวิจัยที่ได้ผลของบทบาทในการทำงานในพระพุทธศาสนาของแม่ชี ได้มีการวัดเจตคติที่มีต่อแม่ชีไทยในพระพุทธศาสนา ผลการวิจัยของพระรุ่งเพชร เกาะลุน ที่พบว่า ผู้บริหารอาจารย์และนักศึกษามีเจตคติในระดับปานกลางด้านบทบาทของแม่ชีไทยในพระพุทธศาสนา

นอกจากนี้ ผลการวิจัยจะเห็นได้ว่าสถาบันแม่ชีไทยและสำนักแม่ชีได้มีกิจกรรมเพื่อการรำลึกคุณของบูรพาจารย์ผู้มีพระคุณเพื่อเป็นการแสดงออกถึงความเคารพนับถือ การยกย่องสรรเสริญ ซึ่งเป็นคุณลักษณะของการเป็นผู้มีความกตัญญูต่อบุคคลอื่นเป็นอัตลักษณ์ของแม่ชีไทยในด้านของธำรงไว้ซึ่งประเพณีอันดีงาม การเชิดชูเกียรติและรำลึกถึงผู้มีพระคุณ การสร้างความสามัคคีในกลุ่มแม่ชี การบูชาผู้มีพระคุณ การส่งเสริมคุณค่าและความภูมิใจในความเป็นแม่ชี และการแบ่งปันชุมชนและสังคม ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของอภิญา เพื่องฟูสกุล ในการสร้างอัตลักษณ์ (Identity) แก่ตัวเองหรือสิ่งต่าง ๆ จึงมีความสัมพันธ์กันที่แสดงถึงการสร้างภาพลักษณ์และภาพตามจริง⁷ และงานวิจัยของลัดดาวัลย์ ต๊ะมาฟู ที่พบว่า พื้นที่ของประสบการณ์ภายในจึงเป็นการรับรู้ที่นักบวชหญิงมีต่อตนเอง ดังนั้น อัตลักษณ์ของนักบวชหญิงจึงไม่ได้เป็นภาพหยุดนิ่งหากแต่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา เมื่อมองอีกด้านหนึ่ง อัตลักษณ์ คือ ความเป็นปัจเจกที่เชื่อมต่อกับสิ่งต่าง ๆ รวมถึงการเปลี่ยนแปลงระดับจิตด้วย จึงกล่าวได้ว่า อัตลักษณ์ หมายถึง ด้านที่แสดงออกมาของความเป็นปัจเจกภายใน⁸

5.2.2 การพัฒนาศักยภาพแม่ชีไทยในพุทธศาสนาเถรวาทด้านการส่งเสริมการรู้พุทธศาสนาและการขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนาของชุมชนสตรีในสังคมไทย

1. การพัฒนาศักยภาพแม่ชี

คณะผู้วิจัยได้กำหนดกระบวนการและแผนการอบรม ภายใต้วิธีการจัดอบรมที่ผสมผสานกับความรู้ในเนื้อหา ทฤษฎี และในพระไตรปิฎก รวมถึงการนำไปสู่การปฏิบัติจริง โดยการบูรณาการวิธีการอบรมเข้ากับหลักไตรสิกขา ด้วยการนำสวดมนต์ไหว้พระ การเข้าสู่เนื้อหาอบรม และการนั่งกรรมฐาน สอดคล้องกับงานวิจัยของวิชาภา เมธีวรฉัตร ศึกษาวิจัยเรื่อง “พุทธวิถีการพัฒนาศักยภาพของบุคลากรองค์การบริหารส่วนตำบลหนองปลิง จังหวัดนครสวรรค์” ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาศักยภาพบุคลากรตามแนวพุทธศาสนาจะต้องเริ่มจากกระบวนการหรือวิธีการ 3 ประการ คือ การฝึกอบรม การศึกษา และการพัฒนา โดยบูรณาการกับหลักธรรมไตรสิกขา จะก่อให้เกิดศักยภาพของบุคลากรทั้งด้านความรู้ ทักษะและพฤติกรรมที่พึงประสงค์⁹ แต่อย่างไรก็ตาม โชติขวัล พุกิจกาญจน์

⁶ แม่ชีณัฐหทัย ฉัตรทินวัฒน์, สถานภาพของแม่ชีไทย: กรณีศึกษาวัดปากน้ำภาษีเจริญ, วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์, ปีที่ 17 ฉบับที่ 1 มกราคม-เมษายน 2564, หน้า 130-132.

⁷ อภิญา เพื่องฟูสกุล, ศาสนทัศน์ของชุมชนเมืองสมัยใหม่ ศึกษากรณีวัดพระธรรมกาย, พุทธศาสนศึกษา, 5 (1) 2543ก: 68.

⁸ ลัดดาวัลย์ ต๊ะมาฟู, แม่ชี: โลกของผู้หญิงที่ถูกลืม, วารสารสังคมศาสตร์, ฉบับที่ 2: 2549, หน้า 106-110.

⁹ วิชาภา เมธีวรฉัตร, พุทธวิถีการพัฒนาศักยภาพของบุคลากรองค์การบริหารส่วนตำบลหนองปลิง จังหวัดนครสวรรค์, บัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์, ปีที่ 8 ฉบับที่ 1 (มกราคม-เมษายน 2563), บทคัดย่อ.

ได้กล่าวถึงรูปแบบการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ มี 3 วิธี ได้แก่ การพัฒนาทางการศึกษา การฝึกอบรม และการสนับสนุนจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง จึงจะทำให้การพัฒนามนุษย์ประสบความสำเร็จได้¹⁰

จากรูปแบบหรือวิธีการพัฒนาศักยภาพแม่ชี นำมาสู่การศึกษาความต้องการที่จะพัฒนาตนเองซึ่งผลจากการศึกษาวิจัยพบว่า แม่ชีมีความต้องการที่จะพัฒนาความรู้ ความสามารถของตนเอง เพราะมีความเชื่อว่าหากตนมีความรู้ความสามารถก็จะได้นำมาใช้ในการทำงานทางพระพุทธศาสนา และการดำรงชีพของตนในฐานะของการเป็นนักบวชได้อย่างมีประสิทธิภาพและเป็นผลดีต่อศาสนา โดยผลการสัมภาษณ์พบว่า แม่ชีในปัจจุบันนี้ (พ.ศ. 2566) มีความประสงค์ที่จะพัฒนาด้านตนเองให้เป็นผู้มีความรู้ ความสามารถและมีทักษะเพิ่มมากขึ้น โดยมีหัวข้อที่ต้องการพัฒนาด้านตนเอง ได้แก่ (1) ภาษาอังกฤษ (2) การพัฒนาจิต (3) การใช้เทคโนโลยี (4) การปฏิบัติกรรมฐาน และ (5) ภาษาอังกฤษ ซึ่งความต้องการในการพัฒนาด้านตนเองของแม่ชีนั้น สอดคล้องกับสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวไว้ว่า มนุษย์มีศักยภาพสูง มีความสามารถที่จะศึกษาฝึกตนได้ ศักยภาพนี้ เรียกว่า โพธิ ซึ่งแสดงว่าจุดเน้นอยู่ที่ปัญญาและศักยภาพที่มนุษย์ฝึกได้ และในด้านของปัญญาให้เห็นว่าแก่นนำของการฝึกศึกษาอยู่ที่ปัญญาและศักยภาพสูงสุดก็แสดงออกที่ปัญญา¹¹

จากการที่คณะผู้วิจัยได้นำมาสู่การส่งเสริมการรู้พระพุทธศาสนาของแม่ชี ด้วยการจัดอบรมหัวข้อบาลีในชีวิตประจำวันและกรรมฐานในชีวิตประจำวันเพื่อที่จะพัฒนาศักยภาพระดับบุคคล หวังการขยายผลไปสู่สังคม สอดคล้องกับผลการวิจัยของอุดมศักดิ์ นิภาเกษมและคณะ ได้กล่าวถึงการส่งเสริมการรู้พระพุทธศาสนา หมายถึง การถ่ายทอดความรู้ทั้งทฤษฎีและการปฏิบัติแก่บุคคลทั่วไป เพื่อให้รับการพัฒนาตนเองจากการเรียนรู้หลักธรรมจนนำไปสู่การปฏิบัติตามแนวทางพุทธ¹² และยังสอดคล้องกับผลการวิจัยของพงษ์ธรณ์ พิสิทธิ์ ผลการวิจัยพบว่า การศึกษาพระธรรมวินัยเพื่อพัฒนาศักยภาพของตนเอง เป็นศักยภาพระดับปัจเจกบุคคล เมื่อมีศักยภาพเกิดขึ้นในตนเองแล้ว การสั่งสอนศาสนิกจึงเป็นบทบาทตามมา¹³

2. การขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนาของแม่ชี

ผลจากการประเมินความคิดเห็นด้านนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ แม่ชีที่เข้าอบรมหัวข้อบาลีในชีวิตประจำวันและกรรมฐานในชีวิตประจำวัน ได้ประเมินตนเองกับการนำความรู้ไปใช้ประโยชน์อยู่ในระดับมาก โดยมีรายละเอียดของการประเมินรายชื่ออยู่ในระดับมาก ได้แก่ ท่านสามารถนำความรู้ที่ได้รับมาพัฒนาความสามารถของตนเองให้ดียิ่งขึ้น ท่านได้ได้รับความรู้ใหม่ ๆ และเป็นประโยชน์ต่อการทำงานทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ การสอนธรรมะ การสอนสวดมนต์ ไหว้พระ การสอนวิปัสสนา

¹⁰ โชติชวัล พุกิกกาญจน์, การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ Human Resource Development, (กรุงเทพมหานคร: ซีอีดีเคชั่น, 2559), หน้า 26.

¹¹ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต), ธรรมะ: ศักยภาพของมนุษย์ คือ จุดเริ่มของพระพุทธศาสนา, แหล่งที่มา: <https://www.payutto.net/book-content/> [27 ตุลาคม 2565].

¹² อุดมศักดิ์ นิภาเกษมและคณะ, “ศึกษาบทบาทการส่งเสริมพระพุทธศาสนาของอุบาสก อุบาสิกาในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท”, วารสารปรัชญาอาศรม, ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2564): 6.

¹³ พงษ์ธรณ์ พิสิทธิ์, “แนวทางการปรับตัวและบทบาทของนักบวชทางพระพุทธศาสนาในสังคมไทยยุค 4.0”, วารสารมหาจุฬานาครทรรณ, ปีที่ 7 ฉบับที่ 9 (กันยายน 2563): 414-415.

กรรมฐาน และท่านสามารถนำความรู้ที่ได้ไปถ่ายทอดให้กับผู้อื่นได้เป็นอย่างดี ซึ่งผลการวิจัยนี้ สอดคล้องกับงานวิจัยของ Lindberg Falk, Monica สรุปได้ว่า ความหมายของชีวิตพรหมจรรย์มีความหมายในตัวเองในฐานะเป็นนักบวชหญิงในทัศนะคติเป็นชีวิตที่ดีกว่าการใช้ชีวิตทางโลก จึงสรุปได้ว่า แม่ชีมองตัวเองว่าเป็นนักบวชอยู่ในศาสนาไม่ใช่คฤหัสถ์ และแม่ชีเป็นผู้สร้างสรรค์และสร้างความหมายใหม่ในสังคมไทย แม่ชีได้กำลังใจในการศึกษาคัมภีร์ในพระพุทธศาสนา และแม่ชียังได้ศึกษาภาษาบาลี และเห็นว่าความรู้ทางพระพุทธศาสนาเป็นสิ่งสำคัญเป็นสิ่งที่ช่วยให้แม่ชีสามารถนำความรู้ไปประพฤติปฏิบัติและทำงานในศาสนาได้¹⁴ และสอดคล้องกับงานวิจัยของ Cook, Joanna ผลการวิจัย พบว่าแม่ชีมีบทบาททางศาสนาที่สำคัญทั้งด้านปริยัติและปฏิบัติ การสอนสมาธิ การไปบิณฑบาต และยังเข้าใจในงานของตนเองว่ามีความสำคัญทางศาสนา ได้รับการยอมรับในสาธารณะมากขึ้นและสามารถปฏิบัติสมาธิแบบชาววัดมากขึ้น¹⁵

ไม่เพียงแต่บทบาทของแม่ชีข้างต้น ผลการวิจัยยังพบว่า การที่แม่ชีได้รับโอกาสในการพัฒนาศักยภาพตนเองแล้ว ได้นำความรู้ที่ได้รับขยายผลในการเผยแผ่และทำงานในพุทธศาสนาให้กับเยาวชนและสังคมในเชิงคุณธรรมและจริยธรรมให้เยาวชนเห็นคุณค่าในพระพุทธศาสนานั้น ตลอดจนก่อให้เกิดคุณภาพชีวิตที่ดีต่อแม่ชีและคนในสังคมอีกด้วย จะเห็นได้จากแม่ชีได้เข้ามาทำงานในพระพุทธศาสนามากขึ้น ดังเช่น แม่ชีชม ภูวัง และแม่ชีนริศรา ศกุนตาภัย เข้ามามีส่วนทำกิจกรรม จัดอบรมปฏิบัติธรรม การสวดมนต์ นั่งสมาธิและการสอนคุณธรรมจริยธรรม นอกจากนี้ ยังมีแม่ชีกาญจนา โภคสวัสดิ์และคณะแม่ชีที่ผ่านการอบรมจากโครงการวิจัยได้จัดโครงการภาวนากับสุขภาวะเพื่อความสุขของชีวิต และยังมีแม่ชีอุไรลักษณ์ ไชยศรีเฉลิมพล ได้ทำหน้าที่ครูสอนวิปัสสนาที่ศูนย์วิปัสสนาวัชรธาตุ ซึ่งจากการขยายผลนำความรู้ไปสู่การเผยแผ่และการทำงานในพุทธศาสนา สอดคล้องกับงานวิจัยของสมภาร พรหมทา ได้กล่าวว่า ปัจจุบันสตรีมีจำนวนมากที่อุทิศตนบวชเป็นแม่ชี และได้มีการพัฒนาศักยภาพมากขึ้นจนเป็นที่ยอมรับของสังคมและมีบทบาทเป็นกำลังสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา¹⁶ และยังสอดคล้องกับผลการวิจัยของ มนตรี สิริโรจนานันท์ ที่พบว่า แม่ชีไม่เพียงแค่สอนเท่านั้นแต่ยังสร้างสรรค์เยาวชนให้มีภูมิคุ้มกันเชิงคุณธรรมและแนะนำเยาวชนให้เห็นคุณค่าของความรักในมิติคุณค่าของพระพุทธศาสนากับการพัฒนามนุษย์และสังคม¹⁷ ยิ่งกว่านั้น ผลการวิจัยของลิตา จุลวานิชและคณะ ได้ย้ำให้เห็นถึงศักยภาพของสตรี ไว้ว่าผู้หญิงมีศักยภาพในการมีส่วนร่วม

¹⁴ Lindberg Falk, Monica (2007), *Making Fields of Merit: Buddhist Female Ascetics and Gendered Orders in Thailand*, Copenhagen: NIAS Press.

¹⁵ Cook, Joanna. (2010), *Meditation in Modern Buddhism: Renunciation and Change in Thai Monastic Life*. Cambridge: Cambridge University Press.

¹⁶ สมภาร พรหมทา, “สตรีในทัศนะพระพุทธศาสนา”, วารสารพุทธศาสนศึกษา, ปีที่ 1 ฉบับที่ 3 (กันยายน-ธันวาคม 2537): 38-51, อ้างใน สาโรชา คุณาธิปพงษ์, “การศึกษาวิเคราะห์การพัฒนาสตรีตามทัศนะของแม่ชีคันสนีย์ เสถียรสุด”, วิทยานิพนธ์, หลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2551) หน้า 8.

¹⁷ มนตรี สิริโรจนานันท์, “แม่ชี: สตรีผู้นำทางแห่งรักสำหรับเยาวชน”, วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์, ปีที่ 13 ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม-สิงหาคม 2560): 173.

แก้ปัญหา มีศักยภาพในการพัฒนาตนเองและช่วยเหลือผู้อื่นให้เกิดการพัฒนาได้¹⁸ และงานวิจัยของ ปรีชาต สุวรรณบุปผา ยังได้ผลการวิจัยที่สอดคล้องกันในประเด็นการจัดการศึกษาเกิดจากเจตนาและความเมตตาที่จะสั่งสอนธรรมแก่เยาวชนและบุคคลทั่วไป ภารกิจด้านการศึกษาของแม่ชีเริ่มจากการจัดการศึกษาตามอัธยาศัย คือการอบรมสั่งสอนตามความสนใจ ศักยภาพและความพร้อม การถ่ายทอดแบบพี่สอนน้อง เรื่องธรรมะ ธรรมชาติของชีวิต ให้คำปรึกษาแนะนำ แก่อุบาสิกหรือเด็ก¹⁹

5.2.3 การพัฒนาชุดความรู้ ในรูปแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์เกี่ยวกับชุมชนทางศาสนาของสตรีและสำนักแม่ชีไทย

จากผลการวิจัยการพัฒนาชุดความรู้ ในรูปแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์เกี่ยวกับชุมชนทางศาสนาของสตรีและสำนักแม่ชีไทย ผลการวิจัยพบว่า คณะผู้วิจัยกำหนดกระบวนการพัฒนาชุดความรู้ ในขั้นตอนการสังเคราะห์ข้อมูลและขั้นตอนการประเมินชุดความรู้ โดยพิจารณาถึงความถูกต้อง ความสอดคล้องและความสัมพันธ์ต่อเนื่อง ความยาวที่เหมาะสม ความถูกต้องของการใช้ภาษาที่ใช้สื่อสารชัดเจน โดยต้องมีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการพัฒนาชุดความรู้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของชโรธรณ์ ทิพย์อุบลัมภ์ ได้ประเมินคุณภาพคุณภาพด้านความถูกต้องของคำศัพท์และสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ ความถูกต้องของเนื้อหาที่มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์²⁰

นอกจากนี้ ผลการวิจัยในขั้นตอนของการออกแบบชุดความรู้และการพัฒนาชุดความรู้ คณะผู้วิจัยได้กำหนดรายละเอียดในผลการวิจัยพบว่า การออกแบบอยู่บนพื้นฐานความเหมาะสมและความคิดสร้างสรรค์ มีความยืดหยุ่นและตอบสนองต่อความแตกต่างระหว่างบุคคลของผู้อ่าน ด้วยการถ่ายทอดเนื้อหาเรียงร้อยเป็นเรื่องราวที่น่าสนใจการออกแบบให้มีภาพชัดเจน ขนาดตัวอักษรและความเหมาะสมด้านอื่น ๆ การพัฒนาคำนึงถึงจุดศูนย์รวมข้อมูลไว้บนหนังสือ ประกอบเนื้อหาตัวอักษร ภาพ เพื่อสร้างปฏิสัมพันธ์กับผู้อ่าน เพื่อช่วยให้ผู้อ่านเกิดการเรียนรู้และเข้าใจเนื้อหาได้เร็วขึ้น อีกทั้งยังเป็นการจูงใจผู้อ่านเข้าชมผ่านลิงค์ได้ทุกที่ทุกเวลาและสามารถโหลดไฟล์เก็บไว้อ่านได้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ อติติยา พิมพ์เพียรและชาม จาตุรงค์กุล พบว่า การออกแบบหนังสือ ด้านข้อมูลเนื้อหาที่มีประโยชน์เหมาะสำหรับการนำไปใช้ รูปแบบการจัดวางหน้าหนังสือ ความสะดวกในการใช้ ความง่ายในการเปิดอ่าน ความเหมาะสมของรูปแบบและการจัดวางเนื้อหา ความสอดคล้องของรูปภาพกับเนื้อหา การใช้โทนสี ลำดับขั้นตอนในการนำเสนอเนื้อหา ความเหมาะสมของเนื้อหาเกี่ยวกับกลุ่มเป้าหมาย การนำเสนอเนื้อหาอ่านแล้วเข้าใจง่าย ความชัดเจนและการสื่อความหมายของภาพประกอบ เนื้อหาครอบคลุมตามความต้องการ ความเหมาะสมของขนาดและรูปแบบอักษรที่ใช้

¹⁸ ลีตา จุลวานิชและคณะ, “สตรีกับสังคมสงฆ์: ศึกษาแนวทางการมีส่วนร่วมของสตรีต่อการพัฒนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย”, วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร, ปีที่ 7 (ฉบับเพิ่มเติม 2562): 5130.

¹⁹ ปรีชาต สุวรรณบุปผา, แม่ชีกับการศึกษาในประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร : กลุ่มงานศาสนากับการเรียนรู้ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2545), หน้า ก-ข.

²⁰ ชโรธรณ์ ทิพย์อุบลัมภ์, การออกแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ภาพเคลื่อนไหวเรื่องการออกแบบบรรจุภัณฑ์ เจริญนิเวศเศรษฐกิจ, วารสารศิลปะสถาปัตยกรรมศาสตร์มหาวิทยาลัยนเรศวร, ปีที่ 8 ฉบับที่ 1, (มกราคม-มิถุนายน) 2560, หน้า 169.

และรูปแบบตัวหนังสือที่อ่านง่าย²¹ และผลการวิจัยการออกแบบชุดความรู้ของคณะผู้วิจัย เน้นการเข้าถึงได้ง่าย สะดวก ทุกที่ทุกเวลา และสามารถใช้งานร่วมกับอุปกรณ์คอมพิวเตอร์ โทรศัพท์ เพื่อให้เกิดความคล่องตัว และเน้นถึงการใช้ประโยชน์จากชุดความรู้เพื่อการศึกษา เรียนรู้เพิ่มเติม การนำมาใช้ประโยชน์ในการทำงานทางพระพุทธศาสนา ยังสามารถโหลดไฟล์จัดเก็บและพิมพ์รูปเล่มได้ตามที่ผู้อ่านต้องการ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของMalathi Letchumanan, Rohani Ahmad Tarmizi พบว่า เหตุผลในการใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-Book) คือ ประหยัดเวลาในการใช้และช่วยให้ง่ายต่อการเรียนรู้และส่วนใหญ่จะใช้ในการสืบค้นหาข้อมูลสำหรับการทำงาน²²

5.3 ข้อเสนอแนะ

5.3.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

การนำผลจากการวิจัยมาขยายผลโดยการกำหนดเป็นนโยบายและถ่ายทอดลงไปสู่การปฏิบัติ นั้น สิ่งสำคัญในการขับเคลื่อนเป็นนโยบาย คือ หน่วยงาน องค์กร สถาบันที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับแม่ชีไทย ควรพิจารณาถึงผลที่จะเกิดขึ้นกับส่วนตนที่แม่ชีไทยจะได้รับและส่วนรวมเพื่อสร้างชุมชนที่เข้มแข็งให้กับแม่ชีไทย ดังนี้

1. ควรกำหนดนโยบายในการรวบรวมข้อมูลการสร้างข้อกติกาศาสนาและประวัติดังชุมชนทางศาสนาของสตรีและแม่ชีไทย เพื่อจัดทำเป็นฐานข้อมูลแม่ชีไทย
2. ควรดำเนินการสำรวจความต้องการเชิงลึก ถึงความต้องการในการทำงานในพระพุทธศาสนาของแม่ชีไทยเพื่อนำมาซึ่งการพัฒนาศักยภาพ ความรู้ และทักษะสู่ความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านพระพุทธศาสนา
3. ควรมีการกำหนดเป็นแผนพัฒนาศักยภาพแม่ชีไทยและให้สอดคล้องกับสภาพ บริบทของสังคมในปัจจุบันและสนองต่อความต้องการของทุกภาคส่วนที่ทำงานเพื่อพระพุทธศาสนาการรับใช้สังคมตลอดจนการถ่ายทอดสู่สำนักแม่ชีเพื่อการนำไปปฏิบัติ
4. ควรพิจารณาปรับทิศทางการทำงานในพระพุทธศาสนาเพื่อการเป็นศูนย์กลางความร่วมมือจากภาคีภาคส่วนต่าง ๆ ที่จะเข้ามาให้ความร่วมมือและขับเคลื่อนการทำงานไปพร้อม ๆ กับแม่ชีไทย
5. ควรกำหนดยุทธศาสตร์การสร้างเสริมความเข้มแข็งในอัตลักษณ์และศักยภาพของแม่ชีไทยที่มีส่วนให้เกิดความศรัทธาและเชื่อมั่นต่อสังคมไทยและชาวโลก

²¹ อติยา พิมพ์เพียรและชาม จาตุรงค์กุล, การออกแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์: ความคิดสร้างสรรค์จากไม้ไผ่, บทความการประชุมวิชาการระดับชาติ “โสมภูมิ ครั้งที่ 3: Wisdom to the Future: ภูมิปัญญาสู่อนาคต”, คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 15-16 มิถุนายน 2560, หน้า 405.

²² Malathi Letchumanan, Rohani Ahmad, Utilization of e-book among University Mathematics Students, *Procedia Social and Behavioral Sciences* 8 (2010) 580–587, *International Conference on Mathematics Education Research 2010 (ICMER 2010)*, pp.585–586.

5.3.2 ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

สำหรับการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ สถาบันแม่ชีไทย วัด และหรือ สำนักแม่ชี เห็นควรนำไปศึกษาและปรับใช้ให้เข้ากับบริบทเพื่อสอดคล้องกับการบริหารจัดการให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล ดังนี้

1. ควรสร้างเครื่องมือในการจูงใจเพื่อการผลักดันให้เกิดการทำงานในพระพุทธศาสนา ส่งเสริมการรู้พระพุทธศาสนาและการพัฒนาศักยภาพแม่ชีไทย
2. ควรผลักดันการยกระดับแม่ชีไทยและการพัฒนาศักยภาพอย่างเป็นรูปธรรมและเพิ่มพูนการรู้พระพุทธศาสนาควบคู่กับศาสตร์สมัยใหม่ในเชิงวิชาการและขยายผลสู่การนำไปใช้ในการทำงานในพระพุทธศาสนา
3. ควรบูรณาการจากชุดความรู้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (e-book) เกี่ยวกับชุมชนทางศาสนาของสตรีและแม่ชีไทยอย่างเป็นระบบจนกลายเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของแม่ชีไทย
4. ควรรวบรวมข้อมูลการจากวิจัยและเอกสารที่เกี่ยวข้องในการจัดทำจดหมายเหตุแม่ชีไทย เพื่อเป็นศูนย์กลางข้อมูลในการศึกษา เรียนรู้ ของแม่ชีไทย นักวิชาการ และบุคคลทั่วไป

5.3.3 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

สำหรับประเด็นในการวิจัยครั้งต่อไปควรทำการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับ

1. ควรศึกษาขบวนการพุทธใหม่กับการสร้างชุมชนทางศาสนาของสตรีและแม่ชีไทย
2. ควรศึกษาแนวทางการพัฒนาศักยภาพแม่ชีไทยตลอดช่วงชีวิต โดยมุ่งเน้นการเอื้อต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของแม่ชีไทยในแต่ละช่วงวัย
3. ควรศึกษาเหตุปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาศักยภาพแม่ชีไทย เพื่อการทำงานในพระพุทธศาสนาและการทำคุณประโยชน์ต่อสังคม

บรรณานุกรม

1. ภาษาไทย

(1) หนังสือ:

- กรมการศึกษานอกโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการ. การปฏิรูปการเรียนรู้การศึกษานอกระบบ. กรุงเทพมหานคร: ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, 2543.
- กรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. แผนปฏิบัติการด้านการพัฒนาสตรี ระยะที่ 1 (พ.ศ. 2563-2565). กรุงเทพมหานคร: สำนักคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, 2554.
- กัญญามาน อินทว้าง. กลยุทธ์การพัฒนาระบบการจัดการและความสำเร็จจากการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ของธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อม. กรุงเทพมหานคร: สำนักคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, 2554.
- เกรียงศักดิ์ ชะเอมไทย. ความคิดเห็นและความต้องการของพนักงานบริษัทการบินไทย จำกัด (มหาชน) ต่อการพัฒนาคูคลอง. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม.
- แก้ว ชิตตะชบ. พุทธมามกชน ประวัติของพระอสีติมหาสาวก 80 องค์. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2545.
- จางวางอยู่ เหล่าวัตร, เย็นใจ-อุจน์จิต, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ทวีริชต์, 2528.
- ไชยยศ เรืองสุวรรณ. การจัดการงานสื่อและเทคโนโลยีการศึกษาและห้องสมุดสื่อโรงเรียน. ภาควิชาเทคโนโลยีและสื่อสารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2548.
- ซิมง เดอ ลา ลูแบร์ (Simon de La Loubère). จดหมายเหตุ ลา ลูแบร์ ราชอาณาจักรสยาม) แปลโดย สันต์ ท.โกมลบุตร. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ศรีปัญญา, 2548.
- ณรงศรีวิทย์ แสนทอง. มารูจัก Competency กันเถอะ. กรุงเทพมหานคร: เอช อาร์ เซ็นเตอร์. 2547. ที่ระลึกงานพระราชทานเพลิงศพ พระครูโคกนวลวิจิตรธรรม (ฉาบ โสมสโร) อดีตเจ้าอาวาสวัดบุญทวี (ถ้าเกลบ), เพชรบุรี: เพชรภูมิการพิมพ์, 2522.
- นwor แจ่มขา. มือใหม่หัดใช้ Dreamweaver8. กรุงเทพมหานคร: โปรวิชั่น, 2547.
- ปรีชา ธรรม. การพัฒนาตนตามแนวคิดของอิริค อิริคสัน. ในสารานุกรมศึกษาศาสตร์ ฉบับที่ 29 คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. กรุงเทพฯ: ธนัชการพิมพ์, 2564.
- ปาริชาติ สุวรรณบุบผา. แม่ชีกับการศึกษาในประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร: กลุ่มงานศาสนากับการเรียนรู้ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2545.
- ผู้เฒ่า ศิษย์หลวงพ่, อธิษฐานบารมีสร้างสำนักปฏิบัติธรรม. กรุงเทพมหานคร: ชินอักษรการพิมพ์. ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์.
- พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2537, กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2530.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2551.

- พัทยา สายหู. กลไกของสังคม. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538.
- พุทธทาสภิกขุ, ตามรอยพระอรหันต์. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สุภาพใจ, 2534.
- ไพฑูรย์ ศรีฟ้า, E-Book หนังสือพูดได้, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ฐานบุ๊คส์, 2550.
- ภัสสร ลิมานนท์. บทบาทเพศ สถานภาพสตรีกับการพัฒนา, พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพมหานคร: วิทยา
ประชากรศาสตร์ จุฬาฯ, 2543.
- มูลนิธิสถาบันแม่ชีไทย, ตราสารมูลนิธิสถาบันแม่ชีไทย, ราชกิจจานุเบกษา, ฉบับพิเศษ เล่มที่ 89
ฉบับที่ 56, 5 เมษายน 2515.
- มูลนิธิสถาบันแม่ชีไทย, เอกสารอัดสำเนา.
- มูลนิธิสถาบันแม่ชีไทยในพระบรมราชูปถัมภ์. สุธิบรรณสำหรับแม่ชีไทย.
- แม่ชีบุญเลี้ยง แอ่อวม. บทบาทของแม่ชีไทย. มูลนิธิสงบจิตต์. กรุงเทพมหานคร: สิ่งสุวรรณการพิมพ์
, 2532.
- แม่ชีประพิศ หงสกุล. มหาสติปฐฐานสูตร สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ญาณวรมหาเถระ) วัด
เทพศิรินทราวาส. เนื่องในวาระอายุครบ 91 ปี และฉลองอาคารสามัคคีเอนกประสงค์
ห้องสมุดสุวพันธ์ ต้นเกียรติกุล. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ทวีรัชต์, 2528.
- แม่ชีประเสริฐ งามพักตร์และแม่ชีปรารณา เทียนแท้. สวดมนต์แปล แม่ชีวัดบุญทวี (ถ้าแปล).
เพชรบุรี: สหเพชรการพิมพ์, 2551.
- แม่ชีสำนักสงบจิตต์. ศิลและข้อคิดสำหรับแม่ชีสำนักสงบจิตต์. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ทวีรัชต์,
2524.
- ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2542. กรุงเทพฯ: นามมีบุ๊คส์
พับลิเคชั่น, 2546.
- ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมศัพท์ทางสังคมวิทยา. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน, 2532.
- วัชร ปลายนาทร. สังคมวิทยา. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิชย์, 2530.
- วัดมหาธาตุวรวิหาร. ประวัติวัดมหาธาตุราชบุรี. กรุงเทพมหานคร: บริษัทสหธรรมิกจำกัด, 2538.
- สงวน สุทธิเลิศอรุณและคณะ. จิตวิทยาสังคม. กรุงเทพฯ: ชัยศิริการพิมพ์, 2522.
- สถาบันแม่ชีไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์. มูลนิธิ. ระเบียบปฏิบัติของมูลนิธิสถาบันแม่ชีไทยในพระ
บรมราชูปถัมภ์. กรุงเทพมหานคร: แสงหาสุทธิการพิมพ์, 2526.
- สถาบันแม่ชีแห่งประเทศไทย. ระเบียบปฏิบัติ. กรุงเทพมหานคร: พุทธอุปถัมภ์การพิมพ์, 2518.
- สนธยา พลศรี. หลักสังคมวิทยา. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์, 2545.
- สมเกียรติ วันทะนะ. อุดมการณ์ทางการเมืองร่วมสมัย. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์
อักษรข้าวสวย.
- สวัสต์ ประทุมราช. การให้การศึกษาเพื่อสร้างอัตลักษณ์. กรุงเทพฯ: ประชาอุทิศการพิมพ์, 2545.
- สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ. คู่มือการใช้สิทธิหลักประกันสุขภาพ สำหรับพระภิกษุ แม่ชี
สามเณร. กรุงเทพฯ: สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ, 2566.
- สำนักวัดสนามพราหมณ์. ระเบียบข้อคิดและจริยวัตรสำหรับคณะอุบาสิกาสถานที่สนามชี
, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2496.

สุกัญญา รัศมีธรรมโชติ. แนวทางการพัฒนาศักยภาพมนุษย์ด้วย Competency Based Learning. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ศิริวัฒนา อินเทอร์เน็ต จำกัด (มหาชน), 2548.

สุรัสวดี ราชกุลชัย. การวางแผนและการควบคุมทางการบริหาร. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ จามจุรี, 2543.

สุรางค์ ไคว่ตระกูล. จิตวิทยาการศึกษา. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. พิมพ์ครั้งที่ 5, 2544.

สุริชัย หวันแก้ว. การพัฒนาที่ยั่งยืนในกระแสโลกาภิวัตน์กับทิศทางประเทศไทย. กรุงเทพฯ: ศูนย์ การศึกษาการพัฒนาสังคม คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545.

อนุสารแม่ชีไทย. ข้อคิดอิสระของแม่ชีจรินทร์ พันธุ์บุญญิต. ที่ระลึกงานฌาปนกิจศพ แม่ชีจรินทร์ พันธุ์บุญญิต อดีตเจ้าสำนักกัณฑ์ไพบุลย์และอดีตรองประธานกรรมการสถาบันแม่ชีไทย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แสงสุทธิการพิมพ์, 2529.

อนุสารแม่ชีไทย. ข้อคิดอิสระของแม่ชีจรินทร์ พันธุ์บุญญิต. ที่ระลึกงานฌาปนกิจศพ แม่ชีจรินทร์ พันธุ์บุญญิต อดีตเจ้าสำนักกัณฑ์ไพบุลย์และอดีตรองประธานกรรมการสถาบันแม่ชีไทย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แสงสุทธิการพิมพ์, 2529.

อเนก ขำทอง และบัญชา สละทองตรง. ธรรมศึกษาตรี. กรุงเทพมหานคร: สำนักพัฒนาคุณธรรม กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, 2549.

อภิญา เพื่องฟูสกุล. อัตลักษณ์: การทบทวนทฤษฎีและกรอบแนวคิด. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการ สภาวิจัยแห่งชาติ สาขาสังคมวิทยา, 2546.

อมรา พงศาพิชญ์. มนุษย์กับสังคม. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521.

อุทัย หิรัญโต. สารานุกรมศัพท์สังคมวิทยา มนุษยวิทยา. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์, 2526.

อุ้นเรือน ทองอยู่สุข. มิติสตรี วิถีสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547.

(2) ดุษฎีนิพนธ์/วิทยานิพนธ์/สารนิพนธ์:

ขวัญฟ้า ศรีประพันธ์. ภาพตัวแทนคนจนในรายการเกมโชว์ทางโทรทัศน์. วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต (สื่อสารมวลชน). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2551.

เขมณัฏฐ์ มิ่งศิริธรรมและศุภนิดา สุดสวาท. การพัฒนาชุดฝึกอบรมออนไลน์ เพื่อการผลิตหนังสืออิเล็กทรอนิกส์สำหรับครูในเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 3. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต. กลุ่มมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2556.

ชัยภูณัฏฐ์ จินณณัฐชา. การพัฒนาบุคลากรโดยใช้แนวทางสมรรถนะ. วิทยานิพนธ์. วิทยาศาสตร์ มหาบัณฑิต สาขาวิชาเทคโนโลยีสารสนเทศ. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยี มหานคร, 2554.

ชุดิกากุญจน์ ใจบางยาง. การพัฒนาหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ โดยใช้รูปแบบการสืบเสาะความรู้ (5E): โลก และการเปลี่ยนแปลงของเปลือกโลก สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2. วิทยานิพนธ์ มหาบัณฑิต. คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2560.

- ทัศนกร สมใจหวังและน้ามนต์ เรืองฤทธิ์. เรื่อง การพัฒนาหนังสืออิเล็กทรอนิกส์บนแท็บเล็ต: ความรู้สู่อาเซียน กลุ่มสาระการเรียนรู้ สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2. **วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาเทคโนโลยีการศึกษา.** คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2558.
- ธัญญาพันธ์ สิทธิพงษ์. ความต้องการพัฒนาตนเองของบุคลากรสังกัดองค์การบริหารส่วนตำบลจังหวัดตาก. **วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต.** การปกครองท้องถิ่น. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยกำแพงเพชร, 2553.
- ประคอง สิงหนาทนิติรักษ์. บทบาทของแม่ชีไทยในการพัฒนาสังคม. **วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต.** มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์, 2516.
- ประเสริฐ ทองเกตุ. เหตุผลการตัดสินใจบวช และความต้องการการศึกษาของแม่ชีไทย. **วิทยานิพนธ์บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร,** 2534.
- ปวีณา งามสิงห์. ภาวะสุขภาพและพฤติกรรมแสวงหาการดูแลสุขภาพของ แม่ชีไทยสูงอายุ. **วิทยานิพนธ์ปริญญาพยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต.** สาขาการพยาบาลผู้ใหญ่ มหาวิทยาลัยมหิดล, 2550.
- พระมหาโกวิท ผาทองไสย. ความสัมพันธ์ระหว่างภิกษุกับสตรีในพระพุทธศาสนาเถรวาท ศึกษาเฉพาะกรณี ความคิดเห็นของพุทธศาสนิกชนที่มีต่อปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างภิกษุกับสตรีในสังคมไทยปัจจุบัน. **วิทยานิพนธ์.** มหาวิทยาลัยมหิดล: กรุงเทพฯ, 2544.
- พระมหาวรเมธ ฐานวฑฒโก (นวลรักษา). การพัฒนาหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ เรื่อง หลักธรรมนำชาวพุทธ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนวัดมลคล อำเภอนครหลวงพระเกียรติ จังหวัดสระบุรี. **วิทยานิพนธ์.** หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการสอนสังคมศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2561.
- พระมหาสิทธิศักดิ์ การรัมย์. บทบาทของแม่ชีในพระพุทธศาสนาที่มีต่อการศึกษาเพื่อพัฒนาเยาวชนศึกษาวิเคราะห์ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ วัดสวนแก้ว และสถานศึกษาธรรมจารีณวิทย์ ปากท่อ จังหวัดราชบุรี. **วิทยานิพนธ์** บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, หน้า 29-34.
- พระรุ่งเพชร เกาะลุน. (2545). เจตคติที่มีต่อแม่ชีไทยในพุทธศาสนาของผู้บริหาร อาจารย์และนักศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลในจังหวัดขอนแก่น. รายงานการศึกษาค้นคว้าอิสระปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต. สาขาจิตวิทยาการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, หน้า ก.
- ยุพิน ดวงจันทร์. สตรีกับการบวชในพระพุทธศาสนา: ศึกษาเปรียบเทียบสถานภาพและทัศนะของแม่ชีวัดปากน้ำ ภาษีเจริญ กรุงเทพมหานครและสำนักปฏิบัติธรรมแดนมหามงคลกาญจนบุรี. **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต,** หน้า 54.
- ระเปียบ บังคมเนตร. การพัฒนาหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ เรื่อง ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2. **วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาเทคโนโลยีและการสื่อสารการศึกษา.** คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, 2554.

เริงค์ศักดิ์ เต็มขุมทด. การพัฒนาบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน เรื่องประวัติศาสตร์สุโขทัยสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1. **วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2560.**

วรารมณ์ แต่งผล, การศึกษาแนวทางการดำเนินงานพัฒนาบุคลากรในด้านเทคโนโลยีสารสนเทศของสถานศึกษาสังกัดเทศบาลเมืองแม่สอด, **วิทยานิพนธ์, การศึกษามหาบัณฑิต: มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย. 2554, หน้า 9.**

ศุภฤกษ์ รักชาติ. การวิเคราะห์ความต้องการจำเป็นด้านความเข้าใจเกี่ยวกับอัตลักษณ์โรงเรียนและกระบวนการกำหนดอัตลักษณ์โรงเรียนของผู้บริหารสถานศึกษา. **วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2554.**

สมักร งามแสง. ศึกษาบทบาทของสตรีในองค์กรพุทธศาสนาในสังคมไทยปัจจุบัน: ศึกษากรณี วัดปทุมวนาราม วัดสังฆทาน สำนักปฏิบัติธรรมเลียบธรรมสถานและสำนักปฏิบัติธรรมสวนแก้ว. **วิทยานิพนธ์. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, 2540.**

ลิตา จุลวานิช. สตรีกับสังคมสงฆ์: ศึกษาแนวทางการมีส่วนร่วมของสตรีต่อการพัฒนามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ ราชวิทยาลัย. **วิทยานิพนธ์. หลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสันติศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, หน้า 29.**

สุขใจ พุทธิวิเศษ. สถานภาพและบทบาทของแม่ชีในสังคมไทย: ศึกษากรณีวัดสร้อยทอง. **วิทยานิพนธ์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527.**

สุทธญาณ โอบอ้อม. การพัฒนาศักยภาพบุคลากรขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นตามแนวพระพุทธศาสนา. **วิทยานิพนธ์. หลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขารัฐประศาสนศาสตร์. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2557.**

สุภัชฌาน์ ศรีเอี่ยม. การพัฒนาอัตลักษณ์นิสิตในสถาบันอุดมศึกษา. **วิทยานิพนธ์ปริญญา ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2554.**

เสาวลักษณ์ ญาณสมบัติ. กาพัฒนาหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ เรื่องนวัตกรรมการสอนที่ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ. **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาเทคโนโลยีทางการศึกษา. คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2545.**

อัครเดช ศรีมณีพันธ์. การพัฒนาหนังสืออิเล็กทรอนิกส์รูปแบบสื่อประสม เรื่องการใช้สื่อการสอนสำหรับบุคลากรมหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต. **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาเทคโนโลยีทางการศึกษา. คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2547.**

(3) รายงานวิจัย:

ธงชัย สมบูรณ์. อัตลักษณ์ “दैกราม”: **รายงานวิจัย. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2551.**

แม่ชีกฤษณา รักษาโฉม. “สภาพปัญหาและแนวทางการเข้าถึงการศึกษาระดับสูงของแม่ชีไทย”. **รายงานวิจัย. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2556.**

ฤดี นิยมรัตน์. *อัตลักษณ์ลวดลายเบญจรงค์ไทย: รายงานวิจัย*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, 2554.

(4) บทความ:

ครรชิต มัลลียงศ์. “เทคโนโลยีใหม่ในงานการศึกษา”. *วารสารสุขโขทัยธรรมาธิราช*. (2534), หน้า 13-16.

จิระพันธ์ เดมะ. “หนังสืออิเล็กทรอนิกส์”. *วารสารวิทยบริการ*. (มกราคม-เมษายน 2545), หน้า 1.

เจตน์ ต้นตวนิชชานนท์และพัชรารณณ์ ศิริพงษ์. “บทบาทแม่ชี: สตรีผู้เกื้อกูลสังคม”. *วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมกุฏราชวิทยาลัย*. ปีที่ 1 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2561), หน้า 22.

ฉัตรทิพย์ สุวรรณชินและพนมพร จันทรปัญญา. “การสร้างอัตลักษณ์ของผู้เรียนในระดับอุดมศึกษา”. *วารสารปัญญาภิวัฒน์*. ปีที่ 7 ฉบับที่ 2 ประจำเดือนพฤษภาคม-สิงหาคม 2558: 271.

ชโรธรณ์ ทิพย์อุปถัมภ์. “การออกแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ภาพเคลื่อนไหวเรื่องการออกแบบบรรจุภัณฑ์เชิงนิเวศเศรษฐกิจ”, *วารสารศิลปสถาปัตยกรรมศาสตร์มหาวิทยาลัยนเรศวร*. ปีที่ 8 ฉบับที่ 1. (มกราคม-มิถุนายน) 2560, หน้า 169.

ธนภรณ์ นนตะแสน ประยูร บุญใช้และณรงค์ศักดิ์ พรหมวัง. “การพัฒนาชุดกิจกรรมการเรียนรู้แบบร่วมมือร่วมกับการใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ เรื่องเทคโนโลยีสารสนเทศ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1”. *วารสารวิชาการหลักสูตรและการสอน*. มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร. 2558, หน้า 125.

นที สะอาดนัก. “แนวทางการพัฒนาศักยภาพบุคลากรสหกรณ์การเกษตรสู่องค์กรหลักระดับอำเภอ”. ตุลาคม 2563, หน้า 8

นายกาญจน์ สัจจพันธุ์. “อภิปรายเรื่องบทบาทของแม่ชีไทยเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาและสังคม”. *วารสารแม่ชีสาร* ปีที่ 3 ฉบับที่ 13. (กุมภาพันธ์-เมษายน 2516): 17.

บุปผาชาติ ทัพพิกรณ์. “เครือข่ายใยแมงมุมโลกในโลกของการศึกษา ครุวิทยาาสตร์”. *วารสารศึกษาศาสตร์ปริทัศน์*. (มกราคม-มิถุนายน 2540), หน้า 18.

พงษ์ธรณ์ พิธิ์. “แนวทางการปรับตัวและบทบาทของนักบวชทางพระพุทธศาสนาในสังคมไทยยุค 4.0”. *วารสารมหาจุฬานาครพรรณ์*. ปีที่ 7 ฉบับที่ 9 กันยายน 2563, หน้า 414-415.

พจนา ศรีกระจำง. “การพัฒนาหนังสืออิเล็กทรอนิกส์สาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์เรื่องระบบสุริยะชั้นประถมศึกษาปีที่ 4”. *วารสารการศึกษาและพัฒนาสังคม*. (9 พฤษภาคม-ตุลาคม 2556), หน้า 154-165.

พระระพิน พุทธิสารโร. “ขบวนการพุทธใหม่: ผู้หญิงกับพื้นที่ทางศาสนาในประเทศไทย”. *พุทธนวัตกรรมเพื่อพัฒนาประเทศไทย Buddhist innovation for Developing Thailand*, การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 4 ระดับนานาชาติครั้งที่ 2, 31 มีนาคม 2560, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย).

มนตรี สิริโรจนานันท์. “แม่ชี: สตรีผู้นำทางแห่งรักสำหรับเยาวชน”. *วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์*. ปีที่ 13 ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม-สิงหาคม 2560): หน้า 173.

- แม่ชีเกษม รักษาโฉม. “ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของชุมชนนักบวชหญิงในสังคมไทย”. วารสาร
บัณฑิตศึกษาปริทรรศน์. ปีที่ 14 ฉบับที่ 2 พฤษภาคม-สิงหาคม 2561: 21-26.
- แม่ชีณัฐหทัย ฉัตรทินวัฒน์. “แนวทางการพัฒนาการศึกษา สถานภาพและบทบาทของแม่ชีไทย”.
วารสารรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา. ปีที่ 2 ฉบับที่ 2
พฤษภาคม-สิงหาคม 2562: 19-20.
- แม่ชีณัฐหทัย ฉัตรทินวัฒน์. “สถานภาพของแม่ชีไทย: กรณีศึกษาวัดปากน้ำภาษีเจริญ”. วารสาร
บัณฑิตศึกษาปริทรรศน์. ปีที่ 17 ฉบับที่ 1 มกราคม-เมษายน 2564: 130-132.
- ลัดดาวัลย์ ต๊ะมาฟู, แม่ชี: โลกของผู้หญิงที่ถูกกลืน. วารสารสังคมศาสตร์. ฉบับที่ 2:2549:106-110.
- วันฤดี สุขสงวน. “การพัฒนาสื่อการเรียนหนังสือการ์ตูนอิเล็กทรอนิกส์ วิชาบัญชีขั้นต้น ด้วยนิทาน
ชาดก”. วารสารวิทยบริการ. คณะบัญชี มหาวิทยาลัยรังสิต. มหาวิทยาลัยสงขลานคริ
นทรวิโรฒ, 2558, หน้า 81.
- วิญญาภา เมธีวรฉัตร. “พุทธวิธการพัฒนาศักยภาพของบุคลากรองค์การบริหารส่วนตำบลหนองปลิง
จังหวัดนครสวรรค์”. บัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์. ปีที่ 8 ฉบับที่ 1
(มกราคม-เมษายน 2563), บทความย่อ.
- สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. “มติสตรวิธสังคมไทย”. ประชุมวิชาการประจำปี 2546.
จัดโดยสถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 26 มิถุนายน 2546. (กรุงเทพมหานคร:
อุษาการพิมพ์), 2547, หน้า 15.
- สมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าหญิงสิรินธรเทพรัตนสุดา. “พระราชเสาวนีย์”. วารสารแม่ชีสาร ปีที่ 8
ฉบับที่ 30 (พฤษภาคม-กรกฎาคม 2520): 1-2.
- สมเด็จพระญาณวโรดม (ประยูร สนตงกูโร). อดีตเจ้าอาวาสวัดเทพศิรินทราวาส, อดีตกรรมการมหา
เถรสมาคม อดีตคณะผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช. อดีตอุปนายกสมาคมมหาวิทยาลัย
มหามกุฏราชวิทยาลัย. ร.ส.วารสารแม่ชีสาร ปีที่ 2 ฉบับที่ 9 (พฤศจิกายน-มกราคม
2515): 63-64.
- สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถในรัชกาลที่ 9. “พระราชเสาวนีย์ทรงเปิดการประชุมใหญ่
สถาบันแม่ชีไทย”. วารสารแม่ชีสาร ปีที่ 3 ฉบับที่ 11 (สิงหาคม-ตุลาคม 2515): 4.
- สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถในรัชกาลที่ 9. “พระราชเสาวนีย์ทรงเปิดการประชุมใหญ่
สถาบันแม่ชีไทย”. วารสารแม่ชีสาร. ปีที่ 3 ฉบับที่ 14 (พฤษภาคม-กรกฎาคม 2516):
1.
- สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถในรัชกาลที่ 9. “พระราชเสาวนีย์ทรงเปิดการประชุมใหญ่
สถาบันแม่ชีไทย”. วารสารแม่ชีสาร ปีที่ 6 ฉบับที่ 21-22 (กุมภาพันธ์-กรกฎาคม 2518):
5-6.
- สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถในรัชกาลที่ 9. “พระราชเสาวนีย์ทรงเปิดการประชุมใหญ่
สถาบันแม่ชีไทย”. วารสารแม่ชีสาร ปีที่ 9 ฉบับที่ 34 (พฤษภาคม-กรกฎาคม 2521): 1-2.
- สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี. “พระราชดำรัส”. วารสารแม่ชีสาร ปีที่ 2 ฉบับที่ 8 (สิงหาคม-ตุลาคม
2514): 4.

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณสมเด็จพระสังฆราช(จวน อุฏฐายี). “พระดำรัสเปิดการประชุมครั้งที่ 1”.

วารสารแม่ชีสาร ปีที่ 1 ฉบับที่ 4 (สิงหาคม-ตุลาคม 2513): 1-8.

สุกัญญา รัศมีธรรมชาติ. “Competency: เครื่องมือการบริหารที่ปฏิเสธไม่ได้”. *Productivity*. 9(53) (พ.ย.-ธ.ค.), 2547, หน้า 48.

สุภาวดี พุทธร. “การพัฒนาหนังสืออิเล็กทรอนิกส์เพื่อพัฒนาความสามารถในการอ่านจับใจความ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนสาธิต มหาวิทยาลัยราชภัฏในเขต ภูมิศาสตร์ภาคกลาง”. วารสารการประชุมวิชาการและเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ วิทยาลัยนครราชสีมา. มิถุนายน 2559, หน้า 816.

อติยา พิมพ์เพียรและขาม จาตุรงค์กุล. “การออกแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์: ความคิดสร้างสรรค์ จากไม่เผลอ”. บทความการประชุมวิชาการระดับชาติ “โสมภูมิ ครั้งที่ 3: Wisdom to the Future: ภูมิปัญญาสู่อนาคต”. คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น. 15-16 มิถุนายน 2560, หน้า 405.

อภิญา เพื่องฟูสกุล. “ศาสนทัศน์ของชุมชนเมืองสมัยใหม่ ศึกษากรณีวัดพระธรรมกาย”. *พุทธศาสนศึกษา*, 5 (1) 2543ก: 68).

(5) สื่ออิเล็กทรอนิกส์

กรมเจ้าท่า. “กรมเจ้าท่าลดหย่อนค่าโดยสารเรือให้ผู้สูงอายุ คนพิการ เด็ก”. [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล: <https://mgronline.com/uptodate/detail/9580000111562>, [30 เมษายน 2566].

ฉลาดชาย รมิตานนท์. “มิติมุมมองสตรีนิยมกับกองทุนพัฒนาบทบาทสตรี พ.ศ. 2555”. บทความออนไลน์. แหล่งที่มา: <https://prachatai.com/journal/2012/03/39874> [15 ตุลาคม 2565].

บริษัทนครชัยแอร์. “ลดหย่อนค่าโดยสาร”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://m.facebook.com/nakhonchaiair.official/photos/> [1 พฤษภาคม 2566].

พระอมรมิตร คัมภีร์ธัมโม. “เพิ่มศักยภาพเครือข่ายแม่ชีไทย สู่ แม่ชีนักพัฒนา”. แหล่งข้อมูล: <https://www.thaihealth.or.th/> [28 ตุลาคม 2565].

แม่ชีชูใจ ประทุมรัตน์. “เพิ่มศักยภาพเครือข่ายแม่ชีไทย สู่ แม่ชีนักพัฒนา”, แหล่งข้อมูล: <https://www.thaihealth.or.th/> [28 ตุลาคม 2565].

ว.วชิรเมธี (พระเมธีวชิโรดม-พระมหาจุฬาลงกูณิย์). “แม่ชีคณิสย์: ศักยภาพแห่งสตรีที่โลกไม่ลืม”. แหล่งข้อมูล: <https://www.youtube.com/watch?v=Rcg5EsiQcV0> [27 ตุลาคม 2565].

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตโต). “รวมธรรมะ: ศักยภาพของมนุษย์ คือ จุดเริ่มของ พระพุทธศาสนา”. แหล่งข้อมูล: <https://www.payutto.net/book-content/> [27 ตุลาคม 2565].

สำนักงาน ก.พ. “ทักษะด้านเทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อยกระดับศักยภาพองค์กร”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://ocsc.go.th/Digital_Learning_Sources_03 [1 พฤษภาคม 2566].

Krubom, หมวดบทเรียน, [ออนไลน์], แหล่งที่มา <https://krubom.com/blog/design-think-technology-m2/design-think-process> [29 กรกฎาคม 2566].

(6) สัมภาษณ์/สนทนากลุ่ม:

แม่ชีกาญจนา โภคสวัสดิ์, แหล่งข้อมูล: ไลน์กลุ่มพัฒนาศักยภาพแม่ชีไทย, 21 พฤษภาคม 2566.

สัมภาษณ์ แม่ชีชวนชม แอ่อ้วน. สำนักแม่ชีสงบจิตต์ พระโขง, 10 ธันวาคม 2565.

สัมภาษณ์ แม่ชีชื่นจิตร เจนเขา, หัวหน้าสำนักแม่ชีศาลาลันตีสุข, 11 มกราคม 2566.

สัมภาษณ์ แม่ชีนภาพร เขมจันทร์. สำนักแม่ชีสงบจิตต์ วัดปทุมวนาราม, 12 มกราคม 2566.

สัมภาษณ์ แม่ชีบุญเรือง บุญปัญญา, หัวหน้าสำนักแม่ชีวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์, 18 ธันวาคม 2565.

สัมภาษณ์ แม่ชีบุญสิริ ประเสริฐ. ผู้สมัครเข้าร่วมโครงการพัฒนาศักยภาพแม่ชีไทย, 29 สิงหาคม 2566.

สัมภาษณ์ แม่ชีประทีป ขวัญอ่อน, สถาบันแม่ชีไทย สาขาปากท่อ, 10 มกราคม 2566.

สัมภาษณ์ แม่ชีประภาศรี สุริยพรพันธ์, สำนักแม่ชีวัดเสนหา, 11 มกราคม 2566.

สัมภาษณ์ แม่ชีประสิทธิ์ เรืองฤทธิ์, สำนักแม่ชีประชุมนารี, 10 มกราคม 2566.

สัมภาษณ์ แม่ชีปรานอม, สำนักแม่ชีศาลาลันตีสุข, 11 มกราคม 2566.

สัมภาษณ์ แม่ชีพวงทอง มีสวัสดิ์, หัวหน้าสำนักแม่ชีรัตนไพบุลย์, 18 ธันวาคม 2565, 14 มกราคม 2566.

สัมภาษณ์ แม่ชีระวีวรรณ มีดง, สถาบันแม่ชีไทย สาขาปากท่อ, 10 มกราคม 2566.

สัมภาษณ์ แม่ชีวันิดา ชวนแสง, หัวหน้าแม่ชีสำนักประชุมนารีสามัคคีธรรม, 10 มกราคม 2566.

สัมภาษณ์ แม่ชีวัลลภา จันทรอยู่, สำนักแม่ชีเนกขัมมาภิรมย์สถาน วัดบรมนิวาสราชวรวิหาร กรุงเทพมหานคร, วันที่ 11 ธันวาคม 2565.

สัมภาษณ์ แม่ชีวิมล บุญคง, สำนักแม่ชีสนามชี วัดสนามพราหมณ์, 9 มกราคม 2566.

สัมภาษณ์ แม่ชีสมจิตร สดามาส. สำนักแม่ชีสงบจิตต์ พระโขง, 10 ธันวาคม 2565.

สัมภาษณ์ แม่ชีสำเร็จ ชาวใต้, สำนักแม่ชีวัดเสนหา, 11 มกราคม 2566.

สัมภาษณ์ แม่ชีสุจิตรา นพวันนันทกุล, สำนักแม่ชีวัดบุญทวี (ถ้ำเกลบ), 9 มกราคม 2566.

สัมภาษณ์ แม่ชีสุนันทา เรียงแหลม, สำนักแม่ชีศาลาลันตีสุข, 11 มกราคม 2566.

สัมภาษณ์ แม่ชีสุนีย์ อุดทา. ผู้สมัครเข้าร่วมโครงการพัฒนาศักยภาพแม่ชีไทย, 29 สิงหาคม 2566.

สัมภาษณ์ แม่ชีสุภาพ อาสน์สุวรรณ, สำนักแม่ชีสนามชี วัดสนามพราหมณ์, 9 มกราคม 2566.

สัมภาษณ์ แม่ชีอารี บริกุล, บันทึกประวัติสำนักแม่ชีเนกขัมมาภิรมย์สถาน, 4 สิงหาคม 2564, วันที่ 7 มกราคม 2566.

(7) เอกสารอื่น ๆ

สำนักแม่ชีวัดบุญทวี (ถ้าแปล), ประกาศ กฎระเบียบการรับเงินเดือน.

หนังสือสำนักงานเลขานุการสถาบันแม่ชีไทย ที่ สมช. 12/2566 เรื่อง ขอเชิญประชุมคณะกรรมการสถาบันแม่ชีไทยและคณะกรรมการสมาคมสถาบันแม่ชีไทย, 18 พฤษภาคม 2566, ณ ห้องประชุมอาคารไทเกอร์วูด สถาบันแม่ชีไทย สาขาปากท่อ ต.ปากท่อ อ.ปากท่อ จ.ราชบุรี.

แม่ชีอารี บริกุล, บันทึกประวัติสำนักแม่ชีเนกขัมมาภิรมย์สถาน, 4 สิงหาคม 2564.

แม่ชีวรี ชื้อทศนประสิทธิ์, รองประธานสถาบันแม่ชีไทย, ปาฐกถาในงานประชุมใหญ่มูลนิธิสถาบันแม่ชีไทย, สถาบันแม่ชีไทย สาขาปากท่อ จังหวัดราชบุรี, 24 มีนาคม 2566.

แม่ชียุพิน ดวงจันทร์, ประธานมูลนิธิสถาบันแม่ชีไทย, โอวาทวันประชุมสถาบันแม่ชีไทย ประจำปี 2566 วันที่ 24 มีนาคม 2566.

แม่ชีลโรชา ไชยเกตุ, ประธานสถาบันแม่ชีไทย สมัยที่ 2, โอวาทแก่คณะกรรมการบริหารสถาบันแม่ชีไทย, ประชุมสถาบันแม่ชีไทย ประจำปี 2566, 25 มีนาคม 2566.

สำนักชีสงบจิตต์, ป้ายประกาศ กติกาสำหรับผู้เข้ามาในสถานที่นี้, สำนักชีสงบจิตต์, ซอยอ่อนนุช ถนนสุขุมวิท เขตพระโขนง กรุงเทพมหานคร 10110.

รายงานการประชุมใหญ่สถาบันแม่ชีไทย ระหว่างวันที่ 24-26 มีนาคม 2566, ณ อาคารไทเกอร์วูด สถาบันแม่ชีไทยสาขาปากท่อ ต.ปากท่อ อ.ปากท่อ จ.ราชบุรี.

แม่ชีมยา จิรพันธ์, ศาสตราจารย์, สำนักอุปาสิกาในความอุปถัมภ์ของมหาวิทยาลัย ท่าตำหนัก นครชัยศรี จังหวัดนครปฐม อนุสรณ์ 25 กรกฎาคม 2513, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหา มกุฏราชวิทยาลัย, 2513), หน้า 69.

สำนักแม่ชีวัดเสนาหา จังหวัดนครปฐม, ประกาศ กฎระเบียบปฏิบัติ, พระราชวินยาภรณ์ เจ้าอาวาสวัดเสนาหา.

ประวัติอุปาสิกาแก้ว แซ่ตัน, วัดเสนาหา, พิมพ์เป็นที่ระลึกในงานฌาปนกิจศพ ณ เมรุวัดเสนาหา นครปฐม, 8 กันยายน 2511, หน้า 21-22.

พระมหาเอี่ยม ชูตินธโร, อนุสรณ์เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพ พระครูสุนทรธรรมวงศ์ (แสงปิยมโม) เจ้าอาวาสวัดสนามพราหมณ์ รูปที่ 8, 2522, หน้า 81-88.

ที่ระลึกงานพระราชทานเพลิงศพ พระครูโศภนวิชิตธรรม (ฉาบ โสมลิต) อดีตเจ้าอาวาสวัดบุญทวี (ถ้าแปล), (เพชรบุรี: เพชรภูมิการพิมพ์, 2522).

รองเจ้าคณะจังหวัดเพชรบุรี, ที่ระลึกงานพระราชทานเพลิง พระครูโศภนวิชิตธรรม (ฉาบ โสมลิต), (เพชรบุรี: เพชรภูมิการพิมพ์, 2522), ระลึกถึงพระดี.

ส.ฉันทมโนมิกิขุ, ที่ระลึกงานพระราชทานเพลิง พระครูโคภารวชิรธรรม (ฉาบ โสมลิริ), (เพชรบุรี: เพชรภูมิการพิมพ์, 2522), ประวัติพระครูโสมนวิชรธรรม.

2. ภาษาอังกฤษ

(I) Books:

- Brown, Sid. *The Journey of One Buddhist Nun: Even Against the wind*. SUNY Press, 2001.
- Cook, Joanna. *Meditation in Modern Buddhism: Renunciation and Change in Thai Monastic Life*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010.
- Erikson, E.H. *Identity: Youth and Crisis*, New York: W.W. Norton, 1968, p. 57.
- Frager, Robert J. and Jame Fadiman. *Personality and Personal Growth*. 2nd ed., New York: Harper & Row. 1984, p. 159.
- Hornby, A S. *Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English*. 6th editions. China: Oxford University Press. 2000, p. 1109.
- Lindberg Falk, Monica *Making Fields of Merit: Buddhist Female Ascetics and Gendered Orders in Thailand*. Copenhagen: NIAS Press, 2007.
- Nadler L., *Corporate Human Resource Development: A Management Tool*. Houston: Gulf, 1980.
- Rice, F. Philip, *The Adolescent: Development Relationship and Culture*, 8th ed. Boston: Allyn and Bacon. 1996, p. 36.
- Rita M. Gross. *Buddhism after Patriarchy*. (Albany: State University of New York Press. 1993, P. 20.
- Seeger, Martin. *Gender and the Path to Awakening: Hidden Histories of Nuns in Modern Thai Buddhism*, Chiang Mai: Silkworm Books, 2018.
- Smith, G. *Erving Goffman*. New York: Routledge, 2006.
- Statt, D.A. *The Concise Dictionary of Psychology*, 3rd ed., London: Routledge, 1998.

(II) Articles:

- Baker, Philip and Giller, Susan, *An Electronic Book for Early Learners, Educational and Training Technology International*, 8: (November 1991): 281-290.
- Fathi M. Ihmeideh, *The effect of electronic books on enhancing emergent literacy skills of pre-school children*, *Journal of Computers & Education*, 79 (2014) 40-48, 2014, p. 45.
- Leve, A.M. (2012). *The circuit of culture as a generative tool of contemporary analysis: examining of the construction of an education commodity* {Paper presented

- at the Joint AARE/APERA Conference, Sydney, 2012]. Retrieved December 14, 2014, from <http://www.aare.edu.au/data/publications/2012/Leve12.pdf>
- Lindberg Falk, Monica and Hiroko Kawanami. 2017–2018. “Monastic Discipline and Communal Rules for Buddhist Nuns in Myanmar and Thailand.” **Buddhism, Law & Society**, 3: 39–68.
- Malathi Letchumanan, Rohani Ahmad, Utilization of e-book among University Mathematics Students, *Procedia Social and Behavioral Sciences* 8 (2010) 580–587, **International Conference on Mathematics Education Research 2010 (ICMER 2010)**, p. 585-586.
- McNair, L.D., Newswander, C., Boden & Borrego, M. (2011). Student and faculty interdisciplinary identity in self-management teams. **Journal of Engineering Education** 100(2): 377.
- Seeger, Martin. (2009), *The Changing Roles of Thai Buddhist Woman: Obscuring Identities and Increasing Charisma*, **Religion Compass** 3(5): 806-22.
- Seeger, Martin. (2010). *Against the Stream: The Thai Female Buddhist Saint Mae Chi Kaew Sianglam (1901-1991)*, **South East Asia Research** 18(3) September: 555-95.
- Seeger, Martin. (2013). “Reversal of Female Power, Transcendentality, and Gender in Thai Buddhism: The Thai Buddhist Saint Khun Mae Bunruean Tongbuntoem (1895-1964),” **Moern Asian Studies**, 47:1488-1519.
- Seeger, Martin, and Naris Charaschanyawong. 2556a. “Tam rueangrau khong nak patibat tham ying dot den thi thuk luem: Khunying Yai Damrongthammasan (2429–87) lae panha wa duai khwam pen jao khong phon ngan praphan choeng phut an samkhan” [Researching the biography of a forgotten, outstanding female Buddhist practitioner: Khunying Yai Damrongthammasan (1886–1944) and the question of authorship of an important Buddhist treatise]. **Sinlapawatthanatham: Art & Culture Magazine**, April, 154–69.
- Seeger, Martin, and Naris Charaschanyawong. 2556b. “Phutthamamika ek u haeng yuk 2475: Khunying Yai Damrongthammasan” [Buddhamamika ek-u during the time of the 1932 siamese revolution: Khunying Yai Damrongthammasan]. **Sinlapawatthanatham: Art & Culture Magazine**, November, 136–45.
- Seeger, Martin and Naris Charaschanyawong. 2558. “‘Sammajarini’ khong Wat Thepsirintharawat samai Somdet Phra Phutthakhosajan (Jaroen Yanawaro):

Khwamsamkhan khong mukhaphatha lae khwamsongjam nai_k an sueksa thamma” [The ‘sammācāriṇī’ of Wat Thepsirin during the time of Somdet Phra Buddhaghosacariya (Jaroen Nāṇavaro): The significance of orality and memory for the study of the dhamma]. **Sinlapawatthanatham: Art & Culture Magazine**, April, 152-69.

Skilling, Peter. 1995. “Female Renunciants (nang chi) in Siam According to Early Travellers’ Accounts.” **Journal of the Siam Society** 83(1-2): 55–61.

ภาคผนวก ก

ใบรับรองจริยธรรมการวิจัยของข้อเสนอการวิจัย

ใบรับรองจริยธรรมการวิจัยของข้อเสนอการวิจัย
เอกสารข้อมูลคำอธิบายสำหรับผู้เข้าร่วมการวิจัยและยินยอม
หมายเลขข้อเสนอการวิจัย ว.๔๘๖/๒๕๖๕

ข้อเสนอการวิจัยนี้และเอกสารประกอบของข้อเสนอการวิจัยตามรายงานการแสดงด้านล่าง ได้รับการพิจารณาจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยแล้ว คณะกรรมการฯ มีความเห็นว่าข้อเสนอการวิจัยที่จะดำเนินการมีความสอดคล้องกับหลักจริยธรรมสากล ตลอดจนกฎหมาย ข้อบังคับและข้อกำหนดภายในประเทศ จึงเห็นสมควรให้ดำเนินการวิจัยตามข้อเสนอการวิจัยนี้ได้

ชื่อข้อเสนอการวิจัย: ความสำคัญของชุมชนทางศาสนาของสตรี : ความเป็นตัวตนและศักยภาพ
ด้านการส่งเสริมการรู้พระพุทธศาสนาและการขับเคลื่อนการทำงาน
ทางศาสนาของชุมชนสตรีในสังคมไทย
(The Significance of Female Monasticism in Thailand : a Historical
and Ethnographic Investigation of Thai Mae Chis' Socio-Religious
Roles and Statuses in the Creation of Buddhist Knowledge and
Communities)

รหัสข้อเสนอการวิจัย: -

สถาบันที่สังกัด: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ผู้วิจัยหลัก: ผศ.ดร.แม่ชีกฤษณา รักษาโณ

เอกสารที่พิจารณาพบเห็น

๓. แบบเสนอโครงการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๕
๒. เอกสารชี้แจงข้อมูลผู้เข้าร่วมการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๕
๓. หนังสือแสดงเจตนายินยอมเข้าร่วมการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๕
๔. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล	ฉบับที่ วันที่ ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๕

(พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร.)

รองประธานคณะกรรมการฯ ปฏิบัติหน้าที่แทน
ประธานคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๕

หมายเลขใบรับรอง: ว.๔๘๖/๒๕๖๕

วันที่ให้การรับรอง: ๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๕

วันหมดอายุใบรับรอง: ๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๖

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๘๔ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอนับชัย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

ที่ ฮว ๘๐๐๗/ว.๔๘๖

๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๕

เรื่อง รับรองจริยธรรมการวิจัยของข้อเสนอการวิจัย

เจริญพร ผศ.ดร.แมธิกฤตยา รักษาโณม / นักวิจัย บัณฑิตวิทยาลัย

ตามที่ท่านได้มีหนังสือขอใบรับรองจริยธรรมการวิจัยของข้อเสนอการวิจัย เพื่อทำการวิจัยในเรื่อง "ความสำคัญของชุมชนทางศาสนาของสตรี : ความเป็นตัวตนและศักยภาพด้านการส่งเสริมการรู้พระพุทธศาสนาและการขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนาของชุมชนสตรีในสังคมไทย" บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

คณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย ได้พิจารณาข้อเสนอการวิจัยของท่านแล้ว มีความเห็นว่า ข้อเสนอการวิจัยที่จะดำเนินการนี้ มีความสอดคล้องกับหลักจริยธรรมสากล ตลอดจนกฎหมาย ข้อบังคับและข้อกำหนด ไม่ต้องแก้ไขปรับปรุงแต่ประการใด จึงเห็นสมควรให้ดำเนินการวิจัยตามข้อเสนอการวิจัยนี้ได้

จึงเจริญพรมมาเพื่อทราบและดำเนินการต่อไป.

ขอเจริญพร

(พระสุริยัตนบัณฑิต, รศ.ดร.)

รองประธานคณะกรรมการฯ ปฏิบัติหน้าที่แทน
ประธานคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

**ใบรับรองจริยธรรมการวิจัยของข้อเสนอการวิจัย
เอกสารข้อมูลคำอธิบายสำหรับผู้เข้าร่วมการวิจัยและไบนินยอม**

หมายเลขข้อเสนอการวิจัย ว.๔๘๗/๒๕๖๕

ข้อเสนอการวิจัยนี้และเอกสารประกอบของข้อเสนอการวิจัยตามรายงานการแสดงด้านล่าง ได้รับการพิจารณาจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยแล้ว คณะกรรมการฯ มีความเห็นว่าข้อเสนอการวิจัยที่จะดำเนินการมีความสอดคล้องกับหลักจริยธรรมสากล ตลอดจนกฎหมาย ข้อบังคับและข้อกำหนดภายในประเทศ จึงเห็นสมควรให้ดำเนินการวิจัยตามข้อเสนอการวิจัยนี้ได้

ชื่อข้อเสนอการวิจัย: การพัฒนาศักยภาพแม่ชีไทยในพุทธศาสนาเถรวาทด้านการส่งเสริมการพุทธศาสนาและการขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนาของชุมชนสตรีในสังคมไทย
(Developing Thai Mae Chis' Potential to Enhance Knowledge Creation in Theravada Buddhism and to Advance the Religious Work of Communities in Thai Society)

รหัสข้อเสนอการวิจัย: -

สถาบันที่สังกัด: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ผู้วิจัยหลัก: ผศ.(พิเศษ) ดร.อรชร ไกรจักร

เอกสารที่พิจารณาพบทวน

๑. แบบเสนอโครงการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๕
๒. เอกสารชี้แจงข้อมูลผู้เข้าร่วมการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๕
๓. หนังสือแสดงเจตนายินยอมเข้าร่วมการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๕
๔. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล	ฉบับที่ วันที่ ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๕

(พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร.)

รองประธานคณะกรรมการฯ ปฏิบัติหน้าที่แทน

ประธานคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๕

หมายเลขใบรับรอง: ว.๔๘๗/๒๕๖๕

วันที่ให้การรับรอง: ๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๕

วันหมดอายุใบรับรอง: ๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๖

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๘๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๕ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๕ ๘๐๓๕
www.mcu.ac.th

ที่ อว ๘๐๐๗/ว.๔๘๗

๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๕

เรื่อง รับรองจริยธรรมการวิจัยของข้อเสนอการวิจัย

เจริญพร ผศ.(พิเศษ) ดร.อรรถ ไกรจักร / นักวิจัย บัณฑิตวิทยาลัย

ตามที่ท่านได้มีหนังสือขอใบรับรองจริยธรรมการวิจัยของข้อเสนอการวิจัย เพื่อทำการวิจัยในเรื่อง “การพัฒนาศักยภาพแม่ชีไทยในพุทธศาสนาเถรวาทด้านการส่งเสริมการพุทธศาสนาและการขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนาของชุมชนสตรีในสังคมไทย” บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

คณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย ได้พิจารณาเครื่องมือการวิจัยของท่าน โดยให้มีการแก้ไขปรับปรุงเพิ่มเติมเอกสาร ตามเอกสารแนบ

จึงเจริญพรมหาเพื่อทราบและดำเนินการต่อไป.

ขอเจริญพร

(พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร.)

รองประธานคณะกรรมการฯ ปฏิบัติหน้าที่แทน
ประธานคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ใบรับรองจริยธรรมการวิจัยของข้อเสนอการวิจัย
เอกสารข้อมูลคำอธิบายสำหรับผู้เข้าร่วมการวิจัยและยินยอม

หมายเลขข้อเสนอการวิจัย ว.๕๘๘/๒๕๖๕

ข้อเสนอการวิจัยนี้และเอกสารประกอบของข้อเสนอการวิจัยตามรายงานการแสดงด้านล่าง ได้รับการพิจารณาจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยแล้ว คณะกรรมการฯ มีความเห็นว่าข้อเสนอการวิจัยที่จะดำเนินการมีความสอดคล้องกับหลักจริยธรรมสากล ตลอดจนกฎหมาย ข้อบังคับและข้อกำหนดภายในประเทศ จึงเห็นสมควรให้ดำเนินการวิจัยตามข้อเสนอการวิจัยนี้ได้

ชื่อข้อเสนอการวิจัย: ชุดความรู้ในรูปแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์เกี่ยวกับชุมชนทางศาสนาของสตรี และสำนักแม่ชีไทย
 (Electronic Book about Women's Religious Community and Thai Nunnery)

รหัสข้อเสนอการวิจัย: -

สถาบันที่สังกัด: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ผู้วิจัยหลัก: ดร.กรรณิการ์ ขาวเงิน

เอกสารที่พิจารณาพบทวน

๑. แบบเสนอโครงการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๕
๒. เอกสารชี้แจงข้อมูลผู้เข้าร่วมการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๕
๓. หนังสือแสดงเจตนายินยอมเข้าร่วมการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๕
๔. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล	ฉบับที่ วันที่ ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๕

(พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร.)

รองประธานคณะกรรมการฯ ปฏิบัติหน้าที่แทน
 ประธานคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๕

หมายเลขใบรับรอง: ว.๕๘๘/๒๕๖๕

วันที่ให้การรับรอง: ๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๕

วันหมดอายุใบรับรอง: ๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๖

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๔ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcui.ac.th

ที่ อว ๘๐๐๗/ว.๔๘๘

๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๕

เรื่อง รับรองจริยธรรมการวิจัยของข้อเสนอการวิจัย

เจริญพร ดร.กรรณิการ์ ขาวเงิน / นักวิจัย บัณฑิตวิทยาลัย

ตามที่ท่านได้มีหนังสือขอใบรับรองจริยธรรมการวิจัยของข้อเสนอการวิจัย เพื่อทำการวิจัยในเรื่อง “ชุดความรู้ในรูปแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์เกี่ยวกับชุมชนทางศาสนาของสตรีและสำนักแม่ชีไทย” บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

คณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย ได้พิจารณาข้อเสนอการวิจัยของท่านแล้ว มีความเห็นว่า ข้อเสนอการวิจัยที่จะดำเนินการนี้ มีความสอดคล้องกับหลักจริยธรรมสากล ตลอดจนกฎหมาย ข้อบังคับและข้อกำหนด ไม่ต้องแก้ไขปรับปรุงแต่ประการใด จึงเห็นสมควรให้ดำเนินการวิจัยตามข้อเสนอการวิจัยนี้ได้

จึงเจริญพรมหาเพื่อทราบและดำเนินการต่อไป.

ขอเจริญพร

(พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร.)

รองประธานคณะกรรมการฯ ปฏิบัติหน้าที่แทน
ประธานคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ภาคผนวก ข

ตรวจเครื่องมือ

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน บัณฑิตวิทยาลัย (หลักสูตร พธ.ม. พระพุทธศาสนา ภาควิเศษ)

ที่ ยว ๘๐๐๓.๑/๑๒๕

วันที่ ๕ เมษายน ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย

นมัสการ พระมหาพริ มหาปณฺเฑ, ผศ. ดร.

สิ่งที่ส่งมาด้วย เครื่องมือการวิจัยจำนวน ๒ ชุด

ด้วยข้าพเจ้า ผศ.ดร.แม่ชีกฤษณา รัชชาโณ อาจารย์ประจำบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับการอนุมัติทุนสนับสนุนการวิจัยจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๖ ให้ทำวิจัยเรื่อง "ความสำคัญของชุมชนทางศาสนาของสตรี: ความเป็นตัวตนและศักยภาพด้านการส่งเสริมการเรียนรู้พระพุทธศาสนาและการขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนาของชุมชนสตรีในสังคมไทย" ซึ่งประกอบด้วยโครงการย่อย ๒ โครงการคือ

(๑) เรื่อง การพัฒนาศักยภาพแม่ชีไทยในพุทธศาสนาเถรวาทด้านการส่งเสริมการเรียนรู้พระพุทธศาสนาและการขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนาของชุมชนสตรีในสังคมไทย

(๒) เรื่อง ชุดความรู้ในรูปแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์เกี่ยวกับชุมชนทางศาสนาของสตรีและสำนักแม่ชีไทย

เพื่อการนี้คณะผู้วิจัยได้พิจารณาเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในการวิจัย สามารถให้คำแนะนำที่ถูกต้องเที่ยงตรง เป็นประโยชน์ จึงนมัสการเรียนเชิญท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบและพัฒนาเครื่องมือวิจัย เพื่อความสมบูรณ์ในการทำวิจัยต่อไป

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาอนุเคราะห์และขอขอบพระคุณล่วงหน้า ณ โอกาสนี้

ได้ตรวจเครื่องมือเรียบร้อยแล้ว

7 เมษายน 2566

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.แม่ชีกฤษณา รัชชาโณ)

หัวหน้าโครงการ

ประสานงาน โทร-089-898-2862

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน บัณฑิตวิทยาลัย (หลักสูตร พธ.ม. พระพุทธศาสนา ภาควิเศษ)

ที่ อว ๘๐๐๓.๘/๓๒๔

วันที่ ๕ เมษายน ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย

เรียน รศ. ดร.สาณ มัทธนาตุลย์

สิ่งที่ส่งมาด้วย เครื่องมือการวิจัยจำนวน ๒ ชุด

ด้วยข้าพเจ้า ผศ.ดร.แม่ชีกฤษณา รัชชาโณ อาจารย์ประจำบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับการอนุมัติทุนสนับสนุนการวิจัยจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๖ ให้ทำวิจัยเรื่อง “ความสำคัญของชุมชนทางศาสนาของสตรี: ความเป็นตัวตนและศักยภาพด้านการส่งเสริมการรู้พระพุทธศาสนาและการขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนาของชุมชนสตรีในสังคมไทย” ซึ่งประกอบด้วยโครงการย่อย ๒ โครงการคือ

(๑) เรื่อง การพัฒนาศักยภาพแม่ชีไทยในพุทธศาสนาเถรวาทด้านการส่งเสริมการรู้พระพุทธศาสนาและการขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนาของชุมชนสตรีในสังคมไทย

(๒) เรื่อง ชุดความรู้ในรูปแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์เกี่ยวกับชุมชนทางศาสนาของสตรีและสำนักแม่ชีไทย

เพื่อการนี้คณะผู้วิจัยได้พิจารณาเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในการวิจัยสามารถให้คำแนะนำที่ถูกต้องเที่ยงตรง เป็นประโยชน์ จึงขอเรียนเชิญท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบและพัฒนาเครื่องมือวิจัย เพื่อความสมบูรณ์ในการทำวิจัยต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาอนุเคราะห์และขอขอบพระคุณล่วงหน้า ณ โอกาสนี้

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.แม่ชีกฤษณา รัชชาโณ)

หัวหน้าโครงการ

ประสานงาน โทร-089-898-2862

ได้ตรวจสอบพร้อมทั้งให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับเครื่องมือวิจัยแก่คณะผู้วิจัยเรียบร้อยแล้ว

รศ.ดร. สาณ มัทธนาตุลย์

๙ เมษายน ๒๕๖๖

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน บัณฑิตวิทยาลัย (หลักสูตร พธ.ม. พระพุทธศาสนา ภาควิเศษ)

ที่ อว ๘๐๐๑.๓/๑๒๓

วันที่ ๕ เมษายน ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย

เรียน รศ. ดร.ประพันธ์ ศุภสร

สิ่งที่ส่งมาด้วย เครื่องมือการวิจัยจำนวน ๒ ชุด

ด้วยข้าพเจ้า ผศ.ดร.แม่ชีกฤษณา รักษาโสม อาจารย์ประจำบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับการอนุมัติทุนสนับสนุนการวิจัยจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๖ ให้ทำวิจัยเรื่อง “ความสำคัญของชุมชนทางศาสนาของสตรี: ความเป็นตัวตนและศักยภาพด้านการส่งเสริมการเรียนรู้พระพุทธศาสนาและการขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนาของชุมชนสตรีในสังคมไทย” ซึ่งประกอบด้วยโครงการย่อย ๒ โครงการคือ

(๑) เรื่อง การพัฒนาศักยภาพแม่ชีไทยในพุทธศาสนาเถรวาทด้านการส่งเสริมการเรียนรู้พระพุทธศาสนาและการขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนาของชุมชนสตรีในสังคมไทย

(๒) เรื่อง ชุดความรู้ในรูปแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์เกี่ยวกับชุมชนทางศาสนาของสตรีและสำนักแม่ชีไทย

เพื่อการนี้คณะผู้วิจัยได้พิจารณาเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในการวิจัยสามารถให้คำแนะนำที่ถูกต้องเที่ยงตรง เป็นประโยชน์ จึงขอเรียนเชิญท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบและพัฒนาเครื่องมือวิจัย เพื่อความสมบูรณ์ในการทำวิจัยต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาอนุเคราะห์และขอขอบพระคุณล่วงหน้ามา ณ โอกาสนี้

ได้ตรวจเครื่องมือเป็นที่เรียบร้อยแล้ว

7 เมษายน 2566

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.แม่ชีกฤษณา รักษาโสม)

หัวหน้าโครงการ

ประสานงาน โทร-089-898-2862

ภาคผนวก ค

ตีพิมพ์บทความ

สำนักงานโครงการหอสมุดพุทธศาสนานานาชาติ
สาขาวิชาสันติศึกษา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอรังษี
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035-248-000 ต่อ 8528

ที่ วส. ๑๖๗/๒๕๖๖

๑๐ กันยายน ๒๕๖๖

เรื่อง ตอบรับบทความลงตีพิมพ์วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร
เรียน/เจริญพร แม่ชีกฤษณา รัชชาโณ, คุณมาร์ติน เซเกอร์ และ คุณกรรณิการ์ ชาวเงิน

ตามที่ท่านได้ส่งบทความเรื่อง “**ความสำคัญของชุมชนทางศาสนาของสตรี: ความเป็นตัวตนและศักยภาพด้านการส่งเสริมการรู้พระพุทธศาสนาและการขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนาของชุมชนสตรีในสังคมไทย**” รหัสบทความ ๒๗๐๐๐๓ เพื่อลงตีพิมพ์ในวารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร ประเภท Online ซึ่งเป็นวารสารที่ได้ผ่านการประเมินคุณภาพจากศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย (Thai Journal Citation Index Centre (TCI)) โดยได้รับการจัดอันดับในวารสารกลุ่มที่ ๓ (Tier 1) จนถึงวันที่ ๓๑ ธันวาคม ๒๕๖๕ และจะถูกคัดเลือกเข้าสู่ฐานข้อมูล ASEAN Citation Index (ACI) ต่อไป

บรรณาธิการวารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร ขอแจ้งให้ทราบว่าบทความของท่านได้ผ่านเกณฑ์การพิจารณาตรวจสอบรูปแบบในระดับเบื้องต้นของวารสาร และได้รับการประเมินพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิ (Peer Review) จำนวน ๓ ท่าน เรียบร้อยแล้ว บทความดังกล่าวจึงได้รับการพิจารณาให้ลงตีพิมพ์ในวารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร (E-ISSN: 2539-6765, Online) ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๖ (กันยายน-ตุลาคม ๒๕๖๖), Vol.11 No.6 (September-October 2023)

ทั้งนี้ บทความของท่านอยู่ในขั้นตอนการตรวจสอบต้นฉบับ (Copyediting) และดำเนินการให้เป็นไปตามรูปแบบของวารสาร (Production) เมื่อบทความฉบับสมบูรณ์ของท่านปรากฏสถานะออนไลน์เป็น “Published” ในระบบ Thai Journals Online (ThaJO) ท่านจะสามารถติดตามโหลดบทความฉบับสมบูรณ์ได้จาก <https://www.tci-thaijo.org/index.php/journal-peace>

จึงเรียน/เจริญพรแจ้งเพื่อทราบ และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

(พระเมธีวัชรบัณฑิต, ศ.ดร.)

บรรณาธิการ วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร

กองบรรณาธิการวารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร
โทร ๐๓๕๒๔๘-๐๐๐ ต่อ ๘๕๒๘
ผู้ประสานงาน: ดร.ประสิทธิ์ภูมิ ประทองดสาย
โทร. ๐๓-๖๓๕๒-๔๘๔๗ Email: predilist.pragmou@ac.th

ความสำคัญของชุมชนทางศาสนาของสตรี: ความเป็นตัวตนและศักยภาพด้าน
การส่งเสริมการรู้พระพุทธศาสนาและการขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนา
ของ ชุมชนสตรีในสังคมไทย

The significance of female monasticism in Thailand: a historical and
ethnographic investigation of Thai mae chis' socio-religious roles and
statuses in the creation of Buddhist knowledge and communities

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ข้อ คือ (1) เพื่อศึกษาย้อนรอยการสร้างข้อกติกาศาสนาและชุมชนทางศาสนาของสตรีและแม่ชีไทย (2) เพื่อศึกษาการพัฒนาศักยภาพแม่ชีไทยในพุทธศาสนาเถรวาทด้านการส่งเสริมการรู้พุทธศาสนาและการขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนาของชุมชนสตรีในสังคมไทย และ (3) เพื่อพัฒนาชุดความรู้ในรูปแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์เกี่ยวกับชุมชนทางศาสนาของสตรีและสำนักแม่ชีไทย เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี ได้แก่ การวิจัยเชิงคุณภาพใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก 20 คน การวิจัยเชิงปฏิบัติการกลุ่มตัวอย่าง 44 คน การวิจัยและพัฒนากลุ่มตัวอย่าง 420 คน วิเคราะห์เนื้อหาและนำเสนอในลักษณะการพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า 1) การศึกษาย้อนรอยการสร้างข้อกติกาศาสนาและชุมชนทางศาสนาของสตรีและแม่ชีไทยสะท้อนให้เห็นถึงการสร้างชุมชนของแม่ชี ข้อกติกาศาสนาและจริยวัตร วิถีชีวิตของการเป็นนักบวช การบริหารจัดการสำนัก บทบาทการทำงาน และอัตลักษณ์ของแม่ชี 2) ผลการพัฒนาศักยภาพแม่ชีไทยมีผลประเมินการอบรมหัวข้อภาษาบาลีในชีวิตประจำวัน ด้านความรู้ก่อนการอบรมได้ 7 คะแนน หลังการอบรมได้ 9 คะแนนจากคะแนนเต็ม 10 และหัวข้อกรรมฐานในชีวิตประจำวัน ก่อนการอบรมค่าเฉลี่ย 3.048 หลังการอบรมค่าเฉลี่ย 3.742 จากค่าเฉลี่ยเต็ม 5 ทั้งสองหัวข้อมีผลประเมินในระดับมากที่สุดคือด้านวิทยากรค่าเฉลี่ย 4.680-4.726 รองลงมาผลในระดับมากที่สุดคือด้านการจัดอบรมค่าเฉลี่ย 4.383-4.561 และด้านการนำไปใช้ประโยชน์ค่าเฉลี่ย 4.183-4.120 และ 3) ผลการพัฒนาชุดความรู้ในรูปแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ นำเสนอความเป็นมาของสำนักแม่ชีไทย การสร้างชุมชนและความมีตัวตน บทบาทและหน้าที่ แม่ชีผู้สร้างประโยชน์ ศักยภาพแม่ชี ก้าวต่อไปในการทำงานและการส่งเสริมการรู้พระพุทธศาสนา

คำสำคัญ: ชุมชนทางศาสนา; ความเป็นตัวตนและศักยภาพ; รู้พระพุทธศาสนา; การขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนา; ชุมชนสตรี

Abstract

This research has three main objectives: (1) to retrospective study of the historical development of regulations and religious communities of Thai women and Mae-Chis, (2) to study the development of the potential of Thai Mae-Chis in

Theravada Buddhism, specifically in promoting Buddhist knowledge and driving religious activities within the woman's community in Thai society, (3) to develop a set of knowledge in the form of e-books on the religious community of women and the Thai nunnery. This study employed mixed-method research as qualitative inquiry through in-depth interview with a sample size of 20 individuals, experimental research with a sample group of 44 individuals, and research and development involving a sample group of 420 individuals. Also, content analysis was conducted, and findings were presented as a narrative synthesis.

The results found that 1) retrospective study of the historical development of regulations and religious communities of Thai women and Mae-chis reflected the distinct characteristics of the Thai Mae-chis community, including the establishment of religious communities by Mae-chis, regulations and codes of conduct, the lifestyle of being a monastic practitioner, administration and management of monastic institutions, roles and responsibilities, and the identity of Thai Mae-chis about their gratification. 2) From the development of the potential of Thai Mae-Chis in Theravada Buddhism, specifically in promoting Buddhist knowledge and driving religious activities within the woman community in Thai society, assessment results on Pali topics in daily life, Knowledge before the training received 7 points, after the training it received 9 points out of a full score of 10. In terms of utilization, there was an average of 4.183, which was at a high level. In terms of lecturers, the average was 4.680, which was the highest level. The training had an average of 4.383, which was at a high level. Regarding the meditation topics in daily life, the knowledge and understanding before the training had an average of 3.048, while after the training, it had an average of 3.742 out of a full 5 average. The utilization had an average of 4.120, also at a high level. As for the lecturer, the average was 4.726, which was the highest level. Regarding training, the average score was 4.561, the highest level. 3) The development of knowledge was presented in an electronic book format, consisting of three parts: part 1, the main front section; part 2, content and illustrations, including Chapter 1: Chronicle: Background of Thai Mae-Chis, Chapter 2: Community Formation and Identity of Mae-Chis, Chapter 3: Primary Roles of Thai Mae-Chis in Various Aspects, Chapter 4: Power of Women: Mae-Chis as Benefactors, Chapter 5: Potential of Thai Mae-Chis: If You Look, then Recognize the Value, Chapter 6: Moving Forward in the Work of Thai Mae-Chis, Chapter 7: Enhancing Buddhist Knowledge Promotion Capacity,

Chapter 8: Pre-conclusion: Final Summary, Chapter 9: Activity Illustrations, and Part 3: Bibliography and Appendices.

Keywords: Religious Community; Identity and Potential; Buddhism; Driving Religious Work; Women's Community

บทนำ

เนื่องจากประวัติความเป็นมาของแม่ชีหรือภิกษุณีสายเถรวาทในประเทศไทยไม่ปรากฏหลักฐานที่แน่ชัด หากแต่พบหลักฐานครั้งแรกเกี่ยวกับแม่ชีจากการแปลจดหมายเหตุของ Komolbutr (2005) ยังได้กล่าวถึงหลักฐานของมองซิเออร์ เดอ ลา ลูแบร์ อัครราชทูตของพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 แห่งฝรั่งเศส ที่ได้บันทึกจดหมายเหตุเกี่ยวกับแม่ชีในสมัยอยุธยา พ.ศ. 2231 ไว้ว่านักบวชที่เป็นสตรีนั้นเรียกว่า นางชี (Nang Tchii) แต่หากจะให้ตรงกับต้นฉบับผู้เขียนใช้คำว่า ภิกษุณี (Talapouine) นางนุ่งขาวห่มขาวเหมือนอย่างตาปะขาว และไม่มีใครนับถือว่าเป็นสมณะเต็มตัวนัก อธิการเจ้าวัดธรรมดา ก็บวชนางชีได้เหมือนกับเณร และนางชีคือสตรีที่ปฏิบัติพระวินัยสิกขาบทของพระภิกษุเป็นส่วนใหญ่ พวกนางไม่มีสำนักของตนเองต้องอาศัยอยู่ในวัด ชาวสยามเชื่อว่าอายุขัยอันล่วงเข้าวัยชราของสตรีเป็นเครื่องประกันอันเพียงพอของการสำรวมอินทรีย์บริสุทธิ์ แต่ความจริงก็มีได้มีนางชีอยู่ทุกวัด แต่หากวัดไหนมีภิกษุณีนางชีก็จะตั้งอยู่ตามแนวรั้วไม่ไผ่ของวัด

หากพิจารณาตามความหมาย ลักษณะกายภาพและสถานะของแม่ชีนั้น ได้มีการกล่าวไว้ ดังนี้ Royal Academy (1996) ให้ความหมายแม่ชี หรือ ชี หมายถึง นักบวช นุ่งขาว ห่มขาว โขนคิ้ว โขนผม อย่างน้อยถือศีล 8 หรือศีล 10 สละบ้านเรือนเป็นอนาคาริกเพื่อปฏิบัติธรรมที่วัดหรือสำนักชีต่าง ๆ ทั่วประเทศไทย Mahachulalongkornrajavidyalaya University (1992) ได้กล่าวถึง“ชี”ว่าเป็นนักบวชหญิงถือบวชอุปาสิกาที่นุ่งขาวห่มขาวโขนคิ้วถือศีล หากแต่มีความขัดแย้งและเห็นไม่ตรงกันกับหน่วยงานต่าง ๆ ของรัฐ ไม่ได้เห็นว่าเป็นนักบวชหญิงเหมือนกับพระภิกษุอย่างชัดเจน นอกจากนี้ จะเห็นได้ว่าในการดำรงชีพบางอย่างของแม่ชีไม่ได้รับสิทธิ์ เช่น ไม่ได้รับการลดราคาค่าโดยสาร ลดราคาในการรักษาพยาบาลและสวัสดิการต่าง ๆ ดูเหมือนว่าแม่ชีจะอยู่ในสถานะเดียวกับฆราวาสเพียงแต่แม่ชีถือศีลมากกว่าเท่านั้น

เมื่อหันกลับมามองในประเทศไทยเป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปว่านักบวชหญิง หมายถึง แม่ชี ถึงแม้ว่าสังคมจะมีความคุ้นเคยกับแม่ชีมาเป็นเวลานาน แต่จากการรวบรวมหลักฐานและเอกสารในอดีตเกี่ยวกับแม่ชีพบว่ายังมีจำนวนน้อยมากที่ได้บันทึกข้อมูลชีวประวัติของแม่ชีและประวัติความเป็นมาของสำนักแม่ชี ตลอดจนบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการก่อตั้งสำนักแม่ชี ซึ่งกำเนิดชุมชนแม่ชีนั้นจะพบได้ว่าเกิดขึ้นมาโดยมีการรวมตัวของแม่ชีด้วยกันและแม่ชีบางสำนักมีมาก่อนการก่อตั้งสถาบันแม่ชีไทยเมื่อวันที่ 28 สิงหาคม 2512 อีกทั้งแม่ชีมีกระจายกันอยู่ตามจังหวัดต่าง ๆ ทั่วประเทศ มีข้อกติกาวินัยปฏิบัติและรูปแบบการอยู่อาศัยที่แตกต่างกัน เท่าที่พบมีทั้งกลุ่มที่อาศัยรวมกันเป็นหมู่ใหญ่สร้างสำนักเอกเทศปกครองกันเองไม่ขึ้นตรงต่อวัดและอีกจำนวนหนึ่งอาศัยรวมกันอยู่ในวัดขึ้นตรงต่อเจ้าอาวาส ในลักษณะของการทำงานของแม่ชีเป็นไปตามความรู้ ความสามารถและความถนัดของตน Suwanbuppha (2002) ได้กล่าวไว้ว่า แม่ชีบางท่านสามารถเป็นที่พึ่งทางใจ เป็นที่ปรึกษา

ของสตรีที่มีความทุกข์กายและทุกข์ใจ บางท่านเป็นผู้รับใช้พระภิกษุในกิจการงานครัว งานทำความสะอาด บางท่านถนัดในงานพิธีการของวัด และบางท่านทำหน้าที่ในการช่วยเหลือและสร้างความสงบสุขให้แก่ชุมชน

ด้วยเหตุผลข้างต้นแสดงให้เห็นว่าการก่อตั้งสำนักแม่ชีและที่มาของแม่ชีมีความแตกต่างกัน ดังนั้น การศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนแม่ชีจึงมีความสำคัญที่จะทำให้ทราบถึงประวัติศาสตร์แม่ชีไทย บุคคลสำคัญที่มีผลต่อการก่อตั้งสำนักแม่ชีอันจะนำมาซึ่งความภาคภูมิใจในตัวแม่ชีกับการเป็นตัวอย่าง บุคคลผู้เป็นนักปฏิบัติหญิงที่ดีเด่นและเป็นตัวอย่างสำหรับสตรีในยุคปัจจุบันได้ อันเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาค้นคว้าของชนรุ่นหลังไม่ว่าจะเป็นนักวิชาการ แม่ชีหรือประชาชนที่สนใจเรียนรู้ นอกจากนี้ ยังพบได้ว่าบทบาทและหน้าที่สำคัญของแม่ชี คือ การทำงานในวัด การช่วยเหลือชุมชน และสังคมทั้งในฐานะของผู้นำทางจิตวิญญาณ ผู้อุทิศตนเพื่อรับใช้พระพุทธศาสนา หากแต่หน้าที่นั้นเป็นไปตามความสามารถและทักษะของแต่ละคน ดังนั้น ความรู้ของแม่ชีจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งในการขับเคลื่อนการทำงานทางพระพุทธศาสนา หากแต่การพัฒนานั้นจะนำไปสู่ศักยภาพอย่างสูงสุด และนำไปใช้ประโยชน์ได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลได้นั้น ผู้ที่จะเข้ามาช่วยพัฒนาศักยภาพ จึงจำเป็นต้องมีความเข้าใจเกี่ยวกับภูมิหลังและความเป็นมาของสำนักแม่ชี การสร้างข้อตกลง ระเบียบวินัย บทบาทและหน้าที่ของแม่ชี การรู้พุทธศาสนา การส่งเสริมการทำงานทางศาสนา เพื่อนำมาพัฒนาศักยภาพแม่ชีไทยและตรงกับความต้องการที่จะพัฒนาตนเองอย่างแท้จริง

ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาจากเอกสารและการสัมภาษณ์แม่ชีซึ่งเป็นการรักษาไว้ซึ่งข้อมูลที่เป็นมุขปาฐะระดับท้องถิ่นที่มีคุณค่าไม่ให้เลือนหายไปดังเช่นในอดีตที่ผ่านมา ได้แก่ การศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนแม่ชีไทย ข้อตกลงระเบียบปฏิบัติ โครงสร้างการบริหารสำนักแม่ชี บทบาทหน้าที่ และวิถีชีวิตของการเป็นนักบวช จากผลการศึกษานำมาซึ่งการพัฒนาศักยภาพแม่ชีไทย ในพุทธศาสนาเถรวาทด้านการส่งเสริมการรู้พุทธศาสนาและการขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนาของชุมชนสตรีในสังคมไทย และการจัดทำชุดความรู้เพื่อใช้เรียนรู้ผ่านหนังสืออิเล็กทรอนิกส์เกี่ยวกับชุมชนทางศาสนาของสตรีและสำนักแม่ชีไทยต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาย้อนรอยการสร้างข้อตกลงและชุมชนทางศาสนาของสตรีและแม่ชีไทย
2. เพื่อศึกษาการพัฒนาศักยภาพแม่ชีไทยในพุทธศาสนาเถรวาทด้านการส่งเสริมการรู้พุทธศาสนาและการขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนาของชุมชนสตรีในสังคมไทย
3. เพื่อพัฒนาชุดความรู้ในรูปแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์เกี่ยวกับชุมชนทางศาสนาของสตรีและสำนักแม่ชีไทย

วิธีดำเนินการวิจัย

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาข้อมูลจากหลักฐานทางพระพุทธศาสนา หนังสือ วารสาร บทความและรายงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภูมิหลัง ประวัติการก่อตั้งชุมชนทางศาสนาของแม่ชี พัฒนาการของชุมชนแม่ชีในพระพุทธศาสนา การสร้างข้อตกลง ระเบียบวินัย ข้อปฏิบัติและโครงสร้างการบริหารและการ

ปกครองของชุมชนทางศาสนาของแม่ชี การพัฒนาศักยภาพแม่ชีไทยด้านการส่งเสริมการรู้พุทธศาสนา และการขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนาของชุมชนสตรีในสังคมไทย และการพัฒนาชุดความรู้ในรูปแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์

ขั้นตอนที่ 2 การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจากหัวหน้าแม่ชีและแม่ชี 10 สำนัก ในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร 4 สำนักแม่ชี จังหวัดนครปฐม 2 สำนักแม่ชี จังหวัดราชบุรี 2 สำนักแม่ชี และจังหวัดเพชรบุรี 2 สำนักแม่ชี การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ด้วยการจัดอบรมหลักสูตร “พัฒนาศักยภาพแม่ชีไทย ด้านการส่งเสริมการรู้พระพุทธศาสนา” สำหรับการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) ใช้ในการพัฒนาชุดความรู้ในรูปแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์เกี่ยวกับชุมชนทางศาสนาของสตรีและสำนักแม่ชีไทย

ขั้นตอนที่ 3 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มที่ 1 หัวหน้าแม่ชีและแม่ชีจำนวน 20 คน จาก 10 สำนัก โดยมีเกณฑ์การคัดเลือกจากสำนักที่มีอายุการก่อตั้งชุมชนหรือแม่ชีในสำนักมีความโดดเด่นด้านการทำงานทางศาสนาและการรับใช้สังคม กลุ่มที่ 2 คือ ผู้เข้าอบรมหลักสูตร “พัฒนาศักยภาพแม่ชีไทย ด้านการส่งเสริมการรู้พระพุทธศาสนา” มีกลุ่มตัวอย่างที่เข้าอบรมจำนวน 44 คน โดยการลงพื้นที่รับสมัครที่สำนักแม่ชี ที่สถาบันแม่ชีไทยและการรับสมัครออนไลน์ แบ่งเป็นผู้เข้าอบรมหัวข้อ “บาลีในชีวิตประจำวัน” จำนวน 22 คน และหัวข้อ “กรรมฐานในชีวิตประจำวัน” จำนวน 22 คน และกลุ่มที่ 3 กลุ่มตัวอย่างประเมินชุดความรู้ในรูปแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์เกี่ยวกับชุมชนทางศาสนาของสตรีและสำนักแม่ชีไทย จำนวน 420 คน โดยการเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่เข้าร่วมกิจกรรมประชุมใหญ่สถาบันแม่ชีไทย ระหว่างวันที่ 24-26 มีนาคม 2566, ณ อาคารไทยเกอร์ วัฒ สถาบันแม่ชีไทยสาขapakทอ ต.ปากทอ อ.ปากทอ จ.ราชบุรี

ขั้นตอนที่ 4 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่

- 1) แบบสัมภาษณ์ มีลักษณะเป็นคำถามปลายเปิด (Open-ended Questions) ที่ใช้ในการสัมภาษณ์หัวหน้าแม่ชีและแม่ชี 10 สำนักแม่ชี
- 2) ชุดกิจกรรมแผนการสอนและแบบประเมินผลการจัดอบรมหัวข้อ “บาลีในชีวิตประจำวัน” และหัวข้อ “กรรมฐานในชีวิตประจำวัน”
- 3) แบบประเมินชุดความรู้ในรูปแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์เกี่ยวกับชุมชนทางศาสนาของสตรีและสำนักแม่ชีไทย

ขั้นตอนที่ 5 เก็บรวบรวมข้อมูล มีขั้นตอนดังนี้

- 5.1) การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยการประมวลผลหลักฐานทางพระพุทธศาสนา หนังสือ วารสาร บทความและรายงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภูมิหลัง ประวัติการก่อตั้งชุมชนทางศาสนาของแม่ชี พัฒนาการของชุมชนแม่ชีในพระพุทธศาสนา การสร้างข้อคิดภา ระเบียบวินัย ข้อปฏิบัติและโครงสร้างการบริหารและการปกครองของชุมชนทางศาสนาของแม่ชีจากสำนักแม่ชี 10 สำนัก

5.2) การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการวิจัยเชิงปฏิบัติการ ด้วยการจัดกิจกรรมและการประเมินผลโครงการพัฒนาศักยภาพแม่ชีไทยด้านการส่งเสริมการรู้พุทธศาสนาและการขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนาของชุมชนสตรีในสังคมไทยในหัวข้อการอบรม “บาลีในชีวิตประจำวัน” และหัวข้อ “กรรมฐานในชีวิตประจำวัน” จากผู้เข้าร่วมอบรมจำนวน 44 คน

5.3 การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการประเมินผลการพัฒนาชุดความรู้ในรูปแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์เกี่ยวกับชุมชนทางศาสนาของสตรีและสำนักแม่ชีไทย ที่สอดคล้องกับเนื้อหาและวัตถุประสงค์ของการสร้างหนังสือ ความยากง่ายเหมาะสม ส่งเสริมทักษะการคิด การประยุกต์ใช้ มีข้อมูลที่เพียงพอที่จะให้เกิดการเรียนรู้ ผู้เรียนสามารถทำความเข้าใจได้ด้วยตนเองและสามารถประเมินผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้และคุณค่าทางจิตใจที่เกิดขึ้นกับผู้อ่านจากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 420 คน

ขั้นตอนที่ 6 การวิเคราะห์ข้อมูลและแปลความหมาย มีรายละเอียดดังนี้

6.1) จากผลการศึกษาวิจัยการสร้างชุมชนทางศาสนาของแม่ชี ข้อคิดภา ระเบียบและจริยวัตร วิถีชีวิตของการเป็นนักบวช การบริหารจัดการสำนัก และบทบาทและการทำงาน และอัตลักษณ์ของแม่ชีไทย ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

6.2) การวิเคราะห์ข้อมูลจากการจัดอบรมหลักสูตร “พัฒนาศักยภาพแม่ชีไทย ด้านการส่งเสริมการรู้พระพุทธศาสนา” ในหัวข้อการอบรม “บาลีในชีวิตประจำวัน” และหัวข้อ “กรรมฐานในชีวิตประจำวัน” ด้วยวิธีวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติโดยหาค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน ($S.D.$) โดยมีเกณฑ์ในการพิจารณาค่าเฉลี่ยของคะแนน ดังนี้

ค่าเฉลี่ย 0.00 - 1.50 = มีความคิดเห็นในระดับน้อยมาก

ค่าเฉลี่ย 1.51 - 2.50 = มีความคิดเห็นในระดับน้อย

ค่าเฉลี่ย 2.51 - 3.50 = มีความคิดเห็นในระดับปานกลาง

ค่าเฉลี่ย 3.51 - 4.50 = มีความคิดเห็นในระดับมาก

ค่าเฉลี่ย 4.51 - 5.00 = มีความคิดเห็นในระดับมากที่สุด

6.3) การวิเคราะห์ข้อมูลจากการพัฒนาชุดความรู้ในรูปแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์เกี่ยวกับชุมชนทางศาสนาของสตรีและสำนักแม่ชีไทยที่สอดคล้องกับเนื้อหาและวัตถุประสงค์ของการสร้างหนังสือ ความยากง่ายเหมาะสม ส่งเสริมทักษะการคิด การประยุกต์ใช้ มีข้อมูลที่เพียงพอที่จะให้เกิดการเรียนรู้ ผู้เรียนสามารถทำความเข้าใจได้ด้วยตนเองและสามารถประเมินผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้และคุณค่าทางจิตใจที่เกิดขึ้นกับผู้อ่าน ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เพื่อนำมาปรับปรุงชุดความรู้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์

ขั้นตอนที่ 7 สรุปผลและนำเสนอข้อมูลอยู่ในลักษณะการพรรณนาความ (Descriptive Presentation) ในเชิงคุณภาพประกอบภาพถ่ายและการพรรณนาความประกอบการบรรยาย เหตุการณ์ชุมชนทางศาสนาของแม่ชีจาก 10 สำนัก กระบวนการและผลลัพธ์ที่เกี่ยวกับการพัฒนาศักยภาพ การส่งเสริมการรู้พุทธศาสนา และการขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนาของแม่ชีในพุทธศาสนาเถรวาทและจากการจัดอบรมหลักสูตร “พัฒนาศักยภาพแม่ชีไทยด้านการส่งเสริมการรู้

พระพุทธศาสนา” ในหัวข้อการอบรม “บาลีในชีวิตประจำวัน” และหัวข้อ “กรรมฐานในชีวิตประจำวัน” และผลลัพธ์ที่ได้จากการพัฒนาชุดความรู้ในรูปแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์เกี่ยวกับชุมชนทางศาสนาของสตรีและสำนักแม่ชีไทย

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1 จากการศึกษาประวัติความเป็นมาของชุมชนทางศาสนา การสร้างข้อกติกา วิถีชีวิต การบริหารจัดการสำนัก และบทบาทหน้าที่ของแม่ชี ทั้ง 10 สำนัก ผลการวิจัยพบว่าการสร้างชุมชนทางศาสนาในลักษณะแม่ชีสร้างชุมชนของตนเองหรือมีผู้ศรัทธาสร้างชุมชนให้แม่ชี การสร้างข้อกติกามาจากสำนักแม่ชีสร้างขึ้นเอง การปรับใช้ข้อกติกามาจากสำนักอื่นและบางสำนักแม่ชีใช้ข้อกติกามาจากสถาบันแม่ชีไทย นอกจากนี้ บางสำนักได้กำหนดระเบียบของผู้มาอยู่ในสำนักแต่ไม่มุ่งชาวไว้เป็นแนวปฏิบัติ สำหรับวิถีชีวิตของการเป็นนักบวช สะท้อนให้เห็นถึงการดำเนินชีวิตและความเป็นอยู่ของแม่ชีในการเลี้ยงชีพด้วยการออกบิณฑบาต ไม่ได้ออกบิณฑบาตเนื่องจากอยู่ภายใต้การปกครองดูแลของวัดต้องเลี้ยงชีพด้วยตนเอง หรือการได้รับเงินช่วยเหลือรายเดือนจากมูลนิธิสำนักที่แม่ชีสังกัดหรือการรับบริจาคจากผู้มีจิตศรัทธาทำบุญ การบริหารจัดการสำนักแม่ชีได้มีโครงสร้างสำนักแบบมีหัวหน้าสำนักและมีกรรมการ มีหัวหน้าและกรรมการและขึ้นอยู่กับวัดสังกัด ไม่มีหัวหน้าสำนักขึ้นอยู่กับวัดสังกัด ทั้งนี้ส่วนใหญ่จะพบว่าการปกครองมีหัวหน้าและกรรมการแบบขึ้นอยู่กับวัดที่สังกัด แต่อย่างไรก็ตามทางวัดได้ให้สิทธิและอำนาจกับแม่ชีในการดูแลและปกครองกันเอง บทบาทหน้าที่ของสำนักแม่ชีและแม่ชี มีทั้งการจัดการศึกษา สังคมสงเคราะห์และช่วยเหลือชุมชน และส่งเสริมให้แม่ชีเรียนอภิธรรม เรียนบาลี สอนธรรมะ นอกจากนี้ แม่ชียังต้องช่วยเหลืองานวัดและร่วมกิจกรรมของวัด เช่น ถวายความรู้ภาษาบาลีแก่พระสงฆ์สามเณรในวัด สวดมนต์ข้ามปี การรับผู้มาบวชเป็นแม่ชี บวชนกขัมมะและการรับผู้มาปฏิบัติธรรม สอนธรรม สอนศาสนาให้แก่ผู้ที่มาบวช การอาราธนาศีล การสอนเคหะศิลป์ ฯลฯ หากแต่ปัจจุบันนี้ ด้วยสถานการณ์และเหตุปัจจัยจากโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ความชราภาพของแม่ชี โรคประจำตัวที่ไม่เอื้อต่อการทำหน้าที่ส่งผลทำให้การทำหน้าที่บางอย่างขาดความต่อเนื่องหรือยุติการดำเนินการในบทบาทนั้น แต่มีกิจกรรมทำบุญประจำปี ที่สถาบันแม่ชีไทยและสำนักแม่ชีได้ดำเนินการอย่างต่อเนื่องเพื่อรำลึกคุณของบูรพาจารย์ผู้มีพระคุณ การแสดงออกถึงความเคารพนับถือ การยกย่องสรรเสริญ ซึ่งเป็นคุณลักษณะของการเป็นผู้มีความกตัญญูกตเวทีอันเป็นอัตลักษณ์ของแม่ชีไทยในด้านของการดำรงไว้ซึ่งประเพณีอันดีงาม การเชิดชูเกียรติ การสร้างความสามัคคีในกลุ่มแม่ชี การส่งเสริมคุณค่าและความภูมิใจในความเป็นแม่ชี ซึ่งผลจากการศึกษาประวัติสำนักแม่ชีทั้ง 10 สำนักนั้น คณะผู้วิจัยจึงได้ศึกษาข้อมูลเพิ่มเติมของสถาบันแม่ชีไทย มูลนิธิสถาบันแม่ชีไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ และสมาคมแม่ชีไทย ดังผลการวิจัยต่อไปนี้

ผลการศึกษาประวัติของสถาบันแม่ชีไทยพบว่า สถาบันแม่ชีไทยบริหารจัดการในรูปแบบคณะกรรมการ (องค์กร) ที่ทำหน้าที่ปกครองแม่ชีไทยที่เป็นสมาชิกของสถาบันแม่ชีไทย สนองงานมูลนิธิสถาบันแม่ชีไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ จัดตั้งขึ้นอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 28 สิงหาคม พ.ศ. 2512 โดยมีจุดมุ่งหมาย (1) เพื่อให้แม่ชีผู้ใหญ่มีโอกาสพบหารือ แลกเปลี่ยนความคิดเห็น ช่วยกันส่งเสริมสร้างสรรค์และแก้ไขอันเป็นไปเพื่อความมั่นคงและเจริญงอกงามของคณะแม่ชี (2) เพื่อให้แม่ชีผู้ใหญ่ได้รู้จักคุ้นเคยอันนำมาซึ่งความสามัคคีและความเข้าใจที่ดีต่อกัน (3) เพื่อให้แม่ชีรับ

ฟังความคิดเห็นจากผู้อื่น จะได้นำมาเป็นข้อมูลประกอบการพิจารณาในการประชุมและเพื่อประโยชน์โดยตรงของแม่ชี และ (4) เพื่อยกสถานภาพของแม่ชีให้ดีขึ้น อนึ่งผลจากการย่อนรอยสถาบันแม่ชีไทยพบว่า มีการกำหนดนโยบายในการบริหารจัดการ ก่อให้เกิดการจัดตั้งสถาบันแม่ชีแห่งประเทศไทยได้สำเร็จ การวางระเบียบปฏิบัติสำหรับแม่ชีไทยให้เป็นแบบเดียวกัน การกำหนดกฎเกณฑ์สุทธิบรรณประจำตัวแม่ชี การจัดการเงินบริจาคตั้งเป็นมูลนิธิเก็บดอกผลบำรุงกิจกรรมของแม่ชีไทย นำมาสู่การจัดทำวารสาร “แม่ชีสาร” นอกจากนั้นการกำหนดบทบาทและหน้าที่ของสถาบันแม่ชีไทย มี 4 ด้าน คือ ด้านการศึกษา ด้านบริการสังคมสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และด้านการปกครอง ปัจจุบันมีสาขาสถาบันแม่ชีไทย 29 สำนัก

สำหรับการศึกษาข้อมูลของมูลนิธิสถาบันแม่ชีไทยในพระบรมราชินูปถัมภ์ พบว่า มูลนิธิสถาบันแม่ชีไทยได้ก่อตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 30 มีนาคม พ.ศ. 2515 ได้ตั้งทุนเพื่อดำเนินกิจการทางพระพุทธศาสนาพร้อมกับการจดทะเบียนมูลนิธิสถาบันแม่ชีไทยต่อมาในพ.ศ. 2528 จดทะเบียนในพระบรมราชินูปถัมภ์ มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมกิจการของคณะแม่ชีไทยให้มีศักยภาพในด้านสถานะทางสังคม การศึกษาอย่างกว้างขวาง ส่งเสริมให้มีการตั้งโรงเรียน วิทยาลัยแม่ชีและสถานศึกษาเพื่อเป็นสถานที่แหล่งเรียนรู้ ทั้งวิชาการทางโลกและการพระพุทธศาสนา ให้การสนับสนุนและส่งเสริมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทั้งในและต่างประเทศภายใต้การบริหารงานของคณะกรรมการมูลนิธิสถาบันแม่ชีไทย ปัจจุบันตั้งอยู่เลขที่ 19 งามอินทรา 14 แยก 6 แขวงท่าแร้ง เขตบางเขน กรุงเทพมหานคร 10230 และการศึกษาข้อมูลของสมาคมสถาบันแม่ชีไทย พบว่า ได้ก่อตั้งและจดทะเบียนประทับตราเมื่อวันที่ 12 กรกฎาคม พ.ศ. 2560 ใช้ชื่อว่า “สมาคมสถาบันแม่ชีไทย” เพื่อให้การบริหารจัดการให้เกิดความมั่นคง ทางสถาบันแม่ชีไทย เป็นองค์การสาธารณกุศลไม่หวังผลประโยชน์หรือแสวงหากำไร และเพื่อความเป็นหนึ่งเดียวและเป็นพลังกลุ่มในการขับเคลื่อนการทำงานทางพระพุทธศาสนา จึงมีวัตถุประสงค์ในการจัดตั้งเป็นสมาคม การสมัครเป็นสมาชิก มีหน้าที่ดูแลสมาชิกแม่ชีไทยและสวัสดิการแม่ชีไทย

วัตถุประสงค์ที่ 2 การพัฒนาศักยภาพแม่ชีไทยในพุทธศาสนาเถรวาทด้านการส่งเสริมการรู้พระพุทธศาสนาและการขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนาของชุมชนสตรีในสังคมไทย ผลการวิจัยพบว่า แม่ชีต้องการพัฒนาความรู้ภาษาบาลีและการปฏิบัติกรรมฐาน จากนั้นคณะผู้วิจัยได้กำหนดหลักสูตรกำหนดแผนการการอบรม ประกอบด้วย วิทยากรอบรม กำหนดการอบรมระหว่างวันที่ 13 มีนาคม-15 เมษายน พ.ศ. 2566 เวลา 13.30 น. - 15.00 น. ใช้วิธีการอบรมแบบออนไลน์ผ่านระบบ Zoom โดยมีเนื้อหาอบรมหัวข้อ “บาลีในชีวิตประจำวัน” ดังนี้ ความสำคัญของภาษาบาลี ฝึกอ่าน เขียนและแปลภาษาบาลี การศึกษาความหมาย การวิเคราะห์ศัพท์ และจำนวนตัวเลขในภาษาบาลี และหัวข้อ “กรรมฐานในชีวิตประจำวัน” มีเนื้อหา ดังนี้ การกำหนดอิริยาบถใหญ่ อิริยาบถย่อย การกำหนด อนุภาคนาม ชันธ 5 สังโยชน์ 10 ผ่านการรับรู้ และกำหนดตามคู่มือแห่งการรู้แจ้ง โดยอบรมแต่ละหัวข้อจำนวน 15 ครั้ง และกำหนดตัวบ่งชี้ ค่าเป้าหมายและประเมินผลการวัดระดับความรู้ ด้านการนำไปใช้ประโยชน์ ด้านวิทยากรและด้านการจัดอบรม โดยสรรหาและคัดเลือกผู้เข้าอบรม ด้วยวิธีการรับสมัครด้วยการลงพื้นที่และการรับสมัครออนไลน์ ผลจากการรับสมัครได้ผู้เข้าอบรมหัวข้อละ 22 คน รวมทั้งสิ้น 44 คน เข้าสู่กระบวนการพัฒนาศักยภาพแม่ชีไทยด้วยรูปแบบการอบรมที่กำหนดไว้เป็นพื้นฐานด้วยหลักไตรสิกขา ศีล สมาธิและปัญญา คือ ก่อนอบรมจะนำสวดมนต์ ไหว้พระ และนั่งสมาธิ

จากนั้น นำเข้าสู่เนื้อหาและการปฏิบัติทำแบบฝึกหัดและนั่งกรรมฐาน และผลการประเมินการอบรมมีรายละเอียดต่อไปนี้

ตารางที่ 1 ผลการประเมินการอบรมหลักสูตร “การพัฒนาศักยภาพแม่ชีไทย การส่งเสริมการรู้พระพุทธานุภาพ”

ตัวบ่งชี้	ค่าเป้าหมาย/ ค่าเฉลี่ย $\bar{X}$	ผลลัพธ์	
		คะแนนก่อน อบรม/ส่วน เบี่ยงเบน มาตรฐาน (SD)	คะแนนหลัง อบรม/การ แปลผล
หัวข้อ บาลีในชีวิตประจำวัน			
1) ค่าคะแนนผลการทดสอบผู้เข้าอบรมหัวข้อ บาลีในชีวิตประจำวัน	≥5 คะแนน จาก คะแนนเต็ม 10	7 คะแนน	9 คะแนน
2) ด้านการนำความรู้ไปใช้ประโยชน์	4.183	0.873	มาก
3) ด้านวิทยากร	4.680	0.469	มากที่สุด
4) การจัดกิจกรรม	4.383	0.783	มาก
หัวข้อ ธรรมเนียมในชีวิตประจำวัน			
1) ค่าเฉลี่ยผลการทดสอบผู้เข้าอบรมหัวข้อ ธรรมเนียมในชีวิตประจำวัน	≥3.00 จาก ค่าเฉลี่ยเต็ม 5	3.048	3.742
2) ด้านการนำความรู้ไปใช้ประโยชน์	4.120	0.619	มาก
3) ด้านวิทยากร	4.726	0.448	มากที่สุด
4) การจัดกิจกรรม	4.561	0.500	มากที่สุด

สำหรับผลการวิจัยในการขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนาพบว่า แม่ชีที่เข้ารับการอบรมได้นำความรู้ไปใช้ในการทำงานในพระพุทธศาสนา ด้วยการสอน การถ่ายทอดความรู้ และ Up-skills ต่อยอดความรู้และทำงานในพระพุทธศาสนาของแม่ชีไทยในฐานะครูผู้สอน ผู้นำกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา ถือได้ว่าเป็นการเผยแผ่ศาสนาไม่ว่าจะเป็นการอ่าน การเขียน การสวดมนต์ไหว้พระ การสอนภาษาบาลี การสอนธรรม การสอนคุณธรรมจริยธรรม การสอนวิปัสสนากรรมฐาน ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการพัฒนาศักยภาพแม่ชีและขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนาของแม่ชีเป็นการดำเนินชีวิตให้เกิดประโยชน์ การเสียสละและการประพฤติปฏิบัติดีเป็นหน้าที่ของแม่ชีที่ต้องสร้างความเป็นแบบอย่างให้กับสังคม ภายใต้แรงขับที่ทำให้แม่ชีทำงานในพระพุทธศาสนาเกิดจากการมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน มีเป้าหมายและความมุ่งมั่นของการเป็นนักบวชที่ชัดเจน การได้รับการสนับสนุนและส่งเสริมในศักยภาพของแม่ชี ซึ่งพบได้ว่า ศักยภาพ (Potentiality) จะนำออกมาใช้ได้จริงภายใต้การเปลี่ยนความคิดให้เป็นความจริง (Implementation) ด้วยการยกระดับการรู้พุทธศาสนาและการภาวนา (Action) ด้วยการลงมือปฏิบัติ/ขยายผล (Actuality) ที่สามารถสร้างความประทับใจ (Impression) และสร้างประโยชน์แห่งตน ประโยชน์แห่งสังคม และประโยชน์แห่งพระพุทธศาสนา

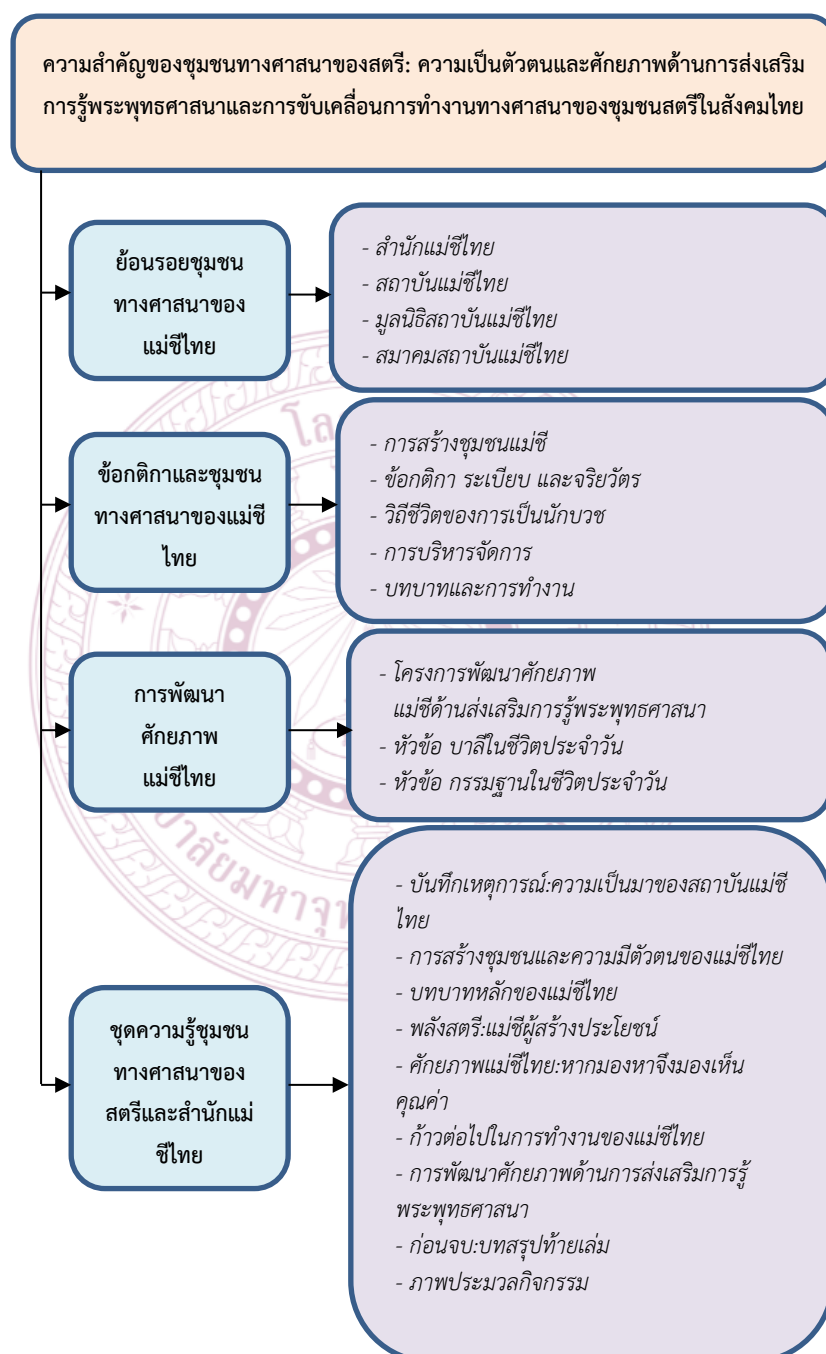
วัตถุประสงค์ที่ 3 เพื่อพัฒนาชุดความรู้ในรูปแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์เกี่ยวกับชุมชนทางศาสนาของสตรีและสำนักแม่ชีไทย คณะผู้วิจัยได้นำผลที่ได้จากการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่ 1 และ 2 มาสังเคราะห์โดยพิจารณาด้านความถูกต้อง ความสอดคล้องและความสัมพันธ์ต่อเนื่อง ความยาวที่เหมาะสม การใช้ภาษาที่ใช้สื่อสารชัดเจน เพื่อนำมาออกแบบชุดความรู้โดยนำมัลติมีเดียมาใช้ในการออกแบบให้มีภาพชัดเจน ขนาดตัวอักษรที่เหมาะสม ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาชุดความรู้ได้ผลลัพธ์และนำเสนอแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่ 1 ส่วนหน้าหลัก ส่วนที่ 2 ส่วนเนื้อหาและรูปภาพ มี 9 บท ได้แก่ บทที่ 1 บันทึกเหตุการณ์: ความเป็นมาของสำนักแม่ชีของไทย บทที่ 2 การสร้างชุมชนและความมีตัวตนของแม่ชี บทที่ 3 บทบาทหลักของแม่ชีไทยในด้านต่าง ๆ บทที่ 4 พลังของสตรี: แม่ชีผู้สร้างประโยชน์ บทที่ 5 ศักยภาพแม่ชีไทย: หากมองหาจึงมองเห็นคุณค่า บทที่ 6 ก้าวต่อไปในการทำงานของแม่ชีไทย บทที่ 7 การพัฒนาศักยภาพด้านการส่งเสริมการรู้พระพุทธศาสนา บทที่ 8 ก่อนจบ: บทสรุปท้ายเล่ม บทที่ 9 ภาพประมวลกิจกรรม และส่วนที่ 3 บรรณานุกรมและภาคผนวก จากนั้นได้นำเสนอชุดความรู้ในรูปแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ไปเผยแพร่ผ่านช่องทางการสื่อสาร youtube เพื่อเผยแพร่สู่สาธารณชน

องค์ความรู้ใหม่

จากการศึกษาสามารถสังเคราะห์เป็นองค์ความรู้ใหม่ที่สะท้อนถึงความสำคัญของชุมชนทางศาสนาของสตรี: ความเป็นตัวตนและศักยภาพด้านการส่งเสริมการรู้พระพุทธศาสนาและการขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนาของชุมชนสตรีในสังคมไทยผ่านกระบวนการศึกษาทั้งระบบด้วยวิธีการค้นหา คัดเลือก เก็บรวบรวมข้อมูลวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลแม่ชีไทย 10 สำนัก การพัฒนาศักยภาพแม่ชี และการพัฒนาชุดความรู้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ ทำให้ได้องค์ความรู้ใหม่ แบ่งเป็น 4 ประเด็นหลัก ดังนี้

- 1) การย่อนรอยชุมชนทางศาสนาของแม่ชีไทย ประกอบด้วย สำนักแม่ชีไทย สถาบันแม่ชีไทย มูลนิธิสถาบันแม่ชีไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ และสมาคมแม่ชีไทย
- 2) ข้อคิดและชุมชนทางศาสนาของสำนักแม่ชีไทย ประกอบด้วย การสร้างชุมชนแม่ชี ข้อคิด ระเบียบและจริยวัตร วิถีชีวิตของการเป็นนักบวช การบริหารจัดการสำนัก บทบาทและการทำงาน
- 3) การพัฒนาศักยภาพแม่ชีไทย ที่ตอบสนองต่อความต้องการของแม่ชีและนำมาใช้ประโยชน์ในการขับเคลื่อนการทำงานทางพุทธศาสนา ได้แก่ การอบรมหัวข้อภาษาบาลีในชีวิตประจำวัน และกรรมฐานในชีวิตประจำวัน
- 4) ชุดความรู้ชุมชนทางศาสนาของสตรีและสำนักแม่ชีไทย ประกอบด้วย บันทึกเหตุการณ์: ความเป็นมาของสถาบันแม่ชีไทย การสร้างชุมชนและความมีตัวตนของแม่ชีไทย บทบาท

หลักของแม่ชีไทย พลังสตรี:แม่ชีผู้สร้างประโยชน์ ศักยภาพแม่ชีไทย:หากมองหาจึงมองเห็นคุณค่า
ก้าวต่อไปในการทำงานของแม่ชีไทย การพัฒนาศักยภาพด้านการส่งเสริมการรู้พระพุทธศาสนา ก่อน
จบ:บทสรุปท้ายเล่ม และภาพประมวลกิจกรรม

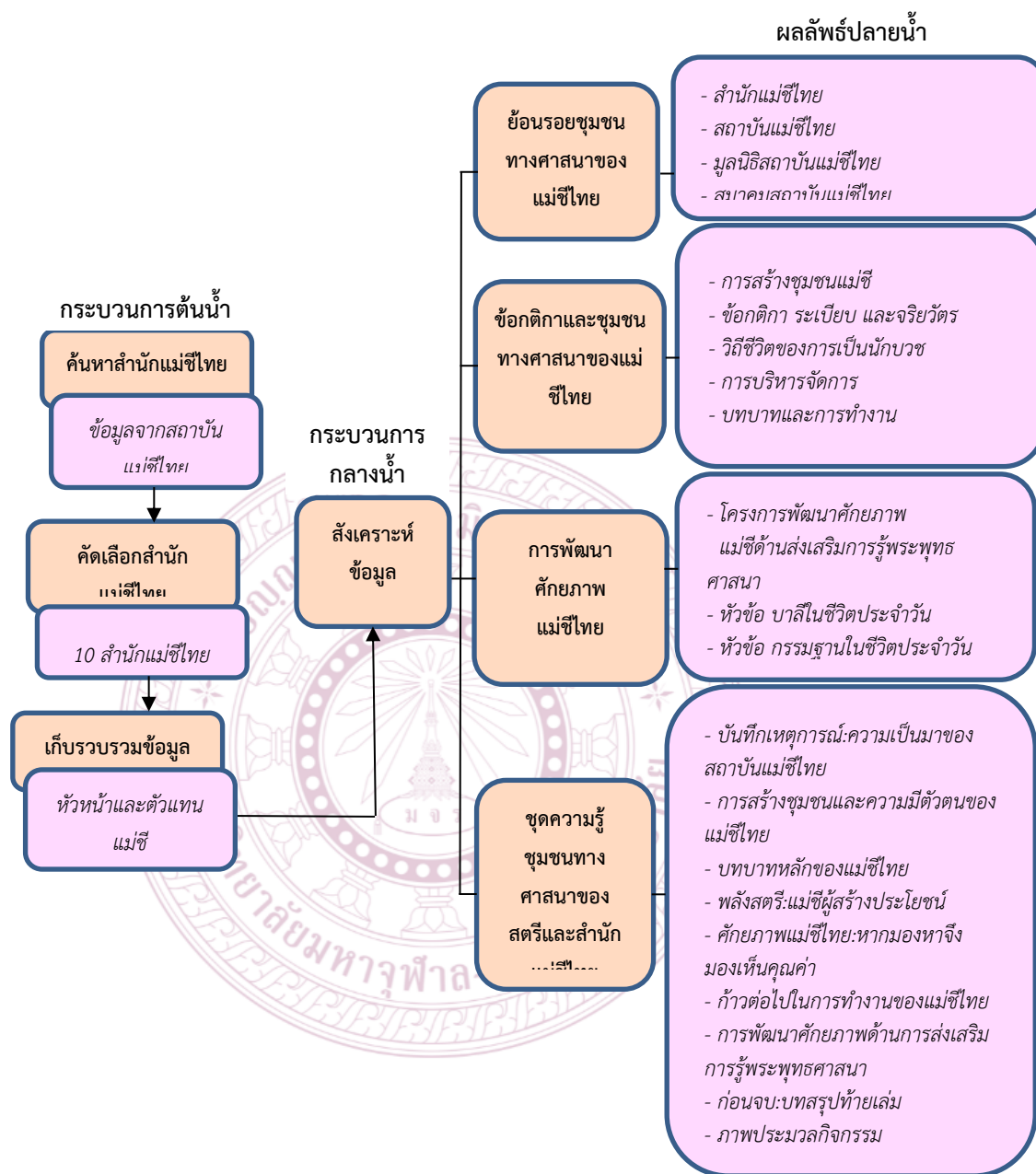

Figure 1: The model of the significance of female monasticism in Thailand

อภิปรายผลการวิจัย

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า การบริหารจัดการสำนักแม่ชีได้พบได้ว่ามีลักษณะของการบริหารและโครงสร้างสำนักแบบมีหัวหน้าสำนักและมีการมีกรรมกร ไม่มีหัวหน้าสำนักขึ้นอยู่กับวัดสังกัด มีหัวหน้าและกรรมกรและขึ้นอยู่กับวัดสังกัด ทั้งนี้ ส่วนใหญ่จะพบว่าการปกครองแบบขึ้นอยู่กับวัดนั้นแต่อย่างไรก็ตามทางวัดได้ให้สิทธิและอำนาจกับแม่ชีในการดูแลและปกครองกันเอง ซึ่ง

ลักษณะการบริหารสำนักสวดคล้องกับการวิจัยของ Duangiuin (1999) กล่าวว่าสำนักวัดปากน้ำอยู่ภายใต้การปกครองของพระสงฆ์ มีสถานภาพเหมือนผู้อาศัยวัด แม่ชีมีบทบาทและการทำงานด้านการจัดการศึกษาให้กับแม่ชี การสอนธรรมะ อภิธรรม บาลี ด้านสังคมสงเคราะห์และช่วยเหลือชุมชนและเป็นผู้นำสวดมนต์ ปฏิบัติธรรมในโครงการต่าง ๆ และการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Tantivanichanon and Siripong (2018) และ Pilouk (2020) กล่าวถึงบทบาทแม่ชีและภารกิจต่อสังคมมีมากขึ้นไม่ว่าจะเป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนา การทำงานช่วยเหลือสังคม ตลอดจนบทบาทในการเข้าร่วมและทำหน้าที่เป็นพลังขับเคลื่อนเพื่อแก้ปัญหาและคลี่คลายวิกฤตที่เกิดขึ้นในสังคม ช่วยเหลือคนยากจนหรือการช่วยผู้ยากไร้ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีจนเป็นที่ยอมรับในสังคม และเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างศรัทธา แต่อย่างไรก็ตามในอีกมุมหนึ่งของบทบาทแม่ชี Nun Chatinawat (2021) ได้พบว่าแม่ชีวัดปากน้ำบทบาทและหน้าที่ในการทำงาน ได้แก่ แม่ชีธรรมกาย มีสิทธิพิเศษและมีหน้าที่ประจำในการ นั่งสมาธิ การรักษาโรค ให้คำแนะนำและเป็นที่ปรึกษา แม่ชีโรงครัว มีหน้าที่หลักในการประกอบอาหารทุกประเภทรวมถึงขนมและน้ำปานะ แม่ชีศาลา มีหน้าที่ดูแลทำความสะอาดเรียบริ้วภายในศาลาฉันอาหารและอำนวยความสะดวกแก่พระภิกษุ สามเณรและเจ้าภาพผู้มาทำบุญ แม่ชีนักเรียน ทำงานที่โรงครัวและศาลาศึกษาปริยัติธรรม ภาษาบาลีและธรรมศึกษา ต้องทำงานไปด้วยเรียนไปด้วย

นอกจากนี้ ผลการวิจัยพบว่าสถาบันแม่ชีไทยและสำนักแม่ชีได้มีการทำบุญประจำปีเพื่อการรำลึกคุณของบูรพาจารย์ผู้มีพระคุณเพื่อเป็นการแสดงออกถึงความเคารพนับถือ การยกย่องสรรเสริญ ซึ่งเป็นคุณลักษณะของการเป็นผู้มีความกตัญญูต่อบุคคลอื่นเป็นอัตลักษณ์ของแม่ชีไทยในด้านของธำรงไว้ซึ่งประเพณีอันดีงาม การเชิดชูเกียรติ การสร้างความสามัคคีในกลุ่มแม่ชี การส่งเสริมคุณค่าและความภูมิใจในความเป็นแม่ชี ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Fuangfusakul (2000) และ Ta Mafu (2006) ในการสร้างอัตลักษณ์ (Identity) แก่ตัวเองมีความสัมพันธ์กันที่แสดงถึงการสร้างภาพลักษณ์และภาพตามจริง อัตลักษณ์ของนักบวชหญิงจึงไม่ได้เป็นภาพหยุดนิ่งหากแต่มีการเปลี่ยนแปลงระดับจิตตลอดเวลาและแสดงออกมาของความเป็นปัจเจกภายใน

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่า แม่ชีมีความต้องการที่จะพัฒนาความรู้ ทักษะความสามารถเกี่ยวกับภาษาบาลี การพัฒนาจิต การใช้เทคโนโลยี การปฏิบัติกรรมฐาน และภาษาอังกฤษ ทั้งนี้ เพราะเชื่อว่าจะส่งผลให้แม่ชีมีศักยภาพในตนเองได้นำมาใช้ในการทำงานทางพระพุทธศาสนาและการดำรงชีพของตนในฐานะของการเป็นนักบวชได้อย่างมีประสิทธิภาพและเป็นผลดีต่อศาสนา ซึ่งสอดคล้องกับ Somdet Phra Buddhakosajarn (P.A. Payutto) (2022) ได้กล่าวว่า วัฏฏะ มนุษย์มีศักยภาพสูง มีความสามารถที่จะศึกษาฝึกตนได้ ศักยภาพนี้ เรียกว่า โพธิ ซึ่งแสดงว่าจุดเน้นอยู่ที่ปัญญาและศักยภาพที่มนุษย์ฝึกได้ และในด้านของปัญญาให้เห็นว่าแก่นนำของการฝึกศึกษาอยู่ที่ปัญญาและศักยภาพสูงสุดก็แสดงออกที่ปัญญา และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ Lindberg Falk, Monica (2007) และ Cook (2010) ได้กล่าวถึงชีวิตพรหมจรรย์มีความหมายในตัวเองในฐานะเป็นนักบวชหญิงในทัศนะคติเป็นชีวิตที่ดีกว่าการใช้ชีวิตทางโลก เป็นนักบวชอยู่ในศาสนาไม่ใช่แค่ผู้สวด และเป็นผู้สร้างสรรค์และสร้างความหมายใหม่ในสังคมไทย แม่ชีได้กำลังใจในการศึกษาคัมภีร์ บาลีและการปฏิบัติธรรมและเห็นว่าความรู้ทางพระพุทธศาสนาเป็นสิ่งสำคัญเป็นสิ่งที่ช่วยให้แม่ชีสามารถนำความรู้ไปประพฤติปฏิบัติและทำงานในศาสนาได้ แต่อย่างไรก็ตาม ผลการวิจัย

ของคณะผู้วิจัยในประเด็นบทบาทของแม่ชีที่มีความแตกต่างจาก Suwanbuppha (2002) ได้ศึกษาบทบาทของแม่ชีในปัจจุบันไว้ว่าแม่ชียังคงทำหน้าที่ดูแลการทำครัว การทำความสะอาด การจัดการและกิจกรรมทั่วไปในวัด แสดงถึงสังคมไม่ได้ยอมรับสถานภาพนักบวชของแม่ชีและทัศนคติที่มีต่อแม่ชีและความสามารถที่จำกัดของแม่ชี นอกจากนี้ การกำหนดรูปแบบด้านการส่งเสริมการรู้พุทธศาสนาที่คณะผู้วิจัยกำหนดการฝึกอบรม (Training) ที่เน้นการพัฒนาความรู้และเสริมทักษะร่วมกับการบรรยาย (Lecture) อธิบายเนื้อหาสาระโดยวิทยากรเชี่ยวชาญเฉพาะทางบาลีและกรรมฐาน มีลักษณะของการสื่อสารระหว่างวิทยากรและแม่ชี เปิดโอกาสให้ซักถามและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันจากประสบการณ์จริงภายใต้การบูรณาการหลักไตรสิกขา คือการนำบูชาพระรัตนตรัย (ศีล) ก่อนเริ่มอบรม การนั่งกรรมฐานก่อนหรือหลังการอบรม (สมาธิ) และการอบรมให้ความรู้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างอบรม (ปัญญา) ซึ่งสอดคล้องกับ Metheeworachat (2020) ได้กล่าวถึง การพัฒนาศักยภาพบุคลากรตามแนวพุทธศาสนาจะต้องเริ่มจากกระบวนการหรือวิธีการ คือ การฝึกอบรม การศึกษา และการพัฒนา โดยบูรณาการกับหลักธรรมไตรสิกขา จะก่อให้เกิดศักยภาพของบุคลากรทั้งด้านความรู้ ทักษะและพฤติกรรมที่พึงประสงค์ อย่างไรก็ตาม Fukitkan (2016) ได้กล่าวถึงรูปแบบการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ได้แก่ การพัฒนาทางการศึกษา การฝึกอบรม และการสนับสนุนจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง จึงจะทำให้การพัฒนามนุษย์ประสบความสำเร็จได้ สำหรับแผนการอบรมการพัฒนาศักยภาพแม่ชีไทยด้านการส่งเสริมการรู้พุทธศาสนา ผลการวิจัยพบว่า การอบรมมีทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติและยังสอดคล้องกับกิจกรรมระหว่างอบรมทั้งการฟัง พูด อ่านเขียนภาษาบาลีและการรู้กรรมฐานพร้อมฝึกปฏิบัติ ซึ่งสอดคล้องกับ Nipakaseem et al. (2021) ได้กล่าวถึงการส่งเสริมการรู้พระพุทธศาสนา หมายถึง การถ่ายทอดความรู้ทั้งทฤษฎีและการปฏิบัติแก่บุคคลทั่วไปเพื่อให้รับการพัฒนาตนเองจากการเรียนรู้หลักธรรมจนนำไปสู่การปฏิบัติตามแนวทางพุทธ

นอกจากนี้ เห็นได้ว่าแม่ชีสามารถนำความรู้มาพัฒนาความสามารถของตนเองให้ดียิ่งขึ้นและเป็นประโยชน์ต่อการทำงานทางพระพุทธศาสนา การทำกิจกรรมทางศาสนา การสอนธรรมและคุณธรรมจริยธรรมการเป็นครูสอนวิปัสสนา และการถ่ายทอดให้กับผู้อื่นได้เป็นอย่างดี ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Phromtha (1994) และ Sirarojjananan (2017) พบว่า แม่ชีมีการพัฒนาศักยภาพมากขึ้นจนเป็นที่ยอมรับของสังคมและมีบทบาทเป็นกำลังสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสรรสร้างเยาวชนให้มีภูมิคุ้มกันเชิงคุณธรรมและแนะนำเยาวชนให้เห็นคุณค่าของความรักในมิติคุณค่าของพระพุทธศาสนากับการพัฒนามนุษย์และสังคม ยิ่งกว่านั้น ผลการวิจัยของ Chulvanich and Wattanapradit (2019) ได้ย้ำให้เห็นถึงศักยภาพของสตรี ระบุว่าผู้หญิงมีศักยภาพในการมีส่วนร่วมแก้ปัญหา มีศักยภาพในการพัฒนาตนเองและช่วยเหลือผู้อื่นให้เกิดการพัฒนาได้

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 พบว่า การพัฒนาชุดความรู้ ในรูปแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์เกี่ยวกับชุมชนทางศาสนาของสตรีและสำนักแม่ชีไทย ผ่านกระบวนการสังเคราะห์ข้อมูลและขั้นตอนการประเมินชุดความรู้ โดยพิจารณาด้านความถูกต้อง และความสัมพันธ์ต่อเนื้อความยาวที่เหมาะสม ความถูกต้องของการใช้ภาษาที่ใช้สื่อสารชัดเจน และยังมีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการพัฒนาชุดความรู้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Tipuppathum (2017) ได้ประเมินคุณภาพด้านความถูกต้องของคำศัพท์และสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ ความถูกต้องของเนื้อหา

มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการพัฒนาชุดความรู้ นอกจากนี้ ผลของการออกแบบมีความเหมาะสมและความคิดสร้างสรรค์ มีความยืดหยุ่นและตอบสนองต่อความแตกต่างระหว่างบุคคลของผู้อ่าน ด้วยวิธีการถ่ายทอดเนื้อหาเรียงร้อยเป็นเรื่องราวที่น่าสนใจการออกแบบให้มีภาพชัดเจน ขนาดตัวอักษร ประกอบเนื้อหา ภาพ เพื่อสร้างปฏิสัมพันธ์กับผู้อ่าน เพื่อช่วยให้ผู้อ่านเกิดการเรียนรู้และเข้าใจเนื้อหาได้เร็วขึ้น อีกทั้งยังเป็นการจูงใจผู้อ่านเข้าชมผ่านลิงค์ได้ทุกที่ทุกเวลาและสามารถโหลดไฟล์เก็บไว้อ่านได้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Pimpapian and Chaturongkul (2017) ที่นำเสนอผลการออกแบบหนังสือ มีประโยชน์เหมาะสำหรับการนำไปใช้ รูปแบบการจัดวางหน้าหนังสือ ความสะดวกในการใช้ ความง่ายในการเปิดอ่าน ความเหมาะสมของรูปแบบและการจัดวางเนื้อหา ความสอดคล้องของรูปภาพกับเนื้อหา การใช้โทนสี ลำดับขั้นตอนในการนำเสนอเนื้อหา อ่านเข้าใจง่าย ความชัดเจนและการสื่อความหมายของภาพประกอบ ความเหมาะสมของขนาดและรูปแบบอักษรที่ใช้ นอกจากนี้การออกแบบชุดความรู้ของคณะผู้วิจัย เน้นการเข้าถึงได้ง่าย สะดวก ทุกที่ทุกเวลา และสามารถใช้งานร่วมกับอุปกรณ์คอมพิวเตอร์ โทรศัพท์ เพื่อให้เกิดความคล่องตัว และเน้นถึงการใช้ประโยชน์จากชุดความรู้เพื่อการศึกษา เรียนรู้เพิ่มเติม การนำมาใช้ประโยชน์ในการทำงานทางพระพุทธศาสนา ยังสามารถโหลดไฟล์จัดเก็บและพิมพ์รูปเล่มได้ตามที่ผู้อ่านต้องการ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Malathi and Rohani Ahmad (2021) ได้กล่าวถึงเหตุผลในการใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-Book) คือ ประหยัดเวลาในการใช้และช่วยให้ง่ายต่อการเรียนรู้และส่วนใหญ่จะใช้ในการสืบค้นหาข้อมูลสำหรับการทำงาน

สรุป

การศึกษาข้อมูลในอดีตและปัจจุบันของสถาบันแม่ชีไทย มูลนิธิสถาบันแม่ชีไทย สมาคมสถาบันแม่ชีไทย และสำนักแม่ชี 10 สำนัก แสดงให้เห็นถึงการสร้างชุมชนทางศาสนาของตนเองและมีผู้ศรัทธาส่งเสริมสนับสนุนให้กับแม่ชี การสร้างข้อตกลงมีลักษณะที่สำนักแม่ชีเป็นผู้สร้างขึ้นเอง ใช้ข้อตกลงร่วมกับสำนักอื่น และใช้ข้อตกลงของสถาบันแม่ชีไทย วิถีชีวิตในการดำรงชีพด้วยการออกบิณฑบาต ไม่บิณฑบาต ได้รับเงินช่วยเหลือจากมูลนิธิของสำนักและเลี้ยงชีพด้วยตนเอง การบริหารจัดการสำนักแบบมีหัวหน้าสำนักและมีการมรณการสำนัก บางสำนักแม่ชีไม่มีหัวหน้าสำนักขึ้นอยู่กับวัดสังกัด บางสำนักมีหัวหน้ามีกรรมการและขึ้นอยู่กับวัดสังกัด บทบาทการทำงานด้านจัดการศึกษาให้กับแม่ชี ชุมชนและสังคม ด้านสังคมสงเคราะห์และช่วยเหลือชุมชน การรับผู้มาบวชเป็นแม่ชีและการบวชเนกขัมมะ นอกจากนี้ สถาบันแม่ชีไทยและสำนักแม่ชีได้สะท้อนให้เห็นถึงความกตัญญูกตเวทิต์อันเป็นอัตลักษณ์ของแม่ชีไทยในด้านของการดำรงไว้ซึ่งประเพณีอันดีงาม การเชิดชูเกียรติและรำลึกถึงผู้มีพระคุณ การสร้างความสามัคคีในกลุ่มแม่ชี การส่งเสริมคุณค่าและความภูมิใจในความเป็นแม่ชี

การพัฒนาศักยภาพแม่ชีไทยด้านการส่งเสริมการรู้พระพุทธศาสนาได้ผ่านกระบวนการค้นหาความต้องการ การกำหนดหลักสูตร วัตถุประสงค์ แผนการอบรม ตัวบ่งชี้และค่าเป้าหมายเพื่อการวัดและประเมินผล การรับสมัคร การจัดกิจกรรมพัฒนาศักยภาพ ได้แก่ การปฐมนิเทศ อบรมทั้งภาคทฤษฎีและปฏิบัติ และปัจฉิมนิเทศ การประเมินผลการจัดอบรม ผลที่ได้จากผู้เข้าอบรม คือ ระดับคะแนนความรู้ความเข้าใจในหลังการอบรมสูงกว่าค่าเป้าหมายที่กำหนด ผลประเมินการนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ การประเมินวิทยากร และประเมินการจัดกิจกรรมอบรม ผู้เข้าอบรมมีความพึงพอใจ

ในระดับมากถึงมากที่สุด และการติดตามและขยายผลการนำความรู้ไปใช้ สะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพและความสามารถในการสอนธรรมะ การถ่ายทอดความรู้และการต่อยอดองค์ความรู้ในการทำงานและทำกิจกรรมในพระพุทธศาสนา ภายใต้การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน เป้าหมายเดียวกัน ได้รับการสนับสนุนและส่งเสริมจิตวิญญาณ (Spirit) การทำงานของแม่ชีไทย เป็นประโยชน์แห่งตน ประโยชน์แห่งพระพุทธศาสนา เพื่อดูแลสังคมโดยรวม

การพัฒนาชุดความรู้ด้วยกระบวนการจากการสังเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์และการศึกษาข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับสถาบันแม่ชีไทย มูลนิธิแม่ชีไทย สมาคมแม่ชีไทย และสำนักแม่ชีไทย 10 สำนัก โดยการพัฒนาชุดความรู้ตามหลักการความถูกต้อง ความสอดคล้องสัมพันธ์ต่อเนื่อง ภาษาที่ใช้สื่อสารชัดเจนเพื่อนำมาออกแบบชุดความรู้อย่างสร้างสรรค์ มีความยืดหยุ่นและตอบสนองต่อความแตกต่างระหว่างบุคคลของผู้อ่านและนำมาผลิตมีเดียมาใช้ให้มีภาพและตัวอักษรมีความชัดเจน จากนั้น พัฒนาชุดความรู้ทั้ง 9 บท แล้วนำไปประเมินชุดความรู้ตามวัตถุประสงค์ของการสร้างหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ เพื่อนำมาปรับปรุงชุดความรู้ และเผยแพร่ชุดความรู้ ที่ผู้ใช้สามารถเข้าถึงได้ง่าย สะดวก ทุกที่ทุกเวลา ใช้งานร่วมกับอุปกรณ์คอมพิวเตอร์ โทรศัพท์ และโหนดไฟล์เก็บเป็นข้อมูลเพื่อการใช้งาน

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 1 พบว่า แม่ชีไทยมีประวัติความเป็นมาของการก่อตั้งเป็นสถาบันแม่ชีไทย มูลนิธิสถาบันแม่ชีไทย สมาคมสถาบันแม่ชีไทย ตลอดจนสำนักแม่ชีไทย 10 สำนัก สะท้อนให้เห็นถึงการสร้างชุมชนทางศาสนา การสร้างข้อกติกา วิถีชีวิตของการเป็นนักบวช การบริหารจัดการสำนักแม่ชีและบทบาทหน้าที่ของแม่ชี ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรนำไปใช้ดำเนินการ ดังนี้

1) ควรกำหนดนโยบายการบริหารจัดการข้อมูลชุมชนทางศาสนาของสตรีและแม่ชีไทย เพื่อจัดทำเป็นฐานข้อมูลแม่ชีไทยและการเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้

2) ควรกำหนดยุทธศาสตร์การสร้างเสริมความเข้มแข็งในอัตลักษณ์และศักยภาพของแม่ชีไทยที่มีส่วนให้เกิดความศรัทธาและเชื่อมั่นต่อสังคมไทยและชาวโลก

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 2 พบว่า แม่ชีมีศักยภาพในตนเอง ซึ่งเกิดจากการเรียนรู้ การฝึกอบรมและการปฏิบัติ หากแต่ศักยภาพนั้นจะนำมาขยายผลใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง พระพุทธศาสนาและสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพต้องผ่านกระบวนการพัฒนาศักยภาพอย่างเป็นระบบและการสนับสนุนจากทุกส่วนที่เกี่ยวข้อง ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรนำไปใช้ดำเนินการ ดังนี้

1) ควรมีการกำหนดเป็นแผนพัฒนาศักยภาพแม่ชีไทยสู่ความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านพระพุทธศาสนาให้สอดคล้องกับสภาพบริบทของสังคมและสนองต่อความต้องการของทุกภาคส่วนที่ทำงานเพื่อพระพุทธศาสนาและการรับใช้สังคม

2) ควรผลักดันการยกระดับแม่ชีไทยและการพัฒนาศักยภาพอย่างเป็นรูปธรรมและเพิ่มพูนการรู้พระพุทธรศาตร์ควบคู่กับศาสตร์สมัยใหม่ในเชิงวิชาการและขยายผลสู่การนำไปใช้ในการทำงานในพระพุทธรศาสนา

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 3 พบว่า ชุดความรู้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ผ่านกระบวนการพัฒนาอย่างเป็นระบบและได้นำเสนอความรู้เกี่ยวกับชุมชนทางศาสนาและประสบการณ์ตรงในการทำงานทางพระพุทธรศาสนาของสตรีและสำนักแม่ชีไทยที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาค้นคว้าความรู้และการนำไปใช้ให้เกิดการเรียนรู้สิ่งใหม่ ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรนำไปใช้ดำเนินการดังนี้

1) ควรบูรณาการจากชุดความรู้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (e-book) เกี่ยวกับชุมชนทางศาสนาของสตรีและแม่ชีไทยอย่างเป็นระบบจนกลายเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของแม่ชีไทย

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

สำหรับประเด็นในการวิจัยครั้งต่อไปควรทำวิจัยในประเด็นเกี่ยวกับ

2.1 ควรศึกษากระบวนการพุทธใหม่กับการสร้างชุมชนทางศาสนาของสตรีและแม่ชีไทย

2.2 ควรศึกษาแนวทางการพัฒนาศักยภาพแม่ชีไทยตลอดช่วงชีวิต โดยมุ่งเน้นการเอื้อต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของแม่ชีไทยในแต่ละช่วงวัย

2.3 ควรศึกษาเหตุปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาศักยภาพแม่ชีไทย เพื่อการทำงานในพระพุทธรศาสนาและการทำคุณประโยชน์ต่อสังคม

References

- Chulvanich, S., & Wattanapradit, K. (2019). Women and Sangha: A Study of Ways for Women's Participation in the Development of Mahachulalongkornrajavidyalaya University. *Journal of MCU Peace Studies*, 7(Supplement Issue), 130.
- Cook, Joanna. (2010). *Meditation in Modern Buddhism: Renunciation and Change in Thai Monastic Life*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Duangiun, Y. (1999). *Buddhist women and ordination: A comparative study of the status and the attitude of the "MAEJI" at wat paknam, phasicharoen in Bangkok and at Danmahamongkol meditation center in Kanchanaburi*. (Master's Thesis). Mahidol University.
- Fuangfusakul, A., (2000). *The Religion of Modern Urban Community: A case study of Wat Phra Dhammakaya*. *Journal of Buddhist Studies Chulalongkorn University*, 5(1), 68.
- Fukitkan, C. (2016). *Human Resource Development*. Bangkok: SE-Education, Plc.
- Lindberg Falk, Monica. (2007). *Making Fields of Merit: Buddhist Female Ascetics and Gendered Orders in Thailand*. Copenhagen: NIAS Press.

- Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (1992). *Buddhist Dictionary Dharma Edition*. Bangkok: Mahamakut Buddhist University Printing House.
- Malathi Letchumanan & Rohani Ahmad, (2010). Utilization of e-book among University Mathematics Students, *Procedia Social and Behavioral Sciences*. International Conference on Mathematics Education Research. (pp. 585-586).
- Metheeworachat, W. (2020). Buddhist method Development of personnel potential of local administrative organizations. Nakhon Sawan Province. *Journal of Graduate Review Nakhon Sawan buddhist college*, 8(1), 443-444.
- Nipakasem, U., et al. (2021). A Study of Lay Person's Role in Promoting Buddhism as Found in Theravada Buddhism Scriptures. *Journal of Prajna Ashram*, 3(1), 6.
- Nun Chatinawat, N. (2021). Thai Nun Status : A Case study of Wat Park Num Bhasichroen. *Journal of Graduate Studies Review*, 17(1), 130-132.
- Phromtha, S. (1994). Women in Buddhism. *Journal of Buddhist Studies Chulalongkorn University*, 1(3), 38-51.
- Pilouk, P. (2020). Guidelines for Adaptation and Role of Buddhist Female Priests in Thai Society 4.0 Era. *Journal of MCU Nakhondhat*, 7(9), 414-415.
- Pimpapian A., & Chaturongkul, K. (2017). Electronic Book Design: Creativity Bamboo. The 3rd National Academic Conference "Home Phum Wisdom to the Future". Faculty of Architecture Khon Kaen University, 15-16 June 2017, 405.
- Royal Academy, (1996). *Royal Institute Dictionary 1982*. Bangkok: Mahamakut Buddhist University Printing House.
- Komolbutr, Sant T. (2005). *La Lubere Archives: Kingdom of Siam*. Translated by Santho Komolbutr. Nonthaburi: Sri Panya Publishing.
- Sirarojjananan, M. (2017). Nun: Woman who guides the way of love. *Journal of Graduate Studies Review*, 13(2), 173.
- Somdet Phra Buddhakosajarn (P.A.Payutto). (2022). *Dharma collection book: human potential is the beginning of Buddhism*. Retrieved October 27, 2022 from <https://www.payutto.net/book-content/>
- Suwanbuppha, P. (2002). *Nuns and Educational Missions in Thailand*. Bangkok: Office of the National Education Commission.
- Ta Mafu, L., (2006). The Nun: The Forgotten Woman's World. *Journal of Social Sciences Chiang Mai University*, 2, 106-110.
- Tantivanichanon, J., & Siripong, P. (2018). The role of nun who Patronize the Communication. *Journal of Social Sciences Mahamakut Buddhist University*, 1(2), 22.

Tipuppathum, C., (2017). Design of Animated E - Book in Eco-Package Design. Art and Architecture Journal Naresuan Univer

ภาคผนวก จ

ใบรับสมัครขอบวช

เขียนที่.....

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

ดิฉัน.....นามสกุล.....

เกิดที่บ้านเลขที่.....หมู่.....ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด.....

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....ตรงกับวัน.....ปี.....

มารดา.....บิดา.....สัญฐาน.....สีผิว.....

ตำหนิ.....วิทยฐานะ.....อาชีพ.....

ปัจจุบันอายุ.....ปี มีภูมิลำเนาอยู่บ้านเลขที่.....หมู่ที่.....

ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด.....

ดิฉันมีความศรัทธาเลื่อมใสขอสมัครบวชเป็นชีในพระพุทธศาสนา จึงขอมอบตัวเป็นศิษย์ของท่านผู้ปกครองและคณะกรรมการวัด (สำนัก).....โดยมี.....เป็นเจ้าอาวาส (หัวหน้าสำนัก) โดยขอถวายคำรับรองดังต่อไปนี้

1. ดิฉันขอรับรองว่า ดิฉันเป็นผู้มีคุณลักษณะควรแก่การบวช คือ ดิฉันเป็นมนุษย์เพศหญิง มิได้มีครรภ์หรือลูกอ่อน เป็นผู้มีความประพฤติดี มีสุขภาพดี ไม่เป็นหนี้ ไม่ติดสิ่งเสพติดทุกชนิด ไม่ได้หลบหนีราชการหรือทางบ้านมา ไม่มีคดีทางอาญา ไม่เป็นโรคเรื้อรังหรือโรคติดต่อที่สังคมรังเกียจ ไม่เป็นคนฟิสิกพิการหรือทุพพลภาพ ได้รับอนุญาตจากมารดา บิดา สามีหรือผู้ปกครองแล้ว

2. ดิฉันขอรับรองว่า เมื่อได้บวชแล้วจะเคารพนบถถือ เชื้อฟังตั้งอยู่ในโอวาทของพระอุปัชฌาย์ ครู อาจารย์ตลอดจนท่านผู้ปกครองและคณะกรรมการ และจะประพฤติดี ประพฤติชอบ ตามพระธรรมวินัยหรือระเบียบปฏิบัติของสำนักตลอดไป หากดิฉันล่วงละเมิดข้อปฏิบัติดังกล่าวข้างต้น ดิฉันขอยอมรับโทษตามสมควรแก่ความผิดทุกประการ

ขอได้โปรดกรุณาให้ดิฉันได้บวชในพระพุทธศาสนาด้วยเทอญ

ลงนามผู้สมัครขอบวช.....

ภาคผนวก จ

ใบรับรองผู้สมัครขอบวช

เขียนที่.....

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

ข้าพเจ้า.....นามสกุล.....

อายุ.....อาชีพ.....ตำแหน่ง.....

หลักฐาน.....บ้านเลขที่.....หมู่ที่.....

ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด.....

เกี่ยวข้องกับผู้ที่บวชชีโดยเป็น.....จึงขอถวายคำรับรองกับท่าน
เจ้าอาวาสหรือเจ้าสำนักดังต่อไปนี้

ก. นาง/นางสาว.....

1. มีความประพฤติดี มีสุขภาพดี 2. มีอาชีพเป็นหลักฐาน 3. มิได้มีหนี้สิน
ผูกพัน 4. มิได้เป็นหญิงมีครรภ์หรือลูกอ่อน 5. มิได้หลบหนีราชการหรือทาง
บ้านมา 6. มิได้เป็นคนพิการ 7. มิได้มีความผิดทางอาญาแต่อย่างใด 8. ไม่
ติดสิ่งเสพติดทุกชนิด 9. มิได้เป็นกระเทย มิได้เป็นโรคที่ต้องห้าม 10. ได้รับ
อนุญาตจากมารดา บิดา สามีหรือผู้ปกครองแล้ว

ข. ถ้าปรากฏภายหลังว่า นาง/นางสาว .....

มิได้เป็นความจริงตามที่ข้าพเจ้ารับรองไว้ ข้าพเจ้าขอยอมรับผิดชอบทั้งสิ้น และหากต่อไปปรากฏว่าเป็นผู้
ประพฤติล่วงละเมิดระเบียบวินัยของหมู่คณะเนื่อง ๆ หรือ มักดื้อดึงไม่ตั้งอยู่ในโอวาท เหลือวิสัยที่จะ
อบรมสั่งสอนต่อไป ข้าพเจ้ายินดีรับคืนหรือปฏิบัติตามความประสงค์ของท่านทันที ข้าพเจ้าเข้าใจ
ข้อความนี้ตลอดแล้ว จึงลงลายมือชื่อไว้เป็นสำคัญต่อหน้าพยานข้างท้ายนี้

ลงชื่อ.....ผู้รับรอง

ลงชื่อ.....พยาน

ลงชื่อ.....พยาน

ภาคผนวก ฉ

ใบสำมะโนครัวสำรวจแม่ชีรายบุคคล

ประจำปี.....

ประวัติโดยย่อ

ชื่อ.....สกุล.....เลขที่บัตรประชาชน.....
 ชื่อ-นามสกุล (ภาษาอังกฤษ).....(ตามบัตรประชาชน)
 เลขที่บัตรสุทธิบรรณ (ถ้ามี).....วัน/เดือน/ปี เกิด.....อายุ.....ปี
 พรรษา.....พรรษา สัณฐาน.....สีผิว.....ตำหนิ.....
 ชื่อบิดา.....ชื่อมารดา.....
 ที่อยู่ตามทะเบียนบ้าน บ้านเลขที่.....หมู่.....ตำบล/แขวง.....
 อำเภอ/เขต.....จังหวัด.....รหัสไปรษณีย์.....โทรศัพท์.....

ข้อมูลสำนักปัจจุบัน

วัด/สำนัก.....เลขที่.....หมู่.....ตำบล/แขวง.....
 อำเภอ/เขต.....จังหวัด.....รหัสไปรษณีย์.....
 เบอร์โทรศัพท์.....เข้าอยู่เมื่อวันที่.....
 ข้อมูลการศึกษา (วิทยฐานะ)

สามัญ.....ธรรมศึกษา.....

อภิธรรมศึกษา.....บาลีศึกษา.....

ข้อมูลการบวช

บวช ณ วัด/สำนัก.....ตำบล/แขวง.....
 อำเภอ/เขต.....จังหวัด.....วัน/เดือน/ปีที่บวช.....
 नामผู้บวชให้.....ตำแหน่ง.....
 ที่อยู่ผู้บวชให้.....ตำบล.....อำเภอ.....
 จังหวัด.....รหัสไปรษณีย์.....เบอร์โทร.....
 ชื่อ-นามสกุล ผู้รับรองการบวช.....บ้านเลขที่.....
 ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด.....เกี่ยวข้องเป็น.....

ขอรับรองว่าข้อมูลทั้งหมดเป็นความจริง

ลงชื่อ.....ผู้สำรวจ หรือ ผู้ทำการบันทึก
วันที่...../...../.....

ภาคผนวก ข

แบบคำสัมภาษณ์

โครงการวิจัย ความสำคัญของชุมชนทางศาสนาของสตรี: ความเป็นตัวตนและศักยภาพด้านการส่งเสริมการเรียนรู้พุทธศาสนาและการขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนาของชุมชนสตรีในสังคมไทย

คำถามสัมภาษณ์หัวหน้าแม่ชีและแม่ชี

- คำถามที่ 1. สำนักแม่ชีมีภูมิหลังและประวัติความเป็นมาอย่างไร
- คำถามที่ 2. สำนักแม่ชีมีประวัติโครงสร้างการบริหารงานและหน้าที่ความรับผิดชอบอย่างไร
- คำถามที่ 3. สำนักแม่ชีมีประวัติการสร้างข้อกติกา ระเบียบวินัยและการนำไปสู่การปฏิบัติอย่างไร
- คำถามที่ 4. สำนักแม่ชีมีการดำเนินกิจกรรมอะไรบ้างต่อชุมชนรอบข้างและสังคมไทยและส่งผลต่อชุมชนและสังคมไทยอย่างไร
- คำถามที่ 5. จากผลการดำเนินงานหรือประสบการณ์ที่ผ่านมาของสำนักแม่ชีได้เข้ามามีบทบาทในการพัฒนา ช่วยเหลือ หรือแก้ไขปัญหาในชุมชนรอบข้างและสังคมไทยอย่างไร และผลที่เกิดขึ้นกับชุมชนรอบข้างและสังคมไทยเป็นอย่างไร
- คำถามที่ 6. จากผลการดำเนินงานหรือประสบการณ์ที่ผ่านมา ท่านมีความเห็นเกี่ยวกับอัตลักษณ์แม่ชีในสำนักของท่านควรเป็นอย่างไร
- คำถามที่ 7. จากประสบการณ์ของท่านมีความคิดเห็นเกี่ยวกับศักยภาพของแม่ชีในสำนักของท่านเป็นอย่างไรและส่งผลให้เกิดปัญหาด้านใดและควรได้รับการพัฒนาอย่างไร
- คำถามที่ 8. สำนักแม่ชีของท่านมีกิจกรรมหรือการดำเนินงานอะไรบ้างที่มีส่วนร่วมส่งเสริมการทำงานทางศาสนาในชุมชนรอบข้างและสังคมไทยอย่างไร
- คำถามที่ 9. ท่านมีกิจกรรมหรือมีส่วนร่วมส่งเสริมการทำงานทางศาสนาในชุมชนรอบข้างและสังคมไทยอย่างไร
- คำถามที่ 10. สำนักแม่ชีของท่านได้รับการอุปถัมภ์จากใครและลักษณะของการอุปถัมภ์เป็นอย่างไร

คำถามที่ 11. สำนักแม่ชีของท่านมีลักษณะของความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับคณะสงฆ์ในวัดอย่างไร มีการเปลี่ยนแปลงจากอดีตที่ผ่านมาอย่างไร

คำถามที่ 12. สำนักแม่ชีของท่านมีขั้นตอนหรือวิธีการบวชเข้ามาในสำนักอย่างไร และต้องผ่านกระบวนการอย่างไร

คำถามที่ 13. สำนักแม่ชีของท่านมีกระบวนการคัดเลือกแม่ชีใหม่และขั้นตอนการรับแม่ชีบวชใหม่เข้าสำนักอย่างไร

คำถามที่ 14. สำนักแม่ชีของท่านมีวิธีการจัดการศึกษาให้กับแม่ชีในสำนักอย่างไร และในการสอนใช้หลักสูตรหรือหนังสืออะไรบ้าง

คำถามที่ 15. สำนักแม่ชีของท่านมีวิธีการส่งเสริมการศึกษาให้กับแม่ชีในสำนักเพื่อออกไปศึกษาภายนอกสำนักอย่างไร

คำถามที่ 16. สำนักแม่ชีของท่านมีวิธีการจัดการศึกษาให้กับบุคคลภายนอกสำนักอย่างไร และในการสอนใช้หลักสูตรหรือหนังสืออะไรบ้าง

แบบสัมภาษณ์ผู้เข้าร่วมกิจกรรมและการจัดนิทรรศการ

ชุดโครงการวิจัย

เรื่อง “ความสำคัญของชุมชนทางศาสนาของสตรี: ความเป็นตัวตนและศักยภาพด้านการส่งเสริมการรู้
พระพุทธรูปศาสนาและการขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนาของชุมชนสตรีในสังคมไทย”

ขอความอนุเคราะห์ในการให้สัมภาษณ์ของชุดโครงการวิจัย ซึ่งประกอบด้วย 2 โครงการย่อย คือ
โครงการวิจัยย่อย 1 เรื่อง “การพัฒนาศักยภาพแม่ชีไทยในพุทธศาสนาเถรวาทด้านการส่งเสริมการรู้พุทธศาสนาและการ
ขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนาของชุมชนสตรีในสังคมไทย”
โครงการวิจัยย่อย 2 เรื่อง “ชุดความรู้ในรูปแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ เกี่ยวกับชุมชนทางศาสนาของสตรีและสำนักแม่ชีไทย”

ตอนที่ 1 การแสดงความจำนงในการให้สัมภาษณ์

ข้าพเจ้าได้ทราบรายละเอียดโครงการวิจัยโดยสังเขป ดังข้อความอธิบายข้างต้นแล้ว

- ☐ ข้าพเจ้าสะดวก และยินดีให้ความร่วมมือในการให้สัมภาษณ์
- ☐ ข้าพเจ้าไม่สะดวกในการให้สัมภาษณ์

ตอนที่ 2 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

โปรดกรอกข้อมูลหรือทำเครื่องหมาย (✓) ในช่องที่เตรียมไว้

2.1 สถานภาพ

- ☐ ภิกษุ   ☐ ภิกษุณี   ☐ สามเณร
- ☐ อุบาสก   ☐ อุบาสิกา   ☐ แม่ชี

2.2 อายุ (ปี) .....

2.3 ระดับการศึกษา

- ☐ ไม่ได้ศึกษา   ☐ ประถม   ☐ มัธยม   ☐ อนุปริญญา/อาชีวศึกษา
- ☐ ปริญญาตรี   ☐ ปริญญาโท   ☐ ปริญญาเอก

2.4 หน่วยงานที่สังกัด .....

2.5 ตำแหน่ง/บทบาท .....

ขอขอบคุณ

คณะผู้วิจัย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ตอนที่ 3

1. ท่านได้รับประโยชน์จากการชมนิทรรศการด้านไหน .....
 ในลักษณะอย่างไร .....

ท่านจะนำความรู้ที่ได้รับจากโครงการนี้ ไปใช้ประโยชน์กับตนเองอย่างไร ? และจะพอมให้ใครได้บ้าง ? ในลักษณะอย่างไร ?

2. ท่านจะนำความรู้ที่ได้รับจากโครงการนี้ ไปถ่ายทอดให้กับใคร .....
 ในลักษณะอย่างไร .....

3. ท่านจะนำความรู้ที่ได้รับจากโครงการนี้ ไปประยุกต์ใช้ในด้านไหน .....
 ในลักษณะอย่างไร .....

4. ท่านเห็นว่าแม่จะมีบทบาทในการส่งเสริมพระพุทธศาสนาด้านใด .....
 ในลักษณะอย่างไร .....

5. ท่านเห็นว่าอะไรเป็นอุปสรรคต่อการทำงานของแม่ในการส่งเสริมพระพุทธศาสนา .....
 ในลักษณะอย่างไร .....

6. ท่านเห็นว่าควรสนับสนุนการทำงานของแม่เพื่อการส่งเสริมพระพุทธศาสนาในด้านใดบ้าง.....
 ในลักษณะอย่างไร .....

7. ท่านจะเสนอแนะให้ทีมวิจัยได้ศึกษาหัวข้อเกี่ยวกับอะไร .....
 ในลักษณะอย่างไร .....

ภาคผนวก ข

หนังสือขอสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

ที่ อว ๘๐๐๓.๓/๓๓๗

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๔ หมู่ ๓ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๓๑๑๘๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๙ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๙ ๘๐๐๕
www.mcu.ac.th

๑๐ มกราคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอสัมภาษณ์เพื่องานวิจัย

เรียน อาจารย์แม่ชีประทีป ขวัญอ่อน

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ จำนวน ๓ ชุด

ด้วยดิฉัน ผศ. ดร.แม่ชีกฤษณา รัชชาโณ อาจารย์ประจำบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และคณะ ได้รับการอนุมัติทุนสนับสนุนจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๖ ทำชุดแผนงานวิจัยเรื่อง "ความสำคัญของชุมชนทางศาสนาของสตรี: ความเป็นตัวตนและศักยภาพด้านการส่งเสริมการรู้พระพุทธศาสนาและการขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนาของชุมชนสตรีในสังคมไทย" โดยประกอบด้วย ๒ โครงการย่อย ดังนี้

โครงการย่อย ๑ "การพัฒนาศักยภาพแม่ชีไทยในพระพุทธศาสนาเถรวาท ด้านการส่งเสริมการรู้พระพุทธศาสนาและการขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนาของชุมชนสตรีในสังคมไทย"

โครงการย่อย ๒ "ชุดความรู้ในรูปแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์เกี่ยวกับชุมชนทางศาสนาของสตรีและสำนักแม่ชีไทย"

คณะผู้วิจัยเห็นว่าสำนักแม่ชีของท่านเป็นแหล่งข้อมูลที่สำคัญของชุมชนทางศาสนาของแม่ชีไทยทั้งด้านประวัติความเป็นมา ข้อวัตรปฏิบัติ วิถีชีวิต การบริหารจัดการและบทบาทในการสร้างสรรค์สังคมชุมชน ฯลฯ ดังนั้น คณะผู้วิจัย จึงขอเข้าสัมภาษณ์ตามวัน เวลา และสถานที่ที่เหมาะสม เพื่อความสมบูรณ์ในการทำวิจัยต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาอนุเคราะห์ในการเก็บข้อมูลวิจัย จักเป็นพระคุณยิ่งและขอขอบพระคุณ มา ณ โอกาสนี้

เรียนมาด้วยความเคารพ

(ผศ. ดร.แม่ชีกฤษณา รัชชาโณ)

หัวหน้าโครงการ

ฝ่ายประสานงาน: ผศ. พิเศษ ดร.อรชร ไกรจักร โทร. ๐๘๑๑-๘๒๘๗-๖๖๖๗๓

ผศ. ดร.แม่ชีกฤษณา รัชชาโณ โทร. ๐๘๘๔-๘๙๙๘-๒๘๖๒๒

แม่ชีประทีป ขวัญอ่อน
ขอแสดงความยินดีและ
ขอบคุณ

ที่ อว ๘๐๐๑.๑/๓๖

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๘๘ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๙๐
โทรศัพท์ ๐ ๘๖๖๕ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๘๖๖๕ ๘๐๐๙
www.mcu.ac.th

๑๐ มกราคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอสัมภาษณ์เพื่องานวิจัย

เรียน อาจารย์แม่ชีอรอำไพ ภาสศักดิ์ชัย

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ชุด

ด้วยดิฉัน ผศ. ดร.แม่ชีกฤษณา รักษาโณ อาจารย์ประจำบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และคณะ ได้รับการอนุมัติทุนสนับสนุนจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๖ ทำชุดแผนงานวิจัยเรื่อง **“ความสำคัญของชุมชนทางศาสนาของสตรี: ความเป็นตัวตนและศักยภาพด้านการส่งเสริมการรู้พระพุทธศาสนาและการขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนาของชุมชนสตรีในสังคมไทย”** โดยประกอบด้วย ๒ โครงการย่อย ดังนี้

โครงการย่อย ๑ “การพัฒนาศักยภาพแม่ชีไทยในพระพุทธศาสนาแคว้น ด้านการส่งเสริมการรู้พระพุทธศาสนาและการขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนาของชุมชนสตรีในสังคมไทย”

โครงการย่อย ๒ “ชุดความรู้ในรูปแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์เกี่ยวกับชุมชนทางศาสนาของสตรีและสำนักแม่ชีไทย”

คณะผู้วิจัยเห็นว่าสำนักแม่ชีของท่านเป็นแหล่งข้อมูลที่สำคัญของชุมชนทางศาสนาของแม่ชีไทยทั้งด้านประวัติความเป็นมา ข้อวัตรปฏิบัติ วิถีชีวิต การบริหารจัดการและบทบาทในการสร้างสรรค์สังคมชุมชนฯฯ ดังนั้น คณะผู้วิจัย จึงขอเข้าสัมภาษณ์ตามวัน เวลา และสถานที่นัดหมาย เพื่อความสมบูรณ์ในการทำวิจัยต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาอนุเคราะห์ในการเก็บข้อมูลวิจัย จักเป็นพระคุณยิ่งและขอขอบพระคุณ มา ณ โอกาสนี้

เรียนด้วยความนับถือ

(ผศ. ดร.แม่ชีกฤษณา รักษาโณ)

หัวหน้าโครงการ

วันที่ ๑๖/๑/๒๕๖๖

ฝ่ายประสานงาน: ผศ. พิเศษ ดร.อรชร ไกรจักร โทร. ๐๘๖๔-๐๒๐๙-๗๖๖๓๓

ผศ. ดร.แม่ชีกฤษณา รักษาโณ โทร. ๐๘๖๔-๐๒๐๙-๖๖๖๒๒

(ดร. กฤษณา ภาสศักดิ์ชัย) (ผู้วิจัย)
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อรชร ไกรจักร (ผู้ประสานงาน)

ที่ อว ๘๐๐๓.๓/๕๐

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๘๘ หมู่ ๒ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๓๑๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๙ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๙ ๘๐๐๙
www.mcu.ac.th

๗ มกราคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอสัมภาษณ์เพื่องานวิจัย

เรียน แม่ชีอารี บริกุล

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ จำนวน ๓ ชุด

ด้วยดิฉัน ผศ. ดร.แม่ชีกฤษณา รักษาโณ อาจารย์ประจำบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และคณะ ได้รับการอนุมัติทุนสนับสนุนจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๖ ทำชุดแผนงานวิจัยเรื่อง **“ความสำคัญของชุมชนทางศาสนาของสตรี: ความเป็นตัวตนและศักยภาพด้านการส่งเสริมการรู้พระพุทธศาสนาและการขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนาของชุมชนสตรีในสังคมไทย”** โดยประกอบด้วย ๒ โครงการย่อย ดังนี้

โครงการย่อย ๑ “การพัฒนาศักยภาพแม่ชีไทยในพระพุทธศาสนาเถรวาท ด้านการส่งเสริมการรู้พระพุทธศาสนาและการขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนาของชุมชนสตรีในสังคมไทย”

โครงการย่อย ๒ “ชุดความรู้ในรูปแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์เกี่ยวกับชุมชนทางศาสนาของสตรีและสำนักแม่ชีไทย”

คณะผู้วิจัยเห็นว่าสำนักแม่ชีของท่านเป็นแหล่งข้อมูลที่สำคัญของชุมชนทางศาสนาของแม่ชีไทยทั้งด้านประวัติความเป็นมา ข้อวัตรปฏิบัติ วิถีชีวิต การบริหารจัดการและบทบาทในการสร้างสรรค์สังคมชุมชน ฯลฯ ดังนั้น คณะผู้วิจัย จึงขอเข้าสัมภาษณ์ตามวัน เวลา และสถานที่นัดหมาย เพื่อความสมบูรณ์ในการทำวิจัยต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาอนุเคราะห์ในการเก็บข้อมูลวิจัย จักเป็นพระคุณยิ่งและขอขอบพระคุณ มา ณ โอกาสนี้

เรียนมาด้วยความเคารพ

(ผศ. ดร.แม่ชีกฤษณา รักษาโณ)

หัวหน้าโครงการ

ฝ่ายประสานงาน: ผศ. พิเศษ ดร.อรชร ไกรจักร โทร. ๐๘๖๑-๘๒๐๙-๙๖๙๗๓๖

ผศ. ดร.แม่ชีกฤษณา รักษาโณ โทร. ๐๘๖๙-๘๘๙๘-๒๘๖๒๒

แม่ชีอารี บริกุล
๐๗๖ ๗๖๖๖

ที่ ยว ๘๐๐๑.๑/๕๕

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 หมู่ ๔ ตำบลลำไทร อำเภอนครชัย
 จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๑๑๙๐
 โทรศัพท์ ๐ ๔๖๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๔๖๒๔ ๘๐๐๔
 www.mcu.ac.th

๙ มกราคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอสัมภาษณ์เพื่องานวิจัย

เรียน แม่ชีวิมล บุญคง

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ชุด

ด้วยดิฉัน ผศ. ดร.แม่ชีกฤษณา รักษาโณ อาจารย์ประจำบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และคณะ ได้รับการอนุมัติทุนสนับสนุนจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๖ ทำชุดแผนงานวิจัยเรื่อง “**ความสำคัญของชุมชนทางศาสนาของสตรี: ความเป็นตัวตนและศักยภาพด้านการส่งเสริมการรู้พระพุทธศาสนาและการขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนาของชุมชนสตรีในสังคมไทย**” โดยประกอบด้วย ๒ โครงการย่อย ดังนี้

โครงการย่อย ๑ “การพัฒนาศักยภาพแม่ชีไทยในพระพุทธศาสนาเถรวาท ด้านการส่งเสริมการรู้พระพุทธศาสนาและการขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนาของชุมชนสตรีในสังคมไทย”

โครงการย่อย ๒ “ชุดความรู้ในรูปแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์เกี่ยวกับชุมชนทางศาสนาของสตรีและสำนักแม่ชีไทย”

คณะผู้วิจัยเห็นว่าสำนักแม่ชีของท่านเป็นแหล่งข้อมูลที่สำคัญของชุมชนทางศาสนาของแม่ชีไทยทั้งด้านประวัติความเป็นมา ข้อวัตรปฏิบัติ วิถีชีวิต การบริหารจัดการและบทบาทในการสร้างสรรค์สังคมชุมชน ฯลฯ ดังนั้น คณะผู้วิจัย จึงขอเข้าสัมภาษณ์ตามวัน เวลา และสถานที่นัดหมาย เพื่อความสมบูรณ์ในการทำวิจัยต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาอนุเคราะห์ในการเก็บข้อมูลวิจัย จักเป็นพระคุณยิ่งและขอขอบพระคุณ มา ณ โอกาสนี้

เรียนมาด้วยความเคารพ

(ผศ. ดร.แม่ชีกฤษณา รักษาโณ)

วิมล บุญคง

หัวหน้าโครงการ

ฝ่ายประสานงาน: ผศ. พิเศษ ดร.อรชร ไกรจักร โทร. ๐๘๑๖-๐๖๑๐๓-๗๖๑๓๓๓

ผศ. ดร.แม่ชีกฤษณา รักษาโณ โทร. ๐๘๑๓-๘๖๙๘-๒๔๒๒๒

ที่ อว ๘๐๐๑.๑/๔๔

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๘๔ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๘๓๑๘๐
โทรศัพท์ ๐ ๘๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๘๕๒๔ ๘๐๐๔
www.mcu.ac.th

๕ มกราคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอสัมภาษณ์เพื่องานวิจัย

เรียน แม่ชีสุภาพ อาสน์สุวรรณ

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ชุด

ด้วยดิฉัน ผศ. ดร.แม่ชีกฤษณา รักษาโณ อาจารย์ประจำบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และคณะ ได้รับการอนุมัติทุนสนับสนุนจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๖ ทำชุดแผนงานวิจัยเรื่อง **“ความสำคัญของชุมชนทางศาสนาของสตรี: ความเป็นตัวตนและศักยภาพด้านการส่งเสริมการรู้พระพุทธศาสนาและการขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนาของชุมชนสตรีในสังคมไทย”** โดยประกอบด้วย ๒ โครงการย่อย ดังนี้

โครงการย่อย ๑ “การพัฒนาศักยภาพแม่ชีไทยในพระพุทธศาสนาเถรวาท ด้านการส่งเสริมการรู้พระพุทธศาสนาและการขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนาของชุมชนสตรีในสังคมไทย”

โครงการย่อย ๒ “ชุดความรู้ในรูปแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์เกี่ยวกับชุมชนทางศาสนาของสตรีและสำนักแม่ชีไทย”

คณะผู้วิจัยเห็นว่าสำนักแม่ชีของท่านเป็นแหล่งข้อมูลที่สำคัญของชุมชนทางศาสนาของแม่ชีไทยทั้งด้านประวัติความเป็นมา ข้อวัตรปฏิบัติ วิถีชีวิต การบริหารจัดการและบทบาทในการสร้างสรรค์สังคมชุมชน ฯลฯ ดังนั้น คณะผู้วิจัย จึงขอเข้าสัมภาษณ์ตามวัน เวลา และสถานที่ที่เหมาะสม เพื่อความสมบูรณ์ในการทำวิจัยต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาอนุเคราะห์ในการเก็บข้อมูลวิจัย จักเป็นพระคุณยิ่งและขอขอบพระคุณ มา ณ โอกาสนี้

เรียนมาด้วยความเคารพ

(ผศ. ดร.แม่ชีกฤษณา รักษาโณ)

หัวหน้าโครงการ

ฝ่ายประสานงาน: ผศ. พินิจ ครุธรรม ไกรจักร โทร. ๐๘๓๖-๖๒๔๙-๗๓๑๗๓๓

ผศ. ดร.แม่ชีกฤษณา รักษาโณ โทร. ๐๘๔๙-๘๙๘-๒๕๖๖๒

ที่ อว ๘๐๐๓.๑/๔๗

มหาวิทยาลัยมหจุลลวงกรรราชวิทยาลัย
 ๘๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย
 จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๑๑๙๐
 โทรศัพท์ ๐ ๖๕๒๙ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๖๕๒๙ ๘๐๐๙
 www.mcu.ac.th

๑๐ มกราคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอสัมภาษณ์เพื่องานวิจัย

เรียน อาจารย์แม่ชีประสิทธิ์ เรืองฤทธิ์

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ จำนวน ๓ ชุด

ด้วยดิฉัน ผศ. ดร.แม่ชีกฤษณา รักษาโณ อาจารย์ประจำบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และคณะ ได้รับการอนุมัติทุนสนับสนุนจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๖ ทำชุดแผนงานวิจัยเรื่อง **“ความสำคัญของชุมชนทางศาสนาของสตรี: ความเป็นตัวตนและศักยภาพด้านการส่งเสริมการรู้พระพุทธศาสนาและการขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนาของชุมชนสตรีในสังคมไทย”** โดยประกอบด้วย ๒ โครงการย่อย ดังนี้

โครงการย่อย ๑ “การพัฒนาศักยภาพแม่ชีไทยในพระพุทธศาสนาเถรวาท ด้านการส่งเสริมการรู้พระพุทธศาสนาและการขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนาของชุมชนสตรีในสังคมไทย”

โครงการย่อย ๒ “ชุดความรู้ในรูปแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์เกี่ยวกับชุมชนทางศาสนาของสตรีและสำนักแม่ชีไทย”

คณะผู้วิจัยเห็นว่าสำนักแม่ชีของท่านเป็นแหล่งข้อมูลที่สำคัญของชุมชนทางศาสนาของแม่ชีไทยทั้งด้านประวัติความเป็นมา ข้อวัตรปฏิบัติ วิถีชีวิต การบริหารจัดการและบทบาทในการสร้างสรรค์สังคมชุมชน ฯลฯ ดังนั้น คณะผู้วิจัย จึงขอเข้าสัมภาษณ์ตามวัน เวลา และสถานที่นัดหมาย เพื่อความสมบูรณ์ในการทำวิจัยต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาอนุเคราะห์ในการเก็บข้อมูลวิจัย จักเป็นพระคุณยิ่งและขอขอบพระคุณ มา ณ โอกาสนี้

เรียนมาด้วยความเคารพ

ยีนดี พิเศษ
 แม่ชีประสิทธิ์ เรืองฤทธิ์

(ผศ. ดร.แม่ชีกฤษณา รักษาโณ)
 หัวหน้าโครงการ

ฝ่ายประสานงาน: ผศ. พิเศษ ดร.อรชร ไกรจักร โทร. ๐๘๐๙-๘๒๐๙-๗๖๒๗๓๓

ผศ. ดร.แม่ชีกฤษณา รักษาโณ โทร. ๐๘๙-๘๘๗๗-๒๘๖๒๒

ที่ อว ๘๐๐๑.๑/๕๒

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๘๙ หมู่ ๙ ตำบลลำไทร อำเภอลำลูกกา
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๓๐๐๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๙ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๙ ๘๐๐๕
www.mcu.ac.th

๑๔ มกราคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอสัมภาษณ์เพื่องานวิจัย

เรียน แม่ชีอุไร ปทุมพันธ์

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ชุด

ด้วยดิฉัน ผศ. ดร.แม่ชีกฤษณา รักษาโณ อาจารย์ประจำบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และคณะ ได้รับการอนุมัติทุนสนับสนุนจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๖ ทำชุดแผนงานวิจัยเรื่อง **“ความสำคัญของชุมชนทางศาสนาของสตรี: ความเป็นตัวตนและศักยภาพด้านการส่งเสริมการรู้พระพุทธศาสนาและการขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนาของชุมชนสตรีในสังคมไทย”** โดยประกอบด้วย ๒ โครงการย่อย ดังนี้

โครงการย่อย ๑ “การพัฒนาศักยภาพแม่ชีไทยในพระพุทธศาสนาเถรวาท ด้านการส่งเสริมการรู้พระพุทธศาสนาและการขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนาของชุมชนสตรีในสังคมไทย”

โครงการย่อย ๒ “ชุดความรู้ในรูปแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์เกี่ยวกับชุมชนทางศาสนาของสตรีและสำนักแม่ชีไทย”

คณะผู้วิจัยเห็นว่าสำนักแม่ชีของท่านเป็นแหล่งข้อมูลที่สำคัญของชุมชนทางศาสนาของแม่ชีไทยทั้งด้านประวัติความเป็นมา ข้อวัตรปฏิบัติ วิถีชีวิต การบริหารจัดการและบทบาทในการสร้างสรรค์สังคมชุมชน ฯลฯ ดังนั้น คณะผู้วิจัย จึงขอเข้าสัมภาษณ์ตามวัน เวลา และสถานที่นัดหมาย เพื่อความสมบูรณ์ในการทำวิจัยต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาอนุเคราะห์ในการเก็บข้อมูลวิจัย จักเป็นพระคุณยิ่งและขอขอบพระคุณ มา ณ โอกาสนี้

เรียนมาด้วยความเคารพ

(ผศ. ดร.แม่ชีกฤษณา รักษาโณ)

หัวหน้าโครงการ

ฝ่ายประสานงาน: ผศ. พิเศษ ดร.อรชร ไกรจักร โทร. ๐๘๑-๐๖๒๙-๗๖๗๗๗

ผศ. ดร.แม่ชีกฤษณา รักษาโณ โทร. ๐๘๙-๘๘๙๘-๒๘๖๒

แม่ชีอุไร ปทุมพันธ์
ยินดีให้สัมภาษณ์

ที่ ยว ๘๐๐๑.๑/๕๓

มหาวิทยาลัยมหาลงกรณ์ราชวิทยาลัย
 ๘๔ หมู่ ๑ ตำบลท่าโพธิ์ อำเภอวังนวล
 จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๘๐
 โทรศัพท์ ๐ ๓๖๒๙ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๖๒๙ ๘๐๐๘
 www.mcu.ac.th

๓๔ มกราคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอสัมภาษณ์เพื่องานวิจัย

เรียน แม่ชีดาลอ่อน อ่อนอำพันธ์

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ จำนวน ๓ ชุด

ด้วยดิฉัน ผศ. ดร.แม่ชีกฤษณา รัชชาโสม อาจารย์ประจำบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย และคณะ ได้รับการอนุมัติทุนสนับสนุนจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๖ ทำชุดแผนงานวิจัยเรื่อง **"ความสำคัญของชุมชนทางศาสนาของสตรี: ความเป็นตัวตนและศักยภาพด้านการส่งเสริมการรู้พระพุทธศาสนาและการขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนาของชุมชนสตรีในสังคมไทย"** โดยประกอบด้วย ๒ โครงการย่อย ดังนี้

โครงการย่อย ๑ "การพัฒนาศักยภาพแม่ชีไทยในพระพุทธศาสนาแนวราช ด้านการส่งเสริมการรู้พระพุทธศาสนาและการขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนาของชุมชนสตรีในสังคมไทย"

โครงการย่อย ๒ "ชุดความรู้ในรูปแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์เกี่ยวกับชุมชนทางศาสนาของสตรีและสำนักแม่ชีไทย"

คณะผู้วิจัยเห็นว่าสำนักแม่ชีของท่านเป็นแหล่งข้อมูลที่สำคัญของชุมชนทางศาสนาของแม่ชีไทยทั้งด้านประวัติความเป็นมา ข้อวัตรปฏิบัติ วิถีชีวิต การบริหารจัดการและบทบาทในการสร้างสรรค์สังคมชุมชน ฯลฯ ดังนั้น คณะผู้วิจัย จึงขอเข้าสัมภาษณ์ตามวัน เวลา และสถานที่นัดหมาย เพื่อความสมบูรณ์ในการทำวิจัยต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาอนุเคราะห์ในการเก็บข้อมูลวิจัย จักเป็นพระคุณยิ่งและขอขอบพระคุณ มา ณ โอกาสนี้

เรียนมาด้วยความเคารพ

(ผศ. ดร.แม่ชีกฤษณา รัชชาโสม)

หัวหน้าโครงการ

ฝ่ายประสานงาน: ผศ. พิเศษ ดร.อรรช ไกรจักร โทร. ๐๘๑-๐๒๐๙-๗๐๖๗๗

ผศ. ดร.แม่ชีกฤษณา รัชชาโสม โทร. ๐๘๔๙-๘๐๘๔-๒๘๖๒

๙๖/๖๖
 ยนต์/แม่ชีกฤษณา
 ๓๑/๑๐๖ ๒๐๖๖

ที่ ยว ๘๐๐๑.๑/๕๖

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๘๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๑๑๙๐
โทรศัพท์ ๐ ๔๕๒๔ ๘๐๐๑-๕ โทรสาร ๐ ๔๕๒๔ ๘๐๐๔
www.mcu.ac.th

๑๑ มกราคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอสัมภาษณ์เพื่องานวิจัย

เรียน แม่ชีสำเริง ขาวใต้

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ จำนวน ๓ ชุด

ด้วยดิฉัน ผศ. ดร.แม่ชีกฤษณา รัชชาโสม อาจารย์ประจำบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และคณะ ได้รับการอนุมัติทุนสนับสนุนจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๖ ทำชุดแผนงานวิจัยเรื่อง “ความสำคัญของชุมชนทางศาสนาของสตรี: ความเป็นตัวตนและศักยภาพด้านการส่งเสริมการรู้พระพุทธศาสนาและการขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนาของชุมชนสตรีในสังคมไทย” โดยประกอบด้วย ๒ โครงการย่อย ดังนี้

โครงการย่อย ๑ “การพัฒนาศักยภาพแม่ชีไทยในพระพุทธศาสนาเถรวาท ด้านการส่งเสริมการรู้พระพุทธศาสนาและการขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนาของชุมชนสตรีในสังคมไทย”

โครงการย่อย ๒ “ชุดความรู้ในรูปแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์เกี่ยวกับชุมชนทางศาสนาของสตรีและสำนักแม่ชีไทย”

คณะผู้วิจัยเห็นว่าสำนักแม่ชีของท่านเป็นแหล่งข้อมูลที่สำคัญของชุมชนทางศาสนาของแม่ชีไทยทั้งด้านประวัติความเป็นมา ข้อวัตรปฏิบัติ วิถีชีวิต การบริหารจัดการและบทบาทในการสร้างสรรค์สังคมชุมชน ฯลฯ ดังนั้น คณะผู้วิจัย จึงขอเข้าสัมภาษณ์ตามวัน เวลา และสถานที่นัดหมาย เพื่อความสมบูรณ์ในการทำวิจัยต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาอนุเคราะห์ในการเก็บข้อมูลวิจัย จักเป็นพระคุณยิ่งและขอขอบพระคุณ มา ณ โอกาสนี้

เรียนมาด้วยความเคารพ

ยินดีให้สัมภาษณ์
แม่ชีสำเริง ขาวใต้
๑๕ มกราคม ๒๕๖๖

(ผศ. ดร.แม่ชีกฤษณา รัชชาโสม)

หัวหน้าโครงการ

ฝ่ายประสานงาน: ผศ. พิเศษ ดร.อรชร ไกรจักร โทร. ๐๘๖๑-๘๒๐๔-๘๒๐๓๓๐

ผศ. ดร.แม่ชีกฤษณา รัชชาโสม โทร. ๐๘๐๔-๘๘๐๔-๒๕๖๒๖

ที่ อว ๘๐๐๓.๑/๕๔

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๘๔ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๒๐
โทรศัพท์ ๐ ๖๕๖๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๖๕๖๔ ๘๐๑๔
www.mcu.ac.th

๑๑ มกราคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอสัมภาษณ์เพื่องานวิจัย

เรียน แม่ชีประกาศศรี สุริยพรพันธ์

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ชุด

ด้วยดิฉัน ผศ. ดร.แม่ชีกฤษณา รัชชาโสม อาจารย์ประจำบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และคณะ ได้รับการอนุมัติทุนสนับสนุนจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๖ ทำชุดแผนงานวิจัยเรื่อง **“ความสำคัญของชุมชนทางศาสนาของสตรี: ความเป็นตัวตนและศักยภาพด้านการส่งเสริมการรู้พระพุทธศาสนาและการขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนาของชุมชนสตรีในสังคมไทย”** โดยประกอบด้วย ๒ โครงการย่อย ดังนี้

โครงการย่อย ๑ “การพัฒนาศักยภาพแม่ชีไทยในพระพุทธศาสนาเถรวาท ด้านการส่งเสริมการรู้พระพุทธศาสนาและการขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนาของชุมชนสตรีในสังคมไทย”

โครงการย่อย ๒ “ชุดความรู้ในรูปแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์เกี่ยวกับชุมชนทางศาสนาของสตรีและสำนักแม่ชีไทย”

คณะผู้วิจัยเห็นว่าสำนักแม่ชีของท่านเป็นแหล่งข้อมูลที่สำคัญของชุมชนทางศาสนาของแม่ชีไทยทั้งด้านประวัติความเป็นมา ข้อวัตรปฏิบัติ วิถีชีวิต การบริหารจัดการและบทบาทในการสร้างสรรค์สังคมชุมชน ฯลฯ ดังนั้น คณะผู้วิจัย จึงขอเข้าสัมภาษณ์ตามวัน เวลา และสถานที่นัดหมาย เพื่อความสมบูรณ์ในการทำวิจัยต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาอนุเคราะห์ในการเก็บข้อมูลวิจัย จักเป็นพระคุณยิ่งและขอขอบพระคุณ มา ณ โอกาสนี้

เรียนมาด้วยความเคารพ

(ผศ. ดร.แม่ชีกฤษณา รัชชาโสม)

หัวหน้าโครงการ

ฉันได้รับสัมภาษณ์
แม่ชีประกาศศรี สุริยพรพันธ์
๑๕ มกราคม ๒๕๖๖

ฝ่ายประสานงาน: ผศ. พิเศษ ดร.อรชร โกรจักร โทร. ๐๘๑-๖๒๔๔-๗๐๓๓๓

ผศ. ดร.แม่ชีกฤษณา รัชชาโสม โทร. ๐๘๙-๘๘๘-๒๕๖๒

ที่ ๖๖ ๘๐๐๓.๑/๕๓

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๘๙ หมู่ ๑ ตำบลท่าโพธิ์ อำเภอวังน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๘๐
โทรศัพท์ ๐ ๘๕๒๔ ๖๐๐๒-๕ โทรสาร ๐ ๘๕๒๔ ๖๐๐๔
www.mcu.ac.th

๑๕ มกราคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอสัมภาษณ์เพื่องานวิจัย

เรียน แม่ครูชวนชม แอ่อ่วม

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ จำนวน ๓ ชุด

ด้วยดิฉัน ผศ. ดร.แม่ชีกฤษณา รัชชาโสม อาจารย์ประจำบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และคณะ ได้รับการอนุมัติทุนสนับสนุนจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๖ ทำชุดแผนงานวิจัยเรื่อง "ความสำคัญของชุมชนทางศาสนาของสตรี: ความเป็นตัวตนและศักยภาพด้านการส่งเสริมการรู้พระพุทธานุศาสนาและการขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนาของชุมชนสตรีในสังคมไทย" โดยประกอบด้วย ๒ โครงการย่อย ดังนี้

โครงการย่อย ๑ "การพัฒนาศักยภาพแม่ชีไทยในพระพุทธศาสนาเถรวาท ด้านการส่งเสริมการรู้พระพุทธานุศาสนาและการขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนาของชุมชนสตรีในสังคมไทย"

โครงการย่อย ๒ "ชุดความรู้ในรูปแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์เกี่ยวกับชุมชนทางศาสนาของสตรีและสำนักแม่ชีไทย"

คณะผู้วิจัยเห็นว่าสำนักแม่ชีของท่านเป็นแหล่งข้อมูลที่สำคัญของชุมชนทางศาสนาของแม่ชีไทยทั้งด้านประวัติความเป็นมา ข้อวัตรปฏิบัติ วิถีชีวิต การบริหารจัดการและบทบาทในการสร้างสรรค์สังคมชุมชน ฯลฯ ดังนั้น คณะผู้วิจัย จึงขอเข้าสัมภาษณ์ตามวัน เวลา และสถานที่นัดหมาย เพื่อความสมบูรณ์ในการทำวิจัยต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาอนุเคราะห์ในการเก็บข้อมูลวิจัย จักเป็นพระคุณยิ่งและขอขอบพระคุณ มา ณ โอกาสนี้

เรียนมาด้วยความเคารพ

(ผศ. ดร.แม่ชีกฤษณา รัชชาโสม)

หัวหน้าโครงการ

ฝ่ายประสานงาน: ผศ. พิเศษ ดร.อรชร ไกรจักร โทร. ๐๘๑-๘๒๔-๗๗๗๓

ผศ. ดร.แม่ชีกฤษณา รัชชาโสม โทร. ๐๘๑-๘๘๘-๒๘๖๒

แม่ชีชวนชม แอ่อ่วม

๐๗ ๐๗ ๑๑๐๖

๑๓ มกราคม ๒๕๖๖

ที่ อว ๘๐๐๑.๑/๕๓

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๘๔ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๐๐๐๖
โทรศัพท์ ๐ ๓๖๓๘ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๖๓๘ ๘๐๑๕
www.mcu.ac.th

๑๕ มกราคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอสัมภาษณ์เพื่องานวิจัย

เรียน แม่ชีสมจิตร สุตามาส

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ จำนวน ๓ ชุด

ด้วยดิฉัน ผศ. ดร.แม่ชีกฤษณา รักษาโสม อาจารย์ประจำบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และคณะ ได้รับการอนุมัติทุนสนับสนุนจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๖ ทำชุดแผนงานวิจัยเรื่อง “ความสำคัญของชุมชนทางศาสนาของสตรี: ความเป็นตัวตนและศักยภาพด้านการส่งเสริมการรู้พระพุทธศาสนาและการขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนาของชุมชนสตรีในสังคมไทย” โดยประกอบด้วย ๒ โครงการย่อย ดังนี้

โครงการย่อย ๑ “การพัฒนาศักยภาพแม่ชีไทยในพระพุทธศาสนาเถรวาท ด้านการส่งเสริมการรู้พระพุทธศาสนาและการขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนาของชุมชนสตรีในสังคมไทย”

โครงการย่อย ๒ “ชุดความรู้ในรูปแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์เกี่ยวกับชุมชนทางศาสนาของสตรีและสำนักแม่ชีไทย”

คณะผู้วิจัยเห็นว่าสำนักแม่ชีของท่านเป็นแหล่งข้อมูลที่สำคัญของชุมชนทางศาสนาของแม่ชีไทยทั้งด้านประวัติความเป็นมา ข้อวัตรปฏิบัติ วิถีชีวิต การบริหารจัดการและบทบาทในการสร้างสรรค์สังคมชุมชน ฯลฯ ดังนั้น คณะผู้วิจัย จึงขอเข้าสัมภาษณ์ตามวัน เวลา และสถานที่นัดหมาย เพื่อความสมบูรณ์ในการทำวิจัยต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาอนุเคราะห์ในการเก็บข้อมูลวิจัย จักเป็นพระคุณยิ่งและขอขอบพระคุณ มา ณ โอกาสนี้

เรียนมาด้วยความนับถือ

(ผศ. ดร.แม่ชีกฤษณา รักษาโสม)

หัวหน้าโครงการ

ฝ่ายประสานงาน: ผศ. พิเศษ ดร.อรชร ไกรจักร โทร. ๐๘๖๔-๐๖๐๔-๐๖๐๓๓๓
ผศ. ดร.แม่ชีกฤษณา รักษาโสม โทร. ๐๘๔๔-๘๘๘๔-๘๘๘๖๒

วันที่ ๑๕ มกราคม ๒๕๖๖
แม่ชีสมจิตร สุตามาส

ภาพประกอบการสัมภาษณ์ 10 สำนักแม่ชี

ภาคผนวก ณ

กำหนดกิจกรรม

การพัฒนาศักยภาพแม่ชีไทยในพุทธศาสนาเถรวาท ด้วยการส่งเสริมการรู้พระพุทธานุภาพและ
การขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนาของชุมชนสตรีในสังคมไทย

ระยะเวลา ดำเนินการ	กิจกรรม	ผู้เข้าร่วมกิจกรรม
ธ.ค. 65-ม.ค.66	ศึกษาข้อมูลเพื่อสำรวจความต้องการ เพื่อการพัฒนาศักยภาพแม่ชีไทย ด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกและการ สนทนากลุ่ม	1. หัวหน้าแม่ชีและแม่ชีสำนักแม่ชี สนามชี จำนวน 2 คน 2. หัวหน้าแม่ชีและแม่ชีสำนักแม่ชีวัดบุญ ทวี (ถ้ำกลบ) จำนวน 2 คน 3. หัวหน้าแม่ชีและแม่ชีสำนักประชุมณาริ สามัคคีธรรม วัดมหาธาตุวรวิหาร จำนวน 2 คน 4. หัวหน้าแม่ชีและแม่ชีสถาบันแม่ชีไทย สาขาปากท่อ จำนวน 2 คน 5. หัวหน้าแม่ชีและแม่ชีสำนักแม่ชีศาลา สันติสุข จำนวน 2 คน 6. หัวหน้าแม่ชีและแม่ชีสำนักแม่ชีวัด เสนหา จำนวน 2 คน 7. หัวหน้าแม่ชีและแม่ชีสำนักแม่ชีสงบ จิตต์ จำนวน 2 คน 8. หัวหน้าแม่ชีและแม่ชีสำนักแม่ชีในกัม มาภิรมย์สถานวัดบรมนิวาส จำนวน 2 คน 9. หัวหน้าแม่ชีและแม่ชีสำนักชีรัตน ไพบุลย์ จำนวน 2 คน 10. หัวหน้าแม่ชีและแม่ชีสำนักแม่ชีวัด มหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ จำนวน 2 คน
ม.ค. 66	ประชุมกลุ่มย่อยเพื่อออกแบบ กิจกรรมพัฒนาศักยภาพแม่ชีไทย กิจกรรมการรู้พระพุทธานุภาพและ การทำงานทางศาสนา ได้แก่ กิจกรรมที่ 1. การเรียน: บาลีใน ชีวิตประจำวัน กิจกรรมที่ 2. การเรียน: ธรรมเนียมใน ชีวิตประจำวัน	1. คณะผู้วิจัย

ระยะเวลา ดำเนินการ	กิจกรรม	ผู้เข้าร่วมกิจกรรม
มี.ค. 65	รับสมัครผู้เข้าร่วมกิจกรรม	1. แม่ชีที่สนใจเข้าร่วมอบรม รวมทั้งสิ้น 44 คน
มี.ค.-เม.ย. 66	ดำเนินกิจกรรมการพัฒนาศักยภาพแม่ชีไทย - กิจกรรมที่ 1. อบรม: บาลีในชีวิตประจำวัน - ประเมินผลการเรียนรู้และการจัดกิจกรรมที่ 1	1. แม่ชี 22 คน 2. พระวิทยากรโดยพระมหาสาโรจน์ ปัญญาวิโร,ป.ธ. 9 ตำแหน่งเลขานุการรองแม่กองบาลีสนามหลวงประจำหน่วยกลาง
	- กิจกรรมที่ 2 อบรม: ธรรมเนียมในชีวิตประจำวัน - ประเมินผลการเรียนรู้และการจัดกิจกรรมที่ 2	1. แม่ชี 22 คน 2. พระวิปัสสนาจารย์โดย พระมหานุกูล อภิปัญโญ,ป.ธ.9,ดร. พระวิปัสสนา มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
24-26 มี.ค. 66	1. จัดนิทรรศการชุดความรู้ในรูปแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์เกี่ยวกับชุมชนทางศาสนาของสตรีและสำนักแม่ชีไทย 2. ประเมินชุดความรู้ในรูปแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์เกี่ยวกับชุมชนทางศาสนาของสตรีและสำนักแม่ชีไทยด้วยแบบสอบถาม/การสัมภาษณ์เชิงลึก/การสนทนากลุ่มย่อย	1. แม่ชีที่มาร่วมประชุมสถาบันแม่ชีไทย ประจำปี 2566
เมษายน 66	มอบวุฒิบัตรแก่ผู้เข้าร่วมอบรม โครงการพัฒนาศักยภาพแม่ชีไทย - บาลีในชีวิตประจำวัน - ธรรมเนียมในชีวิตประจำวัน	1. ผู้เข้าร่วมกิจกรรม จำนวน 44 คน 2. ผู้มอบวุฒิบัตรให้ผู้ร่วมกิจกรรม ไฟล์ออนไลน์และส่งทางไปรษณีย์

ภาคผนวก ง

หนังสือเชิญเข้าร่วมอบรมและใบสมัคร

ที่ อว ๘๐๐๑.๗/ว ๑๕

มหาวิทยาลัยมหาวชิราลงกรณราชวิทยาลัย
๘๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๑๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๑๔
www.mcu.ac.th

๓๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖

เรื่อง เรียนเชิญเข้าร่วมอบรมหลักสูตร “พัฒนาศักยภาพแม่ชีไทย ด้านการส่งเสริมการรู้พระพุทธศาสนา”
เรียน

ด้วยคณะผู้วิจัยโครงการ -ความสำคัญของชุมชนทางศาสนาของสตรี: ความเป็นตัวตนและศักยภาพด้านการส่งเสริมการรู้พระพุทธศาสนาและการขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนาของชุมชนสตรีในสังคมไทย- โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาศักยภาพของแม่ชีด้านการรู้ภาษาบาลีและการปฏิบัติกรรมฐาน และยังผลประโยชน์ต่อการพัฒนาตนเองให้เป็นผู้มีความรู้ ความสามารถ เพิ่มพูนทักษะและประสบการณ์ ตลอดจนนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาแม่ชีในสำนักและการทำงานที่เกี่ยวข้องต่อสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

คณะผู้วิจัย จึงใคร่ขอเรียนเชิญท่านที่สนใจเข้าร่วมอบรมหลักสูตรดังกล่าวข้างต้น **โดยไม่เสียค่าใช้จ่าย** อนึ่ง โครงการมีจำนวนทุนและเกียรติบัตรมอบให้แก่ผู้เข้าอบรม รายละเอียดการอบรมมีดังนี้

- หัวข้อ “บาลีในชีวิตประจำวัน” ระหว่างวันที่ 13 มี.ค.-14 เม.ย.66 (15 ครั้ง) เรียนทุกวัน จันทร์ พุธ และศุกร์ เวลา 13.30-15.00 น. วิทยาการ พระมหาสาโรจน์ ปอญวาทโร (ป.ธ.9) อบรมออนไลน์ผ่านระบบ Zoom
- หัวข้อ “กรรมฐานในชีวิตประจำวัน” ระหว่างวันที่ 14 มี.ค.-15 เม.ย.66 (15 ครั้ง) เรียนทุกวันอังคาร พฤหัสบดี และเสาร์ เวลา 13.30-15.00 น. วิทยาการ พระมหาบุญดู อภิพัฒน์ (ป.ธ.9), ดร. อบรมออนไลน์ผ่านระบบ Zoom

หากท่านมีความประสงค์จะเข้าอบรมสามารถกรอกใบสมัครออนไลน์ได้ที่ลิงค์และคิวอาร์โค้ดด้านล่างภายในวันที่ 8 มีนาคม 2566 และสอบถามข้อมูลเพิ่มเติมได้ที่ ผศ. ดร.แม่ชีกฤษณา รัชชาโสม โทรศัพท์ 089-8982862 และคุณกนกกร ก้านน้อย โทรศัพท์ 087-5193392 คณะผู้วิจัยขอขอบคุณที่ท่านให้ความสนใจและหวังเป็นอย่างยิ่งว่าหลักสูตรการอบรมจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาแม่ชีในสำนักของท่านต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อทราบและขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ใบสมัคร

<https://forms.gle/Vm32LU9yeh9Kn988>

ขอแสดงความนับถือ

(ผศ. ดร.แม่ชีกฤษณา รัชชาโสม)

หัวหน้าชุดโครงการวิจัย

ภาคผนวก จ

ใบสมัคร

โครงการหลักสูตร "พัฒนาศักยภาพแม่ชีไทย ด้านการส่งเสริมการรู้พระพุทธศาสนา"

วัตถุประสงค์ของโครงการ

เพื่อพัฒนาศักยภาพแม่ชีไทยในพุทธศาสนาเถรวาทด้านการส่งเสริมการรู้พุทธศาสนาและการขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนาของชุมชนสตรีในสังคมไทย ประกอบด้วย หัวข้อการอบรม (1) บาลีในชีวิตประจำวัน (2) ธรรมเนียมในชีวิตประจำวัน

1. ข้อมูลส่วนบุคคล

คำนำหน้าชื่อ.....ชื่อ.....สกุล.....
 เลขที่บัตรประชาชน.....เลขที่บัตรสุทธิบรรณ (ถ้ามี).....
 อายุ.....ปี พรรษา.....พรรษา ชื่อวัด/สำนัก.....
 ที่อยู่.....หมู่.....ตำบล/แขวง.....
 อำเภอ/เขต.....จังหวัด.....รหัสไปรษณีย์.....
 หมายเลขโทรศัพท์.....อีเมล.....

2. หัวข้อการอบรม

- หัวข้อ “บาลีในชีวิตประจำวัน” ระหว่างวันที่ 13 มี.ค.-14 เม.ย.66 (15 ครั้ง) เรียนทุกวันจันทร์ พุธ และศุกร์ เวลา 13.30-15.00 น. วิทยากร พระมหาสาโรจน์ ปญฺญาวชิโร (ป.ธ. 9) อบรมออนไลน์ผ่านระบบ Zoom
- หัวข้อ “ธรรมเนียมในชีวิตประจำวัน” ระหว่างวันที่ 14 มี.ค.-15 เม.ย.66 (15 ครั้ง) เรียนทุกวันอังคาร พฤหัสบดี และเสาร์ เวลา 13.30-15.00 น. วิทยากร พระมหาอนุกุล อภิปัญญา, (ป.ธ.9), ดร. อบรมออนไลน์ผ่านระบบ Zoom

ลงชื่อผู้สมัคร

.....

วัน.....เดือน.....ปี.....

*****ขอขอบคุณ*****

ภาพประกอบการรับสมัครและร่วมกิจกรรม

หลักสูตร "พัฒนาศักยภาพแม่ชีไทย"

1. รับสมัครที่สำนักแม่ชีไทยสันติมาคม จังหวัดปราจีนบุรี เมื่อวันที่ 19 กุมภาพันธ์ 2566

2. รับสมัครที่สถาบันแม่ชีไทย ปากท่อ จังหวัดราชบุรี เมื่อวันที่ 23 กุมภาพันธ์ 2566

3. รับสมัครออนไลน์ ผ่าน QR Code

ไบสมัคร

<https://forms.gle/Vm32iLU9vEn9Kn988>

ภาคผนวก จ

ประกาศรายชื่อผู้ผ่านการรับสมัครรอบบรมหลักสูตร “พัฒนาศักยภาพแม่ชีไทย ด้านการส่งเสริมการรู้
พระพุทธศาสนา”

ประกาศ

โครงการวิจัย “ความสำคัญของชุมชนทางศาสนาของสตรี: ความเป็นตัวตนและศักยภาพด้านการส่งเสริม
การรู้พระพุทธศาสนาและการขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนาของชุมชนสตรีในสังคมไทย”
เรื่อง รายชื่อผู้ผ่านการสมัครเข้าร่วมอบรมหลักสูตร “พัฒนาศักยภาพแม่ชีไทย ด้านการส่งเสริม
การรู้พระพุทธศาสนา”

ตามที่คณะผู้วิจัยโครงการ “ความสำคัญของชุมชนทางศาสนาของสตรี: ความเป็นตัวตนและศักยภาพด้าน
การส่งเสริมการรู้พระพุทธศาสนาและการขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนาของชุมชนสตรีในสังคมไทย” ได้รับสมัคร
ผู้เข้าร่วมอบรมหลักสูตร “พัฒนาศักยภาพแม่ชีไทย ด้านการส่งเสริมการรู้พระพุทธศาสนา” หัวข้อ “บาลีใน
ชีวิตประจำวัน” และหัวข้อ “กรรมฐานในชีวิตประจำวัน” จึงขอประกาศรายชื่อผู้ผ่านการรับสมัครเข้าอบรม
ดังต่อไปนี้

หัวข้อ “บาลีในชีวิตประจำวัน” จำนวน 22 คน

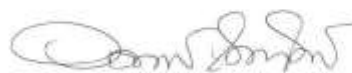
1. แม่ชีอุไรลักษณ์ ไชยศรีเฉลิมพล
2. แม่ชีนริศรา ศกุนตาทัย
3. แม่ชีจรรวรณ์ ว่องกิจ
4. แม่ชีสุณีย์ อุดทา
5. แม่ชีสมใจ คำน้อย
6. แม่ชีนพวรรณ เอกบุตร
7. แม่ชีปรีญา หัพอาสา
8. แม่ชีมารีสา ชาทิทรงศักดิ์
9. แม่ชีวิมลพร อุดทะ
10. แม่ชีฉวีวรรณ ขวัญบุญบำเพ็ญ
11. แม่ชีปัญญารักษ์ แสงคำ
12. แม่ชีศรีสุดา ทิวสมบัติ
13. แม่ชีอนงค์นาฏ มั่นศักดิ์
14. แม่ชีบุญสิริ ปรงเสริม
15. แม่ชีสุณีย์ นิ่มแข็ง
16. แม่ชีชนัญชิดา เป้นใจ
17. แม่ชีชม ภูมิรัง
18. แม่ชีวิชุดา ระบะนัง
19. แม่ชีทิภาพร คล้ายประทุม
20. แม่ชีอัญญา สุภักดิ์
21. แม่ชีบุญล้อม เฌือกเทศ
22. แม่ชีอำพร จงกลแอ้ม

หัวข้อ “กรรมฐานในชีวิตประจำวัน” จำนวน 22 คน

1. แม่ชีอุไรลักษณ์ ไชยศรีเฉลิมพล
2. แม่ชีนริศรา ศกุนตาภัย
3. แม่ชีจรรวรณ์ ว่องกิจ
4. แม่ชีสุรีย์ อุดทา
5. แม่ชีสมใจ คำน้อย
6. แม่ชีนพวรรณ เอกบุตร
7. แม่ชีบัวธยา หัฟอาลา
8. แม่ชีมาริสซา ขาติทรงศักดิ์
9. แม่ชีวิชัยพร อุดมะ
10. แม่ชีฉวีวรรณ ขวัญบุญบำเพ็ญ
11. แม่ชีปัญญาวรรณ แสงคำ
12. แม่ชีศรีสุตา ทวีมสมบูรณ์
13. แม่ชีอนงค์นาฏ มั่นศักดิ์
14. แม่ชีบุญสิริ ปรงเสริม
15. แม่ชีสุรีย์ บั้มเฮ้ง
16. แม่ชีนันทิดา เข็นใจ
17. แม่ชีจุฑาวัณน์ ธรรมสุทธิทองอยู่
18. แม่ชีวิชัยพรณ ไตรุงกิจมั่งมี
19. แม่ชีบุญหอม เอี่ยมสมบูรณ์เชื้อ
20. แม่ชีบุญญาภา จันทร์อุดร
21. แม่ชีวิไลลักษณ์ สมนประกอบ
22. แม่ชีธัญญลักษณ์ นวมพราหม

และขอให้ผู้ผ่านการรับสมัครเข้าอบรมออนไลน์ผ่านระบบ Zoom ตามวัน เวลา หัวข้อ “บาลีในชีวิตประจำวัน” ระหว่างวันที่ 13 มี.ค.-14 เม.ย.66 (15 ครั้ง) เรียนทุกวันจันทร์ พุธ และศุกร์ เวลา 13.30-15.00 น. และหัวข้อ “กรรมฐานในชีวิตประจำวัน” ระหว่างวันที่ 14 มี.ค.-15 เม.ย.66 (15 ครั้ง) เรียนทุกวันอังคาร พฤหัสบดี และเสาร์ เวลา 13.30-15.00 น.

ประกาศ ณ วันที่ 3 มีนาคม พ.ศ. 2566

(ดร. ดร.แม่ชัชฌา รักษาโฉม)
หัวหน้าชุดโครงการวิจัย

ภาคผนวก ข

แผนการอบรมหลักสูตร “พัฒนาศักยภาพแม่ชีไทย ด้านการส่งเสริมการรู้พระพุทธศาสนา” หัวข้อ “บาลีในชีวิตประจำวัน” และ “กรรมฐานในชีวิตประจำวัน”

โครงการ การพัฒนาศักยภาพแม่ชีไทยในพระพุทธศาสนาเถรวาท ด้านการส่งเสริมการรู้
พระพุทธศาสนาและการขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนาของชุมชนสตรีในสังคมไทย
แผนการสอน “ภาษาบาลีในชีวิตประจำวัน”

อาจารย์ประจำหลักสูตรการอบรม: พระมหาสาโรจน์ ปณฺญาวชิโร (ป.ธ. 9)

ครั้งที่	วัน/เดือน/ปี	รายละเอียดการสอน
1	จ. 13 มี.ค. 66	สิ่งสำคัญภาษาบาลี
2	พ. 15 มี.ค. 66	ฝึกอ่าน, เขียนภาษาบาลีอย่างง่าย
3	ศ. 17 มี.ค. 66	ประวัติดั้งเดิม
4	จ. 20 มี.ค. 66	ฝึกแปลคำถวายสังฆทาน
5	พ. 22 มี.ค. 66	คำไวพจน์ของพระพุทธเจ้า
6	ศ. 24 มี.ค. 66	ศึกษาความหมายและคุณสมบัติอุบาสกอุบาสิกา
7	จ. 27 มี.ค. 66	ฝึกแปล คำถวายข้าวพระพุทธ
8	พ. 29 มี.ค. 66	ฝึกแปลพุทธศาสนสุภาษิตข้อคิดเตือนใจ
9	ศ. 31 มี.ค. 66	วิเคราะห์ศัพท์ว่า “บุญ” ในภาษาบาลี, บุญกิริยาวัตถุ ๑๐
10	จ. 3 เม.ย. 66	ถอดรหัสคำบาลี “อุ อา กะ สะ” หัวใจเศรษฐี
11	พ. 5 เม.ย. 66	หลักธรรมครองใจคน
12	ศ. 7 เม.ย. 66	ฝึกแปลบทสวดให้พร
13	จ. 10 เม.ย. 66	ศึกษาจำนวนตัวเลขในภาษาบาลี
14	พ. 12 เม.ย. 66	วิเคราะห์ศัพท์ที่สังฆทาน, ถวายอย่างไรให้ได้บุญสูงสุด
15	ศ. 14 เม.ย. 66	ฝึกแปลบทสวดอริยธรรมา

แผนการสอน “กรรมฐานในชีวิตประจำวัน”

อาจารย์ประจำหลักสูตรการอบรม: พระมหาบุญกล อภิปัญโญ (ป.ธ. 9), ดร.

ครั้งที่	วัน/เดือน/ปี	รายละเอียดการสอน
1	อ. 14 มี.ค. 66	ทบทวนความรู้เรื่องกรรมฐาน และประเมินความรู้ก่อนอบรม
2	พ. 16 มี.ค. 66	กำหนดคุณสมบัตินิเวศ (อานาปานบรรพ)
3	ศ. 18 มี.ค. 66	กำหนดอิริยาบถใหญ่ (อิริยาบถบรรพ)
4	อ. 21 มี.ค. 66	กำหนดคุณความรู้สึกละ (สัมปชัญญะบรรพ)
5	พ. 23 มี.ค. 66	กำหนดใส่ใจสกลปรก ไม่สะอาด (ปฏิกูลมนสิการบรรพ)
6	ศ. 25 มี.ค. 66	กำหนดใส่ใจ ดิน น้ำ ลม ไฟ (ธาตุมนสิการบรรพ)
7	อ. 28 มี.ค. 66	กำหนดพิจารณาป่าช้า 9 (นวสีวิถิกบรรพ)
8	พ. 30 มี.ค. 66	กำหนดตามดูอาการสุข ทุกข์ เจ็บ ใดๆ (เวทนาบรรพ)
9	ศ. 1 เม.ย. 66	กำหนดตามดูใจ (จิตตบรรพ)
10	อ. 4 เม.ย. 66	กำหนดตามดูรูป นาม ชันธ์ 5 (ขันธ์บรรพ)
11	พ. 6 เม.ย. 66	กำหนดตามดูสังขาร 10 ผ่านการรับรู้ (อายตนะบรรพ)
12	ศ. 8 เม.ย. 66	กำหนดตามดูกิเลสเครื่องกั้น (นิเวศบรรพ)
13	อ. 11 เม.ย. 66	กำหนดตามดูองค์แห่งการรู้แจ้ง (โพชฌณคบรรพ)
14	พ. 13 เม.ย. 66	กำหนดตามดูอริยสัจ 4 (อริยบรรพ)
15	ศ. 15 เม.ย. 66	สรุปบทเรียนและประเมินผลหลังอบรม

ภาคผนวก ข

แบบทดสอบและประเมินผล หัวข้อ “บาลีในชีวิตประจำวัน” และ “กรรมฐานในชีวิตประจำวัน”

แบบทดสอบ หัวข้อการอบรม “บาลีในชีวิตประจำวัน” (ก่อนเรียนและหลังเรียน)

คำชี้แจง แบบทดสอบความรู้เบื้องต้นในภาษาบาลี มีวัตถุประสงค์เพื่อใช้ในการประเมินความรู้เกี่ยวกับภาษาบาลี ผลที่ได้จากการประเมินความรู้จะนำมาปรับปรุงเนื้อหาเพื่อการพัฒนาศักยภาพแม่ชี โดยแบบทดสอบแบ่งออกเป็น 2 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป

ลำดับที่.....ชื่อ-สกุล.....

ตอนที่ 2 คำอธิบาย แบบทดสอบมีทั้งหมด 4 ตัวเลือก ให้เลือกตอบ (X) ข้อที่ถูกที่สุดเพียงข้อเดียว

- ภาษาบาลีมีจุดกำเนิดมาจากแคว้นอะไร ?
ก. แคว้นมคธ   ข. แคว้นโกศล   ค. แคว้นวัชชี   ง. แคว้นลัทธิกะ
- อักขระในภาษาบาลีมีกี่ตัว ?
ก. 26 ตัว   ข. 33 ตัว   ค. 35 ตัว   ง. 41 ตัว
- สระในภาษาบาลี มีกี่ตัว ?
ก. 6 ตัว   ข. 8 ตัว   ค. 12 ตัว   ง. 14 ตัว
- พยัญชนะในภาษาบาลี มีกี่ตัว ?
ก. 26 ตัว   ข. 33 ตัว   ค. 35 ตัว   ง. 44 ตัว
- คำพูดที่เป็นชื่อของคน สัตว์ สถานที่ สิ่งของ ตรงกับข้อใด ?
ก. นามนาม   ข. คุณนาม   ค. สัพพนาม   ง. สามัญญนาม
- คำว่า “สีลานิ” ในประโยคว่า ปญจ สีลานิ ยาจาม มีคำแปลตรงกับข้อใด ?
ก. ด้วยศีลทั้งหลาย   ข. ซึ่งศีลทั้งหลาย   ค. เพื่อศีลทั้งหลาย   ง. ในศีลทั้งหลาย
- รัสสะ มีความหมายตรงกับข้อใด ?
ก. เสียงสั้น   ข. เสียงยาว   ค. เสียงหนัก   ง. เสียงเบา
- คำพูดที่บ่งถึงเพศของนามศัพท์ ตรงกับข้อใด ?
ก. ลิงค์   ข. วจนะ   ค. วิภัติ   ง. การันต์
- กิริยา ตรงกับความหมายทางบาลีข้อใด ?
ก. สังขยา   ข. อาขยาต   ค. กิตก์   ง. ตัทธิต
- จำนวน “8” ตรงกับภาษาบาลีข้อใด ?
ก. เอก   ข. ปญจ   ค. อฏฐ   ง. นว

หลังอบรม

ตอนที่ 3 ประเมินผลการนำความรู้ที่ได้จากการอบรมไปใช้

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย (X) ที่ตรงกับความคิดเห็นของท่าน

ข้อความ	ระดับการประเมินความคิดเห็น				
	น้อยที่สุด (1)	น้อย (2)	ปานกลาง (3)	มาก (4)	มากที่สุด (5)
1. ท่านสามารถนำความรู้ที่ได้รับมาพัฒนาความสามารถของตนเองให้ดียิ่งขึ้น					
2. ท่านได้รับความรู้ใหม่ ๆ และเป็นประโยชน์ต่อการทำงานทางพระพุทธศาสนา					
3. ท่านสามารถนำความรู้ที่ได้ไปถ่ายทอดให้กับผู้อื่นได้เป็นอย่างดี					

ตอนที่ 4 แบบประเมินวิทยากรและการจัดอบรม

ข้อความ	ระดับการประเมินความคิดเห็น				
	น้อยที่สุด (1)	น้อย (2)	ปานกลาง (3)	มาก (4)	มากที่สุด (5)
วิทยากร					
1. ความรอบรู้ในเนื้อหาที่อบรม					
2. ความสามารถในการถ่ายทอดความรู้ให้เข้าใจง่าย					
3. การจัดลำดับความสำคัญของเนื้อหากับกิจกรรม					
4. การตอบข้อคำถาม					
5. ความพึงพอใจในภาพรวมต่อวิทยากร					
การจัดอบรม					
1. ระยะเวลาในการจัดอบรม					
2. รูปแบบในการจัดอบรมแบบออนไลน์					
3. ความพึงพอใจในภาพรวมต่อการจัดอบรม					

ตอนที่ 5 ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะอื่น ๆ.....

.....

ขอขอบคุณ
คณะผู้วิจัย บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

โครงการวิจัย

เรื่อง การพัฒนาศักยภาพแม่ชีไทยในพุทธศาสนาเถรวาทด้านการส่งเสริมการรู้พระพุทธานุศาสนะและ
การขับเคลื่อนการทำงานทางศาสนาของชุมชนสตรีในสังคมไทย

แบบประเมินการเข้าอบรม “กรรมฐานในชีวิตประจำวัน” (ก่อนและหลังอบรม)

คำชี้แจง แบบประเมินการอบรม “กรรมฐานในชีวิตประจำวัน” มีวัตถุประสงค์เพื่อใช้ในการประเมินความรู้เกี่ยวกับ
การปฏิบัติกรรมฐาน ความสามารถและผลที่ได้จากการปฏิบัติกรรมฐาน ผลที่ได้จากการประเมินความรู้จะนำมา
ปรับปรุงเนื้อหาเพื่อการพัฒนาศักยภาพของแม่ชีไทยต่อไป โดยแบบทดสอบแบ่งออกเป็น 4 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป

ลำดับที่.....ชื่อ-สกุล.....

ตอนที่ 2 แบบประเมินระดับความคิดเห็นของผู้เข้าอบรม

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย (X) ที่ตรงกับความคิดเห็นของท่าน

ข้อความถาม	ระดับการประเมินความคิดเห็น				
	น้อย ที่สุด (1)	น้อย (2)	ปาน กลาง (3)	มาก (4)	มาก ที่สุด (5)
1. ท่านมีความรู้เรื่องกรรมฐาน					
2. ท่านเคยปฏิบัติกรรมฐาน					
3. ท่านมีความสามารถปฏิบัติกรรมฐานได้เป็นอย่างดี					
4. ท่านมีความรู้เรื่องสมถกรรมฐาน					
5. ท่านเคยปฏิบัติสมถกรรมฐาน					
6. ท่านมีความสามารถในการปฏิบัติสมถกรรมฐานได้ เป็นอย่างดี					
7. ท่านมีความรู้เรื่องวิปัสสนากรรมฐาน					
8. ท่านเคยปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน					
9. ท่านมีความสามารถในการปฏิบัติวิปัสสนา กรรมฐานเป็นอย่างดี					
10. ท่านมีความสามารถปฏิบัติกรรมฐานใน ชีวิตประจำวันได้โดยความสม่ำเสมอในทุกวัน					
11. ท่านมีสติ มีสมาธิ มีความสงบ เข้าใจโลกและชีวิต มากขึ้น					
12. ท่านสามารถนำความรู้ที่ได้รับมาพัฒนา ความสามารถของตนเองให้ดียิ่งขึ้น					
13. ท่านได้รับความรู้ใหม่ ๆ และเป็นประโยชน์ต่อการ ทำงานทางพระพุทธศาสนา					
14. ท่านสามารถนำความรู้ที่ได้ไปถ่ายทอดให้กับผู้อื่น ได้เป็นอย่างดี					

หลังการอบรม

ตอนที่ 3 แบบประเมินวิทยากรและการจัดอบรม

ข้อความ	ระดับการประเมินความคิดเห็น				
	น้อย ที่สุด (1)	น้อย (2)	ปาน กลาง (3)	มาก (4)	มาก ที่สุด (5)
วิทยากร					
1. ความรอบรู้ในเนื้อหาที่อบรม					
2. ความสามารถในการถ่ายทอดความรู้ให้เข้าใจง่าย					
3. การจัดลำดับความสำคัญของเนื้อหาเกี่ยวกับกิจกรรม					
4. การตอบข้อคำถาม					
5. ความพึงพอใจในภาพรวมต่อวิทยากร					
การจัดอบรม					
1. ระยะเวลาในการจัดอบรม					
2. รูปแบบในการจัดอบรมแบบออนไลน์					
3. ความพึงพอใจในภาพรวมต่อการจัดอบรม					

ตอนที่ 4 ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะอื่น ๆ.....

.....

.....

ขอขอบคุณ

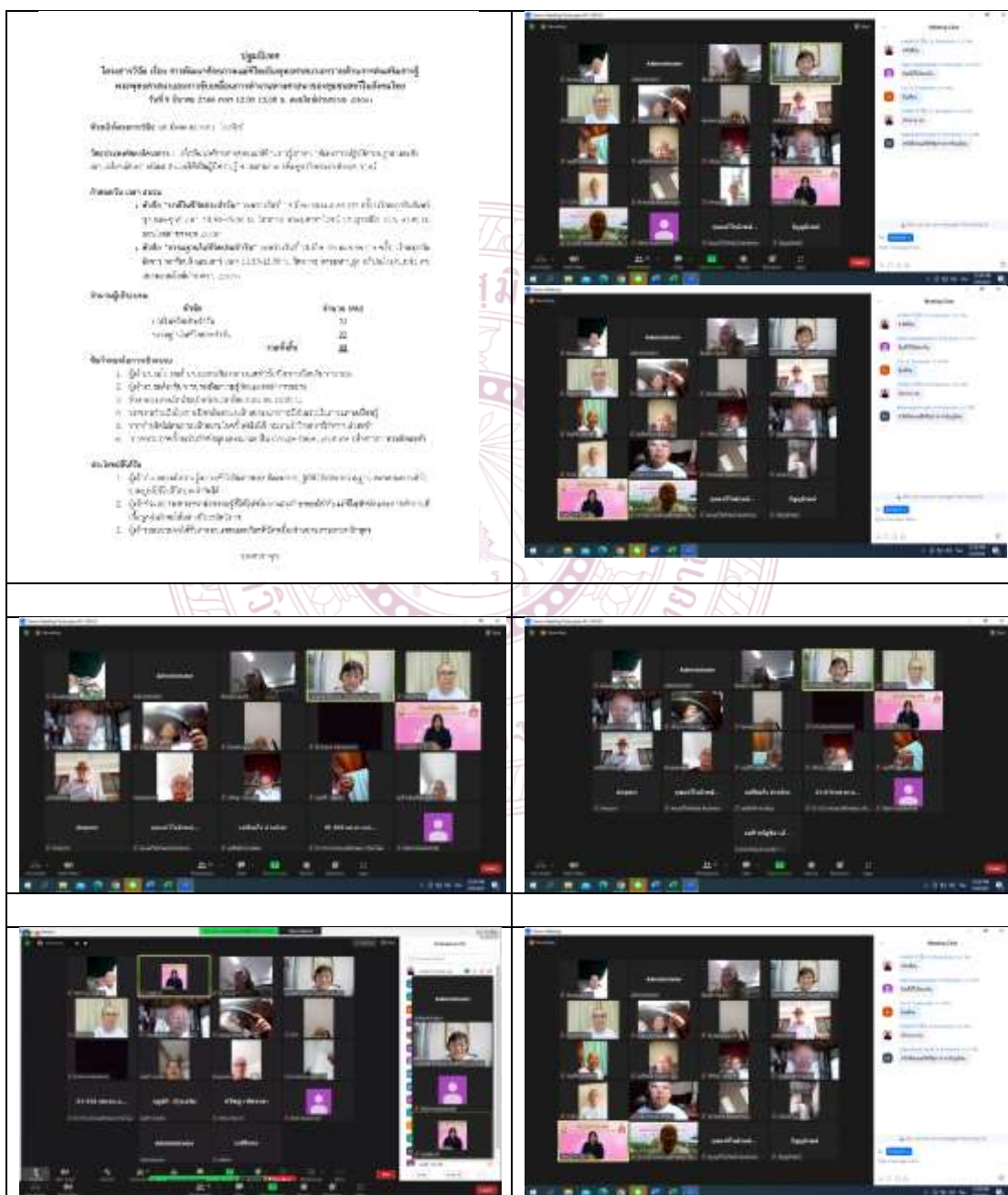
คณะผู้วิจัย บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ภาคผนวก ณ

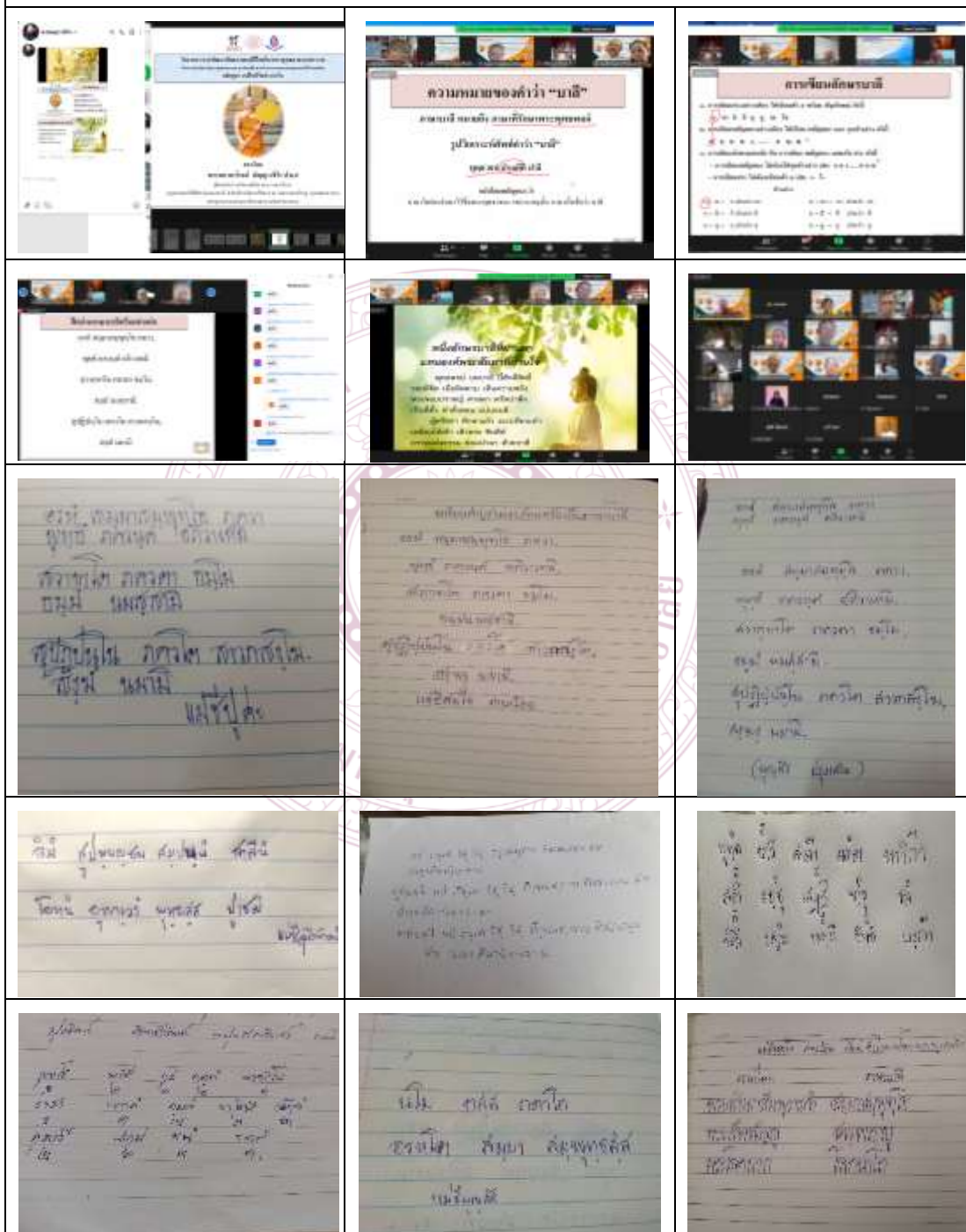
ภาพกิจกรรมการจัดอบรม

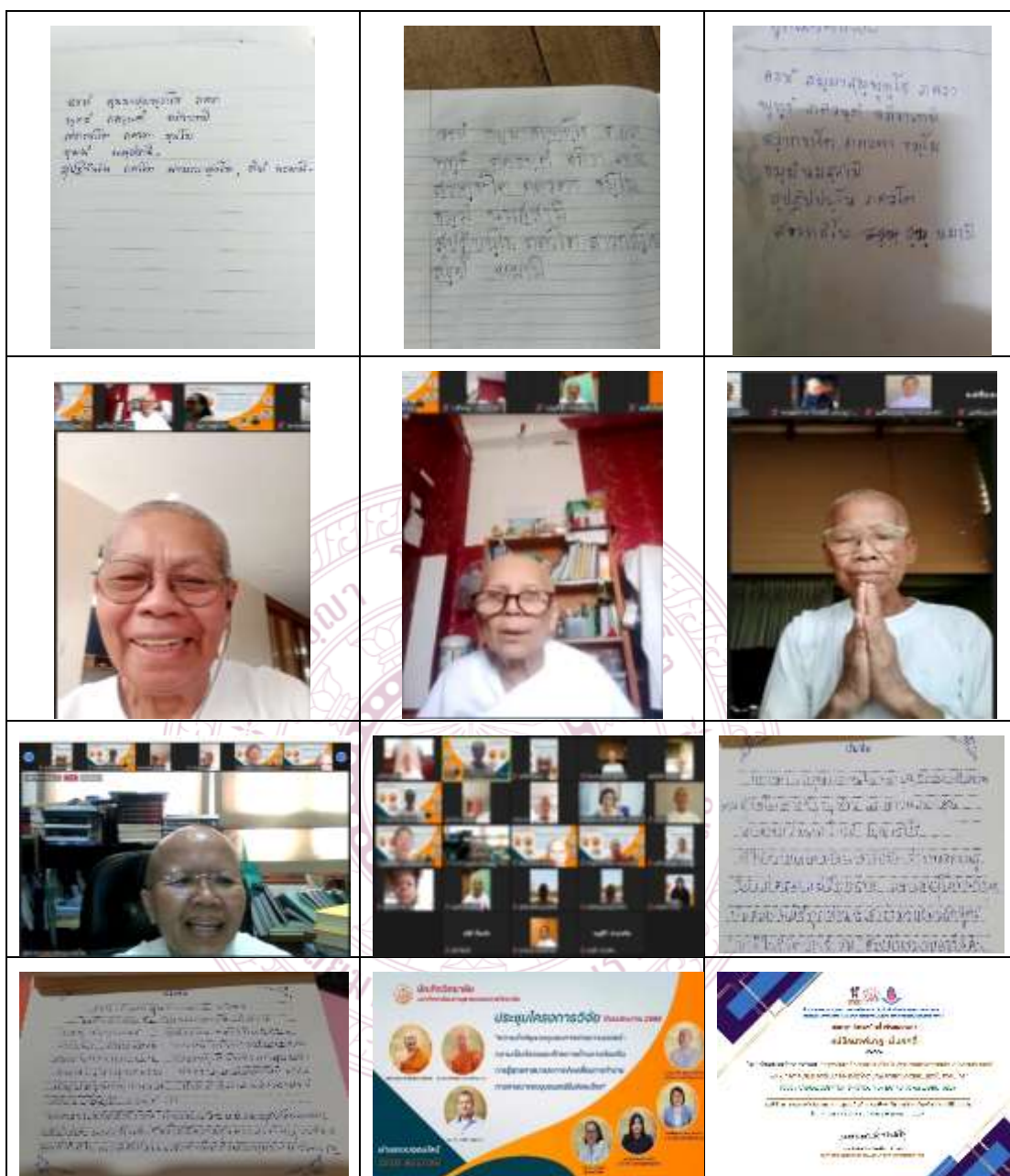
กิจกรรมปฐมนิเทศ โครงการอบรมหลักสูตร “พัฒนาศักยภาพแม่ชีไทย”
หัวข้อ “บาลีในชีวิตประจำวัน” และ “กรรมฐานในชีวิตประจำวัน”

ภาพกิจกรรม หลักสูตรการพัฒนาศักยภาพแม่ชีไทย
และปัจจัยนิเทศ

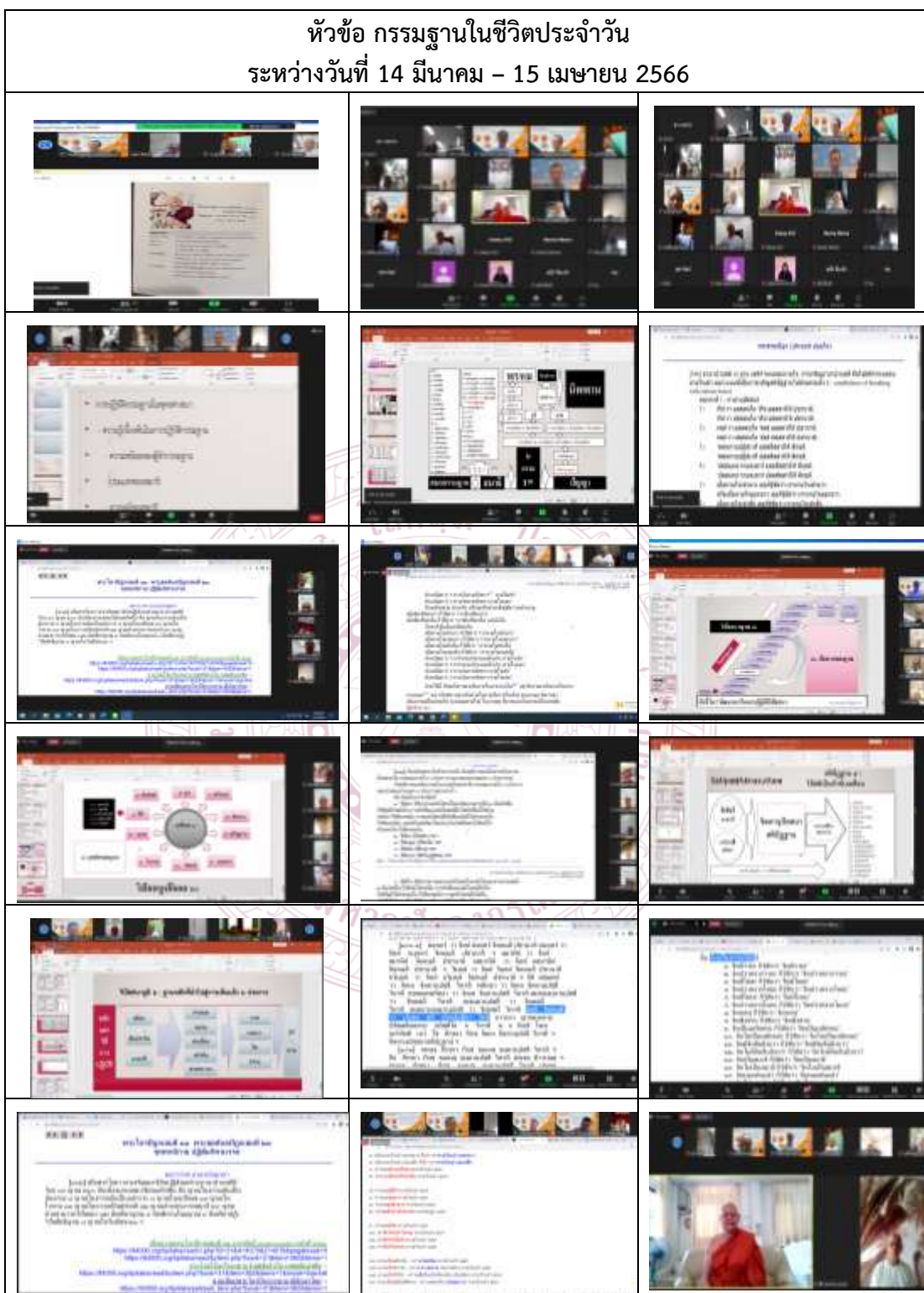
ข้อหัว บาลีในชีวิตประจำวัน
ระหว่างวันที่ 13 มีนาคม – 14 เมษายน 2566

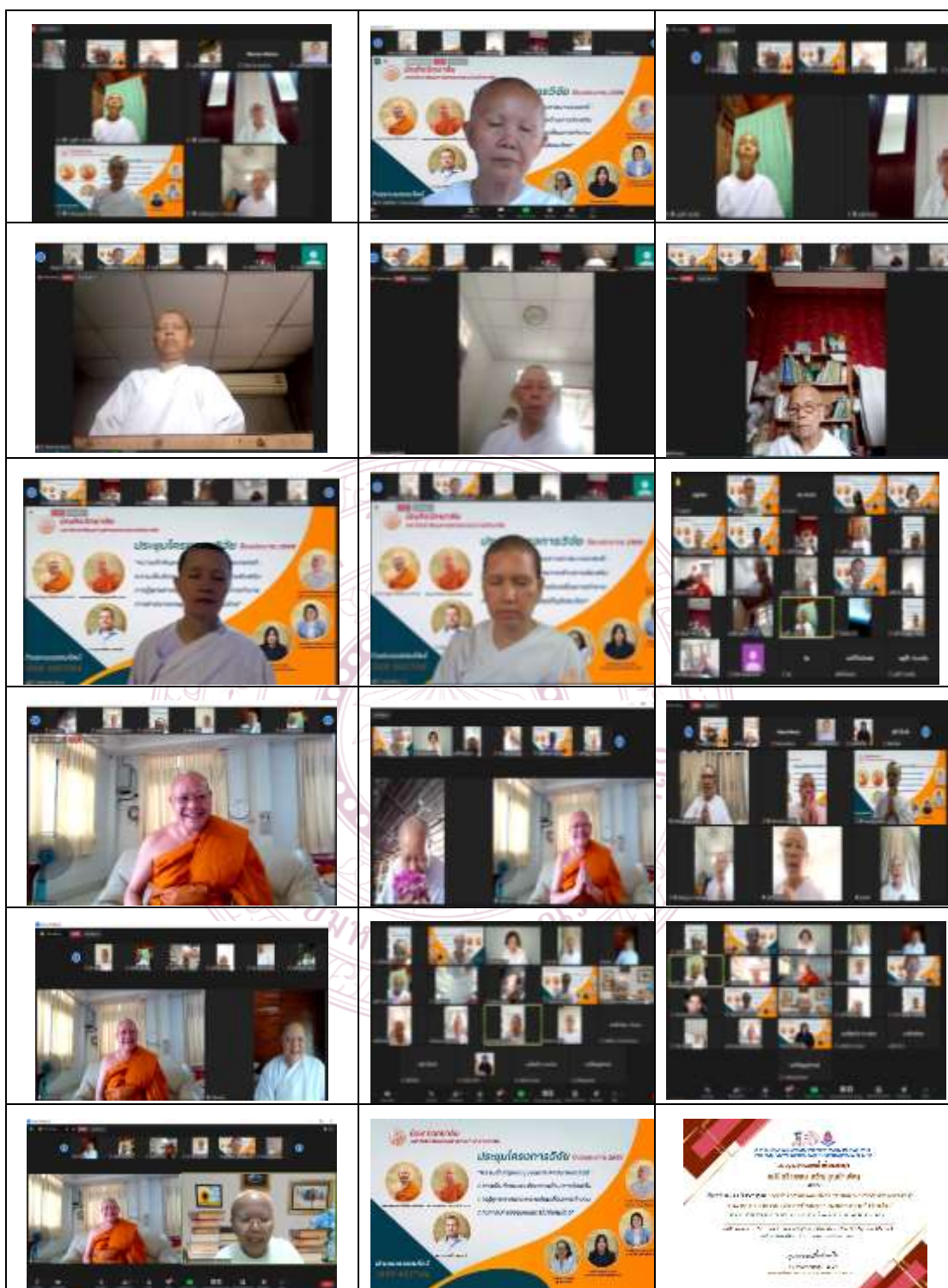

หัวข้อ ธรรมเนียมในชีวิตประจำวัน
ระหว่างวันที่ 14 มีนาคม – 15 เมษายน 2566

27 พฤษภาคม 2566

มอบวุฒิบัตร ณ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ กรุงเทพมหานคร

ชุดความรู้ในรูปแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์เกี่ยวกับชุมชนทางศาสนาของสตรีและ
สำนักแม่ชีไทย

ภาคผนวก ญ

คู่มือการพัฒนาศักยภาพแม่ชีไทย

คู่มือ

พัฒนาศักยภาพแม่ชีไทย

หลักการและเหตุผล

คณะผู้วิจัย จัดทำขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาศักยภาพแม่ชีไทย ให้เป็นผู้มีความรู้ ความสามารถ เพิ่มพูนทักษะและประสบการณ์ และยังประโยชน์ต่อการพัฒนาชุมชน สังคม ตลอดจนการทำงานในพระพุทธศาสนา ซึ่งในแต่ละหลักสูตรจะพิจารณาตามวัตถุประสงค์ เนื้อหาทั้งทฤษฎีและปฏิบัติ และระยะเวลาของการพัฒนาศักยภาพเป็นหลัก ทั้งนี้ การพัฒนาศักยภาพแม่ชีไทยนั้น อาจได้รับการพัฒนาโดยแม่ชีเป็นผู้ผลักดันตนเองสู่การพัฒนาศักยภาพของตนเอง หรือการได้รับการสนับสนุนจากสำนักแม่ชี จากสถาบัน หรือหน่วยงาน องค์กร หรือผู้มีจิตศรัทธาที่จะส่งเสริมให้แม่ชีไทยได้รับการพัฒนาศักยภาพด้านการศึกษา การฝึกอบรมและการสนับสนุน

ขอบเขตของการพัฒนาศักยภาพ ประกอบด้วย

1) การพัฒนาทางการศึกษา เน้นที่ตัวบุคคล (Human) คือ การพัฒนาแม่ชีเพื่อการเพื่อการดำรงชีวิตและเตรียมความพร้อมเพื่อการทำงาน แบ่งออกเป็น 5 วิธี ดังนี้

(1) การศึกษาในระบบ (Formal Education) มุ่งพัฒนาแม่ชีให้มีความรู้ความสามารถตามหลักสูตรตั้งแต่ระดับพื้นฐานจนถึงระดับสูง

(2) การศึกษานอกระบบ (Non-Formal Education) เป็นการศึกษาที่มุ่งเน้นเปิดโอกาสให้แม่ชีเลือกเรียนและมีความยืดหยุ่นในหลักสูตรและเวลาเรียน

(3) การศึกษาระยะสั้น (Short-term Education) เป็นการจัดการศึกษาเพื่อนำความรู้ความสามารถไปใช้ประโยชน์ในอนาคตอันใกล้ มีกฎ ระเบียบ หลักสูตรและกำหนดเวลาที่กระชับ ตั้งแต่ 3 เดือน ถึง 1 ปี

(4) การศึกษาตามอัธยาศัย (Informal Education) เน้นการศึกษาด้วยตนเองเป็นหลัก ตามที่ตนเองสนใจ ไม่มีกฎ ระเบียบ เวลาที่แน่นอน รวมถึง สถานที่เรียน และค่าใช้จ่ายในการเรียน

(5) การศึกษาตลอดชีวิต (Lifelong Education) คือ การศึกษาตลอดชีวิต โดยรวม การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ การศึกษาระยะสั้น และการศึกษาตามอัธยาศัย

2) การฝึกอบรม (Training) เน้นที่งาน (Resource) คือ การพัฒนาเพื่อการทำงาน ได้แก่

(1) การบรรยาย (Lecture) เป็นการฝึกอบรมอธิบายเนื้อหาสาระโดยผู้เชี่ยวชาญ เฉพาะเรื่อง เป็นการสื่อสารทางเดียวระหว่างวิทยากรและแม่ชี แต่มีการเปิดโอกาสให้ซักถามได้ มักจะ ใช้กับหัวข้อที่ไม่เน้นการปฏิบัติ เหมาะกับผู้เข้าอบรมจำนวนมากและมีเวลาจำกัด

(2) การปฐมนิเทศ (Orientation) คือ การฝึกอบรม ตามวัตถุประสงค์ การชี้แจง กฎ ระเบียบ ขั้นตอนและวิธีการ

(3) การสาธิต (Demonstration) คือ การสร้างความเข้าใจด้วยวิธีการปฏิบัติจริง แม่ชี ได้ทดลองปฏิบัติเพื่อให้เกิดความเชี่ยวชาญ

(4) การฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ (Workshop Training) คือ การบรรยายสาระ ความรู้พร้อมกับการให้ผู้เข้าอบรมได้ผลิตผลงาน เน้นการฝึกอบรมให้ความรู้และเสริมทักษะ

(5) การระดมสมอง (Brainstorming) คือ การกระตุ้นให้แม่ชีแสดงความคิดเห็นอย่าง อิสระ ฝึกใช้ความคิดเชิงสร้างสรรค์ (Creative Thinking) ในการพัฒนา ปรับปรุง แก้ไข หรือหาทาง ออกให้กับปัญหา

(6) การอภิปราย (Discussion) เป็นการกระตุ้นให้ผู้เข้าอบรมแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และประสบการณ์ซึ่งกันและกัน ประกอบกับการวิเคราะห์ (Analysis) และ การสังเคราะห์ (Synthesis)

(7) การใช้กรณีศึกษา (Case Study) คือ การนำประเด็นปัญหาที่สำคัญมาเรียนรู้ร่วมกัน ระหว่างฝึกอบรม โดยการวิเคราะห์ SWOT คือ การหาจุดแข็ง (Strength) จุดอ่อน (Weakness) โอกาส (Opportunity) และ อุปสรรค (Threat) เพื่อเทียบเคียงคู่แข่ง (Benchmarking) และนำมาปรับใช้เพื่อ ป้องกันปัญหา

(8) การฝึกอบรมขณะปฏิบัติงาน (On the Job Training) คือ การฝึกอบรมพร้อมกับการ ปฏิบัติงานจริง เน้นการเพิ่มพูนทักษะ (Skill) ในการปฏิบัติงาน รวมถึงประสิทธิภาพและ ประสิทธิภาพในการทำงาน

(9) การศึกษาดูงาน (Observation) คือ การไปศึกษาดูงานในสถานที่จริง มีผู้บรรยาย ให้ความรู้ เป็นการเพิ่มประสบการณ์ (Experience) ให้กับแม่ชี พร้อมทั้งการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน

(10) การฝึกอบรมเพื่อสุขภาพ (Health Training) เน้นการจัดให้มีสถานที่และการ สร้างสัมพันธ์ที่ดีในองค์กร

3) การสนับสนุน (Support) เน้นที่องค์กร (Development) นิยมใช้ 4 วิธี ดังนี้

(1) การฝึกสอน (Coaching) ด้วยการจัดสถานที่และสภาพแวดล้อมให้เสมือนจริงและสอนวิธีการปฏิบัติงานโดยมีกำหนดระยะเวลา โดยเน้นที่งานเฉพาะเจาะจงเพื่อให้ได้มาตรฐาน

(2) ระบบพี่เลี้ยง (Mentoring System) คือ การคอยให้คำแนะนำ ช่วยเหลือ และให้กำลังใจต่อแม่ชี โดยจัดให้มีพี่เลี้ยงคอยดูแล

(3) การให้คำปรึกษา (Counseling) คือ การให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์ต่อผู้ขอคำแนะนำอย่างต่อเนื่อง โดยที่ปรึกษาอาจจะเป็นคนภายในสำนักแม่ชีหรือนอกสำนักแม่ชีได้ตามความเหมาะสมและความเชี่ยวชาญตลอดจนประสบการณ์เป็นหลัก

(4) การหมุนเวียนงาน (Job Rotation) คือ การปรับเปลี่ยนหน้าที่ความรับผิดชอบของแต่ละตำแหน่งงาน ช่วยให้แม่ชีสามารถปฏิบัติงานแทนกันได้

กระบวนการพัฒนาศักยภาพ

คณะผู้วิจัย จึงได้สรุปกระบวนการพัฒนาศักยภาพแม่ชีเพื่อส่งเสริมการรู้พระพุทธานุสา และการทำงานในพระพุทธานุสา มี 6 ขั้นตอน ประกอบด้วย (1) สำรวจความต้องการ (2) กำหนดหลักสูตร (3) สรรหาและคัดเลือกผู้เข้าอบรม (4) พัฒนาศักยภาพ (5) ประเมินผลผู้เข้าอบรม (6) ติดตาม/ขยายผล มีรายละเอียด ดังนี้

กระบวนการพัฒนาศักยภาพแม่ชี

ขั้นตอนที่ 1 สำรวจความต้องการ เป็นขั้นตอนแรกของการดำเนินงานที่มีความจำเป็นอย่างยิ่งเพื่อการสำรวจความต้องการของผู้ที่ต้องการพัฒนาความรู้ ทักษะ และความสามารถของตนเอง ซึ่งเป็นขั้นตอนที่สำคัญเพราะการจัดอบรมหากเนื้อหาของการจัดอบรมไม่ตรงกับความต้องการของผู้ที่จะเข้ารับการพัฒนาดังนั้น ก็จะได้รับความสะดวกน้อย

ขั้นตอนที่ 2 กำหนดหลักสูตร การดำเนินการในขั้นตอนนี้ จะกำหนด วัน เวลา สถานที่ วิธีการอบรม ตัวบ่งชี้และค่าเป้าหมายของการประเมินผล และเนื้อหาของการอบรมตามวัตถุประสงค์ และประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการเข้าอบรม ทั้งนี้ เนื้อหาอาจจะมีเฉพาะภาคทฤษฎี หรือ ภาคปฏิบัติผสมผสานกัน

ขั้นตอนที่ 3 การสรรหาและคัดเลือก ผู้ที่ดำเนินการจัดอบรมจะต้องกำหนดคุณสมบัติของผู้เข้าอบรมและขอบเขตพื้นที่ในการสรรหาผู้เข้าอบรม เพราะหากเป็นการอบรมตามสถานที่ที่กำหนด จะต้องเป็นสถานที่ที่ผู้เข้าอบรมสะดวกและสามารถเดินทางมาอบรมได้ และในการสรรหา คัดเลือกผู้เข้าอบรมนั้น จะต้องกำหนดวิธีการสรรหาซึ่งอาจจะทำได้ทั้งการสรรหาและรับสมัครในพื้นที่กำหนด หรือการประชาสัมพันธ์และรับสมัครออนไลน์

ขั้นตอนที่ 4 พัฒนาศักยภาพ เข้าสู่กระบวนการพัฒนาศักยภาพตามแผนการอบรมของ หลักสูตรการพัฒนาศักยภาพ ผู้จัดอบรมสามารถที่จะดำเนินการ (1) ปฐมนิเทศผู้เข้าอบรม (2) ประเมินความรู้ก่อนการอบรม (3) ดำเนินการอบรมเนื้อหาภาคทฤษฎีและหรือภาคปฏิบัติ หรืออาจจะแทรกด้วยการวัดระดับความรู้ระหว่างการอบรม (4) ปฐมนิเทศผู้เข้าอบรม

ขั้นตอนที่ 5 ประเมินผล ในขั้นตอนนี้ เป็นการดำเนินการหลังจากการจัดอบรมแล้วเสร็จ ซึ่งผู้จัดอบรมจะดำเนินการประเมินผลความรู้ของผู้เข้ารับการอบรมหลังสิ้นสุดการอบรม ประเมินผล การนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ ประเมินผลวิทยากรผู้ให้การอบรม และประเมินผลการจัดการอบรม

ขั้นตอนที่ 6 การติดตาม/การขยายผล ขั้นตอนนี้เป็นอีกหนึ่งขั้นตอนที่มีความสำคัญต่อการจัดอบรมเพื่อการพัฒนาคุณภาพของผู้เข้าอบรม ซึ่งนอกจากเป็นการติดตามการนำความรู้ไปใช้ได้จริงมากน้อยเพียงไร เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการพัฒนาคุณภาพหรือไม่แล้วนั้น การขยายผลใน ศักยภาพของผู้เข้าอบรมไปสู่ชุมชน สังคมและการทำงานในพระพุทธศาสนาได้รับผลกระทบต่ตนเอง ต่อสำนักแม่ชีที่ตนสังกัด ต่อสถาบันแม่ชีไทย และต่อผู้รับบริการในการขยายผลอย่างไร

เอกสารเบื้องต้น สำหรับใช้ในกิจกรรมการพัฒนาศักยภาพ ประกอบด้วย

- 1) โครงการพัฒนาศักยภาพ (Project Proposal)
- 2) ใบสมัครเข้าร่วมอบรม
- 3) แผนการอบรม
- 4) แบบประเมินผล
- 5) สรุปรายงานผลการจัดโครงการพร้อมภาพประกอบ (ถ้ามี)
- 6) ใบเกียรติบัตร/วุฒิบัตร (ถ้ามี)

คู่มือ พัฒนาศักยภาพแม่ชีไทย

กระบวนการพัฒนาศักยภาพแม่ชี

- 1

สำรวจความต้องการ เป็นขั้นตอนแรกของการดำเนินงานที่มีความจำเป็นอย่างยิ่งเพื่อการสำรวจความต้องการของผู้ที่ต้องการพัฒนาความรู้ ทักษะ และความสามารถของตนเอง จึงเป็นขั้นตอนที่สำคัญเพราะการจัดอบรมหากเนื้อหาของการจัดอบรมไม่ตรงกับความต้องการของผู้ที่จะเข้ารับการพัฒนาด้านตนเองนั้น ก็จะไม่ได้รับความสนใจค่อนข้างน้อย
- 2

กำหนดหลักสูตร การดำเนินการในขั้นตอนนี้ จะกำหนด วัน เวลา สถานที่ วิธีการอบรม ตัวบ่งชี้และค่าเป้าหมายของการประเมินผล และเนื้อหาของการอบรมตามวัตถุประสงค์ และประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการเข้าอบรม ทั้งนี้ เนื้อหาอาจจะมีเฉพาะภาคทฤษฎี หรือ ภาคปฏิบัติผสมผสานกัน
- 3

การสรรหาและคัดเลือก ผู้ที่ดำเนินการจัดอบรมจะต้องกำหนดคุณสมบัติของผู้เข้าอบรมและขอบเขตพื้นที่ในการสรรหาผู้เข้าอบรม เพราะหากเป็นการอบรมตามสถานที่ที่กำหนดจะต้องเป็นสถานที่ที่ผู้เข้าอบรมสะดวกและสามารถเดินทางมาอบรมได้ และในการสรรหา คัดเลือกผู้เข้าอบรมนั้น จะต้องกำหนดวิธีการสรรหาซึ่งอาจจะทำได้ทั้งการสรรหาและรับสมัครในพื้นที่ กำหนด หรือการประชาสัมพันธ์และรับสมัครออนไลน์
- 4

พัฒนาศักยภาพ เจ้าผู้กระบวนการพัฒนาศักยภาพตามแผนการอบรมของหลักสูตรการพัฒนาศักยภาพ ผู้จัดอบรมสามารถที่จะดำเนินการ (1) ประชุมชี้แจงผู้เข้าอบรม (2) ประเมินความรู้ก่อนการอบรม (3) ดำเนินการอบรมเนื้อหาภาคทฤษฎีและหรือภาคปฏิบัติ หรืออาจจะแทรกด้วยการวัดระดับความรู้ระหว่างการอบรม (4) ประเมินชี้แจงผู้เข้าอบรม
- 5

ประเมินผล ในขั้นตอนนี้ เป็นการดำเนินการหลังจากการจัดอบรมแล้วเสร็จ ซึ่งผู้จัดอบรมจะดำเนินการประเมินผลความรู้ของผู้เข้ารับการอบรมหลังสิ้นสุดการอบรม ประเมินผลการนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ ประเมินผลวิทยากรผู้ให้การอบรม และประเมินผลการจัดการอบรม
- 6

การติดตาม/การขยายผล ขั้นตอนนี้เป็นอีกหนึ่งขั้นตอนที่มีความสำคัญต่อการจัดอบรมเพื่อการพัฒนาศักยภาพของผู้เข้าอบรม ซึ่งนอกจากเป็นการติดตามการนำความรู้ไปใช้จริงแล้ว ยังเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการพัฒนาศักยภาพหรือไม่แล้วนั้น การขยายผลในศักยภาพของผู้เข้าอบรมไปสู่ชุมชน สังคมและการทำงานในพระพุทธศาสนาได้รับผลกระทบตนเอง ต่อสังคมแม่ชีที่ตนสังกัด ต่อสถาบันแม่ชีไทย และต่อผู้รับบริการในการขยายผลอย่างไร

ภาคผนวก ข

บาลีสัญจร

ระหว่างวันที่ 24-26 มีนาคม 2566 ณ สถาบันแม่ชีไทย ปากท่อ จ.ราชบุรี

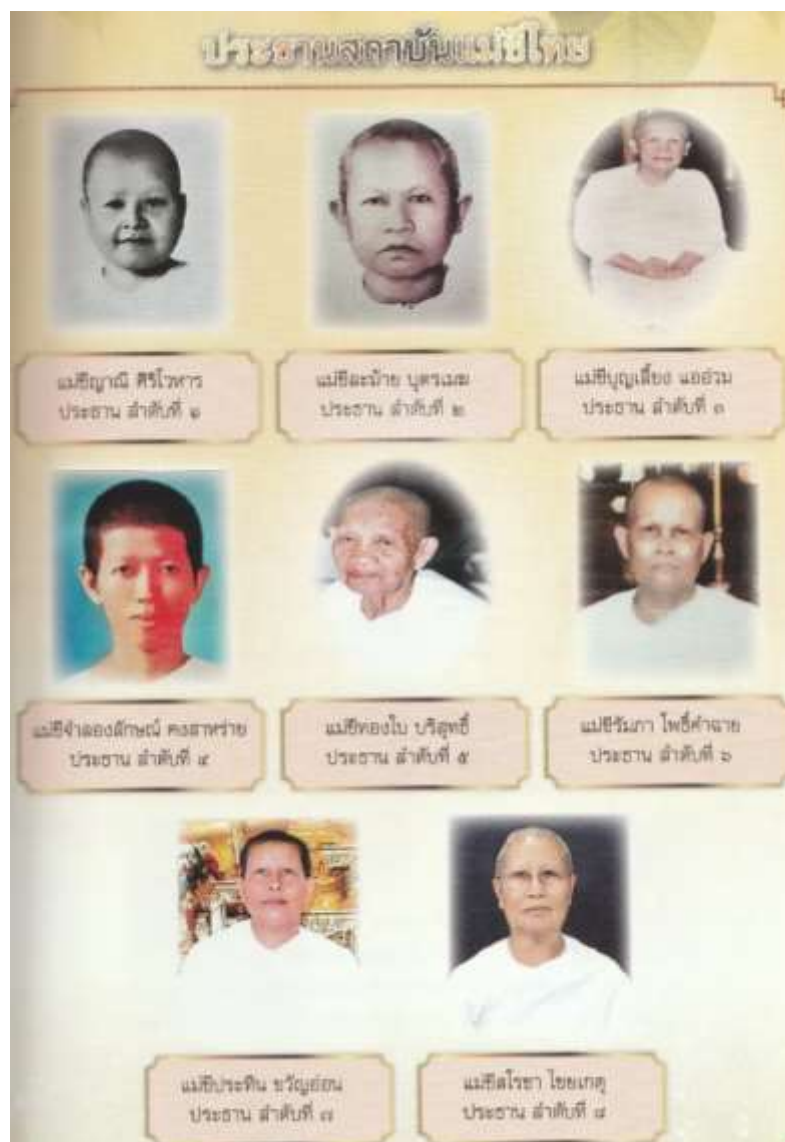

ภาคผนวก ข

ทำเนียบประธานสถาบันแม่ชีไทย

แหล่งข้อมูล: สถาบันแม่ชีไทย, 50 ปี สถาบันแม่ชีไทย, หน้า 42.

ภาคผนวก ณ

ทำเนียบประธานมูลนิธิสถาบันแม่ชีไทย

แหล่งข้อมูล: สถาบันแม่ชีไทย, 50 ปี สถาบันแม่ชีไทย, หน้า 43.

ภาคผนวก ญ

กิจกรรมของสถาบันแม่ชีไทย

ประชุมประจำปี 2566 เมื่อวันที่ 24-26 มีนาคม 2566 ณ สถาบันแม่ชีไทย สาขาปากท่อ จ.ราชบุรี

กิจกรรมฟิงเทิร์นบุจฉา วิสัชนา คณะพระสงฆ์ 109 รูป

กิจกรรมการจัดนิทรรศการของคณะแม่ชีแต่ละจังหวัด

งานทำบุญวันก่อตั้งสถาบันแม่ชีไทยครบ 53 ปี เมื่อวันที่ 28 ส.ค. 2565 ณ อาคารสมเด็จพระญาณวโรดม
แขวงท่าแร้ง เขตบางเขน กทม.

สำนักปฏิบัติธรรมเขาพระ ต.เขาพระ อ.เดิมบางนางบวช จ.สุพรรณบุรี โดยแม่ชีสโรชา ไชยเกตุและญาติ
ธรรมร่วมจัดตั้งโรงทาน งานพิธีประทานปริญญาบัตรประจำปี พ.ศ. 2564 และ 2565
วันเสาร์ที่ 17 ธ.ค. 2565

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ ฉายา/นามสกุล : ผศ. ดร.แม่ชีกฤษณา รักษาโณม
- ภูมิลำเนาที่เกิด : จังหวัดอุบลราชธานี
- การศึกษา : - อ.ศ.เอก บ.ศ. ๙ (บาลี ๙ ประโยค) อภิธรรมบัณฑิต
- ศศ.บ(ภาษาอังกฤษ) ศษ.บ(ภาษาไทย)
- พธ.ม (พุทธศาสนา) พธ.ด.(พุทธศาสนา)
- ผลงานทางวิชาการ :- หัวหน้าโครงการวิจัยเรื่อง ศึกษาทัศนคติที่มีต่อการเรียนการสอนหลักสูตรดุสิตบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์. 2554)
- หัวหน้าโครงการวิจัยเรื่อง รูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวในทางพระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: กระบวนการเปลี่ยนแปลง เส้นทางบุญสู่เส้นทางธรรม (ทุนสกว. 2556)
- หัวหน้าโครงการวิจัยเรื่อง รูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคใต้ การสื่อสารคุณค่าและการพัฒนาเชิงบูรณาการ (ทุนวิจัย สกว. 2556) RDG 5550018
- หัวหน้าโครงการวิจัยเรื่อง “สภาพปัญหาและแนวทางการเข้าถึงการศึกษาระดับสูงของแม่ชีไทย, 2556 (ทุนวิจัยสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มจร.)
- หัวหน้าโครงการวิจัยเรื่อง “ประวัติศาสตร์ชุมชนนักบวชหญิงในสังคมไทย (ทุนวิจัยสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ 2557 มจร.)
- หัวหน้าโครงการวิจัยเรื่อง การพัฒนาระบบการบริหารจัดการเชิงเครือข่ายชุมชนการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของประชาคมอาเซียน (ทุนวิจัย สกว. 2558)
- หัวหน้าโครงการวิจัยเรื่อง “รูปแบบและกระบวนการสร้างจิตสาธารณะเพื่อการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาอย่างยั่งยืน (ทุนวิจัยสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ 2559)
- หัวหน้าโครงการวิจัยเรื่อง การประเมินหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิตสาขาวิชาพระพุทธศาสนา (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2560) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (ทุนบัณฑิตวิทยาลัย มจร. 2559)

- พระมหาสุรศักดิ์ ปัจจนเสโน, ผศ.ดร.หัวหน้า
โครงการ ผศ.ดร.วุฒินันท์ กันทะเตียน (นักวิจัย) ผศ.ดร.แม่ชี
กฤษณา รักษาโณม (ผู้ช่วยนักวิจัยโครงการวิจัย) เรื่อง การพัฒนา
องค์ความรู้และกระบวนการเสริมสร้างสุขภาวะในการลดปัจจัย
เสี่ยงเชิงพุทธบูรณาการ (ทุนวิจัย สสส. 2561)

- หัวหน้าโครงการวิจัยเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์แนวคิด
เรื่องจิตในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท” บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (ทุนบัณฑิตวิทยาลัย
มจร. 2561)

- ผู้อำนวยการแผนงานวิจัยชุดโครงการ “นวัตกรรมดิจิทัลเพื่อ
ระบบการเรียนรู้มรดกโลกทางวัฒนธรรมในบริบท
พระพุทธศาสนา” บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย (ทุนอุดหนุนจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์วิจัย
และนวัตกรรม 2564)

- หัวหน้าโครงการวิจัย เรื่อง แพลตฟอร์มดิจิทัล เพื่อการ
ขับเคลื่อนชุมชนปลอดภัยวิถีพุทธภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจ
หมุนเวียน (ทุน สกสว. 2565)

ที่อยู่ปัจจุบัน

: วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ 3/3 พระนคร กรุงเทพฯ 10200

ชื่อ-สกุล (ภาษาไทย) : ศ.ดร.มาร์ติน เซเกอร์
 ชื่อ-สกุล (ภาษาอังกฤษ) : Martin Seeger
 การศึกษา : M.A. and Ph.D. Thai studies (University of Hamburg)
 หน่วยงานที่สังกัด : School of Languages, Cultures and Societies University
 of Leeds, UK
 ตำแหน่ง : Professor of Thai Studies
 อีเมล : M.Seeger@leeds.ac.uk

ชื่อ-สกุล (ภาษาไทย) : ดร.กรรณิการ์ ขาวเงิน
ชื่อ-สกุล (ภาษาอังกฤษ) : Dr.Kannikar Khaw-ngern
ตำแหน่งปัจจุบัน : อาจารย์ประจำ
หน่วยงานที่สังกัด : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
email: : kannikar.khaw@gmail.com
เบอร์มือถือ : 095 839 2023

